

ధర్మాభివర్ధనప్రచురములు. 15. 327

నా దేశపు చరిత్ర.

నేతపూడి. లక్ష్మీకాంతరావు గారిచే

రచి యింపఁబడి

నుచిలీపట్టణమునందలి

ధర్మాభివర్ధనసంఘము (లిమిటెడ్) వారిచే

ప్రచురింపఁబడినది.

విల్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అన్వేషన్ వారిచే

ముద్రింపఁబడినది.

1912.

Registered Copy -right.

Audi Saraswāty Nilaya Press, Madras.—

ఉ పో ధ్వా త ము.

19700

ఈ చీనాదేశచరిత్రమున కుపోధ్వాతము వ్రాయుమని
న్నాంధ్రభాషాభివర్ధన సంఘమువా రడుగ నా కాంధ్రంబు
దంత యభివేశంబు లేమింజేసి కొంత సంకోచించి తుదకు
శ్లాఘ్య మగునుద్యమముల నా దగుసాహాయ్యముఁ
కాంధ్రశ్చయించి యద్దాని కియ్యకొంటిని. అగ్లేయాది భాష
బోలె బలువిధ శాస్త్రములను నానాదేశ చరితంబు
మన భాషయందు లేమి మన భాష కొక్క గొప్ప లోప
ఁజింగి యట్టి లోపమును నివారించ నుద్యుక్తు లై కొంద
మాభిమానులనుఁ బోత్సహపఱచి వారితే సులభశై
కుగ్రంథముల వ్రాయించి వాని నచ్చొత్తించి యాంధ్రజ
గరకు లగు వీరి నెంతయును బొగడవలయును.

ప్రస్తుతము వీ. రీచీనాదేశచరిత్రమును బ్రచురించుచు
ను. పరదేశ చరిత్రములఁ బఠించుట మిక్కిలి లాభకరము.
వారియొక్క జ్ఞానము నభివృద్ధి జేయును. నూతనానుభవ
నొడఁగూర్చును. పరదేశస్థుల బలాబలములను గుణాగు
ను రాజ్యాంగపద్ధతులను విశదముజేయును. చరిత్రాంశ
సాధారణముగాఁ బల్మలు సంభవించుచుండుటచే బుద్ధి

మంతులకు రాజ్యాది విషయములయందు మంచి త్రోవలఁ
జూపును. ఇట్లుండఁ మనకు చీనాదేశచరిత్రము కరము పఠనీయ-
ము. చీనాదేశమునకును మనదేశమునకును బెక్కుసామ్యంబు
లుండుటచే నాదేశచరిత్రంబు పఠనీయ మైనది. ఆసామ్యంబు లె-
వ్వియన. మనదేశంబునుం బోలె చీనాదేశ మనాదినుండి బేరొం-
దియున్నది. అందు మనదేశమునందుఁ బోలె బలుజాతులును బలు-
భాషలును బెక్కు మతములును విజృంభించుచున్నవి. అందలి జ-
నులు మనవారివలె మొట్టమొదట విశేష శాస్త్రానురక్తియును,
కల్పనాకుశలతయును, కళా నిపుణతను గలిగియుండి రానురాను
క్షీణదశఁ జెంది మొన్నటివఱకును వృద్ధిలేకయే యుండినవారు.
మఱియు వారు స్వతంత్రులును స్వచ్ఛందవృత్తులును గాక పర-
తంత్రులై యుండి యనేక నిర్బంధములతో నుంచఁబడి యుం-
డిరి. ఇంకను వారు పరరాజ్యాధికారమున నుండి వారి నిరంకు-
శాధికారమున ననేక కష్టముల ననుభవించిరి. ఇదియున్న నాక
మనదేశజునిచే స్థాపింపఁబడిన బౌద్ధమతమును మఱి కొన్ని మ-
తముల నవలంబించి విగ్రహారాధకులై మూర్ఖస్థిర భావంబులఁ
జెంది మార్పునకు విరోధులై యుండిరి.

ఇట్లుండఁ గ్రమక్రమమున వారల కిటీవల పాశ్చాత్యులతో
సంబంధము గలిగెను. తత్తః తత్తః వారికి జ్ఞానాభివృద్ధియు సంభ-
వించెను. పాశ్చాత్యులం జూచి వారి కల్పనాశక్తియు వారి
దేశౌన్నత్యమును వారి జ్ఞానాతిరేకమును దమ కలవడిన బాగు

గా నుండునని వారలలోఁ గొందఱు వారి దేశములకుం బోయి.
 యచ్చట వారి విద్యలను నేర్చి తమ దేశమునకు వచ్చి దానికిని.
 వారు జూచిన దేశములకును గల తారతమ్యమును జూచి దుః-
 ఖించి యత్యంత దేశాభిమానముతోఁ దమదేశమును చెడ్డ.
 స్థితినుండి రక్షింపవలె నని పూని తత్సాఫల్యమునకై యనేక
 వస్సరము లష్టకష్టములఁ బడి నిష్ఫలులైరి. తుదకు వారు.
 మంచూ జాతీవారు సింహాసనాసీనులై యుండువఱకు తమ దేశ
 మున కుత్తరగతు లుండవని తెలిసికొని వానిని వెడలఁ గొలి
 ప్రజారాజ్యము నొకడాని స్థాపింప గృతనిశ్చయులైరి. ఆ యుద్య-
 మమును సాగించుటకై యొక గొప్ప తిరుగ బాటు జఱఁగెను. ఈ
 విప్లవమున జయము ప్రజాపక్షకుల దై నందున వారు మంచూ
 జాతీవాని సింహాసనభ్రష్టులఁ జేసి ప్రజా రాజ్యమును సంస్థా-
 పించిరి. ఇది మొన్న మొన్నటి సమాచారము. ఇంకను నేదియు.
 స్థిరమని జెప్పటకు వీలులేదు. సంక్షోభ మొకను సంపూర్ణము.
 గా నడచిబడలేదు. అక్కడక్కడ దుర్మార్గములు ప్రజావీక్షన-
 ములఁ బ్రబలియున్నవి. రాజ్యాంగముల సవరించి సంక్షోభముల.
 నడచి దేశమంతయు శాంతము నొందఁజేయుటకు ధనము లేక
 దానికై పాశ్చాత్య రాజ్యముల నడిగి వారి నిబంధనల కియ్యకొని.
 ధనమును తెచ్చుకొనుచున్నారు. టిబెటు మంగోలియా దేశ
 ములు పరరాజ పోత్సాహమున చీనాదేశీయుల ప్రజారాజ్య-
 మును నొల్లక వేర్వేరు రాజ్యముల స్థాపింప యత్నించుచున్నారు.

ఇంక నెన్నియో విఘ్నములు చైనావారి యుద్యమమునకుం
గానంబడుచున్నవి. ఇవన్నియు నెట్లుమాటునో తుద కేమగునో
మనము వేచి చూడ వలసి యున్నది.

ఇట్లు,

ముత్తరాజు. సుబ్బరావు,

ఎమ్. ఏ.

చీ నా దేశ పు చ రి త్ర.

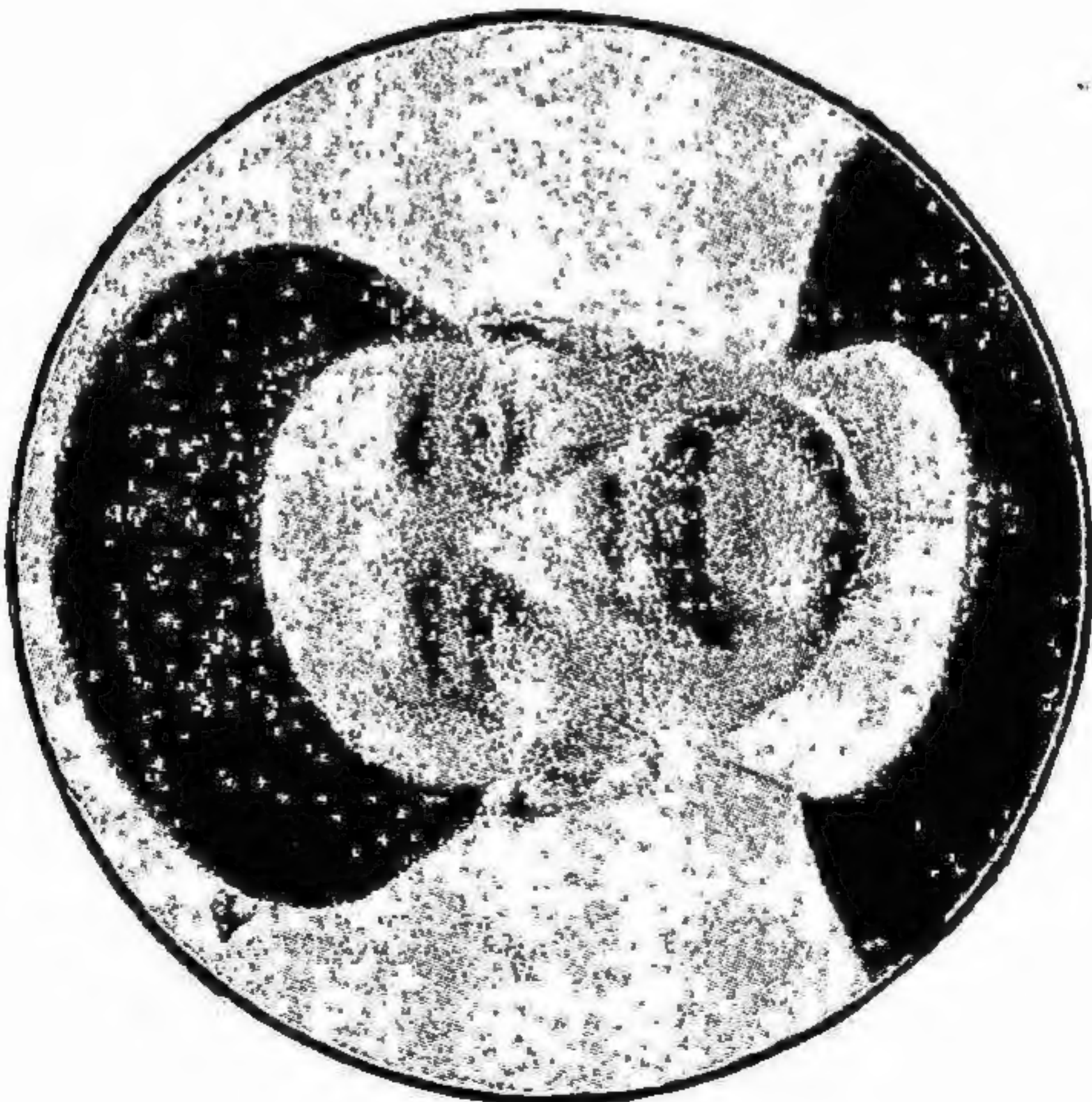

పనవ్యతు సీనో.

యూని కాయ్.

V. S. Srinivas Rao

చీనాదేశచరిత్ర.

1 వ అధ్యాయము.

(గంధర్వ)యోజనము.

శ్రీకరంబుగ లోకస్థులకు సర్వసస్యంబుల సుసంగుటచే జరట
వలంబియై నవవిధ రత్నంబుల సుసంగు ఖనులం గలదియగుటచే రత్నగ
భయై చెన్నుండెడి యీ మహితలంబునం దనేక దేశంబులు కలవు.
ఆదేశంబులు నానావిధ నదీపర్వతాది నైసర్గిక సంపదచేతను భేదభూమి
సారమువల్లఁ గలుగు సస్యవైచిత్ర్యంబుచేతను సుంద్రుఁడొంటిం బోలకుండు.
అది యటండ నాయా దేశవాసులు దేశకాలపాత్రానుగుణంబుగను
బుద్ధివైశద్యాదితారతమ్యానుసారంబుగను వివిధపరిశ్రమజీవన వృత్తాన్
దులు కల వారైయుందురు. కావున నాయా దేశస్థుల గుణంబులు,
నడతలు, వృత్తులు, స్థితులు నీమొదలగునవి యన్నియుఁ బ్రాయశః
బుగ భేదంబులయి కన్పట్టుచుండును. మఱియు నీశ్వరుఁడే నరున
కును సంపూర్ణప్రజ్ఞనీయక దాని సంతరాంతరములుగ సుసంగు
చుండును. అందువలన నేయొకనికంటె సుకండు ప్రజ్ఞావంతుఁడై కని
పించుచుండును. కాఁబట్టి యొకఁడు వేటొకఁ డెట్టిమనోవాక్రాయ
కర్మంబులచే లాభాలాభంబుల బొందునో వానిం గ్రహించి లాభకరవ్యా
పారంబులఁ దానునవలంబించి యలాభకరకృత్యంబులఁ బరిత్యజించు
చుండుట యెల్ల రెఱింగినవిషయంబేకదా. ఇట్లొక గ్రామమందుండువారు
పొరుగుగ్రామమందుండు వారియొక్కయు సుకదేశమందుండువా రిరుగు
దేశమందుండువారియొక్కయు వృద్ధిక్షయకారణంబులవిమర్శించుట ప్రతి
గ్రామస్థులకును దేశస్థులకును జురోవృద్ధికై యగత్యంబని యెవరు తల

పరు? సమీప గ్రామా దేశస్థుల విచారింప నభిశాషవాడమే నేని నానా గ్రామ దేశస్థుల నెఱుంగుట కదియే ప్రోత్సాహపటచునని వేటచెప్పనేల!

గ్రామము యొక్క గాని దేశము యొక్క గాని మహాపురుషుల యొక్క గాని సమగ్రస్థితులం బోధించునవి యేవియందురేమో? అవి చరిత్రలే. అట్టి చరిత్రలయందు యథార్థవిషయంబులేయుండును గాని కల్పనాకథ లుండవు. అట్టి చరిత్రలు మన యీ భరతఖండమందుఁ గలవాయని విచారితము. లేవనియే చెప్పనగును. మన కీ దేశమందుఁ దెలుంగు భాషలో భారత భాగవత రామాయణాది మహాపురాణగ్రంథములును నిరీకన నేక యితరగ్రంథములును మాత్రము కలవు. అవి వర్ణనాంశములతోను మానవశక్తి సతీకృమించు ప్రశంసలతోను నిండియుండుటచే యథార్థవిషయంబు లేవియొ విస్పష్టంబుగ నెఱుంగుటకు వలనుపడకుండును. మఱియు నవి బహుకాలమునాటి ముచ్చట లగుటంజేసియుఁ గొన్నియు గాంతర గాథలగుటంజేసియుఁ బ్రకృతోపయోగకరములు గాకుండును. దేశచరిత్రలుగాని మహాపురుషులచరిత్రలుగాని హిందూ దేశమందు వ్రాసియుంచునాచారము పూర్వమునుండియు లేదనియు నవి లేమిచేతనే యీ భరతఖండవాసులు కూపస్థమండూకములవలె పురోవృద్ధిలేక యుండిరనియుఁ బాశ్చాత్యు లధిక్షేపించుట కవకాశము కలిగినది. వారన్ననో! నానా దేశములకుఁబోయి యాదేశభాషల నభ్యసించి యచ్చట దేశగ్రంథముల నవలోకించి దృష్టాంతపూర్వకంబుగ యథార్థవిషయంబుల గ్రహించి తమ తమ భాషలలోఁ జరిత్రల వ్రాసియున్నారు. అట్లేఁ బదినాలుగు దేశచరిత్ర లాంగ్లేయభాషలో వ్రాయఁబడియున్నవి.

మన దేశీయులలోఁ దగువా రట్లన్యదేశములకుం బోయి యాదేశచరిత్రలు వ్రాయునంతటి ప్రోత్సాహ సామర్థ్యములు కలవారగునంత వట్టుకు స్వభాషలోనికి భాషాంతరీకరింపఁబడిన చరిత్రలఁ జదివి, యాయా దేశవృత్తాంతములను మహాపురుషుల చర్యల నెఱింగి, సారాంశములు గ్రహించి, శక్తికొలఁదిగ మన దేశవాసులు పురోవృద్ధి జెంద యత్నిం

చుట యుచితంబేకదా? ఇంతవట్టుకు దేశచరిత్రల వలని ప్రయోజనంబు సంగ్రహముగా నుడువఁబడినది. అట్టి ప్రయోజనము గుర్తెఱిగి మనదేశీ యులలోఁ గొందఱు బుద్ధిశాలురు మహాపురుషుల చరిత్రల నిటీవల దేశ భాషలలోఁ బ్రచురించుచున్నారు.

ప్రకృతంబున నీగ్రంథమందు చీనారాజ్యచరిత్ర బహుపురాతన కాలము నుండి 1901 సంవత్సరముదనుక విశదీకరింపఁబడుచున్నది. ఆరాజ్యమున కును మన హిందూదేశమునకును హిమాలయపర్వతములు నడుమనున్నవి కాఁబట్టి యారాజ్యము మనకుఁ బొరుగు రాజ్యమేయగుచున్నది. పూర్వము నుండియు నారాజ్యమునకును మనదేశమునకును వాణిజ్యముకలదు. చీనా కాగితములు. చీనాపింగానులు, పట్టు నిట్టిసరకులు మనదేశమందు వాడ బడుచుండుటయే దానికిఁదారాగ్రాణము. కాఁబట్టి యట్టి రాజ్యముయొక్క వృద్ధిక్షయంబులను దత్తాగ్రంథంబులను జదువరులు విమర్శించి తెలిసికొ నుట యాస్థానకరమును బ్రయోజనకారియుఁగాకున్నే? పరరాజ్యచరిత్రం జదువుటకుఁబూర్వ మదియెప్పటనుండునె దాని నైసర్గిక స్వరూపములును భూమిసారమును, బంటలును, వాణిజ్యమును, జనులపరిశ్రమలును, గుణము లును, నడతలును, రాజ్యపరిపాలనావిశేషంబులును, మతమును, మొదలయి నవి యెట్లులుండునె తెలియుటయావశ్యకము. కావున నీదిగువ సంగ్రహ ముగ నుడువఁబడుచున్నది.

చీనారాష్ట్రము.

ఎల్లలు:—ఉత్తరమున-ఆసియాఖండపు రసియా, తూర్పున - పసిఫిక్ (శాంత) మహాసముద్రము, దక్షిణమున - హిందూచీనా ద్వీపకల్పము, పడమట - తురుష్కస్థానము.

వైశాల్యము, 42,50,000 చదరపుమైళ్లు. జనసంఖ్య 39,90,00,000 అనఁగా చదరపుమైలునకు రమాతమి 90 మంది కలరు. భరతఖండ మందు 70 మంది కలరు. భాగములు. (1) ప్రధాన చీనాదేశము,

(2) మకూచూరియా, (3) మంగోలియా, (4) తిబెటు, (5) తురక్మస్తాన ములోని తూర్పుభాగము. చివరఁజెప్పిన నాల్గును అధీనరాజ్యములు.

1. ప్రధాన చీనాదేశము.

ఇది చీనారాష్ట్రమున కాగ్నేయమూల నున్నది. ఇది యిండియా దేశ మంతయు యుండినను నెక్కువ జనసంఖ్య గలది. చీనారాష్ట్రమందంతలో నిది యధిక సంపదయును జనసంఖ్యయును గలదియయి యున్నది.

దీని విస్తీర్ణము 15,00,000 చదరపుమైళ్లు. జనసంఖ్య 38,00,00,000 చీనారాష్ట్రముయొక్క శేషించిన భాగము దీనికి రెండంతలుండినను 2,00,00,000 జనసంఖ్య మాత్రమే కలిగియున్నది.

ప్రభాగము—చీనాదేశమందేటిపల్లపుభూములు వరుసగానున్నవి. ఈపల్లపుభూముల నడుమ కొండల వరుసలున్నవి.

చీనాదేశమందలి భూమి తూర్పునుండి పడమరకు బోయినకొలఁది యెత్తుగ నుండును. పర్వతశిఖరములలోఁ గొన్ని సంతతమివముచేఁ బొడువఁబడి యుండును. యాంబ్రిస్కీ-యాంగు అను నొక నదికలదు. ఇది ఆసియాఖండమందండెడి యన్నినదులలోఁ జెద్దది.

హెబాయాంహెబా మరియొక నది. ఇదితటచుగఁ బొంగి జనుల కపాయం బొనర్చుటచే దీనిని “చీనాదేశపీఠ” యని జనులందురు. ఈదేశమందు 700 మైళ్లు పొడవుగల పెద్ద కాలువయొకటి యున్నది. దీనిని మించిన పొడవుగల కాలువ ప్రపంచములో లేనేలేదు. నివాసంబునకు దగిన స్థలంబులులేక బహుజనులు నదులలోను గాలువలలోను బడవలమీఁదను నివసించెదరు.

భూమిసారము:—ఉత్తరప్రదేశము దక్షిణమునకంటె యెక్కువ శీతలము. దక్షిణభాగము వేసవియందు మిగులవేడిమిగలది యుండును.

మఱియు తైఘా న్లను పేరుగల బెడిదంబులగు' శుడిగాల్పు లప్పడప్పడు మెండుగ వీచుచుండును.

ఖనిజములు:—రాగి, తుత్తినాగము, పాదరసమును బిచ్చిమపర్వత ములయందు దొరకును. ఇనుము సమృద్ధిగఁజిక్కును. గొప్ప నేలబొడ్డు గనులున్నవి. ఇవి 70,000 చదరపుమైళ్ల ప్రదేశము నాక్రమించుకొనియు న్నవి. కాని వాని నించుమించుగా చీనావారు తాకియుండలేదు. పీఠగాణి జిగటమన్న అనఁబడు విన్నాణమైన మృత్తుక యీదేశపు సంపదలలో మొకటియై యున్నది.

ఉద్భిజ్జములు:—వరియును తేయాకును ముఖ్యముగాఁ బండించెదరు. ఈపంటలు విశేషముగా దక్షిణాగ్నేయభాగములయందె. దక్షిణమున మఱియు చెలుకు, దూది, నీలియాకు సాగుచేసెదరు. నైరుతీమూలను నల్ల మందపరిమితముగ సాగు చేసెదరు. ఉత్తరప్రదేశమున గోధుమలు బార్లె ఖాన్యము, మొక్కజొన్నలు, పండించెదరు.

సగటున భూమి సారవంతమయినది. జనులు ముఖ్యముగా వరియ న్నము భక్షించెదరు. బొంగువెదురు దేశమందుఁ బుష్కలముగా దొరకు ను. దీనిని బలువిధంబులనుపయోగించుకొనెదరు. ముఖ్యముగా దీనివలన నె చీనాకాగిదములు చేయఁబడును. కొప్పును గర్పూరవృక్షములును రా జ్యమున కాదాయదాయకము లగుచున్నవి. వ్యవసాయమే యీరాజ్య మునకు ముఖ్యాధారము.

జంతువులు:—మత్స్యములును సూకరములును జనులకు ము ఖ్యజీవసాధారములు. దేశము జనబాహుళ్యంబయి కృషిపాత్రంబయి యుం టుండేసి యడవులు పొడసూపకుండు కాపున నడవిమృగంబు లంతగాఁ గానరావు. గుఱ్ఱములును పశువులును స్వల్పంబులే. నెమిలివంటి శుగదర మయిన పక్షు లడవులం గన్పట్టును. బంగారుచేపలును వెండిచేపలును మొదట నీదేశమునుండియే వచ్చినవి.

జనులు:—చీనావారు, మంగోలియాజాతిలోఁ జేరినవారు. వీరు సూక్ష్మబుద్ధి గలవారును, శరీరకష్టముపడువారును, మితవ్యముచేయు వారునై యున్నారు. వీరుముఖ్యముగ వ్యవసాయపరులు. తోఁటల బెంచుట యం దందెవేసిన చేతులని వీరిని వక్కాణింపవచ్చును. వీరు చీమవలెఁ బాటుపడువారు. వీరు పూర్వాచారపరాయణులు. అన్యజాతివారలయెడఁ దృణీకార భావముకలవారు. వీరివాఁత పైనుండికిరిందికి మాటక్రింద మాటగా వ్రాయఁబడును.

చీనావారు బహుపూర్వకాలముక్రిందటనె విశేష నాగరికులయి యుండిరి. ముద్రించుట, కాగితములఁజేయుట, దిక్సూచికయంత్రము నిర్మిం చుట, యీషనులు యూరోపుఖండవాసులకుఁ దెలియకమున్నె వీరు నేర్చి యుండిరి. పైని లిఖించియున్నప్రకారము పూర్వాచారానుసరణము వలనను సన్యజాతిశిరస్కరణమువలనను ననేక శతాబ్దములువఱకు వీరు పురోవృద్ధి లేకయే యుండిరి. ఆదోషములు రెండు నిష్పడిప్పుడు వీరిని బాని పోపుచున్నవి. ఈదేశ విద్యార్థులు యూరోపు అమెరికాఖండము లకు విద్యాగ్రహణార్థము పంపఁబడుచున్నారు. పాశ్చాత్యవిద్య శీఘ్రముగ దేశమందు వ్యాపించుచున్నది.

పరిపాలన:—చక్రవర్తి స్వచ్ఛందాధికారి. ప్రధానాద్యోగులను మందానినులలిదురు. చక్రవర్తిని స్వర్గపుత్రుడందురు. పురాతనగ్రంథప్రవీణతం బరీక్షింపఁగాదేరినవారికే రాజకీయాద్యోగముల నిచ్చెదరు. ఆద్యోగములయొక్క తారతమ్యములం దెల్పుటకు నానారూపములుగ నుండు చిన్నబంతులు శిరఃబుల నుండు కుళ్లాయలమీఁద ధరింపఁబడును.

మతము:—జౌద్ధమతము దేశవ్యాపకమయి యున్నది. గొప్ప వారిలో ననేకులు క్షత్రియసైన్యము అను మహజ్జాని యొక్క మతావ లంబకులయి యున్నారు. అందఱును బూర్వుల నారాధించువారె. క్షత్రియసైన్యము క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్దమందు జీవించియుండెను. 'టేయో'

(Tagu) మతస్థులును కొందఱు కలరు. ఈ దేశమందు బౌద్ధమతము క్రీ. పూ. 60 సం॥ ప్రాంతమున వ్యాపించెను.

చేతిపనులు:—పట్టు, పింగాణి, పచ్చవార్మి శువేసిన సామానులును. పట్టు నేత పింగాణులు చేయుట, యీ పనులను మొదట నేర్చిన వారు చీనావారిని చెప్పదురు. పసుపువార్మి శుశండు చీనావారిని మించిన వారిప్పటికిని లేరు. దంతపు పనులయందును వీరే యధికప్రజ్ఞులు. పట్టునూత చీనా దేశమునకు కీర్తి తెచ్చినది. దానిపై నిరంతరము చక్రవర్తి భార్యలొక కన్నుంచెదరు. ఇచ్చటి పట్టు నేత యద్భుత దాచుకంబుగ నుండును.

వర్తకము:—ముఖ్యమయిన దిగుమతినరకులు దూదిసరకులు. నల్లమందు, లోహములు, కెరసనాయలు, ఎగుమతినరకులు. పట్టు, తేనూకు, ప్రత్తి, చిక్కుడుకాయలు, చర్మములు, చక్కెర, హిందూ దేశమునుండి నల్లమందును, హిందూ దేశమునుండియు ఇంగ్లాండు దేశమునుండియు దూదిసరకులును, దిగుమతియగును. ఇంగ్లాండుతోను ఇండియాతోను యూనైటెడు స్టేట్సుతోను చీనావారు వర్తకముచేయుదురు. మెట్టచూర్లమున రుషియా దేశముతోను వర్తకముకలదు.

చీనారాజ్యవిభాగములు.

ఇది 18 పరగణాలుగ విభజింపఁబడియున్నది. ఈ పరగణాలయొక్క విస్తీర్ణము 34 వేలు మొదలుకొని 60 వేల చదరపు మైళ్లును, జనసంఖ్య 50 లక్షలు మొదలుకొని 6 కోట్ల 30 లక్షలు వఱకు నుండును.

పట్టణములు:—పికింగ్ రాజధాని. దీనిలోని జనసంఖ్య 5,00,000 ఇది చీనాపురమనియు, తార్తారపురమనియు రెండుభాగములుగా నుండును. తార్తారభాగమందే రాజనగరమును నుద్ధానవనములు నున్నవి.

1. దీని రేవుపట్టణము టీస్సీను.

2. హంకౌ (Hankow) ఇది వర్తకస్థలము. సముద్రమునకు 700 మైళ్లు దూరమున నున్నది. సముద్రము మీది వ్యాపారమునకుఁ దగియున్నది.

3. షాంగ్ హాయి (Shanghai) దీనిజనసంఖ్య 4,00,000 ఇచ్చట సస్యదేశీయ వ్యాపారము మెండుగ జరుగును. ఇచ్చట యూరోపుఖండ వాసుల నేకులు కలరు.

4. నానిగ్రాను:—ఇది యాంగుటిసుకియోగ్గు నదీ తీరమం దున్నది. పురాతన రాజధాని. వస్త్రములకుఁ బ్రసిద్ధి.

5. కాంటను. 6. ఏమాయి. 7. పూచూ. 8. సింగ్ పో. ఇవి రేవుపట్టణములు. దీనికి దక్షిణముననున్న మెకాయోద్వీపము పోర్చుగీసు వారిది. హంకాంగు ద్వీపము ఇంగ్లీషువారిది, ఈ రెండును మొదట చీనా వారివె.

మంచూరియా రాజ్యము.

ఇది కొరియాకు సుత్తరమున నున్నది. రాజధాని కిరినౌలా. ఈ రాజ్యములోఁ జాలభాగము రుష్యావారి స్వాధీనములో నున్నవి.

మంగోలియా రాజ్యము.

ఇది మంచూరియాకుఁ బడమరగా నున్నది. దీనియందు గోబి డెడారియున్నది. దీనియందలి జను లడవిజాతులవారు. ఉర్గా రాజధాని దీనిలో చీనాగవర్షరు నివసించును.

తిబెటు రాజ్యము.

ఇది యిండియాదేశమునకు సుత్తరముగానున్నది. ఇది పీఠభూమి. దీనిచుట్టు నెత్తైన కొండలవరుసలున్నవి. దీనియందు దనేక సరస్సులు న్నవి. సింఘ, శతద్ర, బ్రహ్మపుత్ర, నదులు, దీనియందె యుత్పన్నమయినవి. తమదేశపు సరస్సులు పవిత్రమయినవి యని యీ దేశీయులు భావించురు. బంగారము, వెండి, పాదరసము, వెలిగారమును బుష్కలముగా దొరకును. ఓటిపల్లపుప్రదేశములయందుఁ గొన్ని ధాన్యములగు బంజింతురు. అయినను

జనులు చాలవఱకు పశుజీవనముగలవారు. గొట్టెలు, మేకలు, సెకవిధమయిన గేదెలు, వారలగ్రామీణములయిన జంతువులు. ఈదేశపు గొట్టెలతోకలువెడల్పు. వీనిచే బరువులు మోయించెదరు. ఈమేకల యున్నిమిగుల నాణెమయి యుండుటంజేసి విశేషముగా నెగుమతిచేయుదురు.

ఈదేశపు జనులు మంగోలియా జాతివారు. మిగుల బలశాలులును గట్టపడువారునై యున్నారు. చీనారాజ్యప్రతినిధు లిచ్చట నివసించి పాలనము సేయుదురు.

మతము:—బుద్ధుని నారాధించు ముఖ్యస్థాన మీదేశమే యయి యున్నది. ఈదేశాధిపతిని “గ్రాండులామా” యని యందురు. ఈ గ్రాండులామాయందు బుద్ధుఁ డావిర్భవించి యుండునని యీదేశీయుల నమ్మకము.

తార్తారులు గ్రాండులామాను సర్వజ్ఞుఁడని భావించి యెంతెంత దూరమునుండియైనను వచ్చి యాయన దశకానము సేయుదురు. ఆయన యొక మతమందుండును. ఆయన ననేకులయిన మతాచార్యులు పరివేష్టించి యుందురు. లామా మరణించిన పిమ్మట నాయన యాత్మ దేహంతరమును బొందునని యీదేశీయుల నమ్మకము. వీరి ప్రార్థనావచనముల యర్థము వీరికే తెలియదు. అయినను ఆవచనములను వర్తులస్తంభములమీఁదఁ జెక్కించి, వానిని దమచుట్టును ద్రిప్పకొందురు. లేదా గాలియంత్రములచేతఁ ద్రిప్పించెదరు. ఇట్లుచేయుటవలనఁ దామా ప్రార్థనలఁ జేసినట్లే యని భావించెదరు.

దీని రాజధాని లాసాపట్టణము. దీనియందు గ్రాండులామాయుండును. దీనియందు దనేక దేవాలయములున్నవి.

తూర్పు తురుష్కుస్థాన రాజ్యము.

ఇది తిబెత్తునకు వాయువ్యమూల నుండును. దీనికి మూడువైపులఁ గొండలవరుస లున్నవి. చనుపలమూలమున వర్తకము జరుగును. యార్కాండును, కాష్గరును, వర్తక పట్టణములు.

2 వ అధ్యాయము .

మతము, పరిపాలనము, విద్య.

గతాధ్యాయమందు చీనావారి మతమును గూర్చియుఁ బరిపాలనము గూర్చియు బహుసంగ్రహముగ నుడువఁబడినది. చీనావారి మతపరిపాలనయు రాజ్యపరిపాలనయుఁ జక్రవర్తియందేయుండును. చక్రవర్తియే మతగురువని వచింపవచ్చును. మతమే ప్రజలనడువడిని చక్రవర్తియొక్క యేలుబడిని జక్కఁజేయుచుండును. దాని సతిక్రమించి ప్రజలుగాని ప్రభువుగాని ప్రవర్తించినయెడల శిక్షకుఁబాతు లగుదురు. ఇతర నాగరికరాజ్యముల యందన్ననె పూర్వకాలమందు చీనారాజ్య మందువలెనే మతరాజ్య పరిపాలనములు ప్రభువునందే యుండెను. మధ్యకాలములో నారెండు పరిపాలన కృత్యములు ప్రత్యేకింపఁబడెను. అప్పుడు మత గురువులు ప్రత్యేకాధికారము కలవారయి యుండిరి. అందువలన నాద్వవిధాదికారము లొందొంటికి బాధకరములుగా నుండెను. అయినప్పటికి రాజ్యాధిపతి మతవిషయములయందుఁ బ్రవేశింపక, మతగురువు రాజకీయవ్యవహారములలోఁ జొరక, ప్రకృతకాలము దనుక నెమ్మదిగ వ్యవహరించుచున్నారు. చీనారాజ్యమందన్ననె పైని నుడువఁబడిన ట్లనాదికాలమునుండి చక్రవర్తియందే యా రెండధికారములు నెలకొల్పఁబడియున్నవి. వీరి మతమే రాజ్యపరిపాలనముచేయునట్లుండును. కావున దానింగూర్చి సంగ్రహముగ నీదిగువను విశదీకరింపఁ బడుచున్నది.

A. మతము.

(a) మతలక్షణము.

(1)	ఆదిమశక్తియనఁగా నాకాశము.	} అని రెండు కలపు.
(2)	ఆదిమసామగ్రి యనఁగా భూమి.	

ఆ రెంటికీని మధ్యను నరుడుండును. ఇతఁడహమ్మను శక్తిగలవాఁడు. ఇతఁడు సునీతి దుర్మీతు లను నుభయపక్షంబులను గల త్రాసునకు ముల్లువంటివాఁడు.

చీనావారికి దైవతత్వమెట్టిదో తెలియదు. వీరి మతసారాంబంతయు నరుని జీవితమునకే సంబంధించి యుండును. ఆదిమశక్తియనఁబడెడి యా కాశ మనుదానిలో సృష్టి కారణములయిన సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు, నక్షత్రములును, జేరియుండును. ప్రపంచ మనాదియనియు, ననంతమనియుఁదలఁతురు. సృష్టికర్త దేవుఁడని భావింపరు. విగ్రహారాధకులు దలఁచునట్లు గతి యనునది యొకటి గలదందురు.

(b) భూతారాధనము.

ఆ కాశము, భూమి, నక్షత్రములు, గతించిన యోగ్యచక్రవర్తులు, సజ్జనులయిన పూర్వులు అనెడు వీరిని రక్షక భూతములని చీనావారు భావించెదరు. వీరిని దమకుటుంబరక్షకులని తలఁచెదరు. గతించిన పుణ్యాత్ములు బహుమానార్హులనియెదరు. వారు గతించినను గీర్తికాయులై భూతరూపంబుల మరల దర్శన మిచ్చెదరని నమ్మి వారికిఁ బూజార్హ పదవులను చక్రవర్తి యొసంగును. అట్టి పదవి సొసంగుఁడని యా పుణ్యాత్ముని వంశజు లో యితరులో ప్రదేశాధికారికి లిఖితపూర్వకముగా విన్నపింపఁగా నాయాధికారి చక్రవర్తికి నహేతుకముగా సంగీకారము నిమిత్త మా విన్నపమును బంపును. ఇందున కొక దృష్టాంత మీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నది.

“పూచు” పరగణాగవర్నరు, చక్రవర్తికిట్లు వ్రాసెను. “కోకాంగు చంగు” అను పుణ్యాత్మునకు గౌరవార్థమున ఈవఱలో నొక యాలయము గట్టింపబడియున్నది. ఆయనకు “శ్వేతభూతమని” పావననామ మొసంగఁబడెను. ఇప్పు డాయన వంశజు లిట్లు మనవి వ్రాసికొనిరి

“ఈ పుణ్యాత్ముఁడు సుంగు వంశోద్భవుఁడు. ఈయన గొప్ప సాహితీ. సమర్థుఁడయిన భిషక్కు. 1881 సంవత్సరములో నాయనను బ్రార్థిం

పఠగా నాయన మాటువలెను. ఆయనకుఁ బావనంపుబిరుద మొనఁగుఁడని మేమక్కాలపు చక్రవర్తిం బ్రార్థింపఁగా నాయనకు “దైవసహాయకారి” యని పావనంపుబిరుదము మొసంగెను. గతవత్సరంబున దీర్ఘకాలానావృష్టివాటిల్లఁగా నమ్మహనీయుని యాలయంబున మేము గుంపులుగాఁ జేరి యాయితీబాధం దొలఁగింపుఁడని మొఱలిడఁ గుంభద్రోణంబుగ వర్షించెను. కాఁబట్టి మొక్కుబడి పలకఁ యొకటి యాయన పేరిట నిర్మించుటకును, నింకొక పావనంపుబిరుదమాయన కొసంగుటకును, బూజార్చనల నామపట్టికలో నాయన నామముం జేర్చి, యాయనకుఁ బూజలొనరించుటకును చక్రవర్తిం బ్రార్థించుచున్నాము”.

అంతట వారి ప్రార్థన మంగీకరించితి మని చక్రవర్తి శాసనము ప్రకటింపఁ జేసెను. ఇట్టి శాసనము లనేకములు గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే విరమింపఁబడుచున్నవి.

(e) నీతిబోధ పాప ప్రతిఫలము.

I. నరజన్మమం దాదిమశక్తి యధికముగ స్ఫురించును. కావున నరుఁడు స్వభావసిద్ధముగ సన్మార్గవంతుఁడే. నరునికి హేతుజ్ఞానముగలదు. దానివలనఁ బుణ్యవృత్తియు భక్తియుఁ గలుగును. సంశయవిష్టుఁ డయినపుడు నీతిబోధలవలనను బూర్వుల దృష్టాంతములవలనను సంశయనివృత్తుఁడగును. దుర్వృత్తి యంతయు సామగ్రిజన్యమందురు. ఇచ్చట సామగ్రి యనఁగాఁ బ్రకృతియని గ్రహింపవచ్చును. నరుఁడాదిమశక్త్యధీనుఁడు. చీనారాజ్య మాదిమశక్తి నిర్మితమనియఁ గావున స్వర్గ రాజ్యమనియు దాని చట్టములకు నరుఁడు లోబడుటయే యతనికి విధికృత్యమనియు నట్టి ప్రాచీనములయిన చట్టములను సంస్కరింపఁ గూడదనియు వచింతురు. మరియు నీదిగువనమ్మకములు గలవు.

1. పాపఫలిత మీ లోకంబుననే జను లనుభవింతురు. కాని జన్మాంతరమందుఁగాదు. వ్యాధులు, ఔషధములు, వడదలు, భూకంపములు, నివి పాపఫలితములేను.

2. పుణ్యప్రవర్తనము నిష్కల్మషంబుగ నున్నయెడల సౌఖ్యంబుగ జనులుందురు.

3. ఇహలోక సుఖముకొరకే నీతిశాస్త్రము.

4. రాజ్యముయొక్క చట్టములకుఁ బ్రజలు లోఁబడి నడుచుకొనుటయే నీతి. (అట్లు లోఁబడుచున్నది లేనిది ముఖ్యముగాఁ గనిపెట్టవలెనని నియమము.)

5. పదుగురాడుమాటయే యాదిమశక్తియొక్క యభిప్రాయము కాఁబట్టి జనాభిప్రాయానుకూలముగ నేలుబడి యుండవలయును.

6. చక్రవర్తి నియమించిన దుస్తులనే ప్రజలు ధరింపవలెను. మార్పు చేయఁగూడదు.

II. చీనావారు చేయుపూజలు నిస్సారముగను శృంగారరహితముగ నుండును. దేవాలయములు లేవు. పూజార్హులకై చావడు లేర్పడి యుండును. అచ్చట జనులు కూడి వారిని ధ్యానించెదరు. గురువులని ప్రత్యేకముగ లేరు. ధ్యానించుటకు బ్రజలందరు నర్హులై. అట్టిపూజ కట్టుదిట్టముగ జరుగుటకై రాజకీయాధికారులే దాని నొనర్చెదరు. నాలుగు ఋతువులను జక్రవర్తి స్వయముగఁ బూజించును. ఏలయన, భూమి సలక్షణముగ ఫలింపవలెను. సోదెలు శకునములు చీనావారికిఁ బనికిరావు. కాలమానము, ఆకాశము, శుభాశుభంబులఁ దెలియఁజేయునందురు. గ్రహణములు, భూకంపములు, అనావృష్టి, మున్నగువిషయంబులం దెల్పునట్టి పంచాంగమును బ్రతినవత్సరము పొరతనమువారు ప్రచురించెదరు. చక్రవర్తియే మతగురువు. రాజధాని యందుండు సామాన్య దేవాలయములలో నాయన స్వయముగాఁ బూజ నొనర్చును.

జనులకుఁ బండుగలనియు నుత్సవములనియు విశ్రాంతిదినములనియు నేమియు లేవు. ఎల్లప్పుడు పాటుపడి సుఖజీవనము చేయవలెనని చెదరు. ఈప్రకరణమందుఁ జెప్పఁబడిన ధర్మములన్నియు “కౌఠ్యూనియసు”

అను జ్ఞాని నుడివినవె. ఆధర్మములను బ్రభువును బ్రజలును శిరసావహించి యాచరించుచుండురు.

(d) మతశాఖలు.

1. కర్కశ్యుసీయశు మతము, 2. తేయో మతము, 3. బౌద్ధ మతము.

1. కర్కశ్యుసీయశు కాలము క్రీ. పూ. 550 ము|| 479 వఱకు నైయుండెను. ఈయన మిక్కిలి వేదవాఁడయినను సజ్జనుఁడు. చీనారాజ్యమున కాదిమచక్రవర్తులయిన యేయో మొదలయినవారి సదాచారములు కాలక్రమంబున నశింపుకాఁగా కర్కశ్యుసీయశు వానిని బునరుద్ధారణ మొనరించెను. పిమ్మట క్రీ. పూ. 360 నఁ||న మింగ్సి (Mingtse) యను క్రీ. త. 1150 నఁ|| న విద్యాచక్రవర్తియైన షుట్సి (Tshutse) యు నామతమునే దృఢంబుగఁ బ్రతిపాదించిరి. ఆమతమే చీనావారికి జీవగట్టవలెనుండును, దానింబట్టి వీరికిఁ బ్రత్యక్షమే ప్రమాణము. ఐహికమందే వారికి లక్ష్యము. కావున వీరు కర్కశ్యుసీయశుమతమును బ్రధానమతముగఁ నమ్మి యితర మతంబుల విచారార్థముగ తమ మతమున కనుకూలించుదనుక స్వీకరింతురు. ఆ కర్కశ్యుసీయశు మతము ప్రకారము పూర్వాచారములను చీనావారు విడువఁగూడదు.

2. తేయో మతము.

ఇది చీనావారి ద్వైతమతమునకు వ్యతిరేకముగ నద్వైతమతమును బోధించును. ఇది నిస్సృహను, నైష్కర్మ్యమును, బ్రతిపాదించును. మితీమీటిన యాశకంటే మించిన పాపము లేదని తెల్పును. మనుష్యుఁడు భూమివలనను, భూమి యాకాశమువలనను, ఆకాశము హేతుజ్ఞానము వలనను గలుగుచున్నవనియు, హేతుజ్ఞానముమాత్రము స్వయంభువనియుఁ దెల్పును. హిందూదేశ మందలి బ్రాహ్మణుల వలెనే ధ్యానయోగము ముఖ్యముగ నాచరింపుమని చెప్పెను. ఆఱ్ఱయి పర్యవసానము వాగు చీ

ధ్యానయోగమువలన మహత్తులఁ జూపవచ్చు ననియు, మంత్రశక్తి కలుగుననియు, భూతముల నాకర్షింపవచ్చుననియు, బ్రక్రతియొక్క శక్తిని నిరోధింప వచ్చు ననియు, సమర్థత్వమును సాధింపవచ్చుననియు బిశాచములఁ బారఁదోలవచ్చుననియు సంతగా విశ్వసించిరి. అలాగున నే చీనావారును ముఖ్యముగ నమ్ముదురు.

3. బౌద్ధమతము.

బౌద్ధ దేవాలయములలోఁ బుష్పములతో నలంకరించుట యొక గొప్ప యాచారము గలదు. చీనావారికి సుద్యాసవనముల నేర్పఱచి నానావిధ పుష్పజాతులను వానియందుఁ బెంచుటకు మిగుల నభిలాష గలదు. ఈ కారణముచేతఁ గొంతవట్టుకును, బౌద్ధమతము ముఖ్యముగ నీతి ప్రవర్తన బోధించుటచేత మఱిగొంతవట్టుకును, చీనావారికి బౌద్ధమతము కూడ నొకవిధముగ సంగీకార మయ్యెను.

(C) మతత్రయ సాంకర్య కారణము.

కక్షాఘ్నాసీయఁగుయొక్క మతము ముఖ్యముగ స్వచ్ఛమయిన నీతిని బోధించుచు నట్టి నీతి పరులైన పెద్దల నారాధించుటను మాత్ర మనివార్యముగఁ బ్రతిపాదించునేకాని మరణానంతరమందు జీవులకు స్వర్గనరకాదులు కలవని చెప్పదు. బౌద్ధమత మందన్నసో యగాధమయిన మానసిక తత్త్వమును, నిర్మలమయిన నీతి ప్రవర్తనమును, సునీతి దుర్నీతి ప్రవర్తనముల ఫలితములుగ బుణ్యలోక పాపలోకములును, (ఇచ్చట లోకము లనఁగా మానసికావస్థలే కాని యార్యమతమందుఁ జెప్పబడు లోకాంతరములుకావు) కొన్ని యాచారములును, బామరజనార్థమయి కొన్ని ప్రతిమారాధనలును జెప్పబడియున్నవి. కాని యీరెండుమతములయందు నానావిధ దేవతారాధనలు చేయవలయునని నుడువఁబడి యుండలేదు. ఈకొఱతను టేయోమతము పూర్తి చేసినది. ఇదిపూర్వమందు లిఖింపఁబడినట్లు మనుష్యులయొక్క శుభాశుభములును సమస్త వ్యాపారము

లును దేవతాధీనములయి యున్నవని యనేక తాంత్రికముల బోధించెను. ఈమత త్రయ కర్తలు ముప్పును కీ. పూ. 6 వ శతాబ్ద ప్రాంతముల వారె. ఆముప్పురోసు చీనావారు గురుమూర్తి త్రయమని యేక కాలమందె పూజింతురు.

చీనాదేశీయులలోఁ బ్రతి మానవుఁడును మూడుమతములను సమ్మి యుండు వాఁడనియే వక్కాణింప వచ్చును. ప్రభు వా మూడు మతము లను దానును సమ్మి యాచరించుచుండుటచేఁ బ్రజలును జీరకాలము నుండి తదాచరణను విడువ కుండిరి.

(f) చీనావారి మతవిశ్వాసము.

పరిశీలింపఁగాఁ జీనావారి మత విశ్వాసమునకుఁ గట్టి పునాది యు న్నట్లు కనుపట్టదు. వారి విశ్వాస మటువంటిదేయైనయెడల సది చిరకాల మునుండి యవిచ్ఛిన్నముగ నెట్లుండెనని చదువరులు శంకింప వచ్చును. దానికి సమాధాన మేమనఁగా, చీనావారి యదృష్టవశంబున వారికి మహమ్మదీయుల తాకుడు తగిలి యుండలేదు. కీ. త. 16 వ శతాబ్దము దనుక యస్య మత సంపర్క-మే కలుగలేదు. ఆ శతాబ్దమందు క్రీస్తుమత బోధకులు దేశములో నడుగు పెట్టిరి. అదియే చీనాపండితులకుఁ బ్రాణ గొడ్డ మయినట్లు దేశ చరిత్రయే ముందు విశదీకరింపఁ గలదు.

B. పరిపాలన పద్ధతి.

రాజ్యము పరగణాలుగ విభజింపఁబడి యుండును. ప్రతి పరగణా కొక గవర్నరుండును. ఆ గవర్నరును మండారినుఁడందురు. అట్టిపరగణాల కొన్నిటిపై రాజప్రతినిధి యుండును. గవర్నరులుగాని, రాజప్రతినిధులుగాని, చక్రవర్తి యత్తురువులకు లోబడి యుండవలెను. చక్రవర్తి యట్టి నిరంకుశాధికారము గలిగి యుండుటచే సమర్థులయిన కొందఱు చక్రవర్తు లేలునపుడుతప్పఁ గడమవారి కాలమందుఁ బ్రజాకలహము లుద్బంధంబుగ మెండుకొని యున్నట్లు చరిత్రయే తెల్పుచున్నది.

ప్రజాప్రతినిధిసంఘము లేదు. పైని జెప్పబడిన మందారినులు రాజ్యమున కవయవముల వగటివారు. **V. S. Subba Rao.**

2. మందారినులు:— వీరపారమైన దేశభాషను సమగ్రముగఁ జదివి, న్యాయచట్టములయందునను బూర్వాచారగ్రంథములయందునను నిఁచు మిఁచుగఁ బూర్ణ పాండిత్యము గలిగిన వారు. అట్టి వారిని జక్రవర్తి తన సమ్మూఖమునఁ బరీక్ష చేయించి మెప్పువడసిన వారికి మందారికొ హోదా నుసంగును. ఆ గొప్ప యుద్యోగముఁ బడయుటకై చీనాపండితులు తపస్సు ధారపోయుదురు. అట్టియధికారముఁ బడసిరేనిఁ దాము ధన్యుల మనుకొందురు. పూర్వుల చట్టముల నాచారములను వారు జాగరూకులై రక్షింపవలయు. వీరిలో వ్యావహారిక మందారిను లనియు సైనిక మందారిను లనియు రెండు విధంబులు కలవు.* మొదటి విధపు మందారినులు రెండవ విధపు మందారినుల కంటె నెక్కువ యధికారము గలవారు.

3. సూపరువైజరులని కొంద యుద్యోగులు గలరు. వీరిని ధర్మ రక్షకు లందురు. వీరు ప్రజలపండితులు. పూర్వాచారములను గాపాడుచుందురు. చక్రవర్తిగాని యితర యుద్యోగులుగాని యాచారభంగము గావించిరేని వారినడతను వీరు నిషేధించెడి యధికారము గలవారు. వీరిం జూచి ప్రభువులును బ్రజలును భయపడు చుందురు. వీరారాజ్యములో సర్వత్రా పూజనీయులుగ నుండురు. రాజకీయోద్యోగముఁ బడయని పండితులు ప్రజలచే నధికముగ గౌరవింపఁ బడుచుందురు.

4. రాజకీయధనాగమము:— రాజ్యమునకు వచ్చెడి యాదాయమును, గాఁదగిన వ్యయమును, గూర్చి మదింపులెక్క (Budget) నేర్పఱచుటకు వశము కాని యసమగ్రస్థితిలో వానిలెక్కలుండును. దీనికై

* సైన్యములపై విచారణకాక తక్కిన రాజకీయ పరిపాలనమునకు వ్యావహారికమని సంకేతముగ నుడువబడినది.

కొంద ఋద్యోగులు నియమింపఁబడియున్నను బ్రయోజనము లేకుండును. రాజకీయోద్యోగులకు వేతనము లల్పములుగ నీయఁబడును. కావున వారు సేకరింపఁబడిన రాజద్రవ్యములలోఁ గొంతయపహరించుటయు, లంచములు గొనుటయు, సంభవించుచుండును. అందువలన రాజ్యద్రవ్యము సక్రమముగ ధనాగారము చేరకుండును. గొప్పరుసుములు, నాదాయపుపన్నులు మొదలయినవియు ధనాగమమూలములయి యున్నవి. ఆద్రవ్యముతో రాజమార్గములును, వంతెనలును, బాతశాలలును, మొదలయినవి యేర్పఱుపఁబడుచుండును.

5. సైన్యస్థితి:—చీనా దొరతనమువారు తమ ప్రజలలోఁ గొందఱను రణవిద్యయందుఁ దీర్పుచేయించి వారిని స్వస్వవృత్తులవలన జీవింపుచుండుఁ డందురు. యుద్ధము ప్రసక్తించునపుడు వారిగూర్చుకొని, కూలియిచ్చి మఱికొందఱను దెచ్చుకొందురు. విల్లు నమ్ముల ధరించి యుద్ధ మాడుటయే వారి పూర్వాచారము. కావున నాయాచారమును వారు విధి యనుకొని విడువరు. చీనావారు తమనేర్పుకొలఁదిని వ్యవసాయమును శిల్పకృత్యములను వాణిజ్యాదులను జేయుటయం దాసక్తి గల వారేకాని యుద్ధాసక్తి గలవారుకారు. మఱియు సౌమ్యముగ వ్యవహరింపఁ జూచువారేగాని యుద్ధమునకుఁ గాలుద్రృష్టవారుగారు. అది యుంగాక, వీరికి 18వ శతాబ్దాంతమువఱకు యుద్ధసైపుణ్యము లేని యడవి గుంపులతోను సనాగరీకజనులతోను బోరుట కలిగెను. కావున వీరు వారిని జయించుటకుఁ దమపేదరణవిద్యతోనే సమర్థులయియుండిరి.

C. విద్యావిషయము.

వీరి లిపి యగమ్య మనియు, వీరి భాష యఘోర మనియు నుడువ వచ్చును. వీరి లిపిని గూఢలిపి యనికాని సాంకేతిక లిపియనికాని వక్కాణింపవచ్చును. ఒక సంకేతము (అనఁగా గుర్తు) ఒక యూహను దెలియఁజేయును. ఇట్టిభాషయందు 50,000 గుర్తులు గలవు. వీనిలో

సగముమాత్రమే వాడుకలో నున్నవి. సామాన్యప్రాంతలలో 4,000 మాత్రమే ముపయోగింపబడును. అట్టి లిపిని జదువనేర్చుట కేండులు పూండులు వట్టునని యన్యదేశీయు లభ్యసించి పల్కిరి. ఈభాషయం దొక యచ్చుమాత్రము గల శబ్దములే ప్రాచీనముగా వాడబడును. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వీరి భాషావైచిత్ర్యమును విస్తరింపలేదు.

వీరి భాషాగ్రంథములు ముఖ్యముగ మూడు విధంబులుగ నుండును.

1. ఫోవా యను మహాపురుషుడు రచించిన గ్రంథము. దీని యందుఁ బ్రపంచము, నీతిమార్గము విశదీకరింపబడి యున్నది. ఈయనయే చీనారాజ్య కర్తయని చీనావారు నమ్ముదురు.

2. కక్షాపూసీయను అను జ్ఞాని వ్రాసిన కావ్యములు.

3. రాజ్య చరిత్ర.

ఈ గ్రంథములను బ్రభువును బ్రజలును దప్పక యభ్యసించి వానిప్రకారము నడుచుకొనవలెను. పైని నుడువబడిన గ్రంథవిషయములు తఱచుగా సంగీతముతోఁ బాడుదురు. పూర్వాచారము లుత్సన్నము లైనపుడు పండితులు దుఃఖించుచు వానిని మఱల నుద్ధరింపవలయునని దుఃఖిజనకమైన గానముతోఁ బాటలుపాడి ప్రజలఁ బ్రోత్సహపఱచెదరు. వీరికి గానము బహుముఖ్యవిషయమై యున్నది. రాజ్యపుచట్టములను పాటలుగాఁ బాడుదురు. గానమువలన విషయములను మనస్సుల గాటంబుగ నాటవచ్చు నని చీనావారు బహుపూర్వకాలము క్రిందటనే యెఱిగియుండుట స్తవనీయంబై యుండునుగదా. ఇదిగాక చక్రవర్తులలోఁ గొందఱు ప్రబలపండితులై యుత్కృష్టకావ్యంబుల రచించుటకలదు. ప్రతిమాసమునం దొకసారి జనసంఘమునకు నీతి మార్గము చక్రవర్తు లుపన్యసించుచుండురు. చీనావారి గ్రంథబాహుళ్యమింతంతని చెప్పనలవికాదు. ఒక్కొక్క విషయముం గూర్చి వందల కొలదిగ గ్రంథములును, నెక్కొక్క గ్రంథములో వేలకొలదిగ నధ్యాయములు నుండును, అద్భుతములైన నిఘంటువులు గలవు. పాఠశాల లనేక

ములున్నవి. పండితులు సర్వాధికారము గలవారై సమస్త వ్యవహారముల నడపించువారుగఁ గన్పట్టుదురు. ఇంతయేల 18 వ శతాబ్దాంతముదనుక చీనావారు పండితులకు దాసులయి యుండిరి. ఈపండితులు స్వదేశ విద్యాప్రవీణులయి యున్నను, దమకు బాగుగ దెలియని విషయములలోఁ గూడ మిగుల నిపుణతఁ గలవారివలె నటించి, యితరుల భ్రమింపఁజేయ నమర్చులనియు, వారికి డంబమెక్కుడనియుఁ బాశ్చాత్య లాక్ష్యేపించిరి. దానికిఁ దార్కాణంబుగ నీదిగువ యంశంబుల నుడివిరి.

1. చీనారాజ్యములో జనాభాలెక్క వ్రాయుటకు గొప్ప డిపాటుకమెంటు గలదు. కాని జనసంఖ్య యంతయని నిష్కర్షగ నిప్పటికిని దెలియదు. కొందఱు 5,00,00,000 అనియు మరికొందఱు 10,00,00,000 యనియుఁ జెప్పెదరు.

2. పటములు వ్రాయుటకుఁ బ్రబలమయినయద్యోగ మండల మొకటి గలదు. కాని వారు వ్రాసిన పటములన్నియు నటగొటగానే యుండెను. కావుననే జస్సుట్సు అను మిషనరీలు (క్రైస్తవమతచోధకులు) నానిని సలక్షణముగ వ్రాసి యా మూలముననే చక్రవర్తుల యొక్క ప్రాపకముఁ బడసిరి.

3. చరిత్రలు వ్రాయుటకుఁ గొందఱుద్యోగులు నియమింపఁ బడి యుండిరి. వారు రాజ్యవ్యవహారములను, జక్రవర్తుల నిర్ణయములను మాత్రము వ్రాసిరికాని జాతీయాభివృద్ధికై ప్రజలొనర్చిన మహాద్యమంబుల నేమియు వ్రాయరైరి.

4. చేతిపనులలో చీనావారి చిరంతన ప్రావీణ్యతను గుటించి గతాధ్యాయములో నుడువఁ బడియున్నది. అట్టి ప్రావీణ్యము కలవారయ్య గడియారముల సలక్షణముగఁ జక్కఁజూచుకొనఁ జాలరైరి.

మఱియు వారే చీనావారొనరించిన కొన్ని కార్యము లద్భుతము లని యిట్లు మెచ్చుకొనిరి.

1. “హుయంగహు” “యాన్ గుటిసి-యాంగు” నడులకు నడు
మ నావికాయాత్రానుమాలముగ నెక కాలువఁ ద్రవ్వించిరి. అది బహు
శ్లాఘనీయముగ నున్నది. 1800 సం॥ పాత కది సక్రమముగ నుంచఁ
బడెను.

2. పిచిలీసింధుశాఖలోనికిఁ బ్రవహించుచుండు “హుయంగహు”
నదిని బసుపునముద్రములో శాశ్వతముగఁ బ్రవహించునట్లు చేసిరి. ఆ
పని “చియన్-లుంగు” చక్రవర్తి కాలములో జరిగెను. ఆయదృఢత కృత్య
మునెంతని కొనియాడవచ్చును.

చీనావారి గృహనిర్మాణనైపుణ్యము మోటనియు, రంగులు
వేయుట మనోహరమనియు, వీరి చరిత్రలు రసహీనములనియు, నాటక
గ్రంథములు మఱియు రసహీనములనియుఁ భాష్యాత్ములు భావించిరి.

చీనా స్త్రీలు.

తా మారాధించెడి యాకాశదేవతాస్వరూపులు పురుషులనియు,
భూదేవతాస్వరూపిణులు స్త్రీలనియు, చీనావారు భావించురు. కావున
వారు స్త్రీలను గౌరవింతురు. వీరికిని జనానా కట్టుపాటు కలదు. చీనా
వారు స్త్రీలకు విద్యనేర్పింపరు. ఓలీయిచ్చి స్త్రీలను పెండ్లి యాడుదురు.
తల్లి దండ్రులకు బిడ్డలు విధేయులై యుండుటయే పావన ధర్మమని
చీనావారు దలంతురు. ఫోహి అను మహత్ముఁడు వివాహధర్మముల
నిరూపించి యుండెను. మఱియొక విశేషంబుగలదు, ఏదియన; స్త్రీలకుఁ
బాదంబులు పొడవుగ నుండుట యందంబు కాదని బాల్యమునందే
వారిపాదంబుల మడఁచెదరు. అట్లు సంకుచితచరణలై వారు గమనసౌల
భ్యంబుఁ గోల్పోయి సంకట పడుచుండురు.

3 వ అధ్యాయము.

చీనారాజ్యముయొక్క పూర్వచరిత్ర.

పురాతనములయిన గొప్ప రాజ్యములలో చీనారాజ్య మొక్కటిమే కాలవ్యత్యయంబులచేతఁగాని శత్రువుల చీనారాజ్యముయొక్క దండయాత్రల చేతఁగాని మార్పుల నొందక స్వస్థితి. స్వస్థితిని నిల్పుకొన్నదై యున్నది. ఈజిప్టు, బాబిలోనియా, అస్సిరియా యను ప్రాచీన రాజ్యములు వృద్ధిక్షయములను బొందియుండఁగా ప్రాచీన ప్రపంచమందీ రాజ్యము స్వక్రియస్థితింబాయకుండుటమే కాక యభివృద్ధిఁగూడఁ జెందియుండెను.

చీనాదేశముయొక్క యీశాన్యమూలను పశువు లేటి ప్రాంతముండున్న ఫలవంత ప్రదేశములయందు చీనాదేశీ చీనారాజ్యాభివృద్ధి. యుల చిన్నగుంపెచ్చుట నుండియో వచ్చి నివసించుచుండె నని తద్దేశపురాతన గ్రంథసామగ్రి వలనఁ దెలియుచున్నది. క్రమక్రమముగా వారు తమ రాజ్యము స్థిరీకరించుకొని పరిపాలనాపద్ధతులఁ గుదుర్చుకొనిరి. తమ్ము నావరించియున్న పూర్వ నివాసులు తమ రాజ్యాభివృద్ధికి నిరోధకులయి యుండుటచే వారిం దఱిమి తమ రాజ్యమును బశ్చిమ దక్షిణ దిశలకు వ్యాపింపఁజేసిరి. ఇట్లనేక శతాబ్దంబులు చనఁజన చీనాదేశీయులలోఁ గొందఱు తమ రాజ్యబహిఃప్రదేశములయందు నివాసంబులఁ గుదుర్చుకొని తమ రాజ్యాభివృద్ధికై తత్ప్రదేశంబులను మధ్యస్థానంబులుగ నేర్పఱచుకొని పిమ్మటఁ దమ రాజ్యమును మహాభవనముయొక్కనిర్మాణమునకు నాప్రదేశములనే పునాదులుగఁ జేసికొనిరి. పిమ్మట క్రీ. పూ. మూడవ శతాబ్దమందు వశువు లేటు (Yangtze-king) ను దాటి దక్షిణముగా వచ్చి నూతన ప్రదేశంబుల నొక్కొకటిఁ దమ రాజ్యముతోఁ జేర్చుకొని యిప్పటి చీనారాజ్యమును నిర్మించుకొనిరి.

పరదేశములపై దండెత్తి జయించి తమరాజ్యముఁ బెంపొనరింపక
ప్రాంతప్రదేశములయందు సౌమ్యముగ నివాసంబులఁ గుడుర్చుకొని క్రమ
క్రమంబుగ వానిని దమరాజ్యముతోఁ జేర్చుకొను గొప్పసామర్థ్య మీదేశీ
యుల కెల్లప్పుడు కలదని వారి దేశచరిత్రలయం దెక్కడఁజూచి
నను గన్పట్టును. వారియందు వీరలక్షణంబు లేమియుఁ గానరావు.
అల్పశక్తివంతులపై వారొందిన జయంబులుసామోపాయార్జితంబులేకాని
వారిపై దాడిచేసి వారిని బీడించి యోడించిపడసినవి కావు. వా రీచీ
నాదేశమునకు వచ్చునప్పటికే యచ్చటనున్న పూర్వవాసులకును వారికిని
సర్వవిషయములయందు భేదంబు కలదని తద్దేశీయగ్రంథంబులు నుడుపు
చున్నవి. కాఁబట్టి చీనాదేశీయు లెవరో వారెచ్చటనుండి వచ్చిరో యను
ప్రశ్నలు పొడమక మానవు.

చీనాదేశీయు లెచ్చటఁ బుట్టి పెరిగిరో తద్విషయ నిరూపణంబునకై
యనేక యోచనలు చేయఁబడినవి. వారు
చీనాదేశీయుల పూర్వ సెన్నారు (Sennar) మైదానములనుండి వలస
నివాస నిరూపణము. పోయిరనియు, ఈజిప్టు (Egypt) దేశవాసు
లయి కొంతకాల ముండిరనియు వారుసిద్దియా
దేశీయ సంతతివారనియు నెట్లకేలకూహింపఁబడినది. ఈయూహకు గ్రంథ
సాక్ష్యగ్రాహియై గానరాదయ్యె. “టెర్రీయను-డి-లాకూపెరి” (Terrien-
de-Lacouperie) యను చరిత్రకారుఁడు పరిష్కరించువల కీవిషయము
సంశయగ్రస్తంబుగ నే యుండెను. ఆయన పరిష్కృతిమాత్రమునిర్వి
వాదంబుగా నుండెను. అదేమనిన క్రీ. పూ. 23 వ శతాబ్దమందు, వారు
కాస్పియను (Caspian) సముద్రమునకు దక్షిణమందున్న అక్కేడియా
యను ప్రదేశమునుండి వలసపోయిరని నిశ్చయించెను.

అక్కేడియాదేశీయుల యొక్కయు చీనాదేశీయులయొక్కయుఁ
బ్రథమలిపులు చాలవల కొండొంటిం బోలియుండుటయు, నుభయదేశీ
యులకు మత, సాంఘిక, శాస్త్రీయ విషయములయందుఁ బ్రత్యక్ష సామ్యం

బుండుటయుఁ దననిర్ధారణకుఁ బ్రబలసాక్ష్యము లని యాయన వక్కా-
ణించెను. మఱియు నీదిగువ సామ్యములుగూడ సాక్ష్యములనియే నుడివెను.

సాక్ష్యములు.

చీనా దేశమందు.

సుసియానా దేశమందు.

(1) క్రీ. పూ. 2085-2004
వఱకుఁ బాలించిన “యేఝు” చ
క్రవర్తి చీనారాజ్యమును బన్నిద్ద
ఋగురువులకు విభాగించెను.

సుసియానారాజ్యము పన్నిద్ద
ఋరాజులకు విభాగింపఁ బడియుం
డెను.

(2) చీనావారు షాంఘ్వియను
దేవతను, నార్దుర మహాత్ములను
బూజింతురు.

సుసియాను లొక్కదేవుని నా
ర్దుర నుపదేవతలను నేవించెదరు.

(3) చీనావారు జ్యోతిష శా
స్త్రమందును, వైద్యశాస్త్రమందు
ను బ్రవేశముఁ గలవారు.

మెసపొటేమియా వారు వైద్య
శాస్త్ర జ్యోతిషశాస్త్ర పరిజ్ఞాన
మందు చీనావారిం బోలియుండిరి.

(4) బాబిలోనియామందుఁ గొద్దికాలముక్రిందట భూమిని ద్రవి
కనుఁగొనిన జలాధారములు, కాలువలు, మొదలయినవి చీనాదేశమం
దిప్పుడు దృశ్యమానములగు జలప్రవాహములను, గల్పితజలమార్గములను
సాక్షాత్తుగఁ బోలియున్నవి. ఇప్పటికి యేళ్లచేతను గాల్వలచేతను చీనా
దేశ మెంతరమ్యముగాఁ గనపట్టుచున్నదో యంతగానె పూర్వకాల
మందు బాబిలోనియా కనపట్టి యుండెననియు గ్రహింపఁ దగియున్నది.

ఆశియాఖండ చరిత్రలయందు జనులు వలసవోవుట ప్రాయశ్చ
ముగాఁ గనపట్టును:—గత శతాబ్దాంతమందు గూడ “కాల్మక్సు” అను
జాతివారాఱువేలమంది రుష్యాదేశముయొక్క పొలిమేర భూములనుండి
చీనాదేశ ప్రాంతములకు వలసవచ్చినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఆశియా
ఖండమం దొక దేశవాసులు మరియొక దేశవాసు లగుచుండి రనుట
కీవలసపోవుటయే ప్రబలతార్కాణం బగుచున్నది.

ఒక దేశమందుండువా రంక్షలుకాని వారిలోఁ గొన్నితెగలవారు కాని వలసపోవుటకు గారణములు, మహమ్మారియొ, టైమమొ, రాజవి డ్వరమొ యయియుండును. కాఁబట్టి మెసపొటేమియా దేశమునుండి చీనావారిపూర్వులు పశువుటేటి తీరమునకు వలసవచ్చి యుండురనుట కసంగతాంశంబు లేవియుం గానరావు. చీనాదేశీయుల పూర్వనివాసదేశముం గూర్చి యింక వితర్కించుటకావశ్యకమును గన్పట్టదు. చీనాదేశమునకు వచ్చిన పవరపడి వారి వృత్తాంతంబును దెల్పుటయే యీగ్రంథోద్దేశమయిననున్నది. తన్నిమిత్రమయి తద్దేశీయ పరంపరాగతగ్రంథములే చాలునని చదువరులును దలంపవచ్చును.

బహు పురాతనరాజ్యములయిన ఈజిప్టు, కాల్డియా (Egypt & Chaldea) రాజ్యముల కాలముకంటె పూర్వమునుండి చీనాదేశీయ చరిత్ర యందు చీనావారి పూర్వికము తెలియబడుచున్నది. తద్గ్రంథమందు వారి యొక్క బహుపూర్వ వృత్తాంతములు పుక్కిటిపురాణములతో నిండియున్నను మూలాధారమయి విశ్వసనీయమైన యంశము మాత్రము వాని యందు లోపించి యుండలేదు. అది యెద్దియనిన చీనాదేశీయులయొక్క ప్రధానమూలపురుషులు విశేషజ్ఞానులనియు, దైవసమానులనియు, వర్ణింపఁ బడియుండుటయే. రాజ్యమేలు ప్రతిజాతివారును దమపూర్వుల నట్లే వర్ణించుచుండురు. వారి ప్రధానమూలపురుషులలో నొకఁడు ఫూసి (Fuhsi) నామధేయుఁ డీక్రిందియంశంబులచే శాశ్వత కీర్తిసంపన్నుండఁ యొనఁట.

- (1) షడ్విధలిపి నిర్మాణంబుచేయుట.
- (2) ఘటికాకాలచక్రసంబంధసంకేతముల నేర్పఱచుట.
- (3) వైవాహిక ధర్మశాస్త్రకర్తయగుట.
- (4) వికృతిశాస్త్రబోధక గ్రంథమున కాధారములని జనులత్యాద రంబుతో భావించెడి ప్రసిద్ధాప్తచక్రగ్రంథనిర్మాతయగుట.

ఆయన కనంతరమువచ్చిన “షెన్నంగు” (Shennung) అను

నాతఁడు ప్రజలకు వ్యవసాయవిద్య నేర్పెనఁ
 షేన్నంగు చక్రవర్తి. నియు, రాజవిపణముల నేర్పఱచెననియుఁ, బొ
 లములఁచుందుండు నోషధులఁ, జీరకాలము
 నుండి యవ్యక్తంబులుగ నున్న యోషధులయొక్క గుణంబులఁ గన్పెట్టె
 ననియు నూహింపఁబడియున్నది. రాజుల జీవచరిత్రల కనుసంధింపఁ
 బడువారి ప్రతిమలలోఁ బైని నుదహరింపఁబడిన ప్రాచీనజ్ఞానియొక్క
 ప్రతిమయం దాయన యేదోయోషధియొక్కకాండ యదియెంతగుణవంత
 మయియున్నను దన కరుచిగా నున్నట్లు తన ముఖులక్షణమువలనఁ
 గనఁబడుచుచు, దానిని నమలుచున్నట్లుగఁ బ్రదర్శింపఁబడెను. ఓషధుల
 గుణగుణంబుల నాయన వ్యక్తికరించెననుట కదియే తార్కాణంబు
 కదా! తర్వాత వచ్చినప్రభువు ‘హంగ్తి.’ (Hwangti.) ఆయన క్రీ. పూ.
 2332 సం॥ లో సింహాసనమెక్కెను. ఆయన తన పూర్వులవలెనే దీర్ఘ
 కాల మనఁగా నొకశతాబ్దమేలెను. కొయ్యతోను, మట్టితోను,
 లోహముతోను, బాత్రలను జేయుటఁ బ్రజలకు నేర్పి యన్యోన్యవ్యాపా
 యోగ్యములగు నాణెముల నేర్పాటుచేసెను. అట్టి ప్రభువు చీనాదేశ
 మును బాలింపనేలేదని యొక గ్రంథకర్త వాదించెను, కాని చీనాదేశ
 యచరిత్రకారులు మాత్రమాయనజ్ఞానమును యోగ్యతను గుఱించి విను
 గులేకుండ నెంతయో వర్ణించి వ్రాసిరి. ఆయనరాణియే పట్టునూలును
 గనుగొనెనట.

క్రీ. పూ. 2085-2004 సం॥ వఱకుఁ బరిపాలించిన ‘యేయి’
 (Yao) ప్రభుత్వమునకు వచ్చుటతో చీనాదేశ
 యేయిచక్రవర్తి శపుకల్పితపూర్వచరిత్ర తుదముట్టిన దనవ
 చ్చుననఁగా నాయనకుఁ బూర్వమందున్న
 చరిత్రయంతయుఁ గేవల కల్పనాకథగాఁ గన్పట్టుచున్నది. యేయో
 ప్రభువు కాలమునుండి దేశచరిత్రను బండితుఁడైన కన్ఫ్యూసియస్
 (Confucious) లిఖించెను.

“యేయి” సర్వజ్ఞుడనియు, చాకచక్యము గలవాడనియు నిపుణుడనియు, యోచనశాలియనియు, ఆగ్రంథకర్త వ్రాసెను. నీలశిరోజులను విశేషనామంబు గల చీనావారి నాప్రభువు దైవప్రేరితునిమాడ్కించి బాలించెననియు, ఆయన సర్వసద్విషయము లయందుం బురోగామి గనుండి ప్రజలు తన్నుననుకరించునట్లు చేసెననియు, ఆగ్రంథకర్తయే లిఖించెను. దయామయుడైన యాయనయొక్క పరిపాలనములో చీనారాజ్యముత్తర దక్షిణములయందును దూర్పుపడమరలయందును విస్తరిల్లెను.

ఆయన పరలోకగతుడయిన పదంపడి ప్రజలు “షున్” (Shun)

అను పురుషుని బ్రభువుగాఁజేసికొనిరి. ఈ షున్చక్రవర్తి.

ప్రభువుకాలములో నొక జలప్రళయము సంభవించుటచే చీనారాజ్యములో బహుప్రదేశములు పాడయ్యెను. ఆజలప్రళయమునే సోవాజలప్రళయమని క్రైస్తవబోధకులలో నొక తెగవార లనిరి. వా రేమనినను ఆజలప్రళయము చీనాదేశములోనుండు పసుపుటేటి (Yellow.river) యొక్క వెల్లువయేకాని మఱియొకటికాదు. ఆవెల్లువ కొంతకాలమున కొకసారి యపారముగా నానదినుండి వెడలి. దాని తీరప్రదేశములను నాశముచేయుచుండును. పైనిజెప్పిన జలప్రళయానంతర మాజలము మరల నదిలోనికి బోవునట్లు చేయుటకు “యూ” (Yu) అను నుద్యోగి నియమింపఁబడెను. ఆయన యాపనిమీఁదఁ బొమ్మిదివత్సరము లుండెనట. మఱియు నాపనియందాయనకుఁగల యాసక్తిని నిట్లు చీనాపండితులు వర్ణించిరి. ఆపనిజేయుకాలమందాయన తనగృహంబును మఱచి మూడుపర్యాయములు దాని నతిక్రమించి వెళ్లెనట.

అట్టి ప్రసిద్ధకార్యం బొనరించుటంజేసి యాయనను షున్ప్రభువు

యొక్క మరణానంతరము ప్రజలు రాజుగాఁ

“యూ”చక్రవర్తి

గైకొనిరి. ఈయనయే “సియ్యా” (Hsia) వంశ

“సియ్యా” వంశము

ప్రభువులలోఁ బ్రథముఁడు. ఈ వంశప్రభువులు

కీ). పూ. 1954 మొదలుకొని 1687నం॥ వ
అంకుర బరిపాలనము చేసిరి. అంతకుఁబూర్వము చీనారాజ్యము పడునె
కండు పరగణాలుగ నుండఁగ నీరాజుతోమ్మిదిపరగణాలుగ విభజించుట
యాయన సాహసకార్యములలో నొకటియై యున్నది. ఆవిభాగ
మును ముందుసంతతులవా రెఱుంగుటకయి యిత్తడిరేకులమీఁద నది చె
క్కింపఁబడెను. ఆయనయొక్క పరమయోగ్యతను శాశ్వతముగఁ బ్రకా
శింపఁజేయుటకు జనులు ‘హెంగు’ (Heng) కొండమీఁద శిలాస్తంభంబు
స్థాపించి యాయన తమకొనర్చినట్లుగఁ దాము నమ్మిన యుపకారంబుల
నన్నిఁటిని దానిమీఁదఁ జెక్కించిరి.

“యా” ప్రభువునకుఁ బిమ్మటఁ జదియార్దురు రాజులు పాలించిరి.
వీర లాప్రభువు తమవంశమునకుఁ గలుగఁజే
సియ్యావంశము సిన యున్నతస్థితి నుండిభంశంబునొంది యథో
క్షీణించుట.
గతిం బడిరి. ఇట్టథోగలినిబడుట ప్రాగ్భవంచ
రాజ్యముల కన్నిఁటికి నాచారమయ్యె యున్న
దని యాంక్షేయచరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను. “యా” ప్రభువుయొక్క సత్య
శీలతను నిష్కాపట్యమును జరిత్రకారులు బహుగా వర్ణించి యుండిరి.
ఆయన యనంతరరాజు లొరెండు సుగుణములను బాటింపక యయో
గ్యులైరి. స్వేచ్ఛాప్రవర్తనమును గూఠత్వమును ఈరాజులయొక్క
పగంపరతోఁబాటుగ వృద్ధియయ్యెను.

తుదకు వచ్చిన రాజైన చిక్వి (Cheeh-kwei) యందుఁ దన పూర్వు
లయిన యాయధర్మరాజుల దుర్గుణము లన్నియు
చిక్వి చక్రవర్తి పద మూర్తిభవించెను. ఈప్రభువు క్రీ. పూ. 1739.
సం॥ మొదలుకొని 1687నం॥ వరకుఁబాలించెను.
చీనాదేశీయులు తమరాజు స్వర్గపుత్రుండనియు
దమ రాజ్యవిధానక శాసనములు స్వర్గస్మితములనియు భావించెదరు.
అట్టి శాసనముల నతిక్రమించిరాజు మూర్ఖముగాఁ బ్రవర్తించినయెడల

రాజుతోఁగలహించి తిరుగబడుట ప్రజలకువిధియని పూర్వాచారమును బట్టి ప్రజలుభావించెదరు. పూర్వాచారవిశ్వాసమును జనులు కలిగియుండ వలసినదనివారి దేశపు ప్రబలవిద్వాంసుఁడు సెక్కి వక్కాణించియుండెను. అట్టియిక్కట్టు పైనిఁజెప్పబడిన చిక్వి ప్రభువుకాలమందు జనులకుఁ గలిగెను. రాజకీయోపద్రవమువలనను, బ్రాణధనములవిషయమై ప్రజలొందొరులకొనరించుకొను చెఱుపులవలనను, ఆరాజు దురవస్థపాలయ్యెను. జనులందఱు నేకాభిప్రాయులై పరిపూర్ణుఁడని బిరుదువహించిన టాక్ గు (Tang) అనువానిచే నడిపింపఁబడి రాజ్యపై దండెత్తిరి.

ఆనాయకుఁడు చక్రవర్తిని రాజ్యపదభ్రష్టుని గావించి తానుదైవానుగ్రహమువలనఁజక్రవర్తియై తన బిరుదును టాంగుచక్రవర్తి, సార్థికరించు కొనెను. ఈయన కాలములో షాంగువంశము. నేడేండ్ల కరువు సంభవించెనట. ఈయన వంశము “షాక్ గు” (Shang) వంశముని కాని “యిన్” (Yin) వంశముని కాని పిలువఁబడెను. ఈవంశపు రాజుల చరిత్ర తత్పూర్వవంశమునఁగా “సియా” వంశ రాజుల చరిత్రకుఁ బ్రతియే యయి యుండెను. “టాక్ గు” నకు సింహాసన మేవిశేషయోగ్యతవలనఁ గలిగెనో యది యాయన యనంతరమేలిన యిరువది యెనిమిది రాజుల కాలములోఁ గ్రమక్రమముగా క్షీణించెను. వీరిలో నిద్దఱు ముగ్గురు మాత్రము యోగ్యులని చరిత్రకారులు ప్రతిపాదించిరి. ఎట్లయినను వీరికాలమందు రాజ్యము క్షీణోన్ముఖంబయియే యుండెను.

వీరిలోఁగడపటిరాజయిన “చౌసిను” (Chowsin) కీ. పూ. 1153

చౌసిను చక్రవర్తి సంగ 11 లో వెనుకటి “చిక్వి” వలెనే తన యవ రాధములవలనను నధర్మమువలనను వశాంత యొక్క దుర్మయము. కుండయ్యెను. అవ్యక్త దుర్వ్యయము, నమిత విష యాసక్తియు, నతిఘోర క్రూరత్వము, నివి యా తని పాపగుణములలోఁ గొన్ని యయియుండెను. అప్రఖ్యాతిని బొంది యున్న తన యంపుడుకత్తెయైన “టాకి” యను దానిని సంతోష

పెట్టుటకై గొప్ప రాజభవనములను, నుద్యానవనములను నిర్మాణము చేయించి యచ్చట మైమఱచినట్లు విరామములేకుండ మస్త్రధక్కిడలఁ దేలియాడెను. ఆకాలపు ప్రసిద్ధరాజనీతినిపుణుఁ డిట్లు లిఖించెను. యిన్ (Yin) వంశపురాజులు చీనారాజ్యముయొక్క నాల్గుదెసలను విశేష కాలము పరివాలింపఁబోరు. మావంశమూలపురుషుఁడయిన టాన్ గు బహుప్రఖ్యాతిం జెంది యుండెను. ఇంకను జెందును. మేము సురాపాన లోలురమయి మైమఱచి యాయనయొక్క విశేషయోగ్యతవలన లభించి యున్న ఫలితములను వీటిఁ బుచ్చుచున్నాము. ఈవంశమందుఁ బుట్టిన చిన్నలును, బెద్దలును, దారిద్ర్యపుడులు, దుష్కృత్యములు, రాజద్రోహము నిట్టి పాపకార్యముల నాచరించుచున్నారు. రాజ్యమందుండు గొప్పవారును నుద్యోగులును మొకరినిజూచి యొకరు రాజశాసనముల నుల్లంఘించుచున్నారు. అపరాధులకు దండనలేనందున జనులు చెలరేగి యొందొరుల మిగుల నగడుచేయుచున్నారు. యిన్ వంశ మవసానమునకు వచ్చినది. రాజ్యస్థితి దారియు దొంకయు లేకుండ నున్నది.

“చౌసిను” ప్రభువు తన మంత్రులయొక్క మందలింపులఁ బెడ చెవినిడి తాను చీనాచక్రవర్తి యగుటంజేసి చౌసినుచక్రవర్తి యా తనకు స్వర్గరక్షణ కలదనియొకరితోఁ బ్రసంగ త్తహత్యజేసికొనుట. వశమున ఆయననుడివినట్లు “కన్ పూసియసు” వ్రాసెను. ఆవచనములను విన్నయద్యోగి యిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెనట. “అసంఖ్యాతములయిన నీనేరములు స్వర్గమునకు విశదమవుచునే యున్నవి. యిన్ వంశము శీఘ్రములోనే తుదముట్టును. మీ దుష్కృత్యములు దేశమును బాడుచేయ నున్నవి”. ఈ భవిష్యద్వచనంబుల విలంబనంబుగనే సిద్ధింపనయి యుండెను. “రణశూరప్రభువు” (Warlike Prince) అను నతఁ డారాజును దఱిమివేయఁగ నాతం డాత్మహత్యఁ జేసికొనెను. ఈకార్యమంతయు జనులవిధేయులై తిరుగఁబడు లక్షణముఁ గలదియై యున్నను చీనావారి రాజ

నీతి కనుగుణముగ నే యుండెను. మఱియు “మెన్సియఁసు” (Mencius) పండితునకును సంగీకారముగ నుండెను. ఆజ్ఞానియిట్లనియెను. “ఎవఁడుఁ దయాళుత్వము నవమానించునో యనగాఁ మెన్సియఁసు పండితుని ద్యజించునో వాఁడాతతాయి. ఎవఁడు యభిప్రాయము. ధర్మము నుల్లంఘించునో వాడు పాపి. ఆతతాయిని బాపాత్ముని మనము నీచులని యందుము. “చౌశిను అను వాఁడాతతాయయిఁ బాపియునయి ప్రభుత్వము పోయిన పిమ్మట మరణించెనని వింటిని అది లెక్కకాదు. వాఁడు ప్రభువుగా నుండఁగఁ హతుండయినట్లు విననయితిని.”

ప్రభువు నెదిరించి జయమొందు రణవీరుల యాచారప్రకార మారణ వీరుఁడును సర్వజనాంగీకారముతో సింహాసనమ “రణశూరుడు” చక్ర ధిష్ఠించెను. “కన్ఫ్యూసియఁసు” (Confucius) వర్తియగుట “చౌ వం అనుగ్రంథకర్తయు ఆయనయనంతర గ్రంథ శము”. కర్త లును నారాజుయొక్క పరిపాలనము ననంతముఖములుగ స్తుతించిరి. ఆగ్రంథకర్తల నుడువులు విశ్వసనీయరులు లయినచో నాప్రభువు రాజ్యముల యన యన్ని యోగ్యతలు గలవాఁడనియే చెప్పవలెను. సర్వజన వశీకరణమే యుత్తమరాజలక్షణంబని కన్ఫ్యూసియఁసు లిఖించి యుండిన దానికిఁ దన యాదార్యప్రవర్తనవలన నారాజు లక్ష్యంబయ్యెను. ఆయన ప్రభుత్వకాలములో క్రీ. పూ. 1121 సం॥ లో కోరియా, కొచ్చిన్ చీనా, దేశములనుండియు నిరిక దూరప్రదేశములనుండియు ఆయన సన్నిధికి రాయబారులు వచ్చిరి. ఆయన దండయాత్రల కపజయ మన్నమాటయే లేదు. ఆయన యనంతరుని కాయన యిచ్చిపోయిన రాజ్యము యొక్క యెల్లలను బొరుగురాజ్యములవార లొప్పకొనిరి. ఆరాజ్యము యొక్క స్వస్థతంజూచి యాయన మిత్రరాజు లోర్వలెమీం జెందిరి. ఆయన కనంతరమువచ్చిన రాజులలో నిద్దఱు ముగ్గు రాయననుఁ బోలి

యోగ్యముగఁ బరిపాలించిరి. వారు రాజ్యమును స్థిరపఱచుకొని పాలె
గాండ్ర లోఁబఱచుకొని యుద్ధసమయములయందు వారివలనం బనులఁ
గొనుచుండిరి. “చౌ” (Chou) అనఁబడునీవఁశపు రాజులలో

నెక్కువమంది రాజులను గుఱించి దేశచరిత్రగ్రంథములేమియుఁ దెల్పి
యుండలేదు. కాని క్రీ. పూ. 1001 నం॥ మొదలుకొని 946 నం॥ వఱకుఁ

పాలించిన “మ్యూవాంగు” (Mu-Wang) ను
మ్యూవాంగుచక్రవర్తి. గుఱించి కొంత విశేషంబు కలదని చరిత్ర తెలు

పుచున్నది. ఆరాజు జరిమానాలు పుచ్చు
కొని యపరాధులను విడుదలఁజేయుట యను పాతకం బొనరించెనట.
అందువలన లంచములు పుచ్చుకొనుటయు, జెడునడతయు, బ్రబలిం
ప్రజలమొక్కయు బ్రభువుమొక్కయు నయమార్గమును మొదలంటఁ
జెడగొట్టెను. అది యటుండ, ఆయన తన రాజ్యపు పడమటి యెల్లనుం
డెడి యడవి జనంబులను దఱిమివేయుటకై జయప్రదమయిన యుద్ధముల,
జేసెనట. దీని ననుసరించి పురాణగాథకూడ నొకటి యున్నది. అది
యేమనిన ఆయన రత్నసరస్సునకు వెళ్లెననియు, నక్కడ తురుష్కదే
శీయులవలన మహమ్మదీయస్వర్గతుల్యభోగము లాయన కొసంగబడిన
వనియు, జెప్పెదరు. ఆప్రభువుకాలమందు రాజ్యస్థితి యెట్లుండెనో
సరిగాఁ దెలిసికొనవలెననిన నీదిగువ లిఖింపఁ
రాజ్యస్థితి. బడుచున్నది. ఆరాజ్యమంతయుఁ గొన్ని చిన్న

రాజ్యముల సమూహమయి యుండెను. ఆయల్ప
రాజ్యాధిపతులు మహారాజ్యాధిపతికి నస్థిరమైన రాజభక్తిని విధేయతను
జూపుచుండిరి. ఇట్టి రాజభక్తిని జూపుట ప్రాగ్రాజ్యమర్యాదగా
నున్నదని చరిత్రకారుఁడు లిఖించెను. పాలెగాండ్రనఁబడెడి యల్పరా
జ్యాధిపతు లందఱును మహారాజ్యాధిపతియం దభిమానము గలవారుగాను,
ఆయనకు బద్ధులుగాను నుండుటలేదు. ఆయన తన బాహుపరాక్రమ
ముచే వారిని లోఁబఱచుకొన వలసియొండెను. ఆయన యధికారము

నకు దౌర్బల్యము పాటిల్లినపు డవిశ్వాస చిత్తులయిన యాపాలెగారి
ద్రావిడ సైన్యము దిరుగఁబడ నుంకించియుండి రనియే యెఱుంగవలయును.

“చౌ” వంశపు రాజు లిట్లుకొంతకాలము పరిపాలింపఁగా వారి రాజ్యము

విభవమందును, సద్ధికారమందును, నిస్సారంబుగ
“చౌ” వంశము నుండెను. అట్టిసమయమందు విశేషమునతం బొం

యొక్క షీతదశ. దఁగోరిన పాలెగాఁడయొక్క యాధ్యత్యంబులు
ప్రాయశఃకంబులై భయదంబులుగ నుండెను.

కానరాని కలహములచేతను, సక్రమప్రవర్తనలచేతను, రాజ్యము యధా
యథలుగ నుండెను. ఆస్థితిని జ్ఞానియయిన “మెన్సియను” విస్వప్ర

ముగ నిట్లు వ్రాసెను. “దండువెడలును.
మెన్సియను అను ఆహారపదార్థములు వ్యయమగును. ఆకలిఁగొ

జ్ఞాని యాదశను నియున్న యితరులకు నన్నములేదు. కష్టించి
వర్ణించుట. జీవించువారికి విశ్రాంతియే లేదు. ఓరచూపు

లతో జను లొండొరులఁ గూరముగఁ జూచు
చుండిరి. జనులు చెడుపనులంజేయఁదొరకొనుచుండిరి. అంతటను

రాజనిబంధన లుల్లంఘింపఁ బడుచుండెను. జనులు బలాత్కరింపఁ
బడుచుండిరి. అన్నపానీయములు ప్రవాహవేగమునబోలి వ్యయమగు

చుండెను. అట్టి ప్రవాహవేగమునకు రాజులు కొన్నివేళల లోఁబడు
చుండిరి. మఱి కొన్నివేళల దాని నెదుర్కొనుచుండిరి. వారు

వెట్టెత్తినట్లు ప్రవర్తించుచుండిరి. రాజుయొక్క దుర్మార్గమును జూచి
చూడన ట్లూరకుండి యాయనకుఁ దోడ్పడుట న్వల్పదోషం బనియు నట్టి

దుర్మార్గము జరుగునని ముందుగ నూహించి యాదుష్కృత్యం బొనర్చు
నట్లు రాజు నుత్సాహపఱచుట యధికదోషంబనియు భావింపఁబడు

చుండెను. ఈ యధికదోషమునే యక్కాలపు గొప్పయధికారు లాన
ర్చుచుండిరి. కాఁబట్టి వారినందఱును రాజద్రోహులనియే యనవలెను.

జ్ఞానులయిన రాజు లుదయించుటలేదు. పాలెగాండ్రయిన యల్పరా

జులు విషయలంపటు లగుచుండిరి. లాయములయందు మృగము
లను హయములనుబోలి రాజులు తెగబలిసి యుండిరి. వారి ప్రజల
క్షుత్పీడితు లగుచుండిరి. పొలములయందు డ్రామపీడితులు మరణించుచుం
డిరి. వీరిట్లు మరణించుట యడవి మృగముల కాహారమగుటకే”.

చీనా దేశ మటువంటి దురవస్థలో నుండఁగ క్రీ. పూ. 549 నఁ॥

“కక్షాఘ్నానియఁగు” జన్మించెను. ఆయన
“కక్షాఘ్నానియఁగు” జన్మమహిమను గుఱించియు, ఆయన బాల్య
యొక్క జననము. దశావృత్తాంతమును గూర్చియు చీనా దేశపు

పౌరాణికగ్రంథములయందు గల్పనాకథల
మూలకముగా నేమేమి వర్ణింపఁబడి యున్నది. కాఁబట్టి తతక్రల్పిత
వృత్తాంతములఁ ద్యజించి రాజకీయ వ్యవహారములయందు దాయన యధి
కార మెంతచెల్లెనో యావిషయంబు మాత్ర మీక్రింద సంగ్రహముగా
లిఖింపఁబడును. ఆయన వచోదార్థ్యంబునకును, ఆయన సిద్ధాంతముల

యొక్క సముక్తికప్రతిపాదనాశక్తికిని దగిన
ఆయన సిద్ధాంతము. త్తాయన సిద్ధాంతంబులు వినియోగింపఁ బడ

లేదని చీనా దేశచరిత్రం జదువువారు తెలిసి
కొనఁగలరు. కలహబుద్ధియు, రాజభక్త్యభావము ననెడు తుపానులచే
రాజ్యమనెడు నావ తూగియాడుచుండెనని యాయన యెఱింగి ప్రభువు
ను ప్రజలను బూర్వాచారపరాయణులం జేయుట తనకు విహితకృత్యం
బని నమ్మియుండెను. పూర్వాచారమనఁగా గతంబున లిఖింపఁబడిన
“యేయి” ప్రభువు తాను స్వర్గప్రతినిధి ననుకొని పరిపాలించిన కాల
మందునను, “రణవీరుఁడు” అను విఖ్యాత నామంబు గల ప్రభువు
తన వంశమూల పురుషుఁడయి పాలించిన కాలమందునను బ్రవర్తిల్లిన
రాజ్యవ్యవహారముల మర్యాద యని యెఱుంగవలెను. పూర్వజ్ఞానుల
యొక్క పుణ్యశీలమే యాయన విచారణవిషయమై యుండెను. అట్టి

మహానీయులయొక్క పరంపరాగత పుణ్యశీలము రాజును, బ్రజలును మరల నవలంబించునట్లు చేయుటయే రాజకీయ వ్యవహారజాడ్యనివారణకు సిద్ధౌషధమని యాయన తలచెను. ఆయన జీవించియున్న కాలమం దాయన ననేకరాజన్య లపహసించిరి. ఏరాజునకైనను, ఏప్రయోజనమునకైనను ఆయన సిద్ధాంత ముపయోగించినప్పుడే యాయన కొనియాడఁబడెను. మానవకోటి కాయన మార్గదర్శి యని ప్రజలాయన ను గౌరవించుట యాయన మరణాంతరము కలిగెను గాని యాయన జీవించియుండగఁ గలుగలేదు. మఱియు నిప్పటికిఁ గడచిన యిరువది మూడు శతాబ్దముల కాలమం దంతట చీనావారికిఁ గలిగిన మార్పులకును, శుభాశుభ సంభవములకును, సమ్మహానీయుని వదనమునుండి వెలువడియున్న సద్బోధయే వేగుఁజుక్కగా నుండెను. తన కాలమందలి యరాజకమును గుఱించి యాయన మిగుల దుఃఖించెను. అట్టి దుఃఖముం గూర్చి యీదిగువ విషయ మొక దృష్టాంతముగాఁ జెప్పఁబడెను. ఒకప్పుడాయన తన స్వగ్రామమునుండి “చి” (Chi) అను గ్రామమునకుఁ బోవుచుండఁగా దారిప్రక్కనున్న యొక సమాధియొద్ద గూర్చుండి యొక స్త్రీ దుఃఖించుచుండెను. ఆమెయొక్క దుఃఖాలాపము విని జాలిపడి దుఃఖకారణ మడిగిరమ్మని యాయన తన శిష్యునిఁ బంపెను. “నీ కావత్పరంపర గలిగినట్లు దుఃఖించుచున్నావేమి” యని యాశిష్యుఁడామెతో ననియె. “అవును నాకట్లే సంభవించినవి. నామాను నొక వ్యాఘ్రం బిచ్చటఁ బొరిగొనెను. నాభర్తను గూడ నది యిచ్చటనే పీచ మడచెను. ఇప్పుడు నాకుమారునిగూడ నిచ్చటనే యది పిలుకుమార్చెను” అని యామె నుడివెను. శిష్యునివలన నది విని తాను పోయి “నీ వీచోటు విడిచి యేల పోవు” అని కౌఘ్యునియగు ఆమె నడిగెను “ఏల పోననఁగా నిచ్చట క్రూరప్రభుత్వములేదు”. అని యామె చెప్పెను. అంతట కౌఘ్యునియగు తన శిష్యులకై చూచి “నాబిడ్డ

లాచా! కూరప్రభుత్వము హ్యుమనున కంటె భయంకర మని భావక
ముంచుకొనుడు” అని పలికెను.

కొవ్యునియగు చేసిన ప్రబోధములను; “లేయొ” మతస్థాపకుడైన “లేయొసి” (Lao Tsz) చేసిన యధిక
చిత్తవంశ్యుడు సింహా నీతిబోధలను, లక్ష్యపెట్టక జనులు నాల్గుదెసల
సన మెక్కుట. యందు నల్లరులు ప్రబలముగఁ జేయుచుండిరి.
“చౌ” వంశరాజ్యము నశించునని తెల్పెడి
యశుభ సూచకముల కేమియుఁ గొఱత లేకుండెను. మహానుభావుఁడయిన
“యేయొ” నిర్మించియున్న యిత్తడిరేకులు రాజవిద్వరము కలుగునని
తెలుపుచున్నవో యనున ట్లుయ్యల లాగుచుండెను. కరువును, మారి
రోగమును, దేశమందంతట నిక్కుచుఁ దిరుగుచుండెను. జనులు
భయభ్రాంతులై యుండిరి. ఘనతంగోరు వీరున కిదియే కద సమయంబు.
కాపున నక్కాలంబున “చిక్” వంశ పాలకుడు సమయ మదియే
యని యప్పటి చక్రవర్తిపై దండెత్తెను. “చిక్” వంశ పాలకుడు జయ
ప్రదములయిన కొన్ని యుద్ధములనుజేసి తుదకుఁ జక్రవర్తిని బూర్ణముగ
జయించి రాజ్య మెచ్చటనైనను వీరభోజ్యమును న్యాయంబున చీనా
రాజ్యము తనదియని సింహాసన మెక్కిెను. చీనారాజ్యము నేలిన “చిక్”
వంశమున కీతఁడే ప్రథముడు. కాని యీవంశము శిఖ్రుకాలము
లోనే యంతరించెను. ఈప్రభువుకాని యీయన కనంతరము వచ్చిన
యిద్దఱు రాజులుకాని ప్రసిద్ధికెక్కిన వారుకారు. ఈ ముప్పురకుఁ
దర్వాత వచ్చిన రాజుమాత్రము విఖ్యాతపురుషుండు. ఈయన రానియే
డల “చిక్” వంశమూరును బేరును లేకుండ నశించి పోయియుండును.
పైనిఁ జెప్పఁబడిన ముప్పురు నే మహాత్కార్యమును. జేయనులేడు, సం
కల్పింపనులేడు. వానికి ననంతరుడుఁను నట్టివాఁడే యని యనుటకు
వలనుపడదు. ఆయన పేరు “షి హంగ్ టి” (Shi Hangti).

పాలెగాండ్ర పరిపాలనాపద్ధతి వలనఁ గలిగిన చెటపులు బహు
 కాలమునుండి ప్రత్యక్షములుగానే యున్నవి.
 పాలెగాండ్రపరిపాలన అయినను ఆపద్ధతి కాథారముగా నున్న
 నిరాటంకముగా జరు పూర్వాచారమును, అట్టి పూర్వాచారమును
 గుచుండుట. బ్రతిపాదించు చరిత్రను, లక్ష్యముచేయక యా
 పద్ధతిని సంస్కరింపఁ జాలిన ధీరుఁ డెవ్వఁటికి
 నుదయింప నందున నాపద్ధతి నిరాటంకంబుగ జరుగుచుండెను. అట్లుండ
 నా “షిహంగ్ టి” (Shi Hangti) ప్రభువు చీనారాజ్యమునకుఁ గలుగు
 చుండినయిక్కట్యులన్నియుఁ బైనెఁజెప్పిన పద్ధతి
 చిక్ వంశ మందలి నా వలననే వాడనుచున్న వనియు, ఆరాజ్యము
 ల్పవచక్రవర్తియయిన యొక్క సుఖాసుఖాస్థితు లాపద్ధతి ననుసరిం
 షిహంగ్ టి: చియే యుండుననియు, గ్రహించి పాలెగాం
 డ్రకుఁ బ్రత్యేక ప్రభుత్వములు లేకుండ వారి
 రాజ్యములను బ్రధాన రాజ్యములలోఁ జేర్చుకొనియన్నియు నేకరాజ్యంబుగ
 మొనర్చి తా నేకచ్ఛత్రాధిపతిగా నుండినయె
 పాలెగాండ్ర ప్రభుత్వ మును నిరాకరించుట. ల నంతఃకలహంబు లంతరించునని నిశ్చయాభి
 ప్రాయుఁ డయ్యెను.

ఇట్టి సంస్కరణకు నచ్చటి పండితసమాజ మెదుర్కొనెను. క్కళాభూయ
 సయనును; ఆయన శిష్యులును తాము వచించి
 రాజ్యసంస్కరణము యున్న సామెతలందును, ప్రాసిన గ్రంథ
 ను బండితసమాజము ముల యందును జనులు పూర్వాచారపరాయ
 నిరోధించుట. ణులై యుండవలయునని మిగులఁ బ్రతిపాదించి
 యుండిరి. ఏకరాజ్య నిర్మాణోద్దేశము పూ
 ర్వాచార ప్రేమలతను ఖండించుటకు వచ్చిన కుఠారమని యా పండితులు
 భావించిరి. రణవీరుఁడని బిరుదు వహించిన పూర్వ ప్రభువుయొక్క
 యు, ఆయన యనంతరప్రభువుల యొక్కయు, పరిపాలన కాలమందు

పాలెగాండ్ర రాజ్యములకును బ్రధాన రాజ్యమునకును గలిగి యుండిన యొక మత్యము నుదహరించుచు, నట్టి స్థితియందు దేశమునకుఁ బ్రాప్తించిన యున్నత దశను వర్ణించుచు, కర్తవ్యసూక్తియను లిఖించియున్న గ్రంథములను దాదాగ్రాణంబులుగ నా పండితులు చూపిరి. పండితులయొక్క నిర్రోధ మట్లు ప్రబలముగ నుండెను. అసంపూర్తిగఁ గార్యములఁ జేయుట యెట్టిదో యా ప్రభు వెఱుంగఁడు. కావునఁ బ్రబలసాక్ష్యములని పండితులు కుతూహలముతోఁ జూపుచున్న గ్రంథములను వారియొద్ద నుండి పెఱికికొని తన యుద్యమము నెఱవేర్చుకొనుట కారాజుద్యక్తుం డయ్యెను. దైవ, వైద్య, సంబంధమయిన గ్రంథములను దప్ప శేషించిన గ్రంథసముదాయము నంతయు నన్ని కాహుతినేయ వలసినదని యొక శాసనము నాచక్రవర్తి ప్రకటనము చేయించెను. అట్టి శాసనము నమ గ్రముగ నెఱవేర్పఁబడుట యసాధ్యమని యాశాసనలక్షణమువలననే

తెలియుచున్నది. తమ పాగిణప్రియములైన పూర్వగ్రంథదహనము. గ్రంథముల నన్నిజ్ఞానల కర్పణంబు నేయ

నెల్లక, శాసన ధికార్తరంబునకై విధింపఁబడు చున్న మరణదండనకుఁ బండితులు తమ కంఠంబుల నెసంగు చుండినను సాధ్య మగునంతవఱకు గ్రంథదహనంబు కావింపఁబడెను. రాజ శాసన మిట్లు వెంటనే చెల్లింపఁబడుటవలనఁ గొంత ప్రయోజనము కలిగినది. ఈ రాజ్యసంస్కరణమువలన జనబాహుళ్యమునకు మేలుకలుగుటం జేసి యాసంస్కరణ కర్తకు జనానురాగ లాభంబు చేకూరెను.

ఆ రాజు తన రాజ్యమునకు మూర్తిమంత మయిన యభివృద్ధి గలుగఁ జేయమన స్ఫూర్తిగ దొరకొనెను. రాజ్యవ్యవహారము కొఱకుఁగాని, వాణిజ్యము కొఱకుఁగాని, పాలెగాండ్ర రాజ్యముల కన్నిటికి రాజమార్గము లుండుట యావశ్యకమని యెఱింగి రోడ్లను వేయించెను. నదులకు వంతెనలు కట్టించెను.

ఇంతయేల గమనాగమనముల కావశ్యకము లయిన వీళ్లన్నియుఁ దన శక్తికొలఁదిని నేర్పాటు చేయించెను. రాజ్యముయొక్క యుత్తరపు టెల్ల దారిని తాత్రారులు దండెత్తి వచ్చెద మని యకాగ్ర-లంబునఁ దఱచుగ బెదరించు చుండెరి. తన ప్రజలను బరరాజులబారినుండి రక్షించుటయును దనకు విధిక్రత్యమని తలఁచి దేశముయొక్క యుత్తర దిశను నముద్రతీరము మొదలుకొని బ్రహ్మాండమయిన గోడయొకటి కట్టించెను. దీనిపొడవు 1250 మైళ్లు. ఈ మహారాజుయొక్క పరిపాలనాసామర్థ్యమును

బోధింపుచు నా గోడ యిప్పటికిని గానవచ్చుచు చీనాగోడ, న్నది. ముగ్గురికి నొకనిచొప్పున జనులను సమకూర్చి యాగోడను గట్టించెనట. ఆయన యనంతరమున వచ్చిన రాజు వంశపరంపరాప్రాప్యం బయిన సహజ జ్ఞాన విశేషంబు లేనివాడై తానేలిన మూడు వత్సరంబులలో రాజ్య మభివృద్ధిచేయుటకు మాటుగా సంతతికలహనులపాలు చేసెను. దేశ సుందంతట దారిద్ర్యపుడులు ప్రబల మయ్యెను.

చీనారాజ్య సింహాసనము నాటకరంగమయ్యెనొ యనునట్లుగా రాజ్య మట్టు లల్లకల్లోలంబుగ నుండఁగ మఱి “హాన్” నంశముపరి యొక వీరుఁడు తన సమానుల నడఁగఁద్రొక్కి పాలనకు వచ్చుట. బలాత్కారముగఁ బయలుపెడలెను. పూర్వ కాలంబున “మాక్ బెత్తు” (Macbeth) అను సాగ్రటులెందుదేశపు రాజు చేసినట్లా వీరుఁడు యుద్ధోస్మృఖుఁడగు నపుడు తన జయంబుఁగూర్చి సోది చెప్పవాని నొకనిఁ జూచి యడుగఁగా నాయన మహాన్నత పదవిం జెందఁగలఁడని వాఁడు చెప్పెనట. ఆభవిష్యత్కథనము వెంటనే నెఱవేరి స్తవనీయం బయ్యెను. ఆపరాక్రమశాలి జయశాలియై సర్వజనాంగీకారముతో చీనాచక్రవర్తి యయ్యెను. ఆయన “హాన్” (Han) అను తన స్వదేశ నామమునే తన వంశమునకుఁ బెట్టెను. ఆచక్రవర్తి పేరు “కెయోటి” (Kaoti). పాలె

గాండ్ర రాజ్యము లంతరించి యన్ని చిన్నరాజ్యములును గలసి యేక
 మండల మయినందుకు జనులు కాలక్రమమున
 “కేయోటి”చక్రవర్తి. సమృద్ధికలవారయి యుండిరి. గతంబున లిఖిం
 పఁబడిన రీతిని దత్తాత్రేయంబునఁగల్గోలకారణం
 బయిన దేశభాషాగ్రంథసముదాయాభిమానము “కేయోటి” ప్రభువుకాల
 మందు సముద్రములోఁ బెద్దలంగరువేసిన పడవయట్లు తొట్టుపాటులే
 కుండెను. కావున జనులను దవభిమాన రహితులం జేయుట యనావశ్యక
 మని యాప్రభువు భావించెను. ఆయన కాలముం దున్నపండితులు తమ
 పూర్వపండితులను దైవములనుగా భావించి గౌరవించుచుండిరి. వారి
 పాండిత్యాధికారము కూడఁ గొంతవఱకుఁ బాటింప వలసినదే యని యా
 ప్రభువు భావించి యుత్సన్నంబులైన గ్రంథంబుల మరల సుద్ధరించుటకు
 నిశ్చయించుకొనెను. ఆయనయొక్క యభయదానబలంబున నప్పటి
 పండితులు సర్వగ్రంథదహనముపాలుకాక
 పూర్వగ్రంథముల బ్రతికి చెదిరిపడియున్న గ్రంథముల నన్వేషిం
 మరలసుద్ధరించుట. పసాగిరి. బూడిడలోనుండి మరల వెలువడు
 చున్నవో యనునట్లు కొన్ని ప్రాచీనగ్రంథములు
 దొరకుచుండెను. కొండగుహల పార్శ్వముల యందును, నిండ్ర నడికొ
 వ్వల యందును, నదీతీరములయందును, గొన్ని గ్రంథములు లభించెను.
 వీనిని నట్లు దాచి యప్పటి పండితులు తమ ప్రాణంబులం గోలుపోయిరి.
 బొత్తిగ నశింపయిన గ్రంథము లప్పటి పండితులైన వృద్ధులు తమ దృఢ
 జ్ఞాపకమునుబట్టి నూటను జెప్పఁగా నవి మరల లిఖింపఁ బడినవి. ప్రథమ
 మహాచక్రవర్తి యయిన “హొంగ్వి” యొనర్చియున్న గ్రంథదహనకా
 ర్యము నిట్లు సవరణసేసి “కేయోటి” (Kaoti) ప్రభుం దాచక్రవర్తి

యేర్పరచిన రాజమార్గముల వృద్ధిచేసి జనసాపయోగములయిన కార్యము
 సర్వ జనసాపయోగము లనేకములు చేసెను. తగిన యింజనీర్లను
 లైసెన్సులు వృద్ధి చేయుట. నియమించి వ్రేలాడు వంతెనలను గట్టించి బహు
 శ్లాఘాపాత్రుం డయ్యెను. అట్టివంతెన లంతకు
 మున్ను ప్రపంచమందు లేనేలేవు.

ఈ “హక్” వంశపువారి ప్రభుత్వకాలము తమదేశచరిత్రలో
 మిగుల గణనీయమని చీనావారందఱు కొని
 హక్ వంశముయొక్క యాడెదరు. తమ్మున “హక్” వంశపుత్రి
 శాశ్వతకీర్తి. లని పిలుచుటకంటె గొప్ప పరువుగల బిరుదు
 మఱియొకటి లేదనియఁ దలంచెదరు. ఈవంశ

ముయొక్క యేలుబడికాలములో నుత్పన్నమయిన గ్రంథసామగ్రి
 మూల నుద్ధరింపఁబడినందున నీ వంశమున కింతప్రఖ్యాతి కలిగె నను
 టకు సగదియములేదు. గ్రంథదహన విషయమై ప్రథమచక్రవర్తికిఁ
 బోఁచిన హేతువులు వాస్తవము లనియే “కేయోటి” ప్రభువునకును
 గొంతవఱకుఁ దోఁచెను గాని యాయన యనంతరరాజులు మాత్ర
 మట్లు తలఁపక పురాతనగ్రంథసామగ్రి యుండుట యావశ్యకమే
 యని నిజంబెఱిగి తమ శక్తికొలంది చీనాదేశీయుల శాస్త్రపరిజ్ఞానమును
 వృద్ధిచేయించిరి. శాస్త్రాధ్యయనమందును, బాండిత్యసంపాదనయం
 దును చీనావారి యభిలాష సంతయింతయని చెప్ప శక్యముకాదు. కావున

నాచక్రవర్తులు. ప్రాచీన గ్రంథోద్ధారణము
 ఆవంశపు రాజులు చేయుటయేకాక గొప్పశాస్త్ర పాఠశాల
 దేశభాషను శాస్త్రము నొకటి నవీనముగా నేర్పరచిరి. సాహిత్య
 లను వృద్ధిచేయుట. శాఖలలోఁ బ్రతిశాఖయందునను బహునైపుణ్య
 ము చూపఁబడెను. క్రీ. పూ. 206 సం॥ లో

“కేయోటి” ప్రభువు సింహాసన మెక్కినపుడు నాగరికగ్రంథములు
 లేవు. క్రీస్తుశకోదయమునకుఁ గించిత్పూర్వము రాజకీయ గ్రంథాగా

రమం దాదిభాషాగ్రంథములు 3123, తత్వశాస్త్రగ్రంథములు 2705, కావ్యగ్రంథములు 1333; నున్నవి. ఇట్లు సాహిత్య విషయక సరసమార్గములయం దతిశీఘ్రగాముల మయితిమని చక్రవర్తులు విశ్రాంతి నొందలేదు. మఱిచునినఁ బరరాజ్యములపై దండెత్తిపోవుటయో, తద్రాజ్యములకు రాయపారులనుఁ బంపుటయో యిట్టి ఘన కార్యపరాయణులై కూడనుండిరి. అట్టి యుద్యమములలో ఆసియామధ్యభాగమందలి యజ్ఞాత అన్యదేశ జయములు. ప్రదేశమునకుఁ బోయిరి. క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్దమందు “చాంగు చియన్” (Chang Chien) అను రాయపారి తూర్పుతురుష్కస్థానమునకుఁ బోయెను. తర్వాత రెండుశతాబ్దములకు “జనరలు పాన్ కేయో” (General Pan. Chao) సేనాసమేతుడై ఖోటెన్ (Khoten) ప్రదేశముమీఁదికి దాడి వెడలెను. మఱియు కాస్పియను సముద్రతీరము వఱకుఁ దమ బావుటాలను నెలకొల్పుచు వెళ్లిరి. దక్షిణాగ్నేయ దిశల నున్న కొచ్చింఛీనాను, లియోటంగు (Liaotung) పర్యాయద్వీపమును జయించి తమపాశేములుగఁ జేసికొనిరి. యూనన్ (Yunnan) చీనారాష్ట్రములోఁ గల్పుకొనఁబడెను. వీనిలో కొచ్చిన్-చీనా ప్రాగ్గృహంబవ్యవహారములలోఁ గొంతకాలము క్రిందట వన్నెకెక్కియుండెను.

ఇట్లుండఁగాఁ బైని సంశంబులంబోలు ముఖ్యవిషయము మఱొక్కటి యక్కాలంబును దిలకించెను. అదియెద్ది బుద్ధమతము చీనాయం యనిన బుద్ధమతప్రవేశమే: క్రీ.త. 58 సం॥ మొదలుకొని 76 సం॥ వఱకుఁ బరిపాలించిన “మిన్ ట్టి”యను చక్రవర్తికి నొక రాత్రి పాన్పుపైనుండఁగ నొక బంగారుబొమ్మ స్వప్నదృష్టమై బుద్ధుడను మహనీయుని సిద్ధాంతములను దృష్టాంతీకరించు గ్రంథములను, విగ్రహములను, నెమకి తెచ్చుటకై పశ్చిమదేశములకు మనుష్యులం బంపుమని చెప్పినట్లు చరిత్రలు ప్రతిపాదించుచున్నవి. ఈ యజ్ఞానుసారముగ, నవ్యవధిగ, ఇండియాదేశమునకు దూతలను ఆయన పంపెను. వారు పదునొకండు వత్సరంబులు కడ

చిన పిమ్మట గ్రంథములను, విగ్రహములను, బటములను, సంపాదించి
మఱియు నొక బౌద్ధమతాచార్యుని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చిరి. బౌద్ధమా
ర్గదశియయిన యీ మతాచార్యు ననుసరించి పిమ్మట మరికొందఱు
మతాచార్యులు వచ్చిరి. వీరందఱు నద్భుతశ్రద్ధాశుభులై మతసూత్రము
లను సంస్కృతభాషలోనుండి చీనాభాషలోనికి భాషాంతరీకరణంబొన

రించిరి. ఈవంశపుచక్రవర్తు లిన్నియుపకార
హాక వంశాంతము. ముల నొనర్చినను వారివంశమంతమగుటతప్పక
పోయెను. ఇది చీనాదేశ పరిపాలకులకుఁ

దప్పనిగతియని తలఁపవలయును. క్రీ. త. 2 వ శతాబ్దాంతము కాఁబో
పుచుండఁగా రాజ్యవిప్లవచిహ్నములు కన్పట్టెను. ఇట్టి విప్లవములు చీనా
వారికి మఱిమియుఁ గ్రొత్తలు కావు. వారలలవాటుకలవారై యుండిరి.
ముగ్గురువీరులుతలఁపెత్తిరి. “షుహు” (Shuh) రాజ్యమందొకఁడును, “వియి”
(Wei) రాజ్యమందొకఁడును, “ఘూ” (Wu) రాజ్యమందొకఁడును. క్రీ. త.
190 సం॥ మొదలుకొని 221 సం॥ వఱకుఁ బాలనచేసిన “హ్సెంటి”
(Hsientti) చక్రవర్తి వారితోఁబోరి తన రాజ్యమును రక్షించుకొనలేక
రాజ్యమునకై యుండొరులతోఁ బెనంగి పోరుఁడని వారికి విడిచిపెట్టి
రణభీరువయి రహస్యముగ జీవించుచుండెను. “హాక” వంశము క్రీ. పూ.
205 మొదలు క్రీ. త. 226 వఱకేలెను. అప్పు డస్యాస్యఘోరకల

హంబులు ప్రవర్తె. కలహకారులయిన వీరులు
కూరమృగంబులవలెఁ బోరాడిరి. అందువ
లన రాజ్యమందలి నెమ్మదియు జనుల ధైర్యమును
నూచముట్టుగ నశించెను. కాఁబట్టి
యా కలహకాలము చీనాదేశచరిత్రలోఁ బాపి

“చిన్” వంశమువారు స్థకాల మనఁదగియున్నది. ఆకలహముచే
జనులు మిగుల సంకటపడి పడమటి “చిన్”
చక్రవర్తు లగుట.

(Chin) వంశమువారు క్రీ. త. 265 సం॥ లో

రాజ్యమునకు వచ్చుట కానందభరితులైరి.

నామమాత్రముగ వ్యాపించియున్న బుద్ధమతమున కీవంశపురాజులు ప్రజల ప్రోత్సాహకులైరి. ఈవంశము బౌద్ధమతప్రాబల్యము. వారి యేలుబడి కాలములోనే “ఫాహియాన్” (Fahien) అను చీనాదేశ బౌద్ధుడు హిందూ దేశమందాబుద్ధముని పావనక్షేత్రంబులని తలచిన వెద్దియై వానిం గనుగొనుటకును దన దేశస్థులకుఁ దెలియని బౌద్ధమతగ్రంథముల సంపాదించుటకును హిందూ దేశయాత్ర చేసెను. 14 వత్సరంబుల కాలము కడచిన పిమ్మట సింహళము నుండి సముద్రయానము చేసి కొంత గ్రంథ సముదాయముతోను గొన్ని విశేషవృత్తాంతంబులతోను ఆయా స్వదేశము చేరెను. అనంతరము విశ్రామకాలమందా గ్రంథాధారముల చేతను, విశేషాంశంబులచేతను, దన యాత్రావృత్తాంతము వ్రాయుట కాయన సమర్థుం డయ్యెను. ఆంగ్లేయ గ్రంథకర్త బిద్ద టాయాత్రావృత్తాంతము నాంగ్లేయ భాషలోని కలిమనోహరముగా భాషాంతరీకరించిరి. క్రీ. త. 419 సం॥ లో ఈ చిక్ష వంశ మవసానమునకు వచ్చెను. మహారాజ్యము మఱల విభాగదశకుఁ దేరిబడెను. చిక్ష వంశావసానము. పిమ్మట 160 సం॥ల కాలము ఆటుచిన్నరాజ్యములవారు జనులు కలవరపడుచున్న ప్రదేశములపై యధికారమును గుఱించి కలహించుచుండిరి. పదంపడి స్వల్ప కాల మనఁగా ముప్పది వత్సరంబులుమాత్ర మొక వంశమువారు పాలించిరి. వారిలో “యాంగ్టి” (Yangti) అను ప్రభువును బట్టిమాత్ర మేవంశమునకుఁ బ్రసిద్ధికలిగెను. రాజ్యములోఁ గాలువలఁ ద్రవ్వించుటకు యోగ్యమయిన ప్రదేశములు మధ్యభాగమందును దూర్పుననుమాత్ర మున్నవి. ఆప్రదేశములయందు ద్రావభువు కొనియాడఁదగిన

బౌద్ధమతప్రాబల్యము.

ఫాహియాన్ యాఘ్రి
కుఁడు.

యాంగ్టి చక్రవర్తి.

కాలువలు త్రవ్వించఁ
బడెను.

పూనికతో గాలువలఁ ద్రవిష్టించి కీర్తిశాలి యయ్యెను.

ఆస్వల్పకాలపు వంశమంతరించిన తోడనే “టాంగు” (Tang)

టాంగువంశము. వంశమువారు చక్రవర్తులయిరి. పూర్వము “అగస్తసు” (Augustus) అను మహాజ్ఞానికాల

మఁడు యూరోపుఖండవాసులు జ్ఞానులయినట్లు చీనావారును టాంగు వంశపువారి కాలమందు జ్ఞానసంపన్నులయిరి.

ఈవంశపు వారి ముఖ్యదేశ్య మేమయి యుండెననఁగా గతంబున లిఖింపఁబడిన “కొన్ఫ్యూసియసు” (Confucius) అను మహాజ్ఞాని పవిత్రము

లని యెంచియున్న పూర్వవిశ్వాసములును, ఐరంపరాగతవృత్తాంతముల ను, సంపూర్ణముగాఁబున రుద్ధా రణము చేయవలయుననియే. ఈయుద్దేశము

సూతనముగా దేశమందు వ్యాపించుచున్న విదేశీయ బౌద్ధమతమునకు విరోధమయి దానిని దుర్బలపఱచెను. దేశమం

బౌద్ధమతముక్ష్మీణించుట. దంతకు మున్నె బౌద్ధమతము లనేకస్థలము లయందు నెలకొనెను. ఇప్పటివలెనే యశ్వదును

నట్టిమతములు రాజద్రోహమునకును, అల్లరులకును, బుట్టినిండ్లుగ నుం డెను. ఏలయనఁగా నట్టిదురాలోచన లామతములయందుఁ జేయఁబడు

చుండెను. ఆచెఱుపులెట్లున్నను ఆమత స్థులందఱును “కొన్ఫ్యూసియసు యొక్క సిద్ధాంతము నవలంబింపవలయుననియుఁ బ్రజలలోఁ గొందఱు

తెలివిహీనులయి వానిని దృఢించి బౌద్ధమత స్థులయిరి కాపున వారుమరల దానిని విడిచి పూర్వమువలెనే వ్యావహారిక దశలోనికి రావలయున

నియు జక్రవర్తులచే ననేక యుత్తరువులు చేయఁబడెను.

ఈవంశచక్రవర్తులు దేశీయశాస్త్రపాండిత్యవిషయమై యత్యా

టాంగువంశ చక్రవర్తులు పాండిత్యమును దరముతోఁ జేసిన కృషియే వీరికి శాశ్వతకీర్తి సంపాదకం బయ్యెను. వీరి కాలమందుఁ గవీశ్వ

గ్రింధములను బెంరులు, వ్యాసకులు, చరిత్రకారులు, మహాప్రవీణులయి సూతన గ్రింధవర్షముం గురిపించిరి.

అవి వారి సమకాలీనులకే కాక యీ నేటికాళ్ళు విద్యార్థులకును, విద్వాంసులకును గూడనతిమనోహరంబులుగ నుంచున్నవి. చీనాదేశమందలి ప్రతిపుస్తకాగారములో నేటికిని “టాంగు” వంశ చక్రవర్తికృతములయిన కావ్యములు కానవచ్చుచున్నవి. అవియే కాకయందలి యసంఖ్యాతములైన నాగరిక సాహిత్యగ్రంథములు నిరుపమాన సారస్వముగలవి యని పండితకోటి యిప్పటికిని భావించుచుండును. మఱియు సాహిత్యరంగమందు మారెంత ప్రాముఖ్యతం జెందిరో యుద్ధరంగమందును నంత విజయము నొందిరి “హమిల్” (Hamil) “తుర్ ఫాను” (Turfan) “ఊగరు” (Ouigour) దేశములను జయించి తమరాజ్యముతోఁ జేర్చుకొనిరి. ఈరీతిగఁ దమ రాజ్యమును ఆసియాఖండముయొక్క పడమటి యెల్లవఱ కనఁగా యూరోపు ఖండము నానుకొనువఱకు వృద్ధిచేసిరి. అట్టి రాజ్యముయొక్క మహిమాన్నత దశం జూచి రోమకక్రైస్తవమత గురువు తన మతముఁ దద్దేశంబున నెలకొల్పు తలఁపునంజేసి యొక రాయబారిని చక్రవర్తియొక్క నన్నిధికిఁ బంపెను. ఆ మతగురువు తన మతవ్యాపకంబునం దెల్లప్పుడును దత్తావధానుండయి యుండును. ఆ రాయబారి వచ్చుటకు మున్నె పారశీక, నేపాలరాజ్యముల నుండి రాయబారులు చీనాచక్రవర్తి సన్నిధానమం దుండుటఁ జూచి యాయన మిగుల నాశ్చర్య మొందెను.

అంతకుఁ బూర్వమే “నెస్టోరియన్” క్రైస్తవులు తమ మతమును దమకుఁ దెలిసినంతవఱకు చీనాదేశమందు వ్యాప్తిచేసిరి. క్రైస్తవమతబోధకుల పింపఁజేయ మతబోధకులను బంపి యుండిరి. రాక. వారి ప్రయత్నము లెంతవఱకు సఫలములయిన వో యావిషయము చరిత్రలయందుఁ గానఁబడదు.

అయినను వారుకొంత ప్రయత్నము చేసిరనుటకు “సియాన్ ఫూ” (Hsianfu) అను పట్టణమందు నేటికిని గానవచ్చు నొక శాసనము ప్రబల దృష్టాంత

ముగా నున్నది, ఇట్టి మహాన్నతపదవి
టాంగు వంశావసాన జెందినను వంశావసాన కాల మానన్నమయిన
సూచనము. దని తల్పుట కుండవలసిన యంతశ్చిద్ర
ములు పొడసూపుచుండెను. ఈ వంశపు రాజు

లిరువదిముగ్గు రవిచ్ఛిన్నముగఁబాలించిరి. వీరిలో ననేకరాజులు పరిపా
లనయందసమర్థులనియే యెన్నఁబడిరి. వీరిలో నొక “చక్రవర్తిని” మాత్రము
పరిగణింపఁబడలేదు. ఆమె పేరు “వూ” (Wu). ఆమె క్రీ. త. 684 సం॥

మొదలుకొని 710 వఱకుఁ బరిపాలించెను, సింహాసన మారోహించుట కధి
కారము గలవానిని ద్రోసివేసి యామె సింహాసన మాక్రమించుకొనెను.
అయినను నామె కలవరపడియున్న జనులకుఁ దన వివేక సామర్థ్య
ములవలన నెమ్మది సరసముగఁ గలుగఁజేసెను. కాని యానెమ్మదివెం

అన్యమతస్థుల టనేయంతరించెను. ఈవంశమువారు మతసహన
బాధించుట. మును గొంతకాలము పాటించి కాలక్రమంబున

గ్రైస్తవమతస్థుల నప్పడప్పడు వధించుటఁ బ్రారంభించిరి. పిమ్మట
మహమ్మదీయులను, బౌద్ధమతస్థులను, గ్రూర
మసౌహార కావ్య వధ గావించిరి. “టూఫు” (Tufu) “లిట
కర్తలు. యిపో” (Let'aipo) అను కావ్యకర్తలు ప్ర

కృతిని గూర్చియు, ద్రాక్ష సారాయమును
గూర్చియు, వాని సువిశేషంబులను వర్ణించి మసౌజ్జ కావ్యములను వ్రాసి
తమకీర్తి నాచంద్రార్కంబుగ వెలయఁజేసినది యీవంశపరిపాలన
కాలమందే. వీరి కీర్తి ప్రపంచ మంతట లేకున్నను చీనారాజ్యమం
దున్నది. కీర్తితోఁగాని యవకీర్తితోఁగాని యీవంశము క్రీ. త. 620
మొదలు క్రీ. త. 907 సం॥ వఱకునేలెను. క్రీ. త. 907 సం॥ నందు,
“సుంగు” (Sung) వంశము పాలనమునకు వచ్చువఱకుఁ గొన్ని వంశ

చిన్నవంశముల ములు చీనారాజ్యమును స్వల్పకాలము పరిపా
పాలన. లించినవి. ఆకాలమందనఁగా క్రీ. త. 924

సంవత్సరమునా ముద్రణపద్ధతి కనుగొనబడెను. మఱియు
నించుమించుగా సక్కలంబుననే స్త్రీలపాదముల మడచుట యనెడి
యాచారము ప్రారంభమయ్యెను. పైనిజెప్పిన తాళగువంశ మంత
రించు కాలంబున చీనాదేశపు టెల్లలయం వొక తిరుగుడుగుంపువారు
పొడచూపిరి. వీరు చీనాదేశముయొక్క శుగతి దుర్గతులకు నిరం
కుశకర్తలు కాగలవారలయి యుండిరి. వీరు తార్తారులు. చీనా

దేశ మందలి యుత్తరప్రదేశములను వీరప్పు
తార్తారులు చీనాదేశ దిక్కుడు కొల్లగొనుచు బలవంతులై యాదేశ
ముపైదండెత్తివచ్చుట. మందలి దక్షిణభాగ రాజ్యముపై దండెత్తివచ్చి

జయించి “యాంబ్రి సుకియాంగు” నదికి సుత్త
రమున నుండు ప్రదేశమంతయు స్వాధీనపఱచుకొనిరి. ఈజాతి

వారిని “కిటాన్” (Kitan) అందురు. ఈ తిరు
కిటాన్ వంశపు తార్తారులు.
తార్తారులు.

గుడుగుంపు యొక్క యధికార మెక్కువ
కాలము చెల్లలేదు. రెండువందలవత్సరము
లకు లోపుగాఁ బరిపాలించిన తర్వాతఁ దమ
వంటి మరియొక తిరుగుడుగుంపునకు వారు
రాజ్యమొనంగి పోవలసిన వారైరి. వీరు “కిన్”
రులుదండెత్తివచ్చుట. (Kin) తార్తారులు. వీరివంశమువారె యిప్పుడు
పరిపాలించు చక్రవర్తులు. వీరును, “సుంగు”

వంశపువారును, చీనా రాజ్యమును బంచుకొనిరి.

4 వ అధ్యాయము.

యూయన్ (Yuyan) మింగు (Ming) వంశములు.

1276-1368 సం॥

1368-1644 సం॥

‘కిన్’ (Kin) వంశము వారును ‘సుంగు’ (Sung) వంశము వారు, నెడతెగని పోరుల బెడిదంబుగఁ జొడరియుం డెగ నుభయ వంశంబుల మట్టింపఁగల దిట్టలు మంగోలియా ‘యెడారి’ ప్రదేశంబులనుండి వెడలుచుండిరి. కారకోరము కొండల చెంగటనున్న ‘ఆనన్’ (Anon) కొండచఱియందు మంగోలియా దేశపువీరుఁడొకఁడు పెరుగుచుండెను. ఇతని పేరు చంగిజ్ ఖానుఁడు (Chengizkhan)

ప్రపంచమునఁదలి మహాపరాక్రమశాలు లయిన పరిపాలకులలో నితఁడొకఁడని పరిగణింపఁ దగిన వాఁడయియుండెను. ఇతని వంశమును నితనిఁబరివేష్టించియుండు వారి వంశము సుక్క-టియే యయియుండెను. స్వభావ సిద్ధముగ నితఁడు జన నాయకుండగుటకుఁ బుట్టెనని చెప్పఁదగియున్నది. ఇతఁడుచిన్నతనములోనె ‘ఖాన్’ (Khan) అను బిరుదుతో సుక తెగ వారికిఁ బ్రభువయి యిరుగుపొరుగు దేశములపై దాడి వెడలెను. ఆదేశాధీశులను మంటఁగలిపి వారల పరాజిత నైన్యంబులతోఁ దనబలంబు బలప

ఆచుకొని ప్రబల యుద్ధంబులకు సన్నద్ధుడై ప్రబలుట. యుండెను.

ఇప్పటి ‘కన్సు’ (Kansu) ‘సెన్సి’ (Sensi) పరగణాలం జేర్చికొని యున్న సియా (Hsia) రాజ్యము విశేష ఫలవంత మయినది గాకున్నను, మంగోలియా దేశపు టితీతల ప్రదేశములతోఁ బోల్చుగఁ

నది స్వర్ణఖండకవలె మంగోలియావారికిఁ గన్పట్టెను. చంగిజ్ ఖానుని పోటుబంటు లా దేశమును స్వవశంబు కావించుకొని నూతన జయోల్లా ఘులై పేరాసతో 'కిఁ' వంశపు వారిపై క్రీ. త. 1211 సం॥లో దాడివె డలిరి. ఈ దండయాత్ర యసంపూర్ణ జయప్రదంబగుటచే "చంగిజ్ ఖానుఁ డు" 'ఓనఁ' (Onon) నదీతీరమందున్న 'ఒర్దు' (Ordu) నగరము నకుఁ దన యాచారప్రకారము వెల్లి యచ్చటఁ దన నైనయందుఁ బలపట చుకొని ద్వితీయ దండయాత్రకై సిద్ధపడియుండెను. వత్సరద్వయానంతర మాజగ జెట్టి 'చిహ్లి' (Chihli) పరగణాను ముట్టడించి దాని యందలి తొంబది సుందరనగరములఁ బాడువెట్టెను. ఇప్పటి రాజధానియైన 'పికిఁ' నగరమునకుఁ బరిసరంబుననున్న 'కిఁ' వంశపువారి రాజ థానికిఁగూడ నట్టిగతియే పట్టెను. నూతన సంపాదితము లయిన యాప్ర దేశముల యందుఁ దన నైనమును వాని సంరక్షణార్థంబుంచి చంగిజ్ ఖానుఁడు తన లక్ష్యమును పశ్చిమప్రాంతములకుఁ ద్రిప్పెను. ఇతఁడు సంపూర్ణ సన్నాహంబుతో నతి శీఘ్రంబుగ దండువెడలి 'కాష్గరు' (Kashgar) 'యార్కండు' (Yarkand) 'ఖోటెన్' (Khoten) దేశ ముల జయించెను. అన్ని దేశంబుల జయించినను నతని రాజ్యకాంక్ష తీరదయ్యెను. ఏదియో నెపముఁ గల్పించుకొని యాతండు దేశద్రిష్టురు లయిన గుఱ్ఱపురౌతులం గూర్చుకొని 'ఖాంజం' (Khaurezm) రాజ్య ముపై వెడలి యందలి ఫలవంతప్రదేశంబుల నాశంబుచేసి 'జార్జియా' (Georgia) దేశమును ముట్టడించి తుట్టతుదకు యూరోపు ఖండముయొక్క పశ్చిమభాగమందుఁ బ్రవేశించెను. అతఁడు లోకభయంకరుఁ డయి నెగడవలయునని దేవుని నిర్మాణమయిన ట్లాహింపఁ దగియున్నది. అట్టిలోకభీకరత్వము తోడుగాగఁ నెదుర్కొన శక్యంబుగాని దళంబు తో 'మాస్కో' (Moscow) 'కీవు' (Kiev) పట్టణముల ముట్టడించెను. పవిత్రతంబట్టి యీకీవుపట్నమును రుషియాదేశపు జరూసలేము (Jerusalem) అనియందురు. అంతటితో నయిన విరమింపక "క్రాకో" (Cracow)

‘పెస్టు’ (Pesth) పట్టణములను ముట్టడించువఱకుఁ దనరాజ్యకాండ
 యను గుట్టముయొక్క కల్లెమును వెనుకకు
 చంగిస్థానుని బింకపు లాగఁ డయ్యెను. ఈ పట్టణంబుల నెట్టిన
 పలుకులు. మట్టుపెట్టి తన జయించిన దేశములలోఁ దాను
 స్వారివెడలునప్పుడు తన గుట్టము వెనుకంజ
 వేయు సంతటి యిక్కట్టు దనకు లేదని యీజగజెట్టి మట్టుమీఱిన బిం
 కంబు నెట్టుకొనఁ బలెగ్గనట. అంతట నీ దిట్టరి తన స్వదేశమయిన
 మంగోలియాకు మఱివెల్లి 1227 సం॥ లో కాలధర్మము నొందెను.
 ఈమధ్యకాలములో నీతని సేనానులు చీనాదేశమందు సోమరులుగ
 నుండలేదు. పసుపుటేటియొక్క తూర్పువంపున నుండు ఫలవంతక్షే
 త్రములను వీరు జయించి చంగిస్థానుని వారసునికి సమితభాగ్యము
 నొప్పగించిరి. ఆవారసుని పేరు ‘ఒఘోతాయి’ (Oghotai).

రోమనుకాతొలికు మిషనరీలు (క్రైస్తవ మత ప్రవర్తకులు) తమ
 మతప్రకాశము నజ్ఞానాంధకార పూరితమయిన
 రోమకాతొలికు మంగోలియా దేశమందుఁ జూప్పించుట యావా
 మతము మంగోలియా రసుని ప్రభుత్వకాలమందే యయియుండెను.
 దేశములోఁ బ్రవేశించి. క్రైస్తవమతబోధకు లందఱును గృతజ్ఞతా
 పూర్వకంబుగ జ్ఞాపకముంచుకొనఁ దగియు
 న్నది. ఈవిషయమై యొక క్రైస్తవ మత ప్రవ
 ర్తకుఁ డిట్లువ్రాసెను. ‘చావుండని చంపుండని దేవుఁడు తాతాకరులను
 బడమటి ఖండములోనికిఁ బంపినపుడే రోమక మతాచార్యుఁడు తనస్మత
 ప్రవర్తకుల ననగా ‘డామినికు’ (Dominic) ‘ఫ్రాన్సిసు’ (Fran-
 sis) అనబడు మతశాఖలవారి నీతూర్పుఖండమునకుఁ బంపి యా
 మతమును ప్రకాశింపజేసి, బోధించి, స్థాపింపవలసిన దని వారికిఁ
 జెప్పెను. ఈ మతప్రవర్తకు లెంతగా నాసందేశమును నెఱవేర్చిరో
 తెలియదు. ‘కార్పిని’ (Carpini) యను మిషనరీవైని నుడువ

‘కార్పిని’ యను మిష బడిన ‘ఒఘోతాయి ఛాక్’ యొక్క సంస్థా
నరీ చీనావారిం గూర్చి నముల్ 1245 నం|| మొదలుకొని 1247 నం||

ప్రవాసినది.

వఱకు నుండి తాను గసిపెట్టిన విషయం
బుల గ్రంథస్థములుగఁ జేసెను. ఏవనగా
‘నేను చీనాదేశమును జూడక మున్నా దేశీయులు మంగోలియా సంస్థా
సంబునం గనుపించిరి. వారు విగ్రహ రాధకులుగానుండిరి. కానిపూర్వా
చారమును విడిచెడివారు కారు. వారు పయగలవారును నాగరికులుగా
నుండిరి. వారికి గడ్డములు లేవు. మంగోలియావారిం బోలు ముఖవర్చును
కలవారె కాని ముఖములు వారియంత విశాలములుకావు. వారి దొక
చిత్రమయినభాష. శిల్పవిద్యలయందు వారినిమించినవారు లోకములోనే
లేరు. భాష్యము, ద్రాక్షసారాయము, వెండిబంగారములు, మనుష్యజీవ
నమున కావశ్యక మయిన సమస్తవస్తువులు వీనితో వారిదేశము సమృ
ద్ధమయి యుండును’.

పిమ్మటఁ గొన్ని వత్సరంబులకు ‘రూబ్రూక్విసు’ (Rubruquis)

‘రూబ్రూక్విసు’
అను క్రైస్తవమతబోధ
కుఁడు చీనావారిం
గూర్చి ప్రవాసినది.

అను మఱియొక క్రైస్తవ మతబోధకుఁ డాసం
స్థానమున కే వెల్లి పైనిఁజెప్పఁబడిన బోధకుఁడు
ప్రవాసిన విషయంబుల ధృవపఱచుచు నింకఁ
గొన్ని విషయంబుల నిట్లు వ్రాసెను. ‘ఆగ
ప్రసు’ కాలమందు లాటిను భాషా కవీశ్వరులు
తమ కావ్యములయందుదహరించిన ‘సిరిసు’

(Ceres) ప్రదేశము చీనాదేశమే యని నేను గనుగొంటిని. ఆ దేశీయులు
వామనమూర్తులు. వారు ముక్కుగుండ మాట్లాడుదురు. వారి నేత్రము
లిటుకుగానుండును. పొగ్గపంచవాసుల యందఱనేత్రములకు నది
సాధారణ లక్షణమే. అన్నివిధములయిన చిత్రపు పనివాండ్రలోవారగ్ర
గణ్యులు. ఆ దేశీయవైద్యులకు సోషధులగుణవిశేషంబులు సమగ్రము
గఁ దెలియును. నాడి చూచి రోగనిదాన మెఱుగుటయం దదృఢులు

దూదితోఁ జేయఁబడిన కాగితపు తునకలే చీనావారి నాణెములు. ఆ కాగిత మరచేయి యంత పొడుగును వెడల్పును గలిగి యుండును. దానిమీఁద మంగుఱానుని మొహార్లవంటిగీతలు ముద్రింపఁబడియుండును. ఈ మంగుఱానుఁడు చెంగిస్ఖానుని వంశములోమూడవవాఁడు. చిత్ర కాదుని పేస్సలు వంటి పేస్సలుతో వారు వ్రాయుదురు. వారు వ్రాసెడి యొకయక్ష రాకృతిలో నొక శబ్దమున కావశ్యకమగు సక్షరము లిమిడి యుండును. సహసము కలిగి దేహకష్టముపడు చీనావారియొక్క లక్షణములు పైనివ్రాసిన సంగతులవలన యథార్థముగ బోధపడఁగలవు.

చీనావారియొక్క సాంఘికమర్యాదలను సాచారములను జూచి

పైనినుదహరింపఁబడిన రోమన్ కాతొలిక్ మత

‘నెస్టోరియను’ మత
బోధకుల దుర్మయ
మునుగూర్చి ‘రూబూక్విసు’ వ్రాసినది.

ప్రవర్తకులు మిగుల నింతసించిన వారైరి కాని
వాఁకిఁబూర్వమె యచటికివచ్చియున్న ‘నెస్టోరియన్’ క్రైస్తవ మతబోధకుల దుస్సహప్రవర్తనను గనుగొనిచింతాకాఁగింతులై వెడలిపోయిరి.

‘రూబూక్విసు’ (Rubruquis) అను మత

బోధకుఁ డిట్లు వ్రాసెను. తాను వచ్చినయుద్దేశమును మంగుఱానుకు విశదీకరింపఁదలచినప్పుడు తత్సంస్థాన ద్విభాషి (దుబాసి) యామంగుఱానుఁ డిచ్చిన ద్రాక్షసారాయమును బలుమాటు త్రాగియుండుటచే నస్వస్థచిత్తుఁడై యుండెననియు; ఆమంగుఱానుడును దత్ప్రాసపరవశుండై యుండెననియు, నందువలన నా దుబాసి తనమనవిని మంగుఱానున కవలక్షణముగ శ్రుతపఱచెననియు వ్రాసెను. మతబోధలవలని ప్రయో

జనము నీసురాపానాసక్తి వ్యర్థము కావించు

సురాపానము.

చుండెను. గొప్పపుణ్యదినములయందునను, ను

త్సవదినములయందునను, మతపవిత్రాచారము

లు జనులు త్రాగి తందనాలాడుటతో ముగింపపుచుండెను. నెస్టోరియను క్రైస్తవమతాధరణగల “చక్రవర్తిని” యొకప్పుడు క్రైస్తవదేవాలయ

మందు సురాపానంబు చేసి మైమఱచియుండఁగా నా మెగ్గహంబునకుఁ
దోడ్కొనిపోఁబడెను. త్రాగి తూఁగి యాడుచున్న మతాచార్యులమె
వెంటఁ బోవుచు సంగీతములు పాడి ధ్యానశ్లోకములు చదివిరి.

ఈమధ్య కాలములో మంగూఖాన్ సుంగువంశపువారితోఁ బో
రాడుచుండెను. కాని యుద్ధసమాప్తి కాక
'మంగూఖాన్' మునుపే 1259 సం॥ లో నాతఁడు మృతి నొందె
యొక్క మరణము. ను. అట్లు పెంపొందుచున్న రాజ్యము నాతఁడు
మహాకుబాలికి విడిచిపెట్టిపోయెను. ఈకుబాలి
చెంగిస్ఖానుని మనుమఁడు. తనపితామహుఁడు చిరకాల మపేక్షించి
యుండిన చీనాదేశమును జయించుటకై యెడతెగని పూనికతో కుబాలి
దొరకొనెను. ఈప్రబలమసొరథంబు సిద్ధింపక పూర్వమే వెనిసుయా
త్రికుండయిన 'మార్కోపోలో' (Marco Polo)
మహాకుబాలియొక్క సన్నిధికి వచ్చెను. మార్కో
మంగోలియావారికి యొక్క తండ్రియుఁ బినతండ్రియు నదివఱకే
బ్రభువగుట. వాణిజ్యముకొఱకు ఏసియాఖండము మీఁదుగా
ఓనకొనదియొక్క పల్లపుప్రదేశముల దనుక వచ్చియుండిరి. వారు
1571సం॥ లో రెండవసారి వచ్చినప్పుడు తమ
మార్కోపోలో మహా వెంట మార్కోను దీసికొనివచ్చిరి. వారు మ
కుబాలియొక్క సన్ని హాకుబాలియొక్క రాజధానికిఁ బోయి రాజ
ధికి వచ్చుట. మందిరప్రవేశం బొనరించినప్పుడు మహాకుబాలి
యనేక జమీందారులచేఁ బరివేష్టించఁబడియుం
డెను. అప్పుడు వా రాప్రభువునకు సంపూర్ణగౌరవసూచకంబుగ
మోకాలించి దండప్రణామంబు లాచరించిరి. అంతట నాప్రభువు వారిని
లెమ్మని నెలవిచ్చి ప్రీతిపూర్వక సన్మానంబులు కావించి వారి యాగ
మనంబునకుఁ బ్రముదితహృదయుండై వారి క్షేమాభివృద్ధిలం దెలుపఁగో
రెను. 'ఏలినవారిక్షేమం బభివృద్ధి యగుచుండ మాకేమి కొఱంత

వాటిల్లు' నని వారు మనవిచేసిరి. పోవు (రోమకాకాతొలికు మత గురువు) తమకిచ్చిన యోగ్యతాపత్రికలను, లేఖలను, ఖాకాకు మెసంగగా నాయన మిగుల సంతసించెను. పిమ్మట సమాధితైలము నిచ్చిరి. దానికి గూడ నాయన మిక్కిలి యానందపడెను. బాలశూరుడుగానున్న మా రోగ్గునుజూపి యితఁడె వరనిఖాకా వారి నడిగెను. వానితండ్రియయిన 'నికోలో' (Nicolo) 'అయ్యా! వీఁడు నాపుత్రుఁడును మీభక్తుఁడును, అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. వీనిరాకయు మాకు సంతోషకరమే యని ప్రభువు పలికెను. వీరి యాగమనము రాజసభయందు సర్వసంతోషకరంబును సమ్మానితంబు నయ్యెను.

తూర్పుఖండమందలి యారాజసభయొక్క విజృంభమును వైభవమును జూచియాయాత్రికు లత్యద్భుతపడిరి. మహాకుబాలియొక్క రాజసభావైభవాదు లంత యద్భుతంబులుగ నుండునని వారు స్వప్నంబుననైన నెఱిగియుండరైరి. సంవత్సరపుపండుగలును, దేశీయులుజ్ఞాపకార్థ మొనరించు నుత్సవంబులును, వా రూహింప నలవిగానియంత వైభవముతో జరపఁబడెను. మఱియు సాగరికలక్షణములయందు చీనావారికాగ్రలంబునఁ బాశ్చాత్యులకంటె నెంతహీనంబుగనున్నారో యకాగ్రలంబున వారంత యధికంబుగ నుండిరి. అట్టి బ్యాంకిసొట్లు. లక్షణములలోఁజేరిన బ్యాంకిసొట్లు యేర్పాటుచూచి వారు మిక్కిలియాశ్చర్యంబు నొందిరి. ఏలయన నప్పటికి బిమ్మట నాలుగుశతాబ్దముల వఱకు యూరోపుఖండమందట్టి యేర్పాటనఁగ నేమియో యెఱుఁగకుండిరి. ఆకాగ్రలమున కనంతర మొక శతాబ్దమునకు చీనాదేశమం దుపయోగింపఁబడిన యొక బ్యాంకిసొట్లు ఆంగ్లేయదేశమందలి మ్యాజియము (విచిత్రవస్తుప్రదశనశాల) లోఁ గానఁబడుచున్నది. ఇంచుమించుగా నల్లగనుండుకాగితము మీద నది

లిఖింపఁబడియున్నది. ఈ రంగును గుఱించి 'మార్కో పోలో'

బాంకిసొటు యొక్క యిట్లు విశదీకరించి యుండెను. చక్రవర్తి
వర్ణన. మల్బేరి (పట్టుపురుగు) చెట్లయొక్క పట్టలను
దనప్రజలచేఁ దెప్పించును. ఆచెట్లు దేశ

మందు మెండుగ నుండును. దాని యాకులు పట్టుపురుగుల కాహరము.

చెట్లయొక్క కొయ్యవంటి భాగమునకును వెలుపలనుండు దట్టమయిన
పట్టకును నడుమ నుండెడి యందమయిన తెల్లని పొరయే పైనిఁ జెప్పిన
పట్టయయి యున్నది. దానిని చీనావారు నల్లకాగితముగఁ జేయుదురు.
చక్రవర్తి యయిన 'ఖాన్' అంత పొదుగును బొట్టియును గాక సమ

పరిమాణ మయిన దేహము కలవాఁడనియు,
మహాకుబాలియొక్క నవయవసౌష్ఠవము కలవాఁడనియు, ఆయనయే
యాకారవర్ణనము. లిఖించి యుండెను. ఆ లిఖితాంశమే సత్య
మయినయెడల చీనాదేశపు చిత్రకారులు తాము

లిఖించి పెట్టిపోయిన పటములయం దాయన సుందరవిగ్రహమునకు
బూర్ణమయిన యపకార మొనర్చి యుండిరి. ఎట్లనఁగా వా రాపటముల
యం దాయన నతి స్థూలకాయునిగాను వికారరూపిగాను గనఁబఱ
చిరి. స్వదేశీయుల చిత్రశాలా లేఖనములకంటె వెనిసు దేశీయుఁడైన
యా "మార్కో" చేసిన వర్ణనమే యెక్కువ విస్రంభపాత్రమని యెన్నఁ
దగి యున్నది.

ఆ మధ్యకాలమందు చక్రవర్తి యయిన 'కుబాలిఖాన్'

మార్కో మహాకుబాలి
ఖాన్కు సహాయము
చేయుట.

"సుంగువంశ్యుఁడైనయప్పటి ప్రభువును జయిం
చుటకు జాగరూకతతో యుద్ధసన్నాహం
బొనర్చు చుండెను. ఈ సన్నాహ ప్రారంభ
మందు 'మార్కో' యాచక్రవర్తి కనుకూల,
సహాయం బొనర్చెనని చెప్పెదరు. 'మార్కో'

మంగోలియా సగ్ధామునకు వచ్చిన కాలంబునకును యుద్ధప్రారంభ
కాలంబునకును వ్యత్యయంబు కనుపించు చున్నది. ఆకాల వ్యత్యయ

మెట్లున్నను మొదటి దండయాత్రలో కుబాలి
కుబాలిఖాన్ మొక్క
మొదటి దండయాత్ర.

పశుపుటేరు దాటి 'సియాంగ్యాంగు' (Hsiang-
gyang) పట్టణము మీదికి వెళ్ళెను. ఆసియా
ఖండ పశ్చిమప్రాంత వాసులును యూరోపు
ఖండముమొక్క ప్రాగ్భాగంతవాసులును రణ

రంగమందుఁ జూపఁగలిగిన మగఁటిమికంటె నెక్కువ మగఁటిమితోఁ
జీనావారు మంగోలియనుల నెదుర్కొని రని యక్కాలపు యుద్ధములం
గూర్చి వ్రాయఁబడిన చరిత్రలవలనం దెలియుట మిగుల గణనీయ మయి
యున్నది. కాఁబట్టి యాపట్టణము బహుకాలము ముట్టడింపఁబడిన
తర్వాత శత్రువు లయిన మంగోలియావారికిఁ గైవసం బయ్యెను. మఱి
కొన్ని దుష్కరయుద్ధంబులకుఁ బదంపడి కొన్ని ముఖ్యపట్టణముల వశపఱ

చుకొని తుదకు. రాజధానియైన 'హంగుచౌ'

సుంగువంశ్యుల రాజ
ధానిని వశపఱచు
కొనుట.

(Hongchow) ను మంగోలియావారు స్వాధీన
పఱచుకొనిరి. ఇట్లు తమరాజధానిని శత్రువ
శంబయినది మొదలుకొని 'సుంగు' వంశ్యుల
పరిపాలనాధికార మవసానమునకు వచ్చిన
మంగోలియా వారి దండయాత్రప్రవాహము

దనియే యెంచవలెను.

నడ్డగింప సుంగువంశ్యులుచపలప్రయత్నంబులఁ

కుబాలిఖాన్ చీనాప్ర
భు వగుట. ఇచ్చట
నుండి 'యూయన్'
వంశారంభము.

జేసిరి కాని నిష్ప్రయోజనము లయ్యెను. తుదకు
1276 సం॥ లో 'కుబాలి' చీనాదేశప్రభువని
చీనావా రొప్పకొనిరి. మంగోలియాప్రభు వక్త్రా
లంబున నేలిన రాజ్యమునకంటె యధికవిస్తీర్ణ

రాజ్య విస్తీర్ణము.

రాజ్య మేరాజయిన నేలియుండినట్లు ప్రపంచ
చరిత్రలోఁ గానరాదు. మఱియు నల్లనము

ద్రము మొదలుకొని చీనానముద్రము వఱకును, ఉత్తరమంగోలియా మొదలుకొని ఆనాము (Annam) దేశమువఱకును గల విశాలదేశమందలి యసంఖ్యాతము లయిన జనసంఘంబు లన్నియు నాప్రభువుయొక్క పరిపాలనలోని వయ్యెను.

ఎంత దూరప్రదేశములయందయినను సేంత విస్తీర్ణప్రదేశములయందైనను సతీశీఘ్రప్రయాణముల ననాయాసము కుబాళిఖాక్ యొక్క గంజేయుట “కుబాళి” యొక్క దండయాత్రా సేనలకుఁగల దండ విశేషములలో నొకటి యయి యున్నది. అది యాత్రాప్రవీణత. కాక యెవ్వఁడేని చీనాదేశములోని పడమటి, భాగమునందుఁ బ్రయాణముచేయుచు మేకలు మాత్రము నడవఁదగిన యిరుకుదార్లై కాని తోవలుగాఁగల పర్వతపంజులను దాటేడునంతటి యదృష్టవంతుఁడే మైనయెడల వాఁడాదండ యాత్రల యద్భుతస్థితిని గ్రహింపఁగలఁడు. ఏదేశము మీఁది కయినను దండయాత్ర చేయక తప్పదని నా రనుకొనిరేని యెంతదూర మయినను సేన్నికష్టంబులు వాటిల్లినను వారు వెల్లితీరినవారె. ఆప్రకారమే దక్షిణమందున్న ‘యుంగుచాంగు’ (Yung-chang) ప్రదేశపు యెడారులమీఁద వారిసేన లొకప్పుడు విడిసెను. “కుబాళి” యొక్క సేనలకు నుత్తరదేశముల యందలి యుద్ధాభ్యాసమేకలదు కాని దక్షిణదేశ యుద్ధములరీతివారెఱుగరు. కాఁబట్టి యా యెడారియగు ప్రదేశమునకు ప్రభువుగా నుండిన బర్తారాజుయొక్క సైన్యవిశేషములను జూడ వారికచ్చెరువయ్యెను. బర్తారాయాయుధాద్యుపకరణములుమంగోలియావారికి నవీనములును భయంకరములునుగా నుండెను. బర్తారావారికి గజసైన్యము కలదు. అట్టిది మంగోలియావారెన్నడును జూచి యుండలేదు. కాని, మంగోలియావారి సేనాధిపతి పిఱుతివియక, జంకక, యాగజసైన్యముపై బాణవర్షము కురిపించునట్లు తన గుఱ్ఱపుదళమును

బ్రోత్సాహపటచేను. వారు గుట్టములను దిగి యట్లుచేయఁగా నాయేనుఁ
గులు కలతనొంది, చెదరి, వెనుకకు గిటుక్కునమఱలి బర్మావారి నై
నయమునే యల్లకల్లోలము చేసెను. అట్టి కల్లోలావస్థలోనుండు బర్మా
నైనయముమీఁద నిరాటంకముగా మంగోలియానైనయము పడి పూర్ణముగ
సోడించెను. మంగోలియావారియొక్క యధిక నైనయమును, నధికపరాక్ర
మమును జూచి తాళఁజాలక బర్మారాజు లోఁబడఁగా ప్రతి సం॥ చీ

నారాజ్యమునకుఁ గొంత నిర్ణీతమయినకప్పము
కప్పము గొనుట. ను జెల్లించు నిబంధనమీఁద నాబర్మారాజునకు

రాజ్యమును మఱల నొసఁగి కుబాలిప్రభువు
స్వరాజ్యమునకుఁ దిరిగి వెళ్లెను. ఇంగ్లీషువారు బర్మారాజ్యమును స్వాధీన
పఱచుకొనువఱకు నట్టి కప్పము క్రమముగాఁ జెల్లించఁ బడుచుండెను.
ఇంగ్లీషువారు 'మాండేలె' (Mandalay) పట్టణమును వశపఱచుకొనిన
తర్వాతఁ గూడ రెండు సం॥లు వారును లోఁబడినవారివలె గ్రహచార
వశమున నట్టి కప్పమును చీనారాజునకుఁ బంపియుండిరట.

మొట్టమొదట గు దండయాత్రలయందు 'కుబాలి' దిగ్విజయము పొంది
నను నౌకాదండయాత్రయందు దురదృష్టవశాత్తు
కుబాలిఖాన్ నౌకా దండయాత్రలలో
నొడిపోవుట. గానుండెను. జపాన్ దేశీయు లోడదొంగతన
ములచే చీనా, కోరియా సముద్రతీరవ్యాపారు
లకు భీతిని, గలవరమును గలుగఁజేయుచుండిరి.

తన్నివారణార్థము జపాను రాజ్యాధిపతితో
'కూబ్లాయి' (Kublai) కి సఖ్యము కుదరదయ్యెను. కావున నారా
జ్యముపై కుబాలి నౌకాదండయాత్ర చేసెను. కాని కొద్దికాలము
క్రిందట జరిగిన నౌకాయుద్ధములోఁ జీనావారు జపానువారిచేత నెట్టుల
నొడిపోయిరో యాలాగుననే యవ్వడును సం
జపాను దేశీయులు పూర్ణముగ నపజయము నొందిరి. ఆయుద్ధ
ములోఁ గలిగిన యపజయమును దెల్పుటకు

హతశేషులుమాత్రము తిరిగి వచ్చిరి. ఆ య వ మా న ము న కు
గాను బగఁ దీర్చు కొనుటకై పదఁపడి గొన్ని వత్సరంబులకు
నొకలక్షనాకానైననముతో మఱల నాతండు దండెత్తెను గాని వెనుకటి
వలె నపజయమే కలిగెను. చీనాదేశమందలి లంకలమీఁదికి దండెత్తి
యటులనే యపజయ మొందెను. కావునఁ దన సేనలు మెట్టను జేయఁ
బడు యుద్ధములయందె దిట్టలుగాని నాకాయుద్ధముల కసమర్థులని
'కూబ్లా'యి' తుద కొప్పకొనవలసి వచ్చెను. తన పూర్వులవలెనే

కూబ్లా'యికినిఁ బరమతనహానముకలదు. క్రైస్తవ
పరమత సహానము. వ మహమ్మదీయ బౌద్ధమతములయందాయన

కపేక్షకాని యుపేక్షకాని తుల్యముగా నుండె
ను. పిట్టను బట్టుటకై యెరం జూపినట్లు తౌక్యవ్యవహారము సాధించు
టకై యొకప్పు డొకానొక మతమం దధికప్రేమఁ జూపెను. ఎట్లనఁగా

తిబెటు దేశమునందలి యజ్ఞాతారణ్య ప్రదే
బౌద్ధమతమవలంబించి శముల వశపఱచుకొనుటకై తద్దేశీయమతమైన
నట్లు నటించి కుబాలి బౌద్ధమందుఁ దన కధికవిశ్వాస మున్నట్లు
ఖాన్ తిబెటునుస్వాధీన నటించెను. అందువలన నద్దేశమందు గురు
పఱచుకొనెను. పీఠమునకు మనుష్యుని నిర్ణయింపవలసిన యావ
శ్యకము కలిగినప్పుడు నియమింపుఁ డని ప్రజ

లు తన్నుఁగోరునంతగా భ్రమింపఁ జేసెను. అట్లా దేశప్రభువును
దన భక్తునిగఁ జేసికొని పిమ్మట నా దేశమునకుఁ దానే ప్రభువయి
దాని నదివఱకే విపులమయియున్న చీనారాజ్యముతోఁ జేర్చుకొనెను.
కాని యది సారవంతమయిన దేశము కాదు.

కూబ్లా'యి యొక్క సహానము మతవిషయమైయే కాక యన్య
కూబ్లా'యిఖాన్ అన్య జాతుల వారిని నన్నియంతస్థులవారిని నాద
జాతులవారిని నమ్మానిం రించుటయందును వ్యాపిఁచుచుండెను. మం
చుట, గోలియా సంస్థానమునకు వచ్చినప్పుడు ప్ర

భమమున మార్కోపోలో (Marco Polo) కుజూపఁబడిన గౌరవమును ఆయన
 యానంధ్రాన మందున్న పదునేడువత్సరంబులయం దెల్లప్పుడు నేకవిధము
 గా నేమాపఁబడెను. మార్కోయొక్క పట్టుదలను సామర్థ్యమును జూచి ఆయన
 కుద్యోగముల నిచ్చుచు పొంది మొదలైన దేశములలోఁ దిరిగెడి యుద్యోగ
 గము నొకప్పుడు కూజ్లాయి యిచ్చెను. ఆయుద్యోగము ప్రకార మాయా
 దేశస్థితులను గూర్చి యాయన కూజ్లాయికిఁ దెలియపఱపవలసియుండెను.
 ఆయన యాపనియందును మఱియు సంతరపనులయందును నెంతసమర్థతను
 జూపెననిన 'యాంచౌ' (Yangchow) పురపాలకునిగా నాయనను
 కూజ్లాయి నియమించెను. అక్కడ ఆయన కి నాలు మూత్రము పరిపా
 లించి న్నదేశమునకుఁ బోవుటకు కూజ్లాయి సమ్మతంపనందున నెట్టకేల
 కాయన యంగీకారమును బొంది తనతండ్రినిఁ బిసతండ్రిని వెంటఁగొని
 వెళ్లెను. ఈకూజ్లాయి కాలమందు చీనాదేశ మది

కూజ్లాయిఖాన్ యొక్క
 యోగ్యతలు.

వఱ కెన్నడును లేనియభివృద్ధిఁ జేందెనని వక్తా
 చించుటకు లేశమయినను సందియంబు కాన
 రాదు. ఆయన యనేకవిషయములయం దెంత

బుద్ధిసూక్ష్మతంజూపెనో యంత శ్రద్ధావిశేషమును జనుల కష్టసు
 ఖంబుల విచారించుచు న్యాయపరిపాలనఁ జేయుటయందును జూపెను.
 ఆయన చీనావారి శాస్త్రనియమముల నవలంబించి వారల యిష్టానిష్టం
 బులఁ బాటించుచుండెను. వారి జాతీయసాహిత్యప్రాపకుఁడుగానుండెను.
 న్యాయపరిపాలనయం దన్యాయమించుకంతయైన దొర్లనీయఁడయ్యె. కాని,
 యాప్రభువు విదేశీయుఁడగుటచేత నాయన వంశ్యుల 'దొర్లన్యాయుల' చేతను

కూజ్లాయిఖానునియందు
 చీనావారికిఁ గృతజ్ఞత
 లేకపోవుట.

బ్రజ లాప్రభువెంతయనుకూలంబుగాఁ బాలించి
 నను దమదేశీయుడు కాఁడనియే పెదవి విలుచు
 చుండిరి. మార్కోపోలో వెడలిపోయిన తర్వాత
 రెండు వత్సరంబులకు కూజ్లాయిఖాన్ కాల

భర్త బాగుండె. ఆయన కి నాలు పాలించినను నాయన క శేబరమును

సమాధి చేయుటకుంగొనిపోవునపుడు ప్రజలువిచారచిహ్న మేమియుంజూప
రైరి; ఆయన నునుమడయిన 'తైమూరు' ఆయన యనంతరము సింహాసనా
నీనుం డయ్యె. కాని చీనారాజ్యము నంతమహాన్నత పదవికిం దెచ్చుట
కాయన పితామహునియందుండిన ప్రబలసామర్థ్య మాతనియందు లేదయ్యెను.
ఆయనకుఁదర్వాత నేడుగురు చక్రవర్తులు శీఘ్రముగా నొకరివెంట
నొకరువచ్చి యేలిరి. కాని వారిలోరెండవచక్రవర్తి తప్ప శేషించినవారు
ప్రసిద్ధిం జెందియుండలేదు. ఆ రెండవ చక్రవర్తి మాత్రము 'కక్షాఘ్నాసి
యను' చేసిన సిద్ధాంతములను బ్రయాసపడి యనుసరించెను. మఱియు
చీనావారికిని మంగోలియావారికిని సమమగా నుద్యోగముల నిచ్చుట యది
వలకు లేకున్నను ఆయన యొనంగెను.

పైనిఁజెప్పఁబడిన కూబ్లా యిఖానుని పరిపాలన విశేషంబులుమఱికొ
న్నినుడువఁబడు చున్నవి. ఆయన మంగోలియా
కూబ్లా యిఖానుని పరిపా ప్రభు వయినప్పుడు మంగోలియావారికి లిఖిత
లనముయొక్తమఱికొన్ని భాష లేనందునఁ బొరుగుదేశీయు లయిన చీనా
విశేషంబులు. వారిచే వ్రాయించు కొనుచుండిరి. 'కూబ్లా యి'
చక్రవర్తి చీనాదేశపు చదువరులతోడను బండి
తులతోడను బరిచయముకలవాఁడై తన దేశమందున్న లిఖితభాషాలోప
మును నివారించుట యావశ్యకమని యెంచెను.
మంగోలియా ప్రజ కాపునఁ దనదేశపు బుద్ధిశాలుర యూహలను
లకులిపి యేర్పాటు దెలియపఱచుటకుఁ దగినట్టియు జనులకందఱ
చేయించెను. కుపయోగించు నట్టియు వ్రాతయక్షరంబులం
బోలిన ముద్రాక్షరములనిర్మింపుమని 'బాషా'
(Bashpa) అను నామంబుకల యొక పండితునిం గొరెను. ఆయన యట్లు
నిర్మించెను. రాజ్యవ్యవహార సంబంధములయిన కాగితంబు లన్నియు నట్టి
నిర్మితలిపిలో నుండవలయునని యొకశాసనమును 'కూబ్లా యి' ప్రచురింపఁ
జేసెను. మంగోలియావారు చీనాదేశమును బ్రవేశించిన తోడనే యాలిపిని

మంగోలియాప్రజలు తమభాషను విడిచి
 చీనాభాష నభ్యసించుట.

విసర్జించిరి. పాడుపడి నట్లుండు తమ ప్రదేశము
 లను విడిచినట్లే తత్తుల్యముగానే యుండు తమ
 భిన్నభిన్నభాషను ద్యజించి చీనావారి సాండిత్య
 విశేషముం జూచి యద్భుతపడిరి. కావుననే
 చీనాదేశము తనలోఁ గలిగియు సమస్తజలంబును

దనతో బాటుగ ట్రాన్సుగంగ జేయునముద్రము
 వంటిది యని చెప్పదురు. తదనుగుణంబుగనే చీనాదేశము మంగోలియా
 వారికిఁ దనభాషయందే యభిరుచి కలుగఁజేసెను. కావున వారు చీనా
 భాష నభ్యసించి చదువ వ్రాయ నేర్చుకొనిరి. చీనాభాషకుఁగొంచెము భిన్న
 ముగానుండి దానికి శాఖగా నుండు భాషయొకటి చీనాదేశములో వాడఁ
 బడుచుండును. ఆశాఖభాష మంగోలియావారిదే యయి యున్నది. మంగో
 లియావారు చీనాకు రాక పూర్వమే చీనాదేశములో బొమ్మలాటలును, నాట
 క ప్రదర్శనములును, సర్వజనులకు సంతోషకరము లయిన వినోదముల
 లోఁ గొన్ని యయియుండెను. మంగోలియాపా

నాటకములయభివృద్ధి. రాయాటలయందు గురూహలము కలపారగు
 టం జూచి చీనావా రాయాటలను సక్రమం
 బుగ నధికరము చేసిరి. మఱియుఁ బండితులయొక్క కఠినశాస్త్రాభిప్రాయములఁ జర్చిచుటకంటెఁ బ్రత్యక్షంబగుప్రపంచమును నాటకముఖంబు
 నఁ బ్రదర్శించి వేలయంపం జేయుటయం దధికాపేక్ష గల నాటక
 గ్రంథకర్తలయొక్క వృత్తి యక్కాలంబున సర్వాదరణీయంబుగ నుం
 డెను. మంగోలియావారి కాలమందు రచింపఁబడిన నాటకగ్రంథముల

కంటెఁ జీనావారు తదనంతరమెక్కువ నాట
 నాటకగ్రంథరచనము కంబుల జేసియుండలేదు. చీనావారి నాటక
 శ్లాఘనీయముగ నుం డెననుట.

నాటకగ్రంథములు ప్రశస్తములయిన వని గౌ
 రవింపఁ బడుచుండును.

ఈవంశమువారిలోఁ జివరచక్రవర్తుల కాలమందు రాజ్యవిప్లవ
 చిహ్నంబులు పొడఁజూప నారంభించెను. కల
 యూయఁ వంశావ హములును నల్లరులును నన్నివైపులఁ బ్రకౌషిం
 సాన కారణములు. చెను. 'షుంటి' (Shanti) అను పేరుగల చక్ర
 వర్తి కాలమం దక్రమములు పూర్ణముగ విజృం
 భించెను. ఈవంశము జనానురాగము కలది కాదయ్యెను. ప్రభువు
 లసమర్థులయిరి. కాఁబట్టి చీనాదేశీయ వంశ మేదియైనను బరిపాలింప
 వలెనను కోరిక ప్రజలకు మెండుగాఁ గలిగెను. చీనాదేశమందలి
 దక్షిణభాగములో విజృంభించుచున్న కలహ సంఘములలో నొక సంఘపు
 నాయకుడు కిరీటధారి కాఁదగియుండెను.
 'చు' అను వీరుని 'చు' (Chu) అను పేరుగలవాఁడు చీనా
 పూర్వస్థితి. దేశీయఁడె. వాని తండ్రి కుటుంబమునకు
 దుర్దశపట్టెను. కావున వాని తల్లితండ్రిలు
 మరణించునప్పటికి వాఁడు మిక్కిలిదరిద్రుఁడును దిక్కుమాలిన వాఁడుగాఁ
 నుండెను. అట్టి దిక్కులేనివాండ్రను దఱచుగా మరమ్మ లాదరించు
 చుండిరి. కష్టములుసంభవించి నప్పడెల్ల నాతఁడు తనకు మరమే శర
 ణ్యమని యనుకొను చుండెను. కాఁబట్టి వాడు శిరోముండనముకావించు
 కొని యథావిధిగ బౌద్ధసన్యాసి యయ్యెను.

ఆసన్యాసి కష్టదేశస్థితి కడు ముమ్మరముగఁ గనిపించెను.
 ఆయనయొక్క మరమునకుఁ జెంగట రవులొగ్గనిన యొక కల్లోల మా
 యన సహజవీరధైర్యమును బురికొల్పఁగాఁ దన సన్యాసపు ముగ్గుంగును
 వెనంగఁడఁద్రొచి కరవాలంబు ధరించెను. ధైర్యనైర్యసామర్థ్యంబులు
 గొప్పఁగ ముప్పిరిగొని యాయన నా కలహకారులకు నాయకునిగఁ
 జేసెను. తన యధికకౌశలంబుచే వారిని యుద్ధరంగములయం దెంత సమ
 ర్థంబుగ పూహంబున నిల్పెననిన నాయన యొనరించిన రణంబులన్నియు
 నాయనకు విజయాభణంబులయ్యె. ఆయన నానిగ్గును పట్టణంబుపై రుద

దెత్తి పోవుచుండఁగ నెదిరించినవారే లేదు. ఆపట్టణమును ఆయన ముట్టడించి 40 నెలలఁ గ్రందట 'టైపింగువాంగు' (Taiping Wang) చేసినట్లుదానిని దన రాజధానిగాఁజేసికొనెను. అట్లు రాజధానిగా నునఁ దించి మంగోలియావారిని 'కియాంగ్సి' (Kiangsi) పరగణానుండి వెడలఁగొల్పెను.

మంగోలియావారట్లపజయము నొందుట చీనాదేశపు మధ్యప్రదేశములయందే కాదు. కోరియాదేశమందును చీనాదేశపు పడమటి భాగములయందును నొడిపోయిరి. ఇట్లాపదలు మూగియున్న కాలమందుననే 'షుంతి' చక్రవర్తి గతించిన తన పెద్దలలోఁ గలనెను. అంతటనింకయు జయింపఁబడని దేశములపై మూడుసేనలను 'చు' వీరుఁడు పంపెను. అట్టి సమయంబునఁ బ్రజాకలహంబు పెల్లునరేగి దేశమందంతట వ్యాపించియుండెను గాన నావీరుఁడు పంపిన సేన లనాయాసంబుగ జయముఁ బడసెను. రాజధానియైన పికికోపట్టణమా వీరసైన్యమునకు నిరాటంకముగాఁ గైవసంబయ్యెను. ఇట్టి విజయంబునకుఁ దగిన ఫలంబుగ నాతనిని సర్వజనంబులును గిరీటధారివి కమ్మని ప్రార్థింపఁగా నతఁడు 1368 సం॥ లోఁ గిరీటంబు ధరించెను. ప్రబలప్రయాసకార్యంబులు తనకు ముందున్న వని యాప్రభు వెఱింగి యుండెను. వీరావేశముతోఁ బోరఁగల సేనలం గలవాఁడై యుండుటచే ధైర్యముచెడియున్న మంగోలియావారిని దేశమునుండి పారదోలుట 'చు' ప్రభు పునకుఁ బ్రయాసకరమయిన కార్యముగ నుండలేదు. కాని తనను చక్రవర్తినిగాఁ గోరిన ప్రజలకు సంతృప్తిగఁ బరిపాలించుట ప్రయాసకరమని యాయన గ్రహించి యెట్లయిన నీచక్రవర్తి రాజ్యాధ్యక్షుడై యని

వారలచే ననిపించుకొనుట తనకు విధియని యనుకొనెను. తాను కలహ
కారులతోఁ గలసినయెడల నిట్లు తాత్కాలిక జయము తనకుఁ గలుగు
నని యెట్లు ముందుగయోచనఁజేసెనో రాగల శత్రుబాధనుండి తానును
బ్రజలును సురక్షితులగుట కాప్రకారమే భవిష్యదాలోచనము కల
వాఁడై యుండెను. చీనాదేశీయులు తమకే కలదని గర్విం చెడు దేశభా
షాసాహిత్యమును బోషించుట యావశ్యకమని యాప్రభు వెఱింగెను.
కావున సంతకుమున్ను చీనాదేశము నేలిన చంగిస్థానుని వంశావసాన
కాలమందు సంభవించిన దేశోపద్రవములలో
విద్యాభివృద్ధి చేయుట. నాశమొందిన పాఠశాలల నన్నిటిని దిరిగి స్థా
పింపవలసిన దని యాప్రభు వొక శాసనము ప్ర
చురించెను. ఆయన ప్రచురించిన ప్రప్రథమశాసనములలో నది యొకటి
యయి యుండెను.

గతంబున లిఖింపఁబడిన 'టాంగు' వంశమువారియొక్క నెమ్మది
యయిన యేలుబడికాలమందు. రాజకీయమైన శాస్త్రపాఠశాల స్థాపింపఁ
బడెను. దానిపేరు 'హాన్లిను' (Hanlin.) ఈ రాజకీయ విద్యాలయమందుఁ
బ్రవేశముం గనుట ప్రబలపాండిత్యసూచకం బని చీనావారు గౌరవ
ముతో భావించిరి. చీనాదేశము నేలిన వంశములతోఁబాటుగ నీ శాస్త్ర
పాఠశాలయు ననేక మార్పులం జెంది యుండెను.
'చు' ప్రభువుయొక్క 'హాంగూ' అను రాజకీయనామంబు పహించిన
రాజకీయనామము 'చు' ప్రభు వా శాస్త్రపాఠశాలను యథాస్థితికిం
'హాంగుళూ' దెచ్చుటకు నిశ్చయించుకొని యది శిథిలముగ
నుండుటంజేసి వలసెయుండిన సంస్కరణము
పికిక్ రాజధానిలోను. అన్నియు స్వయముగాఁ జేయించెను. ఈ పాఠ
శాలయము రాజధానియయిన పికిక్ పట్టణము
సంస్కరించుట. నందెయుండ వలసినదై యుండుటంజేసి దాని
నట్లు సంస్కరించియును నానిక్-పట్టణమును

నానిగ్గ-కొనగరమందు రాజధానిగా జేసికొనుట తన ముఖ్యాభిలాషయై
 మఱియొక సర్వకళా యున్నందున దానియందును శాస్త్రపాఠశాలకై
 శాలను నిర్మించుట. యొక యాలయమును గట్టించి పాఠశాలపెట్టిం
 చెను. ప్రస్తుత కాలమందుఁబరిపాలించు 'మంచూ'

వంశమువారి కాలమందు నానిగ్గ-కొన శాస్త్రపాఠశాల యంతరించెను.
 'పికిక్' రాజధానియందలి శాస్త్రపాఠశాలమాత్ర మిప్పటికిని విశేషగౌర
 ముతో వెలయుచున్నది కాని పికిక్ రాజధానియందుండు రాజభవనము
 లును విదేశీయులగురాయబారుల భవనాదులును దప్ప తక్కిన మందిరము

లించుమించుగ శిథిలమయిన స్థితిలోనుండున్నవి.
 పికిక్ రాజధానియందలి సర్వకళాశాల మును క్షీణదశలో నున్నది. జనులందఱుతో
 యొక్క యాలయము గౌరవముతో జూచు శాస్త్రపాఠశాలాభవనము
 క్షీణదశలోనుండుట. శిథిలావస్థలోనున్న దనుట చదువరుల కనంగ
 తంబుగ నుండవచ్చును. అయినను వాస్తవస్థితి

యంతగ నే యున్నది. దాని కారణంబు విస్పష్టంబుగాఁ దెలియదు.

చీనాదేశమందలి న్యాయశాసనములనన్నిఁటినిపంగ్రహస్మృతిరూ
 పముగఁ జేయించుటయే 'హంగువు' యొక్క
 న్యాయ శాసన ముల సంగ్రహ స్మృతి.
 కాలమందు న్యాయపరిపాలన కట్టుదిట్టముగ
 నుండలేదు. వారికిఁ దమ యాయుధసామగ్రి
 యందుఁగలదృష్టి న్యాయశాస్త్రములయందు లేక

పోయెను. ఈ సౌమ్యకార్యమువలన 'హంగువు' దేశీయుల కమితలాభ
 యుచేసిన వాఁడయ్యెను. ధర్మశాస్త్రనిర్ధాతకు సహజముగ నుండు బుద్ధి
 విశేషము కలవాడయి యాయన కేవల చట్టములను నమూనాలను నేర్ప
 టచినంత మాత్రమున నెక్కువప్రయోజనములేదని తెలిసికొని న్యాయస్థా
 నములయందు న్యాయమును ధర్మమును బ్రజలకు సమగ్రముగఁ జేయుటకై

తన కాలమును సామర్థ్యమును వినియోగపఱచెను. అట్టి మహత్కార్యమును నెఱవేర్చుట సాధ్యమా యని శంకింపఁదగి యుండదు. కాని బహు

కాలమునుండి వివాదాంశములు విచారణము హంగుళాచక్రవర్తి లేక చీనావారి న్యాయస్థానములయందుఁ బడి యుండినందున నెంత శక్తిగలవాఁడయినను నెంత యభిలాషకలవాఁడైనను స్మృత్యనుమ్యుఁ డట్లు పేరుకొనియున్న వివాదములను సమగ్రము గఁదీర్చుచేయఁ జాలఁడు కదా. అదియటుండఁ

బ్రజలకు న్యాయముకలుగఁజేయవలయు ననెడి 'హంగుళా' యొక్క నడుదేశము బీజావస్థలో నుండఁగా రాజకీయోద్యోగులు దానిని వృక్ష మయి ఫలించుదనుక పోషించి చక్కఁగఁ బెంపక వెంటనే కుళ్లగించిరి.

అట్లానరించుటచే నది ఫలింపనులేదు. చీనాదేశీయులకు మేలు కలుగను లేదు. అట్లగుట చీనావారి దురదృష్టమే యనఁదగి యున్నది. మంగోలి

యావారు పరాజయముల ననేకముగఁ బొందియుండిన పిమ్మట మఱల బలవంతులై చీనారాజ్యముపై దండెత్తిరి. అం

మంగోలియావారు దువలన నాప్రభువు న్యాయశాసనములను వాని వినియోగమును మఱియు బాగుచేయుటకు వల నుపడక పోయెను. మంగోలియావారు మఱలఁ

గొన్ని ప్రదేశంబుల జయించుటచే హంగుళా ప్రభువునకు ద్రవ్యసాధనముల కిక్కట్టు సంభవించెను. అయినను మఱి కొన్ని ప్రదేశములను వారు ముట్టడించి పరాజయమునే పొందిరి. కొన్ని

సేనలను గొన్నివైపులకు బంపి యచ్చట శత్రువులం బారఁదోలించి 'హంగుళా' చక్రవర్తి దాను స్వయముగా 'యానక్' ప్రదేశమునకు యుద్ధసన్నాహముతో వెడలి శత్రువుల రూపు మాపి యాప్రదేశమును మఱల వశపఱచుకొనెను. అట్టి సరిపూర్ణజయం

మంగోలియావారిని దఱిమి వేయుట. యుద్ధసన్నాహముతో వెడలి శత్రువుల రూపు మాపి యాప్రదేశమును మఱల వశపఱచుకొనెను. అట్టి సరిపూర్ణజయం

బులమధ్య పరిపక్వవయస్సునందు మహాగౌరవముతో 'హంగువూ' నిర్యాణమును బొందెను. మఱియు నాయన యనంతరునికి సమృద్ధమయిన రాజ్యసంపద మెసంగిపోయెను. కతిపయదినంబులక్రిందట చీనావారిలో

బహుజనము ఆ 'హంగువూ' కాలమందలి తమ

హంగువూయొక్క

మృతి.

పూర్వుల బలపరాక్రమములను మఱల సంపా

దించ నూహలుకలవారయిరి. మఱియు తత్తా

లపు సేనావైపుల్యసామర్థ్యమును నిక్కాలపు

స్థితులను బోల్చి 'కొలాహొవి' (Kolaohwei) కలహకారుల నాయకులు

తమ సైన్యములలో సూతనుల ననేకులను జేర్చుకొని సేనలను బలపఱచి

కొనిరి. తమ కలహసంఘమునకు 'హంగు' (Hung) అను పౌరుషనామ

మునుగూడఁ బెట్టుకొనిరి. ఇది వైనిజెప్పఁబడిన 'హంగువూ' చక్రవర్తి

యొక్క నామమే యని యెఱుంగవలయు. 'హంగువూ' చనిపోవుటకుఁ

గొన్ని సఁ|| లకు నుందు ఆయన జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు వ్యాధిచే మరణమొం

దెను. పిమ్మట నాయన తన రాజ్యమును దన పౌత్రుని కొసంగునట్లు మర

ణశాసన మొకటివ్రాసెను, ఆ మనుమఁడు 'చీన్ విన్' (Cheenwen) అను

సూతననామముఁ బెట్టుకొనెను. వారసత్వవిష

'చీన్ విన్' చక్రవర్తి

యగుట.

యమై జ్యేష్ఠత్వము ముఖ్యముగా నాలోచింపని

తూర్పుదేశములయందు రాజ్యాధిపతి మరణానం

తరము సింహాసనము నధిష్టించువా రెవ రగు

దురో యను సంశయము కలుగుచుండును. ఆగుననే చీనారాజ్యమందు

'హంగువూ' యొక్క మరణానంతర మాయనయొక్క శేషించిన పుత్రు

లాయన పౌత్రునికంటె రాజ్యాధిపతిత్వమున కెవరికి వారెక్కువ యధి

కారము కలవార మని యనుకొను చుండిరి. అట్లాశపడుచున్న తన

పుత్రులు సింహాసనమునకై కల్లోలములను గలుగజేయ కుండుటకై

రాజ్యమందలి వారివారి యధికారస్థానములకు వారిని బంపివేసి తన మను

మని మాత్రము తన చెంగట నుంచుకొనెను. తన తాతగారికి నుత్తర

క్రియ లాగరించు కాలమునఁ దన పితండుల రావించుట విధిక్లత్య

ముగ నెంచి వారిని రండని కోరుటచే నావా

మంగుళా కొడుక

యిన 'యక్ష' యుద్ధ-

సన్నాహంబు

చేయుట.

ముగ నెంచి వారిని రండని కోరుటచే నాపా

త్రునికిఁ జి కెక్కు-కుక్కువయ్యెను. 'యెన్' (Yen)

అను శుక్రుండు తప్ప కడమపుత్రులు రామని

నిరాకరించిరి. ఆపుత్రుఁడును దన యన్నకొడు

క యిన్ల యాచక్రవర్తికి లోబడిన వాడనని

వచ్చియుండలేదు. తన తండ్రియెడల గౌరవము

శూపవచ్చియుండెను. అదియునుం గాక యాయుత్తర క్రియలు ముగియఁ

గానే యాయన. 'నానిక్-క్' (Nankin) నగరమునకుఁ బోయి చక్రవ

క్రితొ c. గలహించుటకు యుద్ధసన్నాహము చేయుచుండెను. ఆ 'యక్ష'

(Yen) గొప్ప సమర్థతను నిశ్చలబుద్ధిని ధైర్యమును గలవాఁ డగుటంజేసి

తనభాతృభాత్రీయులతోఁ బలుసార్లుపోరిగెలుపొందెను. తుదకు 1402 న॥

దన భ్రాతీయు డయిన చక్రపర్తిని నిశ్చేష

ముగ నూడించుటంజేసి యాయన తన పినతం

అంబిక బొరలెక్ యుద్ధము విరమించి రాజ్య

యను ద్యజింప నిశ్చయించుకొనెను. అట్టి తం

[illegible]

మేము యూయస్ శిరోముండనంబు కావిగముకొని 'గూడావాక్' వ్రతముచేసి

శరణస్తానముం బొందెను, నలువది పదివత్సర

అల కాల మాయన యామరమందు బ్రచన

గ నుండెను. తదనంతరము తాను చిరకాల

ప్రతిభాతపాసంబుగ నుండుటకు విసికియో.

మొ యాయన కవిత్వమారంభించి తనకు సంభవించిన కేశంబులను

ప్టంబులను సవిస్తరంబుగ వర్ణించి యొక గ్రంథంబు వ్రాసెను. ఆ గ్రం

మందలి విషయంబులన్నియును దాని గ్రంథక్రమముననే యనినవిగదా

దంబుగ నెప్పకొనిరి. ఆయన చక్రవర్తి కుమారుడ డగుటంజేసియో
యాయన స్వేచ్ఛగా దిరుగుచుండినయెడల గల
గ్రంథమురచించుట.

కారాగృహముల
మరణించుట.

నను బురికొల్పిరి. అది తన కనిష్టమయిన కార్యము కానందున ఆయన
సంహారము మొక్కెను. ఆయన యిరువదిరెండు
'యెన్' చక్రవర్తి
యగుట.

నామాంతరము
'యంగ్లో'

ముల భిన్నంబొనర్చి వానిని జనులు మఱచునట్లు చేయుటకు నానిగ్లో
నగరమునుండి తన రాజధానిని పికిక్ నగర
పికిక్ నగరమును
రాజధానిగా చేసి
కొనుట.

'హంగువు' చక్రవర్తి
దాసే యనంతరుడ
ననుట.

హంబులం బ్రేరేపించు ననియో యాయనను
గాబోవు రాజ్యాధిపతి యయిన యాయన పిన
తండ్రి రాజనగరమందె కారాగృహస్థునిం
జేసెను. తుదకు మరణమే యాయన కష్టంబులం
దుదముట్టించెను. 'యెన్' (Yen) యొక్క
యనుచరులు సంహారము మధిష్ఠించు మని యాయ

నను చరులు సంహారము మధిష్ఠించు మని యాయ
సంహారము మొక్కెను. ఆయన యిరువదిరెండు
సంహారము లవిచ్చిన్నముగను సమర్థంబుగను
బాలించెను. మంగోలియావారి ప్రభుత్వకాల
మందు 'పికిక్' పట్టణము చీనా రాజ్యమునకు
రాజధానిగా నుండెను. 'యంగ్లో' (Yenglu)
అను నామాంతరము వహించిన ఆ 'యెన్'
(Yen) ప్రభువు తన వంశపూర్వక వృత్తాంత

ముల భిన్నంబొనర్చి వానిని జనులు మఱచునట్లు చేయుటకు నానిగ్లో
నగరమునుండి తన రాజధానిని పికిక్ నగర
మునకు మార్చుకొనెను. తన చిత్తశాంతికొఱ
కును తన యనుచరుల సంతోషముకొఱకును
తానె 'హంగువు' (Hongwu) చక్రవర్తికి
ననంతర వారసుడయినట్లు తన సంతతివా
రికిఁ దెలియపఱచుటకును నూడదన యన్నకొడు

కయిన 'చిక్విన్' పరిపాలన కాలమును వంశ
చరిత్రలనుండి తుడిచివేయ వలసినదనియు,
ఆయన పాలించిన నాలుగువత్సరముల కాల

మును గతించిన 'హంగుళా' యొక్క పరిపాలనతోఁ గలుపవలయు ననియు శాసనము చేసెను.

ఆయన యొక్క సమర్థమయిన పరిపాలన కాలములో నంతకు మున్నున్న కల్లోలములతోఁ బోల్చి చూడఁగా పరిపాలనము యోగ్య ప్రజలు నెమ్మది ననుభవించి రని చెప్పవచ్చును. ముగా నుండెననుట. అందువలననే రాజ్యమందలి 13 పరగణాలపై తనకుం గల లక్ష్యమును 'యన్' ప్రభువు 'టాంక్విను' (Tonquin) పరగణాయందలి వ్యవహారకల్లోలములకై త్రిప్పట కవకాశము కలవాఁ డయ్యెను. ఈయన పూర్వరాజుల పరిపాలనతోఁ బోల్చిగా నీయన పాలనము తన రాజ్యమందేమియుఁ గలతలు లేక సుఖలక్షణముకలదై యుండెను. అయినను ఉత్తరపు టెల్లయందు తార్తారులతోఁ దీఱనిపోరాక టి యుండెను. తార్తారులతోఁ ఈయన సేనానాయకు లనేక పర్యాయములు వారిని జయించినప్పటికి వారిని నీశ్శేషముగ జయించితిమని యనుకొనుటకు వలనుపడ కుండెను. ఏలయన తార్తారులపోరుల తీరట్టిదిగా నుండెను. బహువిశాలములైన ప్రదేశములనుండి వచ్చు బందిపోటుదొంగల గుంపులను నిర్మూలం బాసరింప నెన్నఁటికిని సాధ్యముకాదు. ఏలయన, వారోడిపోయి తమ విస్తీర్ణదేశములో నెచ్చటసో దాఁగికొని మఱలమఱల వచ్చుచుందురు. ఈప్రభువు వారలకు ఘోరనష్టములు కలుగజేసి ననునది యెవ్వరును లేదనలేదు. ఆబందిపోటు దొంగలగుంపుపై సుకష్టము దాడివెడలియుండఁగా 1435 సం॥ లో ఈప్రభువు మరణవ్యాధిచే పరలోక గతుఁడయ్యెను. ఈప్రభువు కేవలము యుద్ధవీరుఁడే కాదు. మతమునిన దేశభాషాసాహిత్యమందు విశేషాభిలాష కలవాఁడై యుండెను. కావున దనపే రద్దేశ మందు శాశ్వతముగ వెలయింపఁ జేయునట్టి యొక గ్రంథరచనకుఁ గారకుండయ్యెను. చీనాదేశభాషయందుఁ గొనియాడఁదగిన సమస్తగ్రంథము

లనుండి 'సర్వగ్రంథసారము' అను సైకగ్రంథమును గూర్చుండని యప్పటి
 మహాపండితులకు నియమించెను. ఆబ్రహ్మాండ
 సర్వగ్రంథ సారమును మయిన గ్రంథసంగ్రహము ననేక సంవత్సర
 రచింపఁ జేసెను. ములుచేసి వారు 1407 సం॥ లోఁ జ్రభువునకు
 సమర్పించిరి. అది 22877 గ్రంథములయొక్క
 సంగ్రహమయి యుండెను. దాని విషయసూచక 60 సంపుటములు
 కలదిగా నుండెను.

ఈప్రభువున కనంతరము పెక్కండ్రు రాజులు పాలించిరికాని వారు
 పరిపాలనమున కసమర్థులనియు నందువలన దేశ
 తదనంతర రాజుల మంతయునించుమించుగ నరాజకముగ నుండెన
 యేలుబడి. నియం జరిత్రలు తెలుపుచున్నవి. అయినను
 మధ్యఆసియానుండియు, ఇండియా, మహాకా
 దేశములనుండియు రాయబారులు 'స్వర్గపుత్రులు' అని బిరుదువహించిన
 యాప్రభువుల సన్నిధికి వచ్చిరనునది యొక విశేషసంగతియని చరిత్ర
 కారులు వ్రాసిరికాని బాహుమయిన యల్లరులతోను జయప్రదముల
 యిన ప్రజాకలహములతోను గూడి యంధకార సదృశంబుగనున్నవారి
 పరిపాలనకాలములో నట్టి ఘనవిశేషంబులను మెఱుములతోఁ బోల్ప
 వచ్చును. 1428 సం॥ లో 'టాంక్విను' పరగణా చీనావారి యాధిపత్య
 మును ప్రోసిపుచ్చి స్వతంత్రమయ్యెను. ఉత్తరపు టెల్లయందు తార్తారుల
 బందిపోట్లు ప్రబలమయి యనివారితములుగనుం
 తార్తారులబందిపోట్లు. డెను. తార్తారుల గుట్టపుదండుతోఁబోరుటలో
 సైకస్వదు లక్షమందిచీనావారు నశించిరనియు
 'చంగ్ టంగ్' అను వక్రవర్తి యాయుధములోఁబట్టుకొనిపోఁబడెననియు
 గూడఁ జెప్పెదరు. తనకు నాణెము 1 కి 6 పిల్లింగుల * వెలగల 100 బంగారు
 నాణెములను 200 వెండినాణెములను జెల్లించినయెడల తార్తార నాయకుఁ

డాచక్రవర్తిని విడిచిపెట్టెద ననినప్పుడు చీనా ధనాగారములో సంత
పాటి సామ్రాజ్యేకపోయెనని చరిత్రలవలనఁ దెలియుచున్నది. దేశము
యొక్క యప్పటి నీచస్థితిం దెల్పుట కదియే గొప్ప తార్కాణముకదా?
ఆచక్రవర్తి 8 సం॥ లు తార్తారుల చెటసాలలోనుండి యుండఁగా, ఆయ
నకుఁ బ్రతినిధిగ నాయనయనుజుఁడు రాజ్యమేలెను. 1465 సం॥ లో

‘చంగ్ టంగ్’ ఆకారాగృహములోనే మరణిం
చంగుటంగ్ చక్రవర్తి పఁగా తార్తారులాయనను గనికరముతో సమా
యొక్క నీచమరణము. ధిజేసిరఁట. ఎట్లనిన రాజుల సమాధిదగ్గర బాని

సలను బలి యిచ్చెడి యాచారము తార్తారు
లలో నుండఁగా ఆయన సమాధియొద్ద నటుల జరుపలేదఁట. చీనాదేశము
లోఁగూడ ‘మింగు’ వంశపురాజులలో మొదటివారును నట్లు చేసేరఁట.
ఆచక్రవర్తి కాలమందలిది, జ్ఞాపకార్థమయిన విషయమొకటికలదు. అది
యేదియనిన ‘మింగు’ రాజుల కాలమందు చీనాదేశముయొక్క విస్తీర్ణ

భూగోళశాస్త్రము. దులం దెల్పునట్టి సంపూర్ణ భూగోళశాస్త్రమును
రచియింపఁ జేయుటయే. అదృష్టవశమున నిప్ప
టిప్రభుత్వరాజులు దానియం దభిమానము కల
వారయి 500 గ్రంథములనుగల యాశాస్త్రమును ముద్రింపించిరి.

‘చంగ్ టంగ్’ యొక్క యనంతర. చక్రవర్తి పికిన్ పట్నము
నుండి ‘పీ-హు’ పట్టణమువఱకు సైకకాలువను
చంగ్ టంగ్ చక్రవర్తి ద్రవ్వించెను. ఆయన పేరు ‘చంగ్టి’ (Chengti).
పికిన్ పట్టణమునుండి చీనా యొక్క యుత్తరపశ్చిమ ప్రదేశములలో
పీ హు పట్టణము తార్తారు లనవరతముచేయు దోపుడులు యుద్ధ
దనుక కాలువను ము లట్లుండగా మనస్సు నిబ్బరించుకొని యవ
ద్రవ్వించుట. కాశము చేసికొని చీనావా రొనరించిన సర్వ
జనోపయోగమయిన కార్య మదియొక్కటియే
యయ్యెను.

1506 సం॥ మొదలుకొని 1522 వరకు జరిగిన యా 'చెంగ్తి'

(Chengti) ప్రభువు కాలము దొక విషయము

అన్యదేశీయుల

జరిగెను. బహు కాలవ్యవధి యయినను దాని

సన్తానించుట.

వలనఁ గొన్ని యుడంబడిక లేర్పడెను. ఆయొ

డంబడికలే చీనావారికిని. నన్యదేశీయులకును

గల సంబంధముల సరసముగ నడపునవి యైయున్నవి. 1511 సం॥ లో

పోర్చుగలు దేశీయుఁడైన 'రఫాల్ పిరెస్ట్రోలో' (Raphel Perestrollo)

చీనాదేశపుదక్షిణతీరమున నావదిగెను. తర్వాత 6 సం॥ లకు 'ఆన్ డ్రేడు'

(Don. Fernao Peres, D. Andrade) కొద్దిపాటినావల సమాహముతో

'కాంటక్' పట్టణమునెద్ద దిగెను. వర్తకాభివృద్ధికొరకే యీపురోగాము

లనఁగా దారితీయువారు చీనాదేశమునకు వచ్చిరి. చీనాదేశమందున్న

యధికారులు ఆండ్రేడును దగురీతిని గౌరవింపఁగా నాయన 'పికిక్'

పట్టణమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ బ్రతిఫలముకోరని రాయబారిగాఁ గొన్ని

సంవత్సరములు వ్యవహరించెను. కొంతకాలమువరకు నాయనకును

నచ్చటి ముఖ్యాధికారులకును వ్యవహారసంబంధము లనుకూలముగానే

యుండెను. కాని యాయనవలెనే వచ్చినమఱి

అన్యదేశీయుల

కొందఱు విదేశీయు లారాజ్యమందే యితరస్థల

దౌర్జన్యాదుల

ములలో జరిగించిన దౌర్జన్యకృత్యము లాయన

వలని కీడు.

వ్యవహారమున కకస్మాత్తుగా భంగము కలుగఁ

జేయుటయేకాక యాయననుగూడ నిర్భాగ్యునిఁ

జేసెను. చక్రవర్తియొక్క యాజ్ఞానుసారముగా ఆయనను బట్టుకొని చెట

సాలలోఁ బెట్టిరి. అటుల నాటువత్సరంబులు చెటలోనుంచి యాయనను

దుదకు విచారణచేయకయే యురీతీసిరి. ఇట్లురీతీయించినది యాచక్రవర్తి

కనంతరమువచ్చిన చక్రవర్తియయిన 'చియాచింగు' (Chiaching). అట్టి

కఠినదండనము కేవలమక్రమమయి యున్నది. 'నింగుపో' (Ningpo)

'ఫూచూ' (Fuchoo) రేవుపట్టణములయం దున్న పోర్చుగీయులు గొప్పయ

ధర్మకృత్యముల వెనుదీయక వెంటనే చేసిరి. వా రన్నివిధములయిన దౌర్జన్యములను జేయుటయే కాక 'నింగుపో' పట్టణమందుండి తమకును బొరుగుగ్రామ జనులకును సరిపడనివిషయము సంభవించినపుడు వారిపైఁబడి వధ చేసిరి. తూర్పురాజ్యములయొక్క ధర్మాధర్మములను విచారించుపట్ల వారిశత్రువుల నడతనుగూడ విచారించుటయు న్యాయమయియుండును. పోర్చుగలు దేశమునుండి చీనాదేశమునకు వర్తకము నిమిత్తమువచ్చిన ప్రధమజనులు మిక్కిలి యధర్మముగ నడచుకొని రని వచింపక వలను లేదు అని చరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను.

పైనిజెప్పఁబడిన 'ఆక్రడేడు' (Andrade) పికిక పట్టణమందు నివసించినసంగతి చీనాదేశచరిత్రలో నుదాహరింపఁబడియున్నది. పోర్చుగలు దేశీయులను పఁబడలేదు. చీనాతీరమునకు పోర్చుగీసువారు వచ్చినట్టుమాత్రము వ్రాయఁబడియున్నది. పోర్చుగీసువారు చేసియున్న ఘోరకృత్యమునుబట్టి 'ఘూచూ'నగరశరిసరంబున వారినందఱు నా సమయంబుననే చీనావారు వధించిరి. వారిలో 30 మంది మాత్రము సజీవులయి 'కాంటక్' పట్టణ సమీపమందున్న తమవారితోఁ జెప్పకొనఁబోయిరి. అనేక సంధిరాయబారములును, అనేకాధర్మములయిన ముట్టడులు, నయినతర్వాతఁ తుదకు సంవత్సరమునకుఁ గొంతపన్ను చెల్లించుపద్ధతిమీఁద 'మెకాయో' (Macao) పర్యాయ ద్వీపము లో పోర్చుగీయులు నివసించుటకు 'కాంటక్' పట్టణాధికారు లంగీకరించిరి. చీనావారి నైన్యములవలన రేవులనుగొల్లగొనుచుండు నొడదొంగలవలనను ననేక బాధలఁబడుచుఁ దమస్థానముల నరచేతులలోఁ బెట్టుకొని బ్రతుకుచున్నను పోర్చుగీయులు చీనాదేశవర్తకమువలనఁ గలుగుచున్న యధికలాభమునుబట్టి యాదేశమును విమోచనంజూలరైరి.

వర్తకమునకనివచ్చి దౌర్జన్యములంజూపి విదేశీయు లట్లుతమ్మునే

బాధించుటంజేసి విదేశీయులను దమదేశములో

విదేశీయులయెడల

చీనావారికి ద్వేష

ముకలుగుట.

నడుగు పెట్టనీయఁగూడదని చీనావారుతలంచిరి.

అది న్యాయమేకదా? కావుననే క్రైస్తవ మత బోధకుడైన 'జేవియరు' (Xavier) చీనా

వారికి మతబోధనుజేయఁ బ్రబలత్వాహ్నియై

వారితో ముచ్చటఁపఁగా మాదేశములోనికి రావద్దని యాయనను బంపి

వేసిరి. ఆచాగుననే మఱియొక బోధకుని వెడలఁగొట్టిరి. 'రిక్కి-

(Ricci) అనుగొప్ప బోధకుఁడొకఁడు మాత్రము

రిక్కియను బోధకుని తన నేర్పునొర్పుదీర్పులవలన జయమొం

సామర్థ్యము.

దెను గాన ఆయననుగూర్చి యిచటఁ గొంత

ప్రాయఁబడుచున్నది. ఆయన కరుణామయుఁ

డును, బ్రబలవిద్యావంతుడును, పరోపకారచింతన కలవాఁడు నయి

యుండెను. ఆయన చీనాభాషను లెస్సఁగ నభ్యసించి వారి మతగ్రం

థములఁ జదివి దేవునివిషయమై వారికినిఁ క్రైస్తవులకును గల యభిప్రాయములకు భేదములేదనియు వారి సిద్ధాంతములు కొంచెము మూఢభక్తితో

గూడియున్న వనియు వారికిఁ జెప్పెను. ఆయన నిష్కపటవచనములు

కూలివాఁడు మొదలుకొని మందారిఁ వఱకు చీనావారికి నానందజనకము లయ్యెను.

పికిఁ నగరమం దాయనకుఁ దగుగౌరవ ముండెను.

ఆయనకు యంత్రగతిశాస్త్రమందు సత్క్షణమయిన ప్రవేశముండుటచే నది

మఱియు గౌరవమును సంపాదించెను. ఎట్లన చీనావారికి గడియారము

లను గ్రమముగ వాడుకొను నేర్పఱపటికి లేనం

దున వారి గడియారములు చెడి బహుకాలము

నుండి మూలపడియుండెను. వాని నాయన బాగు

చేసి యిచ్చుటచే వారికి మఱియు సంతోషకరుఁ

డయ్యెను. మఱియు 'యూక్లిడు' (Euclid)

జేసిన యుపకారములు.

రచించిన క్షేత్రగణిత మందలి మొదటి యాఱుపు స్తకములను 'రిక్కి' చీనావారి భాషలోనికి భాషాంతరీకరణ మొనర్చెను. పిమ్మట చీనాభాషలో జ్యోతిశ్శాస్త్ర మొకటిచేసెను. తుదకు దైవస్వరూపస్వభావాదులం దెల్పుగ్రంథ మొకటి నవిస్తరంబుగఁ జేసెను. ఆయనగ్రంథరచన మధిక సూక్ష్మవిచారణవరులయిన యద్దేశపండితశ్రేష్ఠులకును స్తవనీయముగ నుండెనట. ఇప్పుడుచీనాదేశమం దాయనపద్ధతి ననుకరించు పద్ధతి నవలంబించ నుద్యక్తులగుచున్నారని తెలియుట శ్లాఘనీయము. శాస్త్రగ్రంథములును, సర్వజనులకు నభిలాషపుట్టించు గ్రంథములును, చీనాభాషలోనికి భాషాంతరీకరింపఁ బడుచున్నవి. చీనాదేశములోని

గొప్పవారికి ఐరోపీయుల గ్రంథము లదివఱకు
ఐరోపీయుల గ్రంథ
ముల భాషాంతరీక
రించుట.

గొప్పవారికి ఐరోపీయుల గ్రంథము లదివఱకు
గిట్టకుండెను. కావున వారికి రుచిపుట్టించుటకై
యీప్రయత్నము చేయఁబడుచున్నది. రిక్కి-
1610 సం॥ లో మృతించెను. ఆయనతోఁ
బరిచయము కలవారందఱ టాయన మరణము
నకుఁ జింతిల్లిరి.

చియాచింగు అను చక్రవర్తి 1522 సం॥ మొదలుకొని 1567సం॥
వఱకుఁ బరిపాలించెను. ఈయన పరిపాలనా
చియాచింగు చక్రవర్తి రంభము స్వరాజ్యమందలి కలహములచేఁ బీడిం
యొక్క పరిపాలన పఁబడెను. పరిపాలనాంత మీవరలో చీనావారి
విశేషములు. గర్వము నడగఁజూక్కిన జపానుదేశీయులచే
నలజడిసెందెను. మంగోలీయుఁడైన కుబ్లాయి
ఖాను అను చీనాచక్రవర్తి జపానుదేశీయులపైఁ బలుమార్లుదండెత్తియోడి
పోవుట గతంబున లిఖింపఁబడియే యున్నది. జపానువా రప్పుడు

జయశీలురై యుండినను చీనావారిపైఁ బగఁబట్టియే యుండిరి. మంగో
లియావారి పరిపాలన మంతరించినది మొదలు
జపానీయులు చీనా కొని జపానీయులు తమ పగఁదీర్చుకొనుటకై
వారిపైఁ బగఁబూని చీనాదేశపు తూర్పుతీర ప్రదేశములపైఁబడి తఱ
యగుచు గొల్లఁగొనుచుండిరి. చీనాదేశచరిత్ర
మందు 'బొగ్గరు' అనుగ్రంథకర్త అక్కాలపు
జపానీయులను గుఱించి చీనాదేశచరిత్రకారుఁ డిట్లు వ్రాసేయుండెనని
లిఖించెను.

‘జపానీయులు నిర్భయులు. కష్టములకు జంకరు. వారికి ప్రాణము
తృణప్రాయము కావున మృత్యువు నెట్లెదుర్చిన
జపానీయులమగటిమి. వలెనూ యెఱుఁగుదురు. తాము నూరుమందియే
యైనను వేయిమందితోఁ బోరుటకు వెనుకడుగు
వేయరు. అట్లు వెనుకంజవేసిరేని నిగ్గుంజెంది న్వదేశమునకు మఱలఁ
బోనేపోరు. ఇట్టి ధీరరసము వారి కుగ్గుతోఁబోసీరా యనునట్లు తోచును.
అట్టి ధీరులగుటచేతనే రణశూరులయి వెలయుచున్నారు.’

జపానీయు లప్పడెట్లు వర్ణింపఁబడిరో యిప్పటికిని నటులనే వర్ణనీ
యలయియున్నారు. వారు 16 వ శతాబ్దమందు ‘ఫుకియన్’ (Fuhkien)
‘చెకియాంగు’ (Chehkiang) రేవుపట్టణములను ముట్టడించునపుడు చూపిన
పరాక్రమమునే యీశతాబ్దమందు ‘పింగ్యాంగు’ (Pingyang) ‘యాలు’
(Yalu) యుద్ధములయందును జూపియున్నారు. 1552 సం॥ లో వారు

‘చెకియాంగు’తీరమం దొకకోటను ముట్టడింపఁగా
చీనావారు కొంతకాలమువఱ కాయుట్టడిని విడి
పింపలేక పోయిరి. మఱికొన్నిసరివత్సరములకుఁ
దర్వాత వారు ‘నాన్కిను’ (Nankin) పట్టణము
ముట్టడించిరి కాని యోడిపోయిరి. అయినను
జపానీయు లట్లు తఱచుగ ముట్టడించుచుండఁగా

చీనావా రంతకంతకు క్షీణబలులైరి. అందువలనఁ దూర్పుతీరము చిర
కాలము కలగుండుపడుచునే యుండెను. నావికదండయాత్రలలో
జయము జపానువారి సొమ్ముగ నే యుండెను. మెట్టనుజేయఁబడు రణం
బులలో చీనావారి సేన యసంఖ్యాతం బయి తమ్మును మిరిచియుండినను
జపానువా రెన్నఁడు నూచముట్టుగ జయింపఁబడరైరి.

ఈచక్రివర్తిని గుఱించి యొక విసౌదకరమయిన విషయము
చదువరులకు విశదీకరింపఁ బడుచున్నది. పరుస
చియాచింగుచక్రవర్తి వేదిని, అమృతమును, సాధింపవలె ననుకోరిక
రసవాదజ్ఞులచే చీనావారి కెప్పటినుండియో కలదు. వానికై
వంచింపఁబడుట. యాదేశపు రసవాదులు తపస్సుధారపోసిరి కాని
వినియోగింపనులేదు; వారికి మరణము తప్పను
లేదు. అట్లుండినను ఆరసవాదశాస్త్రమహిమ యేమోకాని దానియందలి
భ్రమ వారి నెన్నఁడును విడువదయ్యెను. పైనిఁజెప్పిన చక్రివర్తి తన
పరిపాలన కాలమంతయు నల్లరులతోను గల్లాలములతోను గడఁపబడు
చుండుటచే సుఖమెట్టిదో యెఱుగకుండియు దాను చిరంజీవిగా నుండుట
కపేక్షించెను. పాణి మంత ప్రియతమముకదా ! కావున తేయో
సిద్ధాంతావలంబకు లయిన రసవాదులవలన నమృతరహస్యముఁ బడయఁ
గోరి వారిని శ్రద్ధాభక్తులతో నశ్రాంతము సేవించుచు వారియుపదేశముల
ప్రకారము నడచుకొను చుండెను. తుదకు మరణ మాసన్నమయి
యతని యవివేకమును దెల్పఁగాఁ తాను వెట్టిభ్రమంబడితినని త్రికరణ
శుద్ధిగ నమ్మి తన మరణశయ్యయం దుండి యిట్లు తన యజ్ఞానమును నె
ప్పకొనుచు నుడివెను. 'నేను నలువదియయిదు
ఆయన ప్రకటించిన సంవత్సరములు పరిపాలించితిని. ఇంత దీఘక
శాసనము. కాలమువలకుఁ బాలించిన రాజులరుదుగ నుం
దురు. దేవుని సేవించుటయుఁ బ్రజాసౌఖ్యమును
భావించుటయు నాకు విధిక్రత్యము లయి యుండెను. వానిని నెఱవేర్చ

లేక యనేక కష్టపరంపరలచే నాకుఁ కలిగిన చిత్తక్షోభమునయిన నివారించుకొని విశ్రాంతిం జెందుటకై యధికావేక్ష కలవాఁడనై తదుద్రేకంబుచే, నన్ను చిరంజీవిగఁ జేసెద మని నమ్మించిన గసవాదజ్ఞుల మాయలలోఁబడి తుదకు వంచితఁడనైతిని. మరియు నారాజ్యమందలి ప్రముఖులకును, నాస్వజనమునకును ఈకపటమార్గమం దాశపుట్టించుటకు నేను పురోగామియై పాపినైతిని.. ఈ పాపాపనోదార్థ మీ శాసనంబు లిఖింపించితిని. దీనిని రాజ్యమందంతటను నామరణానంతరము ప్రచురింప

వలయును. 1566 సం॥లో నాయన తన పెద్దలలోఁ ఆయన మరణము. గలనెను. ఆయన తనయుండగు 'లంగుచింగు'

(Lungching) ప్రభుత్వమునకు వచ్చెను.

ఈ 'లంగుచింగు' యొక్క యేలుబడికాలములో నొక్కటే విశేషాంశము ప్రవర్తించెను. అది యేదియనిన లంగుచింగు చక్రవర్తి. లెక్కనేయక బహుకాలము చీనావారితోఁబో

రాటమొనర్చిన మంగోలియా సేనానాయకుడైన 'యంటా' (Yenta) వృద్ధుడై తన చివరదినములయినను నెమ్మదిగ

వెళ్లబుచ్చుకొనఁ గోరికగలిగి లంగుచింగు చక్రవర్తితో సంధికావించుకొనెను. శత్రువు లోఁబ

డివచ్చినప్పు డీచూర్పుదేశరాజుల యాచారప్రకార మాతని నతనిదేశమునకు రాజుగాను

నర్చి నన్నానించి బహుకాలమునుండి యెడతే గకయుండిన పోరును వారించెను. ఈచక్రవర్తియొక్క ప్రభుత్వకా

లము సౌమ్యముగ జరిగినప్పటికి రాజ్యముమాత్రము క్షీణదశలోనికి వచ్చుచుండెను. అట్టి దశలో రాజ్యము సుద్ధ

రాజ్యము క్షీణించు రింపఁగల సమర్థుడు ప్రభువయియుండుటకు మాటుగ నొక బాలుఁడు చక్రవర్తిగ నుండుట

చుండుట. తటస్థించెను. ఆదేశాచారప్రకార మా బాల

చక్రవర్తికి బ్రతినిధిగ నాయన జనని వ్యవహరించెను. వెనుకటి చక్ర
వర్తి నెలకొల్పిన నెమ్మది కీచక్రవర్తి కాలము
చక్రవర్తిజనని రాజ లో భంగ ముకలుగుట కారంభమాయెను. పశ్చ
ప్రతినిధియగుట. . మోత్తరదిశను తార్తారులరాయడి ప్రబలమయి
రాజ్యమునకు చీడాకరముగ నుండెను. పా

ముఖ్యతఁగల 'నింగ్హిసియా' (Ninghsia)నగరము తార్తారుల వశమయ్యె
ను. తార్తార సేనానాయకుఁడు 'పోపాయి' (Popai) అనువాఁడు పూర్వ
ము చీనావారి సేనలో గొప్పయుద్ధోగము చేసినవాఁడై విశ్వాసప్రాప్తుఁ
డుగా నుండి తుదకు శత్రువులంగూడి చీనావా
పోపాయి రిపై యట్లుదండెత్తి తన కలహస్వభావమును
యెదిరించుట. గృతఘ్నతాబుద్ధిని దేటపఱచెను. . అదృష్టవ
శమున చీనావార లాకలహకారుల నడంచి

యాపట్టణమును మఱల స్వాధీనము కావించుకొనిరి. ఆతఁడె చీనాతూ
ర్పుతీరమునకు వచ్చి రాజ్యమునకు దొందరలు కలుగఁజేసెను. జపా
నుదేశీయులు బహుకాలమునుండి శత్రుపీడలేక చీనావారిపై దండెత్తిన
పుడెల్ల జయమొందుచు నతిగర్వితులై యుండిరి. అక్కాలంబున
'కోరియా' (Corea) పర్యాయద్వీపమం దంతఃకలహములు మొందుగ నుం
డెను. ఆపర్యాయద్వీపమం దంతఃకలహములు
కోరియాయందలి యం తఱచుగా జరుగుచునే యుండెను. ఆసమయము
తఃకలహములు. చూచి జపానీయులు 'ఫూసాన్' (Fusan)

రేవు పట్టణమునెద్ద దండువిడిసిరి. అప్పుడు
వారి సేనాధిపతి ప్రసిద్ధుడైన 'హిదెయోషి' (Hydeyoshi) యెదిరించు
వారలు లేమింజేసి యాతడు తిన్నగాఁబోయి రాజధానియైన 'స్యూలు'
(Seoul) పట్టణము నాక్రమించుకొనెను. కొద్దికాలముక్రిందటఁ బ్రవర్తి
ల్లిన యుద్ధమువఱకును 'కోరియా' చీనావారి యాధిపత్యముక్రింద సామం
తరాజ్యముగా నుండెను. ఆరాజు జపానువారితోఁ బోరలేక తనవిధిచా

ప్పన చీనాచక్రవర్తియొక్క సాహాయ్యము కోరెను. చీనాచక్రవర్తి
 గొప్పనైస్యమును జంపెను. ఆనైస్యముయొక్క రాక యెఱింగి హిది
 యోషి' తగు నేర్పాటులజేసికొని చీనావా రెం
 చీనావారు జపానీయు తపెసంగినను వారిని శుకరంబుగ నొడిం
 లచే నొడిపోవుట. చెను. ఈయుద్ధమునకై యుభయనైస్యము
 వారు చేసిన ప్రయత్నములవలనఁ దమతమ
 ద్రావాదిసాధనములు క్షీణించుటచే యుద్ధమును మఱియు సాగింపఁజూ
 లక యుభయకక్షలవారును విరమించిరి. చీనావారు సాధనసామగ్రి
 దమ రాజ్యమునుండి వచ్చుట, కెదురుమాచు చుండిరి. జపానీయులు
 'ఘోసన్' (Fusan) నగరమునకుఁ జల్లఁగా మరలిరి. పిమ్మటఁ జిన్న
 చిన్న పోరాటములు కొన్ని జరుగఁగఁ దదకు 'పింగ్యాంగు' (Pingyang)
 నగరమునెద్ద జపానీయులను చీనావారు బిట్టుగ నొడించి వారి యాయు
 ధసామగ్తుల గిడ్డంగిఁ దగులబెట్టిరి. తన
 జపానీయులొడిపోవుట. కాధారమయిన యాయుధ సామగ్తులు నశిం
 చుటంజేసి జపానీయ సేనానాయకుఁడు సంధి
 చేసికొన నుక్యక్తుఁ డయ్యెను. ముందు 1895 సం॥లో జేయఁబోవు యుక్తి
 నే చీనావా రప్పడును జేసిరి. ఏమనిన చీనా చక్రవర్తి సంధివిషయ
 ముల మాటలాడుటకు నల్పతరగతిగలయుద్ధ్యగులను రాయబారులనుగాఁ
 బంపెను. అటుల బుత్తెంచుట తన నవమానించుటకే యని యాగ్ర
 హూదగ్రుండై హిదియోషి చీనాదేశ విజయార్థముగా నవీన దండయా
 త్రాసన్నద్ధం డయ్యెను. కాని యింతలో సంతఁడు మృత్యువాతంబు
 డెను. ఈగొప్ప విపత్తువలన యుద్ధము విర
 జపానీయులు సంధికా మించిజపానీయులు సంధికావించుకొనిరి. పైని
 విఁచుకొనుట. జెప్పఁబడిన యుద్ధములలో చీనాపాతు శత్రు
 వుల సంబంధమయిన వేమియు జయసూచక
 ముగాఁ గొనిపోయినట్లు తెలియదు. కాని జపానీయులుకొన్నిగొంపోయిరి.

అట్టి జయచిహ్నములలో యుద్ధములయందు మడిసిన 10,000 కోరియా వారియొక్క చెవులనుగోసి వీనుకొనిపోవుటయొకిటిగానుండెనట. ఈచక్రవర్తిప్రభుత్వకాలములోనే స్పానియాదేశీయులు ఫిలిప్పీను దీవులయందు గాపురములు కుదుర్చుకొనిరి. వారి కాదీవులయందునికి యారోగ్యకరముగాను, భూమి ఫలవంతమయినదిగాను, గన్పట్టెను. పిమ్మట చీనాదేశీయులలోఁ గొంతమంది వలసబోయి చల్లచల్లఁగా నాదీవులయందు

నివాసము చేయ నారంభించిరి. వారు మంచి

చీనాప్రజలు ఫిలిప్పీను పనివాండ్లగుటవలన స్పానియావారికి వలసదీవులకు వలసఁబోవుట. వచ్చినయాచీనావారి నివాసము ప్రభుమమున ననుమలముగానే యుండెను. కాని, యనంత

రము వారు గుంపుగుంపులుగా వలసరాఁగావారు సహింపలేక వారిని స్పానియావారు వెడలఁగొట్టఁజూచిరి. వారు లేచివెళ్లక ముండివేషముగ

నుండినందున 20,000 చీనావారిని స్పానియావారు

చీనావారిని స్పానియా హతముకావించిరి. పైనిజెప్పిన దీవులు చీనావారు హతముకావించి వారివి కావు. అక్కడ నదివఱకుఁ గాపురముండువారే లేరు. చీనాదేశమందు జనసంఖ్య

యధికమగుటచే నట్లు వలసవోవుట గలిగెనని

గ్రహింపఁదగును. స్వదేశీయు లంతమంది హతులయినను చీనావారికి

చీమకుట్టిన పాటిగ లేకపోయెను. మఱియొకదేశీయు లయిన నెన్ని

యుద్ధము లగునో? కాని యాయుపేక్షను గుఱించి వాని (Wanli

ఆను పేరుగల యప్పటి చీనాచక్రవర్తిని విశేషముగ నిందించుటకు వల

నుపడెడు. ఏలయనఁగా రాజ్యమందంతఃకల

చీనారాజ్యమందలి హములు ప్రబలమగుచుండెను. వానిని నివా

యంతఃకలహములు. రించుట కశక్యముగ నుండెను. ఆయన 1620

సం॥ లో మరణించువఱకును నివారింపఁ బడ

నేలేదు. అట్టి కలహపరంపర యావేశ దీర్ఘవ్యాధిగా నుండెను.

అల్లరులును, గలహములు నట్లుండినను “రిక్కి (Ricci) క్రైస్తవ
 మతము నభివృద్ధి జేయుచునే యుండెను. చీనా
 క్రైస్తవ మతాభివృద్ధి. దేశీయులగొప్ప పండితులలో నొకడయిన ‘సు’
 అను నాతఁడు క్రైస్తవు డయ్యెను. ధనవం
 తురా లయిన యాయన కుమారి తస్మత్తాపలంబిని యయ్యెను. ఆమె
 క్రైస్తవనామము ‘కాండిడా’ (Candida). వీరిరువురతోద్పాటుచే
 ‘రిక్కి’ చేసియున్న గ్రంథములు ముద్రితము లయ్యెను. మఱియు
 ముప్పది క్రైస్తవ దేవాలయములును, ఆమతబోధకులకుఁ దొంబది భవన
 ములును నిర్మింపఁబడెను. రాజ్యవిషయమై మరలఁ గల్గిలకారణ
 మొకటి సంభవించెను. చక్రవర్తియయిన వాన్లికి నొరసపుత్రిలు లేరు.
 ఆయన యంగపుడుకత్తెవలన మాత్ర మిరువురు పుత్రులు కలిగిరి. కావున
 తనయనంతర మాయిరువురిలో జ్యేష్ఠుఁడు చక్రవర్తియగునట్లాయన నిర్ణ
 యించెను. వారిలోఁ గనిష్ఠునియందు చక్రవర్తికి నధికప్రేమయగుటచే
 రాజు తన స్వభార్యవలనఁ బుత్రసంతానపా
 చక్రవర్తి పుత్రహీనుం ప్పిలేని యెడల వానికి రాజ్యమిచ్చునని జను
 లనుకొనిరి. కావునఁ దన యన్నను రాజ్యక
 ర్తగా చక్రవర్తి నియమించుటచే వాఁడు తన
 కు రాజ్యావదంబుఁ బోయెనని యీర్ష్యాసూయాగ్రహములు ముప్పిరి
 గొన నంతఃపురంబునఁ గల్గిలములు పొడమఁజేసి చక్రవర్తి మొక్క
 యవసానదినములు యిఖప్రాయములుగ జేసెను. కాని వినియోగింపలేదు.
 ‘వాన్లి’ చక్రవర్తి కనంతరము ముగ్గురు
 మింగువంశావసానము. చక్రవర్తు లేలిరి. అంతటితో మింగువంశము
 సొంతమయ్యెను. 1614 నఁగి లో నిప్పటి ‘టా
 చింగు’ (Taching) వంశపు ప్రథమ పురుషుఁడు
 టాచింగువంశారంభము, చక్రవర్తి యయ్యెను. వైనిఁజెప్పఁబడిన మిం
 గువంశ్యులమొక్క ప్రభుత్వకాల విశేషములు
 సంగ్రహముగా నీదిగువ వ్రాయఁబడుచున్నవి. వీరి కాలమందు శాస్త్ర

ములుగాని శిల్పాదివిద్యలుగాని పెంపొందలేదు.
మింగువంశ ప్రభుత్వ కాల విశేషములు కాని చిత్రకారుల విద్యమాత్రము పూర్తిగా
నువేక్షింపఁబడలేదు వెనుకటి ముంగు, తాం
గువంశము లేలిసప్పటి వలెనే వీరి కాలమందును

జిత్రముల వ్రాయుట యతి మనోహరముగ నుండెను. వీరి చిత్రపటా
మలం జూచి జపానీయులును చిత్రవిద్యయం దభివృద్ధి జెందిరి. ఈ

మింగువంశమువారి కాలమందలి చిత్రవిచిత్ర
చిత్రలేఖన మభివృద్ధి లేఖనములలోఁ గొన్ని సర్వకాలములయందును
యయ్యెను. సర్వదేశముల యందును మిగులఁ గొనియాడఁ

దగినంత మనోహరములుగా నున్నవి. హానిం
జూచి చిత్రకారక శాఖిజ్ఞు లీనాఁటికిని మిగుల నానందించెదరు. మఱియు
దారుపుపై జిత్రప్రతిమల జెక్కువిద్య యీ వంశపురాజుల కాలమందుఁ
గల్పనారచనలచేఁ బ్రసిద్ధిజెందెను. భాగ్యదేవతాప్రియులు ప్రతిమాదు
లచేఁ బ్రకాశించు దారుపులను దమ భవనములయందు శృంగారార్థము
నిర్మింపఁ జేయుచుందురు.

చీనాదేశమునకు కైగ్రీస్తవమతబోధకులు వచ్చుచుండుటచే శాస్త్ర
ముల యందలి కొన్ని ముఖ్యంశములను బో
కొన్నిశాస్త్రములుచీనా ధించు క్రమమును లెస్సఁగాఁదెలిసికొనిరి. తే
వారభ్యసించిరి. త్రగణితమును, జ్యోతిషశాస్త్రమును “రిక్కి”

చీనాపండితులకుఁ జెప్పియుండె నని గతంబున
లిఖింపఁబడి యున్నది. ఆశాస్త్రములను చీనాపండితులు విడిచిపెట్టక
యభ్యసించుచునే యుండిరి. 1628 సం॥ లో ‘షాల్’ (John Adam Schall)
చీనాదేశమునకు వచ్చి ‘పికిన్’ రాజధానికిఁ బోగా నాయన నాస్థాన
జ్యోతిషకానిగ నియమించి రాజకీయ పంచాంగమును రచింపఁజేసిరి.
మఱియు నాయనకుఁ జేయవలసిన గౌరవంతయు నచ్చటిప్రముఖులు చే
యుచుండిరి. కాని కౌగిసి చక్రవర్తి కాలమం దాయన న్యాయశాసనము

లకు వ్యతిరేకముగ నడచెనని నేరమేర్పడఁగా నాయనను జెటసాలలో బెట్టి సంకెళ్లువేసిరి. దానిలోనే యాయన 1666 సం॥ లో మృతినొందెను.

కాంగిసి చక్రవర్తి క్రైస్తవ మతమందు దృఢవిశ్వాసము కలవా

డుగాఁ గొంతకాలముండెను. 1660 సం॥ మొద

కాంగిసి చక్రవర్తి

లుకొని 1664 సం॥ నకులోగా చీనాదేశము

క్రైస్తవమతమును

లలో 100,000 జనులు క్రైస్తవులయిరట! ఆచ

విశ్వసించలేదు.

క్రవర్తి తల్లియు, భార్యయు, గొడుగును క్రైస్త

వులయిరి. కాని యాయనమాత్రము కాలేదు.

క్రైస్తవమతబోధకులు శాస్త్రవేత్తలని యాయన విశేషముగా గౌరవిం

చుండెను. క్రైస్తవమతాభిమానము కలవాడై యుండెనని క్రైస్తవు అను

కొనిరి. కాని కక్షాఘ్నానియగుయొక్క జ్ఞానసిద్ధాంతమే యాయన మన

స్సున నాటియుండెను. క్రైస్తవమతమం దాయనకు విశ్వాసమే లేదు.

కావున నే యాయన యొకప్పు డొక క్రైస్తవబోధకునితో నిట్లనియె.

“మీరెఱుంగని రాబోవు లోకంబుంగూర్చి మీరేల ప్రయాసపడెదరు. ఈ

లోకమును గుఱించియే యెక్కువగా శ్రమపడుడు” చీనాదేశమం

దప్పడువ్యాపించియున్నది రోమకాతొలిక్కు

రోమకాతొలికుమత మతమే. అప్పటి మతప్రవర్తకులు చీనాదేశ

ముయొక్క వృద్ధి.

యుల మూఢభక్త్యాచారముల నేదో విధముగ

సంగీకరింపుచు వారిని గ్రమక్రమముగ క్రైస్తవు

లగునట్లు చేయుచుండిరి. ఆప్రవర్తకులకుఁ గోడ్పడుటకై 1651 సం॥ లో

వచ్చినమఱికొందఱు మతప్రవర్తకులు చీనావారి మూఢాచారముల సంగీ

కరించిసందునకు నచ్చటి బోధకుల నాక్షేపించి తమ మతాచార్యులకుఁ

దెలియపఱచి తన్ని షేధవచనముల వారివలనఁ దెప్పించిరి.

5 వ అధ్యాయము.

మింగువంశ్యులయిన టియంచి టిసంగు సంగులయొక్కయు
మంచూవంశ్యులయిన షుంచికాంగిషీలయొక్కయు
బరిపాలనము.

గతంబున లిఖింపబడిన వాల్లిచక్రవర్తి పరిపాలించుచుండఁగాను
'రిక్కి'-య కైస్తవబోధకుఁడు పికికొరాజధాని
మంచూరియా దేశీయు యందుండఁగాను, మంచూరియా దేశీయులీశా
లు ప్రబలుచుండుట. న్యమూలను బ్రబలుచుండిరి. వీరేచీనారాజ్య
మును బాలింపవలసినవారుగా నిధిక్రతమయి
యుండెను. మంగోలియావారు చీనారాజ్యమును బరిపాలించునపుడు,
కికొతార్తారులను బడమూడవశతాబ్దమందు జయించి యుండిరి. అంతట
తార్తారులు గుంపులు చీలిపోయి 'హాకుడెను' నగర సమీపముననున్న
తమనుడవి పట్టను మదలి వెల్లిరి. అప్పటినుండియు వారు తమయుద్ధాభి
లాషకుఁడోడుగా యుద్ధనైపుణ్యమును గూడ సంపాదించుకొనిరి. తమచు
ట్టు ప్రక్కలనుండు ప్రదేశములలో నివసించు తిరుగుదుగుంపులలో నా
'కికొతార్తారులు' సంఖ్యయందు స్వల్పముగనుండినను బ్రచండవీరసమూ
హముగ నుండిరి- వారిలో మొకకన్య యొకసకముగట్టునఁ గూర్చుండి
యుండగ 'కొండకాటుగాడు' అనుపక్షియొక యెర్రనిపండు నామెవడిలోఁ
బడవేయఁగా నామెదానిని దివి గర్భవతియై మగశిశువును గనెనట.
వానికి 'ఎయిసికొజియోవి' (Aaisin Geovi) అనఁగా స్వర్ణమూర్తి యని
పేరుపెట్టిరి. వాఁడు జన్మమహిమగలవాఁడగుటచే వానినాసమూహము
నకు నాయకునిగా నప్పడేచేసిరి. కాలక్రమమున వానికొడుకునకు
'నూరాహచు' (Nurahachu) అనునొక మనుమండు 1559 సం॥లో నుద
యించెను. ఈతఁడు పురాతనరాజ్యమయిన
నూరాహచు చీనాదేశమును జయించి తనపూర్వుని జన్మమ
హిమను స్థిరపటవలసినవాడై యుండెను.

ఈతఁడు తనగుంపువారిలోఁ గార్యవిర్వహణ దక్షుఁడుగా నున్నందున ఆగుంపున కీతని నాయకునిఁ జేసిరి. ఈతఁడెంతవాఁడు కాశు న్నది యతనిముఖవర్చస్సే తెల్పుచుండెనట. మఱియు నతఁడు మహావీ రలక్షణములను గలిగియుండె నని చరిత్రకారులు వర్ణించిరి. అనఁగా విశాలవక్షము, లంబకర్ణములు, గంభీరకంఠస్వరమును మొదలగులక్షణ ములు. ఆకాలమందు మంచూరియను అనేకగుంపులుగాఁ జేలి “ఆమూ రు”నడికిని చీనాగోడకును నడుమ నుండుప్రదేశములయందు నివసించు చుండిరి. ఆగుంపులనన్నిటిని నేకనమూహముగఁ గూర్చుటయే ‘సుర్వాచు’ యొక్క ప్రథమకార్యమయ్యుండెను. ఆప్రయత్నముసఫలమునయ్యెను. అతనియభివృద్ధి సతనిశత్రువులు చూచి సహింపఁ జాలనంతగా నుండె ను. “మంచూరియా”యం దుండుతిరుగుడుగుంపులు తమకు లోఁబడినవే యని చీనాచక్రవర్తి తలంచుచుండెను గావున “సుర్వాచు”యొక్కయు ధ్వజస్నానమునుగుఱించి వినుచున్నను లేకగ నేయఁడయ్యె. మఱియు నాకాలంబుననే చీనారాజ్యమం దంతర్భిద్రములు ప్రబలముగా నుండె ను. అప్పటికిని “వాన్లి”యే చక్రవర్తిగా నుండెను. “సుర్వాచు” చే నొడిపో

యిన వాడు వానిపై ననేక నేరము, లున్నవియు
 “వాన్లి”చక్రవర్తిని లేపువియుఁ గూడఁ జక్రవర్తికిఁజెప్పిరి. అంతట
 క్షాత్రానువానిపక్షం “వాన్లి”చక్రవర్తి సుర్వాచుయొక్క ముఖ్యశ
 బుఁబూనుట త్రువులలో నొకఁడైన “నికాణ” (Nikana) అను
 వానిపక్ష మవలంబించెను. అనేకరాజులతోఁ

బాటుగ చీనాప్రభువులకును శత్రువుల నారంభమందు గణింపనిదోష మొకటియున్నది. కావున నే‘సుర్వాచు’తోఁ బోరి చీనావారు బహునష్టము తో నొడిపోయిరి. 1591సం॥ లో “సుర్వాచు” చీనావారిచైన “యాలు” (Yalu) జిల్లాను వశపఱుచుకొనెను. కావున నతనిపెంపు సహింపలేక యతనితో నారంభమునుండియుఁ జేరనియరుగుపొరుగుగుంపుల నాయుఁ యులలో నేడుగురు నాయకు లేకమయి 30(వంద)సేనను గూర్చుకొని యతని

దానికి యతని 4000 సేన చేత సేమోడిపోయిరి. 'సుర్హాచు' 'సెపోలియన్' అను ప్రాస్పెక్షన్ వీరాగ్రేసరునియంతధీరుడనియెఱుంగవలయును. ఈగెల్పు 'చేంబ్రోత్సాహము' కలిగి 'లియోటంగు' (Liaotung) పర్యాయ ద్వీపముపై "సుర్హాచు" దండెత్తెను. ఈదండెత్తుట చీనారాజ్యముపై దండెత్తినట్లే యనితలంపవలయును. తానుదండెత్తుటకు సేదుకారణములు కలవనిచీనా చక్రవర్తి కాయన ప్రవాసెను. ఆకారణములలోని మొదటిదానిలోగడ మవి యిమిడియున్నవి. కాపున మొదటికారణ మీక్రింద ప్రాయఁబడు చున్నది.

'నాపూర్వులు మీరాజ్యమునుండి యొక పూరిపుడ కయినను సంగు శము భూమియైనను దీసికొని యుండలేదు. అటు కారణములు లున్నను మీరు వారితో సతతముం బోరాడుచు నుంటిరి. అది కాక నాపూరుగునాయకులకు నిర్వేతకముగా మీరు తోడ్పడి మిగులఁ జెఱుపుగావించితిరి.' అటులు ప్రవాసి మఱుసటి వత్సరమునన సంగు 1618 సం॥ సుర్హాచను కొన్నిపట్టణ లో "సుర్హాచు" చీనాయెల్ల దాటివచ్చి 'ఫుషన్' (Fushun), 'చింగో' (Chinggo) పట్టణములఁ ములఁ బట్టుకొనుట బట్టుకొనెను. ఆరంభమున శత్రువు నుపేక్షించు వాడుక గలచీనావారు బందిపోటుదొంగలకు నాయకుడై యున్నప్పుడు సురాచనుతోఁ బోరక యతఁడు ప్రబల సేనాధిపతియై యుండఁగఁ బోరాడఁ బూనిరి. చీనావారిది ప్రబల సైన్యమే యగును. ప్రబల సైన్యము పక్షముగ దేవుడుండు సని నీతివాక్యమును గలదు. కాని యావాక్యము చీనావారికిఁ జెల్లదు. వీరు కోరియావ్రభువునకు గొప్ప సైన్యముతో సహాయ పడి యల్ప సైన్యము గలజపానుదేశయులచేఁ బరాజితులైరి. పెనిఁ జెప్పిన రణంబున చీనావారి సైన్యము 100000; 'సుర్హాచు' సైన్యము 60000; అట్లున్నను చీనావారి సేనాధిపతి యొక్క పూర్వహారచనలో లోపముండుటచే సమర్థ సేనానియైన సుర్హాచుచేత చీనావారు నిశ్శేషముగఁ బరాజితు

తైరి. చీనావారిలో 310 సేనాముఖ్యులును 45000 సైనికులును రణనిహతులైరి. చీనావారట్టిచిక్కులోనుండఁగ “మెకాయో” (Macao) ద్వీపమందు పోర్తుగలుదేశీయులు నివసించుటకుఁ జక్రవర్తి యనుమతిం బడయుటకై పోర్తుగలుదేశమునుండి యొక రాయబారి పికిరాజధాని కాసమయముననే వచ్చినవాడై చీనావారిదురవస్థఁ జూచి “మెకాయో” నుండి తన సైన్యమును వారికి సహాయార్థముగాఁ బంపెదన నెను. మీసహాయము మాకగత్యములేదని యనఁదగినంతగర్వముకలవాఁ డయినను దమకష్టదశనుబట్టి పంపుమని చీనాచక్రవర్తి చెప్పెనట. ఆప్రకారమే యాయన 200 పోర్తుగీయ సైన్యమునుదీర్చుచేయఁ బడిన 200 ఆద్యపవాసులను తుపాకులనమేతముగఁ బంపెను. ఆసేనచేరునప్పటికే చీనాచక్రవర్తిక శత్రుబాధ తగ్గుటచే ఆయన వారినిదిరిగి పంపివేసి పిరంగులను తుపాకులను మాత్రముంచుకొనెను. అవి చీనావారికిఁ దర్వాతియుద్ధములయందు మిగులనుపయోగించి నట్లు గ్రంథదృష్టాంతముకలదు,

కాని యాపిరంగులును తుపాకులును మంచూరియావారిముందరఁ బనికిరాక పోయెను. పిమ్మట మంచూరియా మంచూరియా సైన్య సైనికులు మౌక్డెను (Moukden) పట్టణమును ముహూర్తే పట్టణమును ముట్టడించిరి. అచ్చట చీనావారి సైన్యము బహుముట్టడించుట. పరాక్రమముతో నెదిరించెను. వారినందఱను వధించి మంచూరియావారా పట్టణమును వశపఱుచుకొనిరి. ఆ పట్టణవాసులు మంచూరియావారికి లోఁబడి వారియాచారప్రకారము తలలు గొఱిగించుకొని రని చీనాదేశచరిత్రకారులు తమ గ్రంథములయందు సందర్భవశమునలిఖించియుండిరి. చీనావారికిప్పటికిని దలమీఁద జడకుఁ దగినంత జుట్టుంచుకొని తక్కినది గొఱిగించుకొనుట యాచారముగా నున్నది. ఆజడను జుట్టగాఁ జూటుకొందురు. ఆపట్టణవాసులను గుఱించి వ్రాసినప్పుడే చరిత్రలయఁ దావిషయము హాహరింపఁ బడినది. అంతకుఁబూ

రెవ్వు జూయాచారమును గుఱించి చరిత్రలలో లేదు. కావున నది యెప్పుడు రంభ మయినదో తెలియదు.

ఈమధ్య కాలములో చీనా రాజ్యమునకు వెలుపల సున్నయొక జిల్లాయందు ఘోరమయిన యల్లరులు జరుగుచుండుకన్త్రీ సనైన్యముగ డెను. వానినణచుట కచ్చటనున్న చీనావారి చీనావారికిదోడ్పడుట. సనైన్య మనమర్థంబుగ నుండఁగ నచ్చటిజేశ వాసులలో నొకన్త్రీ సేనలం గూర్చుకొని చీనా వారికిఁ దోడ్పడియాజ్ఞాను చీనావారికి నిల్పెను.

మఱిఁగొన్ని ప్రదేశములయందుఁ గలజాకారులు బయలువెడలిరి. వారిలో ముఖ్యుఁడు 'షు' (Shu) అనువాఁడు. "షు" అను కల తీనిక నేకపట్టణములు లోఁబడెను; కాని వాఁడు సేనానాయకుఁడుగాఁ జిరకాల ముండుటకుఁ దగనివాఁడగుటంజేసి వాఁడొకసారి యొడి పోఁగానే వానియనుచరులు వానినిఁ ద్యజించి పోయిరి.

చీనా రాజ్యమునకుఁ బ్రబలాపదంజేయగల వాఁడీశాన్యమూలయం దుండెను. అతఁడు 'సుర్వాచు' అనువాఁడె. అతఁడ నేకయుద్ధములయందు జయశాలిగ నుండినను చీనాగోడకు సుత్తరమున మర్తముగల పట్టణ మయిన "నింగుయన్" (Ninguyan) మీఁద రెండుసార్లు దాడిచేసెను. అచ్చటి సేనానాయకుఁడు బహునమర్దుఁడును ధైర్యశాలియుఁగా నుంటచే నతడు మంచూరియావారి జయప్రవాహమునకుఁ గొంతకాలమువఱ కయిన నడ్డుకట్ట వేసిన వాఁడయ్యెను. మంచూరియావారిపై చీనావారికిఁ గలిగిన యీ రెండుజయంబులకు ముఖ్యకారణములు (1) పోర్తుగీసువారు "మెకాయు" నుండిపంపిన ఫిరంగులు యెడుట "మంచూరియనుల" ఫిరంగులుబల హీనములయ్యెను (2) "సుర్వాచు" అప్పటికి వృద్ధుఁ డయినందున మఱి

యుద్ధ బోరాడఁజాలఁడయ్యె. తనకు మరణమానన్నమభుచున్నదని యెఱింగి 'మూక్డెన్' మాక్డ్సు (Moukden) కుఁ దిరిగివెళ్లెను. అచ్చట 1626సం॥లో నీతనిమహావీరచరిత్రమును మరణము సొంత మొనర్చెను.

అతని రాజ్యమున కతనినాల్గవపుత్రుం డధిపతి యయ్యెను. ఆపుత్రుని పేరు 'టియంటు సుంగు' (Tientsung). మంచూరియామొక్క యీ క్రొత్తప్రభువు చీనాచక్రవర్తితో సంధి కావించుకొనుటకు మొట్టమొదటఁ దలంపుకలవాఁడైయుండెను; కాని తెలివిలోపమువల్లనూ యేమొ సంధి కృత్యమును సరసముగా నుపక్రమింపఁడయ్యె. ఒక్కఁడే సూర్యుఁ డాకాశమండును నొక్కఁడే చక్రవర్తి యాకాశము క్రిందను గలఁడని చీనావారిలో నొకసామెత యున్నది. (ఈసామెతలోని చక్రవర్తి చీనాచక్రవర్తి యనియే యెఱుంగవలయును). చీనావారిరాజ్య విస్తీర్ణమును బట్టి యీసామెతను దంభవచనముగాఁ దలఁపఁగూడదు. అట్టిసర్వాతిశాయిత్వముగల చక్రవర్తితో సమానస్కంధునివలె సంధిరాయపారములను మంచూరియాప్రభువు జరిగించుటంబూచి చీనా రాజసభాముఖ్యులు వింతపడిరి. అది యటుండ నతఁడు కోరియాపై దండెత్తి దానిని దనపాదంబులక్రింద మట్టగించెనొయనునట్లు నాశముచేసెను. కాఁబట్టి సంధిరాయపారములు విటతటముగ నుండెను. సంధి యనుహలంబుగఁ గావింపఁబడనిచో 'టియంటు సుంగు' (Tientsung) యుద్ధసన్నద్ధుండు కా నిశ్చయించుకొని యుండెను గావున 'సింగియాక్' నగరమును ముట్టడించి గతకాలంబునఁ దనజనకుండు పరాజితుడైనరీతిగ నే యితఁడు నొడిపోయెను.

అక్కలంబున నే 1627 సం॥ లో చీనాచక్రవర్తి యయిన 'టియంచి' పరలోకగతుఁడుకాఁగా ఆయనయ నుజుండు "టినంగువంగు" సింహాసనమెక్కెను. 'సింగియాక్' నగరక్షణ దక్షుండైన

గుచంగు నింహనన సేనానికి గలప్రసిద్ధమయిన వూహారచనాశ
మెక్కుట (1627-1643.) క్రియబరాక) మమునుచీనావారి సేనానాయక
కులుతటచుగాగలిగి యుండరు. నింగ్యూయాను

స్వాధీన మయినయెడల చీనాదేశ మందలి యు
త్త రపుబయల్లను జయింపవచ్చునని, 'టియంటుసుంగు' ఎఱిగియుండెను.
అస్వాధీనమయిన దుర్గంబును వెనుకతట్టున విడిచి శత్రుదేశములోనికి
జొరబడుట యపాయకరమని రణవీరులకందఱికిని స్వతస్సిద్ధముగఁ దెలి
సిన విషయమై యున్నది; కాని యానియమంబునకుఁ గొన్ని పక్షాంత
రంబులుకలవు. కావునఁ దానుపక్షాంతరం బవలంబించి యానింగ్యూయాన్
(Ningyuan) నగరమును ముట్టడించు చున్నటులు కొంచెము నైనయను
నక్కడఁ గపటవేషముగ నుంచి 'టియంటుసుంగ్' (Tientsung.)
చీనారాజధానియైన 'పికింగ్' (Peking) పై సూటిగా దండు వెడలెను.
అదండయాత్రయందు మంగోలియావా రాతనికి దోడ్పడిరి. అటులు
శత్రువు తన కండకుండఁగఁ బోయె నని 'నింగ్యూయాన్' నగరమందలి
సేనానాయకుఁడు గ్రహించెను. శత్రు వతిసాహసముగా చీనారాజధా
నిపై దండువెడలె నని చారులు కూడ ఆయనకుఁ జెప్పిరి. మఱియు
'పికింగ్' రాజధానియందు సేన. యల్పముగ నుండెననికూడ ఆయనయెఱుఁ
గును. కాఁబట్టి రాజధానిని సంరక్షించుటకై యాయన తక్షణమే
బయలువెడలెను. అటులు పందెమునకై గుట్టములు పరువిడునట్లు శత్రు
నైనయను, చీనావారి నైనయను, రాజధానికి బోవుచుండెను.
మంచూరియావారు ముందుగాఁ బయలుదేరి యున్నను మార్గములో
నున్నకొన్ని నగరములను ముట్టడించుచుఁ బోవుటచేఁ గొంతకాలయాప
నమై చీనానైనయను చేరునప్పటికే వారును జేరిరి.

'నింగ్యూయాన్' (Ningyuan) నగరప్రసిద్ధ సేనానాయకుఁడు
'పికింగ్' రాజధానికి వచ్చుటం జూచి మంచూ
కపటోపాయము రియాసేనానాయకుఁడు తాను ధర్మయుద్ధం
బొనర్చి గెలువలేనని తలచి. మాయోపాయ

శ్రీమద్భగవద్గీతా

95

మొకటిపన్నెను. అదియెంతనీచ మైనయపాయమో యంతజయప్రద మైనది యయ్యెను. మంచూరియా సేనానాయకుడు 'పికిన్' నగరమంద లిక్కొజ్జాల నిద్దలనీవడకే పట్టుకొని ఖైదులోఁ బెట్టి యుంచెను. తనయు ద్యోగులలో నిద్దల నాక్కొజ్జాలు వినునట్లుగ నిట్లుసంభాషింపు మనిచెప్పె ను. 'నింగ్యుయాన్' నగరమందలి సేనానాయకుడైన 'చెంగువాన్' (Chunghwan) రాజద్రోహి మై పికిన్ నగరద్వారములను శత్రువునకుఁ దెలుచుట కిష్టపడి యుండెను. అట్లా ప్రసంగింపు మని వారికిఁ జెప్పి కొజ్జాలున్నచేఱసాలతలుపులను దెలుచి యుంచునట్లు సేవకులకుంజెప్పె ను. పాటిపోవుటకు నవకాశముదొరకుటంజేసి తప్పించుకొనిపాటిపోయి

యాక్కొజ్జాలు తామువినిన యావిషతుల్యప్రసంగ ము జక్రవర్తిచేవిం బడవేసిరి. అది యంతయు సత్యమనినమ్మి యాయన 'చెంగువాను'ను తన మ్రోలకుఁబిలిపించి నిర్విచారణగా నతనినురిదీ యుమని యాజ్ఞాపించెను అట్లా సేనాని చంపఁబ

డినను చీనావారితోఁ బోరలే నని మంచూరియా సేనాపతి 'పికిన్' ముట్ట డి చాలించి యుత్తరసీమకుఁ బోయెను. ఎదిరించుసేనతోఁ బోరాడుట కంటే పాటిపోవునైనను దలుముటకుచీనావారి కెక్కువసంతోష ము. కావున వానినిదలుముకొనిపోవుచు నంతకులోఁగడ వాడు ముట్టడించి లోబలుచుకొని యున్నయనేకపట్టణములను చీనావారు మరల స్వాధీనపఱుచుకొనిరి.

ఇవిధముగ నప్పటికాలము చీనావారికి జయప్రదంబుగ నుండె ను; కాని యదిక్షణభంగురంజేయయ్యెను. మం కలహకారు లిద్దరు బ చూరియావారిని దఱిమితిమని చీనావారుపొం గుచుండఁగా "షెన్సి" (Shensi) నగరమం దసాధారణమైన కల్లోలము పుట్టె నని చీ నాచక్రవర్తికి వర్తమానములు వచ్చెను. ఈకల్లోలమునకుఁ బ్రబలనా

యఁకులిద్దఱుండిరి. వారివేర్లు, “చాంగు” (Changu) “లి” (Li). వారు చీనా వారి వైశ్యమువల్లఁ బరాజితులైరి. అట్లు జయము నొందినను చీనావారి నేనా నాయఁకుఁడు కొంచెము తెలివి లోపముగ నందరించి నంధున ఆజయమువల్ల లాభమునకు మాటున నష్టమువచ్చెను. “లి” (Li) యనువాఁడు నడిపించుకొని వచ్చి నకలహకారులగుంపును చీనావారు తఱిమివేసి వారు లోఁబడెద మని చెప్పఁగా నిబంధనలు లేకుండ లోఁబడు మనిరి. ఆగుంపున కధిపతియైన “లి” అనువాఁడు తానును దనగుంపును దప్పించుకొని పోవుటకు వెరపుఁగానక తనయాయుధముల చీనావారిముందరఁ బెట్టుటకు నమ్మకతించి తనను దనగుంపును సురక్షితముగఁ బోనీయుఁ డని యొకనిబంధననుమాత్రము సిగ్గులేక కోరెను. వాని కపటపాథ్యకను చీనావా రంగీకరించిరి. కాఁబట్టి చేతిలోఁజక్కిన ముప్పదియాఱువేల కలహకారులు తప్పించుకొని యధేచ్ఛఁ బోయిరి.

పైనిఁజెప్పఁబడిన మంచూరియా నేనానాయఁకుడైన ‘టియంటు సుంగు’ (Tientsung) ఆప్రకారముగా స్వదే టియంటుసుంగు మఱ శమునకుఁ బాఠిపోయి ప్రబలవైశ్యముం గూర్చు ల. దండువెడలుట. కొని చీనాదేశముపై దండెత్తి చచ్చుటకై నన్నఁ ధుండగుచుండెను. విదేశీయులఫిరంగులయెదుటఁ దననేన నిలువఁజాలమిందేసి తానును ఫిరంగుల నమర్చుకొనెను. చీనా గోడనానుకొని యుండుప్రదేశముల ననేకములను జయించియనేకదుర్గంబులఁబట్టుకొని‘నింగ్యుయాక్’ కోటను జయించువఱకు పికిక్ రాజధానిపై దండువెడలఁ గూడదని ‘టియంటుసుంగు’ నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లుండఁగా నేఁబడిరెండేండ్లవయస్సునందు ‘మౌక్డెన్’ (Moukden) కట్టణ ముందు 1643 వ సంవత్సరములో వాఁడు మృతిసొందెను. అంతకుఁజూ ర్వమే వాఁడు మంచూరియా రాజ్యమునకుఁ బ్రభువై తనవంశమునకు “టూచింగ్” వంశ మని పేరిడెను, ఆ పేరిప్పటికిని జరుగుచున్నది.

ఈ మధ్య కాలములో నింతకు మున్ను చెప్పబడిన 'లీ' 'చాంగు'

(Li, Chaung) అనుకలహ సేనానాయకులు

'లీ' యొక్కయు చీనారాజ్యములోనికి జూరబడి వచ్చుచుం

చాంగుయొక్కయు డిరి. వారు పెన్నీ మొదలైన కొన్ని నగరములను

జయము బట్టుకొనిరి. చాంగు అనువాడు సంపూర్ణజయ

శాలిగ నుండెను ; "కాని" సీయాంగియాంగ్

(Hsiangyang) నందు ఈసాహసికునికి మొక వింతసంగతి కాకతాళి

యంబుగ సంప్రాప్త మయ్యెను. వాడు దానగరములోఁ బ్రవేశింపఁగానే

యావఱకుఁ బదిచూసములక్రిందట చీనావారి సేనా ద్యోగులవల్లఁ బట్టుఁ

కొనఁబడియున్న వానిభార్యయు బిడ్డలును వాని కగపడిరి. ఆదారాపు

త్రాదులు చీనావారిలోఁ గలసి నెమ్మదిగ జీవించుచుండిరి. శత్రుసంబం

ధులు తమచేతిలోఁ జిక్కినయెడల చీనావారికి వారి యందుఁ గరుణయే

యుండెను. దయలేకున్నను చాంగ్ (Chang) ను దమకులోఁబడునట్లు చేసి

కొనుటకై వారు వానిదారాపుత్రాదులను శురక్షితముగ తమవద్దఁదాక

ట్టుగానుంచుకొనిరని యాహింపఁదగియే యున్నది.

'లీ' (Li) యనువాడు సాధారణముగా జయము సొందుచున్నను

కెయిఫెంగ్ (Kaifeng) నగరము సైద్ధ సహజ

లీ యొక్క యహజ

యము సొందెను. 'టియంటుసుంగ్' (Tient-

యమును ఘోర

sung) కు 'నింగియాంగ్' (Ningyaung) నగరము

కృత్యమును,

వలెనే 'లీ' (Li) కి ఆపట్టణమంత కష్టసాధ్యముగ

నుండెను. వాఁడాకోటపై వేసిన ముట్ట దులన్ని

యుఁ గొండపై వాన కురిసినట్లు వ్యర్థములయ్యెను. అనేక ముట్టదులు వేయఁ

గా మొక ముట్టడియందు వానికొక కన్ను పోయెను. తుదకు వాఁడు ధర్మయుద్ధ

మందెన్నఁడును నెవరును జేసి యుండని ఘోరకృత్య మొకటి సేయుట

కు నిశ్చయించుకొనెను. ఆపట్టణమునకు నమీషమున మందముగఁ బ్రవ

హించు పనుపు టేలు' (Hoangho) ఉండెను. దానికట్టలు భూమిమట్టము నకు మిగుల నెత్తుగా నుండిననుది యప్పు డప్పుడు పొంగి పొరలి దేశ నాశము చేయుచుండె నని యాదేశచరిత్ర తెలుపు చున్నది. ఆపట్టణ మును బాడుచేయఁదలఁచినట్లయిన నాయేటికట్లకు గండి పెట్టి వంజాలును, అందువలన నాపట్టణమే కాక సమీపప్రదేశములు కూడ దానివెల్లువలో మునిగిపోవును. కాఁబట్టి యాఘనకార్యము నె యాశూరుఁ డొన ర్చెను. వానివలన నాప్రదేశమును ఆ నగరమును ఆ యేటివెల్లువ తుడిచిపెట్టి చీనావారి సైన్యమును గలహకారుల సైన్యమును నేకరీతిగ నాశమొనరించెను. ఆజలప్రళయములోఁ బదిలక్షలజనము యమపురికిం బోయిరఁట; వారిలోఁ గలహకారులు పదివేలమంది. ఏమయినను 'లి' యొక్కకోరిక సిద్ధించెను. వానిసేనలు చేయఁజాలనిపనిని పనుపు టేలు నెఱవేర్చెను. పిదప నాగండిని బూడ్పించి వెల్లువనాపి యాకోట బురు జులమీఁద నాతఁడు తనజయధ్వజము వెలయింపఁ జేసెను.

ఆతఁడు తన కిఁక నేవిధ మైనయపాయము లేదనుకొని తాను రాజునని ప్రకటించుకొనెను. ఆఘనతను వాఁ 'లి' చక్రవర్తిననుట. డొకసంవత్సరమునుభవించితృప్తిఁజెందెను; కా నిసుఖమునుభవించినకొలఁది నభిలాషలుహచ్చు చుండు ననెడి లోకమర్యాదచొప్పున నాసంవత్సరము కాఁగానే యతఁడు చీనాదేశ చక్రవర్తి నని బిరుదు వహించి తనవంశమునకు 'తాయషున్' (Taishun) అను పేరు పెట్టెను. మఱియు చీనాదేశ ప్రభుత్వ నిబంధనను బోలునట్లు తనయుద్యోగుల నానుపంచాయతులుగ నేర్పఱిచి యుద్యోగములయందు ఘననీచతారతమ్యముల నిరూపించి తనయనువరులు కోరినట్లు వారికినుద్యోగముల నిచ్చి సంతోషపెట్టెను.

అటులు సింహాన నారూఢుండై పికిక్ రాజధానిని స్వాధీనపఱచు.

పికిక్ రాజధానిపై 'లి' దండెత్తుట. కొనుట యొకటి శేషించియున్నదని దానిపైకి గొప్పదండతో వెడలెను. త్రోవలో నతఁడు 'నింగ్వు' (Ningwu) అనెడు బలిష్ఠమైన కోట ను ముట్టడించి యచ్చట తన సైన్యములో 10000

మంది చచ్చువఱకు నది స్వాధీనము కానందున దానిపైఁ గినిసి దానిని దగులఁ జెట్టించెను. అచ్చట చీనావారిముష్కరయుద్ధము చూచి యతఁడు కొంచెము జంకి వెనుకకు మఱుట మేలనుకొను చుండఁగా 'తాతంగ్' (Tatang), 'సున్వా' (Sunwa), నగరములు తనకు లోఁ బడినట్లు సమాచార మతనికిఁ దెలియవచ్చెను. అవి లోఁబడుటచే 'పికిక్' రాజధానిని నిరాటంకముగాఁ బోయి ముట్టడించెను. ఆరాజ ధానియఁ దుండునైన్యము వ్రాతలలోఁ గన్పట్టునంత యధికముగాఁ బ్రత్యక్షమున నగపడెను. సహాయసైన్యము వచ్చువఱకు నున్నసైన్య మైనను శత్రువు నెదిరింపఁ జాలియుండెను ; కాని దక్షిణద్వారమం దుండిన సేనానాయకుఁడు ద్రోహబుద్ధితో శత్రువునకు దారియిచ్చె ను. రాజధానియందున్న సైన్యమును రాజ్యాభిమానము కలిగి పోరాడ దయ్యెను.

1643 సం॥ లో సంభవించిన యాదురవస్థలోఁ జక్రవర్తి తాను సేనాధిపతియై పోరాడక పాటిపోయి పరిసర నుండున్నకొండపై నెక్కి రక్తపూరిత మైనరణరంగమును దహనజ్వాలలను జూచి కడుభీతిఁజెంది తనప్రజలను జంపక విడుపుఁ దని ప్రార్థనాపూర్వక మైనయొక లేఖను గలహానారులకు వ్రాసి పంపి యొక చెట్టునకు నురివేసెకొని యాత్మహత్యఁ జేసికొనెను. స్వర్గపుత్రుఁ డనబడెడి యాచీనాచ చక్రవర్తి యాత్మహత్య క్రవర్తియొక్క మరణమునకు సాధనమైనదని యావృక్షమును దోషి యనియెంచి దానికి సంకె

స్వస్థు పేయవలసినదని యిప్పుడు పరిపాలించు వంశముయొక్క ప్రథమ చక్రవర్తి యాజ్ఞాపించెను. రాజవంశము నెడల చీనావారికిఁగల గౌరవమును దెలుపుట కిది విసూదకర మైనదృష్టాంతమే కదా!

అంతట 'లీ' పికిన్ రాజధానిని స్వాధీనపఱచుకొనెను. అట్టిసమయములయందుండెడియాచారప్రకారము రాజు 'లీ' పికిన్ రాజధానిని ధానియందుండుగొప్పవారిలో హతశేషులొక వశపఱచుకొనఁగా ని దర్శింపఁ బోయిరి. వారిలో 'వు' (Wu) 'వుసాంక్వి'లోఁబడఁ జూచువాడుండెను. గతంబున లిఖించబడిన రీతిని 'నింగియాన్' సేనానాయకుడైన చెంగువాన్ మరణశిక్షాపాత్రుఁడైనతరువాత నాస్థానమునకు 'వు' యొక్కకుమారుఁడైన 'వుసాంక్వి' (WuSankwei) యనువాఁడు నియమింపఁ బడెను. ఈతఁడు ధైర్యసాహసములయందుఁ దన పూర్వునిం బోలి యుండి యాకోటను సురక్షితముగ నుంచెను. చీనాచక్రవర్తి తా నాత్మహత్యఁ జేసికొనుటకుఁ మూర్ఖము పికిన్ రాజధానిని శత్రువులనుండి రక్షించుటకై యాసేనాధిపతికి నుత్తరువు చేసి యుండెను. అతఁడు సేనాసమేతుడై రాజధానికి వచ్చుచుండఁగా రాజధాని శత్రువశ మైనదనియుఁ జక్రవర్తియాత్మహత్యఁ జేసి కొనె ననియు నాతనికిఁ దెలిసెను. అది యటుండ నాతనితండ్రియును గుటుంబమును శత్రువు వశములోనుండుటఁజేసి శత్రువునకు లోఁబడి తమ్మును విడిపింపుమని కుమారునిపేర తండ్రివ్రాసిన జాబును నాతని కళ్ళపై చేరెను. అతఁడు శత్రువునకు లోఁబడవలె ననియే తలంచు చుండఁగా వేటొక సమాచార మాతనికిఁ దెలియుటచేఁ దనదలంపు నాతఁడు వెంటనే మార్చుకొనెను.

స్త్రీల వలన రాజ్యములు సయితము తలక్రిందులగు ననుటకుఁ బ్రపంచ చరిత్రలో ననేకదృష్టాంతము లున్నవికదా! మైనఁజెప్పిన

స్త్రీలవలన రాజ్యములు సమాచార మేదియనయావ్వనవతి యగ్గు సెక
తలక్రిందగుట బానిసచిన్నది యిప్పుడుచీనారాజ్యమును బాలిం
చుచున్న మాంచూవంశమున కా రాజ్యము
లభించుటకొక విధముగఁ గారణమయ్యెను. 'సాంక్వి' నింగియాకొ పట్టణ
మునకు సేనానాయకుడగుటమఁ బూర్వ మాదాసీచిన్నదాని సెక
స్నేహితుఁ డాతనికిఁ గానుకగా నిచ్చెను. ఆపె యావనవతియేకాక
ఘోగుణవతియు నై యుండెను. అతని కుటుంబముతోఁబాటుగ నాచిన్న
దియుశత్రువశములో నేయుండెను. రాజధానిలోశత్రువశమందున్నవారి
సందఱను శత్రువువధించునని యాతఁ డెఱుంగును. కాఁబట్టి రాజధానిని
శత్రువశమునుండి విడిపింపవలెనని యాతఁడతిశీఘ్రముగఁ బోవుచుండెను.

తన ప్రియురా లైనయాబానిస వైరివశంబున నుండుటఁజేసి
వైరికిమర్యాదలాంఛనము లనావశ్యక మనుకొ
'లీ, పైదండెత్తుటకు ని యాతఁడాచిన్నదానిని వైరివశమేల చేసితి
'పూసాంక్వియొక్క ననికోపోద్రేకంబుతోఁ దండ్రకి జాబు వ్రాసి
సన్నాహములు పుత్తెంచి తనను వచ్చికలియు మని మాంచూ
రాజప్రతినిధికి మఱియొక యుత్తరము వ్రాసెను.

అతని సేనాసహాయముతో పికికొలో నూతనపరిపాలకుడైన 'లీ'పై దం
డెత్తవలెనని 'సాంక్వి' తలఁచియుండెను. అట్లుభయనైనవములు కలియు
నను సంగతి నూహించి 'లీ'వారిపై దండెత్తిపోయెను. 'సాంక్విని'లోఁ
బఱుచుకొనుటకై వానితండ్రనిఁ జంపించెద నని 'లీ, ముందుగ బెదరిం
చెను. వైరికి లోఁబడు మనియుఁ దన్ను బ్రతికింపు మనియు జనకుఁడు
మొఱలిడినను నాతఁ డాబానిసయందలి మోహవేశవిబుధ వైరికి లోఁ
బడఁడయ్యె. వైరినిసంహరించి పికికొరాజధానిలో సెక కలహకారుని
యొద్ద నున్న యాబానిసను మరల స్వాధీనపఱుచుకొనుటయే యాతని ము
ఖ్యాభిలాషయయి యుండెను. సాంక్వి లోఁబడకపోవుటచే వాని
తండ్రి నుభయనైనవములయెదుట నతిఘోరముగ 'లీ' వధింపించెను.

‘లీ’ నై న్యము యొక్క సంఖ్య (2,20,000) ‘సాంక్వి, నేన
యంతకంటెం జాల స్వల్పము. ‘షాన్ హై
‘లీ’ కిని ‘సాంక్వి’ కిని ‘క్వాన్’ (Shanhaikwan) కోటలో నుండి బయ
జరిగిన యుద్ధము. లువెడలి సాంక్వి శత్రువుయొక్క నేనా బాహు
శ్యముఁ జూచి వెనుదీయక ఘోరముగఁ బోరు
చున్న నాతనికి పరాజయము గలుగునట్లు గన్పట్లు సమయములో
మంచూరియా రాజప్రతినిధి నై న్య మాతనికిఁ దోడ్పడెను.. దానిచేఁ బ్రో
త్సహితుఁడై ‘సాంక్వి’ యంతకుమున్న జయము తమదే యచుకొను
చున్న ‘లీ’ యొక్క నై న్యమును జిందలువందలఁ గావించెను. ఆ
నై న్యము పలాయన మగుచుండఁగా దానిని 14 మైళ్లవఱకు ‘సాంక్వి’
తలుముకొనిపోయి వందలువందలుగా హతము కావించెను. వారిని
మఱియుం దలుముటకు ‘సాంక్వి’కి నియమించి మంచూరియా రాజప్రతినిధి
‘షాన్ హైక్వాన్’ నగరమునకు మఱి బడలియున్న తన నై న్యమునకు
విశ్రాంతి యొసంగెను. ‘లీ’ అంతట ‘పికిన్’ రాజధానికిఁ బరువెత్తి
యచ్చట నుండి కొనిపోదగిన విన్నాణపుపస్త్రువుల వెంటఁగొని పు,
యొక్క కుటుంబమును బంధువులం దెగటార్చి రాజధానిని జిచ్చున
కర్పించి పడమటిదిశగాఁ బాఱఁ దొడంగెను. ‘సాంక్వి’ పరువిడు
చున్న వారిని లంబాడికుక్కవలెఁ గవిసికవిసి మాటిమాటికి నొంటువుచ్చు
చుండఁగా ‘లీ’ ని యాతని నైనికులు త్యజించి పోయిరి. ఇరువదిమంది
భటులతో నాతఁడు కుదువఁగూడును నిలువనీడయును లేక యల్లాదుచుఁ
ద్రోవలో నొక గ్రామముపైఁ దాసును దన సేవకులును బడి బెడిదంబగు
నిడుమలం దొడరఁజేసి యా గ్రామజనులవలనఁ దమకువలసిన పదార్థం
బులఁ బడయఁ జూడ వారు కడు నలుకం బూని తమవ్యవసాయ సాధ
నంబులచే వానిని నానియనుచరులను మడియంజేసిరి. ‘పుసాంక్వి, పోయి
పోయి ‘లీ’ కడకు నిల్చిన స్థానంబుఁ జేరి వారిజూడ నరయ వాశల్యం
బులుమాత్ర మబోచట నాతనికిఁ గాన వచ్చె.

పైని జెప్పఁ బడిన మంచూరియా రాజప్రతినిధి పేరు డార్లను. ఆయన నా టేండ్లనయఁజూ గల తన సోదరపుత్రునికి 'షుంచి' చక్రవర్తి మాటుగఁ దాను బాలించు చుండెను. కావున 1644-1661 'డార్లను' ఈమధ్య కాలమున, మంచూరియా రాజధాని యైన షాకైక్ విడువఁబడి యారాజ్యము నకును 'షికిక్' రాజధాని గాఁ జేయఁబడుననియును ఆ బాలరాజును 'షికిక్'కు రమ్మనియుఁ దెలియఁజేసెను. చీనారాజ్యమం దప్పటికిఁ గలహములు నివారింతము లగుటంజేసి యా బాలుఁడు రాగాఁ నే యాయనను డార్లను 1644 సం॥ లో చక్రవర్తినిగాఁ జేసి 'షుంచి' యని పేరు పెట్టి తాను రాజప్రతినిధియై యుండెను.

ఈయధ్యాయమం దింతదనుక మింగువంశపరిపాలనములోఁ జివర వచ్చిన యిద్దఱచక్రవర్తులచరిత్ర వ్రాయఁబడినది. వారిలో 'టియంచి' చక్రవర్తి కాలమృత్యువు నొందెననియు నతనియనుజుఁ డాత్మహత్య కావించుకొనెననియు ఆయన పేరు 'టిసంగుచెంగు' అనియు దెలిపియుంటిమి. ఈవంశమువారు చీనాదేశీయులే. వీరియందె చీనాప్రజలకభిమానము. 'సాంక్వీ'యను చీనాసేనాయఁకుఁడు 'లీ, కి లోఁబడి యున్నయెడల నప్పుడు పరిపాలనవంశ మేది యయియుండునో! ఆతఁడు తన బానిసకన్నెయండు మోహవేశంబు గలవాడై యాకన్యను శత్రువశమునుండి తానుబడయుటకై 'మంచూరియా' రాజప్రతినిధియొక్క చహయమట్లుకోరెను. మంచూరియా వారావటకే చీనారాజ్యమును జయింపనలె నని 'వాన్లి, చక్రవర్తి' కాలము దనేకయుద్ధములు చేసి వ్యర్థమనొరఁగు లైరి; కాని చీనారాజ్యముపైఁ గన్నుపెట్టి యే యుండిరి తాను వలచిన బానిస కన్యను మఱులఁ బడయుటనే జూచుకొనెను గాని యశ్వలయిన మంచూరియా

వారు రాజ్యము నాక్రమించుకొందు రేమొయినీ 'సాంక్వి' స్వదేశీయుడయ్యుం దలంపడయ్యె. మఱియు సంతకు మున్నె చీనాచక్రవర్తియాత్మ హత్య చేసికొని యుండెను. తిరిగి రాజ్యమునకు సూతనచక్రవర్తి వచ్చి యున్నట్లు చరిత్రవలనం గన్పట్టెను. కాబట్టి మింగువంశము పోయి మంచూరియాశంశము వచ్చుటకు మున్నునుడివినట్లు బానిసకన్య యొక విధంబుగఁ గారణమయిన దనియే భావింపఁ దగును. మంచూరియా వంశము పరరాజ్యపంశ మని ద్వేషించి చీనావారు వారిం దొలఁగించుటకు నెంత పెనుఁగులాడుదురో ముందు విశదీకరింపఁబడును.

మింగు వంశమందలి రాజులు పాలించు చుండఁగా రాజభవన మందు కొజ్జా లుండి యారాజులు సమర్థత లేని డార్గనుకొజ్జాలను వారగుటచే రాజకీయ వ్యవహారములయందు ఉద్యోగములనుండి జోక్యము గలుగఁజేసికొని బలవంతులై గర్వి తప్పించుట తులైయుండుట సంభవించు చుండెను. అట్టి యపాత్రులు రాజకీయోద్యోగములయందుండి యధికారము వహించుట యనుచిత మని తలఁచి కొజ్జాలు రాజకీయోద్యోగములయందుండఁగూడదు అని 'డార్గను, ఉత్తరువు చేసెను. ఆ యాజ్ఞ యిప్పటికిని జెల్లుచున్నది. చీనాయందుండుగొప్పవారి కందఱికి డార్గనుమొక్క వ్యవహారమర్యాద సమ్మతంబుగ నుండుటచే నాయనపరిపాలనకు వారలు తక్షణమే యిష్టపడిరి. అట్లు రాజ్యస్థితి సౌమ్యదశలోనికి వచ్చెను; కాని ఆస్థితిని భంగపఱుచుట కొకవిరోధకారణ ముదయమయ్యెను. చీనాదేశ మందలి మధ్యప్రదేశ వాసులుపూర్వము చెప్పఁబడిన 'లి' జనుల కొనరించిన డార్జన్యాది దుష్కృత్యములను గూర్చియు నతని నిర్జించి నిలుకడ గల మంచూరియావంశప్రభుత్వమును డార్గను నిర్మించుటఁ గూర్చియు నెఱిగినవారుకారు, కావున

వారికి, మంచూరియావారివంశ మేలుట తెలియఁగానే, కంటకముగ నుం
డెను. చీనా దేశముయొక్క దక్షిణభాగమం దుండుప్రజలు మింగువంశస్య
లే చీనా రాజ్యమును బరిపాలింపవలె నని కుతూహలము కలవారయి
యుండిరి.

అక్కా లంబున నే మింగువంశమందలి ప్రథమ ప్రభువుయొక్క
పుత్రతన రాజధానియందు షికోఫా, (Shih-
K'ofa) యను పేరుగల పండితుఁడు చీనా
నాయకుఁడగుట. దేశమం దుండెడియొక ప్రబలమయిన రహస్య
సంఘమువారియొక్క తీర్పునే యవలంబించి
యుండెను. ఆ తీర్పుమనఁగా మింగువంశపురాజుల బహిష్కరించి
మింగువంశపురాజుల స్వీకరింపవలయు నని యుండెను. డార్గను నెల
కొల్పిన మంచూరియావంశము నూతనవంశమనియు నంతకుఁ బూ
ర్వము చీనా రాజ్యము నేలుచుండిన వంశము మింగువంశ మనియు
మున్నె లిఖించితిమి. అట్టి మింగువంశ మంతరించినందునఁ జైన
జెప్పఁబడిన పండితుఁడు తద్వంశమందుఁ దనతోఁబాటుగ నభిమానము
కలప్రజలను గుమికూర్చుకొని కలహాన్ముఖుం డయ్యెను. ఆ కలహ
కారుల నడంచుట నులభసాధ్యము కాదని డార్గను గ్రహించి
వారితో సంధి కౌవించుకొనెద నని యాయబారులం బంప షికోఫా
యంగీకరింపక వ్యవహారములు సంధిమర్యాదను మీటి యున్నవనియు,
నేవంశము పరిపాలింపవలయునో యో విషయము యుద్ధపరిష్కృతము
కావలయు ననియు, బ్రతివచనముఁ బంపెను.

మింగువంశ్యుడైన కడపటిచక్రవర్తి (టిసంగుచంగు) టియరంటు
సుంగుతోఁ బోర లేక యురి పెట్టుకొని యాత్మ
మింగువంశ్యుడైన హత్య చేసికొనె నని గతంబున లిఖింపఁబడి
'ఘోషాంగు' చక్రవ
ర్తి యగుట. యున్నది. ఆయన యపుత్రవంతుఁడు. ఆయన
యంగుఁడదద్వంశాభిమానులకుఁ గలయనురాగము
చే ఆయన పేరిటివాఁడును, మింగువంశ్యుఁడు
నయిన మఱియొకనియొక్క పుత్రుని జక్రవర్తిత్వమునకు వారు నిరూ
పించిరి. ఆనూతన చక్రవర్తి పేరు 'ఘోష వాంగు' (Fu Wang). చక్ర
వర్తిత్వమున కంతకంటె వ్యర్థుఁడు మఱియొకఁ డుండఁబోఁ డని చెప్ప
వచ్చును. మఱియు రాజ్యము తలక్రిందగునట్టి సమయంబున ధైర్య
సాహసాదిగుణోపేతుఁ డగువాఁడు చక్రవర్తి పదంబునకు నియమింపఁ
బడవలసియుండెను. ఆ నూతన చక్రవర్తి కట్టివీరలక్షణములు లేవుకాని
కామలంపటత్వమును గలహాసక్తియు మాత్రము గలవు. చక్రవర్తి
యొగ్యత యటు లుండుటచేఁ గలహ కారులకు మంచూరియావారితో జరు
గఁబోవుప్రబలయుద్ధకార్యభారము 'షికోఫా' యందె యుండెను. దా
నికొదోడుగ నా చక్రవర్తియు నతనికి మఱియొక భారముగ నుండెను.
పెమ్మట 'యాంచౌ' (Yongchow) నగరమందభయకక్షులవారికిని బ్ర
చండభండనయు నప్తవాసరంబులు ప్రవర్తిల్లఁగా మింగువంశాభిమానులకు
భంగంబు వాటిల్లె. యుద్ధానంతరము కూడ
మింగువంశాభిమాను ఆనగరవాసులను మంచూరియావారు బహు
లోడిపోవుట. క్రూరవధఁ గావించిరట. పండితుడైన షి
కోఫా పాటిపోవ నుంకించుచుండఁగ వధింపఁబ
డెను. అతని యనుచరులు నిశ్శేషంబుగఁ బొలియింపఁ బడిరి. యుద్ధ
కాలమందానిర్భాగ్యచక్రవర్తి నానికొ పట్టణముందున మితిమీరిన

సురాపానంబుచే నెడలెటుంగక తందనము పాడుచుండఁగాఁ దన
 పక్షమువారిని విపక్షులు జయించి రనువార్తయు శత్రువులు తనరాజ
 థాని పైకి వచ్చుచున్నారనుసమాచారమును నాకర్ణించినతోడనే తన
 ఔత్రవంతంబును నామావశిష్టంబుగఁ జేసి డెరిదంబునఁ గొందలంబు
 పెంపొందఁ బందయై తనరాజధానిని శత్రు
 మింగువంశచక్ర పున కర్పణంబొనర్చి పలాయన మవ్యవహితం
 వర్తిపాటిపోఁగా బుగఁ గావించెను; కానియతనికై వచ్చినవైరి
 వధింపఁబడుట నైనయతనిఁబట్టుకొని దోషినైతి ననియతనివల
 నఁ బ్రమాణంబుఁ గొనితుదకు నతని వధించిరి.

సదంపడి మింగువంశ్యుఁ డయినమఱియొకచక్రవర్తి మూఁడు దిన
 ములు మాత్రము పరిపాలించెను. కాని మింగు
 మింగువంశ్యుడైన మఱియొకచక్రవర్తి వంశపు ఔత్రవంతము నానాఁటికి క్షీణించినం
 వధింపఁబడుట దుననాచక్రవర్తి తనపై దండెత్తి వచ్చుచున్న
 మంచూరియా నైనయమునకుఁ బట్టణద్వారము
 లను దెఱచి తనను దన ప్రజలను శత్రువులు
 బాధింపకుండు రని నమ్మెను. ఐనను మంచూరియావారి సేనానాయకుఁడు
 ప్రజలను వధింపక యాచక్రవర్తిని మాత్రము వధించెను. మింగువంశ్యు
 డే మఱియొక చక్రవర్తి రాజ్యాధిపతి యయ్యె
 ను. ఆతఁడు దనకుఁ గించిత్పూర్వులయినవారి
 వలె బిరికివాఁడుగాక బలపరాక్రమములుగలిగి
 శత్రువులయిన మంచూరియావారితోఁ గొంత
 వఱకుఁ బోరాడెను. కాని తుదకుఁ బరాజితుం
 డై శత్రువశంగతుఁడై మృతిఁ జెందెను. మఱియు ఫలవంతములయిన
 కొన్ని ప్రదేశములను బరిపంథులు స్వాధీనపఱుచుకొనిరి.

మెట్టను బ్రవర్తిల్లిన యుద్ధములయందు మంచూరియావారు జయ
శాలులయినను నావికాయుద్ధములయందు వారు జయమొంద లేరనియు,
వారియుద్ధప్రవాహ ముద్దానిచే నడ్డగింపఁ బడుననియుఁ బ్రజలు తలఁచు

చుండిరి. అక్కాలమందు 'కోక్సింగా' (Koks-
ingga) పబలుఁడయిన నావికాసైన్యాధిపతియై
యుండెను. ఇచ్చట సైక్ విషయంబు చదు

వఱు లెఱంగి యుండవలెను. మంచూరియావారు జయశాలులై పికిక్
రాజధానియందు 'షుంచి' (Shunchih) అనునాతని చక్రవర్తిగఁ జేసిరి.
అప్పుడే యంతరించుచున్న మింగువంశ పరిపాలనము పోకుండ నా
నిక్-కొఫట్టణమందుఁ గొందఱుభిమానులు తద్వంశ్యుని జక్రవర్తిగ సై
కని తర్వాత సైకని నేర్పఱుచుచుండిరి. ఇట్టిద్రులు చక్రవర్తు లేకకాలం
బునఁ బరిపాలించు చున్నట్లు చరిత్రలవల్లఁ దెలియుచున్నవి. పైని పేరా
లొ న్నదహరించిన ప్రకారము మింగువంశచక్రవర్తి వధింపఁబడిన
తర్వాత 'క్వివాంగు' (Kweiwang) చక్రవర్తి యయ్యెను. పైనిఁ జెప్పఁ
బడిన 'కోక్సింగా' (Koksingga) 'చెంగు' (Cheng) అనువానిపుత్రుఁడు.
'చెంగు' తన బాల్యమందు దరిద్రుఁడుగానుండి పిమ్మట వయఃకాలం

బున మూఁడోపాయము చేతను నధర్మము చేతను
ధనమార్జించి బలవంతుఁడై చీనాతీరముల యగ
ర్దోడనొంగతనములు చేయుచుండెను. గతం

బున లిఖింపఁబడినఁ 'షుంచి' (Shunchih) చక్రవర్తి కాలములొ
వఁడు దస్యాధ్యుఁడుగా నుండుటచే నా చక్రవర్తి వానిని మృధుమధుర
వచనములచేఁ గపటోపాయముగఁ దనరాజధానికిఁ బిలిపించిఁ చెఱలోఁ
బెట్టించెను. ఆ చక్రవర్తి జీవించియున్నంతవఱకు వానికిఁ జెఱసాల
యందైనను మర్యాదగ జరుగుచుండెను. ఆయన యనంతరము రాజ

ప్రతినిధులు వానిని గ్రామముగఁ బిలిపించిరి. వాఁ
 చెంగువధింపఁ బడుట. దు తన యావన కాలమందు జపానియా స్త్రీని
 బెండ్లియాడఁగా నొక కుమారుఁడు పుట్టెను.
 ఆ బాలుని రూపరేఖావిలాసంబులు చూచి య
 ప్పటి చక్రవర్తియయిన 'మంచి, వానిని బ్రేమించి వాని వంశనామ
 మును మార్చి 'చు' అనెడు తన వంశనామము పెట్టెను. వాఁడు చదువు
 కొని 15 వత్సరముల పాఠ్యమందె పట్ట పరీక్ష.
 కోక్సింగాకు 'చు' యందు నొప్పవడనెను. వానిపేరె కోక్సింగా.
 అను వంశనామము, తనకుఁ బుత్రికయున్నయెడల వానికిచ్చి వివా
 హము చేయుదునేయని యా చక్రవర్తి తలఁ
 చెను. వాని తండ్రిని ఆచక్రవర్తి 'పికిను' నగరమునకు మాయాపాయ
 ముగఁ బిలిపించినపుడు వాఁడును వెంటవచ్చునని యాశపడెనుగాని
 వాఁడు కొన్నియొడలఁ జేర్చుకొని 'పిస్కెడోర్సు, (Pescadores) అను
 చోటునకుఁ బోయి యచ్చట బలవంతుఁడయి శత్రువులకు దుస్సాధ్యుఁడుఁ
 గా నుండెను.

మింగువంశాభిమాను లొనరించిన యాద్యములును, బొందిన పరా
 జయములును గతంబున లిఖించియుంటిమి. ఆ
 మింగుశంశ్యుఁడయిన పరాజయములతోఁ గలహములునివారణకానే
 క్వివాంగు చక్రవర్తి లేడు. పిమ్మటఁ నవితఱచుగ జరుగుచునే
 యుండెను, జయాపజయంబు లుభయపక్షంబు
 లకును బ్రాప్తించుచుండెను. మింగువంశచక్ర
 ఆయన జయములు. వర్తియయిన 'క్వివాంగు' జయమొందునట్లు
 కూడఁ గన్పట్టెను. ఆయన నేనానాయకు లిద్ద
 టు జయశాలులై కాంటన్ నగరమును స్వాధీనపఱచుకొనిరి. ఆట్టిస్థితిని
 జూచి మింగువంశము తలయెత్తఁగలదని జనులనుకొనుచుండఁగాఁ మిం

మింగువంశాభిమానులు మింగువంశాభిమానులలో హతశేషులు మంచూరియా వారికి లోబడిరి. కావున మంచూరియా వారు కాంటన్ నగరమును మఱి వశపఱుచుకొనిరి. అప్పుడా నగరవాసులు వలసవోవుచుండఁగా వారికి 'కోక్సింగా' శరణ మొసంగి యాదరించెను. మఱియు వాఁడు 'ఫుకీను' (Fuhken) రేవుపట్టణమువద్ద మంచూరియావారిని దాకి పలుసారు లోడించెను. వానికి మింగువంశమందె యభిమానము కలదు. కావున వారికొక నానిగ్గు నగరము ముట్టడింపవలెనని తలఁచుచుండఁగా మంచూరియా సేనానాయకుఁడువాని నొడించెను. అంతట వాఁడు హతశేషమయిన సేనతో దక్షిణప్రాంతములకుఁ బాఱి పోయెను. మంచూరియావారు నాని కాయాత్రానుభవము లేనివారగుటచే వానిం దటుముకొని పోజాలరైరి. అవిధముగ మింగువంశ చక్రవర్తియైన క్వివాంగునకుక్షీణదశ వచ్చుచుండెను.

ఆచక్రవర్తి స్థితి యటులుండఁగా నీవఱలో 'లి' అనువానిని బట్టుదలతోఁ దటుముకొనిపోయిన 'పుసాంక్వి' మఱివచ్చి యవిధముగానె మింగు చక్రవర్తిందాకి తఱుమఁగా నాతఁడు బర్మారాజును శరణుజొచ్చెను. బర్మారాజు రక్షింపవలెనని తలఁచినప్పటికి వెంబడించి వచ్చుచున్న 'పుసాంక్వి' సేనకు వెఱచి యాచక్రవర్తిని శత్రువశము చేసెను. అంతట నాతఁడు తనపూర్వులవలెనె శత్రువులచేతిలో మడిసెను. మంచూరియా వంశ్యుడైన బాల చక్రవర్తి (షుంచి) రాజప్రతినిధియైన డార్గను

యొక్క 'యాలోచనప్రకారము రాజ్యమేలుచుండఁగా ధార్మను మంచూ
రియా దేశములో మృగయాయాత్ర చేయుచు
ధార్మనుయొక్క
మరణము.

జ్ఞతాపూర్వకముగాఁ జక్రవర్తులకొనరించు మర్యాదలతో నాయనకు
గోరి కట్టించెను. ఆయన తన చివరకాలములోఁ
జక్రవర్తిపై దండెత్తవలెనను దోహచింతను
గలిగియుండెనని యాయన గతించిన యనం
తరము చక్రవర్తికిఁ దెలియఁగా విచారించినతన

మని తోఁచుటచే నాయన గోరికి జరిగించిన రాజమర్యాదలను గొట్టివేసి
తి మని లిఖితపూర్వకముగాఁ బ్రకటించి యా
గోరిని దీసివేయించుట గోరిని తీసివేయించి దుర్మార్గుఁడని ప్రజలకంద
బకుఁ దెలియునట్లు చేసెను. ఆచక్రవర్తికాలం

బున డచ్చిరాజ్యమునుండియు రుషియా రాజ్యమునుండియు రాయబారు
లు పంపఁబడిరి. దానిని బట్టి మంచూరియా
మొదటిరాయబారులు. వారి పాలనాగౌరవము నూహింపవచ్చును.

డచ్చిరాయబారి చక్రవర్తిని దర్శించి రాయ
బార సమాచారముల బహుగాఁ ప్రశంసించి తెచ్చినకానుకల సమర్పిం
పఁగా చక్రవర్తియిట్లు లిఖితపూర్వకముగాఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

‘మీరు మాదేశములో వాణిజ్యముచేసెకొనుట కంగీకారము వేఁడి
తిరి. మీది బహుదూరదేశము. ఈ తూర్పు

చక్రవర్తియొక్క
ప్రత్యుత్తరము.

దేశ తీరమందు తుపానులు మెండుగా నుండు
టచే మీనావల కుపద్రవము కలుగును. అట్లు
న్నను మీరు వాణిజ్యము చేయఁబూనెదరేని

నెనిమిదివత్సరంబులకొకసారి నూలుమందికంటె మించకుండ నివటికివ

చ్చి వారిలో నిరువదిమంది మావశానము చేసి కొనవలయును. 'రుష్యా' రాయబారి మూగ్ధముఁగా బ్రవర్తించినందున డచ్చిరాయబారి కొసంగిన యర్ధాంగీరమునయిన సెనంగక యాతనిని జక్రవర్తినిరాకరించి పంపివేసెను. డచ్చిరాయబారి నీటి మీఁద వచ్చియుండెను. రుషియా రాయబారి మెట్టను నైబీరియాదారినివచ్చి యుండె. వీరు యూరోపుఖండమునుండి తూర్పు దేశములకు వచ్చిన రాయబారులలో మొదటివారు. వీరు 1656 సం॥ లో వచ్చిరి. ఆ రాయబారులచు చీనాదక్రవర్తియటు లనాదరణచేసె నని నిరుత్సాహులుగాక పదంబడి యూరోపు ఖండమునుండి రాయబారులు వచ్చు

చునే యుండిరి. రాజకీయవ్యవహారస్థితి లబ్ధిం కోక్సింగమఱలనొడ డగతంబున లిఖింపఁబడిన 'కోక్సింగ; (Koxinga) చీనాతీరమున నొడదొంగతనములు చేయుచు సరకులను ధనమును గొల్లఁగొనుచుండుటఁ జూచి రేపుపట్టణములయం దుండుప్రజలకు నముద్రతీరమును విడిచిదానికి 12 మైళ్లదూరముగ రాజ్యములో నివసేనవలయు నని శాసనము ప్రకటించి యా వింతశాసనము. ప్రకారము కానించెను. అదియెంతవింతవిషయము! తటిమెడివారికిఁ బాటిపోవువారు మఱియు లోఁకువ యగుదురు కదా!

మంచి పనునెనిమిది వత్సరములు సాలించి రాజ్యము స్వస్థమయిన న్దితిలోకి రాకుండఁగనే 1651 సం॥ లోఁ గాల 1661 సం॥ లో 'మంచి' ధర్మము నొందెను. మృతినొందుటకుఁ బూజకవర్తియొక్క ర్వమే ఆయన తన ద్వితీయసూనుండైన 'కాంఘ్సి, (Kanghsi) ని రాజ్యమునకు నిర్ణయించెను. కాంఘ్సి సింహాసనము నధిష్టించునప్పటికి నెనిమిదేండ్ల ప్రాయముగలిగి యుండెను కావున నాయన జనకుఁడు

నియమించిన నలుగురు రాజప్రతినిధులాయన చేరి
 కాంగ్రెస్ చక్రవర్తి బరిపాలనము చేయించిరి. మిగుల సంశయ చక్ర
 యగుట. 1661-1722 వర్తీయయిన క్వివాంగు మరణానంతరము పైని
 జెప్పబడిన కోక్సింగ యొక్కచే ప్రబల నై
 న్యోపేతుడై ప్రచండకలహకారుడయి యుండెను, వాడు నావికా
 యుద్ధమం దాటి తేజనవాడగుటచే డచ్చిచారి నావికానైన్యమును
 దోడుగా వించుకొని చీనావారు వానిని బిట్టు
 'కోక్సింగ', యొక్క గ సొడిప, వాడు 'ఫాస్టోజాకు' బాటిపోయి
 మరణము. యచ్చట తదనంతరము మతిచెడి మరణమొం
 దెను. వానిమరణమునకు బూర్వమే మఱి
 యొక కలహకారులగుంపును దొరతనము వారడచియుండుటచే రాజ్య
 ము స్వస్థతం జెందెను.

తూర్పు దేశములయందు రాజప్రతినిధిస్థాన మెల్లప్పుడు సంశయా
 స్పదముగను నపాయకరముగ నుండును. నలుగు
 రాజప్రతినిధులనుదొల రు రాజప్రతినిధులున్నయెడల సెండొరులయె
 గించుట. డల నసూయాదులకును మనస్తాపంబులకును
 గారణమగుచుండును. కాంగ్రెస్ చక్రవర్తికి సహ
 యార్థ మాయనతండి నియమించిన నలుగురు రాజప్రతినిధులు తత్కా
 లంబునఁ బరస్పరద్వేషులై రాజ్యమునకు బీడాకరులుగ నుండుటచే
 1667సం॥ లోవారిని దొలఁగించి యాయుద్యోగంబులనే సమాప్తి నొనరించి
 కాంగ్రెస్ సర్వాధికారమును దానేవహించెను. ఆ చక్రవర్తియొక్క తండి
 యయిన ముక్చియొక్క పరిపాలన కాలములో రోమన్ కాలొలికు మిషనరీ
 లకు బహుగౌరవముగ జరుగుచుండెను. వారిలో 'పేరీసాల్' అను మిషనరీ
 చక్రవర్తి తనూజున కుపాధ్యాయుడగునంతటిమహత్తరపదవియందుఁ గూ
 డనుండెను. రాజప్రతినిధులు పూర్వాచారపరాయణులగుటచే నా చక్రవర్తి
 మరణమొందినతోడనే విదేశీయుల యందునను వారిమతమందునను బ్రబ

ల ద్వేషముగల వారై పైని జెప్పిన వేరిసాటుఁబడ నెక నేర మభూతకల్ప
న నేయించి యాయనను గారాగృహమందుఁ జెట్టించి యచ్చటనే చల్లచ
ల్లఁగా మృతి నొందునట్లు చేయుఁడని యుత్తరపు శిశిరి. ఆయనను మృతి నొందు
నట్లు చేయుటకుఁ దుదకు వారు సాహసింప లేకు
ఒక మిషనరీ యొక్క న్నను, నా చెఱసాలలో ఆయనయే కాలము
యక్రమమృతి రాఁగా మృతి నొందెను. కాఁబట్టి రాజప్రతినిధు
ల యుద్యోగములె సమాప్తి నొందుట యామిష నె
రీల కానందజనకంబయ్యెను.

పైని జెప్పఁబడిన యధర్మప్రవర్తన మంతయు కాంఘ్రిచక్రవర్తి
రాజ్యసాలనమును స్వయముగా వహింపక పూ
కాంగిషిచక్రవర్తిమిష ర్వము ప్రవర్తిల్లెను. ఆయన స్వచ్ఛందాధికార
నరీలకొనర్చినకొద్దిమేలు. ము వహించినతోనే యామిషనీరలకుఁ గలుగు
చున్న శ్రమల నివర్తింపఁబూనెను; కాని ప్రజలు
పూర్వాచారలోలురగుటచే వారి కనిష్టంబుగ నా మిషనరీలకు ననుకూ
లమయిన న్యాయ్యస్వాతంత్ర్యముల నీయఁజాలక, తత్పూర్వము రాజప్ర
తినిధులతోఁ బడలేక యెచ్చటెచ్చటనూ దాఁగియున్న యా మిషనరీలు
మఱలఁదమ ప్రార్థనాలయములకు రావచ్చుననియుఁ దమ మతములో
స్వదేశీయులను జేర్చుకొనఁ గూడదనియు మాత్ర మధ్ధాంగీకారముగ శాస
నము ప్రకటించెను. ఆ శాసనమం దిట్లు వ్రాయఁబడెను.

“తార్తార దేశపులామాలు (గురువులు) కాని చీనాదేశపు మాతా
చార్యులు కాని దేవాలయములను గట్టుకొనుట
చక్రవర్తిమతవిషయ కును వానియందు ధూపాదిక్రియల నొనరించు
మై చేసిన శాసనము. టకును మే మభ్యంతరపఱుపఁజాలము. మఱి
యు వారిమతము ధర్మవిరుద్ధమయినదని ప్రతి
పాదింపఁబడనందున వారు దేవాలయములను నిర్మించుకొనఁ గూడదని

యుఁ దమమతములను బోధింపఁగూడదనియు మే మాజ్ఞాపింప వలను పడదు. కాఁబట్టి వారియిష్టముచొప్పున దేవాలయములను గట్టుకొన వచ్చు ననియు క్రైస్తవమతావలంబులయిన దేశీయులు తన్నతానుసారు లగుచుఁ దమకిష్టమయినయెడల నా దేవాలయములకుఁ బోయి ధూపాది క్రియ లాచరింపవచ్చుననియు మే మాజ్ఞాపించుచున్నాము.”

“‘పేరీసాలు’ అనుమిషనరీ మృతినొందిన పిమ్మట మఱియొక మిషనరీ యాయన స్థానమునకు వచ్చెను. ఆక్రొత్త మరియొక మిషనరీయొ మిషనరీ తత్వశాస్త్రమందును నితరశాస్త్రముల క్క-సామర్థ్యము. యందును సధికప్రవీణుఁడు; ప్రభువును శాస్త్ర పాండిత్యమం దభిలాషగలవాఁ డగుటచే ఆయనను గౌరవించి తఱచుగా నాయనతో శాస్త్రప్రశంసలఁ జేయుచుండె. అట్లుండ నొకప్పుడు రాజకీయపంచాంగములో దోషమున్నదని యాయన చెప్పఁగా చక్కవర్తి విమర్శించి సత్యంబుఁ గని యాయనను జ్యోతిష సంఘాధిపతియని నియమించి యాసంఘమం దావతకున్నవారిని గతినము గ దండించెనట.

మింగువంశాభిమానముచే సంభవమయిన కలహములు నివారింపఁబడిన పిమ్మట మంచూరియా చక్కవర్తి పరిపా మంచూరియా వంశోప లహము దృఢపడి యుండఁగా నట్టిస్వస్థతకుఁ కారులకు కాంఘ్స గారణభూతులైన వారిలో ముఖ్యులగుముప్పురకుఁ కృతజ్ఞతంజూపుట. జక్రవర్తి కృతజ్ఞతాపూర్వకముగ రాజు లనిబిరు దొనంగెను. గతంబున లిఖింపఁబడిన “వూసాక్ క్వీ” వారిలో నొకఁడు. అతనిద్వైర్యసాహసాదిగుణంబులఁ గూర్చి చదు వరు లీవఱకే యెఱిఁగియున్నారు. అతఁడు తనపరాక్రమంబుచేతనే ‘క్విచౌ’ (Kweichow), ‘యానన్’ (Yunnan) పట్టణముల స్వాధీనపఱచుకొని యుండెను.

కాని యతనిబలపరాక్రమంబులం జూచి చక్రవర్తి యతనితో నె
 గ్గుట దర్శనంబుని తలంచుచుండెను. వానినడత
 పూసాంక్షియెడలచక్ర ను నమ్మజాలక వానిపుత్రుని జక్రవర్తి తన
 వర్తికి నసూయవాడ నగరమందు దాకట్టుగనుంచుకొనెను. ఆపుత్రుం
 డు రాజనగరమందు నమ్మకముగా నుండుటచే
 రాజవంశపుకన్య నిచ్చి యాతనికి వివాహంబు
 కూడఁజేసిరి. రాజ్యమందుండు ముఖ్యులు దన నస్పృహపడు దశించు
 టకై పిలిపించుకొను మర్యాదచొప్పున 'పుసాంక్షి' ని రమ్మనుమని
 చక్రవర్తి సందేశము పంపెను. రాజనగరమందున్న వానికుమారుండు
 చక్రవర్తి చేయుచున్న ద్రోహచింతనయొక్క నవ్వుడి నెవ్వగనొ
 యెఱింగి చక్రవర్తియొక్క దర్శనార్థము రావద్దని యాతడు తనజన
 కునకు రహస్యముగ వర్తమానము పంపెను. అంతట నాతనితండ్రి
 తాను వృద్ధుండగుటచే రాజులం ననియుం దాను రానందునకుం దన్ను
 క్షమింపుం డనియుం జక్రవర్తికిఁ దెలియఁజేసెను. అతడు రాక నిరాక
 రించుటచేఁ జక్రవర్తికి సందేహ మతిశయించెను. కావున వాని వార్ధ
 క్య మతని రాక నడ్డగించుటకుం జాలిన కారణంబుగ నుండెనొ
 లేదో కనుగొని రండి యని ముఖ్యోద్యోగులం గొందఱిని బంపెను.
 వారు తనను జేరఁగాఁ 'పుసాంక్షి' వారికిఁ దగునస్మానములను గప
 టవృత్తితోఁ జేసి వారు చక్రవర్తి దర్శనార్థము తనను రమ్మనుచుం
 గోరఁగా '80,000 సైన్యముతో వచ్చెదను పొం డని చెప్పెను. వాండు
 మఱల నిరాకరించుట వారివలన నెఱింగి చక్రవర్తి వానికొడుకు నురి
 తీయించెను. ఆపుత్రుండు రాజనగరమం దుండి చక్రవర్తి సాక్షాత్
 హరకృత్యంబునకై దురాలోచనపరుండుగ నుండుట తెలిసి చక్రవర్తి
 వాని నురితీయించె నని దేశచరిత్రకారులు లిఖించి యుండిరి. చక్ర
 వర్తిని ర్దోషిం జేయుటకై యటులు లిఖించి నని పాశ్చాత్య చరిత్ర

కారులు తలచెదరు. ఎట్లయినను 'పూసాకెక్వి' తన పాదుషాబు నిల్చు
కొనుటకై పూర్వము తండ్రిని, నిప్పడు కుమారుని, వధకు సర్పిం
చినవారి డయ్యె.

7 తన కుమారుని వధించి రని తెలియఁగానే ప్రచండకోపావేశంబున
'యూసాకె' పరిపాలకుని వధించి కొన్నినగర
చక్రవర్తికిఁగల్గిన ములను సాధనఁజేయుచుకొని 'పూసాకెక్వి' ప్ర
శత్రుబాధలు. బలయుద్ధసన్నాహం బొనర్చుచుండెను. అయి
నను వానితో నింక సంతి కావించుకొనవలె

ననియే చక్రవర్తియుద్యమించు చుండెను; కాని వాఁడు సమ్మతింపఁ డ
య్యె. వాని ప్రాబల్యముం జూచి కడమయిద్దఱురాజులును ననఁగాఁజక్ర
వర్తి కృతజ్ఞుఁడై రాజబీరుడు సైన్యసంగినవారలు 'పూసాకెక్వి'తోఁ గలసిరి.
కావున చీనాదేశముయొక్క పశ్చిమదక్షిణభాగములు చక్రవర్తికిఁబ్రబ
లవైరస్థానంబు లయి యుండెను. ఆసమయంబుననే చీనాయొక్క
యుత్తరదిశఁజేకిమఁగోలియానాయఁకుఁ డొకఁడుదండెత్తివచ్చుచుండెను.
అటులు మూఁడుదిశలయందు శత్రువులు చెలరేఁగి యున్నప్పుడుమఁగ
తనియవఁటిచక్రవర్తియైనను గొందలంబు సందేహ యుండఁ గలఁదా.

అయినను 'కాఁఘ్ని' చక్రవర్తి యంతకుఁ దాళిన వాఁడైయే యుం
డెను. 'లియోటంగు' పర్యాయద్వీపము నుండి
శత్రుబాధనివారణ సేనలఁ దెప్పించుకొని యుత్తరదిశయందలి శ
మగుట. త్రువును నిర్జించి వానికుటుంబమును ఖియిదీ
లనుగ రాజధానికిఁ దీసికొని వచ్చి తానేనేనా

ధిపతియై 'పూసాకెక్వి' మీదికి వెడలుచుండఁగా, వాఁడు 3678 స|| లో
మృతి నొందె నని వర్తమానము వచ్చెను. వానిమరణముతోఁ గలహ
కారులు కుప్పకూలినట్లు హాలిపోయిరి. బలపరాక్రమములుగల వానిమన
మఁడు ముఁదల బో రాడఁజూచెఁగాని, వాఁడును నిర్జింపఁబడి తఱుమఁబడఁ

గాఁ దుదకు నాత్మహత్య చేసేకొనెను; వానిశరణును జక్రవర్తి పికికా నగరమునకుఁ బంపించెను. వానితాతశరీరమును సమాధినుండి పెల్లెనొ చునటులు చేసి వానిశల్యముల రాజ్యమందు వెదఁజల్లించెను. ఆహా! క్రోధ పిశాచం బావహించి యున్నప్పుడు వికారకృత్యంబులకుఁ గొదవయుం డడుకదా! ఈ ఘోరరణంబులును గ్రూరకృత్యములును జరిగిన సంవత్స రము చీనారాజ్యమునకు గ్రహచారకాలమయి యుండె. ఘోరయుద్ధం బుల వలన జను లనేకులు మడియు చున్నను చక్రివర్తికిఁ బ్రజలవలని బాధ నిశ్శేషము కాదయ్యెనే యని చక్రివర్తిపైఁ గరుణ వహించి వచ్చె నొ యనునట్లుగ చీనారాజ్యమం దప్పుడే భూకంపము గలిగి పికికా నగ రము నుట్టుతలూగించి మూడు లక్షలజనంబును నాశముచేసెను.

చీనాదేశమందలి పదునెనిమిది పరగణాలు నిష్పటికి న్నన్ద్రతం బొందెను. కావున నీవఱలో నొడదొంగ కోక్సింగుయొక్క మ తనంబులయందుఁ బ్రముఖుం డని నుడువఁబడిన నుమనిం దతిమి పట్టు 'కోక్సింగు' ని కుమారుని హతమొనరించుటకుఁ కొని గొప్ప యుద్యోగ జీనాచక్రవర్తి యిపుడు సావకాశముగ దొర కొనెను. వాడు 'పెస్కెడోర్సు' (Pescadores), 'ఫార్మోజా' (Farmosa), ద్వీపములయందుఁ బ్రజాకలహంబుఁ బురికొల్పు చుండెను. చక్రవర్తి మున్నూఱు నావి కాపై న్యముతోఁ దన సేనానాయకుని వానిపైకిఁ బంపఁగా నాతండు పొనిని బూర్తిగ నోడించెను. వాడు ఫార్మోజాకుఁ బాటిపోయెను. అచ్చటికిని దఱుముకొని పోవగాఁ గలహింపక వాడె యాసేనానికి లొఁబడెను. అంతట వాని సేనాపతి 'పికికా' నగరమునకుఁ బంపఁగా వాడుకచొప్పున చక్రవర్తి వానిం దెగటార్పక 'డ్యూకు' అను పేరాదా గల యొక గొప్పయుద్యోగమును వానికి నొసంగి తనసైనికులకు బహు మానము లొనంగెను. అది యెంతసరసమయిన కార్యమొ చూడుడు!

ఇట్టి సరసము తూర్పురాజ్యములయందు లేనే లే దని పాశ్చాత్యచరిత్ర
కారు లభిప్రాయపడుదురు. అది పొరపాటని యనవలయునే కదా!

చీనాదేశ మతివిపులమై బహుజనాకీర్ణమై యుండుటచే నిరంతర

కలహములకుఁ దానకం బయి యుండెను.

అడవిజాతులుతోందర చీనాకు సుత్తరమునను బశ్చిమమునను గొండల
లు కలుగఁజేయుట. వరుసలె యెల్ల లయి యున్నవి. ఆగొండల

ప్రాంతములయందు దడవి జాతులవా తనేకులు

కలరు. వారు శౌర్యసాహసములు కలవారు. 'పుసాంక్వి' ని జయించినవారికిని, ఫార్మోజా ద్వీపమును వశపఱచుకొనినవారికిని చక్రవర్తి
తగునస్మానములను జేయు చుండఁగా సుత్తరదిశయందు దాజాతులవారు
చెలరేఁగి చీనారాజ్యమునకుఁ దొందగలు గలుగఁ జేయుచున్నట్లు చక్ర
వర్తికి సమాచారము తెలిసెను. మఱియు సుత్తరపు సరిహద్దున నున్న
చీనాగోడ కావలనేమి జరుగుచున్నదో పికిరాజధానియందుండువారి
కజ్ఞాతవిషయగ నుండెను. 'కాల్ముక్' (Kulmuk) అనెడి యడవి
జాతులవారిలో నొకతెగవా రయిన 'యెలూత్సు' (Eluths) చీనారా
జ్యమునకు లోఁబడియున్న మఱియొక ప్రదేశవాసులను దమకు లోఁబడు
మని పోరాడుచుండిరి. కావున వారుచీనారాజుతోఁ గలహమునకుఁ
గాలుద్రవ్వచున్నట్లే కదా. కాని వారి నాయకుఁడైన 'గాల్డున్'
(Galdon) అనువాఁడు చీనాచక్రవర్తియొక్క సఖ్యమును గోరినవాఁడై
యాయన సన్నిధికి రాయబారులను బంపెను. వారలాయన సమ్మతిము
నకు వచ్చియున్న సమయమందు దీవఱకు లిఖించి యున్నప్రకారము
'పుసాంక్వి' తోఁ చక్రవర్తియెడతెగక పోరాడు చుండెను. ఆయుధ
ప్రవృత్తిఁ జూచి వారు చీనాచక్రవర్తికి రాజ్యము దక్క దనియుఁ బరి
పాలక వంశాంత మగుకాలము వచ్చినదనియుఁ దలచి తమనాయకు
నితో సంతయే నెప్పిరి. ఆ సమాచారము విని చీనాచక్రవర్తివలనఁ
దన కేమియుఁ బ్రత్యవకారము గలుగ దని తలచి నిర్భయఁడై పైని
జెప్పఁబడిన ప్రదేశముపై దండువెడలెను.

ఆసహయమునందే రుషియావారు పూనికతో ఆమూరునదికి
 దూర్పున నున్న ప్రదేశముల నాక్రమించుకొను
 గాల్గనురుష్యావారి చుఆనదియొక్క మెగువప్రదేశములయందున్న
 సాహాయ్యముకోరుట. 'ఆల్బేజిక్' (Albazine) నట్టణములోఁ గోల
 లను గట్టి వానిచుట్టు కందకములు త్రవ్వించిరి.
 వారియొక్క పిరంగులు మొదలయిన యుద్ధపరికరములం బూచి గాల్గను
 (Galdon) వారి సహాయము తన కున్నయెడల చీనారాజ్యము జయింప
 వలె ననెడిప్రబలాపేక్ష తీరు నని తలచి వారిసఖ్యము కావించుకొనె
 ను. గాల్గనుచేయు రహస్యాలొచన తనకుఁ దెలియఁగానే చీనాచక్ర
 వర్తి మిషనరీలనిద్దఱను దనరాయబారులవెంట 'ఖాలాగ్' దేశమునకుఁ
 బంపెను. ఆమిషనరీలపేర్లు 'గచ్చిలియక్', 'షేరీరా'. వారు శాస్త్రజ్ఞులును
 సత్యప్రవర్తనము కలవారు నగుటచే వారియందుఁ జక్రవర్తికి దృఢ
 విశ్వాసము కలదు. మరియు వారు మంగోలియాభాషయు రుషియాభాష
 యు నేర్చినవారు. ఆసందేశకులు వెల్లిమఱలి వచ్చి చక్రవర్తికిఁ జెప్పిన
 దేమనఁగా ఖాలాగ్ దేశముపై సాధికారము చెల్లించు చుండవలెననియు
 ఆమూరునదికి దక్షిణమండలి ఫలవంతప్రదేశములను రుషియావా రాక్ర
 మించుకొనఁబూని యున్నందున వారు చొచ్చుకొని రాకుండ నిరోధింప
 వలయుననియుఁ దన్నిమిత్రమయి తగుసైన్యమును బంపి తార్తారులకు
 భయంబు కలుగఁజేసి రుషియావారిని జయించి యుత్తరసరిహద్దును దాటి
 రాకుండఁ జేయవలయుననియు నా రాయబారులు నేప్పిరి.

పికిన్ గరమునుండి ప్రచండసైన్యమును జక్రవర్తి యంతటఁబం
 పఁగారుషియావారు కందకములచొటుననుండి
 చక్రవర్తిగ షియా పిరంగులు మొదలయిన మహత్తర సాధన
 వారి నొడించుట. ములచే చీనావారితోఁ బోరియుఁ బూర్తిగ
 నొడిపోయిరి. యుద్ధమందు రుషియావారిలో

న. నేకులు హతఃవైరి.. హతశేషులను వికిణ్ నగరమునకుఁ . ఇట్లుకొనిపో
గాఁ జక్రవర్తి వారికిఁ బ్రత్యేకగృహముల నేర్పఱచి యందు వారు నివ
సించునటులు చెసెను. వారివంశ్యు లిష్టటికినిచీనాయఁడుఁ గలరు. వారి
యందు రుషియావారి ముఖలక్షణములు గోచరించును; కాని చీనాస్త్రీ
లను బెండ్లియాడుచుండుటచే చీనావారిస్వభావములే వారిసంతతివా
రికిఁ గలిగెననియు వారు తమపూర్వులసాహసాదిగుణములఁ గోల్పోయి
రనియుఁ బాశ్చాత్యచరిత్రకారుఁడుప్రాసెను. దీనింబట్టిచీనావారు సాహ
సాదిగుణములు లేనివారని ధ్వనించుచున్నది. అప్పటి చీనాచక్రవర్తి
యగు కాంగ్సిపొందిన జయములును దుదకు రుషియావారి యపజయము
నుచీనావారిబలపరాక్రమములను లెస్సఁగ బ్రకటించు చుండఁగా ఆచరి
త్రకారుఁ డటులేల లిఖించెనో తెలియదు.

రుషియావారుపరాజితులైనను దమకోటలనుగందకములను మఱల
స్వాధీనపఱచుకొను చుండిరి. అటులుయుద్ధము
రుషియావారితో లు మఱలఁ బ్రవర్తిల్లు చున్నందున బైననుడువఁ
నెడంబడిక. బడినమిషనరీలు సంధియేర్పాటులనొనరింపఁజూ
లకుండిరి. తుదకువారు రుష్యారాజ్యప్రతినిధితో
సంభాషించి సంధికృత్యములనెఱవేర్చి కృతకృత్య లయిరి. ఆసంధినిబం
ధన లేమనఁగా రుషియావారు ఆమూరునదికి నుత్తరమున నున్నప్రదే
శములను స్వాధీనమందుంచుకొని తృప్తి జెందవలయుననియు దక్షిణతీర
ప్రదేశములకు వారులేశమాత్రమయినను దొందరలు గలుగఁ జేయఁగూడ
దనియు నై యుండెను. పశ్చిమఖండవాసులతో చీనారాజ్యాధిపతి చేసి
కొనిన ప్రధమసంధియదియే; అది 'ఆమూరు' నదీతీరమందు 'నర్చిన్
స్కు' (Nerchinsk) పట్టణములో జరిగెను; దానిననుసరించి పదఠవడి
రుష్యారాజ్యమునకును చీనారాజ్యమునకును ననేకములయిన నెడం
బడికలు జరుగుట కలిగెను.

రుషియావారిని దోడుచేసికొని చీనారాజ్యముపై దండెత్తవలె నని

గాల్డును పేరాసకలవాడై చేసిన కుట్రయంతయు
రుషియావారిసహాయ ఆయొడంబడిక చేవ్యర్థమయ్యెను; ఏలయన రుషి
ముతనకుఁ జిక్క-కు యావారు సాహాయ్యము చేయమనిరి. అయినను
నుగాల్డును చక్రవర్తి గాల్డునుకొంకెనా? జంకెనా? ఏమియులేదు. తన
తోఁబోరఁదలఁచుట. కున్న బలముతో 'కాల్కున్' (Kalkhun) పరగణా
పై మఱిదాడి సేయఁగలనని తలఁచుచుండెను.

కాల్కున్ పరగణాప్రజలు చీనారాజ్యమునకు లోబడిన వారై యుండఁగా
వారు తన ప్రజలేయనియు వారు తన సేనలోనుండిదక్షణాశగాఁ పాటి
పోవు చుండఁగా చీనాచక్రవర్తి వారికి శరణమొసంగెననియు అదేశ
ముపైఁదానుదండెత్తుటకుఁ గారణములని యతఁడు చెప్పెను. దుర్జనులుకల
హాకారణములను వెదకికొనవలెనా? జిహ్వగ్రమందెయుండును గదా!
గాల్డును కలహమున కట్లుకాలు త్రవ్వ చుండఁగా నన్యవిధమునఁ
బరాజయమును బరాభవమును వాని కకస్మాత్సంభవము లయ్యెను; ఎట్లు
నిన గాల్డును తనతెగలోఁ జేరినప్రజల కందఱకు దాను నాయఁకుం
డయి యుండుటకుఁ దనయన్న జీవించియున్నయెడల వలనపడకుండు
నని వానిని ఘోరముగ వధించియుండెను.

గాల్డునుయొక్క యన్నకొడుకు 'సివాంగు' ('Tsi wang) అనువా
డు చీనాచక్రవర్తియొక్క ప్రాపకము కల
గాల్డునుతనయన్న వాడై యాపరగణాలోఁ గొంతభాగమున కధి
కొడుకుచేయించింప పుండుగా నుండెను. వాడు క్రమంబుగఁబ్ర
బలి తనపినతండ్రితోఁ బోరం దొడఁగి తుదకు
బదుట. వాని మచ్చమాపి తన తండ్రిని జంపిన కసిఁ

దీర్చుకొనెను. ఈయొటమిచే గాల్డునుకు గాటమునఁ బరాభవము పాటి
ల్లినను ఔత్తరగ్ధృవిరుద్ధముగ నొకమౌర్యకర్మం బొనర్చి వాడు తన
సాటివారిలో మఱిల వినుతిఁగాంచెను; అదేమనిన గాల్డునుతో నొడం

బడిక చేసికొని రాజ్యమందు నెమ్మదిని నెలకొల్పవలె నని మాటలఁ ద
లంచి చీనాచక్రవర్తి గాల్డునువద్దకు రాయబారులను బంపెను. ఆహా!
నామానపరాక్రమములుగల యాచక్రవర్తి యొక్క సౌమ్యగుణ మెంత
నికొనియాడవచ్చును.

ధర్మము విడిచి యా రాయబారులను వాఁడు నిర్భంభములోఁ బెట్టి
'గాల్డును' రాయబారులఁ చీనాచక్రవర్తి తనయెడల సౌమ్యముగ నడచు
దాకట్టుపెట్టుకొనెనని కొనుసంతపఱకు వారినిదాకట్టులా నుంచుకొనె
ద నని యాయనకుఁ దెలియఁ జేసెను. న్యాయ
యుద్ధపరులు రాయబారులను మర్యాద చేయు
దురుకాని లేశమయినను హింసించరు. అయి

నను 'గాల్డును' అడవిగుంపులనాయకుఁడు కాపున వానికి ఔత్రధర్మ
ముతోను న్యాయముతోను బనియేమిగి మఱియు నిష్కారిణముగ నన్నను
జరిపిన వానికి రాయబారులను నిర్భంభించుట యెంతవనిగి ఏమిశంకకలు
గును. ఆయధర్మశ్రేయము తనచెవిగ బడఁగానే చీనాచక్రవర్తి యింక
వాస్తో నెడంబడిక సంభవించ దని నిశ్చయించుకొని వానిని యుద్ధ
నిహతుని జేయుట యే కర్జం బని తలఁచి తన సైన్యము మూడుభాగము
లుగ విభజించి వానిపైకిఁబంపుచుఁ దానును వెంటవెళ్ళెను. అతివిస్తార
మైన యాసేన లెడారి ప్రదేశములను బహుప్రయానముతోఁ దాటి 'పు
లాన్ పుటాంగు' (Wulanputang) వద్ద శత్రువునెదుర్కొనెను. చీనావారి
సేనాపాముశ్యముం జూచి తాను వారితోఁ బోరుటకు జంకి సంధిచేసి
కొనెద నని గాల్డును ప్రార్థింపఁగా నాతఁడు 'అందిన జుట్టు నందకుం
డిన కా'ళ్ళను మర్యాదగలపాఁ డని గ్రహించి చక్రవర్తి వానిపై దాడి
వెడలుటయే యతని ప్రార్థనకుఁ బ్రత్యుత్తరమని తలఁచెను. దానికిఁ
దోడుగ నతఁడు తన సేనావ్యూహరచనయందు లోపంబొకటి చేసెను;
ఏమనిన 'పూసా:క్వి' బర్మారాజుపై దండవెడలినప్పు డారాజు తన

సేనలకు ముందుగ నేనుఁగుల నిడికొనుటచే నవి శత్రువుల బాణపరం
 వరలకుఁ దాఁతఁజాలక వెఱ్ఱెత్తినటులు మఱలి యారాజునైననము నే చిం
 దర వందరఁ గావించుటయును ఆరాజు దానంజనేసి యోడిపోయి సఁధి
 కావించుకొనుటయును గతంబున లిఖింపఁబడి యున్నది. తద్రీతిగానే
 'గాల్దొ' ఒంటెలను తన సేనకు ముందు నిల్పఁగా నీనావారిశతఘ్న కా
 జ్ఞాలల కెదుట నిల్పఁజాలక మఱలి వానినైననము నే కాశ్చక్రిగద మట్ట
 గించి పోయెను. కాని గాల్దొనుయొక్క యదృష్టవశమున 'కాంగిషి' చ
 క్రవర్తి వ్యాధిపీడితుఁడై తన రాజధానికి వెంటనే మఱలి పోవలసివచ్చె
 ను. అదియటుండ చీనావారి సేనానాయకుఁడు సేర్పరియు జాగరూకుఁ
 డును కానివాఁ డయ్యెను. అట్లు సమర్థుఁడైన చక్రవర్తి యుద్ధభూమిని
 విడిచి పోఁగా ఆ సేనానాయకుఁడు కలవరపరపకుచున్న గార్డయను
 చటుమక విడిచిపెట్టెను. శత్రువునువిడిచిపెట్టుట మఱల సేనల గూర్చు
 కొని వానిని యుద్ధమునకు రమ్మనుట యే కదా!

అట్లుకొంత కాలమువఱకు యుద్ధకృత్యములు చాలింపఁబడెను;
 కాని గాల్దొను యుద్ధాలోచనలను జేయుచుఁ జక్రవర్తిపై దండెత్తుటకు
 సమయముకొఱకుఁ జూచుచుండెను. అట్లుండఁగా చీనాచక్రవర్తికి ఆసి
 యామధ్యభాగమందలి సమాచారములఁ దెలిసికొనవలెనని కోరికగలిగి
 గాల్దొనుయొక్క యన్నకొడుకువద్ద కాయన రాయబారులను బంపఁగా
 దారిలో గాల్దొనునైననము వారిపైఁ బడి దోచుకొని వారినినధించెను.

ఆసమాచారము తెలియఁగా నే చీనాచక్రవర్తి కోపోద్రిక్తమాన
 నుం డయ్యెను గాల్దొను నెడంబడికలొనికిఁ
 దేలేకపోతిఁగదా యని విచారముకలవాఁడై
 జక్రవర్తి లేఖనుబంపుట వట్టుదలతో వానికిట్లు వ్రాసిపంపెను.

నీవు నాయెదుట నెన్నియు వ్రమాణములు చేసి యుండియు నీయ
 న్నకుమానునితోఁగలహించుచునే యున్నావు. గతంబున మీయుభయు

అకుం గలవివాదాంశంబులం బరిష్కరించి యుంటిని. సంధికై నాయు
ద్యోగులలో నొకనిని రాయబారిగ నీ యొద్దకుం బంప నాతనిని నీనైన
కులు క్రూరమృగములవలె హింసించి చంపిరి. నీవు నీప్రమాణముల నబ
ద్ధములం జేసి మాకు లోంబడకవర్తించుచుంటివి. నీ నడతను నే నెట్టి
దని యూహింపవచ్చును. నీ కీలేఖ యందినతోనే నీ దుష్టార్యములంగూర్చి
గాఢంబుగం బశ్చాత్తాపంబు నొంది శరణుచొచ్చనిచో బ్రబలసేనాసమే
తుండ నయివచ్చి నీక్రూరకృత్యంబులకుం దగినశాస్తినిజేసెద ననినమ్మ
ము. ఈయుత్తరమునందుం జక్రవర్తి స్వగౌరవమును నిల్పుకొని శత్రువు
పశ్చాత్తాపపడుట కవకాశ మొసంగె నని చదువరులు గ్రహించురు.

చక్రవర్తి యంతసరసముగ లిఖించినను గాల్చును ఆటవికజననా

యకుం డగుటచే నాసరస మేమి గ్రహింపం

చక్రవర్తియొక్క గలండు? వాని సహజదౌర్జన్య క్రూరత్వాది

యుద్ధసన్నాహము. గుణములు వానిని విడిచి పోవునా? కాంబట్టి

యాసంధివచనములను గాలికి విడిచి యుద్ధస

న్నద్ధండే యగు చుండెను. తనకు సమీపమందున్న మంగోలియాజాతు

లతో సఖ్యముచేసికొని మహమ్మదీయుల సహాయముగూడం బడయుటకై

వానిమత మవలంబించెను. వానికుట్రయుం గపట ప్రయత్నములును

దెలియఁగానె చక్రవర్తి తన సేనల నన్నిటిని వ్యూహము పన్ని జనరల్

‘ఫీ’ (General Fei) అను నతని సేనానాయకునిగా నియమించెను.

యుద్ధయాత్రారంభమందు జరిగిన కొన్ని విశేషసంగతులను బట్టి

తత్పూర్వమునం జక్రవర్తి యొనర్చిన యుద్ధయాత్రలకంటె నది విశేష

మయినదిగా నున్నది. ఏ మనిన యాత్రారంభమునం జక్రవర్తి సేనా

ద్యోగుల కందఱకు గొప్పవిందుచేసెను. అత్యద్భుతంబుగ నలంకరింపం

బడిన సభామధ్యంబునం జక్రవర్తి యాసీనుం డయ్యెను. ఉత్సవా

నంతరము సేనానాయకుడూ మొదలుకొని చివఱయుద్యోగి వఱ కంద

ఐను రాజభక్తులమని ప్రమాణపూర్తిగఁ బ్రకటముగాఁ బలికరి. తన నైనయమునకు ధైర్యోత్సాహములు కలుగుటకును రాజభక్తిని వారిహృదయములయందు గాటంబుగ నాటుటకును జక్రవర్తి యట్టిమహిమవము చేయించెను. ఒక సేనానాయకుని 30,000 నైనయముతోఁ బుత్తెంచి మఱుదినము మిగిలిన నైనయమును రెండుభాగములు చేసి యొకభాగమున దాను స్వయముగానె నడిపించెను.

రాజధానినుండి నిర్గమించుటకుఁ బూర్వము చక్రవర్తి స్వర్గాలయమని పేరుగల దేవాలయమునకుఁ బోయి 'షాంఘీ' యను నామంబుగల తమ దేవుని నిట్లు ప్రార్థించెను.

“దేవా! నా సేవను గైకొనుము. నేను నీ కత్యంతభృత్యుఁడను, అతిదీనుఁడను. నా యిష్టమునకు వ్యతిరేకంబుగ నేను జేయఁ బోవు చున్నయుద్ధమునకు నీసహాయం బొసంగుటకై నిన్ను వేడుకొనుచున్నాను. నీ కరుణవల్లనే నాదండయాత్ర లింతవఱకు జయోదంచితములయినవి. అట్టి మేల్మోసంగితి వని నేను నిరంతరము కృతజ్ఞుఁడ నయి యున్నాను. నారాజ్యమందేమి, పరారాజ్యమందేమి, కలహము లన్నమాట లేక యెల్లపుడు నెమ్మదిగ నుండుట నిమ్ముగఁ గోరుచుందును. అట్టి నాపూర్ణాభిలాషకు గాల్గను భంగంబు కలుగఁజేయు చున్నాఁడు. వాడు దేశమందల్లరులను బ్రవర్తిల్లఁజేసి నీచట్టములను బిట్టాగ మట్టగించి నీకుఁ బ్రతినిధిగ భూలోకప్రభువు నయిన నాయొక్క యాజ్ఞల నుల్లంఘించు చున్నాఁడు. ఈ నరులలో వానికంటె ననత్యవాదియు దుష్టవర్తనుఁడును లేఁడు. దుష్టశిక్షణ మొనర్చునట్టి యధికారము నాకు నీ వొసంగినదే కదా! నా యధికారము చెల్లించుటకై సేనాయుతుఁడ నై వెడలుచున్నాను. నీకు సాష్టాంగదండ

ప్రమాణంబులచరించు చున్నాను. నీ సహాయమును వేడుకొను
చున్నాను. మఱియునీవలన మహాపకారములను బొందుటకై
వానిని నీకు బలి యియ్యఁ బోవుచున్నాను. పరిపాలింపు మని
నాకు నీ వొసంగిన యీ విస్తీర్ణ రాజ్యమునందు నెమ్మదిని నెలకొ
ల్పుటకుఁ గృతఃశ్చయఁడనై యున్నాను”.

చక్రవర్తి ప్రార్థన సంపూర్ణముగ నెఱవేఱెను. చీనావారి

ప్రబల వైభవము బెట్టి లింబోలుగాల్చెను

చక్రవర్తి యధర్మవిధ మొక్క గుహనుసమీపించినతోడ నేతననుదలు

మునఁ బూర్ణజయ ముకొని చీనావారు బహుళసంకుటములు పడఁ

మొందుట. గల రని భావించి వాఁడు పాటిపోవ నారం

భించెను. చీనావారుతలుముకొని పోఁగాఁ దుద

కుఁ దిరుగఁబడి రణోన్ముఖుఁ డయ్యెను. అంతట చీనావారి సేనానాయ

కుఁడు చమత్కారహారకర్మ మొకటి కావించి జయమొందెను. అదేది

యనిన యుద్ధరంగమునకుఁ గురంగట నున్నయొకయున్నతప్రదేశమం

దు గాల్చెను. మొక్క యు సేనలమొక్కయు దారాపుత్రాదు టుండుటఁ

జూచి వారిపై నతఁడు పిరంగులఁ గాల్పించెను. స్త్రీలపై నను బిల్లల

పై నను నట్లు కాల్పుటయధర్మమేకదా! తమవారలు పిరంగి వాతం

బడిరి కదా! యని గుండెలు కొట్టుకొనఁగా రణరంగంబు విడిచి వా

రిం గాసాడుకొనఁ గొందలు పరువెత్తఁగా, మిగిలినవారలలజడిం జెం

దుచుండఁగా, చీనావా రా సేనలపైఁబడి హతము కావించిరి. ఆసేనాని

చేసినయు సాయ మధర్మ మయినను జయప్రద మయ్యెను. గాల్చెను

యుద్ధభూమిని విడిచి పరాయన మయ్యెను. చీనావారు వానిం దలుమ

సన్నాహులగు చుండఁగా వాఁడు మృతినొందె నని సమాచారము తెలి

సెను. గాల్చెను మొక్కశల్యులను దారాపుత్రాదులను జక్రవర్తి తన

రాజధానికేఁ దోడ్కొని వచ్చెను.

అంతియే కాని చక్రవర్తివాని మరణమును గౌరవింపలేదు. ఆయన
 వానిశిష్యముల కేమి యగౌరవంబు కావించి
 గాల్గను యొక్క కుటుంబమునకుఁ జక్రవర్తి వానిపుత్రు
 నకు గొప్పయుద్యోగము నొసంగి వానికూతు
 నకు సలక్షణమయిన వివాహం బొనర్చెను.
 చేసిన మేల్గు.

శత్రుపక్షమువారియెడలఁ జక్రవర్తి యిట్టియా
 దార్యముఁ జూపుట యసాధాగణకృత్యమయియుండునదా! గాల్గను
 రాజ్యమును జక్రవర్తి రెండుభాగములు చేసి ఆల్బాయి పర్వతములకుఁ
 బడమరగ నుండుభాగమును వానియన్నకొడుకున కొసంగి తూర్పుభాగ
 మును దనపరిపాలనలో నుంచుకొనెను.

ఇట్లు కాంఘ్నిచక్రవర్తి కోరినప్రకారము ప్రబల శత్రువయిన
 గాల్గను మృతినొందెను; కాని రాజ్యమునకు
 'సివాంగు'ను నొడిగి నెమ్మది కలుగ దయ్యెను. వానియన్నకొడు
 కయిన 'సివాంగు' (Tsiwang) చీనాచక్రవర్తి
 యొక్క ప్రాపకమువలన ననేక జయములను

బొంది తుదకు మదోన్మత్తుడై చీనావారిపట్టణ మయిన 'హానా'ను 6000
 సేనతో ముట్టడించి యనాయాసముగా లోబడిచుకొని కొల్లఁగొను స్వ
 భావము కలతనయను విరులకు దాని నప్పగించెను. అట్లు చేయుట యుద్ధ
 మునకు రమ్మని చీనాచక్రవర్తిని బిలుచుటయే కావున ఆయన మూడవ
 పర్యాయము మంగోలియాపైకి నైనయ్యమును బంపెను. ఆ దండయాత్రకు
 దీక్షుకాకాలము పట్టియన్నను వానిని నిర్జించి జయభేరివేయుచు చీనానైనయ్య
 ము మఱి నచ్చెను.

అప్పటికి అనఁగా 1723 సం॥ నగదు రాజ్యము వైరిపీడారహితమై
 స్వస్థతఁ బొందుటఁ జూచి చక్రవర్తియానంద
 చక్రవర్తియొక్క పూర్వముండియా సవంత్సరముతోఁ దనకుపష్టిపూర్తి
 రానందమును మరణ యగుటచే మఱియు నానందపడి యుభయానం
 దసూచకముగా మహాత్సవం బొనర్చి తన
 ప్రజలను సయిత మానందసాగరంబున నొల

లాడించెను. కాఁబట్టి యాయుత్సవమెల్లప్పుడు జ్ఞాపక ముంచుకొనఁదగిన
 కార్యమయ్యెను. అట్టిఘట్టాత్సవము ప్రవర్తిల్లినయనంతరము శీఘ్రకాల
 ములోనే, జను లాయుత్సవానందమునుదలఁచుకొనుచుండఁగానే, కాంఘ్రి
 చక్రవర్తి 1722 సం॥లో మృత్యుదేవతావశంగతుఁ డయ్యెను. ఆయన
 61 సం॥ము లతివిస్తీర్ణ మైనచీనారాజ్యమును బరిపాలించెను. 1661 సం॥
 లో జననమొందిన చక్రవర్తి 1722 సం॥న మృతినొందఁగా 61 సం॥ లేత
 నని చెప్పటకుఁ గారణమేమనఁగా ఆయన పుట్టినవత్సరమందె యాయన
 జనకుఁ డాయనను జక్రవర్తిఁగా నియమించి రాజ్యపరిపాలనకు నలు
 వుర రాజప్రతినిధుల నేర్పఱిచె ననియు అష్టమవర్షముం డాయనసింహా
 సన మారోహించెననియు గతంబున లిఖింపఁబడి యున్నది. ప్రతినిధి
 పరిపాలన మాయన పాలనముగానె పరిగణింపఁగా ఆయన 61 సం॥ లు
 రాజ్యమేలిన వాఁడయ్యెను. అంతదీఘకాలము సలక్షణముగఁ బాలిం
 చినచీనాచక్రవర్తి మఱియుకఁడు లేడనియే చెప్పవలెను. ఆయన వ్యాధి
 పీడితుఁడైనది పదహూఁడుదివసములు మాత్రమే. ఆ దినంబులలో రాజ్య
 పరిపాలన మునుగుఱించి ముందఁజేర్పాటు లాయన సావకాశముగా నొన
 రింపఁగలిగి తనచతుర్థపుత్రుని రాజ్యాధిపతిని జేసెను. ఆయన పేరు
 'యూంగు చంగు' (Yung Cheng).

కాంఘ్రిచక్రవర్తి పరిపాలనము స్తవనీయమయినది. కావున సం
 గ్రహముగాఁ తద్విషయంబు బ్రీకిందఁబొందు
 కాంగ్రిషిచక్రవర్తి పలుపఁబడుచున్నది.
 సుగుణాదులు.

(1) ఆయన న్యాయదృష్టికలవాఁడు; తనకున్యాయమని తోచి
 న దంతయుఁ జేసినవాఁడు.

(2) ఆయన పరాక్రమమున కందెవేసినచేయి; ధైర్యసాహస
 ములకుగని; పట్టుదలకుఁ బెట్టినదిపేరు; ఈగుణము లా

యన యొనరించిన దండయాత్రలవలనను, బొందిన జయములవలనను, బ్రహ్మశాసనమొందినవి.

- (3) తన రాజ్యమందునను బర రాజ్యమందునను గల్గొలములు లేకుండ జనులందఱు శుఖంబుండవలె నని యధికాభిలాషకలచాడును, దద్దిషయమై మిగుల శ్రమపడినవాడును. గాల్గనువిషయమై యాయన చూపిన సహనమే యందునకుఁ దార్కాణము.
- (4) పరమతపహానము నించుమించుగాఁ గలవాడని వక్ష్యమాణవృత్తాంతము విశదీకరింపఁగలదు.
- (5) భూతదయయు నిష్పక్షపాత బుద్ధియుఁ గలవాడు. ఇంచునకు శత్రువుల పుత్రులు తనవశములో నుండఁగ వారి కుద్యోగము లిచ్చుటయు శత్రువుల పుత్రులకు తనకు లోఁబడియుండఁగ వారికి సలక్షణముగ నివాహములొనర్చుటయు గొప్పదృష్టాంతములు.

ఆయన ప్రబలపండితుఁడును సాహిత్యపోషణుఁడును బహుగ్రంథకర్తయునైయుండెను. ఈవిషయమై గతంబున గ్రంథములు. లిఖింపఁబడనందున ఈదిగువ నుదాహరింపఁబడుచున్నది. ఈయన గద్యపద్యాత్మకముగ రచించిన స్వదేశ భాషాగ్రంథము లనేకము లున్నవి. అవి పెద్దపెద్ద సంపుటములు. స్వదేశభాషాసాహిత్యగ్రంథముల విషయమై యాయన లిఖింపఁజేసిన రెండుమహాగ్రంథము లాభాష. భూమిపై నుడువల కాయన నామము శాశ్వతము చేయుచున్నవి. అవి యెవ్వియనిన:—

- (1) మహత్తరమయిన శబ్దార్థనిఘంటువు. దీనికి కాంఘ్నినిఘంటువని పేరు; ఆ చక్రకవర్తి నియమించిన పండితసమాజమువలన ఆయన యుత్తరపుష్కరకార మది లిఖింపఁబడినది. ఈగ్రం

థ మాయనను జ్ఞాపకము చేయుచునే యుండును; చీనా భాష కదిసిద్ధాంతగ్రంథ మయి యున్నది; అది 36 సంపుటములు కలది.

- (2) సర్వగ్రంథసారము. ఈ గ్రంథప్రతిత్సాహకుడు కాంఘీచక్రవర్తియే; ఇది 5020 సంపుటములు కలది. ఈ బృహద్గ్రంథములోఁ జేరియున్నగ్రంథములు 32 శాఖలుగా విభజింపఁబడినవి; అట్టిప్రతిశాఖయందును సంతశ్శాఖల సంఖ్యాతములుగ నున్నవి; ప్రతిశాఖకుఁబ్రశస్తగ్రంథముల నుండి యుదాహరణములు చూపఁబడినవి; ఆగ్రంథములకుఁ బౌర్వావర్యక్రమము చూపఁబడినది. కాబట్టి విద్యార్థి యేశాఖాగ్రంథముల జడువఁ బూనినను ఈ గ్రంథసహాయమువలన యాశాఖలయందలి ప్రశస్తగ్రంథము లన్నియు ముందడికొనినవార డగుచున్నాడు.

- (3) ఆచక్రవర్తి పదియాలు నీతిసిద్ధాంతముల వ్రాసెను. ఆ సిద్ధాంతములు విద్యాభ్యాసకుల కారంభమందుఁ పఠనీయగ్రంథములుగా నుంచున్నవి.

కాంఘీచక్రవర్తి శత్రువులతోఁ బలుమాలు పోరుచు విస్తీర్ణరాజ్యమును బరిపాలించుచుఁ బాండిత్యప్రకర్షకలవారడై బహుగ్రంథరచనాధురంధరుడై వెలుగొండుట యెంతయు శ్లాఘనీయంబుకదా!

ఆయనప్రభుత్వమునకు సంబంధించిన మఱియొక విషయంబు

కలదు. అది యేదియనినఁ బరమతసహనము.

కాంఘీచక్రవర్తి
యొక్కయన్యమత
సహనము.

ఆయనపరిపాలనకుఁ బూర్వమే 'జస్మాట్సు' అనఁబడు రోమకమతశాఖవారు చీనాకు వచ్చి చీనావారిలోఁ గొందఱను క్రైస్తవులఁ జేయుచుఁ దమశాస్త్రపాండిత్యవిశేషంబున రాజద్వా

రమందు సమ్మానంబునొందుచుండి రనియు చీనావారికిఁ దెలియనికొన్ని శాస్త్రములను చీనాభాషలో వారు వ్రాసిరనియు గతంబున లిఖింపఁబడి యున్నది. వారు తమ మతసిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేకముగ నున్నను చీనావారిపూర్వాచారములఁ గొంతవఱ కంగీకరింపుచు వారి కనుకూలముగఁ బ్రవర్తించి రని యామతమందలి 'డామినికన్' 'ప్రఫాన్ సెస్కె-ను' శాఖలవారు చీనాదేశమునకు వచ్చి 'జస్సుట్సు' నాక్షేపించి తమమతమును యథావిధిగఁ బ్రవర్తిల్లఁజేయుఁ డని వారిని నిరోధించిరి. దేశకాలపాత్రముల కనుకూలముగాఁ బ్రవర్తించుట యావశ్యక మనియుఁ గొంతకాలము దేశీయాచారముల నంగీకరింపవలయుననియు రోమునగరమందున్న పీఠాచార్యులకు జస్సుట్సు తెలియఁ బఱుచుకొనఁగా వారు నుదత్ప్రవర్తనను నిషేధించిరి. పిమ్మట నేకారణముచేతనూ యచ్చట మతసంఘమువారు జస్సుట్సుయొక్క ప్రవర్తనయే సరసముగా నున్నదని పీఠాధిపతికి విన్నవించి యా జస్సుట్సు కనుకూలమయిన యంగీకార మాయనవలనఁ బడసి చీనాకుఁ బరిపిరి. పిమ్మట నచ్చట నుండి యొకగురువు వచ్చి జస్సుట్సుతోఁజూలఁగఁ బోరాడి తమ మతసిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేక మయినయాచారములను మాన్పింపఁ జూచెను. విరోధకృత్యము లుభయపక్షములయందును బ్రబలెను. కాంఘ్విచక్రవర్తికి 'జస్సుట్సు' యెడల నభిమానమును గౌరవమును గలదు; పిలయన వారివలనఁ గొన్నియుపకారములు శాస్త్రవిషయమందుఁ గలిగెను. ఇంకొకవిశేషంబు కలదు. చీనాలో 100కి వడ్డీ సం॥ 1కి రు 36 చొప్పున నుండఁగా జస్సుట్సు 100 కి రు 24 చొప్పునఁ బుచ్చుకొనుచు నప్పలిచ్చుచుండిరి. అందువలన వారు మిగుల ధనికు లగుటయే కాక జనుల యభిమానముఁ బొందిన వారైరి.

అట్టి కలహ సమయమునం దాచక్రవర్తి యా సూతనముగా వచ్చిన గురువును నాయనయనుచులను 'మెకాయె' ద్వీపమునకువెళ్ళఁ

గొట్టి చీనా దేశముందు రోమకై కాతొలిక్కు మతగురువులను మతభోధ
 కులును, జేయఁచున్న మక్రములను అల్లరు
 రోమక మతపీఠాచా లను బీఠాచామ్యులకుఁ దెలియఁజేయుటకు గా
 ర్యులవద్దకు రావ యబారులను బంపెను. అటులు పంపుట జనుస్సా
 బారులబంపుట ట్పునంపలి యభిమానము చేతనే, ఆరాయబారు
 లు మఱి వచ్చువఱకు ఆగురు వాద్విశమందే
 యుండునట్లు చక్రవర్తి యత్తరపు చేసెను. ఆ గురువు జనులకు ను సరి
 పడవండున ఆయనకు వారినలన శ్రమలు కలిగి రాయబారులు మరలి
 రాకమునుపే వ్యాధిగ్రస్తుడై మృతి నొందెను. 'జనుస్సాట్సు' గడి
 యారములను బాగుచేయుట సంగీతపుపెట్టెలు చేయుట మున్నగు పను
 లవలనఁ బ్రభువును బ్రజలను రంజింపఁజేసిరి. పాశ్చాత్యవిద్యావిశే
 షంబులందు వారు చీనావారికి నభిరుచిపుట్టించిరి. కావుననే చీనా
 వారిలోఁ గొందఱకుఁ పాశ్చాత్యవిద్యాప్రవేశము కలిగెను. చీనావిద్యా
 గులలోఁ గొందఱు తద్విద్యాగ్రహణార్థము తమదేశమును విడుచుటకును
 యూరోపుఖండమునకుఁ బోవుటకు నుత్సాహము కలవారైరి. ఇట్లు
 జనుస్సాట్సు చీనావారికి మహిమకారులై విశేషముగ ధనమును వారి
 ప్రేమను సంపాదించినవారయిననుద్దమమత్తమును సంకరము చేసి తమ్ము
 ను న్యాయముగ నాక్షేపించినగురువులపైఁ జక్రవర్తికఁ గపటబోధలు
 చేసి ద్వేషము పుట్టించినవారై రని యపయశముం గాంచిరి.

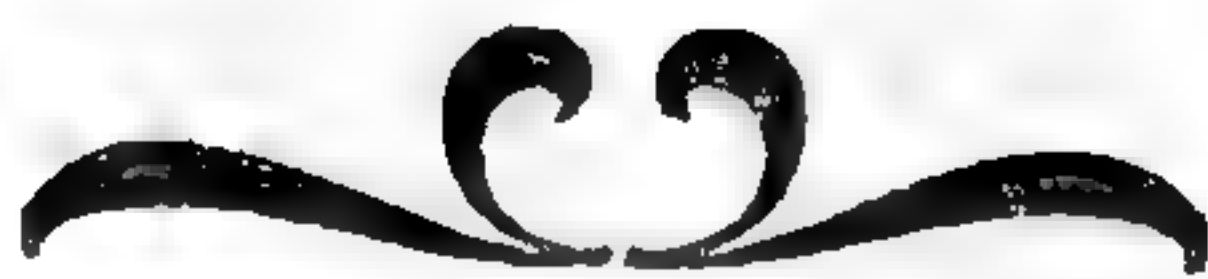
పైనినుడువఁబడిన మతకలహకాలమందు కాంస్సుచక్రవర్తి పర

మతస్థులతో న్వదేళీయులు కలియక తొలఁగి
 నూతన చక్రవర్తి యుండవలయు నని యొక సిద్ధాంతము చేసెను.
 ఆ సిద్ధాంత మాయన చేసిన పదియాఱుసిద్ధాంత
 తాఢి ప్రాయము. ములలో నొకటి. ఆసిద్ధాంతములకాయనపుత్రుఁ

డైన 'యూంగుచంగు' చక్రవర్తి పైనినుడువఁ

బడిన మతసిద్ధాంతమునకు వ్యాఖ్యానము చేయుట యందుఁ బర

మతస్థులలో రోమకాతొలికుమతస్థులు కూడఁ జేరియున్నారనియు
 కాంఘ్రిచక్రవర్తియభిప్రాయమదియే యనియు ససంగతమయినయభి
 ప్రాయకల్పనఁజేసెను. అసంగతమేలయన నాచక్రవర్తి తన్మతస్థు
 లయిన జగ్గుటప్పవండు దాను జీవించి యున్నవలకు గౌరవముకల
 వాడై యే యుండుటఁజేసి వారిని రాజద్వారబాహ్యులను జేయుట కభి
 ప్రాయపడి యుండఁదనియే గ్రహింపవలసియున్నది.

6 వ అధ్యాయము.

యాం గ్ చంగు.

A. D. 1722-1735 సం॥

కాంఘీచక్రవర్తి బహు పుత్రసంపద కలవాడు. ఆయన పుత్రులలో నాల్గవవాడు 'యాం గ్ చంగు'. ఈయనయే రాజ్యాధిపతి యయ్యెను. ఈయన విలక్షణుడును విశేషసమర్థుండు నయి యుండెను. ఇతఁ డనన్యసామాన్య మయిన సత్స్వ భావము కలవాడనియు నించుమించుగఁ దననుఁ బోలినవాఁ డనియు కాంఘీచక్రవర్తి ప్రశంసించి యుండెను. ఈయన సింహాసన మెక్కునప్పటికి 44 సం॥ ల ప్రాయము కలవాడు. కాంఘీచక్రవర్తి తన రాజ్యములోఁ గొన్ని ప్రదేశములకు నధికారులనుగాఁ దన పుత్రులనందఱును నియమించి యుండెను. అట్టివారిలో నెవరు తన పరిపాలనము న కుపద్రవము కలుగఁజేసి రాజ్యము నాక్రమింపఁగలరని తనకుఁ దోఁచెనో, వారల కట్టియాశ లేశమాత్ర మయిన లేకుండఁ జేయుటయే తన ప్రథమకార్యమని యీ సూతనచక్రవర్తి తలఁచెను. కావున మధ్య ఆసియా యందు రాజప్రతినిధిగా నున్న తన కడగొట్టుతమ్ముఁడు ముమ్మర మయిన గోరమ్మ రాజ్యమ్మున కొనరింపఁగలఁడని యూహించి యాయనను ఆయన పుత్రుని రాజధానికి రావించి చెఱసాలయం దుంచెను. తక్కిన సోదరులను గూడ బహువిధములఁ బీడించెను. రాజ్యము మొక్క పడమటియెల్లవఱకు నొక సోదరుని బహిష్కార మొనరింపఁగా నచ్చట 'సినింగు' నగరమందుఁ జక్రవర్తి మొక్క భ్రాతృసమూహ మంతయు క్రైస్తవమత మవలంబించెను. వా రామతముఁగైకొనిరని మిగుల న సూయం జెంది వారిదా రాపుత్రాదిబంధువర్గము నంతయుఁ జక్రవర్తి తన

రాజ్యమునుండి వెడలఁ గొట్టెను. జ్ఞాతిశ్చేదన లేనకి'మ్మనునీతివాఁ యొకటి కలదు; అనఁగా జ్ఞాతివాడుండఁగా వేటే యగ్నియెందు కని యర్థము; అట్టియగ్ని సమానుఁ డయిన జ్ఞాతిం దెగఱుర్ను మనిభావము. తదనుగుణముగానే చక్రవర్తి యొనరించెను; కాని యావాక్యము దుష్టజ్ఞాతివిషయముకాని సర్వసామాన్యము కాదని గ్రహించిన గును. కావునఁ జక్రవర్తిప్రవర్తన యా విషయమై సరస మయిన దని నుచువ వలెనుపడదు.

పూర్వచక్రవర్తి యైనతనజనకుఁడు చేసి యున్న పదియాఱునీతి సిద్ధాంతములలో నొకటి యయిన మతసిద్ధాంత చక్రవర్తిరిరమతలి మున కీ చక్రవర్తి విపరీతార్థకల్పన యొనర్చు ద్వేషశాసనము ప్రకటించుట. గతాధ్యాయాంతమందు లిఖింపబడి యున్నది. అట్లానర్చుటయే కాక ప్రజలు క్రైస్తవమతస్థులతో యద్విధమయిన సంబంధము మును గలుగఁజేసికొనఁ గూడ దనియు, రాజాస్థానమందుఁ దన్మతస్థులుండుట వారిగణితవిద్యాప్రావీణ్యమును బట్టియే కాని వారిమతమందుఁ జక్రవర్తికిఁ గల యభిలాషచేఁ గాదనియుఁ బ్రకటించి యుండెను. దేశీయులగుపండితులకుఁ బరమతస్థులయం దుండుసహజద్వేషము నా ప్రకటనము రెచ్చఁగొట్టెను. అట్లుండఁ దనప్రభాత్యులను క్రైస్తవులఁ జేయుటచేఁ జక్రవర్తికిఁ బరమతస్థులయం దనుయ యనుమడించి పండితులకు వారియందుఁ గలప్రబలద్వేషముతో మేళవించెను. కాఁ బట్టి పరమతస్థుల కప్పుడు ప్రతిహాలకాలము మిక్కుటముగ నెక్కు నెను. చక్రవర్తికి క్రైస్తవమతబోధకులమీఁద ననుయ పొడము టను గ్రహించి చీనావారిలో గొప్పవారును సామాన్యులును గలసి లిఖిత రూప మయినయొకవిన్నపము వ్రాసి దానిలోఁ బరదేశీయమతబోధకుఁ

అనుచీనా రాజ్యమునుగడి బహిష్కారము చేయవలసినదనియు వారి
దేవాలయములను జనోపయోగకరము లయిన యితరకార్యముల కుప
యోగింపవలయు ననియుఁ బ్రార్థించిరి.

అంతటమతవిచారణసంఘమువారి కాలిఖితవిన్నపమును జక్రవర్తి
వాడుక ప్రకారము పంపఁగా వారన్యమత
మతవిచారిణసంఘము బోధకులను 'మెకాయె' ద్వీపమునకుఁ బి
వారితీర్పు. వేయవచ్చుననియు, రాజకీయోద్యోగములయం
దునున్నయన్యమతస్థులను మాత్రము రాజ్య
మం దుండనీయవచ్చు ననియు, దేశీయుల నన్యమతమందుఁ జేర్చుకొనిన
వారికి నురిదండిని విధింపఁబడునని యాజ్ఞాపింపవలయు ననియు వారు
చక్రవర్తికి విన్నవించిరి. చక్రవర్తి యాప్రకారమే యాజ్ఞాపింపఁగా క్రై
స్తవదేవాలయములు (300) పాడుచేయఁ బడినవి. మఱియు క్రైస్తవులు
గా నున్న 300000 దేశీయులు నిరాధారులుగాఁ జేయఁబడిరి.

మతస్థితి యల్లుండఁగ రాజ్యస్థితి యు సకాగ్రలంబున త్నేమకర
ముగ నుండలేదు. కాంఘ్రిచక్రవర్తితో నెడ
పంగోలియావారి తెగక తగవు లాడినమంగోలియనులు మరలఁ
నొడించుట. గలహమునకుఁ గాలుద్రవ్యుచుండిరి. వారిని
నిర్జీచుటకై చక్రవర్తి ధైర్యసాహసములు
గల 'నియన్' (General Nien) అనుసేనానాయకుని దగునైన్యముతోఁ
బంపఁగా నాతఁడాకలహకారులపొగ రడంచెను. అంతటవారుపాదా
క్రాంతులై చక్రవర్తికినిష్కపటముగఁబడియుందుమనియు, శిక్షింపవద్ద
నియుఁ బ్రార్థించిరి. ఆట్టివిజయము నార్జించె నని చక్రవర్తి యాసే
నానికి 'డ్యూకు' అనుగొప్పపరువు గలబిరు దిచ్చి యాయనకును ఆయన
సేనలకును సగరబాహ్య ముండున్నవనమందు గొప్పవిందుచేసెను. ఆ
విందుకాలమం దాసేనాజనులు తా మొందియున్న జయంబుచే నొడలు
ఘటించి యురిపేయఁగారి నిశ్చలముగనుండుఁ డని చాకచకి మూఁదా

పర్యాయములు వర్తమానములు పంపినను వారు లక్ష్యపెట్టరైరి, తన
యధికారముక్రింద నున్న సేనయొక్కయల్లరివలనఁ దనకును గౌరవ
హాని కలుగు నని తలఁచి యాసేనాని యుద్ధకాలమం దూదెడుబూర నూ
దెను. అంతట నాసేన నిశ్శబ్దముగ నుండెను.

తన యాజ్ఞ కంటెఁ దనసేనానియాజ్ఞ యట్లు లవిలఁఘ్యముగ
నుండుట గ్రహించి యంతప్రబలుఁడైన సేనానివలనఁ దనరాజ్యమునకు
నపాయము కలుగవచ్చు నని తలఁచినవాఁడై చక్రవర్తి వాని నడఁగఁదొ

క్కుటయే కర్తవ్యం బని నిశ్చయించుకొనెను.
అట్లోడించిన సేనాధిప ఆహా! రాజసేవకుఁడు నమర్థుఁడై యుండుట
తినిజచక్రవర్తిచేతసాల యు హానికర మగునుఁగదా! అయిన నిట్టియో
లోఁబెట్టించుట. ర్వలేమి దుష్టరాజలక్షణ మనితలఁపవలయును.

అంతట రాజసన్నిధానవర్తులు చక్రవర్తియొ
క్క యీర్ష్య కనుకూలముగ నా సేనానాయకునిపైఁ గొన్ని సేరములు
మోపిరి. ఆ సేరము లేమనఁగా:—

(1) మంగోలియావారితో నతనిసేనలు పోరుచుండఁగా నతఁ
డు యుద్ధరంగమునకు దూరముగ నొకచోటఁ గూర్చుండి
విమోదములయందఁ బ్రొద్దు పుచ్చుచుండె ననియు,

(2) రాజచిహ్నములను బిరుదులను ధరించి తానే చక్రవర్తి
నని నటించు చుండె ననియు,

(3) తానునడుచువీధులను శుభ్రపఱచి యలంకరింపుఁ దని
జనుల కాజ్ఞాపించెననియు,

(4) గొప్పలంచములుపుచ్చుకొనె ననియును.

అట్టిసేరములతో నయ్యఁబడినయజ్ఞీని దండనాధికారులు విచారించి చెఱ
సాలలోనికి వానిని ద్రోయించి వానిని దుత్తునియలుచేయ నిధించిరి; కాని

చక్రవర్తి తానును మనుష్యజన్మ మెత్తెను గావున నించుకంత భూత దయ కలవాడై యట్లువధించుట కియ్యకొనక కారాగృహములో వానిని దన్నుకొని చావనిచ్చెను.

‘నర్ చిన్ స్కు’ (Nerchinsk) నగరమువద్ద గతకాలంబున జరుగఁబడిన యొడంబడికలోఁ గొన్ని సవరణలను రాయబారులప్రవ జేయవలయు నని ప్రార్థించుచు చీనాచక్రవర్తి రసము. యొద్దకు రుషియాచక్రవర్తి 1727 సం॥ లో సెక్ రాయబారిని బంపెను. ఈ రాయబారము వలన మూఁడు గొప్పవిషయాలు ప్రవర్తించెను:—

(1) చీనారాజధానియందు రుషియాదేశీయవిద్యార్థులుండిచీనాభాషను నేర్చుకొనునట్లును, వారిపైవిచారణకు సర్వాధికారము వహించిన రుషియావారు కొందఱు అందుందునట్లును వారే రుషియాచక్రవర్తికిఁ బ్రతినిధులుగా నగత్యము కలిగిరప్పుడు చీనాచక్రవర్తితోఁ బ్రశంసించు నశ్లేర్పడెను.

(2) అన్యరాజ్యములనుండి వచ్చురాయబారులు చీనాచక్రవర్తికి సెసంగవలసిన యోగ్యతాపత్రికలును, సాధికారపత్రములును ఆయన ముందట నుండుబల్లమీఁద నుంచెడి యాచార మొకటి మున్ను కలదు. అట్లు చేయుట గౌరవహీన మనిత లఁచి రుషియా రాయబారి యైన ‘కౌంటుసావా’ (Count sava) యా కాగితములను జక్రవర్తిహస్తములలో నుంచుట యిప్పుడు కలిగెను.

(3) పిమ్మట పోర్తుగల్ దేశమునుండి యొక రాయబారివచ్చి రుషియా రాయబారి చేసిన స్వతంత్రకృత్యము విని చక్రవర్తికి నెదుట బల్లయుండుటయే యనావశ్యకమనియుఁ దాను స్వయముగాఁ జక్రవర్తి చేతికిఁ దనపత్రికల నీయఁదలఁచితి ననియు, రాజసభికులకుఁ జెప్పటచే వా రాగృహపడి

యతఁడు జస్మాట్సుయొక్క కుట్రవలన నట్లు పలుగ్రహి
కలిగె నని భావించిరి; కాని చక్రవర్తి వారు తనహస్త
ములయం దా కాగితముల నుంచుట కంగీకరించెను.

రాజసభికుల కటులు తమయెడల ననుమానము కలుగుటయు
మఱియుఁ గొన్నియిబ్బందులు సంభవించుట
జస్మాట్సుయొక్క యుఁ గనుగొని జస్మాట్సు తమరు చక్రవర్తి
ప్రార్థన నంగీక యొక్క సన్నిధికిఁ బోయెడి యవసరములు
రించుట. కలిగినప్పుడు తమకు మాటుగ నెవరినైనఁ బం
పుట కంగీకరింపుఁ డని చక్రవర్తిని గోరిరి.

చక్రవర్తి యాప్రకారమే యంగీకరించుచు వా రేమి మనవిచేసికొనిన
నాలకింపక యాసమయముకొఱకుఁ దాను సిద్ధపఱచికొని యున్నయొక్క
యువన్యాసమును వానికిఁ బ్రసాదించెను.

‘పూర్వపు చక్రవర్తి మైన నాజనకుఁడు సమస్తమును 40 సం॥ లు
నాకు నేర్పి తన కనంతర చక్రవర్తిగ నన్ను నిశ్చయించెను. ఆయన న
నుకరించు చుండుటయు ఆయన పాలనాపద్ధతినుండి లేశమాత్రమైన
దొలఁగ కుండుటయు, నాముఖ్యోద్దేశము. మీరు మీమతసిద్ధాంతము సత్య
మయిన దని చెప్పెదరు; మీమాట నేను నమ్మెదను. మీమత మసత్య
మైన దని నేను భావించు నేని మీదేవాలయములను నిర్మూలము చేయుట
కును నా దేశమునుండి మిమ్మును బహిష్కార మొనర్చుటకును నా
కేమి యవ్యంతరముండును? మీరు దమతమమతములను బోధించుటకై
యన్యమత బోధక సమూహమును మీదేశములలోనికి నేను పంపుదు నేని
మీ కెల్లుండునూ, మీరేమిచేయరో, వచింపుఁడు. చీనావారి కందఱును
మీమతములొక జేర్చుకొనుట యే మీకేమి మీమతాచార్యులకేమి ముఖ్య
భిరాషక దా! మీమతసంఘ మట్లే యాజ్ఞాపించును గదా! ఆరంగతి నేను
బాగుగా నెఱుంగుదును. మీ రట్లాననించినట్లయిన మేమింక నేమి కావ

లయును? మా మత మేమయినను మీ మత మవలంబించుటచే మేము మీరాజులకు దాసులముకావలసినదేకదా! ఇంతవఱకు మీమతములలో జేరినచీనావారు మిమ్మును దప్ప మఱెవ్వరిని లక్ష్యముచేయరు కదా! కావున దేశోపద్రవమేదయినఁ దటస్థ మయినప్పుడు వారు మీ మాటనే విందురు కాని మా మాటకు లోఁబడుదురా? మిమ్మున నేనునేర పెట్ట కుండునంతవఱకు మీరీనగరమందుఁ గాని కాంటన్ (Comton) నగర మందుఁ గాని నివసించవచ్చును. మీరు దోషు లని నాకుధృవముగాఁ గన్నట్టినయెడల నా రెండునగరములయందు మిమ్ము నుండనియ్యను. మీలో నొక్కఁపురుగు నయినను నారాజ్యములోనే నిల్వనియ్యను. మిమ్మున నీ రాజ్యమునందు స్థిరముగ నుండ నిచ్చె నని యీదేశీయపండితులచే నాతండ్రి బహు గానిందింపఁబడెను. ఇంతయేల? మీరు నాకునిష్టులని కాని కాకుండుటచే మిమ్మున బాధింపఁ దలఁచితినని కాని మీరు తలఁపవద్దు. ఈ రాజ్యమును జక్కఁగాఁ బాలించుట యే నా ముఖ్య మైనతలంపు.

ఈ యుపన్యాసమందుఁ జక్రవర్తి ప్రశంసించినయంశములే చీనా చక్రవర్తులకును క్రైస్తవమతబోధకులకునునిరంజితము. తరవివాదకారణము లయి యుండెను. క్రైస్తవమతబోధకులు తమమతమందుఁ గలసినచీనా జనులపక్షముగా న్యాయస్థానములయం దవసరము కలిగినప్పుడు వాదించుచుండిరి. ఈ విషయములో ప్రాటెస్టెంటుమతబోధకులకంటె రోమన్ కాతొలికుమతబోధకు లెక్కువస్వాతంత్ర్యముఁ జూపుచు వచ్చిరి. అట్టిచర్య లన్నియుఁ జక్రవర్తియొక్క యాజ్ఞవలన మట్టుపడెను. అంకువలన నన్యమతబోధకులు నిరుత్సాహు లై విచారగ్రస్తులయి యుండిరి. అటులుండఁగా మారీజాడ్యములు, ట్రామము, భూకంపములు, చీనాచక్రవర్తియొక్క దౌర్జన్యకృత్యములను గొనసాగనియ్యలేదట. రాజభవనమందు మరణము లెక్కువయ్యెను. పగుపుటేలు (Yangteskiang) పొంగి బహుప్రదేశములఁ బాడుచేసెను. 1730 సం॥

లోఁ గలిగిన భూకంపమువలన లక్ష జనము నశించెను. మఱియు 'పికిక్' నగరమందలి భవనంబులన్నియు నూచముట్టుగ నుట్టుతలూగింపఁబడెను. చక్రవర్తి తనుకపకారమొనర్చుటచే దేవుఁ డట్టియాపత్వరంపరకుఁ జక్రవర్తిని బాత్తునిగఁ జేసెనని యన్యమతస్థులు తలఁచి కొంతవఱకు సంతసించిరి. తమయపకారులను దైవమేదండించు నని వారికి నమ్మకమఁట.

ఉత్తరపుటెల్ల కవల నుండుప్రదేశముల జయింపఁబూనకుండుట

యచిత మనిచెప్పెడువారు కొందఱు ఇం

చీనారాజ్యముయొక్క గ్లాండుదేశమునందు వలెనే చీనాదేశమందును

యుత్తరపుటెల్లయంద గలరు; కాని యీచక్రవర్తియొక్క జనకుఁడు

లినేనల రావించుట. ను ఈయన కనంతరము రాఁబోవునీయన తన

యందును ఆ కొందఱు చెప్పినట్లు జయాభిలా

షను విడిచినను నా యెల్లయందు సేనల నుంచి తత్త్వాంతమం దుండడవి

గుంపులవారికి భయము కలుగఁజేయుచుండుట రాజ్యమునకు ఔమకరమ

నితలఁచిరి. ఈచక్రవర్తి యనఁగా 'యుంగుచంగు' తనతండ్రియభిషా

యమునకు భిన్నముగా నా యెల్లయం దావట కుండుసేనలను రాజధా

నికి రావించెను. అందువలన శీఘ్రకాలము లోనే రాజ్యమునకుఁ

జెలుపులు కలిగెను; కాని చక్రవర్తియాజెలుపుల ననుభవింపకయే

యొకదినమం దుదయమునఁ గొలుపుతీర్చి 'యంతఃపురంబునకుఁ బోయి

యచ్చట నాకస్మికవ్యాధి యొకటి పొడముటచే 1735 సం॥ అక్టోబరు

7 వ తేదీని మృతించెను. ఈయన జనానురాగంబుఁబడసిన చక్ర

వర్తికాఁడు కాని పాండిత్యాభిలాషయం దీయనను బోలినచక్రవర్తియే

లేడని చీనావారీయనను గొనియాడు చుందురు. ఈయనబహుగ్రంథ

కర్త; కాని యాగ్రంథములయందు విదేశీయులయెడలఁ దనకుఁ గలప్రబ

లద్వేషమును బ్రకటించుచు నే యుండెను. ఈయనకనంతర మీయన

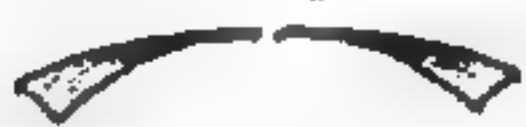
పెద్దకుమారుఁడు 'చియ్ లుంగు' (ChienLung) రాజ్యమునకు వచ్చెను.

7 వ అధ్యాయము.

చియ్ లుంగుయొక్క పరిపాలనము.

A. D. 1735.1796. సం॥

“చియ్ లుంగు” చక్రవర్తియైనప్పు డిరువదియైదువత్సరంబుల ప్రియముకలవాఁడు. ఈయన నిగర్వశిరో మణి; కావున రాజ్యపరిపాలనమందుఁ దా నేమి లోపముల నొనరించెదనోయని సంతకయించి తన కుపదేశకులనుగ నలుపుర రాజప్రతినిధుల నేర్పర్చుకొనెను. ఈయనతండ్రి తనకుఁదన సోదరు లేమిచెఱుపుకావించెదరో యని నిష్కారణముగా భీతిఁ జెంది వారిని గారాగ్రహవాసులఁ జేయుట గతరిబున లిఖింపఁబడియుండె. ఈచక్రవర్తి వారినందఱను విడుదలఁజేయుట యే కాక ప్రామాదిక దోషంబులఁ జేసి చెఱసాలయం దుండువారలను గూడ బంధనిముక్తులఁ జేయించెను. ఈచక్రవర్తి మంచూరియా వంశజుఁడు. ఆవంశమూలపురుషుఁడు, చక్రవర్తియు ఆయన కుటుంబపతంపకలోక జేరినవారలును బసుపురంగు గలకానెకోకను, జక్రవర్తియొక్క దా యాదికుటుంబములలోని వార లెఱుపుకానెకోకను నడుమున ధరింపవలెనని నియమించియుండెను. ఈచక్రవర్తియొక్క తండ్రి తనసోద రాదులపైఁదనకుఁ గలయాగ్రహమునుబట్టి యాకానెకోకలను ధరింపవలదని వారిని శాసించి యుండెను. వారలు వానిని ధరించుట కీయనయం గ్గకరించెను.

ఆయన తన దాయాదివర్గమున కట్లుపకరించినను సన్యదేశీయ
 మతస్థుల కేమియు నుపకారి కాకపోయెను.
 అన్యమతస్థులకపకార వారలయెడల ఆయన ప్రథమమున ద్వేషభావ
 రియగుట. ములేనివాఁ డైనను రాజప్రతినిధులదుర్బోధన
 వలన వారి కపకారిగ నే యుండెను. గతచ
 క్రవరులకాలమం దంతగ మన్ననలంబడసిన జస్సుట్టు పెడిదంబుల
 గునిడుమలపాలైరి. ముఖ్యముగా “ఫుక్కిను” (Fuhkien) పరగణాయం
 దుండుపరదేశీయుల కెడతెగనిపాదలు కలుగు చుండెను. 1746 సం॥లో
 నచ్చట నుండిన స్పానియాదేశపు మిషనరీలను దత్తదేశాధి కారులు
 చెజసాలలోఁ బెట్టి వారికి పెట్టిదంపుకట్టిడిచెయ్యవలెను జేసి తుదకు వారిని
 దమఖడ్గంబుల కర్పించిరి.

ఆకాలంబున నే చీనారాజ్యముయొక్క యాగ్నేయమూల నున్న
 జనులు కలహించిరి. వారి నడంచుటకుఁ బంపఁ
 ఓడిపోయిన సేనాధి బడిన సేనాధిపతి వ్యత్యయముగ వ్యవహరించు
 పశులనురీదీయట. టచే నాకలహము నివారింపఁ జాలఁ డయ్యె.
 ఏ సేనానియైనను దనబుద్ధిజాడ్యమువలనఁగాని
 దైవికమువలనఁగాని యపజయము నొందినయెడల వానిని నిర్విచారణగ
 వధించుట యనెడి దుర్మయాచారము చీనారాజ్యమందుఁ గలదు. కా
 వున ఆ సేనానాయకునిశిరస్సును ఖండించి ‘చాంగుక్వాంగు’ (Chang-
 kwang) అనుపేరియొక సేనానిని జక్రవర్తి పంపఁగా నతఁడు కలహ
 మడంచి జయశాలి యై తనప్రచారము నప్పటికిఁ దక్కించుకొనెను గాని
 పిమ్మట శీఘ్రకాలములో నే యారాజ్యమందుఁ దటస్థ మైనపేరియొక

కలహమును నివారింపఁ బోయినపుడు శత్రువులు పంపిన గూఢచారుల
వలన నతని మంతనము లప్పటికప్పుడే వెల్లడి యగుటచే శత్రువుల
నిర్జింపలేక తుదకుఁ బరాజితుఁడు నయ్యెను. కావున ఆదుర్మయచార
ప్రకార మతఁడు తన ప్రాణములను దన పూర్వులవలె నే కోల్పోయెను.
అంతట జనరల్ ఫూ (General Fu)ను సేనానిగాఁ జక్రవర్తి నియమిం
చెను. అతఁ డా కలహమడఁచి జయమొందెను. మఱియుఁగలహ
నాయకుని నతనికుటుంబమును ఆ సేనానిపట్టుకొని రాఁగాఁ జక్రవర్తి
యొక బాలికను దప్ప శేషించినవారిని వధింప నాజ్ఞాపించెను.

‘చియ్ లుంగు’ చక్రవర్తి పరిపాలనమునకు వచ్చిన యనంత
రము పదివత్సరములదనుక ‘సినింగు’ (Tse
ning) అను ముఖ్యనాయకుఁడు మంగోలియా
కలహము. వారిని నెమ్మదిగఁ బరిపాలించుచు వారియొక్క
మక్కత్యములను నివారించు చుండెను. అతని
మరణానంతర మతనికుమారులలో నొకఁడైన ‘డార్డుషా’ (Dardsha)
నాయకుఁడై యేలుచుండఁగా ‘డావాట్సి’ (Davatsi) అనువాఁడొకఁ
డు వానిబంధుఁడు తనతోఁబాటుగ గూఢాచారమున “అమర్సన”
(Amursana) అను మఱియొక నాయకుని దోడ్పాటుచేసికొని డార్డుషా
పై దండెత్తి జయించి వానిరాజ్యము నామిత్రుత్తులిద్దఱును బంచుకొనుట
లోఁ గలఁతపడిరి. అంతట అమర్సన పరాజితుఁడై చీనాచక్రవర్తిని
శరణుచొచ్చఁగా ఆయన కరుణించికొంత సేనను వానికి సహాయముగాఁ
బంపెను. తత్సహాయముచేఁ దన శత్రువును ‘అమర్సన’ యొడింపఁగా
నారాజ్యమును చీనాచక్రవర్తి వశపఱుచుకొనితనకుఁ బ్రతినిధిగా నచ్చట

నాతనినియమించెను. నాంగ లాండోరులతోఁ గలహించి రేని దొరలు
మేలుపొందెద రను సాశాతరీతిని చీనాచక్రవర్తికి వా రిరువురుకల
హమువలన మే లయ్యెను; కాని అమర్సన చీనాచక్రవర్తికిఁ బ్రతినిధి
గా నుండి మంగోలియా దేశమును బరిపాలించుచుఁ దన కున్నగోరం
తయధికారమును గొండంతగఁ జెంచి తుదకుఁ దా నే ప్రభువుగా వ్యవ
హరించెను. తనకుసహాయార్థముగా నుంపఁబడిన చీనావారిస్వల్ప నై
స్యమును వధించి యతఁడు చీనాచక్రవర్తితో యుద్ధముచేయ నన్నద్ధుఁ
డగుచుండెను.

ఊరకుండినయెడల బాధించుచుఁ బట్టుకొనబోయినచోఁ బాటి
పోవునట్టితోడెలును బోలి యుండువాఁ డని
చక్రవర్తిదండయాత్ర. 'అమర్సన'ను గుఱించి పలుకుచు చీనాచక్ర
వర్తి వానిపైకి దండువెడలుఁ డనితన నేనలకొక
ప్రకటన కాగితము పంపెను. దానిలో సందర్భానుసారముగ నిట్లు
వ్రాసెను.

“ప్రపంచములో నారాజ్యముకంటె విస్తీర్ణరాజ్యములేదు. నారా
జ్యమందలిజన సఁఖ్యయును, భాగ్యమును, నిరుపమానంబులయియున్నవి.
నాభాండాగారము వెండిబంగారములతోఁ దులఁదూగుచున్నవి. నా
భాండారములు సమస్తవస్తుసామగ్రిలతోఁ బరిపూర్ణము లయియున్నవి.
ఇవియించుమించుగ నత్యవదనములు కావున స్వాతిశయదూష్యములు
కానేరవు.

‘కేయి’ (Chao), ‘ఘ్య’ (Fu), ‘అనుసేనానాయకులను దగు
నైనయముతో వానిపైకిఁ బంపుచు వానిని నజీవు
అమర్సనయో నిగాఁ గాని నిర్దీపునిగాఁగాని పట్టి తెచ్చి తన
దిపోవుట. కుఁ జూపుఁ మని చక్రవర్తి వారికి నాజ్ఞాపిం
చెను. వారుతన పైకివచ్చుటను ముంబుగా నే

కనుగొని 'అమర్స్న' బహిరంగయుద్ధమునకుఁ బూనక చాటుజగడములు చేసి యోడిపోయి 'ఫూ' వెంటఁబడి తఱుమఁగాఁ బాటిపోవసాగెను. తనయనుచరులు తనను విడిచి పోవఁగా వాఁడు నిరాధారుఁడై రుష్యా చక్రవర్తి పాలికిం బోయిశరణుఁజొచ్చెను; కాని వాఁడచ్చట మశూచక పడి తుదకు మిత్తివాతం బడెను. ఆ సమాచారము నెఱిగి వానిమృత కశేబరమును దనకుఁ బంపుమని 'ఫూ' కోరఁగా రుష్యాచక్రవర్తి పంపక వానియంగదుచ్చములను వచ్చి చూచుకొమ్మని వాని తాయన దెలియఁజేసెను.

ఆజయము చే చీనా సేనానాయకులు మహూత్సాహు లై చీనా రాజ్యమునకుఁ బడమటియెల్ల నున్నతురుష్క-చీనావారుతురుష్క-స్థానము నిరంతర కలహముల కాటపట్టుగ నున్నదనితలఁచి 'కాష్కండు' (Kashkand) 'యార్కండు' (Yarkand) నగరములపై దండెత్తి వానిని వశపఱుచుకొనిరి. చీనావారియ ప్రతిహతవిజయంబులం జూచి నివ్వెఱఁజేరి 'ఖోకండు' (Khokand) వ్రభువును మఱికొందఱు సమీపనాయకులును చీనా సేనానాయకులకు లోఁబడి వారినివిశేషంబుగ గౌరవించి వారిపాదంబులపైఁబడి, చీనాచక్రవర్తి చిరకాలజీవిగానుండుఁగాక' యని యుద్ఘోషించిరి.

అట్లుతూర్పుతురుష్క-స్థానమును చీనారాజ్యముతోఁ జేర్చి దాని పరిపాలననిబంధనలఁ గొంతవట్టున కేర్పఱచి జయశాలులనుజక్ర-జయధ్వనులతోఁ దమరాజ్యమునకుమఱలివచ్చు వర్తిగౌరవించుట. చురాజధానికి వారొకపూట ప్రయాణములో నుండఁగా చక్రవర్తి వారి నెదుర్కొనఁబోయి బహు సన్నాసంబుతో వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చి తనరాజ్యమందు మిగుల గొప్పయుద్వోగమును 'కేయి' (Chao) కునుదానికిఁ గించి న్నూన్మయము

న యుద్ధోగము రెండవసేనానికి సెనంగెను. 'కేము' బహుసౌఖ్య మనుభవించి వ్యాధిపీడితుడై మరణ మొందఁగా నతనిమృతకశేబరము సొకకుర్చీలొక గూర్చుండఁబెట్టించి చక్రవర్తి యిట్లనెనఁట. 'నీవెప్పటి వలె జీవించియుండవలెనని యాజ్ఞాపించుచున్నాను. నీవారోగ్యవంతు డవు కమ్ము. నీవంటివాఁడు మారాజ్యమున కగత్యముగఁ గావలసి యున్నాఁడు.' సమర్థుఁ డయినభృత్యునియందు సత్ప్రభువున కుండు విశ్వాస మిట్టిదే కదా!

అప్పటికి రాజ్య మంతయుఁ గల్లోలములు లేక సుఖస్థితిలో నుం డెను. చక్రవర్తి యొక్క వైభవము సమగ్ర రాణికిషష్టిపూర్వత్వముగ నుండెను. ఆయనరాణికి * షష్టిపూర్తి ముచేయుట. యగుటచే నఖండోత్సవము చేయఁబడెను. రాజధానినుండి యేడుమైళ్లదనుక యొక్కటే పరిదిలియు, దాని కిరుప్రక్కల నాటకశాలలును, మండపములును నిర్మింపఁబడెను. అచ్చట గాననాటకవిసౌదములు ప్రవర్తిల్లెను. ఇం క ననేకము లయినయుత్సవములు చేయఁబడెను. అచ్చట నున రింపఁబడిన యలంకారములు వర్ణనకు మించియుండెను; కాని చీనాచక్రవర్తులు నగరవీధులయందు విహరించునప్పుడు వారిభృత్య వర్గంబుతప్ప యితరులు వారిని జూడఁగూడదనెడి యొకయాచారము కలదు. కావునఁ దదుత్సవకాలమందుఁ జక్రవర్తి కుటుంబసమేతుడై బయలువెడలినప్పుడు పరులు కాని, యా యలంకారముల సెనరించిన వారు కాని, చూచి యానందింప వలనుపడదయ్యె.

జస్సుట్సునందు గౌరవ ముంచకుండునట్లు రాజప్రతినిధులు జస్సుట్సుయొక్క చక్రవర్తికి దుర్బోధ లొనర్చినను, వారిలో నిద్దఱియొక్క చిత్రకరణ రచనలకుఁ జక్ర

* 60 వ సంవత్సరాంతమం దొనర్పఁబడు పండుగ.

యంత్రకళాకౌశలము. వర్తికిఁ గలిగిన యానంద మనంతమయ్యెను. వారిలో నొకఁడయిన 'ఆటిరెటు' (Attiret) అను నాతని జక్రవర్తి మిగుల గౌరవించి చీనావారిలోఁ బ్రముఖోద్యోగులతో ననఁగా మందారిను లనఁబడువారితో సరిగాఁ జూచెను. జస్సూట్సు తమయంత్రకళా కౌశలముచేఁ జక్రవర్తి నిరంతర మద్భుత పడునట్లు చేయుచుండిరి. వారియద్భుత రచనలలో నొకటి యీదిగువ వ్రాయఁబడుచున్నది. వా రొక పెద్దగడియారము చేసిరి; దానిలో నొకదొడ్డియు ఆదొడ్డిలో నొకమండపమును నిర్మించిరి; గంటఁ గొట్టఁ గానె యామండపమునుండి మందారిను డఁ నఁబడు నొకయుద్యోగియొక పతాకమును జేత ధరించి బయలువెడలును. ఆ పతాకముమీఁదఁ జక్రవర్తి చిరకాలజీవిగ నుండుఁగాక యని యాశీర్వాచనము లిఖింపఁబడి యుండును. ఆ ప్రతిమ వంగి వందనము చేయఁగా నే నలుపురు భటులు వెడలి వచ్చి తమహస్తములయందు నున్నవేత్రములతో నేకతాళముకొట్టుదురు. ఆ తాళమువలన నాదినమందలి యేదో యొకనిర్దిష్టకాలము విశదమగును. ఇట్టియద్భుత మంతయు నాగడియారమందమర్చి యనేకాలంకారములతో దానిని నిర్మించిరి. ఆగడియారముయొక్క మాదిరులు 1860 సం॥ నందు చీనాచక్రవర్తియొక్క భాండాగారమందు గోచరములయ్యెను.

అక్కలంబున చీనాచక్రవర్తియొక్క యధికారము మహిమాన్వితముగ నుండెను. ఆయనకీర్తి యాసియాఖండ మందంతట వ్యాపించి నిరుపమానముగ నుండెను. ఆయన పాలనక్రిందనున్న రాజ్యము సుఖక్షముగను సురక్షితముగ నున్నదనుటకు మఱియొక దేశమునుండి 600000 జనము వలస వచ్చి యాయన రాజ్యములో జీవింపఁ గావురములు కుదుర్చుకొని యుండు

ట యే గొప్పనిదర్శనము కదా!

ఆ వలన మిగులనచ్చితమైనది కావున దానినిగూర్చి సంగ్రహముగ నుడువఁబడును. మంగోలియా రాజ్య మందలియడలి జాతులగుంపులలో 'టుర్గూట్సు' (Turgouts) అనఁబడు నొక జాతివార లా రాజ్యమందలినిగంతర కలహములవలన సౌఖ్యముఁగానక యైరోపా రుష్యాలో నున్న వాల్తానది ప్రాంతములకుఁ బోయియందుఁగావురములు కుదుర్చుకొనిరి. అచ్చటియధికారులు వారికి జీవనార్థము కొంతభూమిని సేద్యము చేసేకొన నుసంగిరి. అట్లుకొంతకాలము జీవింపఁగాఁ బిమ్మట వారి కచ్చటియధికారులు పన్నులువిధించిరి. ఆ పన్నులు చెల్లింపలేక వారు బాధపడు చుండఁగా రుషియాచక్రవర్తి యొక్క సేనలను బలపఱచుటకై యామంగోలియా జాతివారిలోఁ దగు ప్రాయ మందున్నవారిని బదిమందికి నొకని చొప్పున బలాత్కారముగ నచ్చటియధికారులు పట్టుకొని పోసాగిరి. మఱియు నింక నెన్నియొకఁ ట్టులు వారికిఁ గలుగజేసి యుండిరి. అట్లులుండఁగఁ దమజన్మదేశమయిన మంగోలియా దేశమందుఁ బ్రవండుఁ డయిన 'అమర్సన' మృతి నొందఁటయుఁ చీనావారు మంగోలియా దేశమును జయించి యడలి జాతులనడంచి తూర్పుతురుష్క స్థానమును స్వాధీనపఱచుకొని పరిపాలన చేయుచు దేశమందు నెమ్మదిని సౌఖ్యమును నెలకొల్పి రనియు, విని తమదేశమునకు మరల వచ్చి సుఖపడవలె నని 600000 జనము తత్ప్రదేశాధికారుల కించుకేనియుఁ దెలియకుండ నతిరహస్యముగా 1771సం॥జనవరి నెలలోవలన రా బయలుదేరిరి.

గుట్టలనక మిట్టలనక పల్లములనక వారుబహు దూరయాత్ర సేయవలసవచ్చినవారి వలసి యుండె. వారిపోకడ నెట్లొ యచ్చటి కష్టములు. యధికారు లెఱింగి తీవ్రముగా వారినిబట్టుకొని

వచ్చుటకు సేవలం బంపిరి. ఆసేన లధికశ్రమతో వారినిమార్గములోఁ గలసికొని కరుణ యనునదిలేక అనేకవిధముల బహుకూరముగ బాధించిపలుపురను దెగటార్చిరి. మిగిలిన వారనేకశ్రమలు పడుచు వెనుకకు మఱలక తమ గమ్యస్థానమునకుఁ బోవుచు భోజనసామగ్రిలు లేక త్రాగుటకు జల మయినను లేక కొందఱునశించుచుండిరి. వారిరాకయు, వారికిఁ గలుగుచున్నపరబాధయు, చీనాచక్రవర్తి విని తురగనైన్యమును వారిరక్షణార్థము పంపెను. ఆసేన బహుకష్టప్రయాణములఁ జేసి వారికిఁ దోడ్పడులోఁగా నే వారు పడవలసినశ్రమలన్నియుఁ బడిరి. చీనానైన్యము తుదకు వారిని శత్రుబాధనుండి తొలఁగించి యాశత్రువులతోఁ బోరి జయించి తఱిమి వలసవచ్చినవారిని వారెంత బాధించిరో దానికి సూటంతలు వారిని హింసించిరి. ఇంతలో చీనాచక్రవర్తి తనదయాభుత్వము ప్రకాశించులాగున వలసవచ్చినవారికి భోజనసామగ్రిలు సకాలములో నందునట్లు చేసి వారికి జీవనార్థము భూముల నిచ్చి చక్కఁగ నాదరించుట యే కాక యా ప్రదేశ మందున్నయొకమడుగుదగ్గఱ నొకస్తంభము నాటించి వారు పడినకష్టంబుల సంగ్రహముగ దానిపై వ్రాయించెను.

ఉత్తరపు టెల్లయఁదుఁ గలహములు నల్లరులును నివారింపఁబడినపి

బర్మా రాజుతో యుద్ధము చేసిచీనావారోడి పోవుట. మృత బర్మా రాజుతోఁ బోరాడునావశ్యకము చీనాచక్రవర్తికిఁ గలిగెను. యుద్ధకారణములు విస్పష్టంబుగ దేశచరిత్రమునఁగాన బడకున్నను బర్మాదేశీయులగు దోపుడుకాండ్రు చీనారాజ్యములోనికిఁ జొచ్చి తఱుచుగఁ జేయు

చున్నదోపుడులవలనఁ గలిగినతొందరయె యుద్ధకారణమయియుండవచ్చునని చరిత్రకారు లూహించిరి. కారణ మేమయియున్నను చీనాచక్రవర్తికొంతనైన్యమును బర్మా రాజ్యముమీఁదికిఁ 1768సం॥లోఁబంపెను. ఆయు

ద్ధయాత) ప్రథమమున చీనావారికి జయోదర్కముగ నుండెను; ఎట్లనఁగా బర్మావారు చీనావారి దైనయానాజిల్లాను దౌర్జన్యముగ ముట్టడించి యుండిరి. అంతట చీనానైన్యము వారిని నూచముట్టగ నొడించివెడలఁగొల్పెను. ఆజయముచే చీనాసేనానాయకుఁడు పొంగి మీఁదరయక వారిఁ దఱుచుకొని పోయి వారిస్వదేశములో నే వారిని మఱల నొడించెను; కాని చీనాదేశమునకును బర్మాదేశమునకును నడుమను బడ మటిదిశ నున్న పర్వతపంజ్చులమార్గమున చీనాదేశమునుండి భోజనసామగ్రులు వచ్చుట బహుదుస్తరమగుటచే నవి సకాలములో నందకపోఁగా చీనాసేన కలగుండు పడుచుండెను. ఆ సమయంబున బర్మావారు తమ సేనలను బలపఱుచుకొని చీనానైనికులను ముట్టడించి బిట్టుగ నొడించి వారిని నురుమాడిరి. మీప్రాణములను “మీరు దక్కించుకొనుఁడు” అని చీనాసేనాని యుత్తరువు చేసెను; హతశేషులైన చీనానైనికులు తప్పించు కొని చీనాదేశమునకు మఱి వెళ్లిరి. ఆయుద్ధమందు చీనాసేనానాయకుఁడు తన ప్రాణములఁ గూడఁ గోల్పోయెను.

ఈ యపజయమును వినినతోడనే చీనాచక్రవర్తి ప్రబలనైన్యము నాయత్తపఱిచి “అలికన్” (Alikan) “అక్వి” (Akwei) అను వారిని సేనానాయకులను జేసి శత్రువు నొడించి పగఁదీర్చుకొని రావలసినదని యుత్తరువు చేసెను. వారు నిమోన్నతములై యుపద్రవకరము లగుకొండలవరుసల దాటి “భామో” (Bhamo) దుర్గమందు దండువిడిసిరి. బర్మారాజు వారితోఁ బోరఁజూలిన సేన గలవాఁడెయ్యన్నను సేమికారణమున నొ ధైర్యముచేడి సంధిచేసికొనెద నని వర్తమానము పంపఁగా ఆసేనాని తనపురోభాగమున నున్న యధిక సంఖ్యకల బర్మానైన్యమును జూచుచుండనకు వెనుక భాగమందున్న దుర్గమంబులయిన కొండలవరుసల దలఁచుకొనుచు

దనకే యపజయము కలుగు నేమో యని లోలోపల భీతి నొందుచు ఆసంధి కీయ్యకొనెను. మంత్రాంగ శక్తియందు చీనావారిని మించినవారు లేరని యే వచింపవచ్చును; ఎట్లనఁగా యుద్ధము ప్రవర్తించినప్పుడు దానొడిపోదు నేమో యని సంశయపడుచు చీనా సేనానాయకుఁడు తనతోసంధి విషయముల మాటాడ వచ్చిన బర్మా రాయబారులను మోసపుచ్చి తమకు లాభకర మయిన సంధిని బంధనల కొప్పించెను. చీనా బర్మా రాజ్యములు సఖ్యముగా నుండవలయు ననియు, బర్మా రాజు మూఁడు సంవత్సరముల కొకసారి చీనాచక్రవర్తికిఁ గప్పము చెల్లింపవలె ననియు, ఆసంధిని బంధనలు. ఇంగ్లీషువారు బర్మా రాజ్యములో నెగువ బర్మాను స్వాధీనపఱచుకొని 'మండలే' పట్టణమందుండి ప్రభుత్వ మారంభించునంతవఱకు ఆకప్పము ఆప్రకారము చెల్లింపఁబడు చుండెను. చీనావారి సామర్థ్యమును గుఱ్ఱియుఁగ కయును నేస్తపు కట్టుబాటుయొక్క ప్రాముఖ్యతను బట్టియును ఇంగ్లీషుదొరతనము వారు కూడ బహుకూల మటులు కప్పమును జెల్లించుచుండిరి. ఇంగ్లీషువారు చీనావారితోఁదుల్యమైన యధికారమును సామర్థ్యమును గలవార మని భావించుచుండఁగ నాకప్పమును జెల్లించుటచే నింగ్లీషువారు తమకు లోబడిన వారని చీనావార హంబ్రహ్మత్వము కలిగియుండిరనియుఁ దమ తెలివిలోపమువలననే తమ కట్టియగౌరవము పొందినట్లొనరించె ననియు ఇంగ్లీషువారు తుదకు గ్రహించిరని పాశ్చాత్య చరిత్రకారుఁడు విచారముతో వ్రాసెను.

చీనా దేశీయులయొక్క యాదిపురుషులు చీనా దేశమునందుఁగావురములు కుదుర్చుకొనుటకుఁ బూర్వమున నాదేశ "మీయోటుజు" అన మందు నివసించు మూఢజనులలో నొక తెగ వా బడుమూఢజనులు. రిపేరు "మీయోటుజు" చీనా దేశీయుల పూర్వులు చీనా దేశమునుండి వారిని దఱిమివేయఁగా వారా దేశమునకుఁ బడమటను వాయవ్యముల నున్న పర్వతములయందు నివాసములు కుదుర్చుకొని తమ మూఢాచారములతో

జీవించుచుండిరి. వారిమూఢాచార మొకటి సంగ్రహ ముగా నుడువఁబడును. స్త్రీ ప్రసవించినతోడనే దానిమగఁడు పురిటిమంచ మెక్కును. బాలింత రాలికిఁ జేయవలసినపను లన్నియుఁ వానికిఁ జేయఁబడునట. వారలెల్లు జీవించినను వారి తెరుపునకు చీనా రాజ్యము వారు వెళ్లలేదు. వారుతమరాజ్య మునకుఁ జెలుపు సేయుదనుక వారిని బాధింపఁగూడ దని చీనావారు తలఁచిరి. అట్టిసహనముచీనా రాజ్యముయొక్కయోగ్యతలతో మొకటియనిచెప్ప వచ్చును. ఆపర్వతవాసులు పొట్టిమనుష్యులును మంచియాయుధ సామగ్రి లేనివారునయి యుండిరి. వారికున్న బలమంతయుఁ బరులకుఁజూర శక్యము కాని వారిపర్వతనివాసములే. కొంతకాలమునుండి వారికిని చీనావారికిని స్వల్పకలహములు జరుగఁగా వారికె (ఆనూధులకే) జయము కలుగుచుండెను.

ఆయడవిజనుల నిర్మూలము కావించుటకు చీనాచక్రవర్తిప్రబల నైశ్యముతోవారిపైకి సేనానాయకులనుముప్పు అడవిజనులనాశము. రను సిద్ధపఱచియు, వారు సంధిచేసికొని లోబడుదరేమొ యని యిద్దఱ రాయబారులను శత్రునాయకునియొద్దకుఁ బంపఁగా వాఁడు వారిని వధించి వానికిఁజంపిన లేఖను విసరిపాఱవేసెను. అంతటఁ జక్రవర్తివాఁడు సామసాధ్యుఁడు కాఁడని సిద్ధపడి యున్న సేనతో సేనానాయకులను జక్రవర్తి పంపెను. దారిదొంక లేని వారినివాసముల సమీపించుటకు చీనానైనికులు పడిన శ్రమలను వర్ణింప నలవిగాకుండెను. ఆముగ్గురు సేనానాయకులు సేనలనుబంచుకొని వివిధప్రదేశములయందు శత్రువులను నుట్టడింపఁ దొరకొనిరి. వారిలో జనగల్ వెన్ ఫ్యూ (Wenfu) ప్రధాన సేనానాయకుడు, “ఆక్వి” (Akuei) “ఫెంగ్ శెన్” (Fengshene) అనువారుప సేనానాయకులు; ప్రధాన సేనానాయకుఁడు 10000 సేనతో శత్రుమర్గసమీపమునకుఁ బోయితన సేనాబాహుళ్యముఁ జూచి శత్రువు వెనుచు ననుకొని యేమటి యుండఁగా శత్రువులు వారిపై నకస్మాత్తుగఁ బడి సేనానాయకుని.

జంపి సేనలను హతము కావించిరి. చావఁగా మిగిలినవా రుపసే
నానాయకుల నెట్టకేలకుఁగలసికొనిరి. ఆ సమయంబున మంగోలియా
దేశమందు వేఁటాడుచు విస్తాదముగ నున్నచీనాచక్రవర్తి కా యోట
మి శ్రుతము కాఁగానే యుపనాయకుఁ డైన “అక్వి”ని ప్రధాన
నాయకునిగాఁ జేసితినియు శత్రువులపీచ మడంపవలసినదనియుఁ
గతినయత్తురువును బంపెను. “అక్వి” బహుసాహసముతో నయిదు
దినములు పగలును రాత్రియుఁ బోరాడి శత్రువుల నొడింపఁగా శత్రు
నాయకుఁడు సంధిచేసికొనెద ననియెను. ఆసంగతిని జాకవర్తికిఁ
దెలియఁ జేయఁగా ఆయన సమ్మతింపక శత్రువులఁ బట్టుకొని రమ్మని
కతినయత్తురువులఁ బంపెను. అంతట శత్రువులదుర్గంబు లన్నియు
చీనావారు పట్టుకొను చుండఁగా నొకదుర్గమువద్ద శత్రువులు ప్రచం
డంబుగ భండనంబు కావింప నాదుర్గమును చీనావారు పట్టుకొనఁ
జాలరైరి; కాని యాహారపదార్థములు లేక శత్రువులు డిల్లపడి యుం
డుటఁజూచి శత్రునాయకుఁడు తన్ను దనకుటుంబమును వధింప కుండు
నట్లయిన లోఁబడుదు ననివేఁడుకొనఁగా మంచి దని సేనానాయకుఁడు
పల్కి వారిలోహతశేషులను బట్టుకొని పోయి చక్రవర్తిమో లనిల్పఁగా
నెట్టియభయం బొసంగియున్నను బ్రబలకలహకారుల వధించుటయే
చక్రవర్తినిశ్చయాభిప్రాయము కావున వానిని వానికుటుంబమును ఖడ్గ
మున కర్పణచేయించి శేషించిన శత్రువులను స్థలాంతరమునకు ఖయి
దీలనుగా బంపివేసి యచ్చటనే కష్టముచేసికొని బ్రతుకుఁడని విధించెను.

ఈ జయముచే చీనాచక్రవర్తియొక్క డంబ మతిశయించెనని

పాశ్చాత్యచరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను. ఈ చక్ర

సేనానాయకులఁజక్ర
వర్తిసన్మానించుట.

వర్తిప్రతియుద్ధయాత్రలోను దుదకు జయశాలి
యై నట్లు గతంబున లిఖింపఁబడిన యంశము

లవలనఁ గాని ముందులిఖింపఁబోవునంశముల

వలనఁ గాని జయపరంపరచే మహాకీర్తిశాలియై యొప్పియుండఁగఁదాను

జయశాలి నయితి ననుకొనుటడంబవచనమెట్లగునో! పర్వతవాసుల నటు
లు నిర్మూలముజేసిన “ఆక్వి” సేనానికి చీనాచక్రివర్తి “డ్యూకు” అను
బీరు దొసంగి విశేషముగ నన్నానించెను. అట్టిసన్నానమును “ఆక్వి”
కిం జూపి తనకుఁ జూపక యనాదరముచేసెననుకొని ద్వితీయసేనానిగ
నున్న జనరల్ ‘ఫ్యూటి’ చక్రివర్తినినిందించెనట. జనరల్ ఫ్యూటికొంచెము
దుడుకుతనము కలవాడగుటచేఁ దనపరితాపమును వెల్లడించి యే
యుండును. అతఁడె మంగోలియాయందలి కలహకారుల గిట్టించిన
వాఁడు; అతఁడె తూర్పుతురుష్కస్థానమును చీనారాజ్యముతోఁ జేర్పిం
చినవాఁడు. అట్టిధీరునిపై “ఆక్వి” యొక్కమిత్రులు మఱికొన్ని సేర
ములను గోరంతలను గొండంతలుగఁ జేసి చక్రివర్తికి శ్రుతపటుపఁగా
నాతఁడురాజభక్తి లేనివాఁడని తలచి చక్రివర్తివాని నురిదీయించెను.
ఆహ! ప్రభువులు కొండెములు వినినచోఁ బ్రజలకు మానప్రాణంబులు ద
క్కునా! ఈ దండయాత్రకై చీనాచక్రివర్తి కెన్నోకోట్లతరబడి ధన
ము వ్యయ మయ్యె నట.

చీనాదేశమున కెల్లలయఁడును సమీపమునందును నుండెడియ సే
కప్రదేశములు చీనారాజ్యములోఁ జేరియు
ఫార్గోజాద్విషమందలి న్నవి. అట్టిప్రదేశములయందు నల్లరులును
నెమ్మది. గలహములును లేకుండఁ జేయుటకుఁ జక్రి
వర్తి యెంత సమర్థుడయినను దుస్సాధ మ
నియే తలఁపవలయును. చీనాదేశమున కాగ్నేయమూలగ “ఫా
ర్గోజా” యనుద్విషం బొకటి కలదు. అది చీనారాజ్యములోఁ
జేరినదే. దానియందుఁ గొండలవరుస లనేకములు కలవు. కా
వున సే యల్లరిజనంబునకును బందిపోటుదొంగలకు నదిశరణస్థానము
గ నుండెను. ఈ చియకలుంగు చక్రివర్తి కాలంబున నా ద్విష
మంబు “లిక” అనువాఁడు బందిపోటుదొంగలనాయకుఁ డొక
డుండెను. వాఁడు దోపుడుకాండ్రు గుమికూర్చుకొనుట మాచి

యా ప్రదేశాధికారి వానిని జెటసాలయందుఁ బెట్టఁగా వానియనుచు లాయాధికారిని సంహరించి యచ్చటిచీనాసేన నొడించి వానిం జెటవిడిపించు కొని పోయిరి. చక్రవర్తికి వానియాధ్యక్షము తెలియఁగానె వానిం దెగటార్చుటకై పెద్దనైన్యమును బంపెనుగాని వారును వానిచే హతులైరి; ఆసేనాధిపతి యెట్టులో ప్రాణములఁ దక్కించుకొని చీనాకు మరలఁ జేరెను. పృథమయుద్ధములో నొడిపోవుట చీనావారికిఁ బరిపాటిగా నున్నట్లు కన్నట్లుచున్నది. శత్రువులతో సఖ్యముఁ గావించుకొనుట యే చీనాప్రభువులముఖ్యోద్దేశము కావునఁ జక్రవర్తి రాయబారులను వానివద్దకుఁ బంపఁగా వాఁడు చక్రవర్తినిమూఁడునిబంధనలుకోరెను:— (1)తాను చెటనుండి విడిపింపఁబడినతర్వాతఁ దన్ను సంహరింపవలె నని యత్నించిన “మందారినుని” (ప్రదేశాధికారిని) వధింపవలయు ననియు, (2)పికిరాజధానికిఁ దన్ను రమ్మని కోరఁ గూడదనియు, (3)తత్పూర్వమువలెఁ గాకుండ సంతటనుండి యాద్యపమును సౌమ్యముగ చీనాచక్రవర్తిపరిపాలింపవలె ననియు. అట్లునిబంధనలును గోరుట చీనాచక్రవర్తిని దిరస్కరించినట్లే యని యెన్నవలెఁ గదా! మఱియు నాయుద్ధములో రమారమి 2000చీనానైన్యముమడిసి యుండెను. కావునఁ జక్రవర్తి 100000నైన్యమును వానిపైఁ బంపఁగా చీనావారు బర్మాదేశీయులయుద్ధకౌశల్యము నేర్చి, పర్వతవాసుల జయించినప్పుడు పర్వతసంచారకష్టముల కలవాటుపడి యుండుటచే నా బంది పోటునాయకుని వానియనుచులను నిర్మూలంబుకావించిరి. చీనాసేనానాయకుఁడాద్యపము నెడారిగఁ జేసియు దానియందు నెమ్మదిని గలుగఁ జేసితి నని చక్రవర్తికిఁ దెలియఁ జేసెను. అది యెట్టి నెమ్మది యనవచ్చును?

ఈ చక్రవర్తిస్వదేశము నచక్రవిక్రమంబుతోఁ బరిపాలించువాఁ
డుగా నుండుటయే కాక పొరుగురాజ్యము
చక్రవర్తిమధ్యవర్తియ ల వివాదములను గలహములను దీర్చి మ
గుట.
ధ్యవర్తిగాఁ గూడ నుండెను. చీనావారినా
గరికమును సేనాపటుత్వమును, దూర్పురాజ్య
ములలో నిరుపమానముగ నుండెడి యాయన యుద్ధోపకరణములును
అయన కెంతకీర్తిదాయకములయ్యె ననిన ఆయన యొక్క నామమే
స్వపరరాజ్యముల కొకయానగా నుండెను. చీనా రాజ్యమునకుఁ బా
రుగురాజ్య మయిన కొచ్చిక్ చీనాయందు మంత్రితత్వమునుండి తొలగిం
పఁబడిన “యూయక్” (Yuan) అనునతఁడు తన రాజును సింహాస
భిష్టునిజేసి తాను సింహాసన మెక్కెను. అంతట నారాజు తన
రాజ్యమును దన కిప్పింపుఁ డనియుఁ దనశత్రువును దెగటార్పుఁ
డనియు, చీనాచక్రవర్తిని బ్రార్థింపఁగా ఆయన తన సేనానాయకుని
దగు నైనయముతోఁ బంపుచుఁ దత్కార్యమును నిర్వహింపుమని యు
త్తరువు చేసెను. ఆ సేనాని యట్లుగా నరించి మఱి పోవుచుండఁగా
శత్రువయిన యామంత్రితన సేనాబలము చేతను, వ్యూహారచన చేతను,
మార్గమధ్యమున చీనా సేనాని నవమానకరముగఁ బట్టుగ నొడించె
ను. ఆ సమాచారము తెలిసి లక్షనైనయమును చీనాచక్రవర్తి
యతనిపైకిఁ బంపఁగా నతఁడు పాదాక్రాంతుఁ డై తనను రా
జుగఁ జేయుఁ డని పలువిధంబులఁ జక్రవర్తిని బ్రార్థించె నని యా
యన కరుణించి యతనినే మఱి రాజపదంబున నిల్పెను. మరియు
దనకుఁ గప్పముకట్టురాజులలో మొకనిగ నతని బరిగణించెను.

అట్లు కొచ్చిక్ చీనా రాజ్యమును స్వస్థపఱచినతోడనే తిబె
టుదేశమందుఁ జిత్ర మయిన కలహ మొకటి
తిబెటునందలికలహ యుదయించెను. తిబెటుదేశము చీనాదేశ
మునకుఁ బడవట నుండెను. అది చీనా

రాజ్యములోనిదే. . అచ్చట చీ నావారి రెసి
డెం టుండును. అచ్చటిమరాఠీపతికి 'గ్రాండుమా' అనిబిరుదు. ఆ
యన చీ నాచక్రవర్తిని దర్శించి యాశీర్వాదన మొనంగుటకై వ
చ్చి పికికో రాజధానియం దుండంగమశూచక వ్యాధిచేఁ గాలధర్మ మొం
దెను. ఆయనయొద్ద నున్నయపరిమితసౌత్తును ఆయనయనంతరసో
దరు డైన "సుంగుపా"కు చీ నాచక్రవర్తి యిచ్చి వేయఁగా ఆయ
న కనిష్ఠసోదరుఁడు తనకుఁ గూడ నాసౌత్తును బంచి యియ్యనందు
నకు ద్వేషము పూని యుండెను. పాండన్యమతం బవలబించి యుం
డుటచే మతబహిష్కారమును బొంది యుండె నని వానికిఁ బం
చిపెద్దకుండుట సంభవించి యుండును. వాడు నేపాళరాజ్య మందుండు
ఘూర్ఖలతో (Gourkhas) గుట్రిచేసి తనయన్నయొద్ద నున్నసౌత్తు
ను దోచుకొని పోయి భాగ్యవంతులు కండని ప్రోత్సహపఱచెను.

ఘూర్ఖలు ప్రసిద్ధి లయినదోపుడుకాండ్రు; కావున వారు
వల్లెయని గుమికూడి వానిసోదరునిసౌత్తు న
ఘూర్ఖలుతిబెటుపై పహరించుటకు వెడలిరి. నేపాళరాజ్యము తి
దండెత్తుట. బెటుదేశముయొక్క దక్షిణపుటెల్ల నానుకొ
ని యుండెను. చీనారాజ్యము బహువిస్తీ
ర్ణముగ నుండుటచే దానిపాలిమేరలయందు రక్షకనైనన ముండెను.
తిబెటుయొక్క యెల్ల యందుండిన నేనాధిపతులు "జనరల్ పాంచంగు"
మొదలయిన వారు ఘూర్ఖలయొక్క ప్రబలనైననముఁ జూచి పోరా
డ లే మని జంకి తిబెటుమరాఠీపతులవలన బ్రతినం॥ 10500 ఔన్న
లబగగారము కప్పముగా నిప్పించెద మని యొప్పుకొని వారిని బం
పివేసి ఘూర్ఖలు చీనారాజ్యమునకు లోబడియుండు మని యొప్పు
కొనినట్లు చీ నాచక్రవర్తికిఁ దెలియఁ జేసిరి. ఒకసంవత్సరము గ
తింపఁగా నే ఘూర్ఖలు తమకప్పము చెల్లింపు మనికోరఁగా తిబెటు
లోనున్న రెసిడెంటు ముందుసంవత్సర మిప్పించెద నని తంత్రము

దేసి తప్పించుకొనెను. తర్వాతినగవత్సరంబున వారు తమ కప్పము నంతయుఁ జెల్లింపు మని రెసిడెంటును నిరోధింపఁగా లాలింపు మాటలచేఁగ డపి వేయవలెననియాతఁడుమటలఁజూచెనుగాని వారామాటలకులోఁబడక “సుంగుపా”యొక్క పీఠమునుముట్టడించిరి. అచ్చట బౌద్ధమతాచార్యులు వేలకొలఁది కలరు. వారలందఱు కలసి పోరాడినచో ఘూరుగ్గలను జయింపఁ గలిగియుండిరి. కాని వారు బుద్ధధర్మోపాసనలచేఁ గృశించి యుండుట యే కాక తమపీఠములు స్వర్ణమాతృపరిపాలితము లని దృఢవిశ్వాసముకలవారై యుండిరి. ఘూరుగ్గలు “సుంగుపా”(Tsongpa)బుషియొక్క సర్వస్వంబును దోచుకొనిరి. ప్రధానపీఠాచార్యస్థాన మయిన “లాసా”(Lhasa)పట్టణమును గూడ ముట్టడించెద రేమొ యని “డాల్జిలామా” బహుభీతిచే చీనాచక్రవర్తికిఁ దనయాపదఁ దెలియఁజేసెను.

ఘూరుగ్గలకు లంచమిచ్చి సమాధానపఱుచుకొని యుండుటయు వారు చీనారాజ్యమునకు లోఁబడి రని తచక్రవర్తికినేషాశ్చర్యము నకుఁ గవటసమాచారము బంపి యుండుట జుకప్పముకట్టుట. యుఁజక్రవర్తికిఁ దెలియుటచే నిజము విచారింపఁ బూనెను. అప్పుడుచక్రవర్తియొక్క సన్నిధాన మందున్న “జనరల్ పాచంగు” తానె యీపనినంతయుఁ జేసియుండెనుగావున చక్రవర్తికిఁ దనముఖము చూపఁజాలక యాత్మహత్యచేసికొనెను. అంతటఁ జక్రవర్తి ప్రబలసైన్యమును సిద్ధపఱిచి తిబెటులో నున్నరెసిడెంటు ఘూరుగ్గలసంగతి దాచిపెట్టినందునకు మెడకు గుదికొయ్యఁ గట్టకొని యాసేనను నడిపించుకొనిపోయి నేపాలరాజ్యమును ముట్టడింపు మని యాతనికిఁ గఠినయుత్తరువుచేసెను. ఎట్లయినను చీనానుండి యాసేనతోఁ బంపబడిన సేనానాయకుఁ డంతకుమున్ను ఘూరుగ్గలు తిబెటుదేశపుదక్షిణపుటెల్లయం దుంచిపోయిన 1000మందిఘూరుగ్గలను దత్ప్రదేశమం దున్న

రక్షక వైస్యము జయింపలేక యుండఁగాఁ దాను జయించి తఱిమివేసి బహు శ్రప్రయాసముతో నేపాళదేశమును బ్రవేశించి ఘోరము లెన్నియిబ్బందులు కలుగఁజేసినను మార్గ మెంతసంకటపెట్టినను లత్యుపెట్టక రాజధాని యైన 'కాత్మాండు'లోఁ బ్రవేశించి యంతట నేపాళరాజులోఁబడఁగాఁ బ్రతిసంవత్సరము చీనారాజ్యమునకుఁ గప్పము చెల్లించునట్లుండఁబడికఁ జేసికొని చీనారాజ్యమునకు మరలివెళ్లెను. ఆయొడఁబడిక ప్రకారమిప్పటికినిఁ గప్పము చెల్లించఁబడుచున్నది.

6-వ అధ్యాయము.

చియకొలంగు చక్రవర్తియొక్క పరిపాలనాశేషము.

చీనాదేశముం దశ్యదేశీయ రాయబారుల వ్యవహారములు.

గతాధ్యాయముందు లిఖింపఁబడిన చియకొలంగు చక్రవర్తి సింహాసన

మెక్కుటకుఁ జాలఁబూర్వముననే యూరోపు విదేశీయుల వర్తక వ్యవహారములు. ఖండవాసులు చీనాదేశములో వర్తకముచేసికొనుట కంగీకరింపుమని చక్రవర్తులవద్దకు రాయబారులు

ను బంపుచుండుటయు నది నిష్ఫలంబగుటయును గ

తంబున సంగ్రహముగ లిఖింపఁబడియున్నది. పరదేశవర్తకులకు నుండవలసిన

యధికారములును స్వాతంత్ర్యములును దవఃదేశప్రజలకుఁగలుగజేయవలయు

నని యింగ్లాండునుండి "ఇలిజబెత్" అను రాణికాలమందు. చీనారాజ్యమున

కు రాయబారులు పంపఁబడిరి కాని వినియోగింపలేదు. పిమ్మట ప్రథమ "చా

ర్లసు" ప్రభువు ఇంగ్లాండుదేశీయులలోఁ గొందఱు పోయి చీనారాజ్యములో

వర్తకముచేసికొనుటకు నధికార పత్రముకటి వారికిచ్చెను. దానింబట్టి 1635

సం॥ములో "కెప్టెన్ వెడ్డెల్" ఓడల సమూహముతో చీనారాజ్యములోనిదైన

"మెకాయె" ద్వీపముచేరెను. అంతకుమున్నే పో

ఆంగ్లేయుల యోడలసర్దుగలు దేశీయు లచ్చట వాణిజ్యము చేసికొనుచుం

దీరి. వారింగ్లీషువారికిఁ దోడ్పాటుగ నుండెదమని చెప్పియు నిబ్బందులు కలుగఁజేయసాగిరి. అచ్చ

టనుండు చీనావారును ఇంగ్లీషువారిని వెళ్లగొట్టు

ద్వీపము చేరుట.

టకు నశుము కట్టుకొనియే యుండిరి. కావున నా“కెప్టెన్” వారితోఁ బడలేక కాంటన్ పట్టణము (ఇది చీనారేవు పట్టణములలో ముఖ్యమయినది.) నకు నదిమీఁద బడవలలోఁ బోవుచుండఁగా “బో ఆసమ్మాహముకాంటన్ గు” దుర్గములనుండి చీనావారు ఇంగ్లీషు నావికా నగరమునకుఁ బోవుట. సమ్మాహముపై ఫిరంగులు కాల్చిరి. అంతట నాకెప్టెన్ మరల ఫిరంగులతోనే ప్రత్యుత్తరమిచ్చి మెట్టకుఁ దిగి యాకోటలను ఫిరంగులను స్వాధీనపఱచుకొనఁగా చీనావారాయనతో నెడంబడికఁ జేసికొనిరి. దానందేసి చీనావారికి వాఁటిఫిరంగులు మరల నిచ్చివేయఁబడెను. ఇంగ్లీషువారు వర్తకము చేసికొనుట కంగీకరింపఁబడెను కాని యెగుమతి దిగుమతి సరుకులమీఁద చీనావారు కట్టినపన్ను లిపరిమితముగ నుండుటచే వర్తకము లాభకారిగఁ గనుపింప కుండెను. కావున నాయెడంబడిక నిష్ప్రయోజన మయ్యెను. తదనంతరము ఫాక్స్జాన్ ద్వీపముందును“ ఏమాయి ” రేవుపట్టణమందును ఇంగ్లీషువర్తకులు కొన్ని స్వాతంత్ర్యము లంబడసి వాణిజ్యమునేయఁగా 1678 సం. లో నారెండు స్థలములయందును 600,00 * డాలరుల వర్తకముజరిగెను. పదపడి మఱియొక ఆంగ్లేయరాయభారి చీనారాజ్యమునకువెళ్లి “నింగుపో” అనురేవుపట్టణమందు వర్తకము చేసికొనుట కధికారమును బొందెను. ఏదియెట్లున్నను, మందారినలు (చీనావారిలో గొప్పయధికారులు) బలాత్కారముగ నుంకములు కొనుటచే నప్పటివర్తకము నిరర్థకం బయ్యెను.

కాంటన్ నగరాధికారికి ఇంగ్లీషువర్తకులు తమనష్టములను గుఱించి తేలియఁజేసికొనఁగా చీనావర్తకులలోఁ గొందఱ నొక ఇంగ్లీషువారి వర్తకము సంఘముగఁజేసి, వారే విదేశీయులతో వాణిజ్యము నిష్ఫలముగా నుండుటకుఁ చేయవలసినదని యుత్తరవుచేయుచు నెగుమతిసరగాములురణములు. కులపై 100కి 10 చొ, హెచ్చుసుంకము కట్టిరి. చియకొలుంగు చక్రవర్తియొగ్గుఁ డయినను బరదేశీ

* డాలరు. ఇదిచీనావారినాణెము. 6 పిల్లింగులకుసమానము. పిల్లింగు ఇప్పటిలెక్కను 12 అణాలకు తుల్యము.

యలవర్తకమంత దుస్తగముగను, నిస్సాగముగ, నుండెను. ఆచక్రవర్తియూ యధిక పుసుంకమును గొట్టివేసి ప్రథమోపకారము చేసెను. కాని తానుపంపువర్తమానమును ఆంగ్లేయవర్తకులు మోకాలించివినవలెననియు, వారివద్దనున్న ఫిరంగులను తుపాకులు మొదలయినవానిని తనవశముచేయవలయుననియు, రెండునిబంధనల నాయుపకారమునకు జతపఱచెను. ఆంగ్లేయవర్తకు లానీచనిబంధనలకు సమ్మతింపక యాయుపకారమును ద్యజించిరి. ఎన్ని నష్టములు, నెన్ని కష్టములును సంభవించుచున్నను 'కాంటౌ' నగరము దాంగ్లేయులు వర్తకము కొనసాగించుచు నేయుండిరి. చియౌలుంగు సింహాసనమెక్కినవత్సరములో 'కాంటౌ' నగరతీరమందు ఇంగ్లీషువారివి 4 పడవలును, ఫ్రెంచివారివి 2, డచ్చివారివి 2, దానియులది 1, స్వీడెనువారిది 1, యుండెను. 1742 సం. లో మఱియొక యోడలసమూహము వచ్చెను గాని చీనావారు పరదేశవర్తక ప్రయోజనమెఱుంగుటయందు మందప్రజ్ఞులగుటచే నదియు నిరర్థకమయ్యెను. కాంటౌనగరమందున్న యాంగ్లేయవర్తకులు 'ప్లింటు' అనునాతని తమవర్తకమునకు మార్గదర్శిగా నెంచి "నింగుపో" రేవునకుఁబంపఁగా, నచ్చట విఫలమనోరథుడై టీస్టిను రేవునకుఁబోయి చక్రవర్తికి లిఖితపూర్వకముగ నొకవిన్నపము పంపెను.

అట్టిసాహసుని వదలించుకొనుట మేలని తలఁచి యాయనను వెంటఁబెట్టు

ఫ్లింటు అను నాంగ్లేయునికిఁ గలిగినపరాభవము.

కొని కాంటౌనగరమందుండుగవర్నరుపాలికిం గొనిపోవుని యొకమందారునికొజ్ఞాపించెను. కానియోవిన్నపమాలించి సుంకము 100-కి 6 కంటె మించఁ గూడదనియు నధగృహపుసుంకములుకొట్టివేయఁబడినవనియు, నుత్తరువుచేసెను. ఆయధికారి యాయనను

'కాంటౌ' గొవ్వరుగారి సన్నిధికిం దోడ్కొనిపోయి రాజాజ్ఞానువినుటకు మోకాలింపుమనిచెప్పెను. ఆయనయట్లు సేయననితిరస్కరింపఁగా నాగవర్నరాయనను బలవంతపెట్టవద్దనిచెప్పి చక్రవర్తియొక్క యనుమతిలేనిదే "నింగుపో" రేవునందు వర్తకముచేసికొనుటకు యత్నించుటంజేసి మిఠుల "మెకాయె" ద్వీపమునకువెడలఁగొట్టి యచటనుండి యింగ్లాండునకుఁ బంపివేయవలసినదని చక్రవర్తిగారియాజ్ఞాయయినదని నుడివి. యక్షురాల యంతపని నేచేసెను. ఆయ

నకు అర్జీ వ్రాసియిచ్చిన చీనాజనుఁడు విదేశీయులకుఁ దోడ్పడెనని యాతని మరీతీసిరి.

కాంటన్ నగరమందున్న యాంగ్లేయవర్తకుల సంఖ్య యత్యల్పముగ నున్నందున చీనావారిచే వారు పడిన శ్రమలును వం
కాంటన్ నగరమందాం చనలు నిన్నియన్నియని లిఖింపనలవికాదట. నాని
గ్లేయులకుఁ గలిగిన శ్ర నెట్లు సహించి యావర్తకుల చచ్చటనుండిరో యని పా
మలు. శ్చాత్యచరిత్రకారుఁడు విచారపడుచు లిఖించెను.
చక్రవర్తికి వందననూచకముగా నొకప్పు డాంగ్లే
యులు ఫిరంగి కాల్వఁగాఁ బ్రమాదవశమున గుండు దెబ్బతగిలి చీనాజనుఁడొకఁడు
మరణించెను. తత్ప్రదేశాధికారు లాకాల్చినవానిని బట్టియిండని నిరోధింపఁగా
వారు వానిని నప్పగించిరి. అంతటవానిని నారు క్రూరహత్యచేసిరి. పరదేశీయు
లు తమదేశమందు వర్తకముజేసికొనుటకు చీనావారికి లాభవష్టము లున్నను లే
కున్నను వారికి లేశమాత్రమయినను సమ్మతియే కాకపోయెను. కావున నన్ని
దుష్కృత్యముల మొనరించుటకు వారు పూనిరని తోచుచున్నది.

వర్తకము సాగకపోఁగా మానప్రాణములకుఁగూడ గీడుగలగుటంజూచి
యాంగ్లేయరాజ్యాధిపతి చీనాచక్రవర్తిపాలికి గొప్ప
ఇంగ్లాండుదేశపురాజుగూ కానుకలతో రాయబారి నొకనిఁబంపి వర్తకవిషయ
పు కానుకలతో రాయ మై సరసమయిన పద్ధతులనేర్పఱచుకొనఁబూనెను.
బారిని బంపుట. అప్రకారమే మెకార్టిని ప్రభువు (Lord Macart-
ney) ను దగు పరివారముతోను ఆరాజ్యాధిపతి
1792 సం. ముఱోఁ బంపెను. అప్పటిరాజ్యాధిపతిపేరు మూడవజార్జ్. మెకా
ర్టిని ప్రభువు. "చీనాతీరము చేరఁగానే యచటి యధికారులు తగుసన్మానము
కావించి " పీహో " (Peiho) నదీ ముఖద్వారముపర్యంత మాయనపడవల
వెంటఁబోయిరి. ఆయనను మర్యాద చేయుటకు నియమింపఁబడియున్న కమిషన
రాయనకును బరిజనమునకును వలసినవన్నియు సిద్ధపఱచి టియస్టిన్ నగరమున
కు వారిని బడవలెక్కించి తీసికొని వెళ్లెను. అచ్చటనుండి మెట్టదారిని పికిన్
రాజధానికిఁ దీసుకొనిపోయెను.

ఆరాయబారి చీనాచక్రవర్తికి గానుక గాఁదెచ్చినవి పెద్దబండ్లు మొద
లుకొని చిన్నగడియారము దనుక ననేకవస్తువులుం
కానుకల వివరము. డుటంజేసి వానిని బహుళప్రయాసముతో, రాజ
ధానికింజేర్చిరి. వానింగొంపోవుటకు 90 వాగనులును
(రైలుబండికి జోడింపఁబడెడి యిరుపతోట్లు)ను. 40 ఒంటిచక్రపు చేతిబండ్లు
ను. 200 గుట్టములును, 3000 జనమును గావలసియుండెను. కాఁబట్టి యాకా
నుక లెన్నియో, యవి యట్టివో చదువరులే యూహింపఁగలరు.

ఆరాయబారికి మర్యాదసూచకముగాఁ గొన్ని ఫిరంగులు కాల్చిరి. ఆయ
నకును బరిజనమునకును దగిన విడిదిగృహ మేర్పాటు
రాయబారికిఁ జేయఁబడెను. ఆ సమయంబున చీనాచక్రవర్తి రాజ
ససన్మానము. ధానియందులేడు. జిహోల్ ? (Jehol) నగరమం
దు విలాసాగ్ధముగ నుండెను. కావున నాకానుకలు
చక్రవర్తియొక్క సింహాసన మందిరంబున గౌరవసూచకంబుగ నుంపఁబడినవి.
కాని యామందిరము నారాయబారి ప్రవేశించినపు డా సింహాసనమున కాయనను
మోఁకాలించి ప్రణమిల్లుమనిరి.

అటులఁ జేయఁగూడదనియు నాంగ్లేయరాజుయొక్క ప్రతిమకు చీనా
వారు వందనంబాచరించిన యెడల నాంగ్లేయ రా
చక్రవర్తి సింహాసనమున యబారియు వారు కోరినటుల ప్రణమిల్లి వచ్చునని
కాంగ్లేయ రాయబారి యు నాంగ్లేయ రాజారాయబారికి గట్టియు తరువు
ప్రణమిల్లి కుండుట. చేసియుండెను. కావున నారాయబారి యాసంగతి
ని చీనాకమిషనరునకు విస్పష్టముగఁ జెప్పి ప్రణమి
ల్లఁడయ్యెను. ఆకమిషనరుతో మఱియు నారాయబారి యిట్లు నుడివెను.

“అయ్యారాయబారి యొనరించు నగౌరవకృత్యమాయనప్రభునకు నమర్యా
ద గలుగఁజేయును. పూర్వము గ్రీకుదేశ రాయబారి
ఆరాయబారివచనములు. పౌరశీక రాజ్యప్రభువు నెడుట నీచకృత్యమునకు లోఁ
బడినందున నారాయబారి స్వదేశమునకు మరలఁబో
యినప్పు డురిదీయఁ బడెను. అదికాక యాపడవలను పీహోనదీ ముఖద్వారము

నకు మీరు గొంపోవు నపుడు వానిపైగట్టబడిన మీధ్వజము మీద “ఇంగ్లాండు నుండి కప్పము తెచ్చినవాడు” అనిలిఖించితిరి. అట్లువ్రాయుట ధర్మమేనా.”

అనివాదమును చీనాచక్రవర్తికి దెలియజేయఁగా వారిని బలవంతపెట్ట వద్దని యాయన తెలియజేసెను. 1793 సం. సెప్టెంబరు 2 తేదీని ఆరాయబారి తగుపరివారముతో

రమునకుఁ బోవుట. చక్రవర్తినిదర్శింప “జిహోల్” నగరమునకు వెళ్లెను. చీనారాజ్యమునకు లోబడియున్న రాజ్యముల

నుండివచ్చియున్న రాయబారులతో నాంగ్లేయరాయబారి యానెల 6 తేదీని చక్రవర్తి సముఖమునకుఁ గొనిపోఁబడెను. ఆంగ్లేయరాజు నారాయబారి యేమి ర్యాదతో సందర్శించునో యట్లే చక్రవర్తిని దర్శించునట్లేర్పాటు చేయఁబడెను.

కావున నారాయబారి యొక్క కాలితో మోకాలించి తనరాజౌసంగిన

పత్రికలం బెట్టియున్న బంగారుపెట్టెను హస్తద్వయముతో శిరంబుననిడికొని యంతట దానిని చక్రవర్తి కరంబులయం దుంచెను.

బహుదూరదేశమునుండి యాంగ్లేయరాజు తనవద్దకు రాయబారిని బంపి

నందుకు మిగుల సంతసించి చక్రవర్తి యాయన కు చక్రవర్తిచేసినసన్మానము శలప్రశ్నంబు లడిగెను. పదుమూడేండ్లపాయముగల యాంగ్లేయ బాలుఁ డొక్కఁడు చీనాభావను గూడ

నేర్చియున్నందున వారి కుభయలును దుబాసిగ నుండుటఁజూచి చక్రవర్తి యాబాలుని చాకచక్యమునకును సామగ్ధ్యమునకును, మిగుల నానందమొంది తనయొద్దనున్న రూకలసంచిని నాతనికి బహుమానమిచ్చెను.

చక్రవర్తి యారాయబారికి రెండు గొప్పవిందులఁ జేసెను. రాజసమా

నునిగ భావించి గౌరవించెను. పిమ్మట నాసంవత్స

రమే సెప్టెంబరు 21 తేదీని ఆరాయబారి పికిల్

నగరమునకు జిహోలునుండి వచ్చి కొన్ని వారముల

చ్చటనుండి చీనావారు దురుద్దేశముతోఁ జూపిన

చుట్టు దారిని మెట్టను బహుదీర్ఘప్రయాణము చేసి చేసి తుదకు కాంటన్

నగరమునకు డిశంబరు 19 తేదీని జేరి ఇంగ్లాండుదేశమునకు మరలి పోయి
1794 సం. సెప్టెంబరు 5 తేదీ నచ్చటఁ బ్రవేశించెను.

ఆరాయబారము వలన నాంగ్లేయులకుఁ గలిగిన లాభమంతయు కాం
టౌ తీరమందుండెడి యధికారులయాజ్ఞలకు లోఁ
ఆరాయబారము వలన బడి యుండునంత దనుక యాంగ్లేయులువ ర్తకము
నాంగ్లేయులకుఁ గలిగిన చేసికొనవచ్చునని మాత్రమయి యుండెను. ఆంగ్లే
లాభము. యరాజ్యము తమకుఁ గప్పము చెల్లించురాజ్యము
లలో సెకటియనియు, రాయబారియు, దమకు
లోఁబడిన వాడనియు చీనావారు భావించిరి. రాయబారి చక్రవర్తిని దర్శిం
పఁబోయినప్పుడు రాజధానియందుంచి పోయిన పరిజనమునై చీనాదొరతనము
వారు కావలియుంచి వారి నించుమించుగా ఖయిదీలవలెఁ జూచిరి. చీనా
వారికి సర్వాతిశయిత్వము ముండని యీచర్యవలన గన్నట్టుచున్నది. చీనా
చక్రవర్తి యారాయబారిని మాత్రము మిగుల గౌరవించెను. అచ్చటి యుద్యో
గులు తన నుల్లంఘనముగఁ జూచినను ఆరాయబారి లక్ష్యపెట్టలేదు.

చీనావారు దండోపాయ సాధ్యులెకాని సామసాధ్యులుకారనియాం
గ్లేయులు గ్రహించిరి.

1796 సం. లో చియౌలుంగు చక్రవర్తి తనరాజ్యమునకుఁ దన తన
యుండైన “చియాచింగు” (Chiaching) నధి
చక్రవర్తియొక్క మర పతిగాఁజేసి 1799 సం. ఫిబ్రవరి 8 తేదీని స్వర్గ
ణము. చియాచింగు చ స్థుడయ్యెను. ఆయన పరిపాలించిన యరువదివత్స
క్రవర్తియగుట. రంబులలో చీనారాజ్యము మహోన్నత పదవిం
జెందెనని యాదేశ చరిత్రకారులు వచించియుండుట
న్యాయముగా నే యున్నది. మంగోలియా మిట్టభూములనుండికొచ్చి౯ చీనా
పర్యంతమును ఫారోజ్మాద్యపమునుండి నేపాళరాజ్యము దనుకను చీనావారి
సేనలు బీరంబుతోఁబోరి జయంబునొందెను.

ఆయన పరిపాలనలోనున్న ప్రజాసంఖ్య 40 కోట్లు . వారందరూ
 నయాజ్ఞను శిరంబులఁ దాల్చిరి. శత్రువులప్పుడప్పు
 చియకొలుంగు యొక్క డు జయమొందినను దుదకుఁ బరాజితులే యైరి. ఈ
 పరిపాలనావిశేషములు. చక్రవర్తియొక్క పితామహుఁడైన కాంగిషి చక్ర
 వర్తి పాండిత్యమందును పరిపాలనా సామర్థ్యము
 దును దననుబోలినవాఁడు తనపుత్రుఁడైన “యూంగుచంగు” అని భావించెను
 గాని యాయన తనపాండిత్యమందే తనతండ్రింబోలెను. పరిపాలనయం దన
 మర్థుఁడై సాటికాఁజాలఁడయ్యె. ఆకొఱతను కాంగిషి చక్రవర్తి మనుమఁడయి
 న యీచియకొలుంగు చక్రవర్తి సంపూర్తిచేసెను. ఈయన పాండిత్యమెంత
 యొ చరిత్రకారులు నుడువలేదు. ఈచక్రవర్తి పూర్వాచారము ప్రకారము
 శత్రువులు చేఁ జిక్కినపుడును, దనయుద్వ్యోగులయందు దీప్రకోపముకలిగిన
 ప్పుడును నురిదండనలను విధించునంతటి దారుణస్వభావుండయ్యును శత్రు
 వులతో సఖ్యముచేసికొనుటకె ముందుగఁ దలపెట్టి యదివిఫలంబయినపుడు వా
 రిని హతముకావించెను. ఎట్లనయినను ధైర్యసాహస విక్రమాదులయందు మి
 గుల గణఁతికెక్కినవాఁడనియే నుడువవలయును. పరమత సహనమును గొంతవ
 టునకుఁ గలవాఁడె.

7-వ అధ్యాయము.

చియాచింగుయొక్క పరిపాలన 1796-1820 టోక్యాంగుచక్రవర్తి 1820
 1850 చియకొలుంగు చక్రవర్తి తాను జగద్వి
 చి యీచింగు యొక్క నుతంబుగఁ బరిపాలించినరాజ్యమును దనపుత్రుఁ
 యయోగ్యతలు డైనచియాచింగుచేతిలోఁ బెట్టుట రాజ్యమునకు
 త్తేమకరము కాకపోయెను. ఆచక్రవర్తి దయామ
 యుఁడును, నాగరికలక్షణములు కలవాఁడును బ్రసిద్ధసామర్థ్యము కలవాఁడునై
 యుండఁగా ఆయనపుత్రుఁడు నీచస్వభావమును, అమర్యాదలక్షణంబును, వికా
 రస్వరూపంబును గలవాఁడయియుండెను. అటువదివత్సరంబులు న్యాయము
 గఁ బరిపాలింపఁబడినరాజ్యము చియాచింగు పాలఁబడఁగా నె యల్లరులు నక్ర
 ములును దలలేత్తిచూడసాగెను.

తోకచుక్క యుదయించినయెడల దేశమునకుఁ గీడుమూఁడునని చీ
 నాదేశీయుల కొకసమ్మకము కలదు. వారికిఁదగినట్లే
 రాజ్యమం దల్లరులు చెల చియాచింగుపరిపాలనారంభమందు, తోకచుక్క
 రేఁగుట. యుదయించి, పండ్రెండుమాసములదనుకఁ గన్నట్టు
 చుండెనని చరిత్రకారులు లిఖించియుండిరి. వారు
 నమ్మినట్లే రాజ్యోపద్రవములు సంభవించెను. వ్యాధిగ్రస్తులకును దిక్కులేని
 వాండ్రకు నుపకారార్థముగా నొక సంఘము చీనారాజ్యమం దక్కాలంబున
 నుండెను. ఆ సాంఘికులు గొప్పతనము సంపాదించవలయునని యతిశయకృత్యంబు
 లఁజేయఁదొడంగుటచేఁ బ్రదేశాధికారులడ్డగించిరి. ఆ సాంఘికులంతటఁగోపావే
 శముకలవారై తోకచుక్క తమకుఁదొడ్పడునని యాశపడి చక్రవర్తితోఁ
 గలహింపఁబూనిరి.

అక్కాలంబుననే “హోనాన్” (Honan.) మొదలయిననాల్గుజి
 ల్లాలయందు నల్లరులు తేకెత్తెను. నేపాళరాజ్యము
 అల్లరుల నుండి వెడలఁగొట్టఁబడినకొందఱుసైనికులు వచ్చియా
 నడంచుట. కలహకారులలోఁజేరిరి. దీర్ఘ కాలరణంబొనర్చి చక్ర
 వర్తి యాకలహకారుల హతముకావించి, దేశమందు
 చెమ్మిదిని మరలఁ బాదుకొల్పెను. యుద్ధసనూప్తియగునంతకు 450 కోట్లరూపా
 యలు వ్యయమయ్యెను.

ఈచక్రవర్తి జనానురాగరహితుడై యుండెననుటకు రెండుగొప్పదృ
 ష్టాంతములు కలవు. వీధివెంబడి నడచుడుండఁగా
 చక్రవర్తియెడల జనుల ఘాతుకజనులు కొందఱాయనను జంపనుంకించిరి.
 కనురాగములేదు. అప్పుడు రక్షకభటులు మఱికొందఱును సహాయం
 బుచేసి యాగండమును దప్పించిరి. మఱియొకప్పు
 డాయన తనభవనమందుండఁగా మువ్వరుహింసకులు చంపఁబోవ వారిలో నిద్ద
 ఱును చక్రవర్తియొక్కద్వితీయపుత్రుఁడును మూడవవానిని ఆయనసన్నిహిత
 బంధువును బరిమార్చిరి. కాని వారిని ఆయన తనస్వశక్తివలన నివారింపలే
 కపోయెను.

అచక్రవర్తి తనప్రజలయనురాగమును దాను బడయఁజాలనప్పడు విదేశీయులసహాయమయినను బొందుటకువారికి నననుచక్రవర్తి యొక్కదుర్మూలుఁడైయుండఁ దయ్యెను. విదేశీయులయెడలఁ యము. నసమర్థతయు దనతండ్రియాదరముకలవాఁడైయుండఁగ నాచక్రవర్తి వారిని దనసన్నిధానమునుండివెడలఁగొల్పెను. 30 సం. ల నుండి పికికొనగరమందున్న ఏమియటు (Amiot.) అనుకైస్తవమతాచార్యుని బహిష్కారంబుచేసెను. కాంటకొనగరమందున్న వర్తకులను వాణిజ్యము మానివేయుఁడనియాజ్ఞాపించెను. యూరోపుఖండవాసులయెడలఁ బ్రబలద్వేషమావహించెను. చీనారాజ్యమునకు దక్షిణతీరమందున్న ఫార్తోజా మొదలయినద్వీపము లల్లరి జనంబులకు రక్షకస్థానములుగ నుండుటచే నక్కాలంబు ననుకండల్లరిగుంపులఁ జేర్చుకొనినాయఁకుఁడై దక్షిణతీరమందున్న రేవుపట్టణము లలో నివసించువర్తకుల కుపద్రవము కలుగఁజేయుచుండి, యొకప్పు డాంగ్లేయులవర్తకపుఁబడవపై వలవేయించెను. అప్పుడు వారు కనుగొని దానినిద్రెంచివేసి యాదోపిడికాండ్రను బాఱదోలిరి. అట్టితొందరలు వారొనరించుచుండినను చీనాచక్రవర్తికిఁగాని యాయనయద్యోగులకుఁగాని చీమకుట్టినమాత్రము లేకపోయెను. అట్లు గాఢసుప్తి జెందియున్నవారి గౌరవము సంభవించిన యొక్కగొప్పవిషయముచే మేలుకొల్పఁబడెను. చీనారాజ్యమునకు లోఁబడియున్న సయాం రాజ్యాధిపతి కప్పము చెల్లింపవలసినసమయమయ్యెను. అది యెఱింగి యోడదొంగలగుంపు సయాంరాజ్యమునుండి చీనామఁబోవుచున్న పడవలోఁ గప్పపుద్రవ్యాదులుండునని దానిని ముట్టడించిరి.

అంతటరాజకీయోద్యోగులు తమ పరువుపోవునని తల్లడిల్లి యాకష్టమురదొంగలపాలుకాకుండునట్లురక్షింపుఁడని 'కాంటకొనగరమందున్న యాంగ్లేయులను బ్రార్థింపఁగా వారు. యుద్ధనావలతో వెడలి యాదొంగలపడవలను జెల్లఁచెదరుచేసి కప్పము సురక్షితముగ చీనాచక్రవర్తికిఁ జేరునట్లొనర్చిరి.

సయాంనుండి కప్పము తోవచ్చుచున్న పడవ ను ఆంగ్లేయులు కాపాడుట.

చీనావారిపరువునిల్పుటకాంగ్లేయులు చేసినప్రథమసహాయమనియె. ఆ

ట్లనేకపర్యాయములు తోడ్పడి తుదకు "టైపింగు"

చీనాదేశీయులు దుర్మ
యులని చరిత్రకారు
డా టైపించుట.

కలహ మాంగ్లేయ సహాయమువలననే నివారింపబ
డెను. చీనావారు తమకనుకూలకాలమందు దమంత
వారులేరన్నటుగర్వితులైపతికూలస్థితి సంభవించిన
ప్పుడు తమగర్వమును బోనాడి ధైర్యముచేడి తలవం

చుకొందురని పాశ్చాత్యచరిత్రకారుడు వ్రాసెను. గతాధ్యాయములందు లిఖిం
చియున్న కాంగ్రిషి, చియాకొలుంగు మొదలయినచక్రవర్తులు పిలువబడిన
శూరులయి పరాపేక్షలేకయేపారి జయంబులు వడసిరని యాచరిత్రకారుడే
వ్రాసెను.

చక్రవర్తియొకమర్థుడగుటచే దమసహాయంబు గోరుననియనక చీనా
వారి నాటేపించుచు నట్లేలవ్రాసెనో తెలియబడ
ఖండనము. కున్నది. ఆంగ్లేయులకును ఫ్రెంచివారికిని యూ
రోపుఖండమందు యుద్ధము సంభవించినందున చీ

నాతీరమందున్న మెకాయొద్వీపమును ఫ్రెంచివారు వశపఱచుకొనకుండుటకై
యాంగ్లేయులయుద్ధనావలభికముగా "కాంటొ" నగరతీలమునకువచ్చుచుండు
టఁజూచి చీనా రాజ్యమందలియధికారులు తమకాపత్నమయములయందాంగ్లే
యులు తోడ్పడుచున్నప్పటికి సహింపజాలక యానగరమందు వారివాణిజ్య
మును మానివేయుడని యుత్తరువు చేసిరి.

మఱియు నాంగ్లేయులయందు మిత్రభావముకలఁగానినలె నటించుచు త
నయతిశయమును బ్రకటించుచు చీనాచక్రవర్తి
వర్తకమాపివేయుడని యాంగ్లేయ రాజయిన మూడవజార్జి కిట్లు లిఖిం
యాంగ్లేయులకు నుత్త
రువు చేయుట.
చెను.

"మీరాజ్య మనేక సముద్రముల కవ్వల నుండియున్నను మారాజ్యమ
హిమకును మాసంపూర్ణ పరిపాలనావిధానమునకు న
చక్రవర్తి యాంగ్లేయరా
జునకు వ్రాసినలేఖ.
ద్భుతపడుచు మారాజ్యము పట్ల నడుచుకొనవలసిన
రీతిని నడుచుకొనుచు మాచట్టములకుమీరులోఁబడు
చున్నారు. మేముచిత్తగించుటకై లేఖలను రాయ

బారులచేతఁ బంపుచున్నారు. మామందు మీకుఁగల గౌరవమును సంతానమును బ్రకటింపుచు మీరు వ్రాయించిన గూఢేఖలను జూచి మిమ్ములను సఫలమనోరథులను గాఁ జేయుటకుఁ గుతూహలము కలిగి, మీరంపిన కానుకలనందుకొంటిమి. మీ దేశపు ప్రజలు బహుకాలమునుండి మారాజ్యమందు వాణిజ్యము చేసికొనుచున్నారు. మీ ప్రజలనె కాక యేజాతివారి నైనను నేమనుష్యుల నైనను ఈ స్వర్గప్రభుత్వము ధర్మబుద్ధితో నుపకారబుద్ధితో నుజూచునని మీరెఱుంగవలయును. మీ ప్రజలను దయతోను జేమతోను నావరించుచుండును. కాఁబట్టి యిచ్చటనున్న మీ ప్రజల విషయమై మీ రేమియు శ్రమపడ నక్కరలేదు.

చిరూచింగు చక్రవర్తి తనతండ్రివలె విశేషబుద్ధితేనివాఁడగుటంజేసి విదేశీయులయెడల సహనమును మర్యాదయును చక్రవర్తియొక్క దుర వీటిబుచ్చి యట్లు దురతిశయముగ లిఖించియుండెతిశయము.

ను. తనసందర్శనమునకు వచ్చువారు వందనము చేయుటను గుఱించి చిరుకొలుంగు చక్రవర్తి సమయానుకూలముగఁ బ్రవర్తించె నేగాని మూర్ఖపుపట్టుపట్టినవాఁడుకాఁడు. ఆయన పుత్రుఁడైన యీ చక్రవర్తి తగని పట్టుదల కలవాఁడై తనకుఁ దనప్రజలు కాని యితరులుకాని చూపవలసిన మర్యాదలలో లేశమయిన లోపమును సహింపని వాఁడయ్యెను. కావుననే రుషియా రాజ్యమునుండి 1805 సం. లో వచ్చిన రాయబారి చీనాగోడదనుకవచ్చి చక్రవర్తి నీచవందనస్వీకారమందుఁ బట్టుదల కలవాఁడని విని మరలిపోయెను. పిమ్మటఁ బదు మొకండు వత్సరంబులకు ఇంగ్లాండురాజయిన మూడవజార్జి యొక రాయబారిని బంపెను.

ఆయన పేరు “అర్దుఅంహరెస్టు” (Lord Amhorest.) అర్దు మకార్దునియొక్క రాయబారమును గుఱించి గతంబున అర్దు అహంరెస్టు అను లిఖింపఁబడియున్నది. ఆ రాయబార మించుమించుగా నిష్ఫలంబైనందున దానిని నెఱవేర్చుటకై యీ రాయబారిం బుత్తెంచెను. ఈయన సవ్యముగా పి

కెన్ నగరముచేరెను గాని చక్రవర్తికిఁ జేయు వందనవిషయమై నిరంతరము చక్రవర్తియొక్క యుద్ధోగ్గు లా రాయబారితో

వివాదపడుచుండిరి. “మెక్కార్టని” రాయబారివలెనే యాయనయు సమాధానము చెప్పఁచుఁ దనరాజునకుఁ బ్రతివందనమును గోరెను. అందులకాయుద్యోగులు సమ్మతింపక రాజధానికి 20 మైళ్లుమూరముననున్న యుయాక్ మింగు. యుయాక్ ( ) నగరమునకు రమ్మచుమని చక్రవర్తి యుత్తరువయినదని యాయనకుఁ జెప్పి, యసందర్భ కాలమందాయనను బ్రయాణముచేసిరి. అప్రయాణములో బహుసంకటపడి యాయాసము నెందియుండఁగా జక్రవర్తి తనదర్శనమున కిప్పుడే రమ్మచుమనె నని యాయనకు హో (Ho) అను కమిషనరు చెప్పఁగా నారాయబారి యప్పుడు దర్శింపనలేననెను. ఆ కమిషనరు మఱియు బలవంతపెట్టి తీసుకొని పోదలఁచుటఁజూచి, చక్రవర్తిం దర్శించుటకు దుస్తులు తనకింకఁజేరలేఁ నియుఁ జేరునంతదనుక యవకాశమియవలయుననియు నారాయబారి చక్రవర్తికి నొక లేఖ వ్రాయఁగాఁ దక్షణమే బయలువెడలి “కాంటక్” నగరమునకుఁ బోవలసినదని చక్రవర్తి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెనని యాకమిషనరు వచించెను. అంతట నారాయబారి నిరాశుడై బహుళాయాసముతో వెడలిపోయెను.

ఆయవమాన కృత్యమునకు చక్రవర్తియొక్క దురుద్దేశమే కాక యాయన యుద్యోగుల ద్రోహచింతనయుఁ గారణమయ్యెను” హో (Ho.) అనుకమిషన రా రాయబారి ప్రయాణాయాసముచే చక్రవర్తిని దర్శించుటకు రాజాలకుండెనని చెప్పక వందనముచేయుట కిష్టములేకుండుటచే నట్లు పల్కెనని చక్రవర్తితోఁ దంత్రముచెప్పెను. పిమ్మట నాకమిషనరుయొక్క దోహకకృత్యమరసి యాయనను చక్రవర్తి కఠినముగ శిక్షించెను.

1814 సం. లో “మానింగు” (Maning) అను నాంగ్లేయుఁడు కాంటక్ నగరము చేరెను. ఆయన చీనాభాషయందుఁ దన

మానింగు అను రాయబారి కుఁగల పాండిత్యమును బట్టి చక్రవర్తివలన సన్మారినీచవందనము చేయనొల్ల నింపఁ బడుదునని యుల్లాసము కలవాడై నీచవంక మరలి పోవుట.

దన కృత్య నిర్బంధమును విని, యాదేశమును విడిచి టిబెటు వెళ్ళి యచ్చట గౌరవముం జెందెను. (విదేశీ

యవాణిజ్యము లాభకరమని చీనావా రేల గ్రహింపరైరో విదేశీయ రాయబారి

రులను నీచవందన కృత్యమున కేల బలవంతపెట్టిరో యూహింప నలవిగా కున్నది.

ఈచిరూచింగు చక్రవర్తియొక్క చివరికాలము యోగ్యముగానే గడపఁ బడెను. ఈయన 1821 సం. లో నరువదియొ
చక్రవర్తియొక్కదుర కటవయేటఁ గాలధర్మమునొందెను. ఈయనతనబాల్యమందుగొంచెము విద్యావ్యాసంగము కలవాడేకాని వయఃకాలమందు నాటకాదులయందుఁ బ్రబల

త్సాహము కలవాడయ్యెను. ప్రతిదినముదయమునఁ గొలుపు కూటముఁదీర్చి పిమ్మట నంతఃపురములోనికిఁ బోయి నాటకసామాజ్యులతో వినోదపడుచుండెను. మఱియు దేవశంబునకు పూజార్థము పోయినప్పుడుకూడ వారిని వెంటఁగొనిపోయి యుండెను. ఆనీచసాంగత్యము కూడదని యాయనయుద్యోగులలో “సుంగు” (sung) అనునాతఁడు వెఱవక చక్రవర్తిని గతినముగా మందలించి లిఖితపూర్వకముగాఁగూడదెలియఁజేసెను. అందువలన చక్రవర్తికిఁ గోపము హెచ్చెనేకాని యాసాంగత్యము నాయన త్యజింపఁడయ్యెను. మఱియు ఆయనయాయుద్యోగిని దనమ్రోలకు రమ్మచుమని తెలియఁజేయఁగా నతఁడు గడగడవడఁకుచు సన్నిధికిఁ బోయెనట.

తనకు మందలింపుగా వ్రాసినందుకు చక్రవర్తి యాయనను చివాట్లు పెట్టుటయేకాక స్వగృహపుత్రుడైన తనను నిందించినందుకే మందలించినయుద్యోగి మిశిక్షవిధింపుమనెదవని మూఁడుసారు లాయననడు ని చక్రవర్తి దండించుట. గఁగా మొదటిసారి తననొకమూలకు ద్రోసివేయుమనియు, రెండవసారి తనను దలఁగొట్టించుమనియు, మూడవసారి తనను మట్టిగింపుమనియుఁ బ్రత్యుత్తరము లిచ్చెనట. ఆతనినిదూరదేశమున కధికారిగాఁ బంపివేసినయెడలఁ దనగుట్టు రట్టుగానేదని తలఁచి యాయనను మంగోలియా దేశమందున్న యొకజిల్లాకు గవర్నరుపనికి నియమించెను.

చియాచింగుచక్రవర్తి బద్ధకుఁడును మన్యపానాసక్తుఁడునయి యుండెను. ఈయన పరిపాలించిన యిరువదియైదు సంవత్సరం

చియాచింగుచక్రవర్తి బులును రాజ్యమందుఁ గల్గొలములేగాని నెమ్మదిలే యొక్క మరణానంతర కుండెను. ఈయనయం దీయన తండ్రియొక్కదుర్గుణములు ప్రబలించెనేకాని యాయనకుఁ గీర్తితెచ్చినయోగ్య లక్షణంబులలో నొకటియు నీయనకు లేద

య్యె. గతించినవారిని గుఱించి స్తోత్రరూపకమయిన ప్రకటనను దదనంతరచక్రవర్తియొనర్చునట్టి యాచారమొకటి చీనారాజ్యమందున్నది. అట్టిప్రకటనలలో వ్రాయఁబడు స్తోత్రవాక్యము లసత్యములయి కొన్నియెడలఁ గనపట్టును. ఏలయన దుష్టచక్రవర్తినయినను మరణానంతరము యోగ్యుడనియే కొనియాడెదరు. ఈచక్రవర్తి కనంతరమీయన ద్వితీయపుత్రుఁడే రాజ్యాధిపతి యయ్యెను. ఆయన జన్మనామము “మియమ్మింగు”(miemming), ఆయన చక్రవర్తియై “టోక్వాంగు”(Toakwong) అనిపేరుపెట్టుకొనెను. ఆయనతనతండ్రినిగూర్చి మరణానంతర ప్రకటనయం దిట్లు వ్రాసెను.

స్వర్గస్థుడైన చియాచింగు చక్రవర్తి చీనారాజ్యముబహుశ్రద్ధాళువయి కాయక్షేషమున కోర్చి 25 వత్సరంబులు పరిపాలించెను. ఆయన యెల్లప్పుడు జాగరూకుడై యుండెను. సలక్షణముగ రాజ్యమును బరిపాలించుటయే యాయన ముఖ్యోద్దేశముకావుననే యాయనచక్కఁగానేలెను. ఆయనయుద్యోగులును, బ్రజలును ఆయనను ద్వికరణశుద్ధిగా గౌరవించిరి. మఱియును ఆయనయెడల బహుభయంబుగలిగి నడుచుకొనిరి. ఆయన తన కారుణ్యరసమును రాజ్యమునందెల్లయెడలఁ బ్రవహింపఁజేసెను. చీనాదేశమందును వానికి లోఁబడియుండెడి బాహ్యదేశములయందును గ్రమపద్ధతిని నెమ్మదిని గలుగఁజేసెను. లక్షల కొలదిగ నుండుజనులందఱు సుఖంబుగడిరి! ఇంక బహుకాలము జీవించి ప్రజలను సుఖపెట్టుటకు దైవ మనుగ్రహించునని యాశపడుచుండఁగా నాకస్మికముగ నాయన స్వర్గస్థుడయ్యెను.” గతంబున లిఖింపఁబడిన యాచక్రవర్తియొక్క యయోగ్య పరిపాలనమునకును ఆయన మరణానంతర లేఖనమునకును గల వ్యత్యయమును జదువరులే గ్రహింపఁగలరు.

1820 టోక్వాంగు చక్రవర్తియయ్యెను. ఈయన చియాచింగు చక్రవర్తికి ద్వితీయ పుత్రుండైనను తనప్రాణమును గా టోక్వాంగు చక్రవర్తి పాడినవాడనియు, నీయనచార్యమును నేర్పును యగుట. బట్టియే తాను చివర యేడువత్సరంబులును జీవించి తిననియు, చియాచింగు చక్రవర్తి సంపూర్ణకృత జ్ఞతగలవాడై యీయనకే చక్రవర్తిత్వ మొసంగునటుల మరణశాసనమందు లిఖించెను. ఈ చక్రవర్తియగు నప్పటికి ముప్పదితొమ్మిది సంవత్సరముల ప్రాయముకలవాడు. ఈయన తనతండ్రికి నంతయిష్టుడుగా నుండినను అంతగపుగ స్త్రీలకు నిర్దుండుకాడయ్యెను. మఱియుఁ దనతండ్రియొక్క యుపభార్య పిమ్మట రాణియయినను నామెకు హితుఁడు కాడయ్యెను. ఈచక్రవర్తియొక్కజననికి ఆయుంపుడు కత్తెకును సవతులకోట్లాట యతిశయముగా నుండుటచే నొకప్పుడు ప్రబలకోపావేశంబున నీయనజనని యాత్మహత్య చేసికొనెను. ఈచక్రవర్తి బాల్యంబున నాయుధాభ్యాసమందును దేహపరిశ్రమమందును మిగుల గుతూహలముగలవాఁ డగుటచేఁ దనదేహము పుష్టిగ నుండుటకై యావధంబులఁదినగాఁ దంతభగ్నఁడయ్యె. అందువలన నీయనదవడ లందవికారముగనఁటుకొని పోయెను. దానికిందోడుగ. బలహీనమైపాడుగుగనుండు శరీరముకలవాడు. అదియటుండ రాజ్యమేలంజాలిన సమర్థత లేనివాడు. అయినను మంత్రులసహాయమువలన రాజ్యము నేలగలవాడయ్యెను.

మరణానంతరప్రకటనయందుఁ దనజనకునంతగాఁ గొనియాడియును ఆ యనచర్యలు సరియైనవికావని యీదిగువమారునె చేసిన మార్పులు లగు సింహాసనమెక్కినతోడనే యొనరించెను. ఆమార్పులేవియనిన (1) మంత్రపదమునుండి తొలగించి “ఇలి” పరగణాకు గవర్నరుగాఁదనతండ్రి పంపివేసిన “సుంగు” ను మరలరావించి మంత్రపదం బొసంగెను. (2) నాటకసామాజికులను రాజభవనంబునుండి వెడలఁగొట్టెను. (3) తనమంత్రయొక్కయంతగపుర స్త్రీలను వారివారి బంధుగృహంబులకుఁ బంపివేసెను. పిమ్మట తనగృహిణిని బట్టమహిషింజేసెను.

లోకమందొకఁడుచేయుదోషము వాఁడునశించిన నది నశింపదందురు.

అటులనే తనతండ్రిచేసిన యక్రమపుపరిపాలనవలం
గతచక్రవర్తిపాలనదోష గలిగినదోష మీచక్రవర్తిం జాట్టుకొని మిగులనె
మీచక్రవర్తిని బా గులంజేయఁదొడఁగెను. మహామారిజాడ్యము, కరువు,
ధించుట. యుద్ధము లీచక్రవర్తియొక్క మడమలఁ ద్రొక్కు
చుండెను. ఈయనతండ్రి పరిపాలనలో దేశీయన్యాయ
యచట్టములు సక్రమముగను విధ్యుక్తముగను వినియోగింపఁ బడియుండలేదు.
చీనాదేశమునకు నుత్తరపుటెల్లకవలనుండెడి యడవిజనులు చీనారాజ్యదౌర్బ
ల్యముంగని యల్లరులు మొదలుపెట్టిరి. వాండ్రను కాంగిషి చక్రవర్తి తొక్కిపట్టి
రెక్కొనకుండఁజేసెనని గతంబున లిఖింపఁబడియె.

ఈచక్రవర్తికాలంబున “జిహంగీరు” (jehangir) అనువాఁడు ప్రబలి
యాయడవిజనంబుఁగూర్చుకొని నాయకుడై కా
జిహంగీ రను కలహనా వ్లరుపట్టణమును ముట్టడించి యచ్చటి చీనాసే
యకుని నిర్జించుట. నను హతముకావించెను. పిమ్మట చక్రవర్తి ప్రచం
డసైన్యమునుబంపి యీశత్రువులపీఠమడంచి యా
నాయకు నురి దీయించెను.

కాంగిషిచక్రవర్తి “అల్బాజిక్” నగరమందు రుషియావారిసోడించి
“పికిక్” రాజధానికి ఖయదీలనుగఁబట్టుకొనిపోయి
చక్రవర్తికి విదేశీయులు వారి నచ్చటనివాసులను జేసియుండెనని గతంబున
గిట్టకుండుట. లిఖింపఁబడియున్నది. వారా రాజధానియం దిం
డ్లుకట్టుకొని నివసించుచు, చీనాజనులతోఁగలసిమెల
సి నేటివఱకును జీవించుచుండిరి. వారిజీవనార్థము రుషియాచక్రవర్తి తనదూత
లచే ద్రవ్యము నియమితకాలములయందుఁ బంపుచుండెను. ఈచక్రవర్తికి దేశీ
యుల వాసన గిట్టనప్పటికి నీయనకాలమందు వచ్చిన సుకదూత నేలయోమన్నిం
చెను. కాని తనకొలువునందు జ్యోతిషోద్యోగు లయియున్న పోర్తుగలు దేశీ
యులను గొలువునుండి యకారణముగఁ దప్పించెను.

చీనాదేశమునకు వెలుపలనుండు ద్వీపములును దేశములును చీనారాజ్యములోఁ జేరినవయినను చీనాదొరతనమువారికివాని చీనాచక్రవర్తికి దనద్వీపములయందు లక్ష్యములేదు. స్వర్గలోకములనివారెన్నెడి పదునెనిమిదిపరగణాల కేమాత్రమయిన నిక్కట్టు లేదనుట.

రాజ్యముగ ఫార్మోజా, (Formosa) హై నాన్ (Hainan) ద్వీపములయం దల్లరు లేకకాలమందు సంభవింపఁగా చీనాసేనానులు కలహకారులను గొందఱను సంహరించి, కొందఱివలన లంచములుగొని తాత్కాలికోపశమనమును గలిగించిరేకాని శత్రునిర్మూలనంబు కావించి స్థిరమయిన నెమ్మదిని నెలకొల్పరైరి. పిమ్మట మఱియొక యడవిగుంపులతెగ తలయెత్తి కలహింపఁ దొడఁగఁగా చక్రవర్తి తనమామను సమ్మతమయిన యొక సేనకధిపతింజేసి వారిపయికిఁబంపఁగా వారినినోడించి లోబఱచుకొనెను.

ఈచక్రవర్తి రాజ్యపరిపాలనయందేకాక స్వగృహపరిపాలన యందుఁ గూడ నలజడిం జెందెను. 1831 సం. లోఁ జైనను చక్రవర్తికిఁ గలిగిన స్వ దువఁబడిన కలహములు ప్రవర్తెను. ఆవార్తలు చక్రవర్తికిఁ దెలిసిన సమయమందు చక్రవర్తి తనభార్యయు నేకపుత్రుఁడును జనిపోయి యుండుటఁజేసి దుఃఖాబ్ధిలోమునిగియుండెను. ఆపుత్రుఁడు దుశ్శీలుఁడై దురాచారసంపన్నుఁడై యుండుట ప్రసిద్ధవిషయమట. అతఁడు నల్లమందు పొగద్రాగుటచే జచ్చెనని కొందఱు, నాతని దుశ్చేష్టులఁజూచి సహింపఁజాలక చక్రవర్తి గుద్దుటచే మరణించెనని కొందఱు చెప్పెదరట.

కాంటన్ నగరమందున్న యాంగ్లేయవర్తకసంఘపు రెసిడెంట్లునుగుఱించి, యీచక్రవర్తి తాను రాజ్యమందునను సంసారమందున నట్టి బెడిదంబులగుగొడవలఁ బడియుండుటచే నేమియు విచారింపఁడయ్యె. ఆంగ్లేయవర్తకులు చీనావారిచేదమకుఁదొందరలు కలుగుచున్నను సహించి వాణిజ్య మభివృద్ధిజేయుచుండిరి. ఈచక్రవర్తివలన నూతనకష్టములు మాత్రము వారికి సంభ

వింపలేదు. చీనాదొరతనమువారితో వారికిఁ గలయు తరప్రత్యుత్తరములు చీనావర్తక సంఘముమూలముగ జరుగుచుండె. కాంటౌన్ గరమందు నాంగ్లేయుల స్త్రీలు నివసింపఁగూడదనియు వారానగర సమీపమందున్న “మెకాయో” దీవియం దుండవలెననియు, ఆంగ్లేయవర్తకులు తమకుటుంబములఁ చూచుటకై యాదీవికిఁ బోవుటకు 70 మొదలుకొని 100 పౌండ్లలోగా విధింపఁబడు సుంక్ ము చెల్లించి లైసెన్సుపొందవలయుననియు చీనాదొరతనమువారు నిర్బంధపుని బంధనలు జేసియుండిరి. అనియును మఱియెన్నియో యిచ్చిందులును గలుగుచున్నను కాంటౌన్ గరమందు ఆంగ్లేయవర్తకుల సంఖ్య యంతకంతకు బెరుగుచుండెను. అన్యదేశములయందు వాణిజ్యముచేసి స్వదేశవాణిజ్యము నభివృద్ధి చేయుటకును స్వదేశము పెంపొందుటకును ఆంగ్లేయవర్తకులు చీనాదేశమందుఁ బడరానియిడుమలుపడుచుఁ బట్టుదలతో నిర్వహించుచుండుట యెంతయు స్తవనీయముగనున్నది. హిందూదేశమున కట్టిభాగ్య మెప్పుడు కలుగునో కదా.

8 వ అధ్యాయము.

టోక్వాంగు చక్రవర్తియొక్క పరిపాలనాశేషము.

చీనాదేశీయులతో నన్యదేశీయులకు జరిగినవ్యవహారములు. ఇంగ్లాండుదేశపురాజయిన ప్రథమచార్లెసు తనప్రజలలోఁగొందఱు తూర్పుదేశములలో వా

ణిజ్యము చేసికొనుటకొసంగిన లిఖితాంగీకారము

ఇంగ్లాండురాజు లార్డు

నోక్స్ కాలపరిమితి 1834 ఏప్రియలు నెలతో

నేపీయరును చీనాకుఁ

సాంతమగుచుండెను. తూర్పుదేశవాణిజ్యము మిగు

బంపుట.

ల నభివృద్ధిగ నుండినందున నక్రమములు లేకుండ

దానిని జరుపుటకు వర్తకు లసమర్థులనియు వాణి

జ్యమును సాంతముగా జరుపుకొనుట యుక్తమనియుఁదలఁచెను. అన్యదేశీయవా

ణిజ్యవిషయమై చీనాదొరతనమువారి ప్రాతకట్టుబాటులఁ దొలఁగించి ప్రదేశా

ధికారులతో నాంగ్లేయవర్తకులు స్వయముగానే వ్యవహరించునట్లు చేయుటకు

“లార్డు నేపీయరు” (Lord Napier) అనెడియాయనకాంగ్లేయదొరతనము

వారు 1833 స. డిశంబరు 10 తేదీని లిఖితపూర్వకమున యధికారమిచ్చిరి. ఆ లేఖయందు వారు వ్రాసినదేమనగా.

“మీరు నూటిగ కాంటన్ నగరము ప్రవేశించి మీ రాక నచ్చటి రాజప్రతినిధికి లిఖితమూలముగఁ దెలియఁబఱచవలెను. మీరు కాంటన్ నగరవాణిజ్యమునురక్షించి వృద్ధిచేయుటయేకాక చీనాదేశముందే యితరస్థలములయందుఁ గూడ వాణిజ్యముచేయుట కర్హుగనుండునో యదియునిచారింపవలెను. ఈ సంకల్పము సిద్ధించుటకై చీనాదొరతనమువారితో స్వయముగ వ్యవహరించుటయావశ్యకమని మేము వేట చెప్ప నక్కఱలేదు కదా”

లార్డు “నేపియర్ అప్రకారమే చీనాతీరముఁజేరి కాంటన్ నగరమునకుఁ స్వతంత్రించి పోయి తనప్రవేశమును రాజప్రతినిధికిఁ దెలియఁజేసెను. ఆయన యొనర్చినస్వతంత్రప్రవేశమున కచ్చటియున్యోగులు మిగులఁగినిసిరి. మఱియు నచ్చటసుంకములఁబుచ్చుకొను సూపరికౌంటెంటు లార్డు నేపియరు యొక్క స్వాతంత్ర్యము సహింపఁగూడకుండుటంజేసి కాంటన్ నగరమందలి విదేశీయ వాణిజ్య మాటంక పఱపవలసినదని రాజప్రతినిధికి విశదపఱచెను. లార్డు నేపియరు వ్రాసిన లేఖను రాజప్రతినిధి నిరాకరించి చీనాదొరతనము వారాంగ్లేయుని నొక పెద్దవర్తకునిగ భావించెదరనియు, అనాగరికజనముతో వారువిశేష కార్యావసరములయందుఁదప్ప సాధారణముగ నుత్తర ప్రత్యుత్తరరూప వ్యవహారము పెట్టుకొనరనియుఁ దెలియఁజేసెను.

నల్లమందువర్తకమాపుటకు చీనాదొరతనమువారు

యత్నించుట.

లార్డు నేపియరు చీనాదేశమును వెళ్ళినకాలముకూడఁ గొన్ని వ్యవహారములనుబట్టి ప్రతికూలముగ నుండెను. పరదేశములనుండి ముఖ్యముగా హిందూదేశమునుండి దిగుమతి యగుచున్న నల్లమందును బ్రజలు విశేషముగాఁ గొనుటచేతను దానితో చీనాదేశపుసరుకులకు వినిమయము లేకపోవుటచేతను, చీనాదేశమందలి వెండినాణె మమితముగ వ్యయపడి పరదేశమునకుఁ బోవుచుండెను. దొరతనము వారానష్టముంగనుంగొని నల్లమందువర్తకమాటంక పెట్టుటకు.

యత్నించుచుండిరి. చియాంచింగు చక్రవర్తికదివఱలో మహాజర్నా మాయియ్యఁ బడియుండెను. నల్లమందువలనఁ దొడరుచెడుగులనాయర్జిలో విశేదంబుగఁదెలియజేయఁబడెను. ఆవర్తకమును నివారించుటకు దొరతనమువారికి శక్యముకాకుండెను. ఏలయన సర్వజనులు నల్లమందు పొగద్రాఁగుటయం దాసక్తిగలవారయిరి. నల్లమందు గసగసాల గింజలవల్ల చేయబడునుగనుక యాచెట్లను బహుప్రదేశములయందుఁ బయరు చేయుచుండిరి.

యూనాన్ పరగణాలయందు సాలు 1 కి 7000 డచ్చాలనల్లమందు సిద్ధమగుచుండెను. నల్లమందు బహుకాలమునుండి పొగద్రాఁగుచుండినను చీనావారికి దానివలనిచెఱుపులు, గలిగినట్లుకనుపించలేదు. చియాంచింగు చక్రవర్తి నల్లమందువర్తకము నంగీకరించెను. అందువలన సుంకము వసూలుచేయఁబడుచుండెను.

పిమ్మటఁ గొంతకాలమునకు నల్లమందువర్తకము దొరతనమువారు నిషేధించిరికాని చాటునోమాటునూ యావర్తకముప్రబలమున జరుగుచునే యుండెను. ఆనిషేధము నాధారముచేసికొని, చీనాదొరతనము వారియుద్వోగులు చాటువర్తకులను బెదరించి యదలించి తిమసంచులు నింపుకొనసాగిరి. ఉద్వోగులు ప్రజలు నందఱు నల్లమందువర్తకమును బ్రోత్సహపఱచువాచే యైరి. కాబట్టి చక్రవర్తియొక్క నిషేధపుచట్టములును ఆయనయాజ్ఞలును గాలికిఁ బోవుచుండెను.

లార్డు నేపియరునందు లేనితప్పుఘటించుట.

స్వదేశవర్తకులు నల్లమందువర్తకము చేయకుండ వారినాపుటకు చీనాదొరతనమువారసమర్థులగుచు కాంటౌన్ నగరమందు విదేశీయులన్యాయవాణిజ్యము చాలింపవలసినదని యాజ్ఞాపించి యందునకు గారణములార్డునేపియరు స్వతంత్రించి “కాంటౌన్” నగరమునకుఁబోవుటయే యని ప్రతిపాదించిరి. అట్లాయననునిందించి యాయనను ఆయనపరిజనమును ఖయిదుచేసినట్లు కాంటౌన్ నగరమునుండి వెలువడి రాకుండఁజేసిరి. వారిసేవకులు వారిని విడిచి పోవునట్లును బడవవాండ్రు పలుకకుండునట్లునుజేసిరి. విదేశానాగరికులకొఱకుఁ గొన్నిచట్టములు చేయఁబడెను. చీనాదేశీయులు తాము స్వర్గవాసు

లమనియు తమరాజ్యము స్వర్గరాజ్యమనియు విదేశీయులనాగరికజనమనియు భావించెదరని చదువరులు గ్రహింపవలెను. ఆచట్టములలో నొకటి చీనాదేశ తీరములయందు విదేశీయుల యుద్ధనావలాడఁగూడదనియు, రెండవది విదేశీయుల యుద్ధసామగ్రుల నొకచోట నుండి మఱియొకచోటికిఁ గొనిపోఁగూడదనియు, తమయాఁడువాండ్రను, నావికులను చీనాదేశములలోనికి దౌగ్ధన్యముగఁ దీసి కొనిరావలను పడదనియు నిషేధించెను. అందుమీఁదట లార్డు నేపియరు చీనావర్తకులకు బాహుటమైన లిఖితమువలన నిట్లు తెలియఁజేసెను.

“అన్యోన్య దేశాభివృద్ధింగోరి యాంగ్లేయవర్తకులు చీనాదేశమందంతట వాణిజ్యము చేయ నిశ్చయించుకొనయున్నారు. ఉభయదేశములకును లాభముచేకూలుదనుక వారు తమపూనికను సడలించు వారు కారు. మీ రాజప్రతినిధికి నదీ పేగప్రవాహమును నిరోధించుట యంతయసాధ్యమొ చక్రవర్తియొక్కయవ్యక్తములయిన యాజ్ఞలను జెల్లించుట యంతయసాధ్యమే యని తెలిసికొనుఁడు.”

లార్డు నేపియరుయొక్క మరణము.

వ్యవహారము లంత చిక్కుగను ఆవేశకరముగనుడంగ “లార్డు నేపీయరు” వ్యాధిగ్రస్తుడై మరణమొందెను. కాంటౌన్ నగరమందున్న యాంగ్లేయవర్తకులు చీనాదేశమందు వర్తకమంతటను విరివిగా జేసికొనునట్లును చీనాదేశవర్తకులను దమకును వాణిజ్యనిబంధనలు సమముగనుండునట్లును జేయుటకు తగినయత్నములు చేయుఁడని ప్రార్థించుచు స్వదేశాధిపతికి వ్రాసికొనిరి.

అంతట నాంగ్లేయరాజు లార్డు నేపీరుస్థానమునకు “కెప్టెన్ ఎలియట్” (Captain Eliot) ను నియమించిపంపెను. ఆయన లార్డు నేపీరునలె స్వతంత్రముగ కాంటౌన్ నగరమునకు వెళ్లక “మెకాయా” (Mecao) ద్వీపముచేరఁగానె కాంటౌన్ నగరము బ్రవేశించుట కిచ్చటిగవర్నరు యొక్క యంగీకారము నువేడెను. ఆగవర్నరంగీకార మిచ్చెనుగాని యాయన నొక పెద్దవర్తకునిగ భావించెనేకాని గొప్పయాంగ్లేయోద్యోగిగఁదలంపలేదు. ఆయన తమకుఁ జెప్పఁదలచినది యజ్ఞేమాంబులకముగఁ దెలియఁబఱచుకొనవలసినదనియు, సమానుని

వలె దమకు త్తరములు వ్రాయఁగూడదనియు చీనాదొరతనమువారు చెప్పిరి అందుకు “కెప్టెన్ ఎలియట్” సమ్మతింపక కాంటనునగరమందున తానుండి నను బ్రయోజనములేదని “మెకయో” కు మరలి వెళ్లెను. వర్తకమాపిజేయఁ బడెను. కాంటన్ నగరమందుండఁగోరిన యాంగ్లేయు లస్వంతంతులయి యూ టుక యుండిరి.

నల్లమందు వర్తకమును గుఱించి వివాదములు.

అక్కాలంబుననే పికిన్ గేజటియందు నల్లమందువర్తకమును గుఱించి ప్రబలవివాదలు ప్రకటింపఁబడెను. నల్లమందువర్తకము చేయఁగూడదని యెన్నియు తరువులు చేసినను వినియోగింపనందున దానినంగీకరించి దొరతనము వారు స్వయముగా నావర్తకమును నడిపించిన యెడల రాజ్యమునకు విశేషద్రవ్య దాయకమగునని వ్యవహారదత్తులయిన యచ్చటి యుద్యోగులు కొందఱు వాదించిరి. నల్లమందువలన బలుతెఱంగులయిన చెఱుపులు సంభవించుననియు చీనాదేశీయులతెలిపితేటల దానివలన మట్టుపఱచి తమరు చీనారాజ్యమును వశపఱచుకొనుటకై యాంగ్లేయవర్తకుల మత్తుద్రవ్యమును దేశములోఁబ్రవేశపెట్టరనియు, గాఁబట్టి యావర్తకమూఁచ ముట్టుగ నశింపజేయవలయుననియు రెండవకక్షి వారు ప్రతిపాదించిరి. పడమటి దేశీయు లీదేశమునకు రాసాఁగినారు. వానితో ముందుకాలమందు చీనాదేశీయులకుఁగలహములను యుద్ధములును చీనారాజ్యమున కుపద్రవమును సంభవింపగలవని కాంగిషి చక్రవర్తి మున్నె పలికి యుండెను. అది పైనఁజెప్పిన రెండవకక్షివారి ప్రతివాద వచనముల కనుకూ లించియే యుండెను.

ఈరెండవకక్షివారి వాదము సహేతుకముగానే యున్నదనియింగ్లాండు దేశమందుగొందఱు ప్రముఖులుకూడ వాదించిరి. కానియాదిగున కారణములతో నాంగ్లేయవిచారణ సభలయందది పూర్వక్షము చేయఁబడెను.

(1) ఆంగ్లేయులవర్తకముకొఱకుఁ చీనాదేశమునకుబోవుటకుఁబూర్వమె యాదేశమునందు నల్లమందులుగత్రాగుటవాడుకలోనున్నది.

(2) చీనాదేశమందు నల్లమందుపైరుఅధికముగా జేయఁబడుచున్నది.

(3) నల్లమందు మితముగా నుపయోగింపఁబడిన యెడలఁజెలుపు చేయుదు.

ఈవిషయమె యాంగ్లేయ చరిత్ర కారుఁడిట్లు వ్రాసెను. విదేశీయులు తమదేశమందుండుట కిష్టపడక నల్లమందువర్తకము తమకుహానికరమని చినాదొరతనమువా రొక నెపము కల్పించిరి. నల్లమందువారఁదఁ బ్రజలు నుద్యోగులును బ్రబలాపేక్షగలవారై యుండుటచే దేశీయవర్తకులు నల్లమందు వర్తకము సమ్మద్ధిగఁ జేయుచుండిరి. అదిగాక కాంటోన్గవర్నరానగరమందు నల్లమందు వర్తకము చేయువలదని చండేశాసనంబు ప్రవర్తింపఁ జేయుచుండఁగా ఆయన కుమారుడే యావర్తకమును విరివిగనొనర్చుచుండె. ఆయన తనపుత్రునె నిరోధింపఁజాలఁడయ్యె. చక్రవర్తితనూజుండే నల్లమందు పొగద్రాగుచుండెను. చక్రవర్తి తనకోపానలమును విదేశీయులపైఁ గురిపించుటకంటెను నిషేధశాసనములను నిరంతరమును బ్రకటించుచుండుటకంటెను దనుకుచూరుని యలవాటు మాన్పించినయెడల నెంతయు లాభకారి గానుండియుండును. ఆయినను నల్లమందుపొగఁ ద్రాగుటవలన చినావర్తకుల తెలివి తేటలకేమియుఁ గొంతకలుగలేదు. పండితుల సామర్థ్యము క్షీణింపనులేదు. వృత్తికారుల పరిశ్రమలు స్రుక్కియుండ నులేదు.”

వివాదనివారణార్థము చక్రవర్తి కమిషనరును బంపుట.

కాఁబట్టి నల్లమందు వర్తకము కూడదని వాదించుకక్షివారి వాదముపైని నుడువఁబడిన విషయములవలన నిర్ణేతుకముగాఁ గన్పట్టుచుండెను. ఆయినను చక్రవర్తి కాంటోన్గరమందలి యావివాదాంశములఁ బరిష్కరించుటకై “లిక్” అనుకమిషనరును బంపెను. ఆయన మహోద్రేకముతో కాంటోన్గరమునకుఁబోయి వారివద్దనున్న, నల్లమందు డబ్బీలను దనవశము చేయవలయునని ఖండితమైన యుత్తరువు విదేశీయవర్తకులకుఁబంపెను. ఆయుత్తరువధర్మమైనదైనను చినాదొరతనమువారు బలవంతులగుటచే, 1000 పరిణేలమువర్తకులు కమిషనరు వశముచేసిరి. అంతటితో సంతృప్తిఁ జెందక యచ్చటి యాంగ్లేయవర్తకులలో ముఖ్యుడయిన “డెంటు” అను నాతనిని దనకుగలసికొని మాటలాడుమని యుత్తరువుచేసెను. తనకాయద్రోహము కావించునని యెఱింగి యాయన పోక

నిరాకరించెను. చీనావారతనమువారికి నాంగ్లేయులకును సఖ్యత యటుల దుర్లభముగనుండఁగ నెటులనైన నొడంబడికగలుగఁజేయుటకై 'కెప్టెన్ యెలియట్' కాంటన్ గరమునకుఁ బోయెను. ఆయనరాకఁ జూచి చీనావారు తమ మనంబు తెలియనాంగ్లేయుల వర్తకస్థానముల ముట్టడించి బయలివారిలో వారికి సంబంధములేకుండుటకై దారులరికట్టి బిట్టుగఁజెట్టమొనర్పం దొడగిరి. ధైర్యసాహసములలోఁ గొఱంతగల "కెప్టెన్ యెలియట్" ఆకమిషనరునకు లోబడి యాంగ్లేయవర్తకులు తమయొద్దనున్న నల్లమందు బరిణెలన్నియు ఆకమిషనరుకు నప్పగింపవలసినదని యుత్తరువుచేసెను. ఆయన లోబడుట కనుంగొని యాకమిషనరాంగ్లేయులు తమవద్దనున్న నల్లమందులో నాల్గవంతు తనవశముచేసిన యెడల వారిని విడిచిపెట్టి పొమ్మని యంతకుమున్ను తాను తఱిమి వేసియున్న చవుకరులను మఱల వారియొద్దకు రానిచ్చెదననియు, సగముమందు తనవశమందుంచిన యెడల బ్రయాణపు పడవల నాడనిచ్చెదననియు, మూడువంతులు తనపరము చేసినచో నాంగ్లేయులు మఱల వర్తకము చేసికొనుట కంగీకరించెదననియు, నట్లొనర్చుటకు మూడు దినసంబులు గడువనియు నట్లు చేయని పిమ్మట వారికి నెన్నియే నిబ్బందులు కలుగఁజేసెదననియు ఆకమిషనరు తెలియఁబఱచెను.

ఆంగ్లేయులు లోబడుట.

ఆచిర్యంధమును సహింపఁజాలక యాంగ్లేయ వర్తకులు 20248 నల్లమందు బరిణెల నాకమిషనరు పరముచేసిరి. వంగినవారిని మఱియు వంగదీయుటకు చీనావారుల్లాసపడుదురట. అంతదనుక నాంగ్లేయులు లోబడఁగాఁ జీనాదేశమందాంగ్లేయులు నేరములు చేసిరేని ఆకమిషనరు తానె శిక్షించెదనని చెప్పుచు నాంగ్లేయనావికులకును చీనాజనులకును జరిగిన స్వల్పకలహములో చీనాజనులు ముగ్గురు వచ్చియుండఁగా ఆనావికులను బట్టి యిమ్మని యాకమిషనరు కోరెను. ఆంగ్లేయులు నిరాకరించిరి. విదేశీయులతో యుద్ధముచేయుట కాకమిషనరు తనప్రజలను బురికొల్పెను కావున 1839 సం. నవంబరు 3 తేదీని "చాంపి" (Chwampi) అనుచోట నావికాయుద్ధము జరుగఁగా చీనావారి పడవలు కొన్ని ముంచివేయఁబడినవి.

వైనిఁ జెప్పఁబడిన కమిషనరు చీనారాజ్యమునకు దైవానుగ్రహము కలదనియు, దానికిఁ జేటొనరించు వారిని దేవుఁడే నాశముచేయునని దానెఱుఁగుదుననియు జనులకుఁ బ్రకటముగఁ దెలియఁజేసెను. ఆకమిషనరుయొక్క దౌర్జన్య ప్రవర్తనమున చీనావారి కపజయములు కలుగుటయేకాక నల్లమందు నర్తకము మునుపటికంటె బ్రబలమయ్యెను.

ఆంగ్లేయులయుద్ధ వ్యాపారములు జయములు.

1841 సం. వేసవియందు “సర్ గార్డను బ్రెమరు” (Sir Gordon Bremer) అను నాంగ్లేయ సేనాని కాంటన్ నగరమును ముట్టడించి టుంగాయి” నగరముపైకిఁబోఁగా నచ్చట చీనాసేనకొంచెమెదిరించి పోరి పాటి పోయెను. అంతట నాయన పీహోనదీ ముఖద్వారమునకుఁబోయెను. అచ్చటకు సమీపముననుండు పికిన్ రాజధానిపైకిఁ బోనుంకించి యుండఁగా ఆంగ్లేయ సేనానాయకుఁడుగా నుండిన “కెప్టెన్ యెలియటు”ను “చిప్లీ” పరగణాపరిపాలకుఁడైన “కిసెన్” అనుమందారినుఁడు కలసికొనెను. మందారినుఁడనఁగా చీనాదొరతనములో నొకగొప్పయధికారి. తూర్పురాజ్యముల యందు గొప్పయధికారపవంబున నుండు వారి జీవితము నూతియొడ్డు బిడ్డవలె నుండునని పాశ్చాత్యులు దలఁచిరి. వైనిఁజెప్పఁబడిన “కిసెన్” చిన్నయుద్యోగములనుండి క్రమక్రమంబుగ వృద్ధియై గొప్పయుద్యోగి యయ్యెను. వక్ష్యమాణరీతిగ ‘లిన్’ ఆంగ్లేయులచేఁ బరాభవము నొందగ ‘కిసెన్’ ను ఆతని స్థానమునకు చక్రవర్తి నియమించెను. కాని యాతఁడును కాంటన్ నగరవివాదముల ముందుచెప్పఁబోవురీతిని బరిష్కరింపఁజాలడయ్యె. కావున నాతనిపైఁ జక్రవర్తి యపరిమిత కోపముఁబూని యేమోవిచారణచేసి బహుదూరమున నున్న ‘యిలి’ పరగణాలోఁ గఠినవరకముచేయుమని దండన విధించుటయే కాక యతని యాస్తిసంతయు దనవశము చేసికొనెను. ఇది మిగులఁ బరితాపకరమయినవిషయము. పీహోముఖద్వారమునను నాంగ్లేయనావికా సైన్యముపోఁగా చీనాచక్రవర్తికి భీతిగలుగుట యెఱింగి “కెప్టెన్ యెలియటు” ను మఱి పొమ్మని “కిసెన్” సరసముగఁ గోరి యుండుటచే నాయన కాంటన్ నగరమునకు మఱి వెళ్లి వ్యవహారములఁ జక్కఁబఱచుటకు యత్నించెను. కాని యచ్చటి వ్య

వహారములు మఱియు దుస్థితిలోనికి బోవుచుండె. లిక్ యుద్ధప్రయత్నములు చేయుచుండెను. అంగ్లేయులు “మెకాయో” వద్ద చీనావారి సైన్యము నోడించిరి. వ్యవహారములు చక్కఁబడక పోఁగా నపజయములు కలుగుటంజూచి. చక్రవర్తి “లిక్” కు నిటుల వ్రాసెను.

“నీవాడంబర వచనములఁ బల్కి మమ్ముల మోసపుచ్చినావు. నీవు, పోయి వ్యవహారములనేమియు సమర్థింపలేక పోఁగా గలహ సముద్రతరంగముల బెంపొనరించితివి. అంతములేని యక్రమముల నెన్నియో యంకురింపఁజేసితివి. కర్తవ్యాంశ మెఱుంగఁక నిజముగ నీవిప్పుడు బద్ధహస్తుండవుగ నున్నావు. దారుప్రతిమకును నీకును భేదము కానఁబడదు.

చీనాచక్రవర్తి తా నాంగ్లేయులతో నుడంబడిక చేసికొనుట కగత్యముక గలిగి యున్నను తనఘనతయుఁ బరాక్రమమును గొటవడునని తలఁచుచుండెను. కాని అంగ్లేయులు కాంటన్ నగరమునకు పీహానదీ ముఖద్వారమునుండి మఱి దక్షిణముగఁ బోవుచు మ్యామందున్న యనేక దుర్గముల వశపఱచుకొనుటను “కిసెక్” చూచి వారితో సంధికావించుకొనెను. సుధి నిబంధన లేమనగా,

౨

సంధినిబంధనలు.

- 1 “హాలకాంగు” ద్వీపమాంగ్లేయులకిచ్చి వేయవలెననియు
- 2 చీనాదొరతనమువారు నష్టపఱచిన నల్లమందునకు మాటుగ 6000000 డాలరులనాణెములు చెల్లింపవలెననియు
- 3 అంగ్లేయులు చీనాదొరతనము వారితో సమానస్కంధముగా నుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపవచ్చుననియు
- 4 కాంటన్ నగరమందు యథాప్రకారముగా నాంగ్లేయులు వర్తకము చేసికొనవచ్చుననియు
- 5 పైనజెప్పఁబడిన నిబంధనలు చెల్లినయెడల “చుసాను” ద్వీపమును “చ్యాంపి” దుర్గమును చీనాదొరతనమువారి కాంగ్లేయు లిచ్చివేయవలెననియు, నింగుపో నగరమందుఁ జెఱసాలలోనున్న యాంగ్లేయులను విడుదలఁ జేయవలయుననియు

చెఱసాలలోనున్న యాంగ్లేయుల దృష్టవశమున నాయొడంబడిక ననుసరించి విడుదలజేయబడిన పిమ్మట చక్రవర్తి యాయొడంబడిక కాగితమును జింపివేయించెను. కాంటన్ నగరమందు విదేశీయులను చినాదొరతనము వారు పెట్టిన శ్రమలను నిష్పంధములును. మేరమీటియుండెను వర్తకము బొత్తిగాఁ జాలింపబడెను.

విదేశీయుల నిర్మూలము కాపంపలేనని నిశ్చయించుకొని ప్రచండ సైన్యమును కాంటన్ నగరము పైకిఁబంపి యాంగ్లేయుల సేనానాయకులను బట్టి యిచ్చినవారికి 50000 డాలరుల బహుమానము చేసెదనని చక్రవర్తి ప్రకటించెను. సౌమ్యముగా చినావారితో వ్యవహరించుట సంభవించినదని తలచి కెప్టెన్ యెలియాటు సేనలను సర్ గార్డును బ్రిమరుకు వశపఱచి యుద్ధకృత్యములు నీయిష్టము చొప్పునఁ జేయుమని చెప్పెను. ఆయన బోగ్యదుర్గముల యొద్దనున్న 3000 కావలి సైన్యమును జయించి యాదుర్గములను వశపఱచుకొని తిత్నరిసరదుర్గములను లోబఱచుకొనుచుండెను.

చీనావారు సంధిఁగోరుచు యుద్ధప్రయత్నములు చేయుచుండుట.

ఆశీఘ్రజయంబులఁజూచి చినావారు వెఱగొంది సంధి కేవలమును ఆంగ్లేయులకుఁ జూపి మూఁడుదినంబుల యవధిఁగోరిరి కాని సంధిచేసికొనలేరైరి. ఆంగ్లేయులు కొన్నికొటల మఱల ముట్టడించి విజయులైరి. పిమ్మట కాంటన్ నగరమందు వర్తకము నిరాటంకముగాఁ జేసికొనవచ్చునని యొడంబడిక చేసికొనబడెను. సంధిచేసికొనుట కాంగ్లేయులిచ్చిన యవకాశములో చినాదొరతనము వారు ప్రబలయుద్ధము కొఱకై సన్నద్ధులగుచుండిరి.

1841 సం. మేయినెల 15 తేదీని కాంటన్ నగరపరిసరమందు 50000 చినా సైన్యమాయత్తమయి యుండెను. వ్యవహారములయందు కెప్టెన్ యెలియాటు న కనుకూలుండుగనుండిన “క్రిసెన్” తన చక్రవర్తియొక్క యజ్ఞసారముగ ఆ సేనకధిపతియై యాంగ్లేయులతోఁ బోరందొడంగెను. చినావారు ప్రథమమున గొంతవట్టున కెదిరించి పిమ్మట సంధికావించుకొనిరి. సంధి నిబంధనమేమనఁగా.

1 కాంటన్ నగరము నాంగ్లయులు వదిలి పెట్టినయెడల వారికి 36000000 డాలరులు చినాదొరతనము వారీయవలయు.

2 ఆంగ్లయుల వర్తకశాలలనుండి కొల్లపెట్టబడిన సరుకులకుఁగాను నష్టమార్తి చేయవలయును.

3 చినా సైన్యము కాంటన్ నగరమును విడిచిపోవలయు.

4 ఆంగ్లయుల నిర్మూలంబు చేసెదమని వచ్చిన చినాదొరతనము వారి కమిషనర్లు మువ్వరును దమ సైన్యములతో కాంటన్ నగరమునుండి 60 మైళ్లదనుక వెడలిపోవలయును.

ఇంగ్లాండునుండి నూతనమంత్రి వచ్చుట.

చీనాదొరతనమువారితో శాశ్వత సంధికావించుకొని సమాన స్కంధముగా వ్యవహరింపవలెనని భావించి “సర్ హెన్రీ పాటింగరు”ను మంత్రిగాను సర్ విలియము పార్క్రును సేనానిగాను నియమించి తగు సైన్యముతో చినా దేశమునకు ఆంగ్లయరాజుపంపెను. వారు ఇంగ్లాండు దేశమునుండి 1842 సం. ఆగస్టు 21 తేదీని బయలుదేరిరి. వారు చినా దేశమునకు వచ్చుచునే “ఏమాయి” నగరమును వశపఱచుకొని పిమ్మట టింగాయి మొదలయిన నగరములలోఁబఱచుకొనిరి. తదనంతరము నాన్కిక్ పట్టణమునకు సమీపమందున్న చింకియాంగు కోటను నాంగ్లయులు ముట్టడించిరి. అచ్చట ఘోరయుద్ధము ప్రవర్తించెను. ఆకోట దుర్గములచేత నగర్దులచేత సురక్షితముగ నుండెను. అచ్చట 1200 మంచూరిగూసేనలు 800 మంగోలియనులు, అంతమందియే చినా వారునుండిరి. కోటగోడలకు రక్షణములు చేయ వలనుపడనందున నిచ్చెనలు వేసికొని యాంగ్లయులు కోటపైకెక్కుటఁ జూచి యారక్షక సైన్యము భీతిఁ జెంది చెదరిపోయిరి. వారిలో ననేకుల నాంగ్లయులు వధించిరి. కొందఱాత్మహత్యకావించుకొనిరి. రణరంగము పీనుఁగుపెంటలతో నిండెను. కొందఱు బావులలోఁబడిరి. శత్రువశమయి పోదురని తమ తమ కుటుంబములను చినాసైనికులు స్వహస్తములతో హతము చేసికొనిరి.

అనంతర మాంగ్లయులు నాన్కిక్ నగరము ముట్టడింపఁ బోయిరి. అచ్చటి గవర్నరయిన “న్యూకియన్ (Nieu Kien) తనగొంతులో నూ

పేరి యుండుదనుక దానిని గాపాడెదనని ప్రతిజ్ఞపట్టెను కాని యాంగ్లేయుల యుద్ధనావలు సమీపింపఁగానే మనసును మార్చుకొనెను.

చినాచక్రవర్తి యాంగ్లేయుల యనివార్యజయంబులంజూచి వారితో సఖ్యంబేముఖ్యంబని యెఱింగి వారితో నొడంబడిక జేయుటకై మువ్వర కమిషన్ల కధికారమిచ్చెను. ఆమువ్వరలో ‘ఇల్లిపు’ అను కమిషన్ యాంగ్లేయులకుపకారిగానుండి యుండెను. కావున నాంగ్లేయ మంత్రి సంతకొడంబడెను. అంతట నెనర్పబడిన సంతి నిబంధనలేమనగా,

1 ఏమాయి (Amoy) ఫూచౌఫూ (FoochowFoo) నింగ్పో, (Ningpo) షాంఘాయి (Shanghai) ఈనగరములయందునిరాటంకముగా నాంగ్లేయులు వర్తకము చేసికొనవచ్చును.

2 హాంకాంగు (Hong kong) దీనినిశాశ్వతముగా నాంగ్లేయుల కీయబడవలెను.

3 ఆంగ్లేయులకు 21000000 డాలరులును,

4 కాంటౌన్ నగరమందు లిక్ పాడుచేసిన నల్లమందునకు గాను, 3000000 డాలరులును,

5 ఆంగ్లేయుల కీయవలసిన బాకీలకుగాను 3000000 డాలరులును,

6 యుద్ధవ్యయముల కొరకు 1200000 డాలరులును చినాదొరతనము వారాంగ్లేయుల కీయవలయును.

చీనావారి ద్వేషభావము.

ఈయొడంబడికమీఁద 1842 సం. ఆగస్టు 29 తేదిని చక్రవర్తి సంతకముచేసెను. చినాదొరతనము వారాంగ్లేయులతో ననుకూలముగ నుండఁదలఁచి నట్లాయొడంబడిక వలనఁ గన్పట్టినను వారిని దమదేశమునుండి వెడలఁ గొట్టవలెననెడి యభిప్రాయమును దెల్లము చేయుచునే యుండిరి. చినాతీరమందుగాక దేశమధ్యమందలి నదులమీఁద నాంగ్లేయ పడవలుండుటకు వలనుపడదనియు సెప్టెంబరు 14 వ తేది నాటికి ననాగరికులయిన యాంగ్లేయుల పడవ లచ్చటనుండి తీసికొనిపోవలెననియు చక్రవర్తి ప్రగల్భముగా నాజ్ఞాపించెను. పిమ్మట నాతేది నతిక్రమించి యాంగ్లేయులు అట్టోబరు నెలచివఱ నాపడవలం

గొంపోయిరి. ఆ యొడంబడిక ప్రకారము చీనాదొరతనము వారాంగ్లేయులకుఁ జెల్లింపవలసిన సామునకు గురువగా “చుసాన్” (Chusan) ద్వీపము వారాంగ్లేయు లుంచుకొనిరి.

చీనాదేశము బహువిస్తీర్ణమై యుండుటచే నొకప్రదేశమందలి వ్యవహారములు మఱియొక ప్రదేశమందుండువారికి నెఱుకపడవు. కాబట్టి యాదేశముయొక్క మధ్యభాగమం దారాంగ్లేయులుపడసిన జయములు నుడుదకు జరగబడిన యొడంబడికయును ‘కాంటన్’ (Canton) నగరమందలి వారికి నేమియుఁ బట్టియుండవయ్యెను. అచ్చట నెప్పటివలెనే కలహములు జరుగుచుండెను. ఆనగరాధికారు లారాంగ్లేయులను వెడలఁగొట్టుటకై ప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. కాని చీనాచక్రవర్తి యచ్చట నెమ్మదిని గలుగఁజేయుటకై ‘ఇలిపు’ (Ilipu) అను కమిషనరును బంపెను. ఆయన యారాంగ్లేయుల సమర్థమైన యుద్ధవ్యాపారములను దెలిసికొనినవాడై యాప్రదేశాధికారులకు నిట్లు తరువుచేసెను.

“ఆంగ్లేయులతో చీనాదొరతనము వారుచేసికొనిన యొడంబడికను బట్టి యారాంగ్లేయు లీదేశమందు నెమ్మదిగ వర్తకవ్యాపారము చేసికొనుచుండు వట్టుకు చీనాదేశీయులు వారికేమియును దొందరఁ గలుగఁజేయఁగూడదు.”

ఫార్మోజా ద్వీపవాసుల యక్రమములు.

‘ఫార్మోజా’ (Formosa) ద్వీపమందుండు చీనావారు విదేశీయులయెడల ద్వేషముకలవారై యారాంగ్లేయనావికులను వందముదిని గ్రూరముగ మ్రుందించిరిని యారాంగ్లేయసేనానికిఁ దెలిసి చీనాదొరతనమువారిని గతినముగ మందలింపఁగా సేరస్థులను విచారించుటకై యొకకమిషనరును చక్రవర్తి పంపెను. ఆయన యచ్చటి యధికారు లావధకుఁ గారకులని నిశ్చయించి శిక్షార్థము రాజధానికిఁ బంపినేసెను.

ఒడంబడిక సంపూర్తియగుటంజేసి యారాంగ్లేయుల వాణిజ్యమునకుఁ దగు నిబంధనలను ఆంగ్లేయరాజప్రతినిధి యేర్పాటుజేసి 1843 సం. లో నింగ్లాండునకు వెడలిపోయెను. ఆయనస్థానమునకు “సర్ జాన్ డేవిస్” (Sir John Davi's) వచ్చెను.

కాంటన్ నగరమందు విదేశీయ ద్వేషాంకురము నశింపనే లేదు. ఆంగ్లేయులకు దత్తదేశవాసులు తొందరలను గలుగజేయుచునే యుండఁగా చీనాదొరతనమువారు వారియల్లరులను నివారించిరి.

చీనా దొరతనమువారు ఆంగ్లేయులతో నొడంబడికఁ జేసికొనుటనెఱింగి ప్రాన్సు దేశపుమంత్రియు, అమెరికాదేశపు మంత్రియు, కాంటన్ నగరమునకు వచ్చి తామును చీనాదేశమందు వాణిజ్యము చేసికొనుటకై యీదొరతనమువారితో నొడంబడికలు కావించుకొనిరి. ఆసమయమందే రోమన్ కాతొలిక్ మతాచార్యుఁ డొకాయనవచ్చి పూర్వమందు చీనాదేశములో మూర్ఖజనులు నాశమొనరించిన దేవాలయములను నిండ్లను మఱలఁ గట్టుకొనుటకు చక్రవర్తియొక్క యంగీకారమును వేడఁగా దన్మతాభివృద్ధిఁ జేయుకుండు నిబంధనమీఁద యంగీకార మొసఁగెను.

కలహ సంఘములు.

చీనాదొరతనమువారు విదేశీయులతోఁ బోరి పరాజితులైనప్పుడా దేశమందలి యల్లరిజనము దొరతనమువారి సమర్థులనియెంచి కలహింపఁబూనుట యాచారమైయున్నది. ఆయల్లరిజనము రహస్యసంఘములుగా నేర్పడి యుండుటఁజూచి మున్నుచియన్ లుంగ్ చక్రవర్తి తనపరాక్రమంబుచే నివారించియుండెను. 1842 సం. రములోజరుగఁబడిన యుద్ధమున కనంతరమారహస్యసంఘములు నానాటికిఁ బ్రబలి రాజ్యమున కపాయకరంబుగ నుండెను. ఆ సంఘములలో “ట్రీయాడ్” (Triad) సంఘ మొకటి. ఇదియే ముందుజెప్పఁబోవు ‘టాయిపింగ్’ (Taiping) కలహజనకంబై యుండెను. ఈ సంఘమునుజూచి యుత్తరచీనాయందు నక్కాలంబుననే ‘వైట్ లిలీ’ (white Lily) అను మఱియొక రహస్యసంఘమంకురించి ప్రబలెను. చీనాకు దూర ప్రదేశమైన ‘కాష్గేరియా’ (Kashgaria) యందున్న మహమ్మదీయులు కలహింపఁబూనిరి. అంతట చక్రవర్తి తనసైన్యములను బంపి కలహకారులనోడించి యల్లరుల నడంచెను. అప్పుడు చీనాసేనలు విల్లునమ్ములను ధరించియే జయమొందెను. కాఁబట్టి కలహకారులెంత యసమర్థులో చదువరులే యూ

హింపఁగలరు. చక్రవర్తియొక్క బలపరాక్రమములాజయములచే దత్తదేశవాసుల కతిభయం బొనరించెననుటకు “కాష్మీరియా” యందు నివసించు 12000 కుటుంబములాయన యాజ్ఞాబద్ధులయి స్వదేశమును విడిచి ‘ఇలి’ (Ili) పరగణాను వెడలిపోవుటయే దృష్టాంతమై యుండెను.

“కాంటన్” నగరమందు హత్యలు నల్లరులును జరుగుచునే యుండెను. ఆంగ్లేయులలోఁ గొందఱు తత్సమీపనగరమునకుఁ బోవుచుండగా వారిని చీనావారు హితము కావించిరి. అంతట నాంగ్లేయసేనానాయకుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుడై మఱల చీనావారి కోటలను ముట్టడింపఁగా చీనా దొరతనమువారి కమిషనరయిన ‘కియంగు’ వెటగొంది యాంగ్లేయప్రతినిధి కోరిన నిబంధనలకు లోబడెను.

నిబంధనలేమనఁగా,

(1) 1847 సం. ఏప్రియలు 6 తేది మొదలుకొని రెండు వత్సరములలోఁగా కాంటన్ నగరము విదేశీయనాణిజ్యమునకు నిరాటంకముగా చీనా దొరతనము వారంగీకరింపవలెననియు,

(2) కాంటన్ నగరపరిసరమం దాంగ్లేయులు యథేచ్ఛగా సంచరింప నీయవలెననియు,

(3) ఆంగ్లేయులకు దైవప్రార్థనామందిర మొకటి నిర్మింపఁబడవలెననియు,

(4) కాంటన్ నది కవలియొడ్డున గృహములను, ఆవరణలను నేర్పఱచుకొనుటకు సమ్మతింపవలెననియు,

చీనావారు మిషనరీలను జంపుట.

పిమ్మట ముగ్గురు మిషనరీలు చీనావారిచే బాధింపఁబడఁగా చీనాదొరతనము వారి 14000 ధాన్యపు పడవలు రాజధానికిఁ బోకుండ నాంగ్లేయసేనాని యాటంకపఱచి నేరస్తులను దనకుఁబట్టి యివ్వమని నిరోధించెను. అంతట చీనాదొరతనము వారు నేరస్తులను తామే పట్టుకొని శిక్షించిరి. అంతటనుండి చీనావారు విదేశీయులతో సఖ్యముగానుండిరి.

“కాంటన్” గవర్నరైన ‘యే’ (yeh) యనువాడు శత్రుభయం కరుణై యాంగ్లేయులకు పదిపంద్రెండు వత్సరములనుండి విద్యేషియై బాధించుచుండెను. ఆతనియందు పరిపాణా సామర్థ్యము లేకమైనను లేకుండెను. మఱియు నాతడు ప్రజలలో నొండొరుల కైకమత్యమే లేకుండజేసెను కాబట్టి యాతనిని ఖైదుచేసి యాంగ్లేయసేనాని కలకత్తానగరమునకుఁ బంపి వేసెను. వాఁడచ్చటనే మృతినొందెను. చీనాచక్రవర్తి యాతనిని తానే శిక్షింపక యాంగ్లేయుల వశమేలచేసెనో తెలియదు. ఆగవర్నరుయొక్క దుష్ట పరిపాలనను బట్టి యోడదొంగలు చెలరేగి రేవుపట్టణములయందుండు వర్తకులకు మిగులఁ జెఱుపు చేయసాగిరి. ధనప్రాణముల కాశవదలుకొని వర్తకులు సముద్రయానము చేయవలసివచ్చెను. అదియటుండ “మెకయో” ద్వీపము నందు విదేశీయద్వేషము ప్రబలమై ఆంగ్లేయగవర్నరును వధింపజేసెను. అచ్చటిజనులు విదేశీయులను దమతీరమం దడుగుపెట్టనియ్యరైరి. దానికిఁదోడుగచక్రవర్తి జనులకందఱ కభిప్రాయ మెటులుండునో దేవుడు దానికనుకూలించియేయుండుననియు “క్వాంగ్టంగ్” (Kwangtong) ప్రదేశవాసులందరు నేకాభిప్రాయులైదమనగరములోనికి విదేశీయులను రానియ్యమని కృతనిశ్చయులైయుండఁగా వారి నిశ్చయమునకు వ్యతిరేకముగా నేనెట్లుకాసింపగలననియు ‘నొక రాజశాసనమందులిఖించెను.’

ఈ వచనములచే? ‘కాంటన్’ నగరవాసులును దత్సమీపనగరవాసులును బురికొల్పఁబడి ఆంగ్లేయుల నాటుగుర నొకదినంబున గ్రూరముగ వధించిరి. అంతట నాంగ్లేయులు మఱల యుద్ధసన్నద్ధులు గావలసియుండెనుగాని “కియింగ్” (Kying) అను కమిషనరు తత్కాలంబున నచ్చటనే యుండినందున ఆయన వెంటనే విచారణచేసి సేరస్థుల నుఱిదీయించెను.

హంగ్క్వియట్సువాక్ అనుప్రబల కలహనాయకుడు.

చీనాదేశస్థులు తమదేశప్రభుత్వవిషయమై తృప్తిఁజెందినవారుగ నొకప్పుడైన నుండరు. కావున కలహనాయకుఁ డొకఁడు బయలువెడలునేని వానింగూడి దొరతనమువారితోఁ గలహింపఁదొరకొందురు. “కాంటన్” నగరవా

నులు ప్రాయశ్చయముగా కలహకారులుగ నుండిరని గతంబున లిఖింపఁబడియే యున్నది కదా. అచ్చట హక్కా అనుకుటుంబముఁ బుట్టినవాఁడొకఁడు కలహవాయకుఁడయి తలయెత్తెను. రాజభక్తియొక్కయభావమును బ్రకటిం చుటకును రాజ్యము నూటాడించుటకును వాఁడు తగినవాఁడై యుండెను. వానిపేరు “హంగ్ సియట్సువాన్” వాఁడు ధైర్యసాహసాదిలక్షణములు కల వాఁడై దొరతనము వహింపవలెనని తివురుచుండెను. వానికుటుంబమును చీనా వారు ఛండాలకుటుంబముగ నెంచుచుండిరి. వాఁడు తనదేశమందలి యప భ్రంశభావము జదువుకొని పండితుఁడననుకొని “కాంటన్” నగరవిద్యాధి కారులయెదుట శెండుసార్లు పరిక్షయిచ్చి యోడిపోయెను. వాఁడానగరమం దు 1833 సం. లో నొక క్రైస్తవ బోధకునివలన మతబోధ వినెనుగాని యది వాని మనస్సును సంస్కరింపలేదు. పిమ్మట న్నాగవత్సరములకు మఱి “కాంటన్” నగరమునకు వచ్చినప్పుడు ఆ బోధకునివలననే మఱి బోధవిని తన గృహమునకు వెళ్లి ప్రబలవ్యాధి పీడితుండయ్యెను. ఆ జాడ్యములో నొకప్పుడు సంతాపించెను. దేవుఁడాసంధిలో ప్రత్యక్షమై వానిహస్తములో నొకఖడ్గముంచి యీ ప్రభుత్వము వారిని నిర్మూలముచేయుమనియు నీకు భవిష్యత్కాల మందుమహాదౌన్నత్యము కలుగుననియు చెప్పిపోయెనట. నలుబదిదినములు వాఁడుసంతాపముఁడై యుండెను. పిమ్మట వాఁడారోగ్యముఁజెంది బలవంతుఁడై దేవునియాజ్ఞలఁజేల్లింప నిశ్చయించుకొనెను.

దైవ సమాజము.

అదియంతయు సంతాపదోషవికారమని చదువరు లెఱుఁగఁగలరు. అయినను మూర్ఖులట్టివి సత్యమునే నమ్మెదరు. కావున వాఁడు తాను నమ్ముటయే కాక తనకుటుంబమును బొరుగువారిని క్రమక్రమముగ నమ్మించుటచే గొండ్లు వాని కనుచరులైరి. అంతట దైనసమాజమని వానిచే నొకసంఘ మేర్పఱుపఁబడినది. అంతట వాఁడును, వానియనుచరులును బైనిజెప్పఁబడిన ‘ట్రైయాడ్’ (Triad) సంఘముతో చేరుకొని రాజ్యోపద్రవము గావించుచుండఁగా దొర తనమువారు వెఱగంది యాయుపద్రవమును నివారించుటకై మువ్వరకమీషన

రనుబంపిరి. కలహకారులతో వ్యవహరించుటకై సర్వాధికారమును వారికొసంగియుండినను వారు దుష్టచిత్తులగుటంజేసి శత్రువుయొక్క తెరువునకుఁ బోక మానముగనుండిరి. కావున “హంగ్” (Hung) యొక్క సేనలు విజృంభించి విగ్రహాధనముననువిరోధమునూడ నగుటంజేసి తత్ప్రాంతములయందున్న బౌద్ధదేవాలయములనుబడఁగొట్టి విగ్రహములఁ బెల్లగించివేసిరి.

అటుల మతవిరోధకృత్యంబులఁ బెల్లగ కలహకారు లొనరించుచుండఁ వారిలక్ష్యము చక్రవర్తిని దలక్రిందుచేయునంతటి యద్భుతకృత్యమునకై తిరిగెను. అంతట రాజ్యమందలి యనేకకోటలను పట్టణములను వారు ముట్టడించి వశపఱచుకొనిరి. అప్పటి రాజ్యస్థితినిగుఱించి “కాంటన్” నగరమందలి యొకయుద్యోగి చక్రవర్తి కిట్లు తెలియఁజేసెను.

“దేశము నందంతట కలహకారులు పుడమియొనినట్లు బయలు వెడలిరి. మావద్ద ద్రవ్యోపపత్తి దాదాపుగఁ దుదముట్టెను. మాసేన లల్పముగనున్నవి. మాయుద్యోగు లొకరిమాటయొకరికి దెలియకుండ నుండిరి. కాబట్టి దొరతనము సమగ్రముగ నుండలేదు. మఱియు బండెడుకట్టలు తగలఁబడుచుండఁగ చిన్న గిన్నెడు నీళ్లతోఁ జల్లొప్పఁబోవు నట్లవ్యక్తముగ మాసేనానాయకుఁడు వ్యవహరించుచున్నాఁడు. గొప్ప యాపదసంభవించుననియు మనప్రజలే మనపైఁ దిరుగఁబడుదురనియు మన సేవకులు మనను విడిచిపోదురనియు నేను భయమొందుచున్నాను.”

అల్లరిజనంబు “హంగు” తోఁ జేరుట.

“హంగ్” (Hung) అట్లనేకజయముల మెందుటచే నల్లరి జనం బపరిమితముగ వానిసేనలోఁ జేరిరి. వారట్లుచేరుట దేశమును గొల్లపెట్టవచ్చుననియేకాని వానికి రాజ్యము సంపాదించవలెనని కాదని యూహింపఁదగియున్నది. తనవెంటనున్న దోపిడికాండ్ర తనివెదీర్చుటకై వాఁడు నిరంతరము నూతనగ్రామములను పట్టణములను ముట్టడించి గొల్లపెట్టుచుండెను. వాఁడు “సియాంగ్” తీరమందు సురక్షితముగనుండని పట్టణములను వశపరచుకొనెను. అంతవఱకు చీనాసైన్యమువల్ల వాఁడెదిరింపఁబడియుండలేదు. ప్రభుత్వము వారిశౌర్యఛైర్యంబు లేమయ్యెనో తెలియదు.

తుదకు “ఛాంగ్” అను చీనాసేనాని యొక్క రాజధానిని శత్రువుల వశముకాకుండ సంరక్షించెను. అతనితోఁ బోరలేక యాముట్టడిచాలించి మఱికొన్ని పట్టణములను కలహకారులు వశపఱచుకొనిరి.

పిమ్మట “హాంగ్” తనకుఁ గలిగిన విజయంబునుఁబట్టి దేవునివాక్యంబులు సత్యమని నమ్మి “స్వర్గముయొక్క తీర్పులు” అనుపేరితో సౌకగ్రంథము ప్రచురించెను. నిష్పక్షపాతబుద్ధితోఁ జదువువానికి నాగ్రంథ విషయము లన్నియు బూటకములని తేటపడఁగలవు. దేవుఁడు ప్రజలతో నిట్లనెనని వాఁడాగ్రంథమందు వ్రాసెను. “జనులారామిమ్ముల బరిపాలించుటకై స్వర్గప్రభువును మీకుఁ బంపినాను) ఇచ్చట “హాంగ్” అనువాఁడే స్వర్గప్రభువని గ్రహింపవలెను. వీఁడు పదంపడి “టియన్ వాంగ్” (Tien wang) అను పేరుఁ బెట్టుకొనెను. అతఁ డుచ్చరించు ప్రతిశబ్దమును దైవాజ్ఞగా మీరు నమ్మి లోబడవలెను. మీ రతనికి ద్రికరణశుద్ధిగా సాహాయ్యులై యతనిని మీప్రభువుగా మన్నింపవలెను. మీరక్రమముగ నడచుటకుఁ గాని యతని నగౌరవముజేయుటకుఁగాని సాహసింపఁగూడదు. మీప్రభువును నిర్లక్ష్యము చేసినయెడల మీరిక్కట్టులఁ జిక్కుకొందురని నెక్కి వక్కాణింపుచున్నాను.”

నాన్కిన్ నగరమందలి హత్య.

అట్టి యసంగతములైనట్టియు నసంభవము లైనట్టియు నూయాకల్పనలచే “హాంగ్” తన మూఢానుచరులను వశపఱచుకొని చీనాదేశముయొక్క ప్రాచీనరాజధానియైన “నాన్కిన్” (Nankin) నగరంబుపై దండువెడలెను. అచ్చటనున్న చీనావారిసేనలు వానితో బిట్టుగఁ బోరలెడి. కావున ను రక్షితమైయుండు నానగరమును వారు శత్రువునకర్పణంబు జేయుటయేకాక తమను జంపవద్దని శత్రువులను బ్రతిమాలుకొనిరి. కాని కలహకారులు శరణాలను రక్షించుట యెట్టిదియో యెఱుఁగనివారగుటచే వారినందఱను దుడిచి పెట్టిరి. హతశేషులు నూలుమందియైనను లేకపోయిరి.

చీనారాజ్యమందు ద్వితీయరాజధానిగఁ బ్రసిద్ధిమెందినయా ‘నాన్కిన్’ నగరమం దాస్వర్గప్రభువు “హాంగ్” ప్రభుత్వము వహించి పరిపాలనచట్టముల

నిరూపింపదొడగెను. తాను చీనాచక్రవర్తి ననిపేరు పెట్టుకొనెను. తనవంశమునకు “టాయిప్గ్” (Taiping) వంశమని పేరుపెట్టెను. తాను జయించినప్రదేశములలో నాలుగుదిశలను నలువుర ప్రభువుల నియమించెను. అట్టియనంపూర్ణపద్మతులచే బరిపాలన చేయలేకవిసికి వేసరి యంతటనుండి వాడంధకారమగ్నుడైనట్లుండెను. వాడంతఃపుర స్త్రీలొల్లుడై రాజభవనమునుండి వెలువడక సోమరియై సుఖోల్లాసుడై జీవించుచుండెను. అతడు నియమించినప్రభువులు తమయిష్టము వచ్చినట్లు పరిపాలనచేసిరి. వారిలో తూరుపుదిశ నేలురాజు తనప్రభువునకువలెనే తనకును దేవతా వేశములు కలుగునని నటించుచు “టియన్ వాంగ్” (హాంగ్) యొక్క దుస్ప్రవర్తనను బట్టి వానిని మందలించి శిక్షింపవలసినదని దేవుడు తనకువర్తమానముఁ బంపినట్లు మాయాకల్పన నొకటిజేసెను. వానిపేరు ‘యాంగ్’ (Yang) “టియన్ వాంగ్” వానికి జడిసి వానిపాదంబులపైఁ బడి వాడు విధించిన శిక్షననుభవించుటకుఁ జేతులు కట్టుకొని నిలిచెను. వానికి “యాంగ్” దెబ్బల శిక్షచేయఁదలచినను వాడంతవట్టునకు దీనుడగుటకేతృప్తిజెంది వాడు తనభార్యలను నుంపుడుకత్తెలను బానిసలను హింసించుటకూడదని వానిని గఠినముగ మందలించెను. ‘టియన్ వాంగ్ యాంగ్’ కు గొంతకాలములోఁబడి వానిని దేవదూతగ భావించెను. తుదకు వానిచే బాధనొందజాలక రాజద్రోహియని వానిపై నొక నేరమేర్పడఁగ వానిని విచారించిదోషియని యెంచి యుతి దీయించెను.

విదేశీయుల యుపేక్ష.

“టాయిపింగ్సు” అనఁబడెడి యాకలహకారుల యశాద్భత్యములను చర్యలను జయములను విదేశీయులు వింతగఁ జూచుచు వారి సామర్థ్యమునంతయుఁ దెలిసికొనఁ గోరియుండిరి. మఱియు రాజ్యమర్యాదయుఁ బ్రజలదుర్మయమును దెలిసెనేనిఁ దాము చీనాదేశమందెట్లు వ్యవహరింపవలెనో గ్రహింపఁగలమని విదేశీయు లూరకచూచుచుండిరేగాని యేజోక్యమును గలుగఁ జేకొనరైరి.

“టియన్ వాంగ్” అంతవట్టుకు భాగ్యశాలిగానుండినను “పికిన్” రాజధానిని జయించి అచ్చటసింహాసన మెక్కవలె ననెడి కొరిక యొక

వానికి దీరవలసియే యుండెను. కావున వాఁడారాజధానిని ముట్టడించుటకు 1850 సం. మార్చి నెలలోఁ గొంతపైన్యమును బంపెను. పసుపు టేటి నదీతీరమందుండు పట్టణవాసులు వానిపేరు వినినంతనే తల్లడమొందుచుండిరి. కాఁబట్టి యాపట్టణములను వానిపైన్యమవలీలగ లోబఱచుకొనెను. “టియంటిసిను” (Tientsin) నగరమున కిరువద్ది మైళ్లదూరమున నున్న “సింఘాయి” (Singhai) నగరమందు వారు దండువిడిసిరి. ఆఱుమాసములలో వారు 26 పట్టణముల ననాయాసముగ లోబఱచుకొనిరి. పిమ్మట ‘టియంటుసిను’ నగరమును వారు ముట్టడింపఁబోయిరి. కాని యిచ్చట రణవీరుడైన చీనాసేనాని యొకఁడు దానిని శత్రువశముకాకుండ రక్షించెను. అంతట కలహకారులపైన్యము బహుకష్టముతో నాన్నికొ నగరమునకు మరలి వెళ్లెను.

కలహకారులక్షీణదశ.

పికికొ రాజధానిపైఁ జేయఁబడిన దండయాత్ర యపజయంబొందుటచేఁ గలహకారుల మగటిమికిఁ గొంతవాటిల్లెను. నూతనపరగణాలను ముట్టడించుటకును దోచుకొనుటకును బలహీనులయిరి. నూతనకలహకారులు వారిం గూడరయిరి. కావున పసుపు టేటి ప్రాంతములయందే హంగు తనరాజ్యమును బలపఱచుకొని పరిపాలించెను. సాధ్యమగు నంతమట్టుకుఁ బట్టణములను గ్రామములను గొల్లపెట్టుటయు జనులహింసించుటయు వారిపరిపాలనాలక్ష్యమని గ్రహింపవలయును. ఆనాఁడు వారు పొదుచేసిన పట్టణాదుల నిప్పుడు చూచినచో వాఁగొనరించిన చెఱుపు లిప్పటికిని గాననచ్చునట. నాన్నికొ నగరమప్పుడు కలహములకుఁ గుట్రలకు, హత్యలకు, నెలవుగచుండెను. కలహకారులు రాజధానిపై దండెత్తి యోడిపోవుటచే చీనాదొరతనమువారు ఛార్మకౌర్యములంబూని కలహకారులు జయించియున్న నగరముల మరల వశపఱచుకొని వారలను నాన్నికొ (Nankin) ఆన్నికొ (Ankin) నగరములలోఁ జిక్కుబెట్టి యానగరముల ముట్టడించిరి. కలహకారుల నంతదనుక చీనాదొరతనము వారేల యొపేక్షించిరో తెలియఁబడకున్నది.

9 వ అధ్యాయము.

సియెన్ ఫింగు (Hsien fing) చక్రవర్తి 1850-1861.

చీనా దేశపు రెండవయుద్ధము.

టోక్వాంగు చక్రవర్తియొక్క మరణము.

చీనా రాజ్యమందలి మధ్యపరగణాల్లో గతాధ్యాయమందు నుడువఁ బడిన రీతిని బెడిదపుఁగొడవలు జరుగుచుండఁగ వానిననుసరించి యితరస్థలముల యందును గలహములు ప్రవర్తించెను. కాంటన్ నగరమందలి చీనాగవర్నరయిన “యే” పరిపాలనాసమర్థుడని పరమమష్టుడని గతంబున లిఖింపఁబడి యున్నది. ఆతఁడు ఇంగ్లీషువారిచే జిక్కునంతదనుక వారికి విరోధియై చీనా చక్రవర్తియొక్క యధికారమును బెంపొందింప వలెనని యే విదేశీయుల కనేక ములయిన యపకృతులు చేయుచుండెను. రాజ్యమంతయు నట్లల్లకల్లాలముగ నుండగ “టోక్వాంగు” చక్రవర్తి ప్రబలవ్యాధి పీడితుడయ్యెను. గగనమందలి గ్రహోదయ గ్రహచారములంబట్టి శుభాశుభంబులను భావించుట చీనావారి కాచారమయి యున్నది. ఎట్లనఁగా ధూమకేతువుదయించుట వలనఁగాని సూర్యగ్రహణము వలనఁగాని రాజ్యోపద్రవము కలుగుననియు రాజకుటుంబమున కుం గట్టములు సంభవించుననియు వారు నమ్మెదరు. 1850 సం. లో సూర్యగ్రహణము వారి సంవత్సరాది పండుగదినమున సంభవించెను. అట్టిసంభవము వలన ననేకోపద్రవములు కలుగునని మూఢునివ లెభయపడి చీనాచక్రవర్తి యాపండుగను గ్రహణ దినముయొక్క మరుదినమున జరుపుకొనవలయునని ప్రజల కాజ్ఞాపించెను. గ్రహచారమును బట్టికాని మఱియే కారణము చేతఁగాని శీఘ్రకాలములోనే 69 సంవత్సరముల వయస్సునందు చక్రవర్తి పరలోకగతుడయ్యెను. చీనా రాజ్యమున కాయన నాల్గవమహారుఁడు చక్రవర్తియయ్యెను. ఆయన “సియెన్ ఫింగ్” అనుబిరుదు నామము ధరించెను. పరిపూర్ణుడని యానామమున కర్థము.

గతించిన చీనాచక్రవర్తికి నెనమండ్రు పుత్రులుకలరు. జ్యేష్ఠపుత్రులకే రాజ్యమివ్వవలయుననెడి కట్టుబాటు చీనావారిచట్టములలో లేదు. చక్రవర్తి

తన మరణకాలమందుఁ దనయిష్టప్రకార మేమమారునకైనను రాజ్యమిచ్చి పోవచ్చును. గతించిన చక్రవర్తియొక్క యయిదవ కుమారుఁడు తండ్రిబ్రతికియుండఁగానే యొక పరగణాను ప్రెసిడెంటు (అధ్యక్షుఁడు) గ నుండెను. ఆచక్రవర్తియొక్క యేడవకొమారుని పుత్రుఁడే యిప్పటి చక్రవర్తియైయుండెను. పైనిఁ జెప్పఁబడిన “సియౌ ఫింగ్” చక్రవర్తియొక్క వయస్సు పందొమ్మిదిసంవత్సరములు. సాధారణముగ నట్టి వయస్సు ననుసరించియుండేడియాధ్యత్యము దానికిఁ దోడయ్యెనట. కావుననే తనతండ్రికొలుపునందుఁ జిరకాలము సమర్థముగ వ్యవహరించిన మంత్రుల నిద్దఱ నవి వేకియై తొలగించి వారిస్థానములయందసమర్థులను బ్రవేశ పెట్టెను. నారణ్యదేశీయులయెడల ద్వేషము కలవారైయుండుటయే వారిముఖ్యయోగ్యతయని యాబాలచక్రవర్తి భావించెను. మంత్రపదమందలి యామార్పు జనులను విదేశీయులపైఁ బురికొల్పెను. 1850 సం.లో పూచూనగరమందలి యజ్ఞోగ్గులు కాంటన్ నగరోద్యుగులవలెనే విదేశీయులను దమనగరమందుఁగాలు పెట్టినీయరైరి. కాంటన్ నగరములోనికి విదేశీయుల రాకుండఁజేసిన యొకయుద్యోగిని చక్రవర్తి మిగుల సన్మానించెను. జనరంజకముగఁ బరిపాలించి తాను సుఖమొందు లక్షణము లుచక్రవర్తియందుఁ గానరావయ్యెను. చక్రవర్తితోఁ బోరాడి రాజ్యమున కలజడిగావించువగత్యము విదేశీయులకుఁ గలుగుచుండెను. దానికిఁ దోడ్పాటుగఁ గాలమానముకూడ రాజ్యమునకుఁ బ్రతికూలముగ నుండెను. తొమ్ము సంభవించెను. అందువలన బహుజనులు మడిసిరి. భూకంపము పుట్టెను. దానివలనఁ గొంతచెఱుపు కలిగెను. అగ్నిభయము మొండై యనేకములయిన జిల్లాలూఁచముట్టుగ దహనమయిపోయెను.

ప్రభుత్వ దోషములు.

ఈతిబాధలు కలిగినప్పుడు ప్రభుత్వమందలి దోషములంబట్టి యవి సంభవించునని చక్రవర్తి తనయొక్కయు దనయుద్యోగుల యొక్కయు దోషపరిశీలన జేయుట ప్రభుత్వముయొక్క విధికృత్యములలో నొకటియైయున్నది.

* కావున చీనాచక్రవర్తి రాజ్యమునకుఁ గలిగినయాపదలఁజూచి నివ్వెఱఁజెంది

* రెండవ యధ్యాయము చూడుడు.

తనజనకుని బహుదయాభూషణనియు మహాపకారియనియుఁ గొనియాడుచు దనను దనయుద్యోగులను నిందించుచు నీక్రిందివచనములతో నొక శాసనముఁ బ్రచురమొనర్చెను.

“మేము సూక్ష్మ బుద్ధిగల చక్రవర్తులము కాకున్నను మాయుద్యోగుల నకారణముగ నిందింపము. అర్థరాత్రమందు సర్వము నిశ్శబ్దముగనుండు నప్పుడు. తమహస్తములను దమహృదయములపై నిడికొని రాజ్యముయొక్క ప్రస్తుతపు స్థితి తమకుఁ దృప్తికరముగ నున్న దేమో విచారించుకొనుటకు మాయుద్యోగుల ను గోరుచున్నాము. వారిప్పుడు తమయుపేక్షుంగూర్చి తమ్మును దాము గాఢముగ నిందించుకొననియెడల ననివార్యములయిన యాపదలయందుఁ జిక్కుకొందురు. కాఁబట్టి మాకొలుపునందున్న గొప్పవారును గొద్దివారును దమయుపేక్షుంజాలించి యీ శాసనమును లక్షింపని యెడల గరుణయన్నమాట లేకుండ వారి నతికఠినముగ శిక్షింపఁగలవారము. ఏలయన నిక్కట్టట్టిదిగ నున్నది.”

శాసన మంత కఠినముగ నున్నను చక్రవర్తి యుద్యోగులు దానిని బెడచెవినిడిరి. ఏలయన దేశమందల్లరులు యథాప్రకారముగ నుండెను.

కాంటన్ నగరమును వాణిజ్యమునకు విడువఁచుని

ఆంగ్లేయులు కోరుట.

కాంటన్ నగరమందప్పటికి “యే” అనునాతఁడె గవర్నరుగ నుండెను. అచ్చట నాంగ్లేయాధిపతి యైన “సర్ జార్జి బాన్ హం” (Sir George Bonhom) కును ఆగవర్నరుకు వ్యవహారము లనుకూలముగ నుండలేను. కాంటన్ నగరము విదేశీయవాణిజ్యమునకు 1849 సం. నుండి నిరాటంకముగా విడువఁబడునని యిదివఱలోఁ జేయఁబడియున్న యొడంబడిక ప్రకారము జరుపుమని యాంగ్లేయాధికారి కోరఁగా ఆగవర్నరు దానితరుణము తప్పిపోయెను గావున నానిబంధనచెల్లనేరదని చెప్పెను. మరియు కాంటన్ నగరవాసు లతిమూర్ఖులనియు, అనిబంధన నంగీకరించిన యెడల నన్యదేశీయుల కును దొరతనము వారికిని జాలగ నుపద్రవముఁ గలుగజేసెద రనియు దెలియపఱచెను. తమకనుకూలంపని విషయమునుండి తప్పించుకొనుటకై చీనావారు సు

మయోచిత సమాధానములు చెప్పటకు ఘనులట ఆంగ్లేయుల బలపరాక్రమములంజూచి కాంటన్ నగరవాసులు వారికి మంత్రులుగా నేయుండిరి. అయినను బైనె జెప్పబడిన నిబంధనను చీనాదొరతనమువారు చెల్లించెదరో లేదో యాసంగతిని గనుగొనుటకై యాంగ్లేయాధికారి పట్టుపట్టెను. సర్ జానుబౌరింగు (Sir John Bowring) ఆంగ్లేయులకుఁ గ్రొత్తయాధికారిగా నేర్పడెను.

ఆక్రోత్తయాధికారి తాను నూతనముగ వచ్చితినిని కాంటన్ గవర్నరుకు వ్రాయుచుఁ దనకు దర్శన మీయుమని యాయనను గోరఁగా ఆయన యధికారిగ వచ్చినందుకు తాను సంతసించితి ననియు, తాను దర్శనమిచ్చుటకు వీలు లేదనియు నగరబాహ్యమందొకచోటఁ దనను గలయుమనియుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఆంగ్లేయాధికారి యటుల నొనర్చుట కిష్టపడలేదు. “యే” ఆంగ్లేయుల కటుల బద్ధద్వేషిగా నుండియు రాజ్యమందలి కలహకారుల నడంచుటకు వారిసహాయమే కోరెనట. ఇది యెంతవిపర్యాసవిషయము.

క్రూరాత్ముడైన ‘యే’ చేఁ బురికొల్పఁబడి కాంటన్ నగరమందలి ప్రజలు చెప్ప నలవిగాని చెఱుపుల నెన్నియో యాంగ్లేయులకుఁ జేయుచుండిరి. అదిగాన యాతఁ డీక్రిందివచనములతో నొక లిఖితమును ముగించి బ్రచురించెను..

శార్నరుయొక్క ప్రకటన.

కాబట్టి కుక్కలంబోలిన నాగరికపు విదేశీయులు మనదేశములో నడుగుపెట్టినపుడెల్ల మనమందఱ మొకటియయి మన పరగణాయొక్క ఘనతను రక్షించుకొనుటకై వారిపైఁబడి పరిమార్పవలెను. అందువలన బ్రధమమున దేవునికోపమును నివారించిన వారమును, బిమ్మట రాజభక్తియు దేశాభిమానమును జూపించిన వారమును, అటుపిమ్మట మన గృహంబులయందు నెమ్మది నుండువారము నగుదుము. అట్టిసుఖముంబడసి మన మెంతగొప్పను జెందుదుము.

కాంటన్ నగరప్రజ లనేక యక్రమంబులు చేయుచుండ వానికిఁ దోడుగ యే పండెండుగుర నాంగ్లేయ నావికులనుబట్టి తీసుకొనిపోయెను. వారిని దనకు మరలఁ బంపుమనియు, జేసిన యక్రమమునకు సంపూర్ణ తుమను వేమమనియు నాంగ్లేయమంత్రి ‘యే’ ను నిరోధింపఁగాఁ బలుచిక్కులంబెట్టి యా

యన తుదకుఁ బంపివేసె. అంతట నాంగ్లేయులు యుద్ధముప్రకటించి కొన్ని కోటల ముట్టడించి వశపఱచుకొని కాంటన్ నగరము ముందు దండునిడిసి గవర్నరుయొక్క మందిరముపై ఫిరంగులుకాల్చిరి. అప్పటికిని 'యే' వివేకహీనుడై యిట్లు ప్రకటించెను.

‘ఈపరగణా రాజధానియైన కాంటన్ నగరమును మాధులైన యాంగ్లేయులు ముట్టడించి మనసైనికులను జనులను బాధించి హింసించుచున్నారు. వారుచేయు నపరాధములు బహుశ్రూరముగనున్నవి. మీరందఱ టేకీభవించి వారిని నిర్మూలముకావించుటకు నే నాజ్ఞాపించుచున్నాను. యుద్ధభటులు కాని సంసారులుకాని, యితరులుకాని, మీరందఱు కలసి సముద్రతీరముల యందుగాని యితరచోట్లగాని యాంగ్లేయుఁడు మీ కెక్కడచిక్కునో యక్కడ హతముకావించుచుఁ బీడాకరులైన యాంగ్లేయుల నశింపఁ జేయవలెనని యాజ్ఞాపించు చున్నాను. మీరు హతమొనరించెడి యొక్కొక యాంగ్లేయున కుగాను మీకు ముప్పది డాలరులు బహుమాన మీయఁబడును. ఈప్రకటనకు మీరందఱు విధేయులై సన్నాహులు కావలయును. దీనికి మీరు తిరుగ బాటు చేయకూడదు. దీనిని నిర్లక్ష్య మొనరింపఁగూడదు.’

కాంటన్ నగరము నాంగ్లేయులు ముట్టడింపక మరలుట.

గౌర్నరుయొక్క యవివేకకృత్యము లట్లు మితిమించుచుండఁగ నాంగ్లేయులు కాంటన్ నగరముకోటగోడకు రంధ్రముకావించి యొక ద్వారమును వశపఱచుకొనిరి. గవర్నరుగయిన 'యే' యొక్కవచనములును సన్నాహములును డంబములే యయ్యెను. ఆంగ్లేయసేన చాలినంతగా లేనందున నానగరమును స్వాధీనపఱచుకొనుటకు వలనుపడక మరలిపోయిరి. ఇంగ్లాండునుండి సేనలను బంపుటకై యాంగ్లేయాధికారి తనరాజునకుఁ దెలియఁజేసెను.

అంతట చీనాదేశమందలి యాంగ్లేయులకు బైయధికారిగ 'లాడ్ యెలిగిన్' (Lord Elgin) అయిదువేల నావికాసేనతో చీనాకుఁ బంపఁబడెను. ఆయన 1857 సం. జూలై నెలలో సింగపూర్ (Singapore) నగరము చేరెను. ఇండియాదేశమందప్పుడు సిపాయిల పెద్దకలహము జరుగుచుండుటం

జేసి యచ్చటి గవర్నరు జనరల్ అయిన లార్డు కానింగ్ (Lord Canning), తనకుఁ దోడ్పాటుగ రమ్మని యాయనను గోరఁగా ఆయనపోయి యచ్చటి కలహమును నివారించుటకు దోడ్పడెను. ఆంగ్లేయులు కాంటన్ నగరమును బూర్తిగ ముట్టడింపక మరలిపోవుటఁ జూచి వారి నొడించి తరిమివేసితినిని 'యే' ప్రకటించుకొనెను. అంతట చీనావారికిని ఆంగ్లేయులకును గొన్ని నావికాయుద్ధములు జరిగెను. కాని చీనావారికే యపజయమగుచుండెను. ఆయనను 'యే' తనమూర్ఖపు పట్టును విడువక జరుగుచుండెడి యుద్ధములను గుఱించి తనచక్రవర్తికి సేమో చమత్కారముగ వ్రాయుచుండెను "లార్డు ఎలిజిన్" (Lord Eligin) హంకాంగు దీవియందుండెను. అచ్చటనుండి తన రాకను "కాంటన్" గవర్నరునకుఁ దెలియఁబఱచి "కాంటన్" నగరమును విదేశీయుల వాణిజ్యమునకు విడిచెదరా విడువరాయనియు, మీయక్రమములనుబట్టి మేము యుద్ధము చేసితిమి కావున మాకయిన వ్యయములను మీరిచ్చుకొనవలెననియు నాతనికిఁ దెలియఁబఱచెను. "కాంటన్" నగరమునందు వర్తకముచేసికొనవచ్చుననియు యుద్ధవ్యయములను ఎవరివి వారు భరింపవలెననియు బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. 1857 వ సం.రం. డిశంబరు 25వ తేదీని "లార్డు ఎలిజిన్" "కాంటన్" నగరమునుండి చీనావారి సేనలు పూర్తిగ వెడలిపోవలెననియు 48 గంటలకాలము గడువిచ్చెదననియుఁ దెలియఁజేసెను. ఆగడు వతిక్రమించునప్పటికి నట్లు జరగనందున నాంగ్లేయులు "హోనాన్" (Honan) నగరమును ముట్టడించిరి. ఆముట్టడియొక్క కారణములను బ్రజలకు బాహుటముగఁ దెలియఁబఱచిరి. చీనాదేశీయ మంత్రులలో నొకని నాపట్టణంబునఁ బట్టుకొని అతఁడుకూర్చుండిన కుర్చికి నతనిని కాగితములతో నంటించి యాకుర్చీని నానగరమందూరేఁగించి యతని నవమానించిరట. ఎంతయవమానకరము పిమ్మట "కాంటన్" నగరమును ముట్టడించి యందున్న ధనాగారమందలి ధనము నాంగ్లేయులు వశపఱచుకొనిరి. "యే" అను గవర్నరు దాగికొనఁగా నతనిని గాలించి పట్టుకొని ఖయిదు చేసిరి. అతనిపెట్టెల శోధించి అతని కుట్రకాగితములను పట్టుకొనిరి. తుద కతనిని కలకత్తాకు ఖయిదీగాఁ బంపివేసిరి. అతఁడొసరించిన ఘోరకృత్యములంబట్టి యతని నాంగ్లేయులు కాంటన్ నగరమునుండి తీసికొనిపోవుచుండఁ

గాఁ బురజనులు మిగుల నపహసించిరట. అముట్టడిలో “పిక్వీ” (Piquey) యనఁబడు గవర్నరు నాంగ్లేయులు ఖయిదు చేసియుండిరి ‘యే’ అను వానిని కలకత్తాకుఁ బంపివేసిన పదంపడి పైనిఁ జెప్పిన “పిక్వీ” యనువానిని కాంటన్ నగరమునకు నాంగ్లేయులు మఱల గవర్నరుగ నియమించిరి. అంగ్లేయులలో ముగ్గురు గొప్పవా రాతనికి నాలోచన సభికులుగ నేర్పడిరి. వ్యవహారములను సమర్థించుటకు ప్రాన్సుదేశీయుఁడైన యొక నావికోద్యోగి నియమింపఁబడెను. అట్లు మూడువత్సరంబు లానగరమందు నాంగ్లేయులచే న్యాయపరిపాలన చేయఁబడెను. జనులు తమ ధనప్రాణంబుల కపాయములేకుండుటఁజూచి యంతకు మున్నెన్నఁ డట్టిసౌఖ్యమెరుగనివారగుటచే మిగుల సంతసించిరట. అంతపని కాంటన్ నగరమందు జరుగుచుండఁగా చీనాదొరతనము వారలుతెలిసి యూరకుండిరో దెలియక యూరకుండిరో యాసంగతి ఆంగ్లేయచరిత్రకారుఁడు వ్రాసియుండలేదు. ఎట్లైన నక్కాలంబున చీనారాజ్యము దిక్కులేని దివాణము గనున్నట్లుదోచెడిని.

వ్యవహార మర్యాదలు.

కాంటన్ నగరవర్తకవివాద మటులతీరిపోయినందున ‘చీనాదొరతనము వారికిని నాంగ్లేయులకును జరుగవలసిన వ్యవహార మర్యాదలను గుఱించిన గొప్పవిషయము తెలుసుకొనుటకు “లార్డు ఎలిజిక్” పూనుకొనెను. రాజ్యము యొక్క దక్షిణభాగమునందు జరిగిన విషయంబులఁ దెలియబఱచుచు మరల సంతి యేర్పాటు చేసికొనుటకుఁ బూర్వము తమకు చీనావారొసంగవలసిన విషయంబు నుదహరించుచు “పిక్వీ” రాజధాని యందుండెడి రాజకార్యనిర్వాహకులలో ముఖ్యునికి ‘లార్డు ఎలిజిక్’ ఉత్తరము వ్రాసిపంపెను. దానికిబ్రత్యుత్తరము నాయనకుబంపక యాముఖ్యుఁడు టూక్యాంగ్ (Twokiang) పరగణాలయొక్క రాజప్రతినిధికిఁ బంపెను. చీనాదొరతనము వారిస్వాతిశయ మట్లుండెను. అప్రత్యుత్తర ముదిట్లు వ్రాయఁబడెను.

‘మీరు వ్రాసినయుత్తరము చదువుకొని యందలి యంశంబుల బోధపఱచుకొంటిని. 1856 వ సం. సెప్టెంబరు నెలలో కాంటన్ నగరము నింగ్లీషు

బట్టడించి దానియందలి గొప్ప భవనములను సామాన్య గృహములను ద
హించి దానికోటలను బడగొట్టి యుండిరి. ఈ సంగతులను విదేశీ
యులందరు నెఱిగియే యున్నారు. మామంత్రి నొకనిని బట్టుకొనుటయు, మా
పరగణా రాజధానిని బట్టుకొని బాలించు చుండుటయు, ఇట్టి విపరీతములు మే
ము మున్నెన్నఁడు నెఱిగి యుండినవి కావు. మాచక్రవర్తి యుదార బుద్ధిగల
వారును నిదానము గలవారునై యున్నారు. వారు మాపేర నిటుల వ్రాసిరి.
కాంటన్ నగర గవర్నరైన 'యే' అనునాతని నుద్యోగమునుండి తగ్గించితిమి.
అతని పదంబునకు హౌంగ్ (Houng) అను నాతని నియమించి క్వాంగ్ టుంగ్
(Kuangtung) నగరమునకుఁ బంపితి. కాబట్టి మీ రాయన నానగరము
నందుఁగలసి మీవ్యవహారములు మాట్లాడుకొనవచ్చును. షాఘాయి (Shan
ghai) నగరమందు మీతోఁ గలసి మాట్లాడవలయునని మీరు కోరితిరి. ఈ దొ
రతనమువారి మంత్రులలో నెవరును నచ్చట వ్యవహరింపరు. ఈ రాజ్యమందలి గొ
ప్పయుద్యోగులకు రాజకీయ వ్యవహారములు ప్రత్యేకముగ నియమింపఁ బడియు
న్నవి. విదేశీయులతో ప్రత్యుత్తరము జరుపుట మాకు మతవిరోధమైన కృత్యము
గానున్నది. మేమాంగ్లేయు మంత్రితో స్వయముగా నుత్తరములు జరుపుట మా
కుఁ దగియుండదు కావున మేము పైన నుడివినదంతయు నాయనకు మీరు తెలి
యపఱచవలయును. అందువలన మేమాయనకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చినవారము
గుదుము.

తక్కువతరగతియుద్యోగులను చక్రవర్తిపంపుట.

ఈ ప్రత్యుత్తరము సంధికృత్యముల కనుకూలించి యుండక పోవుటం
జేసి. తగిన యుద్యోగులకు సర్వాధికారమిచ్చి పంపినయెడల వారితో సంధివిష
యమున మాట్లాడెదనని 'లాడ్జ్ ఏలిజిక్' ఆకార్య నిర్వాహకునకుఁ దెలియఁబ
ఱచెను. అట్లువ్రాసినను చీనాదొరతనమువారు మిక్కిలి తక్కువ తరగతి యు
ద్యోగులను ముగ్గురిని కమిషనర్లనుగాఁ బంపిరి. అందువలన ఆంగ్లేయు మంత్రికా
గ్రహము కలిగి "టాకు" కోటలను ముట్టడించి పట్టుకొనిరి.

పిమ్మట తగినరాయబారులను చీనాచక్రవర్తి పంపినను, ఇంగ్లీషువారు సంధికంగీకరింపక పోయిరి. చీనాదొరతనమువారు మిగుల ప్రార్థింపగ నెట్టజేల లకు నాంగ్లయులు సంధికి నంగీకరించిరి. ఆసంధి యొడంబడిక లేమనఁగా.

1 పికిక్ నగరమం దింగ్లీషు దొరతనము వారి మంత్రియుండి వారిపక్షంబుగ వ్యవహరింపవచ్చును.

2 వెనుకటి నాన్కిక్ సంధి నిబంధనలలో స్వేచ్ఛావర్తకమున కంగీకరింపఁబడిన యయిదురేవులు కాక మఱియు టాంగుచా (Tong chow) ఫా ర్మోజా, (Formosa) స్వాటో (Swato) హైసాన్ (Hainan) దీవి యందున్న 'కియంగుచా' (Kiengchow) రేవుపట్టణములు కూడ విదేశీయుల నిరాటంక వర్తకమున కంగీకరింపఁబడినవి.

3 నల్లమందు వర్తకమును చీనాదొరతనమువా రంగీకరించుట.

ఈసంధి కాగిత మా సంవత్సరము జూన్ 26 తేదీని వ్రాయఁబడినది. చక్రవర్తిచే జూలై 4 తేదీని సంతకము చేయఁబడినది.

పికిక్ రాజధానియందాంగ్లేయు మంత్రి యుండుట.

సంధి నిబంధనల పత్తము ముగిసినతోడనే యాంగ్లేయు మంత్రితో చీనాదేశమంత్రులు, 'అయ్యా! పికిక్ రాజధానియం దాంగ్లేయమంత్రి యుండవచ్చునను నిబంధన మీకు డేమకరముకాదు. చీనాప్రజలు మోటువారు, చెప్పినమాట విసిరు. వారివలన మీకుఁ జాలఁ దొందరులును నష్టములును సంభవించును, అని నొక్కివక్కాణించిరి. అంతట నాంగ్లేయ మంత్రి యానిబంధనను బ్రస్తుతము తీసివేయుటయే యుచితమనియు ముందు సంవత్సరము దానిని జేర్పించి యాయొడంబడికను మార్పింప వచ్చుననియుఁదలఁచెను. చీనామంత్రులటుల దేనెలొలుకుపలుకులతో నాంగ్లేయ మంత్రికి హితోపదేశము చేయుచు నేయుపాయముచే నయిన నాంగ్లేయులను దేశమునుండి వెడలఁగొట్టుట నేచింతించుచుండిరి. ఆయొడంబడిక కనంతర మాంగ్లేయమంత్రి హాంకాంగు దీవికిఁ బోయె. కాంటన్ నగరవాసు లాంగ్లేయులకు హితవులుగ నుండగ చీనాదొరతనము వారి మంత్రులొజనులను గలహమునకుఁ బురికొల్పి యాంగ్లేయులను

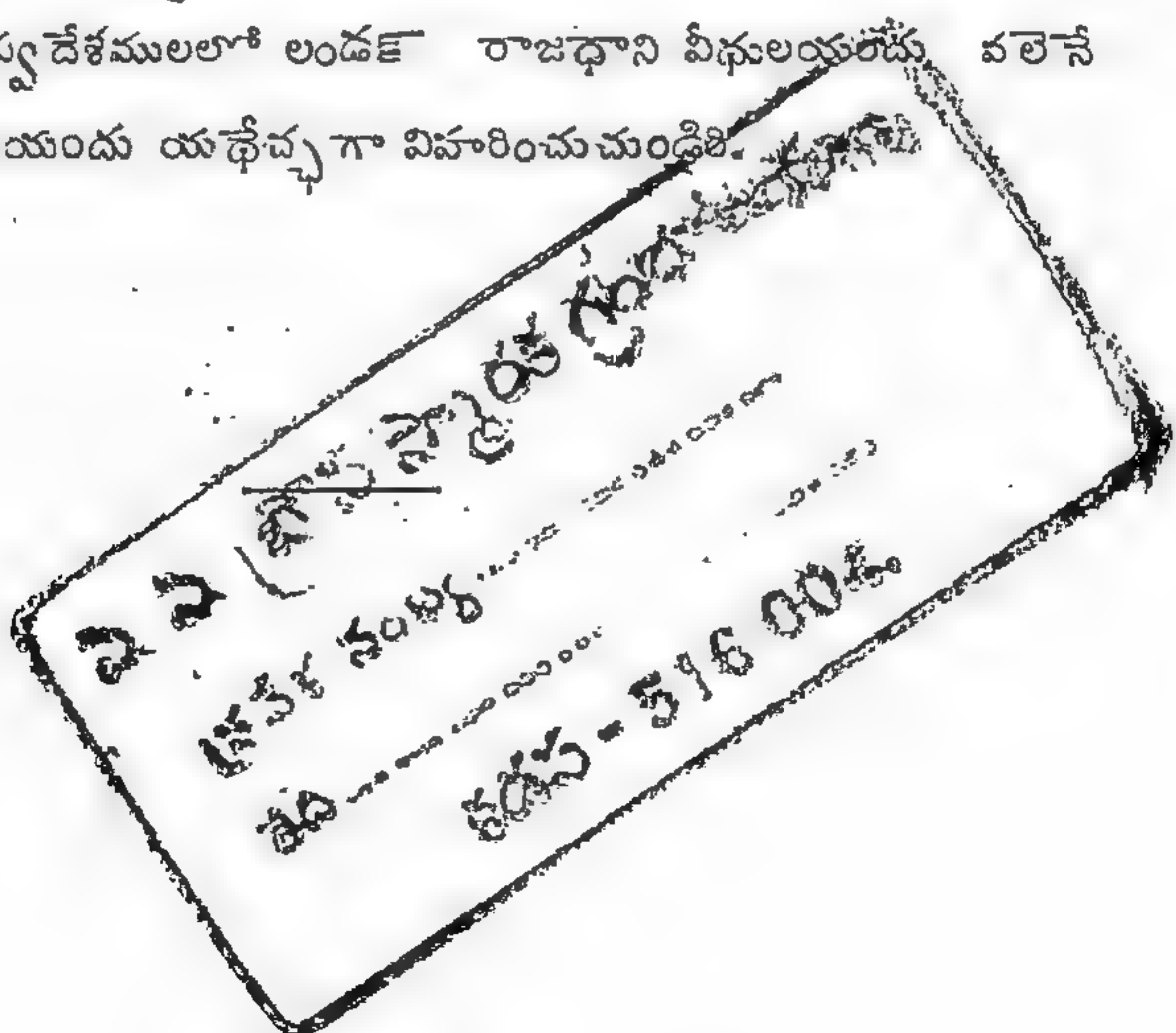
మధిందు వారికి బహుమానము లిచ్చెనమనియు నాంగ్లేయరణవీరుడైన పార్కు
సుయొక్క శిరంబు ఖండించువానికి 30,000 డాలరుల సుసంగదమనియు చెప్ప
చుండుట నాంగ్లేయమంత్రియొకరింగెను. కాని సంధ్యనంతరము కలిగిన దేశేనెత్తు
ది మరలఁ జెడఁగొట్టక స్థములేక యాయన యాంగ్లేయ సైన్యమును కాంటన్ నగ
రమునుండి వెలుపలికి రాకుండ నాజ్ఞాపించెను. ఆయన తలంపటులనుండ తన్నగర
సమీపమందు యుద్ధసన్నాహములను చీనా దేశోద్యోగులు కావించుచుండిరి.
రోగమంకురింపగా నె నివారించుట యోగ్యతరము కావున నామంత్రి యాజ్ఞవలన

చీనావారి కోటలను బట్టుకొనుట.

నాంగ్లేయులు “షెక్టుసింగు” (Shekt sing) అనుబలిష్ఠమయిన కోటనువశ
పఱచుకొనిరి. పిమ్మట నల్లరులకు నెలవుగనుండిన “ఫయూయాత్” (Fayuat)
పైకి నాయుధపాణులై వెడలగ నచ్చటిజనులు కిమ్మనకయే లోబడిరి. అంతవట్టు
కు దేశము కలహజాడ్యవిముక్తమై యారోగ్యముంగాంచెను. “వెస్టు” (Wasu)
నదిమీఁద నాంగ్లేయులవర్తక నావలు నిరాటంకముగా నాడుచుండెను. ఆంగ్లే

కాంటన్ నగరమందు నెమ్మది కలుగుట.

యుల యుద్ధకృత్యము లాప్రకారము వారుతలంచినదానికంటె నధికఫలదంబు
లయ్యె. వారు తమస్వదేశములలో లండన్ రాజధాని వీధులయందు వలెనే
కాంటన్ నగరవీధులయందు యథేచ్ఛగా విహరించుచుండిరి.

10-వ అధ్యాయము.

—అంశం—

సియోక్-ఫింగు చక్రవర్తియొక్క పరిపాలనా శ్రేషులు. టుంగుచిచక్రవర్తి
(1861-1875) 1860 సం-లో జరిగినచీనాయుద్ధము.

1858 సం॥లోఁ జేయఁబడిన యొడంబడికలో చీనా రాజధానియందు దాం
గ్లేయ రెసిడెంటుండవలె నను నిబంధనఁజేర్చుట యావశ్యకమని తలఁచి “లార్డు
ఎలిజిత్” తనసోదరుడైన బ్రూసు (Bruce)

ఒడంబడికలో బ్రూసు నావిషయమును గుఱించి ముచ్చటించుటకై చక్ర
ధమనిబంధనను జేర్పిం వర్తి సన్నిధికి రాయబారినిగాఁబుత్తెంచెను. ఆనిబంధ
చుట్టకై యాంగ్లేయరా ననుగోరవలదనియు నందువలనఁ బలువిధములైన చెఱు
యబారి పికికొను బో పులు వాటిల్లుననియు చీనావా రెంతకపటబోధచేసిన
వుట. ను వినక యెంతవ్యయప్రయాసలు కలిగినను ఆవిష

యమును బూనికతో సాధింపుమని విదేశీయకార్య

సీర్వాహకుఁడు (Foreign secretary) అగునాంగ్లేయోద్యోగి యాయనమ
నంబున నాటునటులఁజెప్పెను. ఆయన “షాంగాయి” తీరమున పడవలరేవు
న దిగఁగానె చీనావారిమంత్రులయిన “క్వీలియాంగు”ను (Kweiliang) వషా
నా (Hwashana) యును ఆయనను సన్మానించి యాగమనకారణంబెఱింగి
యానిబంధనను గోరుటకూడదని బహువిధంబులఁ బ్రతిపాదించిరి. కాని యాయ
నవారి హితోపదేశంబులఁ బెడచెవినిడెను. పీఠాన నదీముఖద్వారమునఁదననా
పుట్టకై “టాకు” కోటలయందు యుద్ధప్రయత్నములు జరుగుచుండుట
యాయనవిని యచ్చటనున్న యాంగ్లేయ నావికాధిపతితో సంప్రతించి తగుపా
టి నావికా సమూహముతో నారాయబారి యానదీ ముఖద్వారముచేరుటకు
బయలు వెడలెను. ఆచ్చటకుఁబోయి తత్ప్రదేశాధికారికిఁ దనరాక నెఱింగించి
యానదీముఖద్వారమందు నినుపఖడ్గీలను బాఁతియుండుటయు నదికడ్డంబుగ నిను
పగొలుసులను గట్టియుండుటయుఁ గనుంగొనెను. మఱియును చీనావారాయన
నొడ్డెక్కనీయరైరి. అదియటుండ నావికా సేనాధ్యక్షుఁడు మఱుదినము యుద్ధ

నావలతోఁ దన్నదీముఖద్వారమునకుఁ బోవుచుండఁగా బైనినుడువఁబడిన యినుపకడ్డీలు వారికడ్డమయ్యెను. ముందుపోవ వెఱవుకానక వాగు కొందలము నొందుచుండఁగా నానదీసంగమస్థలంబుననున్న టాకుకోటలనుండి ఫీరంగిగుండ్ల వగ్గ మాంగ్లేయులపైఁ గురిసెను. ఆంగ్లేయయుద్ధనావలు రెండు మునిగిపోయిన వి. వారిలోఁ గొంతమందికి గాయములుపడెను. కొంతమంది మృతులైరి. శేషించినవారు మెట్టమార్గమున నాకోటలను ముట్టడింపఁబూనఁగా నొక బురదపట్టును దాటవలసివచ్చెను. అది మోకాటిబంటిగా నుండుటచేఁ గాలుపెల్లగిల కుండెను. కోటబురుజులనుండి చీనావారగ్నివగ్గము వారిపైఁ గురిపించుచుండిరి. అటులనెన్నియో యిడుమలంబడి యంధకారంబు నాసన్న మగుటంజేసి చేయున దియేమియులేక ఖిన్నులై తమనావలయొద్దకుఁ మఱివచ్చిరి. ఈరణంబున నాంగ్లేయులు మూడుయుద్ధనావలను గోల్పోయిరి. యుద్ధనిహతులయిన వారుగాని గాయములుపడ్డవారుగాని యాంగ్లేయులు 300 తమసైన్యమటులక్షీణించుటచే మోగాయినగరమున కాంగ్లేయులు మఱి వెళ్లిరి. ఈయపజయవార్త యింగ్లాండుదేశముంజేరఁగా నచ్చటి వారిమనంబులు బెడిదంబుగఁ సుడిపడెను. మిత్రుల మయితిమని యొడంబడికచేసికొని ద్రోహంబు కావించినందునకు చీనావారికి బుద్ధిచెప్పుట యావశ్యకమని యాంగ్లేయులందఱేక గ్రీవంబుగఁ బల్కిరి. ప్రాన్సు దేశీయమంత్రితోఁగూడ చీనాదొరతనమువా రొడంబడికచేసికొని యుండుట కతంబున లిఖింపఁబడియున్నది. ఆమంత్రియుఁగూడఁ దనయొడంబడికను సవరణచేయించుకొనుటకు పీఠానదీమార్గమునఁ బోఁజూడ చీనావా రాయన నభ్యంతరపఱచిరి.

ప్రాన్సుదేశీయు లాంగ్లేయులతోఁ గలియుట.

కాబట్టి యుభయదేశీయు లొక్కటియై చీనాదేశముయొక్క మధ్యభాగమును ముట్టడింప నిశ్చయించుకొని, బైనినుడువఁబడిన మిత్రద్రోహ మాంగ్లేయుల కొనరించియుండుటకు సమాధానము చెప్పవలయుననియు, గతసంవత్సరమందలి యొడంబడిక సమగ్రముగ జరుపవలయుననియు చీనాదొరతనమువారికి మాసము దినముల గడువు పెట్టి పైనిఁజెప్పఁబడిన “బ్రూసు” అనురాయబారి కడసారివాసెను. లార్డుఎలిజిక్ కిదివఱలో నిచ్చియున్న గర్వాతిశయ ప్రత్యుత్తరమునే

యా రాయబారికి చక్రవర్తి కియాంగుపరగణాల మంత్రిమూలముగఁబంసెను. ఈమధ్యకాలములో నింగ్లాండునుండి “ సర్ హోప్ గ్రాంటు ” (Sir Hope Grant) అనుసేనాధిపతి 13,000 నావికనైన్యముతో హాంకాంగుదీనికి వచ్చెను. ప్రాన్సుదేశమునుండి యొక సేనాని 7,000 నావికానైన్యముతోఁజేరెను. ఉభయనైన్యమును “ టాలీన్వాన్ ” (Talienwan) రేవుపట్టణమువద్ద సమకూడెను. పీహో నదీముఖద్వారసమీపమున టాకుకోటలున్నవి. ఆనదికు తరతీరమున “ పిటాంగు ” (Pehtang) నగరున్నది. టాకుకోటకుదక్షిణమున బ్రహ్మాండమయిన బురదపట్టయొకటియున్నది. పీహోనదీసంగమమునుండి పికిక్ రాజధానికి రాజబాట యొకటియున్నది. మెట్టనుబోయి టాకుకోటలను ముట్టడించుటకు నాబురదపట్టను దాటిపోవలసియే యుండెను. అట్టిస్థితిలో నాంగ్లేయ సేనానాయకుఁడు పన్నిన వ్యూహం బేమనఁగా ముందుగ “ పిటాంగు ” నగరమునుముట్టడించి పదంపడి టాకుకోటలపై దండెత్తుట. ప్రాన్సు సేనానాయకుని వ్యూహారచనయేమనిన, నెట్టికష్టముసంభవించినను మెట్టదారిని బురదపట్రనుదాటి టాకుకోటలనుముట్టడించి రాజబాటను రాజధానిపైకి శీఘ్రముగఁబోవుట. నదిమీఁద నావికానైన్యమును నడిపించుచు రణమొనర్చుటయే శ్రేయస్కరమని యెన్నఁబడి యాంగ్లేయ సేనానియొక్క వ్యూహారచనాప్రకారము పిటాంగు నగరము ముట్టడింపఁబడెను.

టాకుకోటలను ముట్టడించి యచ్చటనుండి పీహోరోడ్డువెంబడి పికిక్ రాజధానిపైకిఁ బోవుట కాశపడుదురని చీనావారు పిటాంగునగరమును గుర్రక్షితముగనుంచలేదు. ఆంగ్లేయులు మెట్టదారిని టాకుకోటలను ముట్టడించుటకు బురదపట్టనుదాటుటకుఁబడినశ్రమ లిన్ని యన్ని యనిచెప్పవలవికాకుండెను. చక్రవర్తియొక్క దాయాదియయిన “ సాంకోలిన్ సిక్ ” (Sankolinsin) టాకుకోటల కధ్యక్షుఁడై యుండెను. ఆంగ్లేయులు మెట్టదారిని యుద్ధముపక్రమించుటం జూచి యబ్బురపడియు చీనాచక్రవర్తికిట్లు వ్రాసెను.

చక్రవర్తికిఁ బంపిన డెంబవర్తమానము.

“ విదేశీయులను జలజంతువులని మనమనవచ్చును. వీలయిన వారు నావికాయుద్ధములయందెదిట్టరులుకాని మెట్టంబోరుటకుఁ దొట్టిలఁబడుదురు. వారుయుద్ధనా

— వల దిగివచ్చి రేని యేమియుగొటగారు కావున వారిని మెట్టికురప్పించినాను” ఉభయసైన్యములును పిటాంగును వశపఱచుకొనిరని తనకుఁ దెలియుఁగా నే “సాంక్రాలిక్ సిక్” శత్రువులురాకుండుటకై టాకుకోటలను వెనుకతట్టునఁ గందకములు త్రవ్వించి తురంగ సైన్యమును గావలియుంచెను. ఈతురంగ సైన్యము నుగూఁటించి యొక వింతవిషయమును నుడువవలసియున్నది. పికిక్ రాజధానికి సమీపంబుగ 20 000 గుఱ్ఱపుదళము సమకూర్చఁబడును. ఆసంఖ్యకాగితముమీఁదఁగపడునేకాని లెక్కకంతనేన కనఁబడదు. అంతసేనకు నాసేనానాయకుఁడు రాజద్రోహభీతిలేక జీతములును నితరవ్యయములను దొరతనమువారివలన, నెలనెలకుఁ బుచ్చుకొనుచుండును. యుద్ధసమయ మాసన్నమయినప్పుడప్పటి కప్పటికి నూతనజనమును గుఱ్ఱములను గూలియిచ్చిచేర్చుకొని యాసంఖ్యనుబూర్తిచేయును. విశ్వామిత్రస్పష్టిగ సమకూర్చఁబడినయట్టి సేనయేమివిజయంబొందఁగలదో చదువరులేగ్రహింపఁగలరు. సమర్థులయిన కాంగిషి మొదలయిన పూర్వ ఘోరవర్తులకాలమం దట్టి మోసకృత్యములు జరిగియుండవని యూహింపందగియున్నది. అట్లుగూలికివచ్చినవారే వింతగ గొంతవట్టుకుఁ బోరాడిరట.

ఉభయసైన్యములు టాంగుగ్రామమును వశపఱచుకొనుట.

ఆంగ్లేయులు టాంగుగ్రామమునకుఁ బోఁగా నచ్చటనున్న చీనాసైనికులు ప్రాతఃకాలభోజనమును చేయుచు వారిరాకవిని విస్మయంబొంది తమ పల్లెరంబులనన్న సహితంబుగ విడిచి పలాయనమైరట. ఆకలిగొనియున్న యాంగ్లేయులు చీనావారి కురిచీలలో గూర్చుండి యాయోదనం బారగించిరట.

టాకు కోటలుండు పరగణాయొక్క రాజప్రతినిధియయిన “హాంగుపు” (Hang Fu) ఆంగ్లేయులవలనఁ దమకుఁబరాజయము కలుగుట సిద్ధమవుట యెఱింగి యాంగ్లేయమంత్రితో నుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచుఁగాలయాపన మొనరించి యంతలో దమయుద్ధప్రయత్నములఁ బూర్తిచేసికొనఁదలచి యాయన పేర దా సేమియు నెఱుగనియ ట్టివ్యధమున వ్రాసెను.

“చీనావారును ఆంగ్లేయులును జరిగియున్న యొడంబడికను బట్టి కలతలులేనివారై యశోన్య మిత్రులుగ వర్తింపవలసియుండఁగా నాంగ్లేయులు

పిటాంగు నగరము నేల ముట్టడించిరో తెలియకున్నది. ఏ విషయంబులయినా వివాద గ్రస్తంబులుగనుండి పరిష్కారమును గోరుచున్నయెడల మిగిలిన స్థలమును గాలమును నిరూపించినయెడల నచ్చట మనము సమకూడి పరిష్కరించుకొనవచ్చును.

టాకుకోటలను చీనాదొరతనమువారు రక్షించుకొనినరీతి.

రాయబారియైన బ్రూసు వ్రాసినయుత్తరమును చీనా దొరతనమువారు నిరాకరించుటకుఁ గారణమును దెలిపి పీహోకోటల నాంగ్లేయుల కర్పణంబు చేయు దనుక వారి యుద్ధకృత్యములు తుదముట్టవని గట్టిగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అటులఁ గోరఁబడిన రెండంశములకుఁ బ్రత్యుత్తరమియక యేమేమో వ్రాయుచుఁ గాలము గడపుటంజేసి యుభయ సైన్యములును టాకు కోటలను ముట్టడింపంబూనిరి. టాకుకోటలు బలిష్ఠమయినవికావున వానిని సురక్షితముగ నుంచుటకై చీనావారి రణోద్యోగపు టేర్పాటులు సమగ్రముగ నీదిగువ లిఖింపఁబడుచున్నవి. ఆందువలన చీనావారి రణకౌశల్యము విశదము కాఁగలదు. టాకు కోటలచుట్టు మిగుల మందమయిన మట్టిగోడ యుండెను. ఫిరంగులను స్థాపించుటకై దానిపైఁ దగుపాటి రంధ్రము లుండెను. గోడలోఫిరంగులను దూర్చుటకు రంధ్రములు కలవు. ఆగోడనానుకొని లోపల తట్టునమాయఁబడిన యిండ్లంబోలునట్టి బొంబసులుకలవు. అవి ఫిరంగిగుండ్ల నెదిరింపజూపు. ఆకోటమధ్య నెత్తై నబురుజుకలదు. దానిపై మిగుల బరువైనఫిరంగులుమాడో నాల్గోయుండెను. వానిమూతులు సముద్రమువైపుగ నుండును గాని యేవైపునకయినను వానింధ్రిష్టనటుల నమర్చఁబడియుండెను. ఆగోడయొక్క వెలుపలతట్టున రెండుగాని మూడుగాని కందకములుండెను. అవి 20 మొదలుకొని 30 అడుగులవెడల్పు. ఆకందకములనడుమ నొక దానినుండి మరియొక దానివఱకుఁ గొయ్యకడ్డీలు భూమిలో లోతుగను మనుష్యుఁడు తూలుటకు సందులేనియంతదగ్గఱగను బాతిపెట్టఁబడియుండెను. ఆకోటలో నుత్తరముగనుండు కోటయొక్కగోడ నానుకొని దక్షిణముగ “పీహో” నదియుండెను. చీనావారి ఫిరంగులు వారిదేశమందు చేసినవే యయియుండెను.

టాకుకోటలను ముట్టడించుట.

అంగ్లేయు లాకోటలనై ఫిరంగులు కాల్యనారంభించిన తోడనే యాకోటలలోనుండి యద్భుతమైన యగాదు బయలుదేరెను. అదిచూడఁగ చీనావారాకోటను దగులబెట్టుచుండితో యని యాంగ్లేయులకుఁ దోచెను. అదిచల్లారినపిమ్మట చీనావారు ఫిరంగులఁ గాల్వఁదొడంగిరి కాని యాంగ్లేయులు వానిని సరకుసేయక ముట్టడింపఁసాగిరి. ఈముట్టడియందొక విశేషంబు కలదు. అంతకులోఁగడ కాంటన్ నగరమందలి కూలిజనమును వేలకొలఁది యాంగ్లేయులు తమకొలువులోఁ జేర్చుకొని యాయభ్యాసము చేయించిరి. వారు రణోద్యోగమందుఁ దీర్పుంజెందిరి. తమదేశీయులకు శత్రువులయిన యాంగ్లేయుల కొలువులోఁజేరుటచే యుద్ధకార్యములయందుఁ దమదేశీయులతోనే తాము పోగడలసివచ్చునని యెఱింగియు నాంగ్లేయులిచ్చు జితభిక్తిముల కాసపడి స్వదేశాభిమానము త్యజించి మనస్ఫూర్తిగ వారికొలువు చేయుచుండిరి. అముట్టడియందు చీనావారు కొంతవట్టుకు బట్టువదలక బెట్టిదంబుగ బోరి కాని తుదకాంగ్లేయులే జయమొందిరి. టాకుకోటలు పీహానదియొక్క యుత్తరపుగట్టున రెండును, దక్షిణపుగట్టున మూడునున్నవి. ఆయుత్తరపుకోటలలో ముందుగనుండుకోట నాంగ్లేయులు స్వాధీనపఱచుకొనఁగానే యచ్చటనుండిన చీనానైన్యము తెల్లబావుటానెత్తి యొకతుఫాకినై నను గాల్వకుండిరి. అంతట నాంగ్లేయసైన్యము నిరాటంకముగ లోనికిఁ బోయి చూడ నచ్చట నద్భుతంబుగ 2,000 చీనాసైన్యము కదలక మెదలక నేలపైఁగూర్చుండెనట. వారు యుద్ధభటులు దుస్తులంద్యజించి యుండుటం జూడ ఖయిదీలుగ జేయబడినట్లగాంగ్లేయులకుఁ గన్పట్టెను. దక్షిణపు కోటలపైఁ గూడ చీనాసైనికులు తెల్లబావుటాల నెలకొల్పిరి. చీనావారు తెల్లబావుటాలం బట్టుట సంధిజేసికొనెదమని తెలుపుటయే యని చదువరులెఱుంగవలయును. కాని వారిలక్షణములు సంధి కనుకూలించి యుండక పోవుటచే నాంగ్లేయులకు సంశయాస్పదములుగ నుండెను. కావున నిజస్థితిఁ గనుగొనుటకై యాంగ్లేయమంత్రి “పార్కుసు” మొదలయిన రాయబారులను ముగ్గురను రాజప్రతినిధి యొద్దకు బంపెను.

ఆయనవారిని సన్మానించి విందుచేయుచుండఁగా వారిని ఖయిదుచేయుటకై యాయనభటులు “సాంకోలిక్ సన్” కొఱకు వెతుకుచుండిరి. ఉత్తర పుకోటలు ఆంగ్లేయులవశము కాగానే యతడుపికిక్ నగరమునకు బోయిచక్రవర్తికావార్త దెలిపి ప్రచండమయిన చీనాపైన్యము దక్షిణకోటలయందున్నదనియు, ఆంగ్లేయులను వారు భండనంబున నోడింపఁగలరనియు, వెఱవవలదనియుఁ జెప్పెను. అతఁడట్లుపోవుట తనభటుల వలన నెఱింగి రాజప్రతినిధి యారాయబారులకు బంపివేసెను. అంతలో దక్షిణపు కోడలుగూడ నాంగ్లేయుల వశమయ్యెను.

పీహా ముఖద్వారమందు, చీనావారు పాలిన యినుకడ్డీలు మొదలయిన యభ్యంతరముల నివారించుకొని యాంగ్లేయ నావికాసేనాధిపతి “టియం టిసిన్” (Tientsin) నగరమునకుఁ బోవుచుండెను. రాజప్రతినిధియు నచ్చటికి వెళ్లెను. ఆంగ్లేయులు మఱియుఁ జొచ్చుకొని రామండ నాపుటకు చక్రవర్తి మఱియొక మంత్రిని ఆనగరమునకే పంపెను. చీనావారి కసంతృప్తికరమయినవిషయ మొకటి సంభవించెను. ఏదియన. ఆంగ్లేయులు గ్రామాదుల దారిని బోవుచుండ గ్రామజనులు వారికి సలాములు చేయుచువారికిఁ గావలసిన భోజనసామగ్రిలను సంతోషముగ విక్రయించు చుండిరట. అట్లుచేయుట దొరతనము వారికి సరిపడలేదు. అదియట్లుండ ఆంగ్లేయ సేనలలో నెక్కువమంది కాంటను నగరవాసులయిన చీనావా రేయనియు, ఆంగ్లేయమంత్రి యిచ్చజీతములకాశపడి వారికొలుపులో చేరిరనియు, వారికి చక్రవర్తి హెచ్చుజీతము లిచ్చినయెడల, చక్రవర్తి కొలువులోనే నుండురనియు సాంకోలిక్ సన్ చక్రవర్తికిఁ దెలియ జేసెను.

సంధికొఱ కాంగ్లేయులు కోరిన నిబంధనము

ఆంగ్లేయమంత్రి “టియం టిసిన్” (Tientsin) నగరము చేరఁగానే ఆయన కొఱకు వేచియున్న “హంగుఫూ” (Hong Fu) రాజప్రతినిధి యాయనను విందుకుఁ బిలిచెను. కానియాయన సమ్మతించలేదు. ఆంగ్లేయుల ప్రచండాగమనంబుఁజూచి వెఱగొంది చక్రవర్తి యాంగ్లేయులతో నొడంబడిక చేసికొని రమ్మని తనముఖ్యమంత్రియయిన క్విలియంగును శీఘ్రము

గఁబంపెను. ఆయన హాకగుంతో సంప్రతించి యొడంబడిక చేసికొనెదమని యాంగ్లేయ మంత్రియయిన లార్డు ఎలిజిక్కుఁ దెలియఁజేయగా, ఆయన యాదిగవ నిబంధనల కొప్పుకొనిన యెడల సంధికియ్యకొనెదమనియు, లేనియెడల యుద్ధప్రవాహ మాగదనియుఁ జెప్పెను. నిబంధనలేవనఁగా.

(1) పీహానగరమం దాంగ్లేయ సైన్యమును శ్రాంతిపై సైన్యమును చీనావారు నిష్కారణముగ ముట్టడించినందునకు చీనాదొరతనమువారు తుమిం చుమని యాంగ్లేయులను వేడవలయును.

(2) “టియంటుసిక్” నగరమందీవజులొక గావింపఁబడిన యొడంబడికకా గితములో నావశ్యకమయిన సవరణచేసి తిరిగి వ్రాసియిచ్చుటయు.

(3) ఆంగ్లేయులకును శ్రాంతివారికయిన యుద్ధవ్యయములకు చీనాదొరతన మువారు భరింపవలెననియు.

చీనావారి కపట ప్రవర్తన.

అట్లాడంబడికఁ జేసికొనుటకు వెంటనే సమ్మతించినట్లు నటించుచు నానిబంధనలలోన సంగతాంశంబులే మొ కలవని చీనామంత్రులు వాదింపఁదొడగిరఁట. అదికాక, చీనాదొరతనమువారు సంధివిషయమై రాయబారులను బంపుటలో నొకచిత్రంబు చేసెదరఁట. ఏమనిన, చక్రవర్తి రాయబారులకు సంధివిషయమై యవసరమగు నధికారములనన్నియు నీయక వాకొనరించిన సంధిత నకయిష్టమయినప్పుడు చెల్లదనును కావున నాంగ్లేయమంత్రి యారాయబారుల మాటల లక్ష్యపెట్టక “టుంగుచౌ” నగరము చేరుదనుక సంధింగూర్చినప్ర సంశలు జరుగవని వారికి జెప్పి పంపెను. పదంపడి సంధివిషయమై యారంభ ప్రసంగముల జరుపుటకై యాయన పార్కుసు, వేవు (Messrs Parkes & Wave) అనురాయబారులను ముందుగ టుంగు చౌ (Tung-chow) నగర మునకుబంపెను. వారినచ్చట చీనామంత్రులు గౌరవించిరి. 8 గంటలకాలము చర్చిజరిగిన పిమ్మట యొడంబడికవచనములు కొన్ని కుదిరెను. వానింబట్టి టుంగుచౌనగరమునకు పదిసంక్రెండు మైళ్లుదూరమున మిత్రసైన్యములు శిబిరముల వేయవలెననియు. ఆంగ్లేయరాయబారులు పికిక్ రాజధానకిపోయి యచ్చట రా

జసభికులతో సంధివిషయమై ముచ్చటించి వెంటనే టుంగుచౌనగరమునకు మరలిరావలెననియు నేర్పడెను. (ఇచ్చట మిత్రసైన్యమచగా నాంగ్లేయులును ఘోరివాదు సని గ్రహింపవలెను.)

చీనావారు రహస్యముగ యుద్ధప్రయత్నములు చేయుట.

సంధినిబంధనలను గుటించి చీనావారి మంత్రులు తా మానిబంధనలకు మొదటసమ్మతించియున్న వారయ్యను, ఆంగ్లేయమంత్రుల ననేక కుశంక లడుగుచు నెట్టకేలకొప్పుకొనఁగా, నొడంబడిక కాగితముయొక్క చిత్తువ్రాసఁబడినది. దానిని “పార్కుసు” రాయబారి తనజేబులోవేసుకొని తన శిబిరమునకుఁ బోయెను. అదియటుండ చీనాసేనానియైన సాంకోలిక్ సైన్ రహస్యముగ యుద్ధప్రయత్నములు చేయుచు మిత్రసైన్యము శిబిరములు వేయుటకు చీనావారొసంగిన స్థలము చుట్టునుండు కొండలయందును, బొదలచాటునను, దనసేనను దాచియుంచెను. “పార్కుసు” రాయబారి చీనావారి ద్రోహకృత్యము నాస్థలంబునకుఁబోయి కనిపెట్టి తనవారికిఁ దెలియఁజేయుటకై తనకుఁ దోడుగానున్న “వేడీ” రాయబారిని బంపెను. చీనాసైనికులు క్రమక్రమంబుగ “టుంగుచౌ” నగరముదనుక క్రమ్ముకొని రాఁగపార్కుసు రాయబారి తనవారిం గలసికొనుటకు వెరవుకానక కొండలంబు నొందుచుండ “సాంకోలిక్ సైన్” దగ్గటకువెళ్లి సెలవుచీటి తెచ్చుకొనినంగాని దాదొరకదని చీనాభటులాయనకుఁ జెప్పిరి. ఆయన వెంటను మఱియొక యాంగ్లేయరాయబారియు సిక్కులజాతివాడొకఁడు నుండెను. వారంతట చీనాసేనానివద్దకుఁబోగ వారినిఁబరిహసించి యవమానించి యాయనయు ఆయనసైనికులును నెన్నియొ తిప్పలుపెట్టెరట. పార్కుసురాయబారి తలఁచుకొనినయెడల నాంగ్లేయయుద్ధమాపింపఁగఁడని చీనాసేనానియొక్క యభిప్రాయము కావున నటులజేయమని యారాయబారిని ఆయన కోరఁగా నారాయబారి గట్టిగ నిరాకరించెను. పిమ్మట ఆయనయు తరువుప్రకార మారాయబారిని ఆయనయనుచరులను సంకెళ్ళువేసి చీనారాజధానిలో నుండు చెఱసాలలోఁ బెట్టిరి.

ఆంగ్లేయరాయబారులను జెటసాలలో బెట్టుట.

జెటసాలలో బెట్టిక పూర్వమునను బెట్టికతర్వాతను చీనావారు వారిని బెట్టిన యిడుమలను జెటసాలలో వారు పడినకష్టములను గ్రంథనిస్తరభీతిచే విశదీకరింపలేదు. వారుంచబడిన జెటసాల రెండవయమలోక మనందగి యున్నదట. వారు దానిలో 10 దివసంబులున్నపిదప చీనావారు తమకురాబోవు పరాజయలక్షణంబుల ముందుగఁగనుగొని వారిని జెటసాలనుండి తప్పించి యొక దేవాలయంబుననుండి యచ్చట దయతో వారి నాదరింపఁసాగిరి. వారలట్టి యిడుమలఁగుడుచుచుండ “చాంగుచియావాన్” (Chang chiawan) నగరమువద్ద మిత్రసైన్యమునకును చీనావారికిని బ్రచండభండనంబు జరుగుచుండెను. ఆయుద్ధమందు తాగ్తారపుగట్టిపుదళమును “సాంకోలిక్సక్” నడుపించుచుండెను. మిత్రసైన్యముయొక్క తాగుడలనాపుటకు వారెంతయఁ బీరంబుతోఁ బోరాడిరి. కాని తుదకాంగ్లేయులధాటి కోర్వఁజాలక రణరంగంబున డెబ్బదినాలుగు ఫిరంగుల విడిచిపెట్టి చెల్లాచెదరయిపోయిరి. వారిని మఱల సమకూర్చుకొని పికిక్ నగరమువైపుననున్న సేనానితోఁగలసి తిరిగి మిత్రసైన్యముతోడలపడి చీనావా రోడిపోయిరి.

చక్రవర్తి మంగోలియానుండున్న జేహో (Jehol) నగరమునకుఁ బారిపోయెను. చీనారాజధానియం దాయన తమ్ముడయిన “కంగు” (Kung) రాజకీయవ్యవహారముల నెఱవేర్చుచుండెను. ఆయన యుయాక్ మింగు యుయాక్” నగరమందు “డవాజర్ చక్రవర్తిని” తోఁగూడనుండి చీనావారి పరాజయ దుఃఖవార్తల డెప్పించుకొనుచుండెను. తుదకు ఆంగ్లేయులయొక్క యవక్రవిక్రమంబు జూచి భీతినొంది సంధిచేసికొనెద నని పికిక్ రాజధానికివచ్చి యాంగ్లేయమంత్రికిఁ ప్రాసెను. జెటలోనున్న యాంగ్లేయరాయబారులను దక్షిణమె విడిచిపెట్టవలయుననియు, బిమ్మట సంధివిషయముల మాట్లాడుట, కలుగుననియు నటుల విడువనియెడల చీనారాజ్యమునకే కాక రాజవంశమునకును ముప్పువాటిల్లుననియు సంగ్రహముగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. సంధివిషయమై నిరాశుడై పికిక్ రాజధాని గోడలను బలఁపఱచుమని.

యచ్చటి సైనికులకుఁ దెలియఁజేసి “కంగు” మఱల “యుయాన్ మింగు యు
యాన్” వెల్లెను. మిత్రసైన్యమానగరమును ముట్టిడింపఁగా ఆయనయు జ
క్రవర్తినియు వారికి జిక్కఁకుండ వెనుకదారిని బలాయనమయిరి. రాజభవన
మందు గొందఱు కజ్జాలను నిద్దరువ్యోగులును మాత్రముండిరి.

యుయాన్ మింగు యయాన్ యొక్కవర్తన.

“యుయాన్ మింగుయుయాన్” చీనారాజధానికి నందనవనమువం
టిది. చక్రవర్తి విశ్రాంతినొందుటకై యచ్చట నప్పుడప్పుడు నివసించుచుం
డును. ఆప్రదేశము బహువిశాలముగ నుండును. అనుకూలములయిన స్థలముల
యందెల్ల ననేకమంటపములు కట్టఁబడియుండును. పుష్పించుచుండు ననేకత
రుగుల్మాదులచే యందలివనంబులు బహుసుందరములుగ నుండును. ప్రవాహ
ములకును సరస్సులకును వింత వంతెనలుండును. ఆప్రవాహసరస్సుల కీరుప్ర
క్కల భవనంబులుండును. ఆభవనములయందపురూపములును నమూల్యములైన
యిన వస్తువులుండును. “కింటిచింగు” నుండి వచ్చిన ప్రశస్తములయిన పింగాణి
దినుసులును “నూచా” నుండివచ్చెడు కంచుసామానులును, మధ్య ఆసియా
నుండివచ్చెడి యొక విధమయిన శిలాభరణములును, ప్రాన్సు దేశమునుండి వచ్చిన
జేబుగడియారములును, బెద్దగడియారములును, ఇంగ్లాండునుండి పంపఁబడిన
సాధారణ సామానులును, ఆభవనంబులలో నిండియుండెను.

మిత్రసైనికులు తమ యధికారుల యనుమతింబడసి రాజభవనములయం
దలి సమస్తవస్తువులను గొల్లఁగొనిరి. ఆదురవస్థఁజూచి “కంగు” సంధివిషయ
మై మఱల నాంగ్లేయమంత్రిని గోరఁగా “పికిన్” రాజధానియొక్క యుత్త
రద్వారమును దమ వశముచేసినయెడల సంధికియ్యకొనెదనని చెప్పెను. గత్యం
తరములేక యట్లు వశపఱచుటకు “కంగు” సమ్మతించెను.

“జిహ్వాత్” నగరమందున్న చక్రవర్తియు ఆయన సభికులును నిర్భం
ధములోనున్న నాంగ్లేయ రాయబారులను వధింప యోజించుచుండిరి. కంగు
మొదలయినవారు వారిని విడుదలసేసి సంధిచేసికొనుట మంచిదని తలఁచు
చుండిరి. అట్లు రెండుపక్షముల వారేర్పడిరి. చక్రవర్తి తనపక్షమువారి దుర్బో

ధనవలన వారి నురిదీయుటకు శాసనము పికికొనగరమునకుఁ బంపెను. అట్లు, పంపుట ముందుగ నెఱింగి “కంగు” వారిని విడుదలఁజేసి యాంగ్లేయాధికారి యొద్దకు బండిఁబెక్కించి పంపివేసెను. వారి యనుచరులలోఁ గొందఱనుగూడ విడుదలచేసెను.

విడుదల యయినచ్చిన రాయబారులవలన చీనావారి క్రూరకృత్యము లను విని చీనాదొరతనము వారికిఁ దగుశాస్త్రించేసి తీటవలెననియుఁ బ్రజలునిగ్దోషులుకావున వారిని బాధింపరాదనియు నిశ్చయించుకొని యాంగ్లేయమంత్రిరాజభవనమునకుఁ జిచ్చుపెట్టించెను. అనేకదినముల దనుక వీతిహోత్రుఁడు తనసంగాతియగు ప్రచండవాతంబుఁ దోడుచేసికొని దనసప్తజిహ్వల నల్లార్చుచుండెను. బహుదివసంబుల పర్యంతము ధూమంబు పికికొ రాజధానిపై నీలవస్త్రంబు గప్పినట్లుండెనట. “జిహ్వాల్” నగరమందుండు చక్రవర్తి పక్షమువారు విదేశీయసంహారణోపాయంబులనే నెమరుచుండఁగ “కంగు” నెమ్మదిగ నాంగ్లేయుల సమ్మతింబడసి సంధి కావించుకొనెను. ఆసంధి నిబంధనతే చీనావారికిని పశ్చిమఖండ వాసులకును, నేటిదనుకను సలక్షణముగ జరుగుచున్నవి.

చక్రవర్తి కాలోచన చెప్పవారు తెఱగులుగ నుండుట.

మిత్రసైన్యముయొక్క బలపరాక్రమంబుల నెఱింగిన “కంగు” ఆమిత్రుల (ఆంగ్లేయులు, ఫ్రెంచివారు) తో చీనావారు మఱలఁ బోరాడఁజూచుట యవిశేష కృత్యమని నిశ్చయించుకొనియుండె. చక్రవర్తియో దుర్మంత్రి బోధితుండై యన్యోన్యమిత్రులయిన యాంగ్లేయులతోను ఫ్రెంచివారితోను గలహమాడఁదలంపుఁగలవాడుఁగానే యుండెను. జిహ్వాల్ నగరమందుండుమట్టుకు చక్రవర్తి తనమాటవినఁడని తలచి యాయనను పికికొరాజధానికి విచ్చేయుమని యత్యాదరముతో “కంగు” వేడినను దుర్మంత్రులాయనను బోనీయరైరి. “కంగు” తనవ్యవహారములన్నియు “డవాజరుచక్రవర్తిని” యొక్కయనుమతిం గైకొనియే చేయుచుండెను. ఆమెగతించిన చక్రవర్తియొక్క భార్యయై రాజ్యమందు హక్కుకలది. కావుననే యామెను “డవాజరు” అనియాంగ్లేయభాషలో ననెదరు. ఆమె బహుసమర్థురాలు. చక్రవర్తి మిగులనసమర్థుఁ

డగుటచే ఆయన సభికులే యాయన యాజలనుల్లంఘించిరి. 1860-61సం. లో రాజసభయందు గుట్రలు మెండుగజరుగుచుండెను. తనకు ప్రతికక్షులుగనుండి నమంత్రుల దుర్నయంబు నివారించుననుక నెమ్మది యిమ్ముగనేర్పడు నట్లు “కంగు” కు గనబడకుండెను. “కంగు” పక్షంబున “హింకి” మున్నగు ప్రముఖు లుండిరి. వారు మర్యాదకలవారు. వ్యవహారసరణి నెఱిగినవారు. కాని విదేశీయులందుమాత్రము ద్వేషములేనివారు కారు. ఎట్లనగాఁ బైనినుడువఁ డిన పార్కునురాయబారి చెఱిలోనున్నప్పు డాయనతో నొకసమయము దా “హింకి” యిట్లు పల్కెనట.

చీనామంత్రుల ద్వేషలక్షణము.

“మీరు పొరబడవద్దు. మిమ్ము విడుదలజేయుమని చెప్పియుండుట మిమ్ము బట్టికాదు. లేకమాత్రమును గాదు. మీమరణము నాకు లాభకారిగ నున్నయెడల మిమ్మును జంపుమనియే చెప్పియుండును. మీవాం డ్రెటువంటి వారో నేనెఱుంగుదును గావున నట్లుచెప్పియుండలేదు. మీవాండ్రు తలపెట్టినయెడల సర్వసంహారము చేయఁగలరు. రాయబారులయిన మీయిద్దఱును మేము జంపుదుమేని మారాజధాని మాకు దక్కదు. మఱియు మేమును మా ప్రజలును జెడిపోవుదుము”. చీనావారి యుద్యోగులలో 100కి 99మంది. విదేశీయద్వేషముకలవారై యుండిరట.

పిమ్మట పికిక్ గేజటియందు “సాంకోలిక్ సక్” “జూలిన్” అనుమంత్రులను వారియధికారములనుండి తొలగించినట్లు చక్రవర్తియొక్క కాసనము ప్రకటింపబడెను. చీనారాజ్యమందలి గొప్పయుద్యోగులు వారివారికి నియమింపబడిన కార్యములను నిర్వహించుటవలనఁ దమ ప్రాణంబుల నిలుపుకొనుటయు, నిర్వహింపఁ జాలనియెడలఁ గోలుపోవుటయును విధిగా జరుగుచుండెను. అట్టిదుస్తరమయిన చట్టము ప్రపంచములో మఱెచ్చటను గానరాదు. “సాంకోలిక్ సక్” చక్రవర్తికి బంధువవుటచే నురికొయ్య కాయనను చక్రవర్తి బంపియుండక పోవచ్చును.

చక్రవర్తి వ్యాధిగ్రస్తుఁ డగుట.

“కంగు” ఎంతగాబోధించినను పికికొరాజధానికి రాక జీహోలునందే చక్రవర్తి యుండగా నచ్చట వ్యాధిగ్రస్తుఁడయ్యెను. మితిమించిన వ్యభిచారకృత్యదోషమే యాయనవ్యాధికే గారణమయి యుండెను. అప్పుడే తోకచుక్కకూడ నుదయించెను. దానంజేసి స్రజ లల్ల కల్లోలముగ నుండిరి. అట్టిసమయంబున “కంగు” చక్రవర్తిపాలికింబోయి దుర్మంత్రులపీడనుండి యాయనను దొలగింపఁజూచెను గాని వినియోగింపదయ్యె. “కంగు” పికికొరాజధానికి మఱివచ్చినతోడనే చక్రవర్తియొక్క జ్యేష్ఠపుత్రుఁడైన “సాయిచుకొ” చక్రవర్తిగ నియమింపఁబడెననియు “షూషకొ” మొదలయిన యెనమండ్రు సభికు లాయనకు రాజ్యపాలనమందు సాహాయ్య మొనర్పవలెననియు నొకశాసనము ప్రచురింపఁబడెను. 1861 సం. ఆగష్టు 22 తేదీని చక్రవర్తి మృతినొందెను. ఈచక్రవర్తి దుగ్గుయుండును దుర్బలుఁడును దుర్మంత్ర బోధితుండునగుటచే నీయన తనకాలంబున నాంగ్లేయులతో నిష్కారణవైరంబుపూని పూర్వచక్రవర్తులు రాజ్యమునకు బెట్టిపోయిన గొప్పచుర్యాదను గోలుపోవుట యేకాక యనేక యుద్ధములయందుఁ బరాజయంబొంది భాండాగారము కూన్యగారముగ నించుమించుగఁ జేసెను. కలహకారుల నడంపలేకపోయెను. విదేశీయులు విజృంభించునట్లు చేసెను. నూతనచక్రవర్తి పయస్సు నాలుగువత్సరంబులు. ఆయనకొఱకు నియమింపఁబడినసభికులందఱును విదేశీయవిద్యేషులే.

కొంతకాలమువట్టుకు రాజ్యపరిపాలన నెమ్మదిగనుండెను. విదేశీయసంబంధవ్యవహారములు “కంగు” మొదలయినవారు జరుపుచుండిరి. రాజ్యపరిపాలన జీహోల్లోనున్న సభికులు నెఱవేర్చుచుండిరి. అటులనుండఁగ చక్రవర్తి పికికొరాజధానికి రావలయుననియు, గతించిన చక్రవర్తి శిష్యములను సపరివారంబుగ ఆయన తనవెంట దోడ్కొని రావలయుననియు, అక్టోబరు నెలాఖరునఁ బ్రకటింపఁబడెను. అంతఃపుర వాసినులు ప్రథమమున వచ్చిరి. పిమ్మట ఆబాల చక్రవర్తి తనతల్లితోడపై కూర్చుండివచ్చెను. శిష్యములనుఁ దరలించుకొని వెంట “షూషకొ” అనుసభికుఁడు వచ్చెను. అనంతరము చక్రవర్తి ప్రకటిం

చినట్లుగ నొక శాసనము బయలుపెడలెను. గతంబున నియమింపఁబడిన రాజసభిషేకములను : వారి యుద్యోగములనుండి తొలగింపఁబడిరనియు, చక్రవర్తియైన బూర్వమున నుడువఁబడిన “డవాజరుచక్రవర్తిని” యు, బాలచక్రవర్తికిఁ బాలకచక్రవర్తినులుగ నుండవలెననియు, ఆసభిషేకలో షుకౌషక మొదలుగ మువ్వరుసభిషేకులు చక్రవర్తిని మోసపుచ్చి యున్నందునకు విచారణజేయఁబడవలయుననియు, నాశాసనమందు బ్రకటింపఁబడెను. చక్రవర్తి శాసనమునకు వారు లోబడుదురో, లోబడరోయనియుఁ గలహము ప్రవర్తిల్లునేమోయనియు శంకించి “కంగు” తగుపాటి నేనాసన్నాహము కావించియుండె. ఆసభిషేకలో నయిదుగురు సభనుండి తొలగింపఁబడిరి. “షుకౌషక” మొదలయిన కడమమువ్వరిలో నిద్దఱ సురిదీయుటకును “షుకౌషక” ను జిత్రవధచేసి చంపుటకును దీర్పుచేయఁబడెను. ఉరిదీయుట చీనారాజ్యమందవలీలకదా. కాచి పరిపాలక చక్రవర్తినులు కరుణించి షుకౌషకయొక్క శిరంబు ఖండించుటకును, గడమయిద్దఱిని జైలుసాలయం దుంచునట్లు నుత్తరువుచేసిరి. అప్పటికి కంగుయొక్క కోర్కె సిద్ధించెను. ఆసభిషేకులు చక్రవర్తికి “చిసియాంగ్” అని నామబిడిరి. దానిని దొలగించి “టుంగ్-చి” నామంబు “కంగు” నెట్టెను.

11-వ అధ్యాయము.

టుంగ్-చిచక్రవర్తియొక్క పరిపాలనాశేషము.

టాయిపింగ్ కలహము.

టాయిపింగు కలహముయొక్క శేషము.

ఈకలహమును గుఱించి కొంతవట్టుకు 8-వ అధ్యాయమందు విఖంపఁబడియున్నది. “యాకౌగు టిసుకియాంగు” నదీప్రాంత ప్రదేశములన్నియు “హంగు” తాను స్వర్గీయ ప్రభువునని బిరుదువహించి నాన్నిక నగరమును రాజధానిగాజేసికొని పరిపాలించు చుండెను. 1859 సం. లో వానియధికారమంతయు

క్షీణించుటచే “నాన్కిక్” “ఆన్కిక్” రెండునగరములు మాత్రమే వాని స్వాధీనమందుండెను. ఆనగరములు విదేశీయుల వశముకాకుండఁ గాపాడుటకై ముందుగానే తాము మరల స్వాధీనపఱచుకొన నుద్దేశించి చీనాదొరతనము వారు కలహకారులను నిర్జించి తరిమివేయుఁడని తత్ప్రదేశాధికారులకు గట్టి యుత్తరువులు చేసిరి. “టీక్-వాంగు” అని మఱియొక బిరుదుగల యాస్వర్గీయ ప్రభువు కామలంపటుఁడై యంతఃపురమందే యువతులతో మునిగి తేలుచుండెను. “చుంగువాంగు” అను సేనానాయకుఁడు తప్ప యతనియొక్క కడమ సేనానాయకులు తమశౌర్యాదులఁ ద్యజించియుండిరి. “సెంగుక్వోపాక్” అను చీనాసేనాని ప్రబలసైన్యంబుఁ గూర్చుకొని 1859 స. లో నాన్కిక్ నగరమును ముట్టడించెను. రణవీరుఁడైన “చుంగువాంగు” తారసిల పుండెనేని కలహకారుల రాజ్యము నిర్మూలింపఁబడియుండును. చీనావారి సైన్యమునకు వెలుపలనుండి భోజనసామగ్రిలు సమకూరకుండఁ జేయుటచే నాన్కిక్ నగరముట్టడి వదలిపోవునని యొచించి “చుంగువాంగు” “యాంగ్ టిసుకియాంగు” నదీప్రాంతనగరముల ననేకములను ముట్టడించి వశపఱచుకొని “హాంగు చా” అను ప్రసిద్ధపట్టణముయొక్క పురోభాగమం దాకస్మికముగ పోయినిల్చెను. కాని నాన్కిక్ నగరమును చీనాసైన్యముయొక్క ముట్టడినుండి విడిపింప వలయునని స్వర్గీయ ప్రభువు ఉత్తరువుచేయుటచే “చుంగువాంగు” తక్షణమే వెడలి యచ్చటి చీనాసైన్యముతోఁ దలపడి ఘోరరణంబొనర్చి వారిసూచము ట్టుగ నొడిచి యుక్కుతునియలవంటి 5,000 సైన్యమును హతముకావించెను.

కలహకారులయొక్క మఱికొన్ని జయములు.

అనంతరమాతఁడు “సూచౌ” (soochow) నగరమునకు మఱలఁ బోయి తన పట్టినపట్టు నెఱవేర్చుకొనఁజూడఁగా ఆనగరమున కుత్తరముగ సమర్థుండగు సేనానియైన “చాంగుక్వోలియాంగు” (changkwoliang) ప్రబల సేనాసమేతుఁడైయుంట కనుంగొని యాతనిందాకి 10000 మందిని నాశముచేసెను. దొరతనమువారి సైన్యము మరియొకచోట మిగుల నపజయమొందెను. చీనాసేనాని యైన “హో” (Ho) దొరతనమువారికిఁ

గలిగినపరాజయంబులచే భీతిల్లి తన కురికొయ్య సిద్ధమేయని యెఱింగి యాత్మ హత్య కావించుకొనెను.

కియాంగు పరగణాల కధికారియైన “హో” పరువుతక్కువయని యనుకొనక కలహకారుల నడంచుట కాంగ్లేయులసహాయము వేడుకొనఁగా వారు సమ్మతింపక షాంగాయి నగరమును మాత్రము కాపాడెదమని వాగ్దానము చేసిరి. చుంగువాంగు పదంపడి దొరతనమువారి నూచా మొదలయినయ నేక పట్టణంబుల వశపఱచుకొనెను. తుదకు పసుపుఱేరు హాంగుచా అఖాతములవలన నేర్పడిన సారవంతపర్యాయద్వీపమంతయుఁ గలహకారుల స్వాధీనమయ్యెను. దొరతనమువారు తమకుఁగలిగిన పరాజయపరంపరకు మిగుల సం తాపమునొంది ప్రదేశాధికారియైన “హో” ను పిలుపించుకొని విచారించి మరణదండన విధించిరి.

దేశాభిమాన సంఘము.

“షాంఘాయి” (Shanghai) నగర పరిసథము దనుక కలహకారుల సైన్యము గదుముకొని వచ్చుచుండుటఁ జూచి యానగరమందలి వర్తకులు తమకు సమీపప్రగామములనుండి వచ్చుచుండు పట్టు తేయాకు మొదలయిన సరకు లింక రానేరవనియు, దమవర్తకమునకే హాని కలుగుననియుఁ బరితపించి యాసమయంబున దొరతనమువారికిఁ దోడ్పడుట యవసరమని తలఁచి సహాయద్రవ్యమును గొంత సమకూర్చుకొని దేశాభిమాన సంఘ మొకటి నిర్మించిరి. తత్ప్రదేశాధికారిగ నూతనముగ వచ్చిన “విహాంగు చాంగు” యొక్కయుపదేశము విని పశ్చిమఖండవాసులసహాయమును వారు కోరిరి.

అమెరికా దేశీయులైన వార్డు బూర్జివైను (Ward, Bourgevine) అనువారు వారికి సహాయులగుట కొప్పుకొనిరి. ఆంగ్లేయులయొక్కయు, ఫ్రెంచివారియొక్కయు సైన్యములలోఁ జేరియుండని యూరోపుఖండ వాసులను జేర్చుకొని సేనను బ్రబలపఱచవలయుననియు, నియామకమయిన జీతము నిచ్చెదమనియు, గలహకారులనగరములను బట్టుకొనినప్పుడు ప్రత్యేకముగ బహుమానముల నిచ్చెదమనియు, సంఘమువా రాసేనాధిపతులకుఁ జెప్పిరి.

షాంఘాయి నగరమునకు దక్షిణముగ 20 మైళ్ల దూరమునఁ గలహకారులకు బలి
స్థమయిన దుర్గముకంటి యుండెను. 300 యూరోపియన్లతోను “మిలాను”
(Milan) నగర జనులతోను వార్డు దానిని సంఘమువారి కోరికంబట్టి ముట్టడిం
చెను. వానికి సహాయసేనానిగ “బూర్జివెను” పని చేయుచుండెను. కాని
వార్డు విశేషనష్టముతోఁ బరాజితుడయి షాంఘాయికి మరలి వచ్చి తన సైన్య
మును సులభముగ బలపఱచికొనెను. పిమ్మట నాదుర్గమును మఱి ముట్టడించి
సంపూర్ణజయ మొందెను. మఱియు, దానిని గొల్లగొనుటచే లభించిన ద్రవ్యాదు
లను దన సైనికులకు వార్డు పంచిపెట్టెను. అందువలన నితరు లనేకులు ద్రవ్యా
శచే నాతనిసేనలోఁ జేరిరి. “షాంఘాయి” తీరమందు దోపుడుకాండ్రును ద్రో
హులు నయిన జనమునకుఁ గొడువలేకుండుటచే వార్డు తన సేనలో హతులైన
వారిసంఖ్యను బూర్తిచేసికొనెను. పదంపడి “వార్డు” “సింగుపు” దుర్గమును
ముట్టడించెను. అది కలహకారుల కొలువులో నున్న యొక యైరోపాదేశీయుని
చే బలిష్ఠముగఁ జేయఁబడెను. ఆముట్టడిలో రణవీరుడైన “చుంగునాంగు”
వార్డు సైన్యమును వెనుకతట్టునఁ దాఁకెను. కావున వార్డు నిశ్చేషముగ నోడింపఁ
బడెను. అతని ఫిరంగులును సామగ్రులును శత్రువశము లయ్యెను.

ఆంగ్లేయాధికారి స్వర్గీయప్రభువును దర్శించుట.

పికిల్ దండయాత్రానంతర మాంగ్లేయాధికారులు కలహకారులచే విజి
తమైన ప్రదేశములయందలి వ్యవహారములను సావకాశముగాఁ గనుఁగొనుచుం
డిరి. షాంఘాయి నగరము ప్రబలవర్తకస్థానముగానుండుటచే నది శత్రుపీడిత
ముగ నుండఁగూడదని యోచించిరి. కాబట్టి యానగరమును ముట్టడించినయె
డలఁ గలహకారులకును దమకును నష్టము కలుగు నని యాంగ్లేయాధికారి స్వర్గీయ
ప్రభువును దర్శించి చెప్పఁగా నొకవత్సరపర్యంతము దానిని ముట్టడింప వలద
ని తనసేనానుల కాయన యాజ్ఞ యొసంగెను. కాని “చుంగునాంగు” “షాం
ఘాయి” ని ముట్టడించుటకే తలపెట్టి మిత్రసైన్యము తాఁకుదల కాగలేకపో
యె. ఎట్లయిన నతనిజయంబుల నిన్ని యన్ని యని వాక్రువ్యదరము కానట్లుగనుం
డెను. కాని యవి దేశనాశకరంబులగుటచేఁ గొనియాడఁదగినవిగామాత్ర ముం
డలేదు. ఏనగరమయినను వశమయినతోడనే యందలిజనంబుల ధనప్రాణంబుల

హరించుటయే వారి కుతూహలమయి యుండెను. అది యటుండ కలహకారుల నలజడి నుపేక్షించుచు చీనాదొరతనము వారుచేయుకాలయాపనము మిగుల శోచనీయముగ నుండెను. చీనాదొరతనమువారు నాన్కిక్ నగరమును మఱల ముట్టడించిరి. ఇది వారి కాటవసారి. షాంఘాయి నగరమందు మఱల యుద్ధము జరుగఁబోవుచుండెను. అటుల వా రగ్నిద్వయమధ్యమం దున్నవారుగా నుండిరి. షాంఘాయియందు రాఁబోవు యుద్ధకార్యమేది యనిన.—

“చుంగువాంగు” షాంఘాయి నగరమును ముట్టడించి
యోడిపోవుట.

ఆనగరమును తనసేనలు ముట్టడింపకుంటకు స్వర్గీయప్రభువు ఆంగ్లేయుల కొసంగి యుండిన సంవత్సరపుగడువు తుదముట్టెను. “చుంగువాంగు” దక్షిణప్రాంతములయందుఁ బడసియున్న జయంబులతో మిన్నంది యానగరసమీపమున దండువిడిసి యచ్చోటును గందకములచే బలపఱచుకొనుచుఁ దత్సమీప నగరాదులకు గొల్లపెట్టుచుండెను. ఆనగరమునకుఁ జాట్టు 30 మైళ్లవఱకుఁ దనసేనలు పోకూడదని స్వర్గీయప్రభు వుత్తరువు చేసియుండెను. ఆయన యాజ్ఞ యెట్లుండినను “చుంగువాంగు” ఆనగరమును ముట్టడించి మిత్రసైన్యములనుగనుండినను బూర్తిగఁ బరాజితుఁడయ్యెను. గతంబున నుడువఁబడిన “వార్డు” సమర్థమయిన 5000 సేనంగూర్చుకొని “చుంగువాక్”ను జయించుటలో నాంగ్లేయులకుఁ దోడ్పడెను. అతఁడా సేనను స్వయముగాఁ దీర్పుచేసెను. స్వయముగా స్వర్గీయప్రభువుయొక్క సైన్యముల ననేకపర్యాయములొడించి జయమొంది తనసేనకు “నిరంతర విజయసైన్యము” (The Ever victorioris army) అను పేరుపనామంబుఁ బెట్టెను. కాని యతఁడొక పోరునందు గాయపడుటచే మృతినొందెను. అతఁడు విచార్యవంతుఁడు కాకున్నను యుద్ధవ్యాపారములఁ జక్కగ నెఱిగినవాఁడు. అతఁడు చీనావారికొలుపునందున్న రెండు వత్సరంబులలో లంచపంచములవల్ల 15000 పాను లార్జించెనట. చీనాదొరతనమువారి పరిపాలనాదౌర్బల్యమున కది యొక దృష్టాంతమే కదా యని చరిత్రకారుఁడు నుడివెను.

“వార్డు” యొక్క మరణానంతర మతని కదివటకు సహాయ సేనానిగ నున్న “జార్జివైను” ను సేనానాయకునిగ దేశాభిమానసంఘమువారు నియమించిరి. అతఁడు పట్టపగ్గములేని యహంభావము కలవాఁడగుటచే దనయిష్ట ప్రకారము వ్యవహరింపఁ దలఁచెను. అతనిచర్య సంఘమువారి కనుకూలింపనని దున సేనలకుఁ బ్రతిమాసమిచ్చు 30000 పౌనులతోఁ గొంత తగ్గించిరి. దానిచే ఆ నూతన సేనాని కోపావేశపరవశుండై షాఘాయినగరమందు సంఘమువారి ద్రవ్యాధికారితోఁ బోట్లాడి కొట్లాడి యతనియధీనమం దున్న సంఘమువారి ద్రవ్యమును దౌర్జన్యముగా లాగికొని తనశిబిరమునకు వచ్చెను. కావున నతనిం దొలఁగించి మరియొకనిని సంఘమువారు సేనానిగ నేర్పఱుపఁగ నతఁడు స్వర్గీయప్రభువును మార్కొనెడు మహోద్యమంబునఁ బరాజితుండయ్యె.

“గార్డన్” అను నాతనిని సేనానిఁగా నియమించుట.

పిమ్మట సంఘమువారు “గార్డన్” అను నాతనిని సేనానిగ నియమించిరి. అతఁడు బహుసమర్థుఁడు, నధిక ధైర్యశాలి, న్యాయవర్తనుఁడు. సేనాధిపత్యమును వహించినతోడనే స్వర్గీయప్రభువుడైన “పుషాన్” (Fushan) నగరమును ముట్టడించి వశపఱచుకొనెను. దానిచే “చాంగుషూ” నగరమందున్న కలహకారులు దానిని విడిచిపెట్టి పాటిపోయిరి. ఒక్కదెబ్బకు రెండుపండ్లు పడినట్లు గార్డన్ కట్లు రెండు జయములు కలిగెను. తత్ప్రదేశాధికారియైన “లి హుంగు చాంగు” (Li Hung Chang) గార్డన్యొక్క ప్రబలసామర్థ్యమును గొనియాడుచుఁ జక్రవర్తికి నాతనిగూర్చి తెలియఁజేయుఁగా చక్రవర్తి యాయాధికారి కిట్లువ్రాసెను.

“గార్డన్” నిరంతరవిజయవైన్యాధికారియయినతోడనే తనసామగ్ధ్యమును జాకచక్రమును బ్రకాశించునటుల పుషాన్ నగరమును జయించుటం జేసి మాదొరతనమందు సేనానియొక్క హోదానిచ్చినారము. మేమిట్లు వ్రాసితిమని యాతనికిఁ దెలియఁజేయుము. ఆ సైన్యమందుఁ గ్రమశిక్ష లోపించి యుండెంగావున గార్డన్ దానిని గట్టుబాటులోనికిఁ దేవలయును. ఆ సేన పూర్వపు దుస్థితిలోనికి మఱల రాఁగూడదని కూడ నతనికిఁ దెల్పవలయు.”

పిమ్మట గార్డను “సూచా” (Soochow) నగరమును ముట్టడించుటకు ముందుగ “కుషాన్” (Kushan) నగరమును వశపఱచుకొనుట యావశ్యకమని దానిపైకి బోవ నుంకించుచుండఁగా నిదివఱలో “తాయిట్ సాంగు” నగరమందు చీనా సైన్యమును గలహకారులు బిట్టుగనోడించి యుండుటందేసి యాపగఁ దీర్చుకొనుటకై దానిని ముట్టడింపుమని యాతనికిఁ బరగణాధికారి తెలియఁజేసెను. కాబట్టి యతఁడు దానిపైకి బోవ సన్నహించుచుండెను. అంతకు లోఁగానే స్వర్గీయప్రభువుయొక్క మంత్రులు సంధిచేసికొనెదమని నమ్మించి యాపట్టణములోనికి 1500 చీనావారి యుద్ధోగులను రావించి వారినందఱను నిశ్చేషముగా హతము కావించిరి.

గార్డను ఆనగరమును ముట్టడించి మొదటయోడి పిమ్మట మరల ముట్టడించి దాని నిరాఘాటముగ వశపఱచుకొనెను. కాని యాముట్టడిలో తనవశులయిన యేడ్వర కలహనాయకులను దత్ప్రదేశాధికారికి వప్పగింపఁగా ఆయన వారి నలిక్రూరముగ హింసించి చంపినందునకు మిగుల జింతించెనేకాని తన జయంబునకు సంతసింపఁడయ్యె. అట్లు చంపుట చీనాదొరతనపు మర్యాదయే కావున గార్డ ననుమతించినవాడే యయ్యెను.

కుషాన్ నగరమును గార్డ ముట్టడించుట.

తానంతకు మున్ను తలపెట్టియున్న కుషాన్ నగరము ముట్టడించుటకు గార్డన్ వెడలఁగాఁ బైనఁజెప్పిన నగరమును వశపఱచుకొనినపుడు సేనలను వారి యాచారప్రకారము దోచుకొన నీయనందునకుఁ గినిసినవారై గార్డను మీఁద పైనిక్కులోఁ గొండలు తీరుగఁబడిరి. గార్డనుయొక్క సేనలలోనున్న భటులు నగరములను దోచుకొని మాటలు కట్టుకొనఁ దలచినవారే కాని, కేవలము శూరులైపోరి కీర్తిం జెందఁగోరినవారు కారు. ఆయినను దిరుగఁబడినవారిని మాత్రమే చేకొని కడమవారు వెంటనే తమ్మును దారిలోఁగలియని యెడలఁ గోలువులోనుండి వారిని దప్పించెదనని యుత్తరువుచేయఁగా వారు మఱలఁగలసిరి. ఆయనకుఁ దోడుగ చీనావారి సేనానాయకుఁడు కొంత సేనతో బయలు వెడలెను. ఆయన యానగరమును దూర్పుదెసయందు ముట్టడించుట మే

లని యెంతయో పరిశీలించి చెప్పెను. కాన నాదెస బలిష్ఠముగ నున్నదని యె
టింగి యట్లుచేయక బలహీనముగా నున్న దెస గార్డౌ ముట్టడింపఁగా శత్రు
వులు నగరమువిడిచి పాటిపోయిరి. ఆనగరమునుండి సూచానగరమునకు వారు
బహిరంగముగాఁ బలాయన మొనరించుచుండఁగా వేలకొలది ఫిరంగులచే మ
డిసిరి. గార్డౌ సేనలో నయిదుగురుమాత్రము చనిపోయిరి. ఇట్లు “సూచా”
నగరమునకుఁ దాళపు చెవివలెనున్న కుషాకౌనగరము చీనాదొరతనమువారికి
సంపాదించినవాడయ్యెను.

కుషాకౌనగరమందుఁ దనసేనల నుంచినయెడల వ్యూహములను బాగుగఁ
బన్నవచ్చుననియు, సేనలను గట్టుదిట్టములలో నుంచవచ్చుననియు గార్డౌ దలఁ
చెను. కాని యాయనసేనలు నగరాదులను దోచుకొని యాద్రవ్యాదులను సేనా
నివేశస్థానమైన “సుంకి యాంగు” (Sungkiang) నగరమున కంతకుమున్ను
గొంపోవుట వీలుగనుండెను. కాబట్టి యానగరమును విడిచి కుషాకౌనగరము
నకుఁబోవుట కిష్టములేక తిరుగఁబడఁగాఁ గలహకారకుడయినవానిని గార్డౌ
ఫిరంగివాతఁ బడవేసెను. అంతటఁ గడమవా గాశనికి లోబడిరి.

గెల్చిన సేనలకు దొరతనమువారు బహుమాన

మిచ్చుటను గుఱించి.

గార్డౌ చీనాదొరతనమువారి కంత మహోపకారిగ నుండఁగా కు
షాకౌనగరమును ముట్టడించునపుడు దనయేర్పాటు నాయన యంగీకరింపలేదని
చీనా సేనానిమైన చెంగు క్రోధముఁ బూని యొకప్పుడు గార్డౌ నైన్యముపై ఫి
రంగులఁ గాల్పించెను. అది యటుండ ముట్టడియొక్క యనంతరము నగరాదులను
దోచుకొనుట కంగీకరించుటచే సేనలయొక్క కట్టుబాటును విచ్ఛిన్నములగు
నని తలఁచి ముట్టడిలో గెల్చిన నైన్యమునకు దొరతనమువారు బహుమానమి
చ్చుటమేలని “లిహాంగుచాంగు” కు ఆయన తేలియఁజేయఁగా నందువలన దొ
రతనమువారికి వ్యయ మధిక మగు ననియుఁ దమశక్తికొలదిని సేనలు దోచుకొ
నుటయే మేలనియుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఇది మిగుల నింద్యమయిన వ్యవహా
రమని యెన్నవలెను. ఆవిధముగ లిహాంగు చాంగునకును గార్డౌకును బ్రతికూ

లస్థితి ప్రబలమయ్యెను. కావున గార్డను దనకుఁ గలిగిన యిబ్బందులను “లి” కిఁ దెలియఁబఱచి సేనాధిపత్యమును వదులుకొనెను.

గార్డన్ చీనారాజ్యమునకు మఱల గొన్ని
జయముల సంపాదించుట.

అంతట గార్డన్ కుషాన్ నగరమునుండి షాంఘాయినగరమునకుఁ బోయెను. ఈవఱలో చీనాదేశాభిమానసంఘమువారి కొలువులో సేనానిగనుండి న“బూర్జివైను”(Bourgevine) కలహకారులలోఁజేరి వారు సూచానగరమును మఱల వశపఱచుకొనుటకుఁ బ్రోత్సహించుచున్నట్లు గార్డను విసెను. మఱియు, “నిరంతర విజయనైస్యమందలి భటులలోను నుద్యోగులలోను ననేకులు, ‘బూర్జివైను’ నందెయనురాగము కలవారనియు సాతఁడెఱింగియుండెను. కావున చీనాసేనాని యొనరించుచున్న ద్రోహకృత్యమును గాని, లిహాంగు చాంగుయొక్క తాద్యమును గాని పాటింపక రాజభక్తిచేఁ బ్రేరితుండై దేశాభిమానముకలవాడై వీరావేశుడై సమకూడిన నైస్యముతో గార్డన్ కుషాన్ నగరమునకుఁ బోయి శత్రుసన్నాహముల నరయుచుండెను. నారిసన్నాహంబు లేమియుం గానరామిచే సూచా నగరపు కోటయొక్క బయటనున్న యొక కట్టడమును ముట్టడించి యాయన దానిని లోఁబఱచుకొనెను. గార్డనుయొక్క లెక్కలేని గెలుపులంజూచి తలఁకి యతండుక్కుతునియ యనిగ్రహించి సంధిచేసికొనెదమని శత్రునాయకులు రాయబారులఁ బంపసాగిరి. ఆరాయబారులు గార్డన్ దర్శనమునకు వచ్చినప్పుడెల్ల “బూర్జివైను” వారివెంట నుండెను. తా మొనరించిన యపరాధముల మన్నించి తమ్ము శిక్షింపవలదనియే వారి ముఖ్యప్రార్థన. అదియటుండ బూర్జివైను శంకింపక గార్డనుతో రహస్యాలోచనయొకటి చేసెను. అదేమనిన, దానును గార్డను నేకీభవించి చీనాచక్రవర్తిని జయించి చీనారాజ్యము నేలెదమని యోచించెను. సత్యమయిన రాజభక్తికలవాడగుటచే గార్డను అట్టి ద్రోహకృత్యము నంగీకరింపఁడయ్యె. సంధియొక్క ముచ్చటలటుండ “సూచా” నగరమందు విచారకరమున విషయమొకటి యాకస్మికముగ సంభవించెను. దానియందుండు శత్రునైస్యమునకు “మువా

గు" అనునతఁడు నాయకుఁడుగ నుండె. సంధివిషయమై యత్నించుచున్న నాయకులలో నతఁడు చేరియుండలేదు. అతఁడు మర్యాదకలవాఁడు. సంధిగోరి ననాయకులనందఱను గోటలోనికి రావించి యావిషయమై సాధక బాధకముల వారినో విచారించుచుండ వివాదావేశంబుచే నొకఁడాయనను బాడిచివేసెను. కడమగాయకు లందఱు గార్డను సేనయొక్క ద్వారము వశపఱచుటకును దాము లోబడుటకు నొప్పుకొనిరి. వారిప్రాణముల రక్షించెదనని గార్డను వాగ్దాన మొసంగెను. సంధికృత్యమంతయు గార్డనుయొక్క సమర్థతవలన నెఱవేఱుచుండఁగా ఆక్రీడిని దానుబొందవలెనని "లిహంగుచాంగు" అచ్చటఁ బ్రత్యక్షమై యా ద్వారమును వశపఱచుకొని యానాయకులకు గార్డనుసంగిన యభయదానమును దాను చెల్లించెదనని నుడువుచు వారినందఱు దీసికొనిపోయి దొరతనమువారి యాచారప్రకారము వధింపఁజేసెను. నూచాలోనున్న గార్డనుకా క్రూరకృత్యము తెలియఁగా నే యాయనను గుండువేసి చంపుటకు గార్డను తుపాకింగొని శరవేగంబునఁ బోయెనుగాని యాబాడ నెట్లనో ముందుగ నెఱింగి యతఁడు పలాయితుడయ్యెను. ద్రోహముగ వధింపఁబడిన యానాయకుల కండతుండెంబుల జూచి కన్నీరు మున్నీరుగాగ దుఃఖించి "లిహంగు చాంగు"ను అతని ద్రోహకృత్యంబుఁగూర్చి యెంతయు నిందించి తుదసారిగ సేనాధిపత్యమును వదులుకొనెను.

చక్రవర్తిపంపిన బహుమానమును గార్డను నిరాకరించుట.

పైన నుడువఁబడిన రీతిని గార్డనువల్ల సంపాదితమయిన జయంబంతయు తానార్జించినట్లు చక్రవర్తికి "లిహంగుచాంగు" వ్రాయఁగా, ఆచక్రవర్తినమ్మికాబోవుచక్రవర్తికి రక్షకుడని యాయనకు బిరుదొసంగి పసుపువట్టిని ధరింపఁజేయించెను. గార్డను సేనానిగనుండి చూపినబలపరాక్రమములకును రాజభక్తికిని మెచ్చి యాయనకు 10000 "తాయిలు" నాణెములను బహుమానము పంపెను. లిహంగుచాంగు కావించిన ద్రోహకృత్యముంబట్టియొ, చీనాదొరతనమువారి గార్డన్ పరిపాలనను బట్టియొ, గార్డను కోపావేశపరవశుండై చేలికట్టుతో వారిని నెత్తురు వఱదలగునట్లు కొట్టి యాసాముతో వారిని బంపివేసెను.

చీనాదొరతనమువారు ప్రార్థింపఁగా గార్డను మఱల సేనానియగుట.

రెండుమాసములు దనుక గార్డను నిరుద్యోగిగ నుండెను. పిమ్మట చీనా దొరతనమువారు రాయనను సమ్మతిపఱచి మఱల సేనాధిపత్యము వహించునట్లు చేసిరి. చీనావారిసేనలు నాన్కిక్ నగరమును మఱల ముట్టడించుచుండిరి. ఆ సేనానికిఁ దోడ్పడఁబోవుచు దారిలోనున్న రెండుకోటలను “గార్డను” పట్టుకొనెను. మఱియొకచోట శత్రునగరమును ముట్టడించుచున్న చీనాసేనానియైన “చంగు” గాయపడి మృతినొందినందున సచటికిఁ బోయి యాముట్టడి నిర్వహింపవలయునని “లి” కోరినందున, నది యత్యవసర మని తలచి గార్డను వెల్లిజయంబొంది “నాన్కిక్” నగరమును బదంపడి ముట్టడించెను. ఆముట్టడిలో చీనాసేనానియైన “సెంగు క్వోఫాను” (Tsang kwofan) ను గూడ గలసెను. అనగరసంరక్షణకై శత్రువులు సేసిన యేర్పాటులు శిథిలములయ్యెను. కోటలోనున్న శత్రువుల కాహారపదార్థములు కొలువడుచుండెను. కోట గోడలకు చీనానైస్యము పెద్దసారంగములుచేసి కోటలో వఱద పొల్లుగ దొరబడెను. స్వర్గీయ ప్రభువు తనచావు నిక్కమనుకొని తన యంతఃపురస్త్రీలను చీనాసేనానికి నప్పగించెను. వారి యద్భుతమేమో చీనాసేనాని వారిం జంపక యాదరించెను.

స్వర్గీయప్రభువు విషము త్రాగి మరణమొందెను. అతనిపుత్రునిచే చీనారాజ్యమందే మఱియొకటచోటఁ బరిపాలన చేయింపవచ్చునని తలచి కేవలపరోపకార చింతనతోవానిని దనగుఱ్ఱముపై నెక్కించుకొని రాజభక్తిగల “చంగువాంగు” పరువిడుచుండెను. కాని యాహాయం బాకష్టకాలమునకుఁ దోడుగ మందగమనంబు కలది యగుటచేతన, చీనానైస్యమతివేగముగఁ దఱుముకొని వచ్చుటచేతను, వారిరువురును చీనాసేనానిచేతిలోఁ జిక్కిరి. ఆ బాలునిశరంబు దత్త ణమె యుత్తరించిరి. చంగువాంగుకు చీనాసేనానాయకుఁడు వారము దినములు గడువిచ్చి యతని జీవచరిత్ర వ్రాయుమనెను. తనకు మృత్యువాసన్నంబై యున్నను వాఁ డాచరిత్రను సలక్షణముగ వ్రాసియుం

దుట యెంతయు నబ్బురంబుకదా. స్వర్గీయప్రభువునందు నిష్కళంకమైన. రాజభక్తిగలవారే దత్తదొక్కడే. ఆతనియొద్ద నైపుణ్యమును బరాక్రమంబును నతడొందిన బంధులచే చెప్పక చెప్పచున్నది. అతనితో బాటుగ గడమ. సేనానాయకులు విశ్వాసంబుతో బోరాడిన యెడల స్వర్గీయప్రభువునకు దుర్దశ యంత శీఘ్రంబుగ బాటిల్లుతుండును.

నిరంతరజయసంపాదక సైన్యమును దీసివేయుట.

నిరంతరజయసంపాదక సైన్యముయొక్క యేర్పాటు యిష్టముకాకుం డిన “లిహంగు చాంగు” కలహకారులు నిర్మూలింపబడుటచే నొక నాసైన్య ముతో బనిలేదని యభిప్రాయంబై దానిని విచ్చిన్నముచేసెను. ఆసేనాని ప్రత్యుత్పన్నమతివలె నాపదవచ్చి నప్పుడు దడబిడలాడి దానిని వారించుకొను వాడట. 1858 సం. లో జరిగిన యుద్ధముమొదలుకొని ముందుచెప్పబోవు జపానుయుద్ధమువఱకు చీనాదొరతనమువారి రాజ్యపరిపాలనాగణిం జూడగా వారు దూరదృష్టి లేనివారనియు లాభింప నిండు. లాభింపకపో నిండు. ఆపద వాటిలోనికి వచ్చినప్పుడే యల్లాడువారనియు బల్కుటకు బహుదృష్టాంతములు కలవు. గార్డనుచే తీర్చునొందిన సైన్యమంత దిగ్విజయము నొందుటయు బ్రబలకలహకారు లతనివలననే నిర్జింపబడుటయు నెఱిగి యుండియే దొరతనము వారట్టిసమర్థసేనాధిపతిని సైన్యమును మా కగత్యము లేదందురు? షాఘాయి నగరముచెంత నొక సేనానివేశస్థానమేర్పఱచి యచ్చట చీనాసైన్యమునకు నాంగ్లేయులయొక్క యుద్ధ కాశల్యపురీతిని నేర్పించుట రాజ్యమునకు తేమకర మని గార్డకు బోధించెను. కాని “లీ” విదేశవాసన గిట్టనివాడగుటచే నాబోధను బెడచెవి నిడి తనపరగణాను గల్లాలముల కును నధర్మమునకును యథాపూర్వముగ బుట్టినిల్లుగ కేయుటయే కోరెను. తమత వారు జగత్తులోనే లేరనెడి దురప్రియకవచమును దొడిగికొనిన చీనాదొరతనమువారు తమకొక్క లెక్కగానుండుని జపానీయులచేత బూర్తిగ ముందోడింపబడి సిగ్గుం జేచినప్పటినుండి కొంతజాగ్రత్త గలవారుగ నుంచు న్నారు. మంచూరియా కొరియాదేశములను జపానువారు దోచుకొనుచుండగా వారట్లుచేయుట యధర్మమని పలికి యటులపల్కుట చాలదా యని చీ.

నాదొరతనమువారు మెదల కూరకుండిన నుని చరిత్రకారుడు ఘోషింపుచు వ్రాసెను. పైన నుదాహరింపఁబడిన స్వర్ణీయప్రభువుతోఁ గలహించునపుడు ఇంగ్లాండునుండి యుద్ధనావలు కావలెనని దొరతనమువారు వ్రాసిరి. అవి చీనాదేశమునకు వచ్చునాటి కా కలహము ముగిసెను. కావున చీనావా రా నావలు మాకగత్యము లేదనిరి. వానిందెచ్చిన యాంగ్లేయుఁ డుస్సురని మతిలిపోయెను. పైన నుదాహరింపఁబడిన లోపములన్నియు నిటీవల వచ్చిన యసమర్థులయిన చీనాచక్రవర్తులకాలమందు సంభవించుచుండె నని గ్రహింపఁదగియున్నది.

12-వ అధ్యాయము.

—o—o—o—

యింగుచి చక్రవర్తియొక్క పరిపాలనాశ్రేషము.

“నియన్డోఫి” కలహకారుల నడచుటకు లిహంగు
చాంగు పంపఁబడుట.

ఒక యవసరకార్యము తటస్థింపఁగా చక్రవర్తి “లిహంగుచాంగును” బిలిపించెను. అదెద్దియనిన, టాయికింగు కలహకారు లెట్లు నివారింపఁబడినో గతాధ్యాయమందు విశదీకరింపఁబడియున్నది. అటుల నివారింపఁబడినను వారి హృదయములనుందలి కలహబీజములు నశింపలేదు. వారికి రాజ్యము లేక పోయినదే కాని గ్రామాదులఁ దోచుకొను పనులు లేకపోలేదు. వారు కష్టపడి మర్యాదగ జీవించుట యెఱుఁగరు. కావున నట్టివారందఱు మఱి సమకూడి యొక సంఘముగ నేర్పడి షాన్ టంగు (Shan tung) “హా నాన్ పరగణాలను దోచుకొనసాగించిరి. వారి సంఘమునకు మునుపు టాయికింగు అని పేరు పెట్టుకొనిరి. ఇప్పుడు “నియన్డోఫి” (Nienfie) అని పే రిడికొనిరి. టాయికింగు కలహకారుల మట్టగించితి నని కీర్తివహించిన లిహంగు చాంగే యాకలహకారులఁ బీచమడంపఁజాలినవాఁ డని చక్రవర్తి తెలిచి యాయనయందే యాదుర్వహకార్యభారం బుంచెను.

విదేశీయులసహాయమువలనఁ దా నట్టికీర్తిని సంపాదించిన వాఁడగుటం జేసి దొరకింతమట్టునకు యూరోపియ నుద్యోగుల సమకూర్చుకొని వారి బలంబు చూచుకొని షాన్ టంగు పరగణాయందలి కలహకారులపై వెడలెను. షాన్ టంగు పరగణా “కియాంగుసు” (Kiangsu) పరగణావలెనే మూడు వైపుల సముద్రము కలిగి నేల సన్నగిలి సముద్రములోనికిఁ జొచ్చియుండును. పూర్వమునందువలెనే వారి నాసన్నగిలిన ప్రదేశములోనికిఁ దతిమి యడ్డముగా గోడపెట్టించి వారిని దేశములోనికి రాకుండఁ జేసితి ననుకొనెను. కాని వారు పడవ లెక్కిపోయి యన్యగ్రామములను యధేచ్ఛముగఁ దోచుకొనుచుండిరి. లిహాంగుచాంగు తనపన్నుగడ భిన్నమయ్యెనని మిగుల విచారపడెను. ఆకార్యము నిర్వహింపఁజాలనందునను, మఱికొన్ని యసమర్థకృత్యములం బట్టియును చక్రవర్తి యంతకు మున్నాయన కధికగౌరవసూచకముగ నొసంగియున్న పసుపువర్ణపుచొక్కాను మఱలఁ దీసికొని యతని యుద్యోగమున కతని మఱలఁ బొమ్మని యుత్తరువు చేసెను. కాని యతం డాకలహకారుల నదృష్టవశంబున ననేకపర్యాయములు వరుసగ నోడించి తుదకు వారి రాయిడి నివారించుటంజేసి చక్రవర్తి యతనికి గొప్పసభచేసి యపుడు పసుపువర్ణపుచొక్కాయని మఱల నెసంగెను.

మహమ్మదీయులు యూనాన్ జిల్లాలో నివసించుటకుఁ

గారణము.

చీనాదొరతనము వారితోఁ గలహించిన దోపుడుకాం ద్రాదొరతనము వారియదృష్టవశంబున నసమర్థులను దాము జయించిన ప్రదేశములయందయినను దమప్రభుత్వమును స్థిరంబుగ నెలకొల్పఁజాలనివారునైయుండిరి. టాయిపింగు కలహకారులతో చీనాదొరతనమువారు హోరాహోరిగఁ బోరుచున్నప్పుడే “యూనాన్” జిల్లాయం దొకకలహ మంకురించి నానాటికి బెరుగుచుండెను. ఆజిల్లాయందు మహమ్మదీయజనసంఖ్య యెల్లప్పుడు హెచ్చుగనుండును. ఆమహమ్మదీయు లాజిల్లాకెక్కడనుండి యెప్పుడువచ్చిరో తెలిసికొనుటకుఁ బూర్వవృత్తాంతములు పరస్పరభిన్నంబులుగ నున్నవి. క్రీ-త రి వ శ తా

బ్రిటులోఁ దనదేశమందలి కలహమువంచుటకు చీనాచక్రవర్తి సహాయము వేడఁ
గా కలీపు 3000 తురుష్కభటులను బంపెననియు, వారు వచ్చినకార్యము నెఱ
వేర్చి మఱి సర్వదేశమునకుఁ బోఁగాఁ బందిమాంసము తిను చీనావారిదేశములో
వా రడుగు పెట్టినందున వారి నక్కడివారు దేశములోనికి రానీయలేదనియు, నం
దువలన వారు మఱి వచ్చి యూనాన్ జిల్లాయందె నివసించిరనియు, ఆమహ
మ్మదీయుల పూర్వచరిత్రలు తెలుపుచున్నవి. చీనాస్త్రీలను బెండ్లాడుటచే
వారిసంతతియొక్క రూపములు కొంత మార్పు సొందినను దమపూర్వుల ముఖ
లక్షణములును దేశాదృశ్యమును మొదలయినవి వారిప్పటికిని గలవారుగా ను
న్నారు. మఱియు 14 వ శతాబ్దములో ననేకులయిన మహమ్మదీయులు చీనా
దేశమందలి యూనాన్ జిల్లాలో నివాసములు గుదుర్చుకొని రని దేశచరిత్రలు
కూడఁ దెల్పుచున్నవి.

ఆమహమ్మదీయులను చీనావారు బాధించుట.

ఆమహమ్మదీయులు 19 వ శతాబ్దముయొక్క మధ్యకాలము పర్యంత
ము చీనాదేశీయు లెంత హింసించినను జగడము లాడక నెమ్మదిగఁ గాలక్షే
పము చేయుచుండిరి. చీనాదొరతనమువారి యుద్యోగులరాయిడికిఁ దాళఁ
జాలక యామహమ్మదీయులు తమబాధ నివారింపుమని చక్రవర్తికి 1851 సం
లో లిఖితపూర్వకముగ విన్నవించుకొనిరి. కాని లాభము లేకపోయెను. యూ
నాన్ జిల్లా గనులకుఁ బ్రసిద్ధము. ఓక గని విషయమై చీనాయుద్యోగులకును ఆమ
హమ్మదీయులకును 1855 సం. లో పెద్దకలహము పొడమెను. ఆజిల్లా యధి
కారి తనచేతిక్రింది యుద్యోగు లా కలహించు మహమ్మదీయుల గొంతుకలు
పరపర కోయఁదలంచుట యెఱింగి వారిని వారింపనోడి తా నాత్మ హత్య చేసి
కొనెను. అందువలన నైనవా రుపశమించి క్రూరవధ కావింపమందురని యాయన
తలంచెను గాని యదియు నిష్ఫలమయ్యెను. ఆ మహమ్మదీయులలోఁ బలువుర
నాయుద్యోగులు తమ క్రూరాచారప్రకారము వధించిరి. చావఁగా మిగిలిన
వారలు శిరఃకుంపులుగ నేర్పడిరి. అక్కలపు స్థితులంబట్టి యాగుంపులకు
నాయకులమని యిద్దఱు బయలువెడలిరి. వారిరువురిలో నొకనిపేరు “మా”

(Ma) రెండవనానిపేరు “టు” (Tu) మా అనువాడు మహమ్మదీయ మతాచరణమందుఁ బ్రముఖుఁడు. వారి ముఖ్యయాత్రాస్థానమయిన మక్కా కుఁగూడఁ బోయి యుండెను. రెండవవాడయిన “టు” పరాక్రమవంతుఁడును వ్యూహారచనాసమర్థుఁడునయి యుండెను. ఇతఁడు “తలిఫీ” (Talifee) అను ముఖ్యపట్టణము నాదియందే వశపఱచుకొనెను. వక్ష్యమాణవృత్తాంతమువలన నది కొంతకాలము బెట్టిదంబులగు పోరుల కునికిపట్టుగ నుండి నట్లు తెలియఁబడును. అట్టిపోరుల కది దిట్టమగుపట్టుగ నుండునని గుట్టెటింగి యే యాదిట్టరి దానిం జేపట్టెను. 1857 సం. లో దానియందలి జనము 30,000 దానిచుట్టునుండు బయళ్లకావరణములవలెఁ గొండలవరుస లున్నవి, దానియం దొక మడుఁగున్నది. దానిపొడువు 40 మైళ్లు; వెడల్పు 10 మైళ్లు. అది చేఁపలచే నిండియుండి కాఁబోవు యుద్ధమారంభము కాక పూర్వము 4,00,000 జనము నకు జీవాధారముగ నుండెను. దుర్గములచే సంక్షింపఁబడిన రెండుకనమ దార్ల వెంబడినే యానగరములోనికిఁ బోవలెను. పూర్వకాలమునుండియు నానగరము బలిష్ఠమయినదనియే వాడుక.

ఉభయనాయకుల చర్యలు.

అట్టి నగరమందు దాను సురక్షితముగనుండి యతఁడు “మా” అనువాని నతనిసన్నాహము నతనిని జేసికొమ్మని విడిచిపెట్టెను. కావున నతఁడు సామాన్యులను గొందఱను సమకూర్చుకొని “యూనాన్ ఫూ” (Yunon fu) నగరమును ముట్టడించి యోడిపోయి మఱికొంతకాలమునకు 50,000 సైన్యమును గూర్చుకొని జయమొందుటకు సిద్ధముగనుండియు నేమికారణమునను. చీనావారికి సంధిరాయబారములను బంపెను. చీనావారిసైన్యములో దనను దనయను నుచరులను జేర్చుకొమ్మని కోరుటయే యా సంధివిషయమయి యుండెను. తా మోడిపోవలసిన వారై యుండఁగా దమశత్రువు సంధిగోరినందునకు చీనాదొర తనమువా రుప్పొంగి యానాయకునికి గొప్ప సేనోద్యోగము నిచ్చిరి. అతని యనుచరులను దమసేనలోఁ జేర్చుకొనిరి. ఆ “మా” అనువాని కొక జ్ఞాతి కలఁడు. వానిపేరును “మా.” అతనిని సేనానాయకునిగా చీనాదొరతనమువారు

నియమించిరి. అతని నిండుపేరు జులంగుమా. అతడు “యూనాన్ ఘూ” నగరమందలి కలహకారులపై వెడలి వారినడంచి కొంత స్వస్థతం గలుగజేసెను. “టు” అనునాయకునితో బోరాడక సౌమ్యముగ లోబడిచుకొనగోరి యాపనికి చీనావారితో సంధికావించుకొనిన “మా” అనువాడే తగిన వాడని దొరతనమువా రతని నియమించిరి. అతడు “టు” అనువానిం జేరి తాను దొరతనమువారికి లోబడినందునఁ దనకుఁగలిగిన లాభములం బేర్కొని యతనినిఁగూడ వారియనుగ్రహముం బడసి మేలొందుమని చెప్పఁగా నతడు దొరతనమువారికి దాసుఁడనై లాభములఁ బడయువాడను గానని దృఢంబుగఁ జెప్పెను.

“మియోటీజు” అను తెగవారు కలహించుట.

1,07, 969 మైళ్ల విస్తీర్ణముకల “యూనాన్ ఘూ” పరగణాయందలి కలహాన్ని సమీపపరగణాయైన “క్వీచా” (Kweichow) పరగణాలో నున్న యొక తెగవారిహృదయములను గూడ రవుల్కొల్పెను. వారు చీనా దేశముయొక్క యాదిమకాపురస్థులవంశములలో జేరినవారు. ఆ తెగపేరు “మియోటుజు” (Miaotzu) చీనావారు చీనాదేశమందు నివసింపవచ్చిన యాదికాలమందె హారు “క్వీచా, కాంగ్సి” పరగణాలయందలి కొండపట్టులయం దునికిపట్టులఁ గుడుర్చుకొని బహుకాలమునుండి నెమ్మదిగఁ గాలక్షేపముచేయుచుండిరి. వారు చీనావారిజోక్యమే లేనివారైయుండిరి. కాని చీనావారి దౌర్జన్యమునకుఁ దాళఁజాలక వారిపై నప్పుడప్పుడు తిరుగఁబడుచుండిరి. అట్లుండఁగ 1863 సం. లో నేకారణముననొ పెద్దకలహమునకుఁ బూనుకొనిరి. అందువలన చీనాదొరతనమువా రాసంవత్సరములో ఆరెండు పరగణాలో రెండు నిప్పుకొలుములమధ్య నుండినో యన్నట్లుండిరి. అవకాశ “లి నాన్ ఘూ” నగరమం దొక కలహము తలయెత్తెను. దానినాయకుఁడు లియాంగు (Liang.) అవ్విధముగ నాపరగణాలు 3, 4, వత్సరంబులు దనుక యల్లకల్లోలముగ నుండెను. 1867 సం. యొక్క చివరిభాగమందు “మా” అనునే నాధిపతి “తాలిఫు” నగరమును ముట్టడించి యోడిపోయెను. “టు” అను

— వాడు బర్మారాజుతో సఖ్యముకావించుకొని కొన్ని సప్లయి లచ్చటనుండి తెప్పించుకొనుచుండెను. అట్టి సప్లయిలు రాకుండఁజేయుటకు “మా” యత్నించెనుగాని వినియోగింపలేదు. అదియటుండ “టు” అంగ్లేయులసాయము కోరి తనమేనల్లుని నింగ్లాండునకుఁ బంపెను. కాని వారు సహాయమొసంగుట కంగీకరింపజైరి. అది యటుండ నాప్రయత్నము చేయుటవలన చీనాదొరతనమువారు ప్రచండకోపోద్దీప్తితమాసములై మహమ్మదీయుల నొక్కప్పుడి సుక్కుంజేయఁబూనిరి. కావున నందునకై తగు సన్నాహంబును వారు సావకాశముగఁ జేయుచుండిరి. ఆలోచన “టు” యూనాన్ ఫ్యూను ముట్టడించి యోడిపోయి తనదుగ్గంబులో మఱుఁ జేరెను. మహమ్మదీయకలహనాయకులలోఁ గొందఱితో చీనావారు కొన్ని స్వల్పయుద్ధములుచేసి యోడింపఁగా వారు తమప్రాణములను రక్షింపుడని ప్రార్థించుచు లోబడిరి. కాని చీనావారు తమ యాచారప్రకారము వారిని నమ్మించి వధించిరట.

తాలిఫుకోటను ముట్టడించుట.

పిమ్మట హునాన్ నుండి ప్రబలసైన్యము చక్రవర్తిసైన్యముతోఁ గలసెను. మఱియు యుద్ధవ్యయమునకు గాను 6 పరగణాలవారు 70,000 (తాయిలు) నాణెములను దొరతనమువారికి సహాయమొసర్చిరి. కావున చీనాసైన్యము ప్రాబల్యమందును ద్రవ్యోపపత్తియందు నున్నతస్థితిలోనుండి యూనాన్ పరగణాను మఱల ముట్టడించి స్వాధీనపఱుచుకొని మిగిలియున్న “తాలిఫు” (Talifu) కోటను ముట్టడించిరి. “టు” కొంతవట్టుకుఁ బోరాడి నిర్వహింపలేక ప్రాణములపై నాశవదలుకొనియే చీనావారికి లోబడెను. చీనావారి యధీనములోనుండఁగా నతఁడు త్రాగుటకు నీరడిగెననియు, వారిచ్చిన నీరము పానముచేసినతోడనే యతఁడు మృతినొందెననియు, నానీటిలో విషపదార్థము కలిపిరనియుఁ జెప్పెదరు. అతనినిఁ జంపి మృతకశేబర మూరేగించిరని కొందఱు చెప్పెదరు. అదికాక లోబడిన మహమ్మదీయనాయకులను విందునకుఁ బిలిచి వారు విందారగింపఁ బోవుచుండఁగనే వారినందఱను చీనాసైనికులు వధించిరి. మఱియు యూనాన్ ఫు నగరమందలి ప్రజల నాబాలవృద్ధంబుగ నందఱను దమఖడ్గశక్తికి బలి యివ్వఁ దలచిరోయనునట్లు వధించి వధించి తుద

కు వధింపలేక విసికిరట. వధించుటయే ఘోరకృత్యము. మఱియు శరణార్థులను వధించుట యెంత ఘోరకర్మ మనవలె.

పైననుడువఁబడిన ఘోరయుద్ధముల కనంతరము 17 వత్సరంబులు దనుక యూనాన్ పరగణా యించుమించుగఁ బాడుపడినట్లుండెను. దానికి మాళీజాడ్యము తోడై జేతలను విజితులను నొక్కుమ్మడి సంహరించెను. ఆభూమి విశేషము సారవంతమయినది కాదు. అదియు సేద్యముచేయఁబడుటలేదు. దానియం దనేకములయిన గనులు కలవు. ఆగనులను చీనాదొరతనమువారు తమ భుక్తములతోనే యుంచుకొందురు. కావున నన్యులచ్చట కాపురములను గుదుర్చుకొనుట లేదు. ఆపరగణాకును బర్మాదేశమునకును రైలువేయఁబోవుచున్నారు. అటుపిమ్మట దానికి మంచిదశ పట్టవచ్చును.

రాజ్యమునం దితరస్థలములఁ గలిగిన కలహములు.

పైనఁజెప్పఁబడిన యుద్ధములు చీనారాజ్యముయొక్క నైర్వృతిమూలను 1857 సం. లోఁ బ్రవర్తిలుచుండఁగ అమహమ్మదీయమతస్థులే మఱికొందఱు వాయవ్యమూలఁ గలహించుచుండిరి. టాయిపింగు కలహకారులతో నాసం వత్సరమునఁ బోరుచుండుటచే దొరతనమువా రామహమ్మదీయులవిషయమై గట్టిపని పూనఁజాలరైరి. అది యటుండ దొరతనమువా రొకద్రోహకృత్యము కావించి యాజనులయొక్క కోపానలమును బ్రజ్వలింపఁజేసిరి. ఆయల్లరుల నివారించుటకై దొరతనమువారు కమీషనర్ల నిర్దేశము బంపిరి కాని వారిలో నొకనిని శత్రువులు వధించిరి. అంతట చక్రవర్తి కోపోద్దీపితుండై మహమ్మదీయమతావలంబుల నందఱును వధింపవలసినదని యుత్తరువుచేసెను. చీనాగోడ కు దక్షిణముగ నుండు చీనారాజ్యమందలి కలహములను దొరతనమువా రెట్టకేలకు బలపరాక్రమములచే నివారించిరి. కాని యాగోడ కవల నున్న చీనారాజ్య మించుమించుగా నెడారియె. దానియం దచ్చటచ్చట చీనావారి పట్టణములుండును. అచ్చటిజనులు చిరకాలమునుండి మూఢులుగను గ్రూరులుగ నుండిరి అల్లరులు చేయుటకును దొరతనముపైఁ దిరుగఁబడుటకును వెనుదీయరు. ఆయెడారులయందు పరిపాలింపవలయుననియు, నాయకులుగ నుండవలెననియు

నొక్కసారిగ నచ్చటిజనులు కారుమబ్బులవలె లేచి చీనాగాజ్యమును గప్పివేయ నుంకించిరి. మహమ్మదీయమతస్థులలోఁ గొందఱు చీనానైనికులుగ నుండియుండిరి. చక్రవర్తి శాసనముప్రకారము వారిని ద్రోహంబుతోఁ జంపుటకు చీనావారు ద్యుక్తులైరి. దానిసవ్వడి యెఱింగి వారు చీనావారిపైఁ దిరుగఁబడిరి. అది యటుండఁ బూర్వము మహావీరుడని ప్రసిద్ధి నొందిన జహంగీరునియొక్క శేషించియున్న పుత్రుఁడు “కొకండు” నగరము తనదియని ముట్టడించి వశపఱచుకొనెను. ఆముట్టడియందు బలపరాక్రమశాలియైన “యాకూబుఖాన్” వానికిం దోడ్పడెను. లేనియెడల వాఁడు వశపఱచుకొనజాలఁడు. ఆపట్టణము స్వాధీనముకాగానే జయలాభము తనదేయని యాకూబుఖాను దానికిఁ బ్రభువయ్యెను. ఆకలహములు “ఇలి” పరగణాయందుఁగూడ వ్యాపించెను. దానియందుండు రుషియావారికిఁగూడఁ దొందరలు కలుగుచుండఁగాఁ దమ రా పరగణాను వశపఱచుకొనెదమని చీనాదొరతనమువారికి రుషియామేజెంట్లు వ్రాసిరి. అప్పుడు దక్షిణదిశయొక్క తుట్టతుదవఱకు నున్న కలహకారుల నందఱను రూపుమాపుటకు దొరతనమువారు పూర్ణసన్నాహముఁ జేయుచుండిరి. అట్లున్నను మహమ్మదీయకలహముల కాటపట్టుగ నున్న షెన్సి, (Shensi) కాన్సు(Kansu) పరగణాలకు “సోబంగుటాంగు” (Tsobhung Tung) అను నాతని రాజప్రతినిధిగా ప్రసిద్ధచీనా సేనానాయకుఁడు.

దొరతనమువారు నియమించి యాపరగణాలయందును మధ్యాసియాయందును గలహముల నివారించుటకై సేనలపై సర్వాధికార మాయన కిచ్చిరి. దొరతనమువారియదృష్టవశమున నాసేనాధిపతి పరాక్రమవంతుఁడును కార్యనిర్వహణదక్షుండు నయియుండెను. ప్రసిద్ధశక్తి సంపన్నుడైన “కిన్ షెన్” ఆయనకు సహాయ సేనానాయకుఁడుగా నేర్పడెను. వారు “సూచౌ”(Soochow) హామి (Hamie) మొదలయిన నగరములుపట్టుకొని పిమ్మట మధ్య ఆసియాయందలి యెడారిప్రదేశములయందు భోజనపచార్థములు దొరకవని గ్రహించి ఫలవంతముయిన కొంతప్రదేశమందు తమ నైనికులచేవ్యవసాయముచేయించి ధాన్యములు పండించి యనుభవించిరి. చీనావారు నెమ్మదిగా కార్యములను సాధిం

చుకొనువారని చరిత్రకారుఁడు వ్రాసినది సత్యముగానేయున్నది. అట్లు సేనల బలపఱచుకొని 1876 సం. లో నా సేనానాయకులిరువురును గొన్ని నగరముల వశపఱచుకొని “నూనాస్” పట్టణమును బిట్టుగ ముట్టడింప దానియందున్న శత్రువులు భోజనపదార్థములులేక కృశించి తుదకు లోబడుటకుంబూని, శరణార్థులయినవారి శరంబుల దునుముటకు చీనావారు మొదటివారని వారొకఁడనిచేసిరి. తమ యాడువాండ్రను బిల్లలను నిల్వబెట్టి వారిచుట్టును మగవాండ్రందఱు వ్యూహముపన్ని చీనా సైన్యముపై నొక్కుమ్మడిపడి దార్చి చేసికొనంజూచి వ్యర్థులయిరి. చీనావారాయాడువారిని బిల్లలను విడిచి మగవాండ్రను బూర్తిగ సంహరించిరి. వైనఁజెప్పింబడిన యాఖూజుఖూక్ కూడ పలుసార్లు పరాజితుఁడై విషముఁద్రావి చచ్చెనట. పూర్వచక్రవర్తులు చీనారాజ్యమునకు సంపాదించిపెట్టిన మధ్యాసియాప్రదేశమంతయును ఆ సేనానాయకు లుభయులును మఱల సంపాదించి దొరతనము వారివలన విశేషోద్యోగములను సన్మానములంబడసిరి.

అన్యదేశీయ వ్యవహార లక్షణములు.

1860 సం. విదేశీయులకును చీనావారికిని జరిగిన యుద్ధములును దదనంతరసంధికృత్యములును గతంబున లిఖింపఁబడియున్నవి. అది మొదలుకొని యాయుభయలకును వ్యవహారము లెట్లుండెనో యింతదనుక లిఖించి యుండలేదు. ఇప్పుడు సంగ్రహముగ నుడువఁబడుచున్నది. ఆసంవత్సరమందు జరిగినసంధికిఁ బిమ్మట వెంటనే “అన్యదేశీయకార్యస్థాన” మను పేరుతో నొక ఆఫీసు ఏర్పడెను. అన్యదేశీయుల నాగరికజన మను తిరస్కారబుద్ధి చీనాదొరతనమువారి కుగ్గుతోఁబెట్టినట్లుండును. కావున వారికి విదేశవ్యవహారములు పట్టియుండనివై యుండె. వారి తలంపెట్లున్నను అన్యదేశీయుల వ్యవహారము లంతకంతకుఁ బ్రాముఖ్యముంజెందుచుండెను. కావున నాకార్యస్థానమును బలపఱుప దొరతనమువారి కావశ్యకము కలిగెను. సభికులను మువ్వుఱ నేర్పఱచిరి. వారిలో నధ్యక్షుఁడు రాజన్యఁడయిన “కంగు” వ్యవహారములు ప్రబలినకొలఁది యాసభికులసంఖ్యయుఁబెరుగుచుండును. ఈ నేటికాలంబున వారిసంఖ్య పదునొకండని యెఱుంగవలయు “టుంగుచి” (Tung chih) చక్రవర్తియొక్క పరిపాలనారంభమునుండి కొన్నివత్సరంబులు దనుక దొరతనమువారు పికిరాజధాని:

యందునికి గానున్న యన్యదేశీయరాయబారులతో వారివారివ్యవహారములను సం-
 ప్రసరించుచు వారియాలోచనల నడుగుచునుండిరి. ఆయన్యదేశరాయబారులు-
 దొరతనమువారి కనేకములయిన సదాలోచనలను జెప్పి యటుల దొరతనమువా-
 రొనరించునట్లు చేయుటకై కృషిచేసిరి కాని వ్యర్థమగుచువచ్చెను. చీనావారిసే-
 నలకు సలక్షమయిన యుద్ధకౌశల్యము కలుగజేసి చీనారాజ్య మన్యాపేక్షలే-
 కుండ స్వతంత్రరాజ్యముగ నుండునటుల చేయుట యన్యదేశరాయబారుల ము-
 ఖ్య తాత్పర్యమయ్యుండెను. అందునకుఁగాను డ్రెలుపు స్తకముల నింగ్లీషుభాష-
 లోనుండి చీనా భాషలో వ్రాసిరి. పూచూ, నాన్కిక్, హంఘూయి రేవుపట్టణ-
 ములయందు సేనలనుంచునట్లు చేసిరి. ఆ సేనలయొక్క తీర్పును బరిశీలించుటకై
 యన్యదేశీయోద్యోగులు నియమింపఁబడిరి. పైనఁజెప్పిన మూడురేవులయందుఁ
 తొంతవట్టుకు పనులుచక్కఁగజరిగెను. కాని చీనావారు యుద్ధకౌశల్యమును
 సంపాదించుటయందుకంటెఁ బరిపాలనా విషయములయందును సంధివ్యాపార-
 ములయందు నెక్కువ యపేక్షకలవారు. కావుననే రణవిద్యనూట యటుపెట్టి
 యన్యదేశీయుతో నీకటలోఁ జేసికొనిన యొడంబడికలలో వారికి నెక్కువస్వా-
 తంత్ర్యముల నిచ్చియుంటిమని చింతించుచు దొరతనమువారు వానినిమఱుఁ
 దీసికొనుట కుద్యుక్తులుగ నుండిరి. అన్యదేశరాయబారులు పికిక్ రాజధానియం-
 దు నివాసముగనుండవచ్చుననెడి సంధినిబంధనవలన వారికి వల్లమాలిన స్వాతం-
 త్ర్య మియ్యఁబడినదనియు ఆనిబంధనను బూర్వపక్షము చేయవలెననియు చీనా
 సభికులు చక్రవర్తికి దుర్బోధచేసిరి. మఱియు నన్యదేశీయరాయబారు-
 లు పికిక్ రాజధానియం దుండుటవలన వారు పలువిధములయిన యిడుమలం-
 బడఁగలరని యాసభికులె బెదిరించుచు వారు (అన్యదేశీయులు) సంపాదించుకొ-
 నియున్న స్వాతంత్ర్యములను మఱు లాగుకొనఁ జూచుచుండిరి.

బర్లింగ్టునును రాయబారిని నన్యరాజులయొద్దకుఁ బంపుట.

ఆట్లుండఁగా రాజధానియందుండు రాయబారులలో “బర్లింగ్టు” మను-
 షేరుగల యాతండ్రికడుండెను. ఆయన అమెరికాదేశపుసంఘపాలనవారి
 (United states of America) ప్రతినిధి. ఆయన మంచిప్రాసంగికుఁడు;

స్వదేశాభిమాని, పరమసాధువు. కావున చీనా దేశీయసభికులచేతులలో బొమ్మవలె నాడుచుండెను. ఆయన సులభసామ్యుడని గ్రహించి ఆమెరికాదేశ ప్రతినిధి ననుమాటనుబ్రస్తుతము కడగానుంచి చీనాదేశపు రాయబారిగా బయలు వెడలి యూరోపు, ఆమెరికా ఖండములయందుండు ప్రభుస్థానములకుఁ బోయి ఆస్య దేశీయులకును వారికిని గల సంచినిబంధనలచేతను ఆస్యదేశీయులకుఁగల స్వాతంత్ర్యములచేతను చీనాదొరతనమువారు బద్ధులుకా రనువిషయమును ముఖ్యముగాఁ దెల్పవలయునని యాయనను గోరిరి. ఆయన వారిప్రార్థనను శిరంబునఁ దాల్చి యాప్రకారమే చేయుచుండెను. మరియు నాయన చీనాదొరతనమువారి యొక్కయు ప్రజలయొక్కయు వివేకమును, సౌజన్యమును, పరమతసహనమును గుటించి యాయాప్రభువులసన్నిధియందు న్గలంబుగఁ బొగడుచుండెను. ఆవ్యవహారమాసరణిగనుండ “యాంగుచౌ” (Yong Chow) నగరమందు చీనాపారొనరించిన ఘోరకృత్యములు విని యాయాప్రభువులు నివ్వెఱుంజెందిరి. చీనాదొరతనమువారి ఆస్యదేశీయులతోఁ జేసికొనిన యొడంబడికలో నొక నిబంధనయందిట్లు వ్రాయఁబడియుండెను.

ని బంధన.

“క్రీస్తుమతము పుణ్యమార్గమును బ్రతిపాదించునదియై యొరు లేయవితన కొనరింపంగోరునో యట్టివే యొరులకు నరుఁడొనరింపవలయునని తెలుపుట, జేసి తద్బోధకులనుగాని తన్మతావలంబులనుగాని యీదొరతనములోని యధికారులు సమముగాఁ జూచి రక్షింపవలెను. వారిదొరతనమువారిచట్టములను దిరస్కరింపక నెమ్మదిగఁ దమపనులఁ దామొనర్చుచుండునంతదనుక వారిని లేశమాత్రమయినను బాధింపఁగూడదు. వారిపనుల నభ్యంతర పఱుపఁగూడదు.”

ఆనిబంధననుసరించి “హడ్సన్ టెయిలరు” (Hudson Taylor) అనునొక బోధకుఁడు (Missionary) యాంగుచౌనందు నివాసమేర్పఱచుకొనెను. ఆయనయు ఆయనయనుచరులను బ్రజలలోఁగలసి మెలసి వర్తింపుచుండఁగా దురదృష్టవశమున వారివీఁదనభూతకల్పనగ నొకనింద మొపఁబడెను. ఏమన వారు పిల్లలను జంపి వారికండ్రను గుండెకాయలను నౌషధములలో నుపయోగించెద రని. ఆనిందను జనసమూహము నమ్మెను. ఆవెట్టిజనుల కది

సత్యముకాదని బ్రదేశాధికారులు చెప్పి యల్లరి నడంపకపోగా బాహుటముగా వారిని బురికొల్పిరి. చీనాదేశమునం దల్లరి సాగినతర్వాత నడంచుట దుస్తరము కావునఁ గొంత మూక బయలుదేరి మతబోధకులయిండ్లను దగలఁబెట్టి, వారిం గొట్టి, యాపట్టణమునుండి వెడలించిరి. అంతట షాంఘాయుయందుండెడి యన్య దేశీయమంత్రి చీనాదొరతనమువారి కిట్లు వ్రాసెను.

అన్య దేశీయమంత్రియొక్క లేఖ.

- (1) ప్రదేశాధికారుల నుద్యోగములనుండి తగ్గించవలెను.
- (2) ఆల్లరికిఁ గారకులైన విద్వాంసులను శిక్షింపవలెను.
- (3) గాయపడినట్టియు, వెడలఁగొట్టఁబడినట్టియు మిషనరీలకు దొరతన మువారు 2000 “తాయిలు” నాణెముల నిచ్చుకొనవలయును.

(4) ఆమిషనరీలను దొరతనమువారు వ్యవహార సన్మానముతో మఱల నానగరమందె ప్రవేశపెట్టవలయు.

(5) జరిగిన యల్లరియొక్క వృత్తాంతమంతయు నొక్కరాతిపలకపై వ్రాసియన్యదేశీయులు చీనారాజ్యముయొక్క మధ్యప్రదేశమునకుఁ బోవ నధికారమును సంధినిబంధనవలనఁ గలవారని దానిపైనే ప్రచురించి యాపలకను బహిరంగప్రదేశమున ప్రేలాడఁ గట్టవలెను.

“టాయిపింగు” లతోఁ గలహించి విజయభిరుదము లొందిన “సెంగుక్వోఫాను” కు ఆమంత్రివ్రాసిన యుత్తరమును చక్రవర్తి పంపఁగాఁ బండితుల శిక్షించుటకును బలకను గట్టుటకును ఆయన యంగీకరింపఁడయ్యె. అంతట షాంఘాయుయందున్న యాంగ్లేయమంత్రియొక్క నావికాసైన్యము పను పుటేటిమీఁదుగా బోయి నాన్కికొనగరము మ్రోల నిలిచెను. పాశ్చాత్యుల నావికాసైన్యముయొక్క తాకు డెటింగినవాడగుటంజేసి “సెంగుక్వోఫాను” ఆయుత్తరమునందలి నిబంధనల కన్నిటికి సమ్మతించుచు రాతిపలకకు మాటు గఁ గొయ్యపలకను గట్టునట్లుకోరెను. మఱియుఁ బ్రదేశాధికారులు కఠినముగా మండలింపఁబడిరి. కలహకారులు శిక్షింపఁబడిరి. అదిమొదలుకొని యానగరము విదేశీయులకు విద్వేషస్థానము కాకుండ విహితస్థానముగ నుండెను. ఆక్రీరి

యంతయు నప్పటి విదేశీయమంత్రికిఁ జెందవలసినదేయని చరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను.

అన్యదేశీయులయందు విద్యేష దౌర్జన్యాదులు చీనారాజ్యములో నిత రస్థలములయందుఁ దఱచుగా జరుగుచునేయుండె. అట్టి యొక యల్లరిలో ఫ్రాన్సు దేశీయుడొకఁడు చంపఁబడెను. అంతట వారిమంత్రి దొరతనమువారికిఁ దెలియపఱచి పైనుదహరింపఁబడినట్లై కట్టుబాటులకు వారిని లోఁబఱచి సంతుష్టిం జెందెను. ఈవివాదలు తుదముట్టినతోడనే “ టియంటుసిను ” నగరమం దసాధారణమైన కల్లోల మొకటి 1870 సం. జూన్ నెలలో బయలు వెడలెను.

13-వ అధ్యాయము.

టుంగుచిచక్రవర్తియొక్క పాలనశేషము.

క్వాంఘుషు చక్రవర్తి (1875-1901)

రోమన్ కాతొలిక్ మతస్తులయెడలఁ గల్పితదోషములు.

టియన్సిక్ నగరమందున్న రోమన్ కాతొలిక్ మతస్తులు * చీనావారికి కొంతకాలమునుండి సరిపడుటలేదు. ఆమతమందు వివాహము వర్జించినకొందఱు యోగినులుందురు. వారు మెండుగ భూతదయగలవారు. కావున ఆనగరమందు “ అనాధశరణాలయ మొకటి వారు స్థాపించిరి. అదియు చీనావారికి బొత్తుగ గిట్టకయుండెను. ఆశరణాలయమందు 1870 సం. మేయి నెలలో నొక యంటుడు జాడ్యమువలన ననేక శిశువులు చనిపోయిరి. యూరోపుఖండవాసులు వ్యాధిపీడితులయిన శిశువులయొక్క కండ్లను గుండెలను జౌషధములలో వాడెద రను పిచ్చియూహ మూఢజనులయందుఁ గొంతకాలముక్రిందట నంకురించి నానాటికిఁ బెరిగి పెద్దవివవృత్తుంబై పైని నుడువఁబడిన కారణంబున

* రోమన్ కాతొలిక్ మత మాదిక్రైస్తవమతము. కాలక్రమంబున దానిలోనుండి చీలి కొన్ని మార్పులతో ప్రాప్తెన్టెంటు మత మేర్పడినది.

శరణాలయముందు శిశుమరణము లధికముకాఁగాఁ బిందెలేర్పడి ముందు చెప్పఁ బోవు హత్యలరూపంబున విషఫలంబుల ఫలింపఁదొడఁగె. అల్లరి మితిమించు చుండుటంజూచి యాయోగినులు వెఱగొంది కలహకారులలో నేవురు వచ్చి శరణాలయమును శోధించుకొండని చెప్పిరి. వారట్లు రాక వీరికి జడిసి యాశో ధనకు సమ్మతించుట యని ప్రాన్సువారిమంత్రి వారిని వెళ్ళఁగొట్టెను. అచ టి ప్రదేశాధికారి యటుల వెళ్ళఁగొట్టవలదనియు నందువలన నల్లరి మఱింత హెచ్చుననియు వారించినను ఆమంత్రి వినఁడయ్యె. పిమ్మట సెకయల్లరిమూక శరణాలయమును జుట్టుకొనఁగా నామంత్రి స్తారకము తప్పినవానివలె పరుగె త్తుకొని పోయి ప్రదేశాధికారికిం దెల్పి యాయన శక్తిలేకయో యిష్టములేక యో యుపేక్షింపఁగాఁ దానె మఱివచ్చి కలహకారులఁ గొందఱను గుండు వ్రేటులఁజంపి తుదకు వారి చెతిలో తానును దుర్మరణమొందెను.

హత్యలు.

అంతట నాగుంపు శరణాలయమును ముట్టడించి శిశువులమాత్రము చం పక యాయోగినుల నందఱను జంపిరి. వారి నవుకర్లయిన స్వదేశీయులను గూడ మడియించిరి. అట్లు చచ్చినవారిలో యోగినులసంఖ్య 20. ఇతరుల సంఖ్య 20. ఈ ఘోరహత్య మూఢజనుల యజ్ఞానంబువలనను నక్కాలంబున “సంకరమతసంహారక” మనుపేరితో నొకగ్రంథము ప్రచురింపఁబడుటవల నను సంభవించియుండెను. “రోమక రాజ్యముయొక్క క్షీణమును పతనము ను” అను గ్రంథములోఁ బూర్వకాలముందు క్రీస్తుమతస్థు లొనరించు హత్య లను దెల్పుమాటలంబోలిన మాటలు పైనిఁజెప్పిన “సంకరమతసంహారక” మను గ్రంథముందున్న వి.కావుననే చీనాప్రజలు తల్లడిల్లిరి. “రోమక రాజ్యపతన” మ నుగ్రంథములో లిఖింపఁబడియున్నవచనము లీక్రింద వ్రాయఁబడుచున్నవి. వానివలనఁ బూర్వకాలంబున క్రీస్తుమతస్థులు చేసిన ఘోరకృత్యములు విశేషము కాఁగలవు.

“ఆకాలముందలి క్రైస్తవులు బహుసాపకర్ములు. వారు రహస్యస్థల ములయం దతిఘోరకృత్యములు చేయుచుండిరి. మిక్కిలి యధర్మ కార్యంబులం

జేసి కానరానిదేవుని యనుగ్రహముఁ బడయఁజూచిరి. అతిదూష్యములయిన యాసంఘముయొక్క యాచారముల నవలంబించితిమనియు నుడివెదమనియు నటించువార లనేకులుండిరి. ఆసంఘము వారప్పుడు పుట్టిన యొకశిశువును దెచ్చి దానిపై పిండిపోసి యది యేమయియుండెనో చెప్పక మతప్రవేశకుని చేతిఖడ్గంబు నిచ్చి దాని నతిరహస్యముగఁ బొదుచుట ప్రథమకార్యం బని బోధించి వానిచేఁ బలుసార్ల శిశువును బొడిపించెనరు. తదనంతర మామతశాఖల వారాశిశువుయొక్క రక్తమును బానము చేయుదురు. గజగజవడకుచున్న దాని యవయములును బలవంతమున నాశతో నూడఁబెటికి యది పాపకృత్యమని యందెఱిగియుండుటచే నాకృత్యమును శాశ్వతమయిన రహస్యముగా నుంచెదమని ప్రమాణములు చేసికొనెదరు. పిమ్మట నాపాపకార్యమునకుఁ దగి నట్టి యొక విందుభోజనము రాత్రికాలమందుఁ జేసెద రని నిస్సందేహముగఁ దెలియఁబడును. ఆవిందుకాలమందు స్మారకము తప్పనట్లుగఁ ద్రాగి దానిచేఁ బశుకర్మపరాయణులై నియమించుకొనిన కాలము రాఁగానే దీపముల హతాత్తుగ నార్పి శిగ్గును బోకార్చి, ప్రకృతి ధర్మమును మంట గలిపి, తల్లి, బిడ్డ తోడు నను వివక్ష లేకుండ నంధకారంబున యథాసంభవముగా రమించెదరు ” సంకరమత సంహారకమనెడి యాదూష్యగ్రంథముయొక్క వ్యాపకము గావు దల చేయుమని దొరతనమువారికి ననేకయర్జీలు పంపఁబడిను. అది యటుండ నన్యదేశీయమంత్రులు కలహకారులను శిక్షింపవలయు ననియు జరగఁబడిన హత్యలకుఁగాను బరిహారద్రవ్య మీయవలెననియు నొక్కప్పుడిగ దొరతనము వారిని నిరోధింపసాగిరి.

దొరతనమువారు కలహకారుల విచారింపఁబూనుట.

కావున జరగఁబడిన యల్లరికిని హత్యలకును గారకులను విచారించుటకై దొరతనమువారు “సెంగుక్వోఫాను” (Tsang kwofan) కును “చౌచంగు” (Chow chung) కును విధించిరి. సెంగు పెద్దవాఁడైనను అన్యదేశీయులయందు ద్వేషముకలవాఁడుగనే యుండెను. కావున విచారణ నుపేక్షచేసెను. ఆంగ్లేయమంత్రియైన “సర్ తామసువేడు” (Sir thomas wade)

- అట్టియుపేక్షల సహింపఁడు. కావున అన్యదేశీయకార్యస్థానాధ్యక్షుఁడయిన కంగున కీడిగువ యంశములతో మఃదలింపుగా నొక యుత్తరము వ్రాసెను.

(1) దొరతనమువారు నియమించిన యధికారులు న్యాయముగను దీవ్రముగను నేరమును విచారింపలేదు.

(2) అల్లరియు హత్యయుజరుగుటకు జనులమాఘ్యమేకాకయధికారులకుట్రయుఁగారణమయియున్నది.

(3) సామాన్యజనులలోఁ గొందఱిని ఖయిదులోఁబెట్టెరి. ముఖ్యులయిన నేరస్థులను విచారింపనేలేదు.

(4) కుట్రచేసిన యధికారులు నిర్భయముగ నుండిరి.

(5) అట్టిఘోరకృత్య ముపేక్షింపఁబడినదని జనులు విజ్ఞప్తిఁగి పటములలోఁ గలహస్తలంబును జర్యలను జిత్తువులుగ వ్రాయించి పంచిపెట్టుచు వీధుల వెంటఁ బాటలుపాడుచు నుప్పొంగుచుండి.

(6) చక్రవర్తికిని ఆయనసభికులలో వివేకవంతులకును దప్ప కడమ వారి కన్యదేశీయుల నశింపుచేయుట ముఖ్యాభిలాషయై యున్నట్లు తెలుగుదుము.

(7) వారు న్యాయమైనవిచారణ కానీయక యెన్నియో యాటంకములఁ గలుగఁ జేయుచున్నారు.

పైనివ్రాసిన ప్రకారమే యితరులయిన అన్యదేశీయమంత్రులును దొరతనమువారికి వ్రాయుటచే జరగఁబడిన అల్లరిని హత్యలనుగుఱించి వారు తగు విచారణ చేయఁబూనిరి.

దొరతనమువారుచేసిన క్రమవిచారణయు శిక్షులును.

“సెంగుక్వోఫాను” తత్ప్రదేశాధికారిగానుండు దనుక అన్యదేశీయులకు స్వస్థత చిక్కదని గ్రహించి యతని నతనియొక్క పూర్వాధికారములోనికి బంపి యతనిస్థానంబునకు విహంగుచాంగున దొరతనమువారు రప్పించి సెంగుక్వోఫానుమొదలయిన ముగ్గురను దోడుచేసికొని నిష్కర్షగ విచారణచేయుమని యుత్తరవుచేసిరి. తనతోడివారితో నాలోచింపకుండ వ్యవహరింపఁగల.

స్వాతంత్ర్యముకూడ లిహంచాంగునకుండెను. కావున ఆయన యాయధికారములోనికి వచ్చినతోడనే యన్యదేశీయులతెరువునకు చీనాప్రజలు పోయిరేని కఠినముగా శిక్షింపఁబడుదురని ప్రజలను గట్టిగ దిట్టపఱచెను. విచారణచేసి కలహకారులలోఁ గొందఱు నురిదీయించెను. గొందఱును దేశమునుండి బహిష్కారమొనరించెను. తత్ప్రదేశదండనాధికారిని మంచూరియా ప్రదేశమునకు వెళ్లిపోవలసినదని యుత్తరువుచేసెను. చీనాదొరతనమువారంత బహిరంగముగను నిష్కర్షగను శిక్షించినను వారి చర్యలోఁ గొంత కపటవ్యాపార మున్నట్లన్యదేశీయులు గ్రహించిరి. ఏదియన నన్యదేశీయులనిరోధమువలన తమ యుద్యోగులను బాహటముగా శిక్షించునట్లుగ మఱియొకచోటునకుఁ బంపివేసి యచ్చట నాతనికిఁ బూర్వముకంటె గొప్పయుద్యోగమును దొరతనమువారిచ్చుటయు మరణదండనకర్హులయిన యితరనేరస్థులు పైని నుడువఁబడిన హత్యలొనరించినవారిలోఁ జేరినవారేయని యురికొయ్యకుఁ బంపి యిన్విధమున నపరాధులసంఖ్యఁ బెంపొనరించి యన్యదేశీయుల శాంతింపఁజేయుటయు నిట్టికటవ్యాపారములను చీనాదొరతనమువారియందు నన్యదేశీయులు కనిపెట్టిరి. ఎట్లయినను గతంబున నుడువఁబడిన హత్యంగూర్చి 16 గురికి మరణదండన విధించిరి. వారు ఘాతుకులే యయియుండిరి. వారు 1870 సం. అక్టోబరు 18 తేదీ నురిదీయఁబడిరి. కాని వారలు తమజాతీయమతమునకై ప్రాణముల నిచ్చినవారినిగ దొరతనమువారు భావించి వారిచేఁ బట్టువస్త్రములను ధరింపఁజేసి స్త్రీలకీర్తి నలంకరించి యురితీయించిరి. హత్యలు జరగఁబడినప్పుడున్నదండనాకారిని మాంచూరియా దేశమునకు వెడలఁగొట్టిరని గతంబున లిఖింపఁబడియున్నది. కాని యాయనకుటుంబముతో స్వగృహములో సుఖంబుగ నుండుట గూఢంబుగ నంగీకరించి యతని నొక దేశాభిమానిగ నెంచి దేశాభిమానులపై వర్షించుకీర్తిని దొరతనమువా రాయనపై బహుమతుల వర్షింపుచుండిరట.

టిటు అను కలహకారుఁడు.

“టిటు” అను పేరుగలవాఁడొకఁ డుండెను. వాఁ డిదివరలో టాయిపింగు కలహకారులలోఁ జేరియుండి గొప్పజీతముగల యుద్యోగమున కాశపడి

దొరతనమువారి కొలువులోఁజేరెను. వాఁడు ప్రబలఘాతుకుఁడని యాంగ్లేయ మంత్రి యెఱిగియుండెను. వాని కన్యదేశీయులయెడల సహారమైన ద్వేషము కలదు. ఈయధ్యాయమందుఁ జెప్పఁబడిన హత్యలకాలముందు వాఁడాప్రదేశమం దుండుట కలిగెను. వాఁడె యట్టిఘోరకృత్యములఁ జేయించె నని యాంగ్లేయులు నమ్మియుండిరి. దొరతనమువారికి వానియందు మిగుల సభిమానముం డుటచే వాని కేయపాయములేకుండ వానిని గాపాడుచుండిరి. కావున వాని ని నాన్నికనగరమందు నాంగ్లేయుల కావలిలోనుంచునట్లు దొరతనమునివా సమ్మతిపఱచుట యాంగ్లేయమంత్రికి దుర్ఘటమయ్యెను. ఈవఱలో హతులైన యోగినులు ఫ్రాన్సురాజ్యములోఁ జేరినవారగుటచే ఆదొరతనమువారికి 4,00,000“తాయిలు” నాణెములను జరగఁబడిన హత్యలకొఱ కపరాధద్రవ్య ముగానిచ్చుటకును స్వయముగా ఆదొరతనమువారిసన్నిధికిఁబోయి, చీనాదొర తనము వా రాహత్యలను గూర్చి పరితపించుచుండి రని మనవిచేయునిమిత్త మహత్యలకుఁ బ్రోత్సాహకుఁ డని నిందింపఁబడిన చుంగుచాను బంపుటకును. చీనాదొరతనమువారు సమ్మతించిరి.

అన్యమతవిషయనిబంధన మధికస్వాతంత్ర్యము కలిగియుండుట.

టియస్టిను నగరమందును సమీపప్రదేశములయందును బ్రవర్తిల్లియున్న మతకలహము రాజ్యములో బహుప్రదేశములయందు వ్యాపించియుండెను. దొర తనమువారి గొప్పయుద్యోగులే యాకలహములకుఁ గారకులుగాఁగాని ప్రోత్సాహకులుగాఁగాని యుండిరని యాంగ్లేయరాయబారి 'యాదొరతనమువారికి స్పష్టముగా బుజువుచేసెను. అన్యదేశీయులసంధినిబంధనలలో మతవిషయ కనిబంధనవలన అన్యమతస్థులకుఁ గలిగిన స్వాతంత్ర్య మపారముగా నున్నదని యన్యదేశీయ కార్యస్థాన సభికులలోఁచించి దానిని మట్టుపఱచుటకు నెనిమిది నిషేధములను వ్రాసి యన్యదేశీయరాయబారులకుఁ దెలియపఱచిరి. ఆనిషేధ ములలో ముఖ్యమయినవి యీదిగువ వ్రాయఁబడును.

(1) నిరుపాధికశరణాలయములను దీసివేయవలయును.

(2) ప్రార్థనామందిరముల (Churches) లోనికి స్త్రీలు రాగూడదు. ధర్మయోగినులు చీనాదేశముం దుండఁగూడదు.

(3) మిషనరీలు చీనాదేశపుచట్టములకును, ఆచారములకును అధికార్థము లొఁబడవలయును.

(4) అల్లరులు సాధారణముగాఁ బామరజనులవలనఁ జేయఁబడును. కావునఁ బండితు లట్టివి చేయించిరని వారిని నిందింపఁగూడదు.

(5) ఎవనినయినను క్రైస్తవమతములోఁ జేర్చుకొనునపుడు వాఁడంతమునున్న నేరస్థుఁడో శిక్షపడినవాఁడో యని విచారింపవలెను.

అన్యదేశీయరాయబారులు సమ్మతింపకుండుట.

పైనిషేధములు సంధినిబంధనలకు బహువిరోధముగ నుండుటంజేసి యన్యదేశీయరాయబారులకు లేశమాత్రమును సమ్మతముగ నుండలేదు. ఈవిషయమై చరిత్రకారుఁ డిట్లు వ్రాసెను. “చీనాదొరతనమువారు తమరాజ్యముం దేమతస్థులున్నను వారు చీనాదేశీయులను దమ మతములోఁ జేర్చుకొనినను వారి తెరువునకుఁ బోనఁతటి మతసహనము కలవారు. వారు సంతోషార్థముగాఁగాని వ్యవహారార్థముగాఁగాని బహుదేవతారాధనఁ జేసెడువారు. క్రైస్తవులకుఁబ్రతి మారాధన యెంతమాత్రమును గిట్టదు. తమప్రజలలోఁ గొందఁ అట్టి యన్యమతస్థులగుట దొరతనమువారికిని ద్వేషముగానే యుండును. అట్టిద్వేషము నెఱిగి యుండి ప్రజలన్యమత మేల యవలంబించెదరో వింతగా నుండును. ఎట్లయినను దొరతనమునకు విరుద్ధముగా మతబోధ చేయు స్వల్పసంఖ్యగల మిషనరీలకు హత్యలును గట్టములును దప్పకుండునా?” పైనిజెప్పఁబడిన విషయములు దుస్తరములుగ నుండుటంజేసి దొరతనమువా రేమియుఁ దోచక యుండిరి. అట్టిసమయమం దనఁగా 1872 సం. లో చక్రవర్తికి 16 సం. ల ప్రాయము వచ్చెను. అదియే వివాహమాడుటకును స్వయముగ రాజ్యపరిపాలన చేయుటకును బూర్వాచారప్రకారము చక్రవర్తికిఁ దగినసమయము. అట్టి మహాచక్రవర్తికిఁ దగినంత పరువుగల కన్యదాత దొరకుట కడుదుర్లభంబుకదా. చక్రవర్తి కన్యను స్వయముగా నన్వేషించుకొనగూడదట. సుముహూర్తకాలముదే యామెను

చక్రవర్తి దర్శింపవలెను. కావున నిదివఱలోఁ జెప్పఁబడిన ప్రకారము రాజప్రతిని
 ధులుగా వ్యవహరించుచున్న చక్రవర్తును లిద్దఱును చక్రవర్తియొక్క సుఖము
 కోరినవారై యాయనకుం దగిన కన్యను విచారించుచుండిరి. ఆకన్య మంచూరి
 యా వంశమునఁ బుట్టినదియు నామెతండ్రి రణవీరులలోఁ బరిగణింపఁ బడినవాఁ
 డుగా నుండవలెను. అట్టికన్యల నయిదాఱువందఁ మందిని విచారించిరి. చక్రవ
 ర్తిని కనేకములయిన కట్టుదిట్టము లుండుటంజేసి యాకట్టుదిట్టములకుఁ దాళ
 జాలమని కన్యలు కుంటివారుగను గూచు మొదలయిన లోపములుగలవారుగను
 నటించి తప్పించుకొందురు. తుదకు ఆహ్లాత (Ahluta) అనుపేరుగల కన్య
 ను వారు స్థిరపఱచిరి. ఆమెతండ్రి ప్రబలవిద్యావంతుడగుటం జేసి యాకన్య
 కకుఁ జాలఁగ విద్య కఱపెను. అట్టి చక్రవర్తియొక్క వివాహోత్సవసన్నాహ
 ము లెంతవిశేషముగ నుండియుండెనో చదువరులే యూహింపఁగలరు. 1872
 సం. అక్టోబరు 16 తేది నడురేయియందు సుముహూర్తము నిశ్చయంపఁ
 బడెను. ఒక బంగారపు పలకపైఁగన్యను గూర్చుండఁబెట్టి యామె కిరీట
 మును శిఖాముద్రను దానిపైనుంచి యాపలకను నలువురు గొప్పయుద్వో
 గులు మోచికొని శయనగృహమునకు సపరివారముగఁ దీసికొనిపోయిరి.
 తదనంతరము నలువురు పడుచులు చక్రవర్తి కుపభార్యలుగా నంతఃపురములో
 నికిఁ బంపఁబడిరి. చక్రవర్తికి మొదటి తరగతి పడుచులు 4 గురును, రెండవ
 తరగతి పడుచులు 27 గురును, మూడవతరగతి పడుచులు 81 రును ఉపభార్య
 లుండవలయునని చీనావారిచట్టములు విధించుచున్నవి. అయినను ఆ “ఁటుం
 గుచి” చక్రవర్తి మొదటితరగతివారు నలువురే తనకుఁ జాలునని చెప్పెను.
 అది యుచితమే కదా.

చక్రవర్తి స్వయముగఁ బరిపాలింపఁబూచుట.

చక్రవర్తి వివాహమాడినతోడనే రాజప్రతినిధు లుండఁగూడదని నియ
 మముండుటచే, చక్రవర్తి స్వయముగానే పరిపాలింపఁబూనెను. ఆయన యొ
 నరింపఁబూనిన ప్రథమకార్య మన్యరాజ్యరాయబారులకు దర్శనమిచ్చుట.
 అటుల దర్శన మొసంగవలెనని 1858 సం. మొదలి సంధి నిబంధనలలో నుండె
 ను. ఈచక్రవర్తి తండ్రి రాజధానిని విడిచి ‘జిహోలు’ నగరమందుండి దర్శన

మొసంగక తప్పించుకొనెను. ఆయన మగజానంతర మీచక్రవర్తికి యుక్తవయస్సు రానందున నాకార్యము నెఱవేరనే లేదు. అన్యదేశపు రాయబారులెట్టివారో చూడవలెనని చక్రవర్తికి గుతూహలముకూడఁ గలిగెను. కాని దర్శనమునకు వచ్చినప్పు డన్యదేశరాయబారులు చూపవలసిన మర్యాదను గుఱించిన వివాద మప్పటికిని బాధించుచుండె. చక్రవర్తికట్టెడుట రాయబారులు తమమోములను నేలకు దాకించుటకు నిరాకరించి మెక్కాన్దనీ రాయబారి మోకాలించెనని గతంబున లిఖింపఁబడియున్నది. సమానస్కంధులయిన అన్యరాజులవద్దనుండి వచ్చిన రాయబారులు మోకాలించుటకూడ నగత్యములేదని సంధినిబంధనలలో నుండెను. కావున రాయబారులు మోకాలించుటను గూడ నిరాకరింపఁ దలఁచిరి. వారిచే నెట్లయినను హానకృత్యము చేయింపవలెనని చీనామంత్రులం పెనఁగులాడుచుండిరి. కార్యావసరముం బట్టి యెట్లయినను దర్శనమునకుఁ బోఁగానె మూడుసలాములు చేయుట కన్యదేశీయరాయబారులు సమ్మతించిరి. అది యటుండ చక్రవర్తి యీదిగువరీతిగ నొకశాసనము 1873 సం. జూలై నెలలోఁ బ్రకటింపఁజేసెను.

దర్శనవిషయమైన చక్రవర్తియొక్క శాసనము.

పికిల్ రాజధానియందున్న రాయబారులు తమరాజులవద్దనుండి తెచ్చినయుత్తరములను మాకు సమర్పించుటకు దర్శనమియుఁడని మిమ్మునఁ బ్రార్థించిరని సభికులు తెలియఁజేసిరి. కావున వారు తమయుత్తరములతో మాదర్శనమునకు వచ్చుట కిందుమూలకముగా నాజ్ఞాపించుచున్నాము. ఈశాసనము స్వాతిశయముతో నిండియున్నదని రాయబారులు కినియుచుండిరి. ఒకవిహారమంటపమందుఁ జక్రవర్తి దర్శనమిచ్చునట్లేర్పడెను. చక్రవర్తికి లోఁబడియుండెడి అన్యరాజుల రాయబారులకు దర్శనమిచ్చుచో టదియేయగుటచే వారితో సమానముగనే తమ్మున చక్రవర్తి భావించినాఁడనియు నారాయబారులు సంశయించుచుండిరి. 1873 సం. జూలై నెల 29 తేది యుధయము 6 గంటలవేళ దర్శనకాలము నిర్ణయింపఁబడినది. అదియు నసందర్భకాలమని యారాయబారులు తలఁచిరి. వారిచింత చీనామంత్రుల కానందజనకంబుగ నుండె.

నట. అప్పుడు ధర్మనాథులుగ నున్నవారు అంగ్లేయ, ఫ్రాన్సు, హాలండు, ఆమెరికా, రషియా, జపానుదేశముల రాయబారులు. వారిలో జపానురాయబారి యగ్రగణ్యుఁడని యాయనకుఁ బ్రథమధర్మనం బీయఁబడెను. కడమవారు పిమ్మట దర్శించిరి. వారు తెచ్చినయుత్తరములను బల్లపై నుంచిరి. చక్రవర్తి వానిం జదువుకొని ప్రత్యుత్తరములను మర్యాదగా నొసంగెను. పిమ్మట నా మంత్రులు వందనములు చేసి వెడలిపోయిరి.

మంత్రులే రాయబారులకు నధికారులుగ నుండుట.

V. Subrahmanyam

ముందు చెప్పఁబోవు జపానుయుద్ధము దనుక యన్యదేశరాయబారులకును చీనాదొరతనమువారిమంత్రులను జరుగుచుండిన వ్యవహారసరణిరాయబారులు ప్రార్థించుటయు, మంత్రులగీకరించుటయుగా నె యుండెను. మంత్రులారాయబారులను దిరస్కరించుచునేయుండిరి. లిహంగుచంగు ఇగ్లాండుదేశముచూడఁబోయినపుడాయన స్వాతిశయాదులెట్లున్నను నచ్చటియధికారులు విశేషసన్మానము చేసిరి. ఆయనను ఆయనసంతసింపఁడయ్యె. తూర్పురాజ్యముల లక్షణమట్టిదే యని పాశ్చాత్యచరిత్రకారుఁడు శ్లాఘించెను.

యూనాన్ పరగణాలయందు జరిగిన కలహములలో జనులూఁచకోతకోయఁబడిరని గతంబున లిఖింపఁబడియున్నది. అప్పుడు ఖడ్గమునకుఁ దప్పి బ్రతికినవారిని టౌమమును వ్యాధియు తమపొట్టఁబెట్టుకొనెను. అట్టి దురవస్థఁజూచి నూతనచక్రవర్తి మిగులఁగరుణించి హతశేషులు చెల్లింపవలసిన పన్నులఁగొట్టివేసి వారికిశిస్తులేకుండ భూములను వ్యవసాయముకొఱ కిచ్చి కొన్ని సదుపాయములనుజేసెను. కాని యానాఁడు మహమ్మదీయులు జేసిననాశమునుండి యాపరగణా యిప్పటికిని గోలుకొనలేదు.

వాయవ్యమూలనున్న కాన్సు (Kansu) షెన్సి (Shensi) పరగణాలను మంచిస్థితిలోకిఁదేఁగలందులకు నచ్చటి మిలిటరీ సైన్యమును మఱల నేర్పర్చిరి. వారు పూర్వపద్ధతిప్రకారము విండ్లనమ్ములను ధరింపవలసినవారే యయియుండిరి. సేనలయుద్ధకౌశల్యము నశింపుచుండెననియు విద్యాపరీక్షలు సమాప్తిం జెందుటచే దుర్నిత దేశమందు బ్రబలుచుండెననియు నక్కాలపు రాజ్య

స్థితిని వర్ణించుచు ఆలోపముల నివారించుట యావశ్యకమని పికిక్ గేజటు యందుఁ దత్ప్రదేశవాసియగు పండిత ముఖ్యుఁడు ప్రకటించెను. దేశభాష యందలి నీతిపద్యములను జనులు పఠించిరేని నన్యోన్యకలహములు నివారింపఁ బడునని కాంటక్ గవర్నరా గెజటీయందే ప్రచురించెను. ఆప్రకటనలు 1878 సం. లో జరిగెను.

“హునాక్” పరగణాయందుఁ బ్రజాకలహము ప్రబంధంబుగ వెడలెను. పసుపుటేలు పొంగి వెల్లువగట్టి యెన్నియొ చదరపుమైళ్ల భూమిని జల మయముచేసెను అని చక్రవర్తికి సమాచారములు వచ్చెను.

జపానీయులు ఫార్మోజాద్వీపముందు దండువిడియుట.

అవి యటుండ జపాక్ దేశపు నావికులు సముద్రయానముందు బడవలు పగులుటచేఁ దల్లడపడుచుండినపుడు పలుసార్లు ఫార్మోజాద్వీపవాసులు వారిం బొరిగొనుచుండిరి. చీనాదొరతనమువా రాద్వీపవాసుల దండింపఁజాలమనిరి. అంతట జపానీయులపైన్య మాద్వీపముందు దండువిడిసి పికిక్ రాజధానికి రాయబారింబంపఁగా చీనామంత్రులు లోబడి యాసంకటము నివారించెద మని చెప్పుచు నివారింపని యెడల నపరాధద్రవ్యమొంత చెల్లించెదరో యెప్పు డు చెల్లింపఁబడునో యావిషయములఁ దేల్పరైరి. కావున జపానీయులు యుద్ధోన్ముఖులుకాఁగా ఆంగ్లేయమంత్రి తాను దొరతనమువారిచే 500000 తాయి లు నాణెముల నిప్పించెదనని ప్రతిభువై యాయుద్ధ మాపించెను.

ఈ “టంగుచి” చక్రవర్తి బాలుఁడైయుండఁగ రాజ్యపరిపాలనము చక్రవర్తినులు చేయుచుండిరి. వయసు వచ్చినకొలఁది యాచక్రవర్తి వారికట్లు బాటులోనుండుట కిష్టములేని వాఁడయ్యెను. పూర్వము మహమ్మదీయుల కశ్రీఫయిన హూనల్ రశీదువలె నీచక్రవర్తి జనుల కష్టసుఖముల నరయుటకై రాత్రులయందు వేగుమాచుచుండెనట. అన్యదేయ కార్యస్థా నాధ్యక్షుఁడై న “కంగు” యొక్కవ్యవహారము లాయన కసమ్మతములగుటచే నాయనను బనిలోనుండి చక్రవర్తి తొలగించెను.

ఆయు త్తరువులను రద్దుపఱచి చక్రవర్తిను లాయనను మరలఁ బనిలో నుంచిరి. వ్యవహార ధర్మమటుల సరసము తప్పియుండఁగా చక్రవర్తి మశూచ కముపడి 1875 సం. జనవరి 12 తేదీని కాలధర్మము నొందెను.

ఈయన మరణించు కాలమునకు 19 వత్సరంబుల ప్రాయము కలిగియుండెను. ఈయన స్వయముగఁ బరిపాలించినది యొక వత్సరంబై. అంతవఱ కీయ నత్తులిరువు రీయనకు మాఱుగఁ బదియేను వత్సరంబులు పరిపాలించిరి. వారిలో నొకఁ యామె యీయనను గన్నతల్లి ఆమె పేరు. “సి ఆన్” (TsiAn.) రెండవ యామె పేరు. “సిసి” (Tsi Hsi.) ఈయన స్వయముగఁ బాలింపఁబూని తల్లులమాట విననివాఁడగుటచేతను. దల్లులకుఁ బరిపాలనాకాంక్ష దీఱకపోవుటచేతను వారె విషముపెట్టి చంపియుందురని జనులును విదేశ రాయబారులును దలఁచిరి. ఎంతమరూహ్యమయినవిషయ మొ చూడఁడు.

చక్రవర్తిమరణము, నూతనచక్రవర్తిగూర్చి నెమకుట.

అంతట నూతన చక్రవర్తి యెవరు కావలయు నో యను విచారణకు సమయము వచ్చెను. గతించిన చక్రవర్తి భార్యయైన “అహ్లుటా (Ahluta) గగ్భవతిగానుండెనని కింవదంతి కలిగియుండెను. ఆ సంగతియే నిజమయి పుత్రుఁడే కలిగినయెడల నామెయే రాజప్రతినిధిగ రాజ్యమేలవలసి యుండెను. కావున నావిషయమును మరుగుపఱచి చక్రవర్తినులు తామె రాజప్రతినిధులుగనుండి రాజ్యమేలుటకై యొకబాలుని చక్రవర్తిగఁ జేయఁజూచిరి. చీనావారి చట్టముల ప్రకారము రాజ్యార్హు లిద్దఱుండిరి. ఒకడు “కంగు” యొక్క ప్రాయంపు కుమారుఁడు. రెండవవాడు “చున్” యొక్క మగశిశువు. “కంగు” కుమారుడు చక్రవర్తియైనయెడల ఆయనకు లోబడి యాయన తండ్రి మంత్రిగ వ్యవహరించుట కలుగును. పితృభక్తి గౌరవములు చీనావారికి మెండు. కావున “చున్” యొక్క బాలునే చక్రవర్తిగ నియమించి చక్రవర్తిను లెప్పటివలెనే రాజప్రతినిధులుగ నుండిరి. ఆ బాలుని వయస్సు నాలుగువత్సరంబులు నిండుగాలేవు. ఆయన పేరు “నైటీను” (Tsaitien). ఆయనను ఆయన తాత గారయిన సీయన్ ఫింగు చక్రవర్తికి దత్తునిగ నెంచిరి. చక్రవర్తినుల యొ

క్కు శుట్రయటుండ దానికిందోడుగ అష్టతా వ్యాధిపీడితురాలై శీఘ్రకాలములోనే యనగా 1875 స. మార్చి 29 తేదిని మృతిచెందెను. భర్తయొక్క మరణానంతర మామె జీవించియుండునేని చక్రవర్తినుల కపటకృత్యమున కామె పానకములోఁ బుడకవంటి దయి మరణించుటచే వారికిఁ బాలలోఁ బంచదారవంటి దాయెను.

చక్రవర్తిను లిరువురును బరిపాలనా క్షాంత్యచే నీమె మరణమునకుఁ గారకులని యపఖ్యాతిచెందిరి. అక్కలఁబున ముఖ్యమంత్రియయి యుండిన “కంగు” వంటి యోగ్యుఁడును వ్యవహారదక్షుండును మఱియొకఁడు లేడని విదేశీయులు భావించియుఁ బిన్నవయసులో చక్రవర్తియు నవ్యవధానముగ నాయనభార్యయు మరణమొందుటఁ జూచి యాయననుగూడ నిందాపాత్రుని జేసిరి.

స్వకార్యధురంధరులు తమకుఁ బ్రతిబంధకములుగ నుండు పరుల ప్రాణంబుల నయినఁ బోఁగోరుదురు కదా. ఆమె తాను మరణించి వారి కుపకారి యగుటంజేసి యామె జీవితకాలమందు సుగుణములఁగని యనియుఁ బతివ్రత యనియు నామె మరణానంతరము చక్రవర్తినులు ప్రచురింపఁ జేసిరి. చీనాచక్రవర్తులకు జన్మనామముకాక చక్రవర్తిత్వమందు వేటొక నామమును ధరించు నాచారముకలదు. కావున నీ బాలచక్రవర్తికి “క్వాంగ్సు” (Kwanghsu) అని నామమిడిరి.

ఈ నూతన చక్రవర్తివయస్సు 4 వత్సరంబులు. ఇద్దఱుచక్రవర్తినులు “కంగు” అను మంత్రియొక్క యాలోచనముఁగొనుచు రాజ్యమేలుచుండిరి. కావున పరిపాలనముయొక్క యోగ్యతా యోగ్యతలు వీరి మువ్వురిలో నెవరికిఁ జెందవలయును విస్పష్టంబు కావుండెను.

కొజ్జాలనుద్యోగములనుండి తొలఁగించుట.

గతించినచక్రవర్తి కొజ్జాలను దగని యధికారస్థానములయందుంచి రాజ్యముయొక్క గౌరవమును దిర్ఘమును జెడఁగొట్టెనని చక్కఁగ యోచించి వారిలో నేడుగుడిని వారి నేరములంబట్టి శిక్షించి కడమవారిని వారివారికిఁ దగ్గి

న యుద్యోగంబులందుంచిరి. రాజప్రతినిధులయిన యాచక్రవర్తినుల ప్రథమ ప్రశస్తకార్యమిదియె. దీనివలన రాజ్యమునకు బీడఁగనుండు కొఙ్జాల వ్యవహారము చక్కఁబడెను.

ఏది యెట్లున్నను అన్యదేశీయులతో చీనామంత్రు లెంతమృదువుగను నీనురాగముగను సంభాషించుచున్నను వారి యంతరంగములయందు ద్వేషభావము ప్రబలుచునేయుండెను. గతచక్రవర్తికాలంబున యూనాన్ పరగణా యందు వర్తకవ్యాపారములను జరుపుటకు ఇండియాదేశమునుండి తగువారిని గొండఱు బంపుడని యచ్చటి గవర్నరుజనరల్ గారిని దొరతనమువారు గోరి. ఆప్రకారమే కొండఱు సంఘముగా బయలుదేరి భామోపట్టణమునకురాగా హరినెడుర్కొని తీసికొనివచ్చుటకు “మార్గెరి” (Margary) యనుపేరు గల యాంగ్లేయసభికుని సపరివారముగ చీనాయందలి యాలోచన సభవారు పంపిరి. ఆయన భామోపద్ద 1875 సంవత్సరము జనవరి 26 తేది వారింగలసికొనెను. ఆయన చీనాభాషయందు పండితుఁడును ఆప్రదేశములసంగతి యెఱిగినవాఁడును ఇండియానుండివచ్చిన సంఘమున కధిపతి కర్నలు బ్రౌను ఆసంఘాధిపతిని వెనుకనుండి రమ్మనుమని “మార్గెరి” అను నుద్యోగిముందుగఁ దగు పరిజనముతోఁబోయి యొకపట్టణముచేరఁగా నచ్చటి ప్రదేశాధికారియొక్క ప్రేరేపణచే నాయన సేవకులు సమీపమున గనులున్నవి పరీక్షించవచ్చునని యాంగ్లేయసభికుని తోడ్కొనిపోయి క్రూరవధ కావించిరి. కర్నలు బ్రౌనుయొక్క పరివారముపై చీనాసేనలు పడఁగా నాసేనలను వారు తఱిమివేసిరి.

దొరతనము వారాహత్యనుగూర్చి విచారంపఁబూనుట.

ఆంగ్లేయసభికుడైన “మార్గెరి” ని వధించుటను గూర్చియు కర్నలు బ్రౌనుయొక్క పరిజనమును చీనాపైన్యము నిర్హేతుకముగ ముట్టడించుటను గూర్చియుఁ గ్రమమయిన విచారణచేసి యపరాధులను శిక్షింపవలయునని యాంగ్లేయరాయబారి చీనాదొరతనము వారిని నిరోధింపఁగా వారేమేమొ సమాధానములుచెప్పుచుఁ బూర్వపక్షములుచేయుచుఁ దుదకు “లిహంగుచం

గు " అనుమంత్రిని ఆంగ్లేయ కార్యనిర్వాహకునికిఁ దోడుగనిచ్చి విచారణచేయుటకుఁ బంపిరి.

వారు విచారణ నారంభింపక పూర్వమే యది తృప్తికరముగఁ బూర్తియగుటకు ఆంగ్లేయ మంత్రియయిన "సర్ తామసు వేడు" చీనాదొరతనము వారినిఁ గొన్ని విషయములను గోరి వాని నంగీకరింపవలయునని ప్రతిపాదించెను. ఆవిషయము లేవిననఁగా.

(1) పికిక్ రాజధానియందున్న అన్యదేశీయ రాయబారులతో చీనాదొరతనమువారు వ్యవహార సంబంధముల నెక్కువగాఁ గలిగి యుండవలెను.

(2) వర్తకసదుపాయములు వృద్ధికావలయును.

(3) మార్గరి యనుసభికుని హత్య జరిగి 6 మాసములయినప్పటికి తత్ప్రదేశాధికారియయిన "సెన్" (Tsen) ఆహత్య యెట్లు సంభవించినది యేల తెలియఁజేయకుండెనో విచారింపవలెను.

(4) మార్గరిని నిష్కారణముగా హత్యకావించినందునకు చీనాదొరతనము వారి విచారమును ఆంగ్లేయ దొరతనము వారికి దెలుపుటకై చీనాదేశపుమంత్రిని ఇంగ్లాండునకుఁ బంపవలెను.

(5) అటుల చీనాదేశపు మంత్రిని బంపినట్లు పికిక్ రాజటిలోఁ బ్రకటింపవలెను.

ఇవికాక మఱి రెండు విషయములను గోరెను.

దొరతనమువారిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము.

తమకు నన్యదేశీయ వ్యవహారములతోఁ బనిలేదనియు, అన్యవహారముల కొరకు నియమింపఁబడిన వారే యాపనులను విచారించెదగనియు, ఇంగ్లాండు దేశమునకు చీనా మంత్రిని బంపుట సంభవింప దనియు, చక్రవర్తియొనరించు శాసనముల విషయమై సలహాయిచ్చుటకుఁ దమ కధికారము లేదనియు దొరతనము వారు ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి. అంతట ఆంగ్లేయ మంత్రి యుద్ధసన్నద్ధుడయ్యెను. అదిచూచి చీనాదొరతనమువారు లిహంగు చియాంగును మఱియొక మంత్రిని బోయి ఆంగ్లేయమంత్రితో మార్గరియొక్క హత్యనుగుఱించి మా

ట్లాడుమని నియమించిరి. “లిహంగుచాంగు”కు సర్వాధికారమిచ్చితిమని వ్రాసిరి కాని యాయన తీర్పులకు దొరతనమువారు బద్ధులయి యుండరని పదంపడి వ్రాసిరి.

యూనాన్ నగరమందు జరగఁబడిన “మాగ్నె” యొక్క హత్యను గుఱించి విచారింపఁబోయిన ఆంగ్లేయ కమిషనరున కావశ్యకమయిన సాక్ష్యము చిక్కనీయక యాపయోగములేని సాక్ష్యమును జతపఱచుచు నచ్చటి యధికారులు తంత్రముగ వ్యవహరించుచుండిరి. మఱియు నాహత్యకు ముఖ్యముగఁ బ్రోత్సహకుఁడుగ నుండిన “సెక్” అనుగవర్నరును నిర్దోషిని జేయుటకు దొరతనము వారి యధికారులందఱును బూనుకొనియుండిరి. ఆగవర్నరతిక్రూరుఁడయినట్టు తెలుపుట కతనిచర్యలు గ్రంథస్థములయియున్నవి. జనులాయన దోషి కాఁడనియు, కర్నల్ “లి” అనువాడు హత్యకు గారకుఁడనియుఁ జెప్పిరి. ఈతఁడె ఇండియానుండి వచ్చిన సంఘమును ముట్టడించి యుండెను.

చీఫూనగరము నొడంబడిక.

చీనాదొరతనము వారు సరళముగ వ్యవహరించువారు కారని విసికి యాంగ్లేయ మంత్రి హంఘాయి నగరమునకు నావయొక్కి వెళ్లి యుద్ధప్రయత్నము చేయుచుండెను. అది తెలిసికొని యాలాచన సంఘమువారు త్వరపడి సంధికావించు కొమ్మలి లిహంగుచాంగును బంపిరి. ఆప్రకారమాయన యాంగ్లేయ మంత్రినింగలసి యొడం బఱచెను. ఆయొడంబడిక చీఫూ నగరమందు జరుగుటంజేసి దానిని చీఫూ యొడంబడిక యందురు. ఆయొడంబడిక యేర్పడిన తారీఖు మొదలుకొని పండ్రెండు వత్సరములు కడచిన పిమ్మట దానిని చక్రవర్తి స్థిరపఱచెను.

చీనా దొరతనమువారితోఁ జేయఁబడిన యొడంబడికలు దీనితో మూఁడు. ఎవ్వియన (1) నాన్కిన్ ఒడంబడిక, (2) టియన్ ట్సిన్ ఒడంబడిక, (3) చీఫూ ఒడంబడిక. పికిన్ ఒడంబడిక టియన్ ట్సిన్ ఒడంబడికలోఁజేరినదే. ఈయొడంబడికల ననుసరించియే యాంగ్లేయులకును చీనావారికిని వ్యవహారములు జరుగుచున్నవి.

ఆయొడంబడిక నిబంధనలలో సొక నిబంధన ప్రకార మొగ్గేను రాజ సభకు చీనాదేశపు మంత్రియొక్కడు పంపబడెను. అదృష్టవశమున నామంత్రి సరసుఁడును యోగ్యుఁడు నయి యుండెను. కావున ఆయన యింట్లాండు రాజ్య మందుండి నంతవట్టుకు ననోన్యదేశీయవ్యవహారములు సరసముగ జరగుచుం డెను. ఆవ్యవహారము లట్లుండ చీనా రాజ్యములో గతించిన చక్రవర్తి యొక్కయు, ఆయనపట్టపుదేవియొక్కయు సమాధ్యుత్సవసంరంభములయందుఁ బ్రభువును బ్రజలును మునిగి తేలుచున్నట్లుండిరి. మున్నెన్నఁడు వినికని యుండని రీతిగ మహావైభవముతో వారిమృతకళేవరముల నుంచిన పెట్టెలను 1875 సం. అక్టోబరు 16 తే దీని సమాధికి 123 వాహకులు గొంపోయిరట. ఆవైభవముకొఱకు చీనావారికయిన వ్యయము 189000 (తొయిలు) నాణెము లని చెప్పబడియున్నది.

ప్ర చ ం డ త్నా మ ము.

కలహములచేఁ బీడింపబడుచుండిన చీనారాజ్య మప్పటికి స్వస్థతంజెం దియుండఁగా ఆరాజ్యముయొక్క యుత్తరఖండమందు నసాధారణమయిన త్నామమొకటి సంభవించెను. ఆయుత్తరఖండము రమారమి ప్రాస్థదేశమంత యుండును. దానియందుఁ బలుమైశ్యవఱకు భూమిపైభాగము 100 అడుగుల లోతు దనుక సారవంతమయి యుండును. వర్షములు సకాలములో సమృద్ధి గఁ గురిసినయెడల నా నేలను బుల్లతోఁ గుళ్లగించి విత్తనములు నాటినయెడల నమోఘముగ ఫలించుచుండెను. అది యట్టి ఫలవంతప్రదేశమగుటచే దానిని చీనాదేశకారామమని చీనావారందురు. వర్షములు కురియునప్పుడు ప్రచండనా యువుచే నామట్టి యెగురఁగొట్టుకొనిపోవును. చల్లినవిత్తనము లంతట నెండ లో మాడి నిస్సారములగును. కావున నే వఱపుకాలమందు చక్రవర్తి వానను మల చును బ్రార్థనచేయును.

1874-76 సం. శర్యంతము షాన్సి (Shansi) చిహ్లి (Chihli) మొదలయిన పరగణాలయందు బొత్తిగ వానలులేనందునఁ గాటకము ప్రళయ కరంబుగ సంభవించెను. చీనాదేశమం దొకపట్టణమునుండి మఱియొక పట్టణ

మునకు సరళములయిన బాటలుగాని, కాలువలుగాని, రైళ్లుగాని, లేనందునఁ బుష్కలముగఁ బండిచప్రదేశములనుండి ట్రామసీడిత ప్రదేశములకు సరకులం గొని పోవుటకు వలను పడదయ్యెను.

అట్టి మార్గ సదుపాయముల నేర్పాటుచేసి యాతిబాధల నివారించుట చక్రవర్తిపనియై యుండఁగా చీనాచక్రవర్తు లేల యుపేక్షించిరో యూహించుట యుజ్జ్వలము. ఆ ట్రామమువలనఁ దొందలిలక్షల జనము నశించిరి. ఆయుషద్రవము నుండి జనుల రక్షించుటకై మంత్రియయిన లిహంగుచాంగు 289394 తాయిలు నాణెములను సమకూర్చెను. ఆన్యదేశీయు లందఱుకూడి 204560 నాణెములను సహాయ ద్రవ్యముగా నిచ్చిరి. ఆద్రవ్యమును ట్రామసీడితులకు వినియోగించెడి క్రిందియధికారులు స్వప్రయోజనపరులై యపహరింపఁ దొడంగఁగ లిహంగుచాంగు వారలం బట్టికొని బెట్టిదముగ శిక్షించెను. దయాశూన్య లట్ల పహరించుట యబ్బురంబు కాదు కదా.

రైలుమార్గము నేర్పఱచుట.

కఱవుగానున్న ప్రదేశములకు ధాన్యాదులం గొంపోవుట దుష్కరంబు గనుండుట దొరతనమువారికి మనంబున గాటంబుగ నాటెను. కావున రైళ్ళ నేర్పఱుపవలయు నను యోచన యంకురించెను. అంతకుమున్నె విదేశీయవర్తకులు “లియాంగు” పరగణాల యధికారియొక్క యనుమతింబడసి “షాంఘాయి” నగరమునుండి “వుసంగు” నదీముఖద్వారము పర్యంతమును గల 12 మైళ్లదూరమున కొక రైలుమార్గ మేర్పఱచిరి. ఆరైలు నెక్కుటకై జనులు గుంపులు గుంపులుగాఁ బోవుచుండిరి. ఆరైలుబండిలో స్థలములేక యప్పుడప్పుడు కొందఱు ప్రయాణము మానుకొనుచుండిరి. దీనింజూడ జనులు రైలు బండ్లయం దత్యంతాదరము కలవారని స్పష్టమగుచున్నది. అయినను చీనావారిలో మహాజ్ఞానియయిన కన్ఫ్యూషియసు (Confucious) యొక్క సిద్ధాంతము నవలంబించిన పండితకోటికి రైలుబండ్లను దేశములోనికి దెచ్చుటయే లేశమాత్రమును గిట్టదయ్యెను. ఏలయున చీనాదేశీయు లెల్లప్పుడు పూర్వాచార పరాయణులుగా నుండవలయుననియు నన్యదేశీయ సౌకర్యాదుల నంగీక

రించుట కాని యపేక్షించుట కాని వలదనియు నామహాజ్ఞాని లెస్సంగ బోధించి యుండెను. చీనాదేశమందు బ్రహ్మకలహమును రేపుట తుణమాత్రపుపనియని గత చరిత్రకలనఁ దెలియుచునే యున్నది కాబట్టి యీపాడితబృందము రైలుబండ్లయెడల ద్వేషము విశేషముగఁ బుట్టించుటచే రైలుబండ్లకు జనులు హానిచేయఁబూనిరి. ప్రభాకలహము దుర్నివార్యంబుగ నుండె. తత్ప్రదేశాధికారి యాకలహము కొంతకఱకు మట్టుపఱచి లిహంగుచాంగునకును ఆంగ్లేయ మంత్రికిని గలహకారణమును తెలియఁజేసెను.

రైలును జనులు క్రయముచేసికొని పెల్లగించివేయుట.

వివాద పరిష్కరింపఁబడు దనుక రైలు నాడవలసినదని యాంగ్లేయ మంత్రి తనవాడికిఁ దెలియపఱచెను. ఈవిషయమై దొరతనమువారికిని ఆంగ్లేయ మంత్రికిని బాలగఁ జర్చ జరిగినప్పిమ్మటఁ బైజెప్పఁబడిన రైలును చీనాప్రజల క్రయముచేసికొని వారి స్వంతభుక్తముల నుంచుకొనవచ్చునని దొరతనమువారు తీర్పుచేసిరి. అంతట చీనావారారైలుపట్టలను పెల్లగించి ఫాక్స్ బాద్విషముయొక్క సముద్రతీరమునఁ బడవేసిరి. అచ్చట నవి త్రుప్తపట్టిపోయెను. రైల్లు వేయవలయునని లేకలేక దొరతనమువారికిఁ గలిగినతలఁపనిధముగ నిరంకురంబయ్యెను. లిహంగుచాంగు అను మంత్రిమాత్రము రైలువలనిప్రయోజనము బాగుగ గుర్తెఱిగియుండెను. కావున తనపరగణాలో నున్న బాగుగనులవద్ద నుండి టియంట్సిన్ (Tuentsin) టాకు (Taku) నగరములు దనుక నొక రైలుమాగ్గ మేర్పాటుచేయించెను. ఆరైలుదారి పోవు ప్రదేశము జనాకీర్ణమైనదికాదు. మఱియురైలు వాసన గిట్టని పండితులు నివసించునదియుఁ గాదు. ప్రభాకలహ మంకురించినను లిహంగుచాంగు వానిని జిదిమివేయఁజాలినవాఁడు. ఆరైలుమాగ్గము మఱిరెండు రైల్వేర్పడుటకుఁ గారణమయ్యెను. అందొకటి టాకు కోటలనుండి పికిన్ రాజధాని దనుకను, రెండవది కాయిపింగునుండి షాన్ హాయి క్వాన్ (Shan hai Kwan) వఱకును ఇవియే చీనాదేశమందలి రైల్లు. చీనారాజ్యములోనిదైన “ఇలి” పరగణా 1871 సం. నుండి రుషియావారి స్వాధీనము లోనుండెను. దానిని మఱలఁ బడయుటకై చక్రవర్తినలును కంగు

ను దలచి రుషియా చక్రవర్తియొద్ది కొక మంత్రిని సర్వాధికారమిచ్చి పంపిరి. దానిని మఱల చీనావారి కిచ్చు విషయమై యాయన చక్రవర్తితో సరసముగా మాట్లాడఁగా నావరగణాలోని బడమటి భాగమును మాత్రము రుషియావారి వశమందును శేషించినదంతయు చీనావారియధీనమందున నుండునట్లు దండబడిక చేసికొనఁబడెను. రుషియాచక్రవర్తి చీనాచక్రవర్తిని దనతో సమానముగ భావించి గౌరవించెనట. ఈవిషయము 1881 సం. లో జరిగెను. అప్పటికి చీనా దొరతనమువారి ప్రాముఖ్యతయు గౌరవము నంతగా నుండెను.

చక్రవర్తికి మాఱుగఁ బరిపాలించుచున్న చక్రవర్తిను లిద్దటిలో చక్రవర్తియొక్క కన్నతల్లియైన “సిఆక్” అనునామె కాలధర్మము నొందెను. ఆమెను గూర్చి యొక చరిత్రకారుఁ డిట్లు కొనియాడుచు వ్రాసెను.

“ఆమె మరణించునాటికి 45 సం. ల ప్రాయము కలది. ఆమె నిబ్బరము యిన స్వభావమును నుచితప్రవర్తనయు గలది. ఆమె తనపాలనారంభమందు రాజ్యపరిపాలనలో నెట్టిలోపములఁ గనిపెట్టెనో వానినన్నిటిని దనమరణ కాలమునాటికిఁ బూర్తిచేసి మనిఁగి పోవుచున్న రాజ్యము నుద్ధరించిన కీర్తి నహించెను. రాజ్యమునకు గౌరవాదులను యథాపూర్వముగఁ గలుగఁజేసెను.

చీనాదేశమందలి రైళ్లు.

అనేక స్వల్పరాజ్యములు చేరిన పెద్దరాజ్యమయిన చీనారాజ్యమందు స్థిరమైన నెమ్మది కలుగట దుష్ట మయి యుండును. అనాన్ (Annan) రాజ్యములో గలహము సంభవింపఁగా నవి యెట్టునో నివారింపఁబడెను. తోడనే కోరియారాజ్యమందుఁ బ్రబలకలహము సంభవించెను. జపాన దొరతనము. వారు కోరియారాజ్యమును వశపఱచుకొని పరిపాలింపఁ గుతూహలము కల వారయి యుండిరి. వారిమండ్రేయుఁ బరిజనమును కోరియాయందు నివాసము గ నుండిరి. అది యటఁడ కోరియారాజ్య మంతనకలహముల కాటపట్టుగ నుండెను. అప్పటి రాజుయొక్క జనకుండు తానారాజ్యమును పహుకాలము పరిపాలించి తాను సజీవుండుగా నున్నపుడే తనపుత్రున కారాజ్యము నిచ్చెను. ఆ

పుత్రుఁడు వ్యవహారసందర్భముల జక్కఁగ నెఱిగినవాఁడయ్యును అపదలనెదుర్కొనఁజాలిన ధైర్యసాహసములు కలవాఁడు కాఁడయ్యెను.

కోరియారాజ్యమందలి కలహములు నక్రమములు.

ఆయనతండ్రి యన్యదేశీయుఁ యెడల గర్భ ద్వేషము కలవాఁడై ప్రేంచి వారియొక్కయు, అమెరికావారియొక్కయు దండులనోడించి తనదేశములో నడుగు పెట్టనీయఁ డయ్యెను. ఆయన చేసినది యభర్మపరిపాలన మని నుడువఁదగి యున్నది. తనవలెనే తన తనయుఁడును బరిపాలి. పవలయునని యాయన ముఖ్యాభిలాషియై యుండెను. కాని యాయనకుమారుఁడు కలహాన్ముఖులయిన యాయనయుపదేశంబులఁ బెడచెవి నిడఁగా నాతఁడు సులభ సాధ్యుఁడు కాఁడని యాయనజనకుఁ డాయనను బలాత్కరింపఁదొడఁగెను. మఱియుఁ గుటలఁ జేయసాగెను. జపానువారితోఁ బూర్వము చేసికొనినయొడంబడికకు విరోధముగా నడువుమని కొడుకున పుపదేశింపఁగా నాతఁడు సమ్మతింపఁడయ్యెను. కోరియారాజ్యమందున్న జపానువారి కార్యస్థానమును ముట్టడించునట్లు రాజజనకుఁడు జనులను బ్రోత్సహపఱచెను. అంతటఁ బ్రవర్తిల్లిన బెడిదంబగు పెనకువకుండి జపానువారు బహుశఃప్రయాసము పడి సముద్రతీరముచేరి యాంగ్లేయుల యుద్ధనావాయందుఁ దలదాఁచుకొని బ్రతికిరి. రాజుయొక్క జనకుండట్లు విఱ్ఱివీఁగి తనకొడుకును గారాగృహంబునకుఁ బంపె. కోడలినిఁగూడ తన పొట్టను బెట్టికొన సమకట్టఁగా నెట్టులనో యాసవ్వడి నెఱింగి యామె పరిచారకురా లామెకుఁగాను దనప్రాణం బర్పణఁజేసి యామెను బ్రతికించెనట. ఆ రాజ్యమందలి గొడవలనడంచుటకై చీనా దొరతనమువారు లిహంగుచుగున కధికారమిచ్చిరి. ఆయన “మా” (Ma) అనఁబడు సహాయసేనానిని బలిష్ఠమయిన నామికానైన్యముతో కోరియాఁకు బంపి యచ్చటికలఁతను నివారింప నాజ్ఞాపించెను. రాజుయొక్క జనకుఁడు కోరియాఁకుండుండు దనుక కుట్రలు మానవనియు నెమ్మది కలుగదనియు లెస్సఁగ గ్రహించి యతనిని దనయుద్ధనావలోనికి విందునకుఁ బిలచి యతఁడు నమ్మిరాఁగా నతనికిఁ దెలియకుండఁగ ఆ

“మా” చీనాదేశతీరమున కాయనను దోడ్కొనివచ్చెను. అంతట చీనాచక్ర వర్తి యిటుల నొకయుత్తరువు చేసెను.

“కోరియాదేశపు రాజుయొక్కతండ్రి చిహ్ని పరగణాల్లో పేయో టింగు (Paoting) నగరమందు సుఖముగఁ జీవింపవలెను. ఆపరగణాయొక్క గవర్న రాాయనపరువునకుఁ దగినట్లుగ నన్నియు నాయత్తపటచుచుండ వలయు. ఆయనపై ఆగవర్నరు కన్నుపెట్టి యుండవలెను. అందువలన కోరి యారాజ్యమున కాయనవలనను నితర బంధువర్గమువలనను ఈతిబాధ తొలఁగును. జపానురాజుయొక్క నిబంధనలకు కోరియారాజు ఒప్పుకొనుట.

కోరియారాజ్యములోనున్న తమ కార్యస్థానమునకు ఆరాజ్యప్రజలు చేసిన యపకృతికిఁగాను 500000 * డాలరులను నాణెములను దండుగ నీయవలయుననియు (2) నూతన యొడంబడిక యేగ్గడవలయుననియు, (3) కోరియారాజు జపానారాజును తుమాపణ మడుగుకొనవలయుననియు, జపానురాజ్యమువారు కోరియారాజును నిరోధించిరి. ఆనిబంధనల నిరాకరింప బలపరాక్రమములులేని వాడై కోరియారాజు వానికి బద్ధుడయ్యెను.

జపాను దొరతనమువారు తమ సేనలను రణవిద్యయందుఁ దీర్పుచేసికొనుచుండుట చీనాదొరతనమువారు కొంతకాలము నుండి చూచుచుండిరి. ఆరాజ్యమున కట్లు ప్రబలసామర్థ్యము చేకూఱకమున్నె దానిని ముట్టడించి లోబఱచుకొనుట చీనాదొరతనము వారికి విధిక్యత్యమని వ్రాయుచు ముట్టడింపక ముందు చీనాసైన్యములను దుర్గములను మంచి స్థితిలో నుంచుటయేకాక బలపఱచుట యావశ్యకమనియు బ్రస్తుతపుస్థితిలో వారినై దాడివెడలుదురేని యోడిపోవుదురని లిహంగు చాంగుయొక్క యల్లుడు దొరతనమువారికి లిఖితపూర్వకముగాఁ దెలియఁజేసెను. ఆలిఖితమును లిహంగుచాంగునకు దొరతనమువారు విచారణనిమిత్తము పంపఁగా ఆయన చీనాసేనల స్థితియు దుర్గముల సంరక్షణయు, బాగు పడునంత దనుక జపానురాజ్యముపై దండువెడలఁ గూ.

* ఇది యొక బంగారునాణెము. దీని విలువ 4 పి. 2 పెన్సులు. అసగా నిప్పటి నకరసు వెలను బట్టి రు. 3—2—0.

డే దని ఖండితముగా వ్రాసెను. అప్పటికి జపానువారి సేనలును యుద్ధనావలను యూరోపుఖండ వాసులరీతిగా సిద్ధపఱపఁబడుచుండెను. లిహంగుచాంగు యొక్క యధికారముక్రిందనున్న సేనతప్ప చీనావారియొక్క కడమ సేన పూర్వాచారప్రకారము విలునమ్ములు ధరించునదిగా నేయుండెను. ఎట్లయినను లిహంగుచాంగుయొక్క యుపదేశమును విని దొరతనమువారు జపానువారితో బలాబలములఁ జూచుకొను తలంపు మానుకొనిరి.

దొరతనమువారికిని ఫ్రెంచివారికిని జగడము.

అట్లు జపాను రాజ్యముతోఁ గలహము తప్పినను ఫ్రెంచివారితోఁ గలహము చీనావారికిఁ దప్పదయ్యెను. ఆనాఁడు పరగణాయందు ఫ్రెంచివారు కొంత కాలము క్రిందట ప్రవేశించి క్రైస్తవమత బోధను జేయుచుండుటయు ఆబోధకులు చీనావారిచేతులలో దమప్రాణములఁ గోల్పోవుటయు 1858 సంవత్సరము పర్యంతము జరుగుచుండెను. అనియుటుండ 1787 సం. లో ఫ్రెంచి వారితో చీనా దొరతనమువారు చేసికొని యున్నయొడంబడికను చీనావారు నిరాకరించిరి. కావున ఫ్రెంచివారు చీనావారి రెండు దుర్గములను బాడుచేసి “సాయిగను” (Saigan) పట్టణమును ముట్టడించి వశపఱచుకొనిరి. చీనా రాజ్యములోఁ గొంతభాగమందు దమప్రభుత్వమును నెలకొల్పవలయు నను కోరిక 1870 సంవత్సరమందుఁ బ్రవర్తిల్లిన యుద్ధమున కనంతరము ఫ్రెంచి దొరతనము వారికి నంకురించి ప్రబలుటచే ఆ “సాయిగన్” పట్టణము నందలి ఫ్రెంచివారు చుట్టుప్రక్కలనుండు టాంకిన్ మొదలయిన ప్రదేశములను వశపఱచుకొన సాగిరి. టాంకిన్ ప్రదేశము ఆనాం పరగణాలోఁ జేరినదె. ఆనాఁడు పరగణా యనేక శతాబ్దములనుండి చీనావారికిఁ గప్పుచు చెల్లించెడియొక పాశ * గాని రాజ్యముగా నుండెను. ఆరాజ్య మేలురాజు తనపరగణా యొక్కయు తరభాగమును ఫ్రెంచివా రాక్రమింపయత్నించుచుండిరని తన విధిచొప్పున చీనా చక్రవర్తికి విశదపఱపఁగా నపుడు యుద్ధప్రసక్తిలేమండఁ జేసి

* పాశే గాని రాజ్యమేలు నతఁడు ప్రధానప్రభువునకు యుద్ధసమయములయందు దన సేనలతోఁబోయి విధిగాఁ దోడ్పడవలెను.

కొనుటకై “సాంకాయ” నదికి దక్షిణముందున్న ప్రదేశమును శ్రేణించివారి కిచ్చివేయుట యుచితమని లిహంగుచాంగు దొరతనమువారికిఁ దెల్పెను. ఆయన యభిప్రాయమును చీనా దొరతనమువారును శ్రేణించి దొరతనమువారును నిరాకరించిరి. అట్లు పదివత్సరంబులదనుక శ్రేణించివారు తమ చుట్టు ప్రక్కలనుండు ప్రదేశములను గడుముకొనుచుంటయు చీనావా రాష్ట్రములను సవ్యాపనవ్యభంగుల భంగపఱచుచుండుటయుఁ గలుగు చుండెను. పిమ్మట 1884 సం. లో శ్రేణించివారు చీనావారిని రెండుపట్టణములను ముట్టడించిరి. ఫ్రాన్సుదేశము దున్న చీనామంత్రి శ్రేణించివా రటుల ముట్టడించుట యుద్ధమునకుఁ బిలుచుటయే యగును గావున ముట్టడిని విరమింపవలయునని యచ్చటి ప్రభువునకుఁ దెలియఁజేసినను వినియోగింపదయ్యె.

శ్రేణించివారికిని చీనావారికిని గలయొడఁబడికయొక్క సరసము.

యుద్ధారంభమునకు ముందుగ నుభయకర్తులలో నేకక్షిపారి కుద్రదేశము కలదో వారు రెండవకక్షికి యుద్ధప్రకటన చేయుట యుద్ధధర్మము. అట్టిధర్మము చీనావారికి లేనందున శ్రేణించివారును విడిచిరట. అది యటుండ నుభయ దేశ సైన్యములును చీనాయందు హోరాహోరఁ బోరుచున్నను ఆయుభయ రాజ్యములనే స్తపుకట్టుబాటు చెడకయే యుండెనట. ఆకట్టుబాటుయొక్క సరసము నేమనవచ్చును! ఆకట్టుబాటు చెడకమున్నె శ్రేణించివారితో ననుకూలపడుట శ్రేయస్కరమని పికికో రాజధానిముందు “లిహంగుచాంగు మొదలయిన ప్రముఖులు భావించి పూర్వమొనరింపఁబడిన యొడఁబడికను నిరాకరించిన దోషము తమ యుద్యోగులయందే యున్నదనియు దానికిఁ గారకులయిన” కంగు మొదలయినవారి నుద్యోగములనుండి తొలగించితిమని యు శేషించినవారిని దగినట్లుగ శిక్షించితిమనియు నొకశాసనమును బ్రకటించిరి. పిమ్మట నుభయ రాజ్యములవారును సంధికియ్యకొనిరి. శ్రేణించివారి పక్షమున వారి నావికాసేనాధిపతియు, చీనావారి పక్షమున లిహంగుచాంగును సంధియేర్పాటునకు సర్వస్వాతంత్ర్యమును దమ తమ ప్రభులవలనం బడసియుండిరి. ఆ సంధియేర్పాటు లేమనఁగా (1) టాంక్విసు పరగణా శ్రేణించివారి యధీన

మందుండుటకు చీనాదొరతనమునా రొప్పకొనుట. (2) దాని సతిక్రమించి శ్రేణి
చివారు చీనాలోనికిఁ జొరకుండుట. (3) ఆ పరగణాను చీనాదేశమునకును
నడిమిమేర కాపద కలిగినప్పుడు శ్రేణిచివారు కాపాడుట. (4) ఆ పరగణా
నుండి చీనాసేనలు తక్షణమే వెడలిపోవుట.

సంధినిబంధనలలో నొక లోపముండుట.

కాని యుభయరాజ్యముల వారి కనుకొనని చిక్కొకటి సంప్రాప్తము
య్యెను. టాంక్విను పరగణానుండి చీనా సేనలెప్పుడు వెడలిపోవలయునో
యాకాల మొడంబడికయుండు నిర్ణయింపబడలేదు. శ్రేణిచివారి సంధికర్త
మూడువారములనుకొనెనట. చీనావారి సంధికర్త రి మాసము లనుకొనె
నట. సంధి చేసికొనబడినదని యా పరగణాకు సమీపముండున్న శ్రేణిచి
సేనానాయకునికిఁ దెలియఁజరగానే యాతఁ డత్యాతురముగ సేనాసమేతుఁ
డై యా పరగణాను స్వాధీన పఱచుకొనుటకు వచ్చెను. చీనాసైనికులు వారి
నడ్డగించిరి. మఱియుఁ దమకు సంధిసమాచారము తెలియలేదనియు పైని యధి
కారులకు వ్రాసి యుత్తరువు తెప్పించుకొను దనుక నగరములోఁ బ్రవేశింపవల
దనియు శ్రేణిచిసేనానికి చీనావారిమంత్రులు మువ్వరుచెప్పఁగా సతఁడు
వారినిదాకట్టుగఁ దన శిబిరముండుంచి యుత్తరువు తెప్పించుకొమ్మనెను. అం
తట నుభయసైన్యములకు యుద్ధము జరగుచుండఁగా నామంత్రులు తమ సై
న్యముల నాపఁబోవఁగా నది గ్రహింపఁజాలక శ్రేణిచి సేనానివారిని గుండువేసి
కాల్పించెను. పిమ్మట చీనాసైన్యము వీరావేశముతోఁబోరి శ్రేణిచివారిని
నూచముట్టుగనోడించిరి. శ్రేణిచివారికప్పుడు కొంతసహాయ సైన్యమురాగా
హతశేషులు ప్రాణములు దక్కించుకొనిరి. ఆ మొడంబడిక లోఁ గాలనిర్ణ
యముచేయనందుకు సంధికర్త లిరువురు నొండొరుల నిందించికొనిరి. మఱియు
నెవరిమట్టునకు వారు నిర్దోషుల మని సహేతుకముగ వాదించికొనిరి.

పైని నుడువబడిన కారణములచే మొడంబడికకు భంగము కలుగఁగా
శ్రేణిచివారు టాంగింగు (Tong king) పరగణాలోను ఫార్మోజా (For-
mosa) ద్వీపమునందునను యుద్ధకృత్యముల ప్రారంభించి 1885 సం. ఫిబ్రవరి

నెలలో రెండుపట్టణముల ముట్టడించిరి. మరియు “మిన్” (Min) నది ముఖద్వారమందు చీనావారి యుద్ధనావలు లంగరు వేయఁబడియుండుటఁ జూచి ఫ్రెంచివారానావలపై ఫిరంగులఁగాల్చి 7 నిమిషములలో వానిని దగ్ధము కావింపఁగా వానివైనుండు నావికులును సేనలును సముద్రముపాలై యా జలప్రదేశమును దమశరీరములతోఁ గప్పివేసిరి. అదియటుండ “క్వాంగుటంగు” “పుకీను” పరగణాల ప్రజల కన్యోన్యవైర మొకటి చిరకాలమునుండి యుగడుటచే నాపడవలలోనున్న “క్వాంగుటంగు” నావికులు సముద్రము లోఁబడి యీఁదుచు హతశేషులు “పుకీను” రేవుఁ జేరుచుండఁగా ఆపరగణాప్రజలు వైరానుబద్ధులై వారిం బొరిగొనిరి. చీనాసైన్య మట్టి దురవస్థపాలై యుండఁగా వారి సేనానాయకుడైన “చాంగుపీలన్” (Chang peilun) (ఇతఁడే లిహంగుచాంగుయొక్క జామాత) తాను ఫ్రెంచివారిని బిట్టుగ నోడించితి ననియు వారి యుద్ధనావలను సముద్రములో ముంచితిననియు చక్రవర్తికి మృషావార్తం దెలియఁజేసెను. పిమ్మట నిజస్థితి తెలియఁగా చక్రవర్తి యతనిని శిక్షార్థము చీనారాజ్యపుఁబొలిమేరకుఁ బంపివేసెను. కాని యతఁడు లిహంగుచాంగునకుఁ గాఁబోవు నల్లుఁడగుటచే శీఘ్రంబుగ మఱల నచ్చటనుండి రావింపఁబడెను. అనంతర మాతఁడు లిహంగుచాంగు కూతుం బెండ్లియాడి తన మామగారి వ్యవహారములఁ జక్కబెట్టుచుండెను. గొప్పవారి బంధువులు దోషులయ్యను దప్పించుకొనఁ గలుగుదురుకదా.

నూ త న న ం ధి.

తదనంతరము ఫ్రెంచివారు “కలంగు” చేరువనున్న చీనావారి కోటలను దాఁకి యయిదుసారులు విఫలములై తుదకు 1885 సం. మార్చి నెలలో వశపఱచుకొనిరి. అట్లుభయపైన్యములును బోరిపోరి విసిగిరి. పిమ్మట 1885 సం. జూన్ నెల 9 తేదీయం దుభయరాజ్యములకును నూతనమయిన యొడంబడిక జరిగెను. ఆయొడంబడిక నిబంధనలు తత్సార్వము సంవత్సరముక్రిందట లిహంగుచాంగు దొరతనమువారికిఁ దెలియఁజేసినవె. దొరతనమువారప్పు డా నిబంధనల నంగీకరింపక ఫ్రెంచివారితో ననవసరముగ యుద్ధమాడి 600000000 తాలులు

నాణెములను వ్యయపడి 'ఫూచౌ' (Foochow) తీరమందలి యుద్ధ నావలను గోలుపోయినపిమ్మట నంగీకరించిరి.

కోరియా రాజజనకుండు విడుదలఁ జేయఁబడుట.

ఆమధ్యకాలములో కోరియా రాజ్యముం దల్లరులు మరలఁ బ్రవర్తిల్లెను. కోరియా రాజయొక్క తండ్రియైన "టాయివెన్ కున్" (Taiwenkun) ను చీనాదేశమునకు మాయగాఁ దోడ్కొనివచ్చి యొకనగరమందు చీనాదొరతనమువారు తమచశములో నుంచికొనిరని గతంబున లిఖింపఁబడి యున్నది. ఆయనను ఆమరణాంతము విదేశమందుంచుటయే చక్రవర్తియొక్క యభిప్రాయమయియున్నను, చక్రవర్తి యొకప్పుడు బుద్ధిప్రమాదమువలన నతనిని విడుదలఁజేయించెను. ఆయన తనరాజ్యమయిన కోరియాకు మరలఁబోయి యచ్చట బరిపాలించుచున్న తనతనయుఁ డవలంబించియున్న నూతనపద్ధతులను ముఖ్యముగా యూరోపుఖండమందు వ్యాపించియుండురీతిగ పోష్టవ్యవహారపుపద్ధతినిఁ జూచి యసూయాపరవశుండై యాపద్ధతులను భంగపఱచుటకై తన పూర్వాచారప్రకారము కపటాలోచనలను జేయుచుండెను. పోష్టవ్యవహారపద్ధతిని నెలకొల్పుటకు నియమింపఁబడిన శుభదినముం దచ్చటి ప్రముఖులకు గొప్పచిందొనరింప నేర్పాటుచేసి యావిందుకాలముం దాయన ఘాతుకజనంబు చేఁ దనపట్టిని గిట్టింప నెట్టన సమకల్పెను. అదియటుండ జపానువారి కార్యస్థానమును మరల నాయన ముట్టడింపఁజేసెను. అంతట జపానువారి యువోగ్గులును సేనలును బూర్వమువలెనే పాఠిపోయి ప్రాణములు దక్కించుకొనిరి. కోరియా రాజ్యమునకుఁ బ్రత్యపకారముచేసి తమ గౌరవమును నిలుపుకొనుటకై జపాను దొరతనమువారు నావికాసైన్యమును బంపఁగా నాసైన్యము సియోల్ (Seoul) పట్టణతీరమున లంగరువేసెను. ఆసమయమునఁ దే చీనావారి సైన్యము కోరియా యందుఁ బ్రవేశించెను. కోరియా రాజ్యమును రక్షించువారమని యనుకొను చీనాదొరతనమువారికిని జపాన్ దొరతనము వారికిని బ్రచండభండనం బుద్ధండంబుగ జరుగునట్లుగ నుండెనుగాని వారిరువురకు నద్వైతమున నొడంబడిక యొక జేర్పడెను.

ఆయొడంబడికయొక్క నిబంధన లేమనఁగా.

- (1) ఆయొడంబడికయొక్క దినము మొదలుకొని నాల్గుమాసములలోఁగా నుభయరాజ్యములవారును దమ సేనలను కోరియానుండి తీసికొని పోవలయుననియు,
- (2) దేశక్షేమముకొఱకై తన సేనలకుఁ గ్రమశిక్ష నేర్పించి వారి కాయుధ సామగ్రిని సమకూర్చుమని కోరియా రాజునకుఁ దెలియఁజేయవలెననియు,
- (3) కోరియా రాజ్యమందల్లరులు పెల్లుగఁ బ్రవర్తించినపుడుభయరాజ్యముల వారుగాని యిరువురలో నొకరుకాని యాయుధుల నివారింపఁ బోవునపు డొండొరుల కాసంగతిని దెలియపఱచుకొనవలయుననియు,
- (4) అల్లరులు ముగిసినపిమ్మట నుభయరాజ్యములవారు కాని యొకరాజ్యమువారుకాని తమసైన్యములను కోరియానుండి తీసికొనివెళ్లవలయునే కాని యచ్చట నిల్వఁగ నుండఁగూడదనియు,

ఈచివఱనిబంధన నే చదువరులు ముఖ్యముగ జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలెను. ఏలయునీ చీనావారు దాని నుల్లంఘించుటవలననే వారికి జపానువారి తో నాశకరమయిన యుద్ధము సంభవించెను.

చీనా దొరతనమువారి నావికాసైన్య పరామర్శము.

కొద్దికాలముక్రిందట సమాప్తి నొందిన ప్రౌఢచివారియుద్ధమువలనను, ఆసన్నమగుచున్న జపానువారి యుద్ధముకొఱకును తమసైన్యమును బలపఱచుకొనవలె నను తలంపు చీనా దొరతనమువారికి నిమేషమాత్రము కలిగెను. దానిం బట్టి వారియుద్ధనావలు పెంపొందింపఁబడెను. చీనా రాజ్యము నన్యశత్రుపీఠారహితముగా నుంచుటకై యాయాపరగణాయధికారులందఱు తమమనవులను వశము కురిపించిరి. యుద్ధనావికావిచారగణసంఘమొకటి యేర్పఱుపఁబడెను. దానికి ప్రధానాధ్యక్షుఁడుగా చక్రవర్తియొక్క తండ్రియయిన “చక్ర” రాజన్యుఁడు నియమింపఁబడెను. అంగ్లేయనావికోద్యోగులలోఁజేరిన కెప్టెన్ లాంగు నావికాధ్యక్షుఁడుగా నేర్పఱుపఁబడెను. చీనాదేశపు సేనావ్యవహార

ములోఁ గ్రిందియధికారులని కొందఱుండుట, వారిపైఁ బెద్దయధికారులుండుట
యందఱిపై సర్వాధికారి యొకడుండుట యను నిబంధనలు లేవు. ఏప్రదేశా
ధికారు లాప్రదేశమునకే సర్వాధికారులు. కావునఁ బైనిఁ జెప్పఁబడిన “చక్ర”
అను రాజన్యఁ డుత్తరనావికా సంఘమునకే యధికారియయ్యెను. దక్షిణపు
నావికాసంఘమున కాయాప్రదేశాధికారులే సర్వాధికారులుగా నుండిరి. ఇంత
కుమున్ను సంభవించియున్న జపానుయుద్ధములో నట్టి యధికారవిభజనము
వలననే చీనాదొరతనమువారికిఁ జెఱుపు వాటిల్లెను.

ఉత్తర బర్మారాజ్యమునకుఁ బది సం॥ ల కొకసారి
చెల్లింప వలసిన కప్పము.

1886 సంవత్సరములో చీనా దొరతనమువారి కన్యదేశీయులతో ము
ఖ్యముగా నాంగ్లేయులతోఁ గొన్ని వ్యవహారములు కలిగెను. “ఆసంవత్సరం
బున బర్మారాజ్యమున “తీబా” యొక్క యక్రమ ప్రవర్తన బలముగుటఁజేసి
యాంగ్లేయులు “ఎగువబర్మాను” (Upper Burmah) ను స్వాధీనపఱు
చుకొనెడి యగత్యము కలిగెను. చీనాదొరతనము వారా రాజ్యముపైఁ దమ
కధికారము కలదని యారాజువలనఁ బదివత్సరముల కొకతూరి కప్పముం గొను
చుందురు. చక్రవర్తికిని ఆయన మంత్రులకును మనసులు నెచ్చకుండునటుల
వ్యవహరింపవలయునని చీనాదేశమందున్న యన్యదేశీయ కార్యస్థానమువారు
మిక్కిలిగఁ గోరువారగుటంజేసి చీనాదొరతనమువారు బర్మారాజ్య వ్యవహార
ములతోఁ జోక్యముకలుగఁజేసికొనుట మానుకొందురేని దశ వార్షిక మయిన కప్ప
మును వారికిఁ దాము పంపుచుందుమని యానాంగ్లేయులు తెలియఁజేసిరి. చీనా
దొరతనమువా రంగీకరించిరి. “ఆంగ్లేయు లట్లు తెలియఁజేయుట సంగతి సం
దర్భముల నెఱుంగని కృత్యమైయుండెను.

1842 సంవత్సరము మొదలుకొని యాంగ్లేయుల కృషియంతయు నాం
గ్లేయరాజ్యమువారు చీనాదొరతనమువారితోఁ దుల్యమర్యాదగలవారని చీనా
దొరతనమువారికి మనంబున గాటంబుగ నాటించుట కేయై యుండఁగా వారికి
లోఁబడినవారివలె గప్పము చెల్లించుట కియ్యకొనుట యెంత విరుద్ధకార్యము?

అయినను ఆశియాఖండరాజ్యముల మర్యాదను మాటలను బాగుగ నెఱుంగక
యచ్చటి యాంగ్లేయులట్లు లోబడిరని యూహింపఁదగియున్నది. అట్లు కప్ప
ముచెల్లించుట యనుచితమని వివేచనాబుద్ధిచేఁ బదంపడి యెఱింగి దానిని మాని
వేసిరి. అని యాంగ్లేయచరిత్రకారుఁడు విచారము సూచించుచు లిఖించెను.

రుషియావారితో నొడంబడిక.

కోరియాఖండలి యల్లరులవలన చీనా, జపాను రాజ్యములకే కాక రు
షియావారికిని దొందరకలిగెను. రుష్యావారికి కోరియారాజ్యము యొక్క
పాలిమేరలయందుఁ గొన్ని ప్రదేశములు కలవు. కావున వారు. కోరియారా
జ్యమందు వెంట వెంటనే యల్లరులు జరుగుచుండుటచేఁ దమప్రదేశములకుం
గూడఁ బెద్దబెడదగనున్న దనియు చీనాదేశమందలి యుత్తరప్రాంతవాసులు
కోరియారాజ్యముయొక్క దక్షిణప్రాంతములపై దాడి వెడల నుంకించుచుండి
రనియు నట్టి గొడవలఁ దడవు సేయక యడచుట కర్జంబనియు చీనాదొరతనము
చారిని నిరోధింప సాగిరి. కోరియాకు దక్షిణదిశను దూరముగనుండు “పోర్టుహా
మిల్టను” దీపిని ఆంగ్లేయప్రదేశ సంతకూటాంతముగ తక్షణమే వశపఱచుకొ
ని యింగ్లాండునుండి తంతివార్తరాయ నాంగ్లేయుల లచ్చటఁ దమబావుటాను
నెలకొల్పిరి. పికికొరాజధానియందున్న రుషియామంత్రి యాంగ్లేయుల చర్య
చూచి తామును మఱియొకప్రదేశము నాక్రమించుకొనెదమని పోరాడెను. అదృ
ష్టవశమున నామంత్రికిని లిహంగుచాంగునకును నొడంబడిక కుదిరెను. పోర్టు
హామిల్టను దీనిని అన్యదేశీయులవశ మొనరించుట సంభవించెనేని దానిని చీనా
దొరతనమువారు రుషియావారివశమే చేయునట్లును రుషియావారు కోరియా
రాజ్యముయొక్క తెరువునకు లేశమాత్రమును బోఁగూడనట్లు నాయొడంబడి
కంబట్టి యేర్పడెను. ఆయొడంబడిక నిబంధనలు తమకును ననుకూలముగనుం
డుటచే నాదీనిని ఆంగ్లేయులు 1887 సంవత్సరము ఫిబ్రవరి 27 తేదీని విడి
చి పెట్టిరి.

1888 సంవత్సరములో నన్యదేశీయులవలని తొందరులు చీనా రాజ్యము
వకు లేవు, దొరతనమువారు తమ సేనాభివృద్ధిజేయుటయు, దానిని గ్రహ

శిక్షలోనుంచుటయు నిట్టికార్యములయందుఁ బనిగలిగియుండిరి. కాని విలున మ్ములధరించుట యనెడి పూర్వపద్ధతినే పెంపొందించుచుండిరి. ఈవిషయమై చీనావారి మూఢత్వము బహునిందార్హముగా నున్నది. హైనాన్ పరగణా యందుండు సేనలు కవాతుచేయు మైదానమునకు వచ్చి 30 సంవత్సరములయినదనియు, విలువిద్య యొకవిధముగ నుపయోగకరమయినను రణరంగములయందుఁ దుపాకులును ఫిరంగులునుమాత్రమే మిక్కిలి ప్రయోజనకారులుగను జయప్రదములుగ నున్నవనియు అపరగణాధికారి దొరతనమువారికి లిఖించెను. పాపము ! పూర్వమునుండి చీనావారు యుద్ధకాశల్యము లేశమాత్రమును లేని యనాగరికజనులతోను నడవిజనులతోను విలునమ్ములచేతనే బోరాడి జయమొందుచుండిరి. కావున సర్వకాలము తమ్మును విలువిద్యయే రక్షించునని నమ్ముకొనియుండిరి.

హైనాన్ దీవియం దల్లరుల నడచుట.

ఆసంవత్సరంబుననే “హైనాన్” (Hainan) దీవియందుండెడి యాదిమనివాసులు కలహింపఁగా చీనాసేనానాయకుఁ డచటికిఁబోయి బహుకాలము పోరాడి వారి నడంచి దొరతనమువారి వలన మెప్పునుజెందెను. దొరతనమువారియనకు మరకతమువంటి యొకరాయిచెక్కిన బొట్టనప్రేలియుంగరమును, అట్టిరాయిచెక్కిన పిడిగల బాకును, రెండుపెద్దసంచులును, రెండుచిన్న సంచులును బహుమానముచేసిరి.

1887 సం. యొక్కప్రారంభమున చక్రవర్తికి యుక్తవయస్సు అనఁగా 16 వత్సరంబుల ప్రాయమువచ్చెను. కావున ఆయన స్వయముగాబరిపాలింపవలసియుండెను. కాని రాజ్యభారము వహించుట కాయన సమ్మతించనట్లు కనుపించెను. ఆయనకు మాఱుగఁ బరిపాలించుచున్న చక్రవర్తిని రాజ్యము స్వయముగ నేలుకొమ్మని దేశపు చట్టములంబట్టికోరఁగా చక్రవర్తి యట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెనట.

వృద్ధ చక్రవర్తిని శాసనముఁ బంపెనని వినగానే సముద్రమధ్యమందుండి యొడ్డుఁగాననివాఁడు వడఁకునట్లు వడఁకితిని. ఇంకగొన్ని సంవత్సరంబులు దనుక

రాజకీయవ్యవహారములలో నామె నాకు బోధకురాలుగా నుండుగాక. అయినను నేను సోమరిగానుండుటకు సాహసించన. నాపరిపాలనలోఁ బదుమూడవ సంవత్సరంబునఁ బ్రథమ చాంద్రమాస పూర్ణిమాదినఁబున రాజ్యభారము వహింతునని యాకాశమునకును, భూమికిని, బూర్వులకును, చక్రవర్తినియొక్క యాజ్ఞాను సారముగ విన్నవించితిని. * ఘనతవహించిన చక్రవర్తినిచే నడిపింపఁబడునాడ నై శ్రద్ధతో నన్నియు నెఱవేర్చెదను”

కారణములు.

“పదుమూడవ పాలనా వత్సరంబున” అని చక్రవర్తి నుడువుటకుఁగా రణమేమనఁగా నీ చక్రవర్తి నాల్గవ వత్సరంబుననే ప్రభువయ్యెను. ఆయనకు మాటుగ చక్రవర్తిని యేలుచుండెను. అప్పటినుండి గణింపఁగా బండ్రెండువత్సరంబులు గడచినవి. వాస్తవముగా ఆచక్రవర్తినియే 1889 సం. దనుక పరిపాలించెను. ఘటియు నాసంవత్సరమునుండి యింక గొంతకాలము రాజ్యపాలన మామెయే యించుమించుగఁజేసెను. చక్రవర్తి రాజ్యభారము ను వహించుట కేల నిరుత్సాహిగానుండెనోయని వితపోవనక్కఱలేదు. చక్రవర్తినిగాకపోతినని యెవఁడును జింతింపఁబనిలేదు. ఏలయన నగరమువిడిచి బహిర్గమనంబెప్పుడో చేయుటకలుగునేకాని యెల్లప్పుడు నగరమందె కారాగృహమందవలెఁ జక్రవర్తి యుండవలెను. ఆయన నగరువిడిచివెళ్లకలసియున్న ప్రయాణములయందుఁగూడ నతిభారములయిన రాజ్యవ్యవహారము లాయనవేంట నే యుండును. అత్యున్నతస్థితి యందుండువారు మహద్భుష్టకాలులని సామాన్యంబుగఁ దోచును గాని వారిబన్నంబుల నెన్నతరముకాదనునది చదువరులెఱుంగని విషయముకాదు.

చీనాదేశమందుండెడి యతిదీర్ఘమయిన యాంగ్ టిసుకి యాంగునది యేఁటేటఁబొంగి పొరలి పొలముల నాశముచేసి గ్రామాదులఁ దుడిచివెట్టును. కావుననే దానిని “చీనాదేశదుగ్ధమని” సార్థకముగాఁ జెప్పెదరు. ఆప్ర

* పూర్వులకు మనవిచేసుకొనుటయెట్టిదో రెండవయధ్యాయమందు వివరింపఁబడియున్నది.

వాహము 1887 సం. లో నపరిమితంబుగఁ బొంగి దేశోపద్రవము మిక్కుటంబుగఁ బొనరించెను. అందువలనఁ జక్రవర్తికిఁ భూమిపన్నువఱనిరాబడి చాలఁగ నష్టమయ్యెను. అదియటుండ “పూచా” నగరమందుండెడి బ్యాంకులోసొమ్ము స్వల్పముగనుండఁగ ఆ బ్యాంకుమీఁదికి నాసొమ్మునుమించిన హుండీలు దెలిపి తక్కువగ నీయఁబడెను. సొమ్ములేదని బ్యాంకుమూసివేయఁబడఁగా జనులు కోపోద్రేకంబుతో నా బ్యాంకును ముట్టడించి. సొమ్ము దోచుకొని తమనష్టములఁ బూర్తిచేసికొనయత్నించిరి కాని విఫలమ నొరధులయిరి. రాజకీయవ్యవహారముల కొఱకగు వ్యయమును దగ్గింపవలయునని యుద్యోగులకును, నుత్సవాదులనిమిత్తము స్వల్పవ్యయములు చేయవలయునని మఱియొకరికిని ద్రవ్యలోప ముంబట్టి చక్రవర్తి శాసనములముగ గట్టియు తరువు చేసెను.

వార్తాతంత్రీ.

ఆ సంవత్సరముననే ఫ్రెంచివారితో సంభవించిన యుద్ధముంబట్టి చీనా రాజ్యమందు పికిన్ రాజధానినుండి యతిహారమున నైర్వతిమూలనుండు యూనాన్ నగరము దనుక “వార్తాతంత్రీ” (Telegraph) నిర్మింపఁబడెను. అది పూర్వాచారవిరుద్ధ కృత్యమనియు దానినిదీసివేయుమనియు మూఢజనులు కలఁపింపఁకుండిరి. రాజ్యమునందుఁ జిరకాలమునుండి వ్యాపించియున్న మూఢత్వము జనులనువిడిచిపోవుకాల మాసన్నమగుచున్నదని తలఁపవచ్చును. మంగోలియానందుండు జిహోలు (Jehol) నగరములోనున్న రాళ్లగనులను ద్రవ్యనారంభించిరి. భూమినినొక దేవతగా చీనావారాధించుటంజేసి దానిని ద్రవ్యనియోడల నుపద్రవము సంభవించునని వారు తలఁతురు. అట్టిమూఢభావముచేతనే 20 సం. లక్రిందట వారు వల్లమాలిన యల్లరిచేసిరి. అట్టిభావము కూడదని లిహంగుచాంగు జనులకు మనంబున నాటఁజేసి యల్లరిలేకుండ జనులొద్దంబడు నట్లు కావించెను.

మితవ్యయము చేయవలయునని చక్రవర్తి శాసనమును బ్రకటించినను 1887 సం. లో నగరమందనేక యుత్సవములు జరుపఁబడెను. చక్రవర్తి వివాహము చేసికొనుసమయము వచ్చెను. యహోనల (Yehonala) అనునామెను

1889 సం. మార్చి నెలలో మహావైభవముతో ఆయన పరిణయమయ్యెను. ఆ కన్య చక్రవర్తినికి సోదరపుత్రిక. మఱియు చక్రవర్తి దేశాచారప్రకారము పర కన్యల నిరువురను జేకొనెను. శాసనప్రకారము చక్రవర్తియొక్క వివాహముం దు జరుగవలసిన లాంఛనము లేదు. అవియేవియనిన. (1) వధూవరులకుఁ గట్నములను బంపుట (2) వివాహోత్సవము (3) వధూవరులు కలసి పూర్వుల నారాధించుట (4) “చక్రవర్తిని” యను బిరుదును వధువున కొసంగుట (5) వధువు వృద్ధచక్రవర్తినికి బహుమానమిచ్చుట (6) ఆశీర్వాదములను బొందుట (7) దర్బారు విందు.

చక్రవర్తియొక్క కృతజ్ఞత.

సర్ రోబర్టు హార్టు (Sir Robert Hart) మొదలగు నుద్యోగులు వివాహకాలముం దధికముగా సన్మానింపఁబడిరి. చక్రవర్తి వివాహితుఁడైనందున రాజ్యచట్టములప్రకారము ప్రభుత్వము వహించెను. పదునెనిమిదవత్సరములు రాజ్యభారము వహించిన వృద్ధచక్రవర్తిని విశ్రాంతిగ నివసించుటకై యొకదివ్యభవనమును గట్టించుటయే చక్రవర్తియొక్క ప్రథమోద్దేశ్యమయ్యెను. చక్రవర్తియొక్క కృతజ్ఞత కామె యానందించి శాసనముఖులను నిట్లు ప్రచురించెను.

“చక్రవర్తి యుక్తవయస్సు కలవాడయ్యెను. ఆయన తనదేహమును జక్కఁగాఁ గాపాడుకొని బుద్ధిని వికసింపఁజేసికొని, రాజ్యకార్యముల నిరంతర శ్రద్ధాపూర్వకంబుగ నివర్తించి తనప్రజలయం దనురాగము కలవాడై యుండుటయే మమ్మున సమ్మానించుటగా భావించెనము.”

ఈ ప్రశస్తోపదేశమును చక్రవర్తి త్రికరణ శుద్ధిగ ననుసరించి నడుచుకొనెను. అటుల నడుచుకొనుటచే ఆయన విశ్రాంతియను మాటయే యెఱుంగఁడయ్యెను. చానికి దార్కాణములుగ ఆయన ప్రతిదినము తెల్లవారుజామున 2 గంటలకు నిద్రలేచి నగరువిడిచి భూదేవతాలయమునకుఁ బోయి పూజించి, 4 గంటలవేళకు నగరునకు మఱి ప్రాతఃకాలభోజనముచేసి, పిమ్మట నగ్నిదే

వతాలయమునకుఁ బోయి ధూపాదుల సమర్పించి నగరునకుఁ దిరిగివచ్చి రాజ్య కార్యముల నివర్తించుచుండెను.

ప్రతినిధిగ వృద్ధచక్రవర్తినిఁ బరిపాలించిన కాలమంతయు రాజ్యమున కనేకకష్టములును దొందరలును సంప్రాప్తము లయ్యెను. అయినను నట్టియత జడు లనుసుళ్లచే దుస్తరంబుగ నున్న యక్కాలప్రవాహంబుపై నామె రాజ్య మనునావను నిరపాయంబుగ నడపించెనని చెప్పుటకంటె నామెయొక్క శక్తిసామర్థ్యముల నధికముగ వర్ణింపవలెనా? కాని క్వాంగుషుచరిత్రయొ క్క పరిపాలనారంభమందే రాజ్యమం దల్లరులు సాగెను. అవి వెంటనే ని వారింపబడినను గొంతకాలము దనుక రాజ్యమందు నెమ్మది లేదు.

ఈవఱలో చక్రవర్తి బాలుడయ్యాయుండుట వలన నన్యదేశ రాయబా రులకు చక్రవర్తియొక్క సందర్శనము యుండలేదు. రాయబారులు సంద ర్శనమును గోరినంత మాత్రముననే 1890 సం. డిశంబరు 12 తేదిగ్గి పికిక్ గేజటులో నిట్లు చక్రవర్తివలన ప్రకటింపబడెను.

రాయబారులకు సందర్శన మిచ్చుటను గూర్చి.

“ఒడంబడిక లయినది : మొదలుకొని విదేశీయరాజ్యములకును మారా జ్యమునకు నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు సితర లిఖితములను రాజముద్రలు గలవై యశ్శాన్య గౌరవసూచకముగాఁ బ్రవర్తిల్లుచున్నవి. దానంజేసి యశ్శాన్య మైత్రి నానాఁటికి నురక్షితముగ నుండెను. ఈరాజ్యముతో సఖ్యముగానుం డుటకై యన్యదేశీయ రాయబారులు మాయందు నిండుగ రాజభక్తి గలవార లైయుండుట నేనెఱుంగుదును. సంతసించుచుందును. గతవత్సర ప్రథమద్వితీ యమాసములలో సర్వ ప్రజాసంతోష కార్యములు ప్రాప్తించినప్పుడు విదేశీ యరాయబారులకు విం దొనరింపవలయునని సభికులకు “చక్రవర్తిని” యుత్త రవు చేసెను. అయుత్సవ మెల్లప్పుడు స్మరింపఁ దగినదియు నానందమిచ్చు నదియుగదా. నేను స్వయముగా రెండు వత్సరములనుండి పాలించుచున్నా ను. కాబట్టి రాయబారులకు దర్శనమిచ్చు సమయమయియున్నది. “ఁబుంగు చి” చక్రవర్తి 1878 సం. లో నిచ్చినట్లుగానే దర్శన మీయఁబడును. మ

తీయు రాజధాని యందుండు. రాయబారులను సమ్మానించుటకై కొలువుదీ. ర్చుటకుఁ బ్రతివత్సరంబున నొకదినము నిర్ణయింపబడును. రాబోవు వత్సం- బులలోఁ బ్రథమమాసమందు నొకదినము నిర్ణయింపుడని సభికులు నన్నుఁ గో రవలయును. అశ్వదేశీయకార్యస్థానమం దామునుసటిదినము రాయబారులకు విందొసరింప వలయును. ఆరీతిగనే ప్రతివత్సరంబునను బ్రథమమాసములో జ రుపుచుండవలెను. దానికి సంబంధించిన విధు లేకరీతిగనే యుండును. నూతన రాయబారులను సహిత మప్పుడే గౌరవించెదము. అటుల గొలువుదీర్చియున్న ప్పుడు రాయబారులు తమకు విందొసరింపు మని నన్ను లిఖితపూర్వకంబుగఁ గోరవలెను. దానంజేసి విదేశీయ రాజ్యములతో సఖ్యముగ నుండుటకు నాకుఁ గల యధికాభిలాష ప్రకటితమగును.”

చక్రవర్తి దర్శన మిచ్చుట.

ఈశాసనము విదేశీయ రాయబారుల కానందకరంబుగ నుండెను. కాని 1873 సంవత్సరంబున టుంగుచి చక్రవర్తి కాలంబున నేనుల్పభవవంబున రా జసందర్శనము జరిగెనో యీభవనమందె యది జరిగెను. అది యటుండ రా యబారులు తమ యధికారపత్రిములను చక్రవర్తికిఁ బురోభాగమందుండు బల్ల పై నిదివఱకువలె నుంచక యాయన సన్నిధానవర్తియగు రాజన్యునిచేతి కీసు వలయునని నూతన మైన యేర్పాట్లొకటి కలిగెను. రాయబారుల నవమానించుట కటుల నేర్పడిన ట్లుద్యోగులును బ్రజలును దలఁచుచుండిరి. దానిని. రాయబా రులు లక్ష్యపెట్టలేదు. చక్రవర్తి రాయబారుల కుచితగౌరవముతోఁ బ్రత్యు త్తర మిచ్చెను. ఎట్లయినను సందర్శనము రాయబారులకుఁ దృప్తికరముగ నుం డనందున నటుపిమ్మట సందర్శనమునకే పోఁగూడదని వారునిశ్చయించుకొనిరి. అట్టి నిశ్చయమును రాయబారులు పూర్వమే కలిగియుండిరేని చీనాచక్రవ ర్తుల వలన నవమానములు పొందకయే యుండురని యొగ్గేసు చరిత్రకారుఁడు శాఘించెను.

జపానువారితో యుద్ధ మాగన్న మగుచుండుట యెఱింగి చక్రవర్తి వి దేశ రాజ్యములవారి ప్రాపకమును సంపాదించుకొనుటకై రాయబారుల ప్రార్థ

నల సమయానుకూలంబుగ నంగీకరింపుచు నొకప్పుడు జర్మానియా దేశపు రా
యబారి తన సందర్శనమునకు 1898 సంవత్సరంబున రాగా గౌరవించి యా
యన వెడలి పోవునప్పుడు తానులేచి వీడ్కోల్పెనట. చక్రవర్తి రాయబా
రులకు నంత సులభసాధ్యుడగుటం జేసి రాయబారు లప్పటినుండి యిప్పటికి
నధిక స్వాతంత్ర్యముతో వ్యవహరించుచుండిరి. 1894 సం. నవంబరు నెలలలో
చక్రవర్తి తన నగరునందె (1) అమెరికా, (2) రుషియా (3) ఇగ్లాండు (4)
ఫ్రాన్సు (5) బెల్జియము (6) స్వీడను (7) స్పెయిన్ రాజ్యముల రాయబా
రులకు దర్శనమిచ్చి తనతో సమానులనుగా గౌరవించెను. చక్రవర్తిని సందర్శించు
కార్య మెంతదుర్ఘటంబుగ రాయబారుల కుండెతో గతంబున లిఖింపబడి యుం
డుటం జేసి కాలక్రమంబున నదియెంత సులభసాధ్యమయ్యెనో యావిషయము
తుదకట కీపేరాలలో లిఖించుటంబట్టి 1898 సం. ను జెప్పుట కలిగినది. ఇకను 1887
సంవత్సరమందలి చరిత్ర గతచరిత్ర ననుసరించి యిప్పుడు లిఖింపబడుచున్నది.

చీనాసర్వకలాశాలలో గణితశాస్త్రప్రవేశము.

చీనావారిలో గేవలము పూర్వాచారపరాయణులు కాని కొందఱకు
యూరోపుఖండవాసుల గణితశాస్త్రము * చీనాదేశవిద్యార్థు లభ్యసించుట
యగత్యమని గట్టితలంపు గలదు. కావున 1866 సం. లో “కంగు” మొదల
యిన వారలు సర్వకలాశాల వేర్పఱచి దానియందు దా శాస్త్రమును బ్రవేశపె
ట్టవలయు నని చక్రవర్తిని బ్రార్థించి యాయన యనుమతిం బడసి యాప్రకా
ర మేర్పఱచిరి కాని యట్టి యుద్యమము ఫలించుటకుఁ బరిపక్వకాలము రానం
దున నది నిష్ఫలమయ్యెను. తిరిగి 1887 సం. లో మఱు చక్రవర్తియొక్క

* ఇది యూరోపుఖండమందు ద్వివిధము (1) అచ్చము (2) మిశ్రము.
అచ్చము మూర్తములయిన వస్తువులనుండి వేలు గానుండును. దానిలో నంకగణి
తము, బీజగణితము, త్రికోణగణితము నిట్టివి చేరును. మిశ్రమందు మూర్తము
లయిన వస్తువుల పరిమాణాదులు చెప్పబడును. దీనిలో జ్యోతిషశాస్త్రము
అక్షి శాస్త్రము నిట్టివి చేరును.

యంగీకారమొంది యాశాస్త్రమును సర్వకలాకాలయందుఁ బ్రధాన పాఠము లఱిఁ జేర్పఁబడెను.

పూర్వాచారబద్ధంబయిన పండిత బృందంబు విదేశీయ గణితశాస్త్రాభ్యాసమును నిరసించి, ద్వేషించి, మూఢజనంబును గలహంబునకుఁ బురికొల్పెను. చౌహాన్ (Chow Han) అను పండితుఁ డుద్యోగదశయందుండి యాకలహానలంబుఁ బ్రజ్వలింపఁజేయుటకుఁ బ్రబలమహాబలుండై క్రైస్తవమతబోధకులపై నతి నీచమయిన యపవాద లాపాదించి కాగితంబులపై వ్రాసికొన్ని ప్రదేశములయందుఁ బ్రచురపఱచెను. అనిందలు గతంబున 13 వ యధ్యాయమందు లిఖింపఁబడియున్నవియే. మఱియుఁ గొన్ని నూతనములుకూడఁ నుండెను. కావున “పుహు” మొదలయిన యేడుపట్టణములయందుఁ బ్రజలు క్రైస్తవదేవాలయములను వారి నివాసగృహములను నేలమట్టముగఁ జేసి యాంగ్లేయుల నిద్దఱును వధించిరి. ఆయక్రమముల విచారింపుమని యాంగ్లేయరాయబారి నిరోధింపఁగా చీనాదొరతనమువా రుపేక్షాభావముతో నేమో విచారించినట్లు నటించిరి. పైనిఁజెప్పఁబడిన ‘చౌహాను’ను స్వేచ్ఛగాఁ బొమ్మని విడిచిపెట్టిరి. సభికులు కలహమునుగుఱించి తెలియఁజేయఁగా చక్రవర్తి శాసనమూలముగా నిట్లు ప్రత్యుత్తర మొకటిమాత్ర మిచ్చెను.

కలహము నివారించుటకై చక్రవర్తిశాసనప్రకటన.

“ఈరాజ్యమందుఁ క్రైస్తవమతము ప్రవర్తిల్లుటకు నొడంబడికవలన నంగీకరింపఁ బడియున్నది. కావునఁ దదోద్బోధకులు సురక్షితులుగ నుండునట్లు తగు జాగ్రత్త వుచ్చుకొనుఁ దని యుద్యోగుల కానతిచ్చి యుంటిమి. జనులను సన్మార్గులనుగఁ జేయుటయే యీ మతోద్దేశమయి యున్నది. చీనావారికిని ఆమతబోధకులకును నన్యోన్యమైత్రి యుండవలెను. వారి కుపద్రవము కలుగఁ జేయవలయు నని కొందఱు దుర్మార్గులు వారిపై నపవాదలుమోప సమకట్టుచున్నారు. అట్టిదుర్మార్గు లీరాజ్యములో నల్లెసలయందు న్నారు. ఆమతబోధకులకును విదేశీయపర్తకలకును వారివలన లేశమాత్రమయిన యాపద గలుగకుం

డఁ బ్రదేశాధికారులు జాగరూకులై యుండవలయు. ఈశాసనమును జనులకం-
దటను దెలియునట్లుల రాజ్యమందంతటఁ బ్రకటింపవలయును ”

ఈశాసనప్రకటన జరిగినపిమ్మట రాజ్యమందు గౌరవకాలము నెమ్మది
నెక్కినెను. కాని విదేశీయులయెడ ద్వేషము నిర్మూలింపఁబడలేదు. మఱి
యు చీనారాజ్యమున కన్యరాజ్యముల వలన నాపద గలుగుచున్నప్పుడు తమ
రాజ్యమందన్యదేశీయులతోఁ గలహింపఁదనియు, నట్టియాపద నివారింపఁ బడి
నతోడనే చీనావా రన్యదేశీయుల బాధింపఁ జూచెదరనియు, నన్యదేశీయులు
గ్రహించియుండిరి. అందుకు నిదర్శనముగా చీనావారికి జపానువారితో 1895
సం. లో యుద్ధము ప్రసక్తించియుండునంత దనుక నన్యదేశీయులతోవా రను
కూలముగ నుండినట్లు నటించి జపానువారితో నొడంబడికయైనతోడనే
పుకీక్ పరగణాయందలి మిషనరీలగృహముల ముట్టడించి కొందఱను గిట్టిం-
చిరి. జర్మానియావారి మిషనరీ నక్రమంబుగ జంపి యందు వలన చీనావా
రనుభవించిన నష్టము ముందు నుడువఁబడును. మొత్తమున చీనావారు సమర
సాధ్యులేకాని సామసాధ్యులు కారని యాంగ్లేయచరిత్రకారుఁడు లిఖించె
ను. 19 వ శతాబ్దమందలి గతచరిత్రవలన నంతగానే కన్పట్టుచున్నది. అది య
సమర్థ పరిపాలనదోషమని గ్రహింపఁదగియున్నది.

14 వ అధ్యాయము.

క్లాంగషుచక్రవర్తియొక్క పరిపాలనాశేషము.
జపాను రాజ్యముతో యుద్ధము. నవీనవృత్తాంతములు.
చీనావారును జపానువారును కోరియాయందలి
కలహముల నివారింపఁబోవుట.

కోరియా రాజ్యవ్యవహారములే చీనావారికిని జపానువారికిని గలహ
కారణము లగుచుండెను. ఆయుధయరాజ్యములవారును కోరియా రాజ్యమును

వెవ్వేలుగ ముట్టడించుటంజేసి యారెండు రాజ్యములకును లోబడియున్నట్లు కోరియా రాజు నటించు చుండెను. అదియుటుండ జపానువారికిని చీనావారి కిని గతంబున జరిగిన యొడంబడికలో నాయుధయ రాజ్యములలో నెవరు కోరియా దేశమునకు సైన్యముగఁ బోవుట కలిగినను రెండవరాజ్యము వారి కాసమాచారము తెలియఁ జేయవలయునని యొక నిబంధన యుండెను. కో మకొకాతోలికు మతమును కోరియాప్రజలలోఁ గొందఱవలంబించి యుండిరి. ఆదేశమందలి స్వమతి ప్రజలు వారితో 1894 సంవత్సరంబునఁ గలహింపఁ దొడగిరి. కోరియాయందున్న జపానువారు తత్కాలమా నివారణంబొనర్ప యత్నించిరి కాని విఫలులైరి. కావున కోరియా రాజు చీనాదొరతనము వారి సహాయము వేడెను. చీనాదొరతనమువారా కలహము వారిచుటకు సైన్యముఁ బంపిరి కాని పైని నిబంధన ప్రకారము జపాను వారికిఁ దెలియఁ జేయరైరి. దానికిఁ దగినట్లు జపానురాజ్యము వారు నొక సైన్యము నప్పుడే కోరియాకుఁ బంపిరి. అటుల నుభయ సైన్యములు నొక తావుననే తారసిల్లెను. కాని యొండొ రులతో సమరం బొనర్పఁబూని యుండలేదు. కోరియా రాజ్యపాలనమునకై కొన్ని నూతనయేర్పాటు లారాజునకుఁ దెల్పి జపానువారు తృప్తి జెందియుండిరి. జపానీయు లంత విశేకంబుతో వ్యవహరింపఁగా వారట్టియేర్పాటు లఁ జేయుట కధికారము లేనివారనియుఁ దామే కలవారమనియు చీనా వారు వారి నధిక్షేపించిరి. జపాను రాజ్యమువారా యుల్లంఘనను సహించి యూరకుండిరి. మఱియు జపానీయుల యుద్ధనావలు జూలై 20 తేది నాటికి కోరియాతీరమును విడిచిపోవలెనని చీనావారక్రమముగ జపానువారిని నిరోధించిరి. దానికిని జపాను దొరతనము వారు ప్రతిఘటింపలేదు. చీనా వారు తమకుఁ దెలియకుండ కోరియాప సేనలను బంపినయెడలఁ దమ్మును యుద్ధమునకుఁ బిలిచినట్లే భావించుమని మాత్రము జపానువా రనిరి. అటులఁ జేయుమని చీనావారు జపానీయులకు మృదుమధుర వచనము లేమేమొ చెప్పిరి. చీనావారి వ్యవహారములు పయోముఖ విషకుంభంబులఁ బోలునని జపానీయు లెఱింగినవా రగుటంజేసి మూడు యుద్ధనావలను “పిచిలీ”(Pichili) సింధుశాఖలోఁ గావలి యుంచిరి. జపానీయుల దూరదృష్టిని సార్థికరిం

చుటకొ యన్నట్లు జూలై నెల 25 తేదీ యుదయమున భోజనపదార్థములను సైన్యమును గల యొకపడవయును రెండు యుద్ధనావలును కోరి

చీనావారి కపట వ్యాపారము.

యాకు చీనాదొరతనము వారు పంపిరి. ఆసింధుకాఖయందున్న జపానీయు యుద్ధనావికు లా కపట వ్యాపారముఁ జూచి యుద్ధసన్నద్ధులై చీనావారి యుద్ధనావలతో నోకదానికి ఫిరంగులచే ఛిద్రములు కావింప నది మునిగి పోయెను. రెండవ యుద్ధనావాధికారి సామగ్రి యున్న పడవను జపాను వారికర్పణము చేసి తననావను కోరియాకుఁ దీసికొనిపోయెను. సామగ్రిపడవను జపాను తీరమునకుఁ దీసికొనిపోమ్ముని దాని కెవ్వెక్కడు జపానీయు లా జ్ఞాపింపఁగా తనసైనికులు తన నట్లు చేయనీయకుండీరని వాఁడు మాటువల్కుఁగా జపానీయులు దానిపై ఫిరంగులఁ గాల్చి ససైన్యముగ దానిని సముద్రగామిం జేసిరి. అది యెంతదుఃఖకరము. అంతట నుభయరాజ్యముల వారును పాపాటముగ యుద్ధ ముపక్రమించిరి. “అసాను” పట్టణ సమీపముం దొక యుద్ధము ప్రవర్తిల్లెను. చీనాసేనానియైన “యే” (Yeh) పిరికివాఁడును, ఆలోచనలేనివాఁ డగుటంజేసి యచ్చట కొంతసేనను విడిచి యుత్తరముననున్న “పింగ్యాంగు” నగరమున కతివేగముగఁ బోయెను. జపానీయులు నులభముగ నాపట్టణమును శత్రువులసామగ్రిలను వశపఱచుకొని యాపిరికి సేనానిని దఱుముకొనిపోయి పింగ్యాంగునగరమును ముట్టడించిరి. బలిష్ఠ దుర్గములను గల యానగరమును వారుముట్టడించుటకుఁ బూర్వమే బలపఱచుకొనవలయునని సహాయసేనానులు చెప్పఁగా వారిని “యే” పరిహసించెను. “వి” “సో” అనువారిద్దఱును సహాయసేనానులు. “సో” కోరియాయందుండు సమర్థమయిన సేనాని. శత్రువులు ముట్టడింపఁగానే “యే” “వి” వీరిద్దఱు నానగరమునుండి కొంతసైన్యముతో “యాలు” నదీతీరమునకుఁ బారిపోయిరి “సో” ఒక్కఁడైనను రణవీరుడై పోరి యుద్ధమందు మడసెను. పండలయిన యాసేనానాయకులలో “వి” అను వానిని చకవర్తి యురిదీయించెను.

“యే” లంచములుపెట్టి తలమాత్రము నిలుపుకొనెను గాని యిప్పటికిని గా రాగృహమం దుండెను.

చీనా దొరతము నము వారు “యాలు” నదివద్దకుఁ గొంతనై న్యమును బంపిరి. అప్పటిసేనాని “సింగు” (Tsing) అనువాడు. అ చ్చట నుభయుల యుద్ధనావలును సమముగానే యున్నవి కాని చీనావారు పూహరచనయందు మొదటినుండియు నసమర్థులె. జపానీయులు ముందుగ యుద్ధరంగమునకుఁ బోయి తగిన చోట్లను గుదుర్చుకొనిరి. యుద్ధమందు చీ నావారి వయదుయుద్ధనావలు నశించెను. కడమవి తీసికొని జపానీయుల కం దకుండ “పోర్టు ఆర్తురు” కు చీనా సేనాని చేరెను.

ఆమధ్యకాములలో యాలునదికి దక్షిణపుగట్టున నున్న యొక పట్టణ మునుజపానీయులు అక్టోబరు 8 తేదీని బట్టుకొనిరి. దానితో కోరియాలో చీ నావారిపురుగులేకుండఁ బోయెను. అంతట జపానీయ సేనానికి సహాయనైన్యము తోడ్పడఁగ మంచూరియాలోఁ బ్రవేశించి అక్టోబరు 25 తేదీని చీనావారిని “హుషాన్” (Hushan) వద్ద బట్టుక జపానీయులొడించిరి. మఱికొన్ని బలిష్ఠములయిన నగరము లెదిరింపన్నమాట లేకయే జపానీయులకు లోబడెను.

జపానీయులు పొందినమఱికొన్ని జయములు.

జపానీయుల మఱియొక సేనానియైన “ఓయామా” (Oyama) పోర్టుఆర్తురు (Port arthur) కు నుత్తరముగ నున్న మూడు పట్టణములను బట్టుకొని దానిని మెట్టను ముట్టడింప శక్తుండయ్యెను. ఆ రేవు పట్టణమును బల పఱచుటకు లిహంగుచాంగు విశేషముగ ద్రవ్యవ్యయము చేసి యుండెను కావు న చీనావారు దానిని శత్రువులకు దుర్గమం బని నమ్మియుండిరి. అట్టి రేవుప ట్టణము వద్ద చీనావారేమో కొంత పోరాడి తుదకు ఫిరంగులు విడిచిపెట్టి ప లాయితులైరి. అంత బలిష్ఠమయినదని చీనావారు భావించినను జపానీయ సేనాని యయిన ఓయామా దాని నవలీలగ లోఁగొని మంచూరియా యందుఁ బ్రవేశించి “పూమా” మొదలయిన నగరముల కైవసంబు చేసికొనెను. జ పానీయనైన్య మంతకంతకుఁ బురి విచ్చుచుండుటయుఁ దననైన్యముయొక్క-

బీరంబు గచ్చు విచ్చగుటయుం జూచి బీతుఁడైంది లిహంగుచాంగు యొక్క
 యుపదేశము వడువున సంధికొఱకై రాయబారుల నిద్దఱను చక్రవర్తి పంపె
 ను. ఆ రాయబారులకు జక్రవర్తి సర్వాధికార మిచ్చియుండ లేదనియు రాయ
 బారులుగా నుండుటకు వారు తగినంత పరువుగలవారు కారనియు వారిని జపా
 ను దొరతనము వారంగీకరింపక వచ్చిన దారి నే పొమ్మనిరి. అటుల వృథాగా
 చీనాచక్రవర్తి కాలయాపన చేయుచుండఁగ వారికి శేషించియున్న యొక్క
 కోటయైన “విహాయివి” (Weihaievei) ని వశపఱచుకొనుటకై జపానీ
 యులు వెగ్గలంబుగ మొగ్గరము బన్నుచుండిరి. దాని రేవున చీనావారి ప్రబ
 లనావికా సైన్యముండెను. దాని దళవాయిపేరు “టింగు” (Ting). అతఁ
 డు రణోద్యోగమందారి తీటినవాడయ్యును. నతని సైన్యమాతని యాజ్ఞకు లోఁ
 బడఁపండుటచే నతని కాశల్యము వమ్మయ్యెను. శత్రువులు దానిని ముట్టడిం
 చిరి. చీనాసేనాని పిరుతివియక కొంతవఱకుఁ బట్టుగ బోరి తుట్టతుదకు శత్రు
 వులు నెట్టగలరని గుట్టెటింగి దిట్టిరి యగుటంజేసి శత్రుసేనానియైన “ఇయో
 టా” కు లోఁబడి తన్ను దన సేనలకు బ్రాణాపాయములేకుండ విడుచుట
 కంగీకారమును బొందెను. పిమ్మట ఆయన యాత్మహత్య చేసికొనెను. ఆయ
 న సహాయసేనాను లిరువురు నట్లే చేసికొనిరి. శత్రుసేనానాయకుఁ డా శౌర్య
 కృత్యముం జూచి జాలి నెంది పిరుతివియక తనతో బీరంబుగఁబోరిన “టింగు”
 యొక్క మృతక శేబరమును దనవశంబుననున్న చీనావారి యుద్ధనావపైఁ బెట్టిం
 చి “చిఘా” నగరమునకుఁ బంపివేసి గౌరవించెను. అంతటితో చీనాచక్ర
 వర్తికి తానెట్టియాపదలో నుండెనో కండ్లకు గట్టిన ట్లగపడెను. తానింక రాజ్య
 మేలుయోగమున్న యెడల జపాను దొరతనము వారితో సంధికావించుకొనక.

చీనా చక్రవర్తి లిహంగుచాంగును రాయబారిగాఁ బంపుట.

తప్పదని గ్రహించి యక్కార్యమునకు (దగిన రాయబారి లిహంగు చాంగే
 యని యెఱింగి యాయనను బుత్తెంచెను. చీనా సముద్రమందున్న యే దీవుల
 నిమ్మని జపాను రాజ్యమువారు కోరినను సరే “లియోటింగు” పర్యా యద్వి
 పమును గూడ నిమ్మందురేమో యని లిహంగుచాంగు ముందుగానే విదేశీయ

రాయబారుల సాహాయ్యము కోరుట కైకొంత తడవుచేసి తన జీవితకాలములో మొదటిసారిగ నన్య రాజ్యమునకు వెడలెను.

లిహంగు చాంగు తత్కాలోపయోగమైన సంధికై యత్నించెను గాని జపాను రాజ్యమువారు కోరిన నిబంధనలు చీనారాజ్యమున కపాయకరముగనున్నందున సట్టిసంధిని విరమించి శాశ్వతపు సంధికై యుద్యమించి సఫలమనోరథుడయ్యెను. కాని శత్రువులలో జేరిన యొకప్రాణి ఘాతుకుఁడాయన కొక గాయము పొనర్చెను. అదియొక్కటియే విచారకరమయిన విషయము. ఆ సంధిపత్త్రము 1895 సం. యేప్రిలు నెల 17-తేదిని లిఖింపఁబడి సంతకములు చేయఁబడెను.

నిబంధనలు.

(1) పోర్టు ఆర్తరు సహితముగ లియోటింగు పర్యాయ ద్వీపమును, ఫోర్కోజా ద్వీపమును, పిస్కెడోర్న్ ద్వీపమును జపానువారి కీయవలయును.

(2) 200 000 000 తాయిలు నాణెములను జపాను వారికి చీనావారలపరాధద్రవ్య మియవలయును.

పికిక్ రాజధానియందున్న ముఖ్యులలో గొందఱు దొరతనము వారికి మిగుల నపకీర్తికరమని వాదించినను చక్రవర్తి మేయి నెల 9 తేదిని దాని సంగీకరించినట్లు సంతకము చేసెను. కాని లియోటింగు పర్యాయ ద్వీపమును జపానువారివలన దమకు మఱు నిష్పింపుమని విదేశీయ రాయబారులను చక్రవర్తి ప్రార్థించెను. అంతట రుషియా ఫ్రాన్సు జర్మనీ రాజ్యములవారు జపాన్ దొరతనమువారిని జాలఁగా మందలింపఁగా వారెట్టకేలకా పర్యాయద్వీపమును చీనాచక్రవర్తి కిచ్చివేసిరి.

ఈ విషయమై యింగ్లాండు రాజ్యమువారు జోక్యము కలుగజేసికొనలేదు.

రాజ్య మట్లు క్రిందుమీఁదగుచుండఁగ 1895 సంవత్సరముతో వృద్ధచక్రవర్తినికి షష్టిపూర్తియయ్యెననియు సర్వజనానందకరోత్సవంబు జరుగకపోయెననియు చీనావారు గుండుచుండిరి. పూర్వము చియకైలుగు చక్రవర్తియొక్క

పట్టపు దేవికి జరిగియుండెనని గతంబున లిఖింపఁబడియున్నది. అంత వెట్టిగఁ గాకుండ నత్యవ మొకవిధంబుగ జరుపఁబడెను.

విదేశీయులు ప్రతిఫలములఁ గోరుట.

చీనాదొరతనమువారి కాపత్కాలము దడ్డపడిన రుషియావారును, ఫ్రెంచివారును, జర్మానియావారును దాముకోరిన ప్రతిఫలములను దను కిప్పింపుమని చక్రవర్తిని నిరోధించిరి. సైబీరియా రైలును మాంచూరియాదేశములోనుండి “వ్లాడివోస్టాక్” (Vladivostok) రేవు పట్టణము దనుక పెంపొందించి యా రైలునుండి శాఖలుగ పోవు ఆర్తురు (Port Arthur) కును కిరణ్ మౌకుడెను (Kiran Moukden) కును రెండు చిన్నరైళ్లు వేసి కొనుట కధికారమిమ్మని, రుషియావారును, టాంక్విను నగరమునుండి “నానింగ్ గుఘ్యు” (Nanang Fu) వఱకు చీనావారు వ్యయపడి రైలువేయింపవలయునని ఫ్రెంచివారును, గొన్ని చోట్ల గనులు త్రవ్వటకును, గొన్ని ద్రవ్యసదుపాయములను జర్మానియావారును గోరిరి. రుషియావా రుద్దేశించిన రేవు పట్టణము సరివత్సరమున కాణుమాసములు మంచుచే గప్పఁబడియుండును గనుక యది వర్తక వ్యాపారమునకు నిర్భకము. ఫ్రెంచివారు కోరిన రైలు నిర్మించుటకు చీనావారికి నత్యంతవశ్యక కృత్యముగా నుండలేదు. జర్మానియావారు స్వల్పవాంఛగలవారుగాఁ గనఁబడిరి కాని వారు కోరినది యొకతెర, దాని చాటున వారిగొప్పయుద్యమములున్నవి. ఈ కోరికలు చీనా చక్రవర్తి కనమ్మతంబుగనుండినను దనయధికారంబు కుంటువడుటంజేసి నిరాకరింపఁజాలఁడయ్యెను. చక్రవర్తియొక్క భౌండాగార మించుమించుగా శూన్యాగారముగ నుండెను. జపానురాజ్యమున కీయవలసిన యపరాధ ద్రవ్యము 200 000 000 తాయిలు నాణెములను జెల్లించు దనుక జపానువారు చీనావారి ముఖ్యమయిన కోటయగు “విహాయ్వి” ని దాకట్టుగ నుంచుకొనిరి. ఆసామ్ము చెల్లింపఁజాలక చక్రవర్తి యారెగ్లేయమంత్రిని ఋణమడిగెను. ఆయన యాయదలంచుచుండఁగ రుషియావా రాంగ్లేయుల నప్పడుగవద్దని బెదిరించి తామెయిచ్చెదమనఁగా చక్రవర్తి వారివద్దనైనను దీసికొనక మతియొకరీతిగఁ బూర్తి చేసికొనెను.

ఆగొడవ యటుండ జర్మానియావారి మివనరీల నిద్దటను చీనావారిలో నొక యల్లరిగుంపు చంపివేసెను. అంతట జర్మానియా నావిక సేనాధిపతి చీనావారి నావికా రక్షకస్థానమును కియోచెను, దాని సమీప ప్రదేశములను వశపఱచుకొని తమరుచెప్పినట్లు చక్రవర్తి వినుదనుక యాప్రదేశములను విడివమనెను. రుషియావా రదిమాచి పోర్టు ఆర్తరును, 'తాలీనువాను' (Talienwan) ను దమకిమ్మని చక్రవర్తిని నొత్తసాగిరి. అంగ్లేయులు తమ రేల మిన్న కయుండవలయుననుకొని జపానువారికిఁ జెల్లింపవలసిన సామ్మును జెల్లించిన పిమ్మట వారివశంబున దాకట్టుగనున్న "విహాయివి" ని దమవశము చేయుమని వారు నిరోధించిరి. ఫ్రెంచివారు క్వాంగుచాతీరమును వశపఱచుకొనిరి. చీనాదేశముయొక్క తూర్పుదక్షిణతీరములయందున్న రేవు పట్టణములనన్నియు తమతమ యిష్టప్రకారము విదేశీయులు వశపఱచుకొనుట సరసముగలేదని విదేశీయులకును చీనావారికిని దోఁచెను. అంతట చీనాచక్రవర్తి యాంగ్లేయరాయబారితో సంప్రతించి వర్తకమున కీవఱలో నంగీకరింపఁబడి రేవు పట్టణములు కాక మఱి మూడు రేవు పట్టణములను వర్తకమున కంగీకరించెను.

చీనారాజ్యముయొక్క రేవు పట్టణముల నన్నిటి నించుమించుగా విదేశీయులు వర్తకస్థానములనుగఁ జేసికొనిరి. కాని ప్రతితీరపట్టణమును నన్య రాజ్యముల వారలందఱు వర్తకమున కుపయోగించుకొనునట్టి నిబంధనకూడ నుండెను. వారిలో నెవ్వరయిన నధిక స్వాతంత్ర్యము వహించిరేని గడమ రాజ్యముల వారందఱు వారితోఁ బోరవలసినవారైయుండిరి. అందువలన బరరాజ్యములవారు గాని యూరోపుఖండవాసులు గాని చీనారాజ్యమున కపాయము చేయకుండుటకుఁ బెట్టని కోట యేర్పడెను.

చీనారాజ్య మండలములు.

శౌర్యశౌర్యసాహసాదిగుణములు సమయోచిత ప్రజ్ఞయులేని చక్రవర్తి పరిపాలించుటవలన చీనారాజ్యమున కెట్టిగతిపట్టుటకు నిద్దముగ నుండెనో చూడుఁడు. అన్యరాజ్యములవారు చీనారాజ్యమును విభాగించుకొని యేలవలె ననుకొని తమతమ మండలముల నిట్లు నిరూపించుకొనిరి. రుషియావారి మండ

లము మంచూరియా యనియు, జర్మానియా వారివి షాంటంగుపర్యాయ ద్వీప మనియు, ఫ్రెంచివారిది టాంక్విక్ సమీప ప్రదేశమనియు, ఆంగ్లేయులది “యాంగ్ టిసుక్యాంగు” నదియొక్క పల్లపు భూములును ఆనదియొక్క యు దానిశాఖలయొక్కయుఁ బాటుదల ప్రదేశములు ననియు నూహించుకొనిరి. కాని యాంగ్లేయులు చీనా రాజ్యసంపాదనమును గోరక వర్తకాభివృద్ధిమాత్రము కోరినవారగుటచేఁ దమదియని యుద్దేశించుకొనిన మండలమును చీనా దొరతనమువా రన్యులకిచ్చుట కలుగునపుడు తమకే యిచ్చునట్లును, తమ యెగుమతి దిగుమతి సరకుల మంకములను వసూలుచేయుటకు దమదేశీయుఁడే యధికారిగా నుండునట్లును చీనావారి యొప్పుదలను నాంగ్లేయులు వదసియుండిరి. రాజ్యమందు రైలుమార్గములు లేకుండఁగను వర్తక మభివృద్ధికాకుండఁగను దమమెట్టసైన్యమును, నావికాసైన్యమును, నవ్వుబాట్లుగ నుండఁనట్లుగను బొనర్చిన చీనాదొరతనమువారి బుద్ధిజాడ్యమునకుఁ జీవరనుడువఁబడిన నిబంధన దివ్యోపధమయ్యెను.

పిచిలీసింధుశాఖయం దాంగ్లేయులనానలే వెలయుట.

అది యటుండ రుషియావారికి చీనా దొరతనమువారు పోర్టు ఆర్తరు నిచ్చివేసిరని ప్రకటితమయ్యెను. అది పిచిలీసింధుశాఖాతీరమందున్నది. అది గొప్ప రేవుపట్టణము. రాజధానికి సమీపముగానుండఁను. దానంజేసి యాసింధు శాఖను దామే యేలగలమని యనఁగా దమవర్తకపు పడవలతోఁగాని యుద్ధ నావలతోఁగాని నింపగలమని రుషియావారు మిన్నుండియుండిరి. ఆంగ్లేయులు రుషియావారి కృత్యమున కాక్షేపించి, కొంతకాల ముపేక్షించినట్లుండి యాసింధుశాఖయందు దమనావికాసైన్యమును బూర్ణముగ వెలయించిరి. మఱియు జపానువారికి చీనావారు చెల్లించవలసి యుండిన ద్రవ్యశేషమును వారు చెల్లించుటకుఁ దోడ్పడి “విహాయివి” యను రేవు పట్టణమును చీనావారి యనుమతిచొప్పున జపానురాజ్యమువద్దనుండి దమవశము కావించికొనిరి. అది యాసింధుశాఖాతీరమునం దగ్రగణ్యమయిన రేవుపట్టణము కావున నిట్లాండు దేశమే యాసింధుశాఖయందు వైభవ మనుభవించునది యయ్యెను.

15 వ అధ్యాయము.

క్లాంఘుషి చక్రవర్తియొక్క పరిపాలనాశేషము.

ప్రస్తుత విషయములు.

1900 స. జూలై నెల.

చీనారాజ్యమందలిక్రొత్తయేర్పాటులు.

జపానుయుద్ధానంతరము నాగరిక లోకమంతయు విచారపడఁ దగిన ఘోరకృత్యములు చీనారాజ్యమందుఁ బ్రవర్తితైను. ఆ ఘోరకృత్యములు జపాను యుద్ధసంఘాతములనియే నుడువవచ్చును. ఏలయన నాయుద్ధానంతరము చీనాదేశీయులలోఁ గొందఱు బుద్ధిశాలులు విశేషపైన్యముఁగల తమ రాజ్యములపైన్యముఁగల జపానువారి పైన్యమున కేల తీసిపోయెనో యని బహుప్రకారంబుల విచారించి చీనారాజ్యమందుఁ బ్రకృత కాలానుగుణ్యంబుగఁ గొన్ని యావశ్యకములైన మార్పులు కావలెనని నిశ్చయించుకొనిరి. అట్టిమార్పులలో రాజ్యమందుఁ బరిశ్రమ లేవ్పఱచుట యనఁగా గనులుత్రవ్వట, రైలునిర్మించుట, యంత్రపుపనుల నిర్మించుట యిట్టివి యేర్పఱచుట ప్రథమకార్యము గాఁదలఁచిరి. ఆపనుల చామొనరించెన మనియుఁ దగిన సుంకముల నిశ్చయింప వలయుననియు విదేశీయసంఘము లొక్కుమ్మడి చక్రవర్తికిఁ దెలియఁజూచిరి. రాజ్య సంస్కరణముం గోరువారి యాలోచన ప్రకారము చక్రవర్తి వారాపనులఁ జేయుట కంగీకరించెను. అట్టియంగీకారమువలన రాజ్యమునకు విశేషద్రవ్యాదాయము శాశ్వతముగా గలుగునని వారిచేఁ జక్రవర్తి బోధింపఁబడెను. అమితము లయిన నల్లబొగ్గు గనులను ద్రవ్వట యొక సంఘమునకును, ఉత్తరమున నున్న పికిన్ రాజధానినుండి దక్షిణముననున్న కాంటన్ నగరము దనుక సరాసరితెంపులేని రైలువేయుపని వేటొక సంఘమునకు, రాజ్యమందలి పెక్కు పరగణాలలో భూమిని లెస్సగ గుళ్లగించుపని మఱియొక సంఘమునకు నియ్యఁబడెను. పైనిఁ జెప్పఁబడిన పనులకు చీనాదొరతనము వారు సొమ్ము పెట్టుబడి

పెట్టి చేయించుటకు ద్రవ్యము చాలనివారై యుండిరి. మఱియుఁ గొన్ని పనుల నంగీకరించుటకు జాగు చేయుచుండిరి. చీనావారివలె జాగుచేయువారు మఱి

ః చీనాయందలి రైలుపనుల వివరము.

యొకరుండరని చెప్పవచ్చును. కొన్ని పనులకుఁ బెట్టుబడి పెట్టువారే కనుపడ లేదు. కావున నాపనులను గూర్చి యుద్యమంబే లేకుండెను. 1899 సం. మే యి నెలలో వ్రాయఁబడిన యొక రిపోర్టును బట్టి చూడఁగా చీనాయందలి రైల్వ స్థితి యీదిగువరీతి నుండెను.

(a) నిర్మింపఁ బడినవి—

ఎవరి వలన	ఎన్ని మైళ్లు
చీనావారు	317

(b) నిర్మింపఁ బడుచున్నవి—

చీనావారు	170
బెలిజియము వారు	700
రుషియావారు (తూర్పు	1400
సెబీరియానుండి మం	
చూరియా దేశమార్గమున)	
	2270

(c) నిర్మింప నిశ్చయించుకొన్నవి—
(సర్వేఅయినదియు నగుచున్నదియు)

చీనావారు	97
జర్మానియావారు	430
ఆంగ్లేయులు	730
ఆంగ్లేయులు నమరికావారును	700
గలసి	
రుషియావారును చీనావారును	130
గలసి	
ఫ్రాన్సువారు	420
	2507

(a) నిర్మింప నిశ్చయింపఁబడి సర్వేకానిది—

ఆంగ్లేయులును జర్మానియావారును గలిసి	600
ఆంగ్లేయులు మాత్రము	470

1070

నిర్మింప నిశ్చయింపఁబడిన రైలుయొక్క మొత్తము మైళ్లు 3577

అంత విస్తీర్ణమైన చీనారాజ్యమునకు మొత్తమున 6164 మైళ్ల రైలు బహ్వ్యయము గానుండును. అట్టి స్వల్పమునకుఁ గారణమేమనిన, చీనావారు రైల్వ విషయమై పురోగాములుగ నుండకపోఁగా బ్రతిబంధకముగఁ గూడ నున్నారు.

చీనారాజ్యమందు రైళ్లను విరివిగా వేయుటకు సంగీకరించిన యెడల సన్యరాజ్యములవార లొండొరుల మించవలయునని కక్షల వహించెదరనియు, చీనారాజ్యముయొక్క మధ్యభాగము విదేశీయులు వశపఱచుకొందురేమో యనియు దొరతనమువారు సందేహించు చున్నారు.

పికికొనుండి మంచూరియా లోనికి రుషియావారిచే వేయఁబడుచున్న రైల్వొక్కటియే శీఘ్రముగాఁ గొనసాగుచున్నది. ఆరైలు విషయమై యాంగ్లేయులకుఁ గొన్ని వివాదము లుండఁగాఁ దుదకు మంచూరియా దేశములో నుండి రుషియావారు నిర్మించుచున్న రైలు విషయమై యాంగ్లేయులును యాంగ్లిసు కియాంగు యొక్క పాటువల భూములలో నాంగ్లేయులు వేయఁదలచిన రైలు విషయమై రుషియావారును జోక్యము కలుగఁజేసికొన వుండునటుల మొక యొడంబడిక యాయుభయ రాజ్యముల వారును జేసికొనిరి.

చీనారాజ్యములో భూమివలన వచ్చెడి యాదాయము. రాజ్యవ్యయమునకును సన్యరాజ్యములకు దాను జెల్లింప వలసిన ఋణముల దీర్చుటకును జాలకుండెననియు విశేష వ్యయములకు మొదలే లేదనియుఁ జక్రవర్తిగ్రహించి పైని నుడువఁబడిన పరిశ్రమల సంగీకరించెను. మరియు రాజ్యతంత్రమందు ముఖ్యముగాఁ గొన్ని మాపులఁ జేయవలయు నను వారిపేర్లను దనకు దెలియజేయుమని యొక శాసనమును పరగణాలనుధికార్లకుఁ జక్రవర్తిప్రకటించెను. ఈయ శిఫారసు చేసినవారిలో “కాంగుయూవి” (Kang yuwei) అను నాతఁడొకఁడు. అతఁడు సంస్కృతములో సగ్రగామిగనుండెను. కాని రాజ్యతంత్రానుభవము కలవాఁడు కాఁడు. కావున ఆయన దేశకాల పాత్రంబు తెలుంగక కొన్ని కాలానుగుణ్యముకాని నూతన యేర్పాటులను చక్రవర్తికిఁ జెప్పెను. చక్రవర్తియొక్క దురదృష్టవశమున 1898 సం. మే 3 తేదీని రాజ్యతంత్ర నిపు

“కంగు” యొక్కమరణము.

బుండైన “కంగు” కాలభర్మము నొందెను. ఆయన యెప్పుడును సఖ్యమును గోరువాఁడుకాని కలహమునకుఁ గాలుత్రవ్యువాఁడు కాకుండెను. అట్టి బుద్ధిశాలి లేకుండుటచే చక్రవర్తి “కాంగు యూవి” యొక్క యాలోచననె కైకొన

వలసివచ్చెను. దాని నివళమును చక్రవర్తివెంటనే యనుభవించుటయుఁ గలిగెను.

దేశాచార విచారణ సంఘములోఁ జేరిన పిన్న వయస్కుల సాంఘికుడొకఁడు మంచూరియా దేశమునందుండెడి హెచ్చుసంఘమువారికి చక్రవర్తి శాసనము ననుసరించి యొక లిఖితమును బంపి దానిని చక్రవర్తికిఁ బంపుడని వారిని గోరఁగా తత్సఃఖాధ్యక్షుఁడా లిఖితమందు రాజ్యము సమూలముగ మార్పుజెందవలసిన పద్ధతి వ్రాయఁబడినదని దానికిఁ దాను సమ్మతింపక యా లేఖను తలఁదీయింపుడని చక్రవర్తికి వ్రాసెను. చక్రవర్తి యక్కాలంబున సంస్కరణపద్ధతులను గాఢంబుగ విచారించుచుండుటచే వారి శిఫారసు నంగీకరింపక వారు తనయాజ్ఞ నుల్లంఘించిరని యభిప్రాయపడి నిర్విచారణగా నట్టి గొప్పయద్యోగుల నుద్యోగములనుండి తొలఁగించెను. అట్లు దొలఁగించుటచే వ్యవహారకల్లోలము వెల్లుగఁ బ్రవర్తితైను. అప్పుడు వృద్ధచక్రవర్తిని యాకల్లోలమడంచు నవసరంబు కలిగెను. అట్టి యవసరమునకై యామె యెదురుచూచుచుండెనట. చక్రవర్తి యధికారమును దలక్రిందు చేయుటకు వృద్ధచక్రవర్తిని యేమి తంత్రముచేసెనో యతి గూఢంబుగనుండెను. కాని 1898 సం. సెప్టెంబరు 21 తేదిగల పికిక్ గెజటిలో నీదిగువ శాసనము ప్రకటింపఁ బడెను. అది చక్రవర్తి తాను స్వయముగా బ్రకటించినట్లుండెను.

శాసనము.

“మనరాజ్యము ప్రస్తుతమందు బెడిదంబగు గొడవలలోఁ బడియున్నది. టుంగ్చి చక్రవర్తి గతించిన తర్వాత వృద్ధచక్రవర్తిని రెండు సార్లు రాజ్యభారము వహించి సలక్షణంబుగఁ బరిపాలించియుండెననియుఁ జక్రవర్తి చిక్కులలోఁ జిక్కియుండఁగ దనసామర్థ్యంబుచేఁ జిక్కులందొలఁగించి స్వస్థతను నెక్కొనఁ జేసెననియుఁ బ్రస్తుతపుగొడవలామెను జ్ఞాపకము చేయుచున్న వి. పరంపరాగతమైన యీ రాజ్యము సురక్షితముగ నుండవలయునని యన్ని టికంటె యెక్కువగా మనము తలపోయుచుందుము కదా. రాజ్యమున కిప్పుడు వాటిల్లిన మేటి యాపదలంబట్టి రాజ్యపాలనమునందుఁ దగిన యాలోచనలు చేప్పబట్టక మూఁడుపర్యాయములు ప్రార్థింపఁగా నామె మాయొక్కయు మాప్రజలయొ

క్కయు నద్వైతవశమునందున కంగీకరించెను. కాబట్టి యీదినమునుండి రాజ్యవ్యవహారముల నామెయే యొనర్చును.

అమార్పుయొక్క విపరీతఫలిత మవ్యవధానము గానె కన్పట్టెను. (1) ఉద్యోగములనుండి తొలగింపబడినవారు మఱల వారి యుద్యోగములయందుఁ బ్రవేశ పెట్టఁబడిరి. (2) పాఠశాలలుగాను సర్వకళాశాలలుగా నుపయోగింపఁ బడిన దేవాలయములును మఠములును యథాపూర్వముగఁ జేయఁబడినవి. (3) జాతీయప్రతినిధి సభ సేర్పరుచుట ప్రపంచమున్నతవనుక జరుగ సేరనట్లు గఁ ద్రోసివేయఁబడెను. (4) జనులు ధరించెడి యుడుపులయొక్క మార్పును గుఱించి యాలోచింపకుండఁగనే నిషేధించెను. రాజ్యమనెడి గృహంబునుండి పూర్వాచార పరాయణ భూతంబుల వెడలఁగొట్టి ధాని నలంకరించుటకుఁ జక్ర వర్తి దలఁచియుండఁగాఁ బూర్వమునకంటె ఒలవంతములయిన తత్పరాయణ భూతంబులతో నాగృహంబు నింపఁబడెను.

విదేశీయులయెడల ద్వేషమును మరల ప్రబలుట.

వృద్ధ చక్రవర్తిని విదేశీయుల పైఁబగఁదీర్చుకొనుటకు వల్లమాలిన క్రూర్యంబుఁబూని సంస్కర్తలలో నార్పురను విచారించి దోషనిరూపణయు చేయకయే యురిదీయుట కు త్తరువుచేసెను. పైనిఁ జెప్పఁబడిన “కాంగుయాపి” చక్రవర్తియాలోచన చొప్పునఁ బలాయితఁడయ్యెను. “చక్రవర్తిని” సంస్కరణము నొల్లకుండుట జూచి “యథారాజాతథాప్రజా” అను న్యాయంబున నుద్యోగులందఱు నామె తోఁబాటుగ సంస్కరణమును భంగపఱుపఁ గంకణముకట్టుకొనిన ట్లుండిరి. ఆట్టి ద్వేషభావంబుచే సంస్కరణ ప్రతికర్తులు కైస్తవ బోధకుల నివాసముల ముట్టడించిరి. విదేశీయులను భూతములపై విషముగ్రమ్మఁచుండిరి. చిహ్ని, షాంటుంగు మొదలయిన ప్రదేశములయందంతట విదేశీయుల యెడల ద్వేషము సమగ్రంబుగ నుండెను. ఇది యతయు ముఖ్యముగా చీనా రాజ్యములోని యుత్తర ప్రదేశములయందు 1900 సం. లో జరుగుచుండెను.

వృద్ధ చక్రవర్తిని ముఖ్యముగా మంచూరియా వంశ్యులచే విద్వేషకృత్యములఁ జేయబోధింపఁబడుచుండెను. వారిలో నిద్దఱామె కున్నంత ద్వేషము కలవారై యుండలేదు. కాంగి (Kangi) టుంగ్ పూసియాంగు (Tung

Fhu siang) అను నిర్దలు మాత్రము విదేశీయుల బాధించి వారి యేర్పాటులను ద్వేషింపఁదలఁచినవారై యుండిరి. కాంగియను నాతఁడె పైనలిఖించినట్లార్వర నుటితీయించుటకుఁ జక్రవర్తినిని బోత్సాహపఱచినవాఁడు. చక్రవర్తినిచేఁ గ్రూర శాసనములఁ బ్రకటింపఁజేయించినవాఁడతఁడె. మఱియునతఁడె భౌండా గారమందు ధనము స్వల్పముగనున్నదని కియాంగు మొదలయిన పరగణాప్రజలవలన దౌర్జన్యముగ సొమ్ము సంగ్రహించి కోశా గారంబుఁ బూరించెను. కాని తత్ప్రదేశవాసులకును నధికారులకును బలవద్విరోధియయ్యెను. (చక్రవర్తిని యొక్క పోత్సాహములు) ఆశాసనములలో నిట్లు ప్రకటింపఁబడెను.

శాసనము.

“విదేశీయులయందీ దోషములు స్పష్టముగఁ గన్పట్టుచున్నవి. (1) వారికి భూమిపై యాశ మెండు. (2) వారు చీనారాజ్యమనెడి పెద్దమృగమును ముక్కలు ముక్కలుగాఁ జేసి తినఁబూనిన ఘోరవ్యాఘ్రంబులయి యున్నారు. (3) క్రీస్తుమతము దేశమందు బోధించి ప్రజలను బూర్వాచారములనుండి తొలఁగించి తమయూహలను వారికిఁ గఱపుచున్నారు. వారు వర్తకముకొఱకు రేవుపట్టణములను గొన్ని ద్వీపములను దమవశముచేసికొని యున్నారు. ఆవిషయమై చీనాదొరతనమువారు కినియుటలేదు. రాజ్యమును నూతనమండలములుగ విభజించి విదేశీయులు తామే పరిపాలింపఁదలఁచి వివాదలు పడుచు “చీనారాజ్యవిభాగము” అనెడి యపకీర్తికర శబ్దముల నుచ్ఛవిల్లఁ జేసిరి.”

కక్షాభ్యుసేయసు నాటనుండి పూర్వాచారములను బట్టుకొని వ్రేలాడుచుండు చీనావారికి నన్యదేశీయసంబంధము లేకమాత్రమును గిట్టుకుండుట సుస్రపిద్ధమే కదా. దానంజేసియే పైని నుడువఁబడిన కారణములు చీనావారికిఁ గన్పట్టెనని చరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను.

1899 సంవత్సరాంతమందు బాక్సరులు (ముష్టియుద్ధముచేయువారు) అను నొక గుంపు బయలువెడలెను. గతాధ్యాయములలోఁ గలహకారుల గుంపులంగూర్చి యనేకపర్యాయములు లిఖింపఁబడియున్నది. ఆగుంపులు తఱచు

గ రాజ్యముతోఁ గలహించినవై యుండెను. సైనికజెప్పఁబడిన బాక్సరులగుం-
పో యట్టిదికాదు. వారు దేశాభిమానులని భావించి వారిని “చక్రవర్తిని” ప్రో-
త్సహపఱచుచుండెను. వాండ్లు కలహకారులని దొరతనమువారు పొరపా-
చ్చెంబుగ నానారాజ్యములవారికిఁ దమరాయబారులవలనఁ దెలియఁ జేయు-
చుండిరి. అనిజస్థితి 1899 సంవత్సరాంతమందుఁ దెలిసెను. ఏమనిన నట్టి ము-
ష్టియుద్ధకారులచే నేదియో ఘోరకృత్యము చేయించుటకై దొరతనమువారు.
వారిని దమకొలుపునందుఁ బ్రత్యేకముగ నుంచుదురనియు, వారు దొరతనము.
వారిసైన్యముతోఁ జేరుకొనియే యుందురనియుఁ దెలిసెను.

మిషనరీల హతముకావించుట.

1899 సం. లో వారు చెలరేగి యనేకులయిన మిషనరీలను హతముకా-
వించిరి. ముఖ్యముగా నామిషనరీలు షాన్సీ (Shansi) పరగణాయందుం-
డినవారు. ఆపరగణా కొండలనడుమనుండుటచే వారచ్చటనుండితప్పించుకొని
పోవఁజాలరై రి.షాంటంగు మొదలయిన చోట్లనున్న మిషనరీ లెట్లనొ తప్పించు
కొని పోయి బ్రతికిరి.మఱియు బాక్సరులు రైళ్లను బాడుచేసిరి.పాఠశాలల నేల
మట్టముకావించిరి.ఈయల్లరు లన్నియు చక్రవర్తిని యొక్క యెఱుక నే నిరాఘా-
టముగా ను త్తరపరగణాలయందుఁ జరుగు చుండెను. ఎఱుకయన నక్కఱలేదు.
ఆమె తదనుకూల శాసనములనే ప్రకటించి యుండెను. అట్టి క్రూర శాసనము-
లనే మధ్యపరగణాలకును దక్షిణపరగణాలకును జక్రవర్తిని బంపెను. కాని
యచ్చటి యధికారు లాఘోర శాసనములను మన్నింపరైరి. కావున బాక్సరు-
లుత్తర పరగణాల యందువలె బాటులు తీరి పోరుటకు వలనుపడక యాపరగ-
ణాలల్లోఁ దోడేళ్లవలె నందందు గుంపులు గూడి రొదలుచేయుచు బెదరి-
పోవుచుండిరి.

వృద్ధ చక్రవర్తిని యుత్తర పరగణాల యందుఁ దనవాఛం దీర్చుకొని.
మధ్యదక్షిణ పరగణాలయందు విఫలమనోరథమై తుదకు పికిన్ రాజధాని
యందున్న విదేశీయ రాయబారులను, వారికి సంబంధించియున్న కుటుంబ-
ములను బరిచరులను, మొదలయిన సమస్తమును నూఁచుమట్టుగ నిర్మూలింపఁ

గంకణము కట్టుకొనెను. అన్యరాజ్యముల వారిమొడల నడుచుకొనవలసిన నాగరిక మర్యాదలు చీనావారేమియు నేలుగని వారనియే చెప్పవలెను.

ఆచక్రవర్తిని యాదుర్మార్గ కృత్యమునకుఁ బూనకమున్నె 1900 సం. జూన్ 16 తేదీని తన సభికులరావించి తనయుద్యమంబు తెల్పుఁగా వారిలో చీనాదేశీయులు వలదని వారిచిరి. కావున వారిపై చక్రవర్తిని కోపానలంబు మియు చూపుటఁ బఱపెను. రాజ్యపదచ్యుతుడై యున్న చక్రవర్తి వలదని తాను కూడ నేమొ చెప్పబోయెను గాని యాయనను చక్రవర్తిని మోరెత్త నీయ దయ్యెను. మాంచూరియా దేశీయు లయిన సభికులు మాత్రమే క్రోధాగ్ని కింధనము లై నవచనములం బల్కిరి. కావున నామెయొక్క సర్వసంహారక సం కల్పంబే నిశ్చయింపఁ బడెను. సభచాలించు సమయమున చక్రవర్తి యామె పాదంబులపై వ్రాలి యాబాలిశకర్మంబు రాజవంశమునకును ప్రజావర్గంబున కును నాశకరంబు కావున దానిం బూనవలదని బిట్టుగ మొఱవెట్టి నాతని మొఱ సరకు సేయక బ్రాలుని కీ యుద్యమ మేమి తెలియఁగలదని పలికి దుడి దుడి వెడలి పోయెనట. అనంతరమామె బాక్సరులు రాజ్యాభిమానులనియు వారిని బర గణాధికారులు విశేషంబుగ గౌరవింప వలయు ననియు నొక శాసనమును, బర

ద్వేషపూరిత శాసనములు.

గణాధికారులు విదేశీయ భూతము లేమాత్రము గడుముకొని వచ్చినను దన యుత్తరువుతోఁ బనిలేకుండ నెంతవ్యయ మయినను సరే వారితోఁ బోరాడ వలయునని మఱియొక శాసనమును బ్రకటించెను. మొదటి శాసనబలంబున సామాన్య జనులందఱు బాక్సరులతోఁ గలసిరి. అదియటుండ రాజధాని యం దుండు రాయబారు లేమి కారణముననో మందప్రజ్ఞులై తమ దొరతనముల వారికి సకాలంబున చీనావారి దురాలోచనలను దెలియఁ బఱపరైరి.

చీనారాజధాని సమీపమున 72000 సైన్య మాయుత్తపడియుండె. ఫిరంగులు మొదలయినవి ముందుగుండు సామాను లన్నియు సమకూర్పఁబడి యుం డెను. అంగ్లేయులకును మిగిలిన విదేశీయ రాజ్యముల వారికిని యుద్ధనావలు చీనాతీరమందఁ గలవు కాని యవి మెట్టయుద్ధమునకుఁ బనికిరావు. ఇండియా దేశమునుండి 15000 సైన్యము పంపవలసినదని యాంగ్లేయులు వ్రాసిరి.

అది యటుండ బాక్సరులు నేల యీనినయట్లు బయలు వెడలిరి. వారి నేమొ
యడంచెద మని చీనాపైన్యము నటించుచు దుదకు వారిలోనే చేరి యం
ద తేక మయిరి. బాక్సరులు కేవలము దోచుడుకాండ్రే యగుటం జేసి
యుద్ధ వైపుణ్యములేనివారు. అయినను సమగ్రమయిన చీనాపైన్యముతో
గూడుటచే వారును బరాక్రమముతోఁ బోరగల్గిరి. కాబట్టి యావత్పైన్య
మును స్వల్పయుద్ధ కృత్యములను మాని ప్రబలయుద్ధ పూహముతో రాజధాని
కిని టాకుకోటలకును నడుమనుండు బలిష్ఠప్రదేశముల నాక్రమించుకొని టి
యంటిని నగరమును ముట్టడించి దానికిని రాజధానికిని మధ్యనుండు రైలు
ను వశపఱచుకొనెను. మఱియు రాజధానియందున్న రాయబారుల నివాసం
బులను 8 వారము లవిచ్చిన్నముగ చీనావారు ముట్టడించిరి. వారిని విడిపించు
టకై యాంగ్లేయ నావికా సేనాని రెండుసార్లు యత్నించెనుగాని కొనసాగ
లేదు. చీనావా రంతట టాకుకోటలలోఁ బ్రవేశింప యత్నింపఁగా విదేశీయనా
వికాధ్యక్షులు కూడి యాయుధ్యమమును భంగపఱపఁగా జూన్ 18 తేదీని ప
గలు 1 గంటవేళ ప్రసిద్ధమయిన వాటర్లు యుద్ధముంబోలి 7 గంటలకాలము
భయపక్షములవారు ఫిరంగులతోఁ బోరిరి. తుదకు చీనావారె యోడిపోయిరి.
రాజధానియందున్న రాయబారి సంఘ మల్పముగనున్నను మగంటిమిఁతోఁ గా
పాడుకొనుచుండెను. అటులనుండగ ఇండియాదేశమునుండి సహాయపైన్యమురా

చక్రవర్తిని పాటిపోపుట.

గా ఆగష్టు 14 తేదీని రాయబారులు ముట్టడినుండి విడుదలంగాంచిరి. వృద్ధ చక్ర
వర్తిని మోటుబండిలో నెక్కిపాటిపోయెను. అన్యదేశ రాయబారు లనుమతిం
చినగాని యామె స్వదేశమునకు మరల రాజాలదు. ఆముట్టడి యటులనుండఁగ
చీనాదొరతనమువారు విదేశీయులతో సఖ్యముం బ్రకటించుచునే యుండి
రఁట. అట్టికపటవ్యవహారములు నింద్యములేకదా. పైనినుడివిన ప్రకారము చ
క్రవర్తిని పాటిపోఁగా చీనాదొరతనమువారు రాజధానికిఁ గొన్నివందల
మైళ్లదూరమున ముగోలియా ప్రాంతములకుఁ బోయిరి.

పిమ్మట స్నేహనుబంధముగల విదేశీయ రాయబారులందఱు చీనారాజ్య
మును గుఱించి ముందెట్లు వ్యవహరింపవలెనో యెసరితో సంధికావింపవలెనో

యని. యాలోచింపసాగిరి. రైళ్లను బాగుచేయించిరి. టి.యం.టి.సి. నగరమును
రాజధానికిని, దీరమునకును నడుమనున్న పట్టణములను, నురక్షితములుగ నుం
చిరి. రాజధానియందు 50 000 సైన్యము నెలకొల్పిరి. సందిగోరి చీనాదొరత
నమువారు రాజన్యల నిద్దఱును రాయబారులయొద్దకుఁ బంపిరి. తద్విషయమై
ప్రసిద్ధుడైన లిహంగు చాంగునుగూడఁ బుత్తెంచిరి. చీనారాయబారులు పూ
ర్వమువలెనే సందివిషయములంగూర్చి చర్చలును వివాదములను సాగించిరి.

నిబంధనలు.

అన్యదేశీయరాయబారులు కోరిన
నిబంధనలు.

చీనారాయబారుల యంగీకారము.

(1) ప్రవర్తిల్లిన కూరకృత్యము
లకు గారకులైన రాజన్యల
నురిదీయించుట.

దీనిని గొంతవట్టుకు నులభపఱచిరి.

(2) రాజధానియందు విదేశీయు
లబలమైన సేననుంచుట.

విదేశీయుల సంతకార్థము గాగొం
త సైన్యముండవచ్చును.

(3) రాజధాని మొదలు సము
ద్రతీరముదనుక విదేశీయుల
సేననుంచుట.

అంగీకరింపఁబడలేదు.

(4) యుద్ధవ్యయముల చీనాదొ
రతనమువారిచ్చుట—

ఇంచుమించుగా నంగీకరింపఁ బ
డినది.

ప్రస్తుత మేలుచున్న మంచూ వంశ మిక మీఁదటఁ బరిపాలించునో లే
దో యిప్పుడు నిశ్చయించుటకు వలను పడదు. చక్రవర్తి న్యాయమెఱుంగును.
గాని సమర్థుడౌకాడు. వ్యవహారములు వెంటనే తీర్చి చీనావారికి స్వతం
త్రము గలుగఁజేసినయెడల చీనావారు పూర్వపురితిని విదేశీయుల మరల ది
రస్కరించెదరని విదేశీయరాయబారులు కాలయాపనము చేయుచుండిరి.

ఎట్టకేలకు నాంగ్లేయులును జర్మానియావారు నీదిగువ యేర్పాటు
లొనరించిరి.

- (1) రేవుపట్టణములయందు బాహుటముగ నందఱు వర్తకముచేసికొన వచ్చును.
- (2) చీనారాజ్యమును విదేశీయరాజ్యములవా రెవరు నాక్రమించుకొనఁ గూడదు.
- (3) ఎవరయిన నాక్రమింపఁజూచిరేని గడమవారు వారి నభ్యంతరపఱప వలెను.

శేషించిన విదేశీయరాజ్యముల వారా యేర్పాటులకు సమ్మతించి చేవ్రాలుచేసిరి. కాని రుషియావారట్లు సమ్మతించియుఁ బదంపడి మంచూరి యాలోఁ గొంతయాక్రమముకు యత్నించిరి కాని కడమవారికి. వెఱచి చీనా వారు వారికిచ్చుటకు సమ్మతింపరైరి. ఎట్లయినను చీనారాజ్యమును దుర్దశ యనునల్లమబ్బుకమ్ముకొనియున్నది. అది విచ్చిపోవునో పోనేపోదో చెప్పఁ శక్యముకాదు. మధ్య దక్షిణ పరగణాలయందు మాత్రము ప్రదేశాధికారులు నెమ్మదిని నెలకొల్పినారు. ఇట్లు 1901 సంవత్సరముతో చీనాచరిత్ర ముగిం పఁబడుచున్నది.

18-వ అ ధ్యాయము.

ఉపసంహారము.

చీనారాజ్యముయొక్కయుఁ దత్ప్రజావర్గముయొక్కయు గుణాగుణం బులఁ గొంచెము విమర్శించెదము. చీనాచరిత్రకారులయిన పాశ్చాత్యులు చీనా వారియం దీదిగువ దోషంబులుకలవని చరిత్రలందుఁ బలుమాటలు నిందించిరి.

- (1) అన్య రాజ్యములవారిని మర్యాదచేయుట యెఱుఁగరు.
- (2) వధలకు వెనుకదీయరు.
- (3) ఒడంబడికలజేసికొని భంగపఱచెదరు.
- (4) యుద్ధములుచేయుచు సంధివిషయముల మాటలాడెదరు.
- (5) పరమత సహనములేనివారు.

- (6) రాజ్యపరిపాలనలో లోపములు కలవారు.
- (7) యుద్ధకౌశల్యము లేనివారు.
- (8) డంబనిద్యకలవారు.
- (9) దేశాభిమానము లేనివారు.
- (10) పూర్వాచారమందు మూఢవిశ్వాసము కలవారు.

1 మొదలు 5 వఱకుఁ గలపైయాక్షేపణలు పూర్వాచారపరాయణత్వములోనుండి పుట్టినవేయని గ్రహింపఁదగును. ఏలయన గతంబున రెండవ యధ్యాయముందుఁ జెప్పఁబడినట్లు చీనాదేశమందు మతమే రాజ్యపరిపాలనము కూడఁజేయును. ఆమతమందుఁ బూర్వాచారములనుండి లోఁగఁగూడదని గట్టికట్టుబాటుండెను. కావునఁ బరమతముగాని పరజనులుగాని వారిదేశములోఁ జొరఁగిట్టదు. చొచ్చుటకలిగె. నాయామతమును జనులును వారికనుకూలించియేయుండవలెను. చీనావారు తమతమ మతమును వ్యాపింపఁజేయవలెననిగాని పరదేశ విశేషంబుల నెఱిగి తమదేశమందు వానిని నెలకొల్పవలెననిగాని కోరిక గలవారుకారు. తమకు నిరోధంబొనరించుదనుక పరులతో జగడమాడఁజూడరు. కాఁబట్టి శాంతస్వభావులనియే వారిని నుడువవలయు. అట్టి వారియజ్ఞానంబుఁ బాపవచ్చిన క్రైస్తవమతబోధకులును, భాగ్యంబుఁ బొసరింపవచ్చిన విదేశీయులును వారికి శత్రుప్రాయులే యైరి. కావున శత్రువులంబాధించినట్లు వారిని బాధించిరి. సంధికృత్యములను నడపినను మనస్ఫూర్తిగఁ నొనరించియుండరు. కావున వారికి వ్యతిరేకంబుగ నేల నడచుకొనరు? వారిపరంపరాగతమతము వేళ్లువారియుండఁగ వారికిఁ బరమత సహనంబెట్లు కలుగును. క్రైస్తవమతము జ్ఞానదాయకమని చక్రవర్తులు కొందఱిటివల శాసనములం బ్రకటించిరనియు, వేలకొలది జనులు క్రైస్తవ మతావలంబులైరనియు, స్వమతమందు గాఢవిశ్వాసమే కలవారై రేని వారు మతాంతరులేల యైరనియు జరిత్రకారుఁడు ప్రతిపాదించెను. చీనాదేశమందు క్రైస్తవమతము సౌమ్యముగనే మొదట ప్రవేశించి చీనావారి యాచారముల నంగీకరించెను. తమ యాచారములకు భంగములేదనుకొనియు, మఱికొన్ని కారణములచే తమ దొరతనమువారు కొంతవఱ కుపేక్షించిరి. కాలక్రమమున 19 వ శతాబ్ద

ములో కైస్తవమతము తేరచాటుచుండి వెడలి నిజస్వరూపముఁ బ్రకటింపసాగెను. మతసంకరుల సంఖ్య ప్రబలమై యచ్చటిపండితకోటికిఁ గంటలో నెరసయ్యెను. అప్పుడు రామరావణయుద్ధము సాగెను. అప్పటికి విదేశీయచర్తకులు అనఁగా ఇంగ్లీషువారు, ఫ్రెంచివారు, జర్మానియావారు, రుషియావారు, స్పానియావారు, పోర్తుగీయులు మొదలయినవారు చీనారేవుపట్టణములయందుఁ బ్రవేశించి దొరతనమువారు లేచిపోమ్మని బాధించినను బోక వారితో హోరాహోరిఁ బోరుచు నిల్వదొక్కుకొని మైనిఁజెప్పిన మతబోధకులకు వధాదులు సంభవించినప్పుడు విదేశీయరాయబారులు చీనాదొరతనమువారిపై దండెత్తుచుండిరి. కైస్తవమతవ్యాప్తి యిప్పుడు బలాత్కారలక్షణము కలదయ్యెను. అంతట రాయబారులతోఁ బోరలేక తాత్కాలికపశమనార్థమొడంబడిక నిబంధనలలోను, శాసనములలోను గ్రీస్తుమతమంగీకరించితిమని దొరతనమువారు వ్రాయుటగలిగె. అంతియేకాని దొరతనమువారికేమి పండితమండలికేమి కైస్తవమతము ప్రాణగొడ్డంబుగ నేయుండె. వేలకొలది జనులు కైస్తవులగుటకుఁ గారణమిట్లుఁహింపవచ్చును. ఏ మతమందును జనులందఱు దృఢవిశ్వాసులై యుండరనుమాట సర్వవిదితంబై. బహుజనాక్షేపమైన చీనారాజ్యమందధమవిశ్వాసులు వేలకొలదియుండుటయు వారు మతసంకరులగుటయు నబ్బురంబగునా? కక్షాపూరితసియసు జ్ఞానికాలమందు మతవిశ్వాసము క్షీణించుటఁ గనుగొని పునరుద్ధారణంబుచేసెనని చరిత్రయే తెలుపుచున్నది. మఱియుఁ బూర్వాచారముల విడువవలదని ప్రభువును బండితులును ప్రజాసంఘమునకుఁ దఱచుచుగ బోధించుచుందురట. మతములకును వృద్ధిక్షయములు కాలక్రమమునఁ బాటిల్లుచుండునని దేశచరిత్రలే నుడువుచున్నవి. అట్టిలక్షణములు చీనామతమునకు లేవు. రాజ్యమున కెన్ని యిక్కట్లులు కలిగినను, జనులెన్ని యల్లరులు చేసినను వారిమత మెందుచునో వాడుచునో యట్లే యుండెను. ఇందుకుఁ గారణము చక్రవర్తియే మతగురువగుట యని యూహింపవచ్చును. అట్టి రాజ్యములోనికి బరమతప్రవేశమే కలహబీజంబయ్యెనని చదువరులు గ్రహింపఁగలరు.

మతీయు వాణిజ్యముకొఱకు విదేశీయులరాక యాబీజమునుఁ బోషించిఁ
క్రమక్రమంబుగ విషవృక్షంబుగఁ బరిణమింపఁజేసెను. కారణమేమనఁగా వారు
నావికాసైన్య సంపదయుఁ బ్రబలయుఁగ సామగ్రియుఁ గలవారగుటచేఁ దమ
దేశమున కపాయకరులగుదురని చీనాదొరతనమువారు భీతినొందిరి. పైని వ
క్కాణింపఁబడిన ప్రకారము వారొకచెంప తమ మహాబోధకుల కూతకట్టల
గుచు సెకచెంప రైళ్లు మొదలయిన నూతనపుటేర్పాటులఁ జొప్పింపసాగిరి.
ఇట్లు చేయుటయు వారి పూర్వాచారములకు విరోధకంబయ్యె. కావున వారు
సమయోచితంబుగ నెన్ని యొడంబడికలఁజేసికొన్నను, ద్వేష వృక్షంబు చిగు
రించుచునేయుండె. పునఃపునః కలహప్రయత్నములు జరుగుటయు గలిగెను.
పూర్వాచారపరాయణులైన చీనావారు పైనిజెప్పఁబడిన కారణంబులచేఁ బరా
పకారులయిరి కాని స్వభావదౌష్ట్యముచేఁ గాదని చదువరులు గ్రహింపవ
చ్చును. ఎట్లయిన నావిషవృక్షంబు యుద్ధరూపానుభవపుష్పంబులఁ దాల్చి
దుగభరస పూరితాపజయఫలంబుల చీనావారి కొసంగి నెట్టిన ననుభవింపఁ
జేసెనని నుడువక తప్పదు.

చీనావారి రాజ్యపరిపాలనయందు లోపములు కలవనెడి యాటవయా
క్షేపణమును గుఱించి చర్చింపఁగ నిట్లు తోచుచున్నది. ప్రభువులును బ్రజ
లును దమ మతధర్మానుకూలముగ బ్రవర్తించెదరేనిఁ బుణ్యవర్తను లగుదురని
యు నందువలన రాజ్యము సుభిక్షముగ నుండుననియుఁ దద్వ్యతిరేకంబుగ న
డుచుకొనిరేని రాజ్యము పాపభూయిష్టమయి భూకంపాద్యుపద్రవములచేఁ
బీడింపఁబడుననియు కక్షపూరితమును అనుజ్ఞాని బోధించియుండెను. రాజ్యో
పద్రవములు కలిగినప్పుడు “సియక్షింగు” చక్రవర్తి తదోద్బంధ ననుసరించియే,
తనను బ్రజలను నిందించుచు నొక శాసనము ప్రచురించెను. ఏరాజ్యమందై
నను జట్టము లెంతసమగ్రముగ నున్నను వానిం బ్రవర్తింపఁజేయునుద్యోగస్థు
లలోఁ గొందఱుఁ పాపచిత్తులై దుష్కృత్యంబులఁజేసి చట్టముల నవమానించి
తాము శిక్షలంబొందుట చూచుచుందుముకదా. ఒక్కప్రభువు స్వచ్ఛం దాధి
కారముతో బహువిస్తీర్ణ రాజ్యము పరిపాలించునప్పుడు దోషములుండుట య

దృఢతంబగునా? అయినను 18 సం. వఱకు చీనారాజ్యము నేలినచక్రవర్తులలో ననేకుల కాలమం దట్టి దోషంబులు కానరావయ్యె. వారు సమర్థులయిన చక్ర వర్తులయి యుందురుకదా. ఉద్యోగస్థులకు జీతములు స్వల్పమగుటచే లంచ గొండులై జనులఁ బీడించి తమసంచుల నింపుకొనుచుండి రని చరిత్రకారుఁ డభి ప్రసాయపడెను. అధికజీతమిచ్చినను నాశకు మేరయుండునా? లంచములకుఁ జేయి చాపకుండురని ఖండితముగ వక్కాణింపఁగలమా? కావుననే చీనారాజ్యమందు నీతిబోధకములయిన పద్యములను బాటలను బ్రజలకు నేర్పిం చిచదివించుచుందురు. చీనావారికిఁ బరలోక విచారణలేకున్నను నైహికవిచా రణ సంపూర్ణముగఁ గలదనియు దానికిం దగినచట్టములు కలవనియుఁ దెలియు చున్నది. ఆ రాజ్యముయొక్క దురదృష్టవశమున 19 వ శతాబ్దమందు వచ్చిన చక్రవర్తులు సమర్థులు కారైరి. దానికిఁ దోడుగ విచ్చలవిడిగ వ్యాపించుచు న్న క్రైస్తవమతంబును, బిరుతివియని విదేశీయ పరాక్రమంబును దోడయ్యె. అవి ముప్పిరిగొని తాయిపింగు, త్రియాడు మొదలయిన సంఘములేర్పడి చక్రవర్తుల న్నైఁ దిరుగబడుటకును విదేశీయుల కొలువుతో చీ.నాప్రజలలోఁ గొందఱు చేరి దొరతనమువారితోనే పోరాడుటకును చీనాదేశీయులకు స్వదేశాభిమానము లేదనియెడు తొమ్మిదవ యాక్షేపణ కెడమిచ్చుటకును గారణములయ్యెను. పరమతమువలనను విదేశీయులవలనను చీనారాజ్యమున కుపద్రవము కలుగు వని కాంగ్లి చక్రవర్తి మున్నెనూచించియున్నట్లు చరిత్రవలనఁ దెలియు చున్నది.

చీనావారికి యుద్ధకాశల్యము లేదనుటను గుఱించి కొంచెము విమర్శిం చెదము.

చీనావారు కృషిపరులేకాని యుద్ధపరులు కారని ద్వితీయాధ్యాయ మందును దానికిఁ దార్కాణముగ వారు రాజ్యసంపాదనము సౌమ్యముగఁ జే సిరేకాని శస్త్రాస్త్రంబులఁ జేసినవారు కారని తృతీయాధ్యాయ ప్రారంభం బునను వక్కాణింపఁబడియున్నది. చీనాదేశమునకు నుత్తరంబుననున్న మధ్యా సియా ప్రదేశ మడవిజనముల గుంపులతో నిండియుండి చీనారాజ్యమున కుప ద్రవకరముగ నుండుటచే నాగుంపుల జయించి యాదేశ మించుమించుగ చీనా

దొరతనమువారు వశేపటచుకొనిరి. అక్కార్యంబునకు వారి విలునమ్ములే చాలి యుండెను. వారు పరరాజ్యములపై దండెత్తి జయింపవలె ననుకొన్నచో ఆసియాఖండమందు భరతఖండము మొదలయిన వెన్ని దేశంబులు కలవు? నిమిత్తవశంబున బర్మాకొచ్చి చీనా, శేషాశవేశములపై దండెత్తి జయించి కప్పములు చెల్లించు నిబంధనలమీఁద నారాజులకే యారాజ్యముల విడిచిపెట్టిరి కాఁబట్టి వారికిఁ బరరాజ్యాపేక్షయున్నట్లు చరిత్రవలనఁ దెలియుటలేదు. మఱియుఁ బూర్వార్థాచార ప్రకారము 18 వ శతాబ్దాంతమువఱకు ధనుర్విద్యనే నమ్ముకొనుచు దానివలననే జయంబొందుచు చీనావారు నుఖంబుండిరి. కృషిపరులగుట చేతనే వారిసేనలు ధనుర్విద్యాకాశలము కలిగిన పిమ్మటఁ గృషివలన జీవించుచుండిరి. యుద్ధాభిలాష కలవారు కాక పోవుటచేతనే వారు పరదేశములకుఁ బోరైరి. ఆయుధవిశేషంబుల నెఱిగి తమ యాయుధసామగ్రిని బెంపొనరింపరైరి. 18 వ శతాబ్దాంతము వఱకు చీనావారు తమ ధనుర్విద్యచేతనే పరాక్రమవంతులని పేరువడసిరి. 19 వ శతాబ్దము వారికి బ్రతికూలకాలం బగుటచే నపజయ పరంపరకలిగి యంతశ్చిద్రము లేర్పడి చీనారాజ్య మపఖ్యాతింజెందె. ఎంతబలవంతులైనను బరాజితులైనప్పుడు పరిహాసాస్పదులే కదా.

చీనావారిది దంబవిద్య యనుటకు, యూరోపుఖండ వాసులకుఁ దెలియకమున్నె యెన్నియొ విన్నాణములైన పనుల చీనావారు నేర్చియుండిరనియు వారు బుద్ధి సూక్ష్మము కలవారనియు చరిత్రకారులే వ్రాసియున్నారు. అదిగాక చీనావారి భాషయు లిపియు నన్యలకు దురవగాహంబులనియు దుస్సాధ్యంబులనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆట్టి భాషను సాధించి పండితులైన వారు తమకు బాగుగఁ దెలియనివికూడఁ దెలిసినట్లు నటించెన రనుకొందము. అట్లయినను వారు పరదేశములకుఁ బోక సూతనవిషయముల గ్రహింపక యేక దేశవర్తులయి స్వబుద్ధి బలంబుచే నూతనవిషయంబులను యంత్రములను గొంత వఱకైన నిర్మించి వెలయించుట శ్లాఘాపాత్రంబయియుండ దాని పైని వ్రాయఁబడిన యంశంబులం బట్టి చీనారాజ్య మనేకవిషయంబుల యందు శ్లాఘనీయంబుగ నున్నది కాని యాదొరతనమువారు పరరాజ్యములతోఁ దమకు సంబంధము లేదనియుఁ దమ యచ్చుచొప్పున దమ రేటుకొందుమనియుఁ దమకు

న్న విద్యాబుద్ధులును ఆయుధాది సామగ్రులును తమకుఁ జాలుననియును బూర్వమునందు వలెనే తమ కెల్లకాలము జరుగుననియు హిందువులవలెఁ దలఁచుట తేమకరము కాదని 19 వ శతాబ్దమువలన బాగుఁగ దెలిసికొనియుందురు. రాజ్యము వీరభోజ్యమని ప్రాజ్ఞులు పలుకుచుందురు. పరరాజ్యములపైకిఁ దాము దండెత్తి పోకున్నను బరులు దండెత్తి వచ్చినప్పుడు తమ రాజ్యమును దాము సంరక్షించుకొను నట్టి యుపాయంబు బలపరాక్రమంబులును గలిగి యుండక తప్పదుగదా. అట్టిశక్తిలేక యెదిరిశక్తియుఁ దమశక్తియుం దెలిసికొనక యొడంబడికలకుఁ గట్టువడక 19 వ శతాబ్దమందలి చక్రవర్తు లసమర్థులయ్యు వెట్టెత్తినట్లు మాటిమాటికిఁ బోరి తుదకు రాజ్యమును విదేశీయుల కగ్గంబుచేసిరి. విదేశీయ రాజ్యములవారు కరుణించి వారి రాజ్యమును వారికింతవఱకు విడిచిపెట్టిరి. కాబట్టి చదువరులు 18 వ శతాబ్దము వఱకు చీనా రాజ్యమునకు గలనిరుపమాన వైభవంబునకు సంతసించి 17 వ శతాబ్దమందుఁ దానికిం గలిగినయిక్కట్టులు మరల నొందక యది యథాపూర్వంబుగ నున్న తపదవిం జెందఁగోరుదురు గాక.

చైనాలోనివిప్లవము.

పూర్వాచారపరాయణు లైనచీనాదేశీయులు రైలుమార్గము మున్నగు నవనాగరికపు టేర్పాటుల నపేక్షింపక యెంతెంతగ పరిపాలకులతోఁ గలహించియుండిరో అందువలన దేశాభివృద్ధి నెంతభంగపఱచుచుకొనిరో పరదేశీయుల వలన నెంత గాయడినుందిరో గతాధ్యాయములలో సంగ్రహముగ నుడువంబడి యున్నది. చీనావారిలో కొందఱు పాశ్చాత్య విద్యామృతంబును గాలక్రమంబున నించుకించుక చవిచూచుచు ఆదేశములకేఁగి తద్విద్యాపారంగతులగుటకు యత్నించుచుండిరనియు గతాధ్యాయములలో లిఖించియుంటిమి. ఎట్టులయిన నేమి నవనాగరికాభిలాష ప్రభుత్వము వారికిఁ నానాఁటికి గలుగుచుండి నూతనపు టేర్పాటులకు వారుద్యమించుచుండిరి.

చైనా రాష్ట్రములోని పదునెనిమిది యుపరాష్ట్రములలో 'సింఘవాను' మిక్కిలి ఫలవంతమైనది. పరదేశీయులవద్ద ఋణముఁగొని ఆయుపరాష్ట్రములో

రైలుమార్గము నేర్పలుపవలెనని రాష్ట్రాధికారులుద్దేశించినందున ప్రజాప్రతినిధు లిష్టపడక తమ యనంగీకారమును దెలిపిరి. తెలిపినను రాష్ట్రాధికారులు తమ యిష్టప్రకారమే యొనరింపఁబూనినందున 'సింఘవాను' ప్రజలు తిరుగఁబడిరి. వారితోఁబాటుగ రాష్ట్రములోని పైనిఘలును గలహించిరి.

కలహానివారణ ప్రయత్నములు.

అచ్చటి రైలువే యధికారియయిన 'టస్పాంగు' (Tuspan) ను, శెండువేల్పనైన్యమును, బ్రచండుడనిపేరువడసినట్టి 'సింఘవాను' యొక్క పూర్వపు గవన్నరైనట్టియు 'షెంచంసువాను' (Shenchamsuwan) ను ఆకల్లోలము నడచుటకుఁ బ్రభుత్వమువారు పంపిరి. కాని 'సింఘవాను' నుండి పరిధాన్యముయొక్క యెగుమతి యాగిపోయినందున 'ఇచాంగు' మొదలగు ప్రదేశములయందు ట్రామము ప్రారంభమయ్యెను. 'షెంచంసువాను' (Shenchamsuwan) 'శూచాంగు' ను వచ్చినతోడనే ప్రభుత్వమువారి కిట్లు లిఖితపూర్వకముగాఁ తెలియఁజేసెను.

'సింఘవాను' ప్రజలు రైలుమార్గమును నిర్మించుటను గుఱించి కలహమాదుమన్నారుగాని పాలకులమీఁదఁ దిరుగుబాటుచేయుటలేదు. 'సింఘవాను' నందలి రైలు అధికారిని బనినుండి తొలగింపకలయు. రైలువ్యాపారపు భాగములను గొని 'టస్పాంగు' (Tuspan) యుపరాష్ట్రమువలన 37 లక్షల నాణేముల నిప్పించినఁ జాలుననియు."

ప్రభుత్వమువారు పైనియేర్పాటులలో దేనినియు నంగీకరించనందున 'షెంచంసువాను' (Shenchamsuwan) తనపనికి రాజీనామాయించి వెనుకకుమఱలెను. 'సింఘవాను' ప్రజలతిరుగుబాటు విశేష యుపద్రవముచేయకయే యణగిపోయెను; కాని విస్తీర్ణమగు చీనాదేశమునంతను విప్లవసముద్రములో ముంచుటకు నిమిత్తకారణము మాత్రమయ్యెను.

మంచూరియా జాతివారు ప్రభుత్వమువలంబించినది మొదలు వారిని చీనాదేశీయులు. పైటవారిని గానే చూచుచుండిరి. ఉన్నత పదవులన్నియు వారివశముచేసికొని సీనియోద్యోగములమాత్రము తమకు వదిలిరని వారియందీ

ర్ష్యను బూనియుండిరి. మంచూరియా వారు చేసిన వాగ్దానములన్నియుఁ దమ్మును మోసపుచ్చుటకుఁ జేయు మిషను గట్టిగా నమ్మియుండిరి. కావుననే మంచూరి మారాజ్యమును బడ్రోయట కెప్పుడు సందుదొరుకునా యని చీనాదేశీయులు ముఖ్యముగా దక్షిణ చైనావారు వేచియుండిరి. 10 సంవత్సరముల క్రిందట బాక్సురు తిరుగ బాటనిపేగువడసిన కలహము రగిలిరగిలి తాత్కాలి కోపశమనమును జెందియుండెను. భిషగ్మణియగు 'సున్వసేన' పరదేశముల పాలై లోకములో నెక్కడెక్కడనూయున్న చీనావారిసందజను విప్లవమునఁ బ్రోత్సహపఱచుచుండెను.

విప్లవమువలని యుపద్రవములు.

'హూటు, హునాను' (Hoot Hunan) రాష్ట్రములకు రాజధానియగు "వూంచాంగు" (Voonchang) లోని సేనా నివేశముల యందు గతసంవత్సరపు అక్టోబరునెలలో సకస్మాత్తుగా నగ్నిజ్వాలలు వెడలెను. రాజద్రోహులగు సేనలకును రాజకీయ సేనలకును ఘోరయుద్ధము తర్వాత 'వూంచాంగు' రాజద్రోహులపాలయ్యెను. సేనాధిపతి యగ్నిగోళము వాతబడఁగా గాజప్రతినిధి పలాయితుడయ్యెను. వెంటనే విప్లవకారు లన్యదేశీయుల కభయమొసంగి ప్రకటించిరి. అందువలన యూరోపియనుల కెవ్వరికీ యపాయము లేకుండ సురక్షితులై యుండిరి వర్తకమున కేరీతినేని భయము లేకుండెను. సమీపముననున్న 'హాంకా' (Hong Cow) లో సేనలు తిరుగఁ బడి 300 మంచూరియా జాతివారిని హత్యకావించిరి. ఎదిరించువారు లేకయే హాంకా విప్లవకారుల వశమయ్యెను. ఉక్కు, ఇనుము పోతపోయు యంత్రశాలలు ఆయుధ నిర్మాణము చేయు శాలలను 'హ్యునాంగు' (Hunang) పట్టణమును వెంటనే వారి స్వాధీనమయ్యెను. ఇందువలన మితిలేని మందుసామానులు, లెక్కలేని తుపాకులు విప్లవకారులకు దొరకెను. యుద్ధ సామగ్రి యెంతకావలె నన్న నంత యెప్పటి కప్పుడు సిద్ధపడుచుకొనుశక్తి వారికిఁ గలిగెను. యుద్ధప్రారంభమునందే రాజపక్షమువారికిఁ గలిగిన నష్టమును వారి విరోధులకుఁ గలిగినలాభమును ప్రత్యేకముగా వర్ణింప నక్కఱలేదు. తరువాత

పిక్కి 'హాంకా' నడుమనున్న యినుపదారిలో 20 మైళ్లు పొడవుగల పట్టా లూడదీసి వంతెనలను దెగనటికరి. "హూపే" రాష్ట్రపు ప్రజాపతినిధి సభ వారు చైనాసామ్రాజ్యములోనుండి విడిపోతిమని చాటించి జగద్విదితసంస్కర్తయైన "సున్యతసేను" (Sunyatasen) తమ్ముని సేనాధిపతిగను, 'టంగులేంగు' (Tungulengu) పండితుని బరిపాలకుని గను నేర్పఱుచుకొనిరి. విప్లవకారులు ధనాగారమును గైవశముచేసికొని 26, 000 సైన్యముగలిగియుండిరి. వీరిసేనాని 'లియంగుహంగు' (Lianguhang) వెంటనే యాయన 'వుచాంగు' 'హాంకా' 'హ్యునాంగు' నగరములకు దా నధికారిననియు, బాకీల బాధ్యతలవిషయములోఁ దానె జవాబుదారుడననియుఁ బ్రకటించెను. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములలోని చైనావారు 2 లక్షల వరహాలను విప్లవకారుల సహాయార్థమొసంగిరి.

ప్రభుత్వమువారి జాగరూకతలు.

1908 సం. లో పదభ్రష్టుడయిన "యూనిషికాయిని" (Yunshikayini) హూపే, హూనాను రాష్ట్రములకు రాజప్రతినిధిగా నియమించుచు వూచాంగు కరిగి యచ్చట రాజాధికారమును మరల నెలకొల్పవలయునని రాజప్రకటన యొకటి యతనివెంటనే ప్రభుత్వమువారు పంపిరి. మఱియు యాంగ్లీనదీప్రాంతమున సర్వసేనల యాధిపత్యము 'యూనికాయికి' (Yunshikayiki) నిచ్చితిమనియు, విప్లవకారులకుఁ గఠినశిక్షల విధించితిమనియు, బ్రజలు విప్లవకారులఁ జేరగూడదనియు, మఱియు బీదలకు నుచితముగా ధాన్యము పంచి పెట్టవలెననియు, రాజాజ్ఞ యయ్యెను. పికిసులోని యుద్ధమంత్రి 24 వేల సైన్యముతో దక్షిణమునకు దాడివెడలెను. చైనాలో ప్రభుత్వమువారి పత్తములకుఁ బ్రచారము తక్కువయ్యెను. మఱియు దేశీయనిధులనుండి సొమ్మును బ్రజలు తీసికొని యన్యదేశీయులనిధులలో వేరు మొదలు పెట్టిరి. జనులు సర్కారుపత్తములనంగీకరింపకపోయిన శిక్షించెదమని రాజాజ్ఞ ప్రకటింపఁబడెను. ఈకలవరములో అన్యరాజ్యప్రతినిధులు మాత్ర మేపక్షపువారికిని సహాయముచేయక నిష్పక్షపాతముగా నుండి, తమ తమదేశస్థుల స్వస్థతకుఁ దగినయే

రాట్టలు మాత్రము చేయుచువచ్చిరి. విప్లవకారులు తమ సైన్యములను దగినకట్టుబాటులో నుంచుకొని పరదేశీయులతెరువునకుఁ బోనీయక తమపోరాటము మంచూరియావారి విషయమై యుద్దేశింపఁబడినది కాని యన్యదేశీయులయెడలఁగాదని స్పష్టముగాఁ బ్రకటించిన బుద్ధిమతములతో దీనికిఁ గారణము.

యూన్ని కాయని రాజప్రతినిధినిగా నియమించు

టకుఁ గారణములు.

యూన్ని కాయయే దేశమునిట్టి దుఃస్థలోనుండి యుద్ధరించి రాజాధికారమును శాంతిని దేశములో నెలకొల్పఁగల సమర్థుడని వెలిసి గత్యంతరముకానక ప్రభుత్వమువా రతని సహాయము కోరిరి. చైనా, జపానుయుద్ధసమయమున సామాన్యసిపాయిగానున్న యూన్ని కాయ చైనావారిని శిక్షితులను జేసినవాఁడు లోకములోని యే సైనికులను యుద్ధకాశలములోను ధైర్యములోను వెనుదీయఁడని ప్రభుత్వము వారు గ్రహించిరి. ఎన్ని సంస్కారములతో చేసి చైనా దేశము నుద్ధరింపవలెనని గట్టి యూహలలోనున్న క్వాంగ్సి చక్రవర్తిని రాజమాత 1898 సం. లో చెఱసాలలోనుంచి గాజ్యనిర్వహణ కార్యముఁ దాను స్వయముగాఁ బూనినపుడు చీనారాష్ట్రములోని కెల్ల శిక్షిత సైన్యముకల 'యూన్ని కాయ' యామెకు సహాయ భూతుడై ప్రాముఖ్యతఁ జెందెను. పిమ్మట బాక్సరు కలహములోఁ 2 రరాష్ట్రము వారి నివేశములను ముట్టడించుటకు నాజ్ఞానొందినవాఁడయ్యును అందువలన దేశమునకుఁ గీడుతప్పక మూఁడునని గ్రహించి నెమ్మదిగ నేననడిపించి పరరాష్ట్రము వారి సేనతోఁ బోరాడక రాజమాతయొక్క యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁ డయ్యె. వెంటనే యూన్ని కాయ చీనారాజ్యమునందుఁ బ్రబలాధికార పదవింజెంది నాలుగువత్సరములలో రాజ్యమును విశేష నాగరికతంబుడయుమ్మాగ్ధమునఁ బెట్టెను. పరసేనానులకు ఆశ్చర్యమును గలుగఁజేయఁగల గొప్ప సైన్యమును నిర్మించెను. సైనికోద్యోగములయందలి యధికార తారతమ్యముల నెంచక తదుద్యోగమందందట కభిరుచి కలుగునట్లు చేసెను. దేశమున నవీనవిద్యామార్గమును, ప్రతిష్ఠాకృత్యమును నెలకొల్పెను. చీనాదేశపు రాజధానిలోఁ జక్కని వీధులను, ఉద్యానవనములను

నిర్మింపజేసి యూరోపియను రాజధానుల యాన్నత్యము డిందు పఱచెను. రుషియా జపాను యుద్ధానంతరమున చైనారాజ్యమున కేనప్టము కలుగకుండునట్లు యధాపూర్వముగ దానిని నిలిపెను. మఱియు నల్లమందు వ్యాపారమును బది వత్సరములలో యాపు మాపవలెనని ప్రయత్నించిన మహానుభావుఁ డితఁడే కాని యాయనయం దనివార్యమైన యొక దోషమున్నదని మంచూరియావారు తలచుచుండిరి. అది యేదియనిన నీతఁడు మంచూరియా జాతివాఁడుకాక చైనాజాతీయుఁ డగుటయే కావున నెంత యధికారములో నున్నను అతనికి బడ్డ్రోయుటకే మంచూరియావారు సమము వేచియుండిరి. ఇట్లుండఁగా రాజమాత యనంతరము వచ్చిన రాజసంరక్షకుఁ డధికారము పూనినపుడు యూర్పి కానికి పవభ్రష్టత కలిగెను. అందుకుఁ గారణమేమనఁగా నతనికిఁ కాలిలో నొప్పియనియుఁ గానఁ దన యధికారమును జెల్లింప లేడనియు రాజప్రకటనలో వెల్లడి చేయఁబడెను.

విప్లవకారుల ప్రాబల్యము.

ఇంతలో రాజసేనానులు తమసేనలకు వివేకపరాభవ మయ్యెననియు యుద్ధమునకువలయుపరికరము లేమియు లేవనియు 'ఇంచాంగు' (Inchaung) సేనానిని వెంటనే పంపనియెడలఁ దమ ప్రాణములు దక్కవనియు మొగలిడుచు మహాజరును బంపిరి. రాజ పక్షావలంబకమగు 'సియాంపు' రాజద్రోహుల పక్షమున చేరెను. విప్లవమునకుఁ గారణము అన్యదేశీయులనుండి రైల్వేనిమిత్తము తీయఁబడిన ఋణమేయని మున్నే లిఖించియుంటిమి. అట్టి ఋణమునకుఁ గారణభూతుఁడు 'షన్కంగ్వో' (Shunkangwo) అను మంత్రిని 'సియాంపు' ఆపనినుండి తొలగించియూర్పి కానినే హితుఁడైన 'టంగ్వోయి' (Tungoyi) ని ఆపనికి నియమించెను. దీని వలనఁ బ్రభుత్వము వారికి శృంగ భంగమయినట్లును దేనికైన లోబడుటకు వారు సర్వసిద్ధముగ నున్నట్లును నెల్లరకు స్పష్టమయ్యెను. యూరోపుదేశముల విషయమై పికిసులోనున్న రాయబారు లందఱు తమ మూలమున "షన్కంగ్వో" కీపరాభవము కలిగినదని చింతించి యతనికిఁ బ్రాణభయము లేకుండఁ గాపాడిరి. రాజసేనలకుఁ గొంతవఱ

కు జయముకలుగ మొదలు పెట్టెను. “జాషువారా” పట్టణమును, హంకా నగరమును వారి వశమయ్యెను. రాజద్రోహుల సేనలకు హంకాదగ్గర గొప్ప యోటమి సంభవించెను. కాని వారు ‘హ్యునాంగు’ ఆయుధశాలి రాజసేనల పరముకాకుండ చాలగ నాటంకము కలిగించిరి. ఈయుద్ధమున రాజసేనల యుద్ధచాతుర్యమును రాజద్రోహులయ శిక్షితత్వమును వెల్లడి యయ్యెను.

సంధి ప్రయత్నములు.

నాన్సిక్, లాంచూలోని సేనలకు హంకా దండయాత్ర వెడలుండని యాజ్ఞ కాగా వారందున కియ్యకొనక ప్రజాసమ్మత ప్రభుత్వమును వెంటనే ప్రసాదించుటని ప్రభుత్వము వారికి మహజరు పంపిరి. అంతటఁ బ్రజాప్రతినిధి సభవారు పార్లమెంటు సంస్థాపన నేరస్తుల విడుదల, రాజవంశమును నిల్పుట మొదలగు ప్రార్థనల నన్నిటి నంగీకరించి సేనాభిమతమును బట్టి పార్లమెంటు కూడవలయు నను కోరిక నిరాకరించిరి. యూన్నికాయి రాజాజ్ఞానుసారముగ “పికిను” కు బయలుదేరెను. ఇంతలో హంకా మరల రాజద్రోహుల వశమయ్యెను. ప్రజాప్రతినిధి సభాధిపత్యము నుండియు మంచూప్రభువులను దొలగించి వాని చైనావారిని నియమించుచు రాజ్యాంగములో సంస్కారములఁ దప్పక జరిపెదమనియు, జనులేకీభవించని యెడల చైనాదేశమునకు ముప్పువాటిల్లుననియు రాజాజ్ఞ యొకటి వెలువడెను. మరియు యూన్నికాయిని బ్రధానమంత్రిగా నియమించెను. కాని తనయుద్యోగమునఁ బ్రవేశించువఱకు రాజసంరక్షకుఁడుగ “చింగు” వర్తించుచుండెను. యూన్నికాయి తాను విప్లవకారుల నాయకుఁడగు ‘లియంగుహాంగు’ తో మాట్లాడి సంధి గూర్తుననియు, నంత దనుకఁ దనకుమాటుగ నింకొకరిని నియమింప వలయుననియు వార్త బంపెను. పికినిలోనున్న ప్రజాప్రతినిధి సభవారును సంధియగు పర్యంతమును యుద్ధము మానుమని లియంగుహాంగుకు తంతిఁ బంపిరి. తనపూర్వపు లోపముల త్తమింపవలెననియు, మంచూ ప్రభువులు మంత్రాంచములోఁ జేరఁగూడదనియు, వెంటనే ప్రజాప్రతినిధి వారు మంత్రాంగము నేర్పఱుప వలయుననియుఁ బ్రకటించిరి. ఇట్లుండఁగ దక్షిణమునఁ బెక్కునగరములు విప్లవకారుల.

వశమయ్యెను. పికిను నగరమునూడ వారికి వశపడినదని దేశమందు వదంతి కలిగెను. కాని యిది కల్ల. రాజసూరక్షకుని సోదగుడు దేశమునుండి పూయి తుడయ్యెను. యూన్ని కాయని ప్రతినిధి సభవారు ప్రధానిగా నియమించిరి కాని యతఁడియ్యకొనక తంతివార్త బంపెను. ప్రతినిధి సభవారిట్లాక ప్రకటనను వెలువరించిరి.

“సభ్యుల యెన్ని కలను గూర్చి చట్టములఁ గూర్చవలెననియు, ఎన్ని కలు వెంటనె జరుగవలయును. విప్లవకారులనుగూడ రాజతంత్రములో నొక పక్షావలంబకులనుగ నంగీకరించెదము. బ్రజలు కోరిన దానినెల్ల జేసెదము. మంచూలును చైనావారును నేకీభవించినఁ గాని దేశము బాగుపడదు. ”

పునః కలహము.

ఇంతలో షాన్సిపాలకుడైన “పూ” అను నాయకుడు మంచూ సిపాయీల దురాగతమువల్ల మరణముండెను. అతఁడు చైనాజాతివాఁడును, జపానులో విద్యగఱచిన వాఁడును, విశేష సుస్కారాభిమానము కలవాఁడు నయి యుండెను. అందువలననే యాతనిని మంచూరియా వారు చంపిరని యాతని వశమందున్న చైనాజాతి పటాలములకును మంచూరియా పటాలములకును ఘోరయుద్ధము జరుగుటచే మంచూల యెడల ద్వేషము హెచ్చయ్యెను. పికిను నగరములోఁగలవరము మొదై విప్లవకారుల సేనలు నగరప్రాంతములఁ గూడఁ దిరుగ మొదలుపెట్టెను. మంచూనేన లూరిలోఁజేరి యుద్ధసన్నద్ధు లగుచుండిరి. యూరోపియనుల సేనలను ఏమిజరుగునోయని యన్నిటికి సంసిద్ధులయియుండిరి. ఈసమయములోనే “కాంటన్” నగరము తన స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించెను. లక్షలకొలఁది చైనావారు తమదేశమును వదిలి పరదేశమునకుఁ బయనమైరి. మఱియు, ఇండియాలోను, ఆమెరికాలోను నింక నితరరాష్ట్రములలోను వలసనున్న చైనావారు మంచూరియవారి దుర్ణయమును వెల్లడిచేయసాగిరి. ముఖ్యప్రధానత్వమున కియ్యకొనకయు “యంషి కాయి” పికిను నగరమునకు బయలుదేరెను. అతని జగద్విదితమగుసేన పికినులోఁ బ్రవేశించుతటి జనుల కపరి మితఁడై ర్యము కలిగెను. రాజాంగము నంగీకరించి ప్రభుత్వమువారు చేసియున్న

వాగ్దానములను వారు నెఱవేర్చుకొనుటకు వారికి నవకాశము నీయవలసినదని వెంటనే విప్లవనాయకుడగు లియంగుహంగుకు యూనికాయీ వ్రాసెను. కాని దానికి లియంగుహంగు సవ్యి 'పికిను' లోఁ బ్రవేశించి జవాబుచెప్పెద ననెను. 'చంగు' సేనాని షాంగై మున్నగుపట్టణములను రాజపక్షమువారికొఱకు గెల్పుటకు వాన్నినులో వేచియుండెను. అచ్చట జడలుకత్తిరించుకొన్న చైనావారిని దదితరులు చెండాడసాగిరి. పికినులో యూనికాయీ' మంత్రాంగము నేర్పఱచికొనెను గాని దానిలో మంచూప్రభువులులేరు. లియంగు హంగుకోరికచొప్పున విప్లవకారుల వశములోనున్న యువరాష్ట్రముల ప్రతి నిధులు "షాంగై" (Shangai) లో నవంబరు 16 తేదీన సభచేసి వేటుగ రాజ్యాంగమునేర్పఱచి ప్రత్యేకముగాఁ బరిసాలన జరుప నిశ్చయించి తమ రాజ్యాంగమును బాటింపవలసిన దనియు రాజ్యము వనులునటులు మంచూలనుజేయవలసినదనియు నితర రాష్ట్రములవారికి వార్తలబంపిరి. హాంకావద్ద 'చంగు' సేనలును, లియంగుహంగుసేనలును నొండొరుల దలుచుకొనుచుఁ బోరాడుచుండిరి. ఎవరికిని నిర్ధారణగా జయముకలుగదయ్యెను. 'వుంచాంగు' మొదలగుచోట్ల మంచూలను పనులు నిరాటంకముగా హత్యకావించి చంపిరి. షాంగై లోని యాయుధాగారము విప్లవకారుల స్వాధీనము కాఁగా వారు వెంట నేతమపక్షమువారి కందఱును ఆయుధములను స్వేచ్ఛగాఁ బంచిపెట్టిరి. ఇంతలో యుంషికాయీ తాత్కాలికముగాఁ బోరాటమాఁపి సంధిప్రయత్నము చేయుట నంగీకరించుచు విప్లవకారులను గూడ రాజ్యాంగ పక్షముగా నామోదించుచు రాజ్యాజ్ఞ యొకటి వెడలెను.

సున్యత సేను.

విప్లవకారుల యాదర్శకుడైనను సున్యత సేను లండన్ పట్టణమునుండి చీనాకు వెడలెను. ఇతఁడు తన జీవితకాలమంతయు మంచూ యసమర్థతను గుఱించియు, చైనాలోఁ బ్రజాస్వామిక ప్రభుత్వావసరమును గుఱించియు చైనాభాషలో నతి చమత్కారముగా నుపన్యసించుచు, దనయభిప్రాయముల సార్థక మొనరించుటకుఁ దగుపరికరముల సమకూర్చుచుండెను. మఱియు లో

కములోని దేశములనెల్లఁ దిరిగి యెక్కడెక్కడ నోయున్న రాజనీతిజ్ఞుల
 స్నేహము సంపాదించుచువ ర్తకపు గుమస్తాగాను జపాను వ్యాపారిగాను బ
 హువేషధారియై పరదేశములలోనున్న చైనావారిని వశము చేసికొనుచు జీవ
 యాత్రఁ గడపి నేడు ధన్యతగాంచిన క్రైస్తవదేశాభిమాని. 1896 సం న లం
 డనులో చైనాప్రతినిధి వలన చెఱసాలలో నుంచఁబడి జాబు ద్వారా తనవా
 ర్త తనస్నేహితు డయిన కాంట్లీను దొరకుఁ దెలిపి న్యాయాధికారుల వారం
 టు వలన విడుదలఁగాంచిన కష్టజీవి చైనాలో 20 సం. లోనుండి ప్రజాస్వా
 తంత్ర్యమునకై రేయింబవళ్లు పోరాడుచుఁ దనబ్రాణము మీఁద లక్షరూ
 పాయల విలువదొరతనము వారు నెట్టుటచే బ్రాణములను గరగతముగాఁ జేసి
 కొనియు, స్వచ్ఛందముగాఁదిరుగుచున్న వేదాంతి. మఱియు దేశస్థులెల్లరు
 రాష్ట్రమున కధిపతినిగాఁ దనను నియమించినను నింకొకఁడు నాయకుఁడున్న
 దేశ షేమకరమని గ్రహించినతోడనే యాయాధిపత్యమును బరిత్యజించిన
 పరమత్యాగి.

పునర్వ్యుద్ధకృత్యములు.

హాంకాదగ్గఱ ఘోరయుద్ధము జరుగుచునే యుండెను. రాజపక్షపు
 సేనలు హానునది దాటలేకపోయెను. నాన్నినును విప్లవకారులు ముట్ట
 డించిరి. వారిపక్షమున స్త్రీలు సహితము పోరాడుచుండిరి. తుదకు చీనాకా
 యువుపట్టైన నాన్నిన్కూడ విప్లవకారుల వశమయ్యెను. మంత్రీవర్గములో
 ముఖ్యస్థానమునకు మనుష్యులు లేరైరి. మఱియు యుద్ధప్రమేయమువలన రా
 జపక్షమునకు లాభములేదని యతఁడు గ్రహించెను. రాజసంరక్షకుఁడు ప్రజా
 ప్రతినిధిసంఘమువారి యాలోచన ప్రకారము రాజ్యకార్యముల నడిపెద
 ననియు, రాజ్యనిర్వహణమునుండి ప్రభువుల దొలగించెదననియుఁ బ్రమాణము
 చేసెను. ఇంతలో హాంకా, హన్యాంగు, వూచాంగు, నగరములను రాజపక్షపు
 సేనలు జయించెను. దీనికి విప్లవకారులు భయగ్రస్తులై రాజపక్షమువారినిబంధ
 నలనంగీకరించుటకు మూఁడుదినముల యవకాశము నితరరాష్ట్రముల వారినిగోరిరి.

పునస్సంధిప్రయత్నములు.

హాంకా ప్రజలమూలమున “యూన్ని కాయి” యు పికిణ ప్రజలమూలమున, ‘టంగ్షోయి’ (Tungshoi) యు సంధిప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. అంతలో సంధికి గొప్పప్రతిబంధకమయిన రాజ సంరక్షకుడు తనపదవికి రాజీనామాయించెను. ఇందువలన యూన్ని కాయికిని ఆతనిక్రింది మంత్రులకును గార్యనిర్వహణమందు సర్వ స్వాతంత్ర్యము కలిగెను. జడలను గత్తిరించుకొనవచ్చునని రాజు ఆజ్ఞనిచ్చెను. విప్లవకారులు ఇంగ్లీషు జర్మను వారికియ్యవలసిన ఋణము కిస్తీని జెల్లించిరి. యూన్ని కాయి యభిప్రాయ మేమనఁగా,

- (1) చైనాలో జనులు మూఁడువంతులు రాజప్రభుత్వమున కిష్టులనియు నొకవంతు మాత్రము ప్రజాస్వామికమునకు సిద్ధపడియున్నారనియు,
- (2) ఇట్టిస్థితిలో ప్రజాస్వామిక మేర్పడిన కొఁదికాలములో మఱల విప్లవము కలిగి దేశమును గల్లోపఱుచుననియు,
- (3) అట్టి చిక్కుసమయములోఁ బరరాష్ట్రములవారు చైనాను భాగములవరుసను బంచుకొందురనియు,
- (4) అదిగాక యుత్తరచైనారాష్ట్రములు దక్షిణచైనారాష్ట్రములను భిన్నోద్దేశముల మూలమున విడిపోవుననియు,
- (5) ప్రస్తుతపుస్థితియందు రాజకుటుంబమునకు మితమైన యధికారముంచి వాగ్దానములఁ దాటిపోకుండఁ దగుకట్టుదిట్టములుచేసి యధార్థమునకు నధికారమంతయుఁ బ్రజాప్రతినిధులయందే యుంచవలెననియు,
- (6) అందున కనుగుణ్యముగా ఇంగ్లాండులోవలె మితరాజాధికారముగల రాజ్యాంగము నేర్పఱుపవలెననియు,

యూన్ని కాయి తమలోఁ జేరినయెడల నాతనికిఁ బ్రజాస్వామిక నాయక పదవి నిత్తుమని షాంగైలోని సభవారు తీర్మానించిరి. కాని యట్టిది దేశక్షేమకరముగాదనియుఁ బరరాష్ట్రముల పారు దాని నంగీకరించరనియు నాతఁడు తెలిపెను. పికిను ప్రభుత్వముతోపున ఘనసంధిప్రసంగము జరుపుటకుఁ బూ

గ్రాధికారముతో 'టంగుషోయి' (Tungushoi) ని పూంచాంగుకుఁ బంపిరి. సంధిప్రయత్నము లిట్లు జరుగుచున్నను నాన్నినుసమీపములో యుద్ధముజరుగుచునే యుండెను. ఇంతలో టిబెటుదేశములో జనులు తిరుగఁబడఁ మొదలుపెట్టిరి. మంచూరియాలో నేనలు రాజద్రోహులఁ జేర మొదలుపెట్టెను. మంగోలియా దనస్వాతంత్ర్యమును బ్రకటించెను.

సంధియేర్పాటులు.

'టంగుషోయి' షాంగై కువచ్చినతోడనే పరరాష్ట్రముల ప్రతినిధులును విప్లవకారుల ప్రతినిధులును దగుసత్కారములతో నతనిని గౌరవించిరి. పిమ్మట సంధిమాటలు జరిగెను. విప్లవకారులపక్షమున పూటంగుషాంగు రాయబారము నడిపెను. పరరాష్ట్రముల వారందఱు సంధియే దేశమునకు తేమకరమని తమ ప్రతినిధుల మూలమునఁ దెలియఁజేసిరి. 'పూటంగుషాంగు' ప్రజాస్వామిక ప్రతిష్ఠయే సంధికి ప్రథమనిబంధనయని వాదించెను. 'టంగుషాంగు' యిట్టి వాదమును పికినువారికిఁ దెలియఁజేయక తానంగీకరింప వీలులేదనెను. కనుక నికొక వారము యుద్ధమాఁప నిశ్చయించిరి. పికినులో రాజమాత ముఖ్యుఁగు మంచూప్రభువులకు షాంగైనుండి వచ్చినవార్తను దెలుపుటకు వారిని బిలువనంపెను. పెద్దప్రతినిధి సభనొకటి గూర్చి యాసభయొక్క తీర్మానముచొప్పున రాజ్యాంగమును గూర్చుటకు రాజమాత యొప్పుకొనియందునకుఁ దగిన యేర్పాటులను జేయుటకు యూన్నికొయికి సెలవొసంగెను. ఇంతలో షాంగైలో సున్యతు సేను ప్రవేశించి ప్రజలప్రార్థనమీఁదఁ బ్రజాస్వామికము నంగీకరించెను. రాజ్యాంగ నిర్మాణమొనర్చు ప్రతినిధి సభలో నుభయపక్ష ప్రతినిధులు.

(1) చైనాలోఁ బరిరాష్ట్రమునకు ముగ్గురు చొప్పునఁ బ్రతినిధు లుండవలె ననియు.

(2) ప్రతిప్రతినిధికిఁ దీర్పుఁజెప్పనధికారము త్రిగుణముగా నుండవలెననియు,

(3) ప్రతినిధులను తంతివార్తపలన మంచూరాజ్యాంగముకొఱకుఁ గొంతవఱకును, దాత్కాలికముగా నేర్పఱచిన ప్రజాస్వామికముకొఱకుఁ గొంతవఱకును అహ్వనము చేయవలెననియు, నిశ్చయించుకొనిరి.

మఱలఁ గలహాము ప్రవ ర్తిలుట.

పిమ్మటఁ గొంతవ్యవధియైనందున విష్ణవకారులు హాంకా హూనార
గులను ముట్టడించి యుగము మరల మొదలుపెట్టిరి. రాజపక్షమునారు తమ
కుఁబ్రతినిధి సంఘముయొక్క తీర్మానము వ్యతిరేకముగా నుండు నేమో యని భ
యపడి యది యట్టులుండలేదని యెఱిఁగి సంతసించిరి. రాచనేనలు హన్యాంగు
వదిలి యుత్తరమునకు రైలుమార్గమునఁ బోయిరి. కాని లియంగుహంగు తననే
నల నందుఁ బ్రవేశింపనీయలేదు. లియంగు హంగు సంధిప్రయత్నములకుఁ దా
ను భిన్నముగాఁ బ్రవర్తించినందుకు త్తమాపనా వేడి యందుకు నుత్తరవాదులగు
నుద్యోగులఁ బనినుండి తప్పించెను. రాచనేనలు హాంకాను గూడ వదలిరి. టం
గుహాయి తనసౌమ్యతను “పికిసు” వారు మెచ్చలేదని గ్రహించి రాజప్రతినిధి
పదవిని వదలుకొనెను. ‘పూటంగుహంగు’ సంధిప్రయత్నము మునుఁగూరియా
వారి దుష్కృత్యములవలనఁ జెడిపోయెనని పరరాష్ట్రములవారికిఁ దెలియఁజే
సెను. అఱినికి యూనికాయి సర్వజనులు వారియిచ్చవచ్చిన రాజ్యాంగము
నేర్పఱుచు కొనవచ్చుననియు, ప్రజాస్వామిక నాయకత్వమునకుఁ దననాహ్వ
నము చేసినందునకు వదనము లాచరించుచు, లేఖ నొకటి వ్రాసెను. విష్ణవకా
రులు మంచాలయెడలఁ దమ ద్వేషమునకుఁ గారణము వివరించుచు విష్ణవము
నకు ముందుఁ బరరాష్ట్రములతో జరిగిన సంధులకుఁ గట్టువడెనమనియు, వాణి
జ్యమును గూర్చి నిర్బంధములను దొలగించెదమనియుఁ దమప్రజాస్వామికము
నామోదించవలసినదనియుఁ బరరాష్ట్రముల వారికిఁ బ్రకటనను బరిపిరి. విష్ణవ
కారులు సిఘావాక్ అనురాజప్రతినిధి నురిదీసిరి. రాచసైన్యము హాంకాను
వదలివేసెను. ఈసందర్భములో యూరపురాష్ట్రములవారు పికికోనుండి సము
ద్రమునకుఁ బోవు రైలుమార్గమును ఆక్రమించుకొనిరి. మంగోలియావారి స్వా
తంత్ర్యమును ఆమోదించవలసినదని రుష్యావారు చైనావారినిఁ గోరిరి. విష్ణవకా
రులు చైనాతురుష్కస్థానములలోని యాయుధశాలలను జయించి మంచాలను
హత్యగావించి, ప్రజాస్వామికము నచ్చట నెలకొల్పిరి. రాజసైన్యములన్ని
యు హాంకానుండి హూనానుకు దాడి వెడలెనుగాని యచ్చట విష్ణవకారులవలన

గొప్పయపజయమును బొందిరి. హంసి, షేంసి, హైనాను రాష్ట్రములలో ఆ
 రాజకము వృద్ధియయ్యెను. ఎచటఁ జూచినను హత్యలు, అగ్నిజ్వాలలు మా
 నభంగములు, ప్రబలియుండెను. షెంసిలో 10000 మంచాలను నగరద్వార
 ముల మూసివేసి చెండాడి హత్యకావించిరి. ఇంతలో పికినురాజధానిలో మం
 చూలందఱు సభలుచేసి రాజు రాజ్యభ్రష్టుఁడై నగరువదలినఁగాని దేశమునకు
 ముప్పుతప్పదని నిశ్చయించిరి. మంచాప్రభువులు, రాజకుమారులు విప్లవకారు
 లనిబంధనల నంగీకరించి రని తంతివాగ్ధ వచ్చెను. కొలఁదికాలములో రాచకుటుం
 బము రాజ్యము వదలి జిహాలు పట్టణమునకుఁ బోవుననియు, బ్రహ్మస్వామిక
 మునేర్పఱచుచు రాజప్రకటన వెలువడుననియు, యూన్నికాయ పికినులో నిలి
 చి రాజ కుటుంబముయొక్క పోషణకుఁ దగునేర్పాటులను జేయునని
 యు వదంతికలిగెను. పోరాటము కాకుండ సంధిప్రయత్నముల నిమిత్త
 మిఁక రెండువారములయవకాశ మేగ్పఱచు కొనఁబడెను. నలు మొగముల విప్ల
 వకారుల సేనలు పికినుపై దాడివెడలుచుండెను. రాచనగరమునుండి యూన్ని
 కాయ స్వగృహమునకు వచ్చుచుండ యూన్నికాయమీఁద నగ్నిగోళ మొకటి
 యొకమూర్ఖుఁడు వేసెను. కాని యందువల్ల నతనికేమియు నపాయము కలుగ
 లేదు. విప్లవకారులు చైనావాణిజ్యనావికసంఘమువారిని దమ సైన్యమును వే
 తనములిచ్చుచు వలయుధన మొసంగుఁడనియు, ఆ ట్లీయనియెడల వారి యొడ
 లను బట్టుకొని వేలము వేయించెదమనియు బెదిరింపసాగిరి. 'యూన్నికాయ'
 మంచాప్రభువులవలలో నున్నాడని జడిసి 'సున్యతసేను' బ్రహ్మస్వామిక కృ
 త్యముతో ఆయన జోక్యము కలుగఁజేసికొనవలదని యూన్నికాయకి తంతి
 వాగ్ధఁ బంపెను. ఇందువలన మఱల యుద్ధమారంభమయి దేశసంతోభము క
 లుగు నని లోకమెంచెను. విప్లవకాలమున రాజ్యమునకుఁ జేసిన మేలునకుఁగాను
 యూన్నికాయని రాజు గొప్పప్రభువునుగా నియమించెను. తాను నవంబరుమ
 ధ్యభాగమున 'పికిను' నగరమునకు వచ్చినది యాదిగా. దేశమున జరిగివచ్చిత్ర

విజయంతయు విస్తరించుచుఁ దాను రాజవంశమున కుపకారము చేయుఁజాల నందునకుఁ బరితపించుచుఁ దా నా గౌరవమున కర్హుఁడ గాననియుఁ దనతప్పు మలన్నింపుమనియు జగద్విఖ్యాతమైన యొక లేఖను వ్రాసెను. పికినులో రాజసంబంధము కలవారిమీఁద అగ్ని గోళప్రయోగము హెచ్చయ్యెను. రాజపక్షపు సేనానులందఱు మంచూప్రభువులలోఁ జిన్న వారి దుర్ణయమువలనఁ బ్రజాస్వామికము నేర్పఱుచుట యత్యవసరమనియు, యూన్నికాయని గ్రొత్త రాజ్యాంగ మేర్పఱుచుటకు నియమింపవలసినదనియు నొకయర్జిని రాజునకుఁ బంపుకొనిరి రాజసంరక్షకుఁడు, రాజమాత, మంచూప్రభువులు నందఱు సంప్రతించి విప్లవకారుల నిబంధనల నంగీకరించి సంతి కూర్చు మని మంత్రవగ్గమును గోరిరి.

సంధిప్రవర్తిలుట.

మంచూరియోలోఁ గలవరము హెచ్చయి జపాను సేనలు బ్రవేశించెను. ఇంతలో విప్లవకారులు తమ దేశముల యెడల మున్నాఱు సంవత్సరముల నుండి రాజవంశమువారు చేసిన హానిని వర్ణించుచు, దాము దేశమును విప్లవ జలధిలో దింపి స్వాతంత్ర్య రాజ్యాంగముచే మఱు నుద్ధరించిన విధమును, ముందు పరరాష్ట్రముల యెడలఁ దాము న్యాయముగాఁ బ్రవర్తించి తమదేశమునకు శ్రేయోదాయకములగు సంస్కారముల నెఱవేడి తలంపును దేశదేశయలకు బ్రకటించిరి. సున్యతు సేను యూన్నికాయని త్నమాపణవేడుచుఁ దానుఁ బొరబడితిసని జాబువ్రాసెను. దక్షిణమున నేర్పడ్డ ప్రజాస్వామిక పద్ధత్యమువారితోఁ గలసి యొక ప్రజాస్వామికమును 'పికినులోఁ గూడ స్థాపింపవలయు' నని యూన్నికాయకి రాజ్యాజ్ఞ వేడలెను. యూరోపు రాష్ట్రములవారును అమెరికావారును చైనా దేశముయొక్క యేకత్వమును జెలుపకూడదని నిర్ధారణ చేసికొనిరి. యూన్నికాయయొక్క నేర్పువలన సమకూర్చబడిన సంధివలన రాజునకును రాజకుటుంబము వారికిని వారి బిరుదులు మర్యాదలు ని

లుచునట్లును వారికిఁ దగువేతనములను, ఆదాయములను, గ్రొత్తపాలకు ల్పొ
చ్చునట్లును నేర్పాటు చేయఁబడెను. యూన్నికాయి తనయద్యోగమును, అ
ధికారమును బ్రకటింపగా 'సున్యత సేను' రాజాజ్ఞను దాను లక్ష్యముచేయన
నియు యూన్నికాయిని నాన్నినుకు రమ్మనియు తంతివార్త నంపెను. ఫిప్రే
వరి మధ్యభాగమున నాన్నినులోని విప్లవకారుల సభవలన యూన్నికాయి
యొకగ్రీవముగాఁ బ్రజాస్వామిక నాయకుడుగ నెన్నుకొనఁ బడెను.

యూన్నికాయియొక్క సామర్థ్యము.

అటులు నాయకుఁడుగా నెన్నుకొనఁబడుటచే, రాజపక్షము వారికిని
విప్లవపక్షమువారికిని యూన్నికాయి యెడలఁ గలగౌరవము పెల్లడి కాఁగ్గ
దు.మఱియుఁ దనశత్రుపక్షమువలన నాయకుఁడు గా నెన్నుకొనఁబడునట్లు చే
సికొనినయాతని చాతుర్యమును విశేషముగాఁ గలదు. సున్యత సేను యూన్ని
కాయి కీవార్తను దెలుపుచు రాజధాని నాన్నినులో నుండవలె ననియు, యూ
న్నికాయి యచ్చటికి వచ్చి పట్టాభిషిక్తుఁడు గావలె ననియు తంతివార్త నంపె
ను. మఱియు టంగుషోయి యూన్నికాయిని నాన్నినుకుఁ దీసికొనివచ్చుటకుఁ
బయలుదేరెను. యూన్నికాయి యభివందనములు చేయుచు చేయుచు రాయ
బారులు పికినుకు వచ్చినతర్వాత రాజధాని మాట విచారించెదననియుఁ తాను
పికిను వడిలిన దేశమునకు గొప్పచుప్పు వాటిల్లుననియుఁ బ్రజలకోరిక ప్రకార
ము నాయకపదవి సంగీకరించితి ననియు వార్త నంపెను. దేశదేశముల నున్న చై
నావారివద్దనుండి యభివందనములు యూన్నికాయికి పచ్చుచుండెను. అమెరి
కాసంయుక్తరాష్ట్రములకు ప్రథమ నాయకుడైన 'వాషింగ్టను' కుఁ బిమ్మట
యూన్నికాయియే యంతఃపునఁ దని నుడువఁదగును. పికినులో సేనాకలహము
జరుగగా దానినంతయు నివారించి యథావిధిగా పికినులో యూన్నికాయి
నాయకుఁడుగాఁ బట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. వెంటనే పరదేశముల రాజ్యతంత్ర

ముల యనుభవము గలట్టిదేశాభిమానులను మంత్రాంగముకొఱ కేర్పఱచి తనన్నీ
హితుడయిన టంగుషోయిని ముఖ్యప్రధానిగా నియమించెను. చైనారాచ
కార్యములను దిరిగి చక్కని స్థితికిఁ దేగల బుద్ధిశాలియు, బలశాలియు యూ
న్ని కాయయే యని చైనావారి యొక్కయు పరదేశీయులయొక్కయు నభిప్రాయము. అతఁడు తనవిధి నెట్లు నెరవేర్చి చైనారాజ్యాంగమునకుఁ బటుత్వ
ము కలుగఁజేసి ప్రాకృతపరచమునకుఁ గీర్తి తెచ్చునో లోకము శీఘ్రకాలము
లోఁ దెలిసికొనఁగలదు.

స మా ప్త ము.

ప ద్య ము లు.

శా. చీనాదేశపుభూమిసార మది నిక్షేపంబు పండుక సదా
నూనప్రజయుఁ గౌశలంబుఁ బృథు సంతోషంబు దీపింపఁగా
నానాసస్యచయంబు సేద్యమున విన్నాణంబుగాఁ దత్త్విజ
ల్గాన స్నేర్తురు వారిపుణ్యమును జక్కం బల్కుఁగా శక్యమే.

శా. చీనారాజ్యమునందుఁ బుట్టిరి మహాసిద్ధాంతకర్త ల్మయ
జ్ఞాను ల్వా రది స్వర్గరాజ్య మని తన్నాధుండు స్వర్గాత్మజుం
గా నిష్ఠామతితోడఁ బల్కిరి మహాగాఢంబు లాచట్టము
ల్నానాశాఖల కొప్పఁ జేసిరి జగ న్మానవత్వసతావ్రతు లై.

శా. చీనావారికిఁ దొల్ల నెవ్వ రయినఁ జేడ్పాటుఁ గావించినకొ
జ్ఞానస్ఫూర్తిని సంధి చేసికొనఁగాఁ గాంక్షించి యత్నింతు ర
ద్దానకొ సిద్ధినిఁ గాన కున్నతటి యుద్ధంబుద్ధతిం జేయుదుర్
హా! నిండారినశాంతచిత్తు లన న్యాయంబే కదా వారలన్.

శా. చీనావారల ధర్మశాస్త్ర మది యక్షీణప్రభావంబుతో
నేనాఁడో వెలుఁ గొంది మార్పులను దా నీనాటికిం గాన ద
ద్దానిం బండితపామరప్రజలు సత్యం బంచు సేవించి బ్ర
హ్మనందంబును జెందుచుందు రట లక్ష్మీస్ఫూర్తి వర్తిల్లఁగన్.

శా. చీనారాజ్యముపేరు వెంపు సిరులకొ క్షీణత్వముం గాంచెఁ బ్ర
జ్ఞానపుణ్యము లన్నిడిందెఁ బ్రజలం గార్భ్యత్వముం జేది రె
ద్దానం గల్గెనొ యంతగా గతశతాబ్దంబందు నాఁ జెప్పెదకొ
జా మెప్పారఁగఁ గాలయోగ్యగతి ప్రాశస్త్యస్థితిం గానమిన్.

ప్రకటనలు.

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధి ప్రచురములు.

దేశభ్యుదయమున కావశ్యకమగు విషయములందెల్లఁ బరిశ్రమ జరుగుచున్న యిక్కాలమున భాషాభివృద్ధి కగ్రస్థానమిచ్చుట ప్రధానమైయున్నది. సంఘముయొక్క సర్వావస్థలయందును, దేశముయొక్క అన్ని భాగములయందును, విజ్ఞానము, ప్రచురింపఁ జేయుటకు భాషాసేవయే ముఖ్యసాధనము. సనాతనాధునికీతిహాసములు, ప్రకృతిశాస్త్రములు, అన్యదేశాదర్శనికగ్రంథములు, మహాపురుషులజీవితములు, గణితశాస్త్రములు, రాజనీతిశాస్త్రములు, ఆర్థికశాస్త్రములు, వృత్తులును, పరిశ్రమలును, వాణిజ్యమును. నడుపువిధమును తెల్పుగ్రంథములు, నవలలు, లేనిలోపమును ఆంధ్రభాషాభివృద్ధి సంఘము నివారింపఁ బ్రయత్నించుచున్నది.

ఈ కంపెనీ మూలధనము రు. 10,000.

భారతధర్మదర్శనము.

నిర్మలదేశానురాగమును బ్రబోధించుపద్యకావ్యము సుప్రసిద్ధుండగు నొకయాధునికకవివరునిచే మృదుమధురముగ గానముచేయఁబడిన 109 పద్యములందు గలవు. వెల రు. 0-2-0. కాశ్వత చందాదారులకు రు. 0-1-6.

ఈక్రిందిపద్యమునుబట్టి శైలియును, భావములును, గ్రహించనగును.

చ. మతములు సాచ్చినిల్లు జనమాన్యచరిత్రులు పుట్టినిలు న
ప్రతిమదయాశమాదిగుణరత్న సమృద్ధికి రోహణాద్రి కా
శ్వతనిరపాయమోక్షఫలభాసురవల్లికి నాలవాల మై
యతులవిభూతిఁ బొల్తు విల నంబహా! నీసరిధన్యు లుందురే?

ప్రీష్టా నారాయణరావు వధ.

గ్రంథకర్త.

వి. రామదాసుపంతులుగారు, బి. ఎ., బి. ఎల్. హైకోర్టునకిలు. ద్వితీయముద్రణము. మూడుచిత్రపటములు గలవు. వెల రు. 0-2-0. చందా దారులకు రు. 0-1-6.

స్వాతంత్ర్యదర్శనము.

గ్రంథకర్త. — దుగ్గి గాల, రామమూర్తిపంతులుగారు, బి. ఏ., ఎల్. టి. జాన్ స్టూ అర్టు మిల్లు అను ఆంగ్లేయపండితోత్తముని లిబర్రీ అను సుప్రసిద్ధగ్రంథముయొక్క భాషాంతరీకరణము. మహావాక్స్వాతంత్ర్యము, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము, స్వాతంత్ర్యపరిమితి మొదలగు సాంఘికశాస్త్రసిద్ధాంతము లీగ్రంథమునందు చర్చితోదంతములతోడ విమర్శింపబడినవి. పాశ్చాత్య వాఙ్మయమునందు తక్కువగ్రంథముగ పరిగణింపబడుచున్న యీగ్రంథము సుబోధముగ తెలియింపబడినది. కాలికోకవరు 175 పుటలు. వెల రు. 0-12-0. చందాదారులకు రు. 0-7-0.

మహారాష్ట్రచరిత్ర.

గ్రంథకర్త. — చిల్లరిగె, శ్రీనివాసరావు పంతులుగారు.

ఒకప్పుడు భరతఖండమున కాభరణముగా నుండిన మహారాష్ట్రసామ్రాజ్యసంపాదకులైన శివాజీ మహారాజు మున్నగు వీరుల సచ్చరిత్రము. ప్రశస్త మైన యీరాష్ట్రనిర్మాణముయొక్కయు, ప్రవర్తనముయొక్కయు, క్షీణదశ యొక్కయు, కారణములు సహేతుకములుగ చర్చింపబడియున్నవి. శైలి సుబోధకమై ప్రస్తుతము మనదేశీయచరిత్ర పాఠకార్థులైనవారి కీమహారాష్ట్రచరిత్ర సప్రమాణమైనదిగ నున్నది. మహారాష్ట్రనిర్మాణకర్తల దివ్యచరిత్రములె గాక, శివాజీ, శంభాజీ, రామదాసుస్వామి, అహల్యాబాయి, తారాబాయి, బాజీరావు, ప్రీష్టానారాయణరావు మొదలగువారి 22 చిత్రపటములతోడను, భరతవర్షపు పెద్దపటముతోడను, అనేక కథావిశేషములతోడను, రాజనీతి విచారణలతోడను, నీగ్రంథము విరాజిల్లుచున్నది. సామాన్యులగు చదువరులకు రంజకముగను, విమర్శకులకు కావలసినంత చరిత్రసామగ్రియొక బొందుపరుపబడియున్నది. 500 పుటలు. ప్రశస్తముగు కాలికోబైండు వెల రు. 11-4-0. చందాదారులకు రు. 1-4-0.

ఆంగ్లేయరాజ్యాంగనిర్మాణచరిత్ర.

గ్రంథకర్త—మద్రాసు గవర్నమెంటు తెలుగుట్రాంసులేటరుగా రగు
గోపేటి, కనకరాజు పంతులుగారు, బి. ఎ., బి. ఎల్.

ఇంగ్లాండుదేశీయుల రాజ్యపరిపాలన, నాగరికతయు, విపులముగ
నిందు వర్ణింపబడియున్న వి. ప్రాచీనవృత్తాంతము, విదేశరాజుల పరిపాలనము,
స్వాతంత్ర్యనిర్ణయ మహాశాసనము, నిరంకుశప్రభుత్వమునకు పార్లమెంటు
నకు పోరాటము, ప్రజాప్రభుత్వము, ఆమెరికాయుద్ధము, శిల్పకళల ప్రాభ-
వము, పార్లమెంటు సంస్కారము, విక్టోరియామహారాజ్ఞి, కాలనీలు, హిందూ
దేశము స్వరాజ్యము మొదలగు విషయములు గలిగి సుబోధకమై యున్నది.
తెలి మృదుమధురముగను, వర్ణనలు మిగుల రసవంతములుగను, కథానుక్రమణిక
హృద్యముగను నుండి చరిత్రకథనము కావ్యములకంటె నుత్కృష్టముగ చేయఁ
బడినది. ఇందు 6 చిత్రపటములు, 2 దేశపటములును గలవు. 300 పుటలు.
ప్రశస్తమగు కాలిక్నోబైండు వెల రు.1-4-0. చందాదారులకు వెల రు.0-12-0.

ఆరోగ్య శాస్త్రము.

గ్రంథకర్త.—డాక్టరు, భో. పట్టాభిసీతారామయ్యగారు,
బి. ఏ. యం. బి. సి. యం.

ఈక్రిందిసూత్రములను గమనింపుడు.

- (1) ఆరోగ్యమును గాపాడుటకు వ్యాధిచికిత్సకన్న వ్యాధినివారణమే శ్రేష్ఠ
తరమగు పరమసాధనము.
- (2) దేహము వ్యాధులకు లోనగుటకు రెండులోపము లుండవలెను.
  - (i) దేహదౌర్బల్యము.
  - (ii) వ్యాపకకారణములగు సూక్ష్మజీవులను, విషకరపదార్థములను, స్వారో-
గ్యరక్షణ విధానమును, గృహరోగ్య నిర్మాణమును, జక్కగ గమనిం-
చిన దేహదౌర్బల్యమును నిలుపుకొనఁగలము.

(iii) సూక్ష్మజీవు లాహార జలవాయువులగుండ దేహములోనికిఁ బ్రవేశించి సాంక్రామిక వ్యాధుల నుత్పన్నము సేయును.

ఆరోగ్యకాస్త్రమున నీయంశములన్నియుఁ జర్చింపఁబడినవి.

“వాయు వను” శీర్షికక్రింద వాయువునందుండు కల్మషములును వాయువు ప్రచారమును దానివలని ప్రయోజనములును, వాయువును శోధించు విధమును, వివరింపఁబడినవి.

“జల మను” శీర్షికక్రింద పానీయజలమునకు మూలాధారములును, వానితారతమ్యములును, జలమునందుండు రసాయన కల్మషములును, సూక్ష్మజీవులును, జలమును శుభ్రపఱచు పద్ధతులును, శోధించువిధానమును తెలియఁజేయబడినవి.

“అహార మను” శీర్షికక్రింద అహారవిధానము ఆహారాంశములు, దేహమునకు, వానివలని ప్రయోజనములు, వానియందుండు కల్మషములును, కల్మషముల నివారించు విధమును, ఆహారద్రవ్యములను శోధించు నిర్ణయమును విరళింపఁబడినవి.

“గృహము లను” శీర్షికక్రింద గృహముల నెట్టి స్థలములయందును, నెవ్విధమునను నేయేసూత్రములను గమనించియుఁ గట్టివలెనో యవన్నియు వర్ణింపఁబడినవి.

మఱియు చెత్త మొదలగు వ్యర్థపదార్థముల నెట్లు పరిష్కరింపవలసినదియు సాంక్రామిక వ్యాధులను అనఁగా మశూచి విషూచిజాడ్యములు తాప జ్వరము, బొబ్బతెగులు, వానికారణములు, వానిని నివారించు పద్ధతులును, అనుదిన మారోగ్యరక్షణమునకు మనము గమనింపవలసిన సూత్రములను ప్రజాసంఖ్య ప్రతిసంవత్సరము నెట్లు హెచ్చునదియు భీమాకంపెనీలే నియామకములపై నాధారపడి యున్నదియు, ఇంకను దినదినము నాచరింపవలసినయనేక ధర్మములును నుల్లభతైలిని సవిస్తరముగ రచియింపఁబడిన ఈగ్రంథము వెల రు. 1-4-0. చందాదారులకు రు. 0-10-0.

అ శో క చ రి త్ర.

(గ్రంథకర్త. — జేతపూడి. లక్ష్మీకాంతరావు పంతులుగారు.

ఇందు శాద్ధధర్మవిజృంభణకాలమున హిందూదేశాన్నత్యమును, అశోకుని రాజ్యవైభవమును, శాద్ధధర్మవ్యాపకమును మిగుల రమణీయముగ నీగ్రంథమునందు వర్ణింపబడినవి. అ నేక శాసనములును అక్కడక్కడ చక్కని పద్యములును, 8 చిత్రపటములును, 1 అశోకుని రాజ్యమును దెలుపు హిందూదేశపు నెద్దపటమును గలవు. ప్రశస్తమయిన క్యాలికోబైండు చేయబడినది. 380 పుటలు 1-4-0. చందాదారులకు 0-13-0.

ప్ర భా వ తి.

(గ్రంథకర్త. — గాదె. జగన్నాథ స్వామిగారు.

ఈ నవల జగద్విఖ్యాత యశుడగు శివాజీ మహారాజును గురించి వ్రాయబడినది. కథాచమత్కార మద్భుతము. భాష మృదుమధురము. ఈ నవల నాంధ్రమహాజనుల నేకవిధములఁ గొనియాడి యున్నారు. కాలికోబైండింగు చేయబడినది. చందాదారులకు. 0-12-0. ఇతరులకు రు. 1-4-0.

పశుశాస్త్రము రు. 0-5-0. ఇతరులకు రు. 0-10-0.

పునర్ముద్రణమందున్న గ్రంథములు.

(2) అశ్వరుచరిత్ర. (4) వివేకానందస్వామిజీవితము. (5) సిక్కుల చరిత్ర. (6) విద్యాసాగరుని చరిత్ర. (7) రామమోహనరాయల చరిత్ర.

ముద్రణమందున్న గ్రంథములు.

(1) జ్యోతిషశాస్త్రము.

ముద్రింపబడవలసిన గ్రంథములు.

అమెరికాచరిత్ర, జపాన్ చరిత్ర, మహారాష్ట్రచరిత్ర 2-వ భాగము, ఔరంగజీబుచరిత్ర మొదలగునవి.

N. B. మా శాశ్వత చందాదారులకు 100 పుటలు పోస్టేజిగాక రు. 0-4-0 చొప్పున నిచ్చుచుందుము. రు. 0-4-0 ప్రవేశకట్నము చెల్లించవలయును. దరఖాస్తులు చేయువారు వివరముగ విలాసము వ్రాయవలయును. చందాదారులకు చేర్చు యేజంట్లకు మంచికమిషన్ యియ్యబడును.

మేనేజరు,

ఆంధ్రభాషాభివర్ధనసంఘము. (లిమిటెడ్), మచిలీపట్నం.

విజ్ఞానచంద్రికాగ్రంథములు.

చింతాద్రిపేట, మద్రాసు.

ఇందు

సంవత్సరమునకు నాలుగుచొప్పున

దేశచరిత్రములు.

ప్రకృతిశాస్త్రము.

చిత్రవిషయిక నవలలు.

మహాపురుషుల జీవితములు.

ఇంగ్లీషు ఉద్ద్యోగముల భాషాంతరీకరణములు

ప్రచురింపబడును.

శాశ్వతపు చందాదారులకు 100 పేజీలకు పోస్ట్‌జిత్ 0-4-0 చొప్పున పుస్తకముల ఖరీదు ఏర్పరుపబడును. ఇతరులకు పోస్ట్‌జిత్ గాక అ. 0-6-0 లు.

శాశ్వతపు చందాదారులు కెనుకటిగ్రంథములు కాకలసినయెడల అ. 0-4-0లు. అక్కరలేనియెడల 1-0-0 ప్రవేశ రుసుముక్రింద చెల్లించవలెను.

చిరునామా :—ఆ. లక్ష్మీపతి, బి.ఏ., ఎం.బి. సి.ఎం.,

మేనేజరు.

ప్రచురింపబడిన గ్రంథములు.

హిందూమహాయుగము.

ఇది హిందూదేశ కథాసంప్రదాయముయొక్క మొదటిభాగము మనపూర్వుల రాజ్య విస్తారమును, అప్రతిమశౌర్యమును, అకలంక స్వదేశభక్తియు తెలిసికొనగోరువా రీగ్రంథము తప్పక చదువవలయును. అత్యంతపురాతనకాలమునుండి మహమ్మదీయుల దండయాత్రవరకుగల చరిత్రమంతయు సవిస్తరముగా వర్ణింపబడినది. గ్రంథకర్త, కే. వి. లక్ష్మణగౌరు, ఎం. ఏ. మాచందాదారులకు పోస్ట్‌జిత్ రు. 0-11-0. ఇతరులకు పోస్ట్‌జిత్ గాక రు. 1-0-0.

రాణీ సంయుక్త.

జగద్విఖ్యాతమై, నాలుగు నాటకరచనలకు మార్గదర్శకమై తెలియం
దును, వర్ణనలయందును, కథాచమత్కారమునందును నిరుపమానమై పండితు
లచేతను పామరులచేతను పొగడ్తుగన్న ఈ అద్భుత నవలనుగురించి ఎంతవ్రాసి
నను తనివిదీరదు. దీనింజదివి యిందలి సారస్వమును పాఠకులే గ్రహింతురు
గాక! చందాదారులకు పోస్టేజితో రు. 0-9-0. ఇతరులకు పోస్టేజిగాక
రు. 0-12-0. గ్రంథకర్త—వేలాల, సుబ్బారావుగారు.

విమలాదేవి.

ఇది విచిత్రమైన క్రొత్తనవల. రంగుపటములు. కలిగియున్నది. రాజ
సింహునియొక్కయు అతని భార్యయగు విమలాదేవియొక్కయు, శౌర్యము,
ధైర్యము, మతాభిమానము మొదలయిన విందు జక్కగ ప్రవర్ణింపబడినవి. ఇం
దిరాదుర్గాదాసులరాజభక్తి దేశరక్తి, ధర్మాసక్తి, గోలకొండలోనియొక్కన్న
మాడన్నగారి వైభవమును, వైకుంఠయోగిచేసిన యద్భుతకృత్యములును మిగుల
రమణీయముగ వర్ణింపబడినవి. కథాసందర్భము (Plot) అత్యద్భుతము.
వర్ణనలు ఆశుతపూర్వములు. మా చందాదారులకు రు. 0-18-0. ఇతరులకు
రు. 1-2-0. గ్రంథకర్త—బాలకవి, భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు.

కలరా.

వాంతిభేది, విషూచి, గత్తర యని మనవారులు బిలుచు జాడ్యమును
గూర్చి ఇందు సమగ్రముగ వ్రాయబడినది. చందాదారులకు రు. 0-4-0. ఇతరులకు
రు. 0-6-0 గ్రంథకర్త—వైద్యవిశారదులగు ఆ. లక్ష్మీపతి, బి. ఏ., ఎం. బి. సి.
ఎం. గారు.

ప్రకృతిశాస్త్రముల ప్రథమపాఠములు.

ఇందు జంతుశాస్త్రము, వృక్షశాస్త్రము, శారీరశాస్త్రములను గురిం
చిన కొద్ది యంశములు బాలురకు స్త్రీలకు తెలియునటుల వ్రాయబడినవి. చం
దాదారులకు రు. 1-2-0 లు. ఇతరులకు రు. 1-10-0 లు. గ్రంథకర్త—కే. సీతా
రామయ్య, బి. ఏ., ఎల్. టీ. గారు.

భౌతిక శాస్త్రము.

400 పుటలు.

200 పటములు.

దీని నింగ్లీషులో ఫిజియోగ్రఫీ (physiography) అందురు. ఇందు పదార్థవిజ్ఞాన, రసాయన, భూగర్భ, భౌతిక, భూగోళ, ఖగోళ శాస్త్రములకు గలపరస్పరబంధమును, ముఖ్యముగా భూమికిని, సృష్టియందలి యితరపదార్థములకును గలసంబంధములును, విపులముగను, విచిత్రముగను వర్ణింపబడినవి. ఇది శ్రీయుత మైనంపాటి. నరసింహం బి. ఏ., ఎల్. టీ. గారిచే నెంతయు పరిశ్రమ పూర్వకముగా వ్రాయబడినది. చందాదారులకు పోస్టేజితో రు. 1-0-0. ఇతరులకు పోస్టేజిగాక రు. 1-8-0.

పునర్ముద్రణమగుచున్న గ్రంథములు.

ఆబ్రహాము లింకను, జీవశాస్త్రము, పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రము.

మహమ్మదీయ మహాయుగము.

రెండవకూర్పు. (Mahammadan period) క్యాలికోబైండు.

ఇందు అణుప్రకరణములుగలవు :— 1 ముసల్మానులయుత్పత్తి ; వారి దేశమునకు వచ్చుట. 2 ఆఫ్ గాక్ రాజులు. 3 మోగల్ ప్రభుత్వము. 4 దక్షిణములోని మహమ్మదీయరాజ్యములు. 5 రాజపుత్రులశాసనములు. 6 విజయనగర సామ్రాజ్యము.

కొందరు తలచినట్లు హిందూదేశము మహమ్మదీయులకు నులభముగా వశము కాలేదనియు హిందువులు అభిమన్యునివలె నేయపరిమితపరాక్రమముచు జూపి మోసమునకును స్వామి ద్రోహమునకు లోనై యోడిపోయి రనియు నీగ్రంథమునందు సప్రమాణముగాఁ జూపబడినది.

ఇందు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, పృథ్వీరాజు, రాజాప్రతాప్, అక్బరు మానసింగ్ నానక్ మొదలయిన మహాత్ముల దివ్యమైన పటములు కలవు.

శ్రీయుత కే. వి. లక్ష్మణరావు, ఎం. ఏ. గారిచే రచింపబడినది.

చందాదారులకు పోస్టేజితో రు. 1-3-0. ఇతరులకు పోస్టేజిగాక రు. 1-12-0.

ఆంధ్రులచరిత్రము.

ఇది ప్రథమభాగము. పౌరుషమునందును పాండిత్యాతిశయంబునందును, రాజ్యవిస్తారంబునందును పూర్వపు ఆంధ్రులు హిందూదేశములోని యితర దేశములవారికి దీసిపోవువారు కారని యీగ్రంథము సప్రమాణముగా సిద్ధాంతీకరించుచున్నది. ఇప్పటి యాంధ్రులవలెనే మన పూర్వపుటాంధ్రులుగూడ కూపమందూకములె యనుకొంటిరా? ఆంధ్రు లొకప్పుడు మగధసామ్రాజ్యమును, ఇంకొకప్పుడు మహారాష్ట్రమును, మఱియొకప్పుడు యవద్వీపమును, వేటొకప్పుడు పాండ్యచోళదేశంబులనుజయించి రని మీరు కలనైన నెఱుంగుదురా? ఎఱుంగనియెడల ఈగ్రంథముం జదువుడు.

శ్రీయుత చిలుకూరి-వీరభద్రరావుగారిచే రచింపబడినది. చందాదారులకు పోస్టేజితో రు. 1-0-0. ఇతరులకు పోస్టేజికాక రు. 1-4-0.

ర సాయన శాస్త్రము.

రెండవకూర్పు.

320 పుటలు-75 పటములు.

క్యాలికోబైండు

మనపూర్వులు బంగారము చేయవలయునన్న కోరికచే ఈశాస్త్రమును అభ్యసించిరి. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషువారు ఈశాస్త్రమును అభ్యసించి కోట్లకొలది ధనము సంపాదించుచున్నారు. ఇట్టి ఘనమైనవిద్య మనవాండ్రకు తెలియుటకై ఈగ్రంథము చక్కనివచనశైలిని వ్రాయబడినది. జనులు లక్షాధీశులై దేశము ధనసంపన్నతతో తులతూగుటకు ఇట్టి పుస్తకములే యాధారములు. ఈ గ్రంథమునందు హిందూరసాయనశాస్త్రముయొక్క చరిత్రగూడ రసవంతముగ వ్రాయబడినది. శ్రీయుత వేమూరి విశ్వనాథశర్మ ఎం. ఎ. గారిచే రచింపబడినది. చందాదారులకు పోస్టేజితో రు. 0-13-0. ఇతరులకు పోస్టేజికాక రు.1-4-0

రావుబహదూరు. కం. వీరేశలింగముగారి

స్వీయ చరిత్రము.

ఇంగ్లీషుభాషలో మహానీయుల స్వీయచరిత్రలు (Auto Biographies) పెక్కులున్నను తెలుగులో కేటికరకు నొక్కటియు లేకపోవుట

గొప్పలోపమనియుఁ దానినెట్లు తొలగింపనగుననియు మేము చింతించుచుం
డుగాఁ రావు బహద్దరు కందుకూరి, వీరేశలింగము పంతులుగారు తమస్వీయచ
రిత్రమును ప్రకటించు గౌరవము మాకుఁ గలుగజేసిరి. గద్యతిక్కనయైన ఈము
హనీయునిగుఱించిగాని, వారిగ్రంథములనుగుఱించిగాని మే మధికముగా వ్రా
యుట కాగడాతో సూర్యునిఁ జూపించుటయే!

గర్వముగాని స్వాతిశయ భావముగాని యెంతమాత్రమును లేక, యున్న
దియున్నట్లు యథార్థచరిత్రము ఇందుఁ జక్కనిభావలో వ్రాయబడినది. ఈ
చరిత్రముజూచి పంతులవారి విరోధులుగూడ తలయూపెదరని మానమ్మిక.
మహానీయులపటము లనేకములుగలవు. నిజమైనచరిత్రయని అందరు మెచ్చు
కొనియున్నారు. చందాదారులకు రు. 1-0-0. ఇతరులకు రు. 1-8-0.

ఆంధ్రులచరిత్రము.

(రెండవభాగము)

ఇది విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమాలలోని 18 వ కుసుమము. — ఇందు
క్రీ. శ. 1100 నుండి 1550 వరకుగల ఆంధ్రదేశ చరిత్ర వర్ణింపబడినది. పురాణ
ములు, కావ్యములు, శాసనములు, విదేశీయులవ్రాతలు మొదలగు వాని
నన్నిటిని శోధించి, తెలుఁగుచోడులు, నాగవంశోద్భవులైన మహారాజులు,
కాకతీయచక్రవర్తులు, పల్నాటివీరులు, కమ్మవారు, రెడ్లు, వెలమలు, మొదలగు
వారి చరిత్రలు ఈయుద్గ్రంథమునందు క్రోడీకరింపబడినవి. రామానుజాఁడు,
బసవేశ్వరుఁడు, నన్నెచోడ కవిశిఖామణి, ఖడ్గతిక్కన, కవితిక్కన, గణపతి
దేవచక్రవర్తి, ప్రతాపరుద్ర మహారాజు, మహారాణి రుద్రమదేవి మొదలగు
వారల పవిత్రజీవితములు శ్రద్ధతో వ్రాయబడినవి.

ఆయాకాలములందలి సాంఘిక, రాజకీయస్థితులు చక్కఁగ వివరింపఁ
బడినవి. పరదేశములయొక్కయు, కట్టడములయొక్కయు, పటములుకలవు.

ఇయ్యది మొదటిభాగమును రచించిన సుప్రసిద్ధులగు శ్రీయుత చిలుకూరి
వీరభద్రరావు పంతులుగారిచేతనే మనూహరమగుచైలిని వ్రాయబడినది.

మాచందాదారులకు పోస్టేజితో

1-0-0.

ఇతరులకు పోస్టేజిగాక

1-8-0.

డి లీ ద ర్బారు.

ఇది గడచిన పట్టాభిషేక మహోత్సవసందర్భమున ప్రచురింపబడినది. ఇందు ఢిల్లీనగరవర్ణనయు, శ్రీరాజదంపతుల జీవితములును, హైదరాబాదు, బీరూర్, మైసూరు రాష్ట్రముల చరిత్రయు, దర్బారుల కథనములును బహుళమ్యముగ వర్ణింపబడినవి. చక్కనిపటములచే శోభాయమానముగనుండిన ఈ గ్రంథము నందరును చదివి తీరవలెను.

మాచందాదారులకు పోస్టేజితో   1-0-0

ఇతరులకు పోస్టేజి గాక.   1-8-0.

తయారగుచున్న గ్రంథములు.

గ్రంథము.

కర్త.

౧. చంద్రగుప్తచక్రవర్తి.

శ్రీపరమహంస విద్యానందస్వామిగారు, బి. ఏ.

౨. ఆంధ్రులచరిత్రము, (౨-వ భాగము.)

చిలుకూరి-వీరభద్రరావుపంతులుగారు.

౩. వ్యవసాయ శాస్త్రము,

గోపేటి-జోగిరాజుపంతులుగారు.

౪. ఆర్థశాస్త్రము, (Political Economy)

సి. రామలింగారెడ్డి, ఎం. ఏ. గారు.

౫. మహారాష్ట్రవిజృంభణము,

కే. వి. లక్ష్మణరావుగారు, ఎం. ఏ.

౬. సద్వర్తనము, (Character)

కే. వి. లక్ష్మణరావుగారు, ఎం. ఏ.

౭. కళింగదేశచరిత్రము,

గురుజాడ. అప్పారావుగారు, బి. ఏ., డి.ఎల్.

౮. గ్లాడుస్టక్ జీవితము,

అ. కాశేశ్వర రావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

౯. జంతుశాస్త్రము, (Zoology)

అ. లక్ష్మీపతి, బి. ఏ., ఎం. బి. సి. ఎస్.

మా న వ సే వ.

మతసంఘపరిశ్రమ భాషావిషయములఁ జర్చించు సచిత్రమాసపత్రిక
రాజమహేంద్రవరము.

పత్రికాసంపాదకులు—నాశము కృష్ణారావు.

మానవసేవయే దేశ సేవయు, దేశ సేవయే యీశ్వర సేవయు గావున దీనిం
జేపట్టి మీపట్టివలెఁ బోషించుభారము మీపయిం బెట్టినారము.

64 పుటలుగలిగి చిత్రపటశోభితమై విలసిలు నీపత్రిక సర్వజనసులభ
ముగ నుండునట్లు సంవత్సరమునకు రు 5 లు మాత్రమే చందా నేర్పగచినా
రము. అభిమానులకు రు 5 లు. పోషకులకు రు 10 లు. రాజపోషకులయాద
రము వారియనుగ్రహాధీనము.

ఆంధ్ర ప్రచారిణీ గ్రంథ నిలయము,

తణుకు, కృష్ణాజిల్లా.

ఆనరరీసంపాదకుఁడు. అయ్యగారి. నారాయణమూర్తిగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

ఆనరరీప్రెసిడెంటు. కొవ్వూరి చంద్రారెడ్డిగారు.

ఈనిలయమునుండి భాషాభివృద్ధికరంబులును, చరిత్రబోధకములునగు
నవలలు రెండుమాసముల కొకటిచొప్పున వెలువడుచుండును. అప్పడప్పుడు
చరిత్రములుకూడఁబ్రకటింపఁబడుచుండును. ఇంను శాశ్వతచందాదారులుగాఁ
జేరువారికి డెమ్మీసైజు 100 పుటలుగలగ్రంథము పోస్టేజీసహాయ 0-6-0 లకు
మాత్రమే ముచిబైండుతోఁ బంపఁబడుచుండును. ఇతరులకు పోస్టేజీగాక
రు 0-8-0 ల కీయఁబడును. ప్రవేశకట్నముక్రింద రు 0-2-0 లు పంపుచు దర
ఖాస్తుఫారమును బంపవలయును, ఇంను ప్రప్రథమమున బంకించంద్రచటో

పాఠ్యాంశ విరచితమగు దుర్గేశనందనియను 240-పేజీలుగల నవల వెలువడినది. ఇది యిదివఱ క్కాణుభావలలోనికి పరవర్తన మగుటవలననే దీనిప్రాశస్త్యము వెల్లడి యగుచున్నది.

కాశ్వతచందాదారులకు రు. 0-12-0. ఇతరులకు రు 1-0-0.

విలాసము:—సెక్రటరీ, ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయము,
తణుకు, కృష్ణాజిల్లా.

అపూర్వము ! అచ్చులోనున్నది ! ! హాస్యరసప్రధానము ! ! !

చంద్రరేఖావిలాపము.

కూచిమంచి. జగ్గకవిప్రణీతము.

సుప్రసిద్ధమై, సలక్షణమై, నీతిబోధకమై, చరిత్రాత్మకమై, శృంగారే తర రసప్రధానమైన యిట్టి ప్రాథమికబంధ మాంధ్రమున లేదు. “ఈకృతికి సమ ముగాఁ గృతి నేకవియును జెప్పజాలఁ డిది బిరుద ” మని కవియే వ్రాసికొని యున్నాఁడు. కవి సుభద్రాపరిణయాద్యనేక కావ్యకర్త ; విశేషించి కవి సా ర్వభౌముఁడగు తిమ్మకవి తమ్ముఁడు. అసభ్యభాగములను రసభంగముకాకుండ సంస్కరించి యీగ్రంథమును, సీ. పీ. బ్రౌణ్ దొరగారి యమూల్య పీఠికతో కూడ ప్రకటించెదము. అంచెకూలిగాక ప్రతి 1-కి రు. 1-0-0. పదిప్రతులు కోరు వారి కొకప్రతి యధికముగా నియ్యఁబడును. కొఁదిప్రతులే. ముద్రింపఁబడును. గాన వలయువారు తమ యార్జనము ముందే రిజిస్టరు చేయించుకొనుట మేలు.

మాయొద్ద వెలకు దొరకెడి యితర గ్రంథములు..

నీతికథాసంగ్రహము. సచిత్రము..	0	4	0
అపూర్వసంఘసంస్కరణము (అచ్చులో నున్నది)	0	2	0
కవిత్వోపాయనము	0	1	0

గ్రంథసంపాదకుఁడు:—కాళ్లకూరి గోపాలరావు,

4, ఆచారప్పకోలేజ్, జార్జిటవున్, మద్రాసు.

Mesmerism & Hypnotism.

ప్రాక్టికల్ మెస్మరిజం హిప్నోటిజం.

36 బంగరుపతకములు

పొందియున్నారు.

{ గొప్పవారి వద్దనుండి
అనేక సర్టిఫికేట్లు గలవు.

ఈపుస్తకమందు ఇండ్రజూ, మహేంద్రజాల, గజకర్న, గోకర్నవిద్యలను, మనుష్యులను, జంతువులను లోబరుచు మందలులేకయే రోగములు బాగుచేయువిధమును, గురువులేకనే అందరు నేర్చుకొనులాగున, అనేక బంగరు పతకములను బహుమతులుపొందిన ప్రొఫెసర్, టి. వి. సుబ్బారావుగారిచే నులభమైన తెనుగున వ్రాయబడినది. క్రయం రు. 1-0-0 మాత్రమే.

మంత్రించుకట్టలు.

తేలుకటచినను, పాముకటచినను, మంత్రములు, మందులులేకయే బాగుచేయుటకై, ప్రొఫెసర్, టి. వి. సుబ్బారావుగారిచే యీకట్టలు (Magnetised Wands.) జనులకుపయోగార్థమై తయారుచేయబడినవి. ఈకట్టతో తేలుకటచినను పాముకటచినను రిపర్యాయములు దిగదుడిచిన కుట్టినచోట మంటలేకపోవును. తేలుకుకట్ట రు. 1-0-0. పాముకు కట్ట రు. 1-0-0.

మెస్మరైజు బాం.

అది చర్మరోగముల నన్నిటిని వక్కపూతన మాడ్చివేసి చర్మమును మిక్కిలి నునుపుగను అందముగనుచేయును. క్రయం డబ్బి 1-కి అ. 8.

శైగరోగనివారిణి.

ఇది బట్టంటును, చురుకును, ఇంద్రియనష్టమును, అన్నివిధములగు కాకలను మూడుదినములలో పోగొట్టును.

క్రయం బుడ్డి 1 కి రు 1-8-0 లు మాత్రమే.

ఈమందులు కోరువారు ప్రొఫెసరు. టి. వి. సుబ్బారావు ప్రొప్రైటర్ మెస్మరిక్ యిన్స్టిట్యూట్, నెం. 75, గోవిందప్పనాయనివీధి. జూరిటవుక్, మద్రాసు అని వ్రాయవలయును.

యాజుషస్మార్తానుక్రమణిక

అను యజుర్వేదపూర్వప్రయోగ పుస్తకము.

అయ్యా, భగవదనుగ్రహముచే ఈరెండవకూర్పునందు ప్రాచీనవిషయములకన్న నిందనేకస్మార్తరహస్యములును, ఆశీర్వాచన మంత్రములకు స్వరములును, గొన్నిప్రయోగములలో నచ్చటచ్చట తెలుగు తాత్పర్యమును జేర్పబడి ముద్రింపబడినది. ఈభట్టియమును ద్వారలోబంపుమని బహుజనులు జాబులువాసిరి. అప్పట్లో పుస్తకములు లేనందునఁ బంపుటకు వీలులేకపోయెను. ఈగ్రంథమం దుండు విషయములన్నియును, ఈస్వల్పప్రకటనయందుఁ జేర్పవలనుపడనందున, ముఖ్యములైన కొన్నిస్మార్త విషయములే యిందు సూచింపబడినవి. గర్భాధానము, పుంసవనము, సీమంతము, జాతకర్మ, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, చాలము, ఉపనయనము, వేదవ్రతములు, స్నాతకము, వివాహము, వైశ్వదేవము ఆర్చికమంత్రము, ఆయుష్యహోమము, శ్రీరామకళ్యాణము, పుత్రకామేష్టి మొదలగు బహు విషయములుండును. ఈగ్రంథమువలని ప్రయోజనమును జదువరులే యెఱుంగఁగలరు. యాజ్ఞిక జీవనార్థమును సర్వవిద్యార్థి సౌకర్యార్థమును, ఈగ్రంథమునకుతక్కువవెల యేర్పఱపబడినది. వలయువారలు తమపోష్టగ్రామము మొదలగునవి విస్పష్టముగా (దెలుగునగాని, యింగ్లీషులోగాని) వ్రాసి పంపవలెను. గ్రంథముకొఱకు వ్రాయువారికి బహుమానముగా నవీనముగా ముద్రించిన రామసప్తాహమును కేటాగులును వి. పి. టపాద్వారా పంపబడును.

గ్లేజుకాగితముల ప్రతి 1-కి 1-8-0. రప్ కాగితముల ప్రతి 1-కి 1-4-0. ఇదిగాక పోష్టభిర్చులు ప్రత్యేకము.

యాజుషస్మార్త మస్త్రపాఠము స్వరసహితము గ్లేజుప్రతులు భిర్చుబడినవి. రప్ ప్రతి 1-కి రు 1-4-0 మాత్రమే.

చల్లా. లక్ష్మీచృసింహశాస్త్రి,

బందరు, బచ్చపేట, కృష్ణాజిల్లా.

అనేకబంగారు పతకములను, మొదటితరగతి
యోగ్యతా పత్తములను బహుమానమును బొందిన
పండిత డి. గోపాలాచార్యులు. ఏ. వి. యస్ వారి
సర్వజనోపయోగమగు సిద్ధాపథములు.

కలరాకు	కర్పూరాద్యరిష్టం విషూచిసంజీవని.	0	12
ష్టేగు (మహామారికి)	హేమాదిపానకం	1	10
ష్టేగుబొబ్బలకు	శ్వేతధౌతామృతం	0	12
తలంటులకు	అమృతామలక తైలం	0	12
నోటిరుచికి నువాసనకు	తాంబూలవటి	0	8
పండ్లబలిమికి	వజ్రదంతచూర్ణము	0	4
అజీర్ణములకు	అజీర్ణ పంచాననము	1	0
వైత్యములకు	జంబీరరసాయనము	0	8
మలబద్ధమునకు	నుఖవిరేచనవటి	0	8
తలనొప్పిలకు	చంద్రకళా	0	8
తలవెండ్రుకలు పెరుగుటకు	కేశప్రసాదన తైలం	1	0
తేలుకాటుకు	వృశ్చికదంశనివారిణి	0	8
జలుబుపడినములకు	మృగమదవటి	1	0
పసిబిడలకు	బాలసంజీవని	0	8
చీడగజ్జికి	వ్రణరోపణి	0	4
తామరకు	పంచాననలేపం	0	8
విద్యార్థులకు	మానసోల్లాసిని	2	8
బలమునకు	జీవామృతము	3	0

ప్యాకింగు పోష్టేజి, వేరుగా నియ్యవలెను. కోగువారికి మాపెద్ద క్యాట.
లాగు ఉచితముగ బంపబడును.

ఆయుర్వేదమార్తాండు, భిషజ్మణి,
పండిత డి. గోపాలాచార్యు, ఏ. వి. ఎస్.

టెలిగ్రాఫ్ అడ్రసు } పిన్సిపల్, మదరాస్, ఆయుర్వేదిక్ కాలేజ్.
“పండిట్” మదరాసు. } ఆయుర్వేదాశ్రమం, జార్జిటౌన్, మదరాసు.
బ్రాంచి ఆఫీసు. నెం. 12, తంబుళెట్టివీధి,
ఆయుర్వేదిక్ కాలేజి బిల్డింగ్సు, మదరాసు.

ఆంధ్రభాషాజ్ఞానోదయ సమాజము.

స్వా. రామానుజస్వామి పంతులు } ధర్మారావు
గారు. బి. ఏ., బి. ఎల్. } గారు, బి. ఏ.
అధ్యక్షులు. } సంపాదకులు.

“వేగుజుక్క” గ్రంథమాల.

1. మనభాషలో నిదివరకవలంబించని నూతనమార్గములఁ గొన్నిటి ననుసరించి పోత్తముల రచియింపించి, వత్సరమునకు మూడు ప్రచురింపఁ బడుచుండును. ఈమూడును రెండురూపాయలకు మాశ్చిత్యచందాదారులకు మించవు. ప్రవేశ రుసుము నాల్గణాలును, వి. పి. గా పంపఁబడు మామొదటి పోత్తపు వెలతోపాటు రాబట్టుకొనబడును.

2. మాగ్రంథమాల కైదుగురు శాశ్వతచందాదారుల నొసంగువా రొక పోత్తము బహుమానము నొందగలరు. పదుగురను చేర్చువారి కొకవత్సరపర్యంతము నుచితముగ మాపోత్తముల సంపుచుందుము. పదనైదుగురను చేర్చువారు మాగ్రంథమాలకు శాశ్వతచందాదారులగుచున్నారు.

“మా వి. పి.లను తిరుగగొట్టునట్టి వారు మాకు శాశ్వతచందాదారులుకారు.”

3. మాగ్రంథమాలా ప్రచురితములలోనుండు ముఖ్యాంశములు :—

(a) ప్రకృతివర్ణనలు (Description of Nature)

(b) స్వభావనిర్ణయము (Characterisation)

(c) స్వభావనిరూపణము (Devolopement of Character)

(d) నూతనకల్పనలు (New Ideas)

(e) చరిత్రావివయిక చిత్రములు (Historical Beauties)

4. (1) మా “వేగుజుక్క” కు ప్రథమమరీచి “ఉషఃకాలము” (The Dawn) ఇది యాంగ్ల భాషా వికారదులును, సంస్కృతాంధ్రభాషల యుద్ధసమానపాండిత్యముగలవారును, |నగమాసంపాదకులచే వ్రాయబడిన, చక్కని విషయాంతరగర్భిత (Allegorical) చిత్రకథ. ఇందలి యతిమృదు మధురమగు శైలికి, దోడ్పడు నూతనకల్పనలును, ప్రకృతివర్ణనలును, స్వభావ నిర్మాణాది నూతనాలంకారములును భావాతీతములు.

(2) ద్వితీయమరీచి :—“వాడే వీడు.” ఇది యపూర్వమగు నిరూపణ (Detective) నవల. ఇందలి కథాచమత్కారమును, స్వభావనిర్మాణమును, విషయానుగత ప్రకృతివర్ణనలును (Sympathy of Nature) భావాతీతములు.

ఈ రెండుగ్రంథములును మనయాంధ్రవాఙ్మయమునకు నూతనాలంకారములని చదువరులకే వెల్లడికాగలదు.

ఇట్లు,

దేవరాజు - వెంకటకృష్ణారావు,

కార్యదర్శి:

“వేగుజుక్క” గ్రంథమాల.

బరంపురం. }
గంజాంజీల్లా. }

గం పు ట ల పు స్త క ము

ఉ చి త ము.

ఆరోగ్యము మఱియు ఆయుర్దాయము కొద్ది స్వాభావిక ధర్మము లనుసరించుటవల్లనే నిస్సందేహముగా సంబంధించియుండును.

విశ్వర్యమునకు మార్గమై జీవితకాలమును అభివృద్ధించుచూ ఇట్లు నీశరీరారోగ్యము సమకూర్చుచు ధర్మమార్గమును ఈమేలైన పుస్తకము. కనుపరుచును.

ఈపుస్తకము ఉచితము. తపాలు ఖర్చులుగూడను అపేక్షింపకయే పనుపబడును.

వైద్యశాస్త్ర మణిశంకర్ గోవింద్,

అతంకనిగ్రహ ఔషధాలయము,

22, బ్రాడ్వే, మదరాసు.

96, మన్మంతు రోడ్డు,

మదరాసు.

మదనకామేశ్వర. లేహ్యము.

20 తు. డబ్బి రు. 1—0—0.

(1) ఇది మిక్కిలి వీర్యవృద్ధిని ధాతుపటుత్వమును కలిగించి ఆనందింపజేయును. (2) మేహము, నిక్కాక, శుక్లనష్టమును, స్వప్నస్థితిమును ఖండించును. (3) రక్తమును శుభ్రపరచి వృద్ధి నొందించును. (4) పలచనిధాతువును బలపరచి యవ్వనమును నిండించును. 2 డబ్బీలు చాలును. అనేక డబ్బీలు విక్రయము.

ఘనసారచందిని డబ్బి రు. 1—4—0.

ఇది ఎరుపు, తెలుపు, పసుపు, మొదలగు శుభ్రోగములకు దివ్యోషధము.

సుకేశరంజనీ నీసా రు. 0—8—0.

ఇది మిగుల సువాసనగల తలనూనె ఘమఘమలాడుచుండును. పెంట్రుకలకు మృదువుగా, నల్లగా పెంచును. మెదడునకు చల్లదనము.

ఎన్ని డబ్బాలకైనా వీ. పీ. ఖర్చులు 0—4—0.

ఆయుర్వేద జౌషధ సమాజము.

(Pondur) పొందూరు,

గుంటూరుజిల్లా.

KRISHNA & CO.,

Dealers in English Piece-goods, Tailors and Outfitters,

216, CHINA BAZAAR ROAD.

(Opposite Jamaidar Ghat, MADRAS, E.)

ALWAYS IN STOCK.

Mohairs, Venitians, China and Tassor Khaki Silks, Buckingham and Carnatic Mill Checks, Plain and Twill Lanka, Hollands, Ready-made Shirts made of Long Cloth, pure Cawnpore Twills, Plain and Coloured Oxford Cloth, Cambric Prints, Coloured Stripe Flannel, Gauze Flannel, Ceylon Flannel, Cellular Cloth, Hassam Caps, Silk Sashes, Calicut Check Coats, Horrok's Long Cloth Quilts, Pillows made of good Cotton, Ties, Bows, Collars, Christy's Felt Caps, Steel Trunks, Fancy Muslins, etc.

ALL SORTS OF BLANKETS AND RUGS.

Different Varieties of Swadesi Goods.

ENGLISH STEEL TRUNKS.

Prompt attention

paid to Mofussil orders.

కృష్ణా అండ్ కంపెనీ.

మావద్ద యెల్లప్పుడున్న సిద్ధముగాయుండెడు లాంగ్
క్లాత్ షర్టులు, అసలు కాన్పూరు ట్విల్స్, సాదా లేక రంగుది
ఆక్స్‌ఫోర్డ్ చీటీలు రంగుది ప్రీయిఫ్‌ప్లానలు, యిజుప్లానలు,
సియిక్‌ప్లానలు, ఆస్సాం టోపీలు, కల్లికోట చెక్కుకోట్లు,
హారాక్స్ లాంగ్‌క్లాత్, కుల్టు. మేలైనదూదితో చేయబడి
న తలదిండ్లు, టైస్, బోస్, కాలర్స్, క్రిస్టీన్ ఫెల్ట్ కాప్స్,
స్టీల్ ట్రంకు, మేలైనమస్లిన్లు, చైనా లేక టాస్సర్ కాకీ పట్టురక
ములు, బకింగ్ హామ్ లేక కర్నాటిక్ మిల్ చెక్కు, పలువిధముల
బ్లాంకెట్లు, అనేకరకముల స్వదేశీబట్టలు మొదలయినవి
తక్కువధరలకే విక్రయించుచున్నాము.

బైటి-ఆర్డరులు తక్షణమే పంపబడును.

కృష్ణా అండ్ కంపెనీ,

216. చైనాబజార్ రోడ్,

చెన్నపురి. ఈ.

V. RAMASWAMY SASTRULU & Sons

192, Esplanade, MADRAS.

—o—o—o—

ఆంధ్ర భాగవతము. పోతనామాత్యప్రణీతము, ఈవరకు ముద్రిత	3	0
మైన ప్రతులకన్న అన్నివిధముల బాగుగనున్నది.		
డిటో మేలుప్రతి, చక్కనిబైండు	4	0
డిటో మేలుప్రతి, రెండువాల్యములు	4	12
డిటో అత్యుత్తమప్రతి రెండువాల్యములు	5	8
మనుచరిత్ర. సటీక, వావిళ్ల. రామస్వామికాస్త్రీగారి వ్యాఖ్యాన		
మతో చిన్ననెజున మేలుకాగితములమీద ముట్టమైన		
అక్షరములతో చక్కగ ముద్రించుచున్నాము. బైండు అద్భు	1	8
తము శ్రీకృష్ణ దేవరాయలయొక్కయు, రామస్వామికాస్త్రీ		
గారి యొక్కయు ప్రతిమలు యిందుగలవు.		
ఉత్తరరామాయణము. కంకంటి పాపరాజప్రణీతము,		
చక్కనికూర్పు.	1	0
డిటో మేలుప్రతి, కాలికోబైండు	1	8
డిటో అత్యుత్తమప్రతి	2	8
వసుచరిత్ర. సవ్యాఖ్యానము, దశసరికాగితములు	2	8
డిటో అత్యుత్తమప్రతి	4	0
శబ్దార్థచంద్రిక. శ్రీ మహాకాళి. సుబ్బారాయకృత అకారాదినిఘం		
టువు. పూర్వముద్రణములోని లోపములెల్ల సవరించి లక్షీమీనా	2	8
రాయణీయము, శబ్దరత్నాకరము మొదలగువానినుండి యపూర్వ		
ము లగుపదములు జేర్చిరమ్యముగా ముద్రింపఁబడియున్నది.		

వావిళ్ల. రామస్వామికాస్త్రీలు అండ్ సన్స్, చెన్నపురి.

శ్రీ గురుబాడ శ్రీ రామమూర్తిగారి కవిజీవితములు. ఇదివఱలో వెలువడిన యాంధ్రకవిజీవితములలో నెల్ల మొదటిది. ఇందు పూర్వకపులగాథలు సమగ్రముగా వ్రాయఁబడుటయే గాక శిష్టు. కృష్ణమూర్తికవి, పిండిప్రోలు. లక్ష్మణకవి మొదలగు నాధునిక కవులచరిత్రలుగూడ సమగ్రముగా వర్ణింపఁబడినవి. దీనిలో దొరకనిమహాకవుల చాటుపద్యములు చిత్రకథలు అపూర్వ చరిత్రాంశములు మతీయొక గాననెందును గాన రావని చెప్పట యతిశయోక్తికాదు.

కాలికోబైందు 2 వాల్యములు. రు. 2 8

యాజుషపూర్వ ప్రయోగచంద్రిక. సస్వరము, అనేకవిషయములఁజేర్చి యాంధ్రమహాజన సంప్రదాయానురూపముగఁ బరిష్కరించి ముద్రించుచున్నాము.

గురుబాలప్రబోధిక. చిన్నపైజున రామాశ్రమియాద్యనేక గ్రంథములసహాయముతో చక్కగ పరిష్కరింపించి అకారావి అనుక్రమణికతో ముద్రించియున్నాము. } 2 8

ఇంక ననేక సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములు మావద్దదొరకును.

మాముద్రాక్షరశాలయం దితరుల అచ్చుపనులు, సరసముగను, వేగముగను చేసి యివ్వఁబడును.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్.

192, ఎస్.ప్ల. కేడ్
328, తండ్రియాళ్ళేట } చెన్నపురి.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే

161 పుట మొదలు చివరకు ముద్రితము.

చెన్నపురి. 1912.